CHARLES SOREL

Isprăvile hazlii ale lui Francion

Editura Univers

CLU

Clasicii

Literaturii Universale

Charles Sorel

ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Traducere, prefață, cronologie și note de
MARIA CARPOV

București, 1983

Editura Univers

Coperta colecției : Vasile Socoliuc

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS.

ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION : POSIBILITĂŢI ALE ANALIZEI TEXTUALE

1. Într-o aproximaţie de bun simţ, o prefaţă se recomandă — şi, parţial, se defineşte — ca pre-text, ante-text, demers în care anterioritatea este o condiţie cu multiple nuanţe ; rolul prefeţei ar fi, de fapt, acela de metadesemnare, referenţialitatea fiind, aşadar, asigurată — în doze variabile, determinate adesea de factori extratextuali — de textul-operă pe care îl însoţeşte. Prin aceste cîteva consideraţii nu vreau decît să sugerez una din ipostazele metalimbajului [1] şi, mai ales, să ofer o legitimare unui caz particular respectînd, bineînţeles, statutul generalului. Reflexivitatea este fundamentală, după cum fundamentală este şi ideea că textul este un complex-semnificant [2]**-susceptibil-de-a-bordări-în-număr-infinit-favorizate / dictate-de-un-cadru-epistemic-dat.** [3] **Alteritatea acestui cadru este garanţia perenităţii operei, consecinţă a interesului reînnoit perpetuu, dar şi a schimbării facturii metalimbajului. Funcţia metalingvistică implică interpretarea, dacă aceasta acceptă comentariul ca trăsătură definitorie** [4]**. Co-**

---

1. „[...] prin metalimbaj înţeleg un sistem semiotic închis, autonom şi articulat, pe scurt, un limbaj care prezintă particularitatea de a avea un alt limbaj drept univers referenţial." (Uri Eisenzweig, „Métalangage : les paradoxes de la référence", în *Littérature* no 27, 1977, p. 105.

2. „[...] textul există [...] ca sistem producător de semnificaţie (semnificaţii) atîta vreme cît este interpretat de un cititor [...]." (Claude Abastato, „La glace sans taint", în *Littérature* no 27, 1977, p. 57.

3. „Intervista a Paul Zumthor, a cura di Cesare Segre", în Paul Zumthor, *Semiologia e poetica medievale*, Milano, Feltrinelli, 1973.

4. „[...] în ceea ce, în general, numim un comentariu, decalajul între textul prim şi textul secund joacă două roluri solidare. Pe de o parte, el permite construirea (la nesfîrşit) a unor discursuri noi [...] pe de alta, comentariul nu are ca rol, oricare ar fi tehnicile folosite, decît să spună, *în sfîrşit*, ceea ce era articulat în linişte *acolo*. Trebuie, potrivit unui paradox pe care-l deplasează întruna, dar de care nu scapă niciodată, să spună pentru prima oară ceea ce fusese totuşi spus şi să repete neobosit ceea ce nu fusese totuşi spus niciodată [...]. Comentariul conjură hazardul discursului dîndu-i ceea ce i se cuvine : îngăduie, ce-i drept, să se spună altceva decît textul însuşi, dar cu condiţia să fie spus şi, întrucîtva, îndeplinit chiar în text. Nouă nu se află în ceea ce este spus, ci în evenimentul întoarcerii lui." (Michel Foucault, *L'ordre du discours*, Paris, Gallimard, 1971, pp. 26-28).

mentariul este indispensabil însăși comunicării, „mai ales cînd discursul trebuie potrivit cu ceea ce este el socotit a desemna și a semnifica (pentru a aminti, a aduce la cunoștință, a dezambiguiza)".[5] Demersul indică numaidecît tentativa de a reduce — sau aboli — distanța dintre momentul elaborării și cel al receptării textului-monument[6], precum și necesitatea de a descoperi mijloacele destinate să ducă la înțelegerea acestuia. În orice moment, prefața este urmarea unei dorințe, în general dorința de acreditare, o operație de „valorizare cu hotărît caracter publicitar"[7]: fapt lesne de verificat în însăși prefața autorului nostru, Charles Sorel, care face confesiuni despre strategiile menite să asigure eficacitate — didactică, în acest caz — romanului său, și să stîrnească, în general, interesul cititorului: prefața devine modalitate de înfățișare nemediată a autorului, care preia rolul de referent al acestui tip de discurs inițial.[8]

2. Textul este, așadar, obiectul unei dorințe, fie a cititorului oarecare fie a cercetătorului: apartenența se precizează abia la nivelul scopului, însă pura delectare poate fi căutată cu aceeași tenacitate ca și cunoașterea. Pentru cercetător, textul operă este obiect de studiu și, totodată, cîmp de validare a unor demersuri analitice, de omologare a unor metode de cunoaștere, visul scientist fiind ca orice metodă să fie compatibilă cu orice text.

2. 1. Adoptînd punctul de vedere care privilegiază lectura, cercetarea încearcă să răspundă întrebărilor privitoare la relația cititorului / cercetătorului cu textele scrise într-un trecut îndepărtat și să stabilească factura exegezei al cărei obiect sînt aceste texte vechi.[9] Receptorul este factorul care ajută literatura

---

5. Josette Rey-Debove, *Le Métalangage*, Paris, L'Ordre des mots, 1978, p. 1.

6. Paul Ricoeur, *Le conflit des interprétations*, Paris, Seuil, 1969; Michel Serres, *Hermes II. La Communication*, Paris, Minuit, 1976.

7. Claude Abastado, „Avant-propos", in *Littérature* no 27, 1977, p. 5.

8. „[...] este mare nevoie ca o carte să aibă o prefață din care lumea să afle tot felul de lucruri de mare însemnătate pentru renumele nostru. [...] mai curînd în prefețe decît în tot restul cărții autorul arată ce gîndește cu adevărat". (Charles Sorel, *Isprăvile hazlii ale lui Francion*, p. 32).

9. Hans Robert Jauss, *Pour une esthétique de la réception*, Paris, Gallimard, 1978.

să devină proces istoric concret. Apariția unei opere își găsește cititorii pregătiți, orientați, îndrumați de texte similare — sau, de ce nu? net deosebite, întrucît, pentru anumite delimitări, și acestea se pot dovedi operante — anterioare, care-i familiarizează cu exigențele genului: orizontul de așteptare, în cursul lecturii, poate fi modificat sau doar reprodus; aici se află piesele ce slujesc efectiv la identificare, dar, cu siguranță, și elementele ce contribuie la perpetuarea unor convenții-preconcepții: receptarea atestă conformitatea / nonconformitatea operei cu „așteptările" publicului. Între orizontul de așteptare al primilor receptori ai unei opere și propriul nostru orizont de așteptare se creează o tensiune ce trebuie redusă, hermeneutul avînd sarcina să stabilească acordul între efectul determinat de operă și receptarea acesteia, determinată de destinatarul activ care judecă observînd normele estetice ale vremii lui.[10] Orizontul de așteptare transgresează limitele operei, captează extraliterarul pentru a fuziona cu socioculturalul și istoria: opera este semn autonom, dar și discurs monden (Roland Barthes). Spațiul geografic și momentul în care își joacă rolul amintitul destinatar (activ) pot oferi răspunsurile privitoare la oportunitatea reeditării, a edițiilor critice, a traducerilor, iar investigarea cu anumite tipuri de demers analitic poate, într-o oarecare măsură, alături de mulți alți factori, să contribuie la fundamentarea acestei oportunități. Fie că se ajunge sau nu aici, — este prematur și imprudent s-o spunem —, romanul Isprăvile hazlii... pare să ofere cercetătorului numeroase posibilități de fructificare a unora din cele mai interesante aspecte ce alcătuiesc recenta — sau dacă nu atît de recenta, foarte actuala — teorie a textului: studiile subordonate fiecăreia dintre cele trei dimensiuni ale procesului ce implică semnul sînt tot mai numeroase; principiile pe care le propun ele nu beneficiază, deocamdată, ce-i drept, de suficiente aplicații pentru a putea fi în totalitate integrate unei teorii afirmate ca atare, dar testările de ordin sintactic, semantic și, mai recent, pragmatic, justifică, de bună seamă, optimismul cercetătorilor bine înarmați în toate domeniile faimosului — de la Morris încoace — triptic.

2. 2. Abordarea științifică a textului literar cere — iar rezultatele obținute pînă acum fac posibilă — stabilirea „dimensiunilor textului" (Peter Hartmann) sau a nivelelor de analiză

10. *Id.*, pp. 246 și urm.

(școala semiologică de la Paris), exigență epistemologică de bază, — de tip cartezian —, care, prin fragmentarea obiectului investigat, facilitează descrierea. Limbajul analitic, sau metalimbajul, trebuie să posede caracteristicile limbajului (— obiect) ; cea mai importantă — sau cea dintîi în ordinea efectuării — este decuparea, articularea și structurarea universului său referențial, adică a celuilalt limbaj, textul-operă.[11] Pentru realizarea acestor operațiuni, studiile — numeroase și de certă valoare — de pînă acum au în vedere fie semnificantul — identificat uneori, pur și simplu, cu materia grafică — fie semnificatul, fie semnul ca structură biplană. Un exercițiu cu valoare exemplară în acest sens este, desigur, așa-zisa gramatică narativă, luată în formula ei cea mai coerentă sau — poate doar — cea mai bogat ilustrată: analiza semiotică de tip, să-i zicem, Greimas. Reducerea în secvențe „reprezentative", fixarea nivelelor de analiză potrivit unor scheme devenite, în acest moment, „clasice" — dar și insuficiente — și efectuarea întregului program analitic (logica povestirii, sintaxa actanțială, relația competență-performanță, identificarea izotopiilor, realizarea gramaticii de suprafață și a celei de profunzime etc.)[12] ar duce la stabilirea unei imagini a structurilor esențiale ale romanului lui Sorel și a rețelei de relații sau funcții.

2. 3. Propun A pentru cadrul general al povestirii. Secvența 1 ar putea fi asimilată însuși decupajului făcut de Sorel, Cartea întîi ; ea nu este decît o prepovestire, locul unde sînt premeditate elementele ce fac posibilă adevărata povestire : bătrînul Valentin este pe cale să-și facă niște leacuri ce aveau să-l ajute să-și redobîndească virilitatea. Situația dă la iveală implicații și complicități care determină tot felul de întîmplări grotești și efecte de quid proquo — de exemplu, Olivier, hoțul-slujnică, i se substituie lui Francion, Laurette ignoră / se preface că ignoră acest lucru etc. —, explicațiile se impun, demonstrarea caracterului lor necesar este, de fapt, rațiunea „preliminariilor" : așa iau naștere micro-povestirile — subpovestirile ? — introduse, prin enclavă, în cadrul A, canavaua care le servește de suport și revelator. Cadrul A, al naratorului-autor, este convențional, — și de-

11. Uri Eisenzweig, *art. cit.*, p. 106.

12. Algirdas Julien Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, Seuil, 1966 ; *Du sens*, Paris, Seuil, 1970, Maria Carpov, *Introducere la semiologia literaturii*, București, Univers, 1978.

butează convențional: „Vălurile nopții acoperiseră cu totul Orizontul cînd...“ —, valoarea lui este pur funcțională, este un fel de „utilitate romanescă“ destinată să înlesnească introducerea elementelor ce pot instaura povestirea. Explicația întîmplărilor grotești indisociabile de aplicarea leacului miraculos, — de fapt, Valentin trebuie să primească o lecție, lecuirea vizează moralul ...sau morala —, această explicație, spuneam, este furnizată de Francion, erou-narator, în momentul în care găsește un beneficiar al narațiunii, un naratar: Raymond, gentilomul „necunoscut.“ În acest roman, apariția unui narator — ignorant, curios — își asumă, îndeobște, generarea povestirii. Pînă la un punct, Raymond, fiind cîndva legat de Francion, lucru de care acesta, în momentului întîlnirii, nu pare să-și dea seama, și pe care receptorul-real nu-l va afla decît mai tîrziu, operează o schimbare a perspectivei, revelă o practică — narativă — în măsură să introducă un element de mister cu rolul de a întreține interesul cititorului (virtual și real). Raymond-naratar deține, astfel, funcția foarte importantă de a contribui la tematica povestirii și, datorită acestui fapt, la cadrul narațiunii, un cadru foarte concret — citește verosimil — de vreme ce naratorul și naratarul sînt personaje cu identitate bine precizată. Rolul naratarului este acela de a spori verosimilul[13] sau, după caz, de a-l introduce în povestire: întîlnirea cu Raymond la han nu este deloc surprinzătoare după ce aflăm că gentilomul acesta își avea castelul prin partea locului și că avea obiceiul să cutreiere ținutul în lung și-n lat. Ca stimulator al tematicii, naratarul-Raymond trebuie să știe cu cine are de-a face, el este un element indispensabil articulării povestirii. Același rol de stimulator-generator al povestirii îl are și bătrîna Agathe, naratar inițial ignorat, dar care, odată descoperit(-ă), preia, aidoma personajelor din Decameronul sau Heptameronul, funcția de naratar, apoi pe cea de narator și chiar de actor-erou („Nu voi șovăi [...] să vă istorisesc iubirile mele din tinerețe...“). Romanul lui Sorel este construit după formula care, atribuind rolul de narator principal unui personaj, le dă celorlalte posibilitatea să-și inserteze („emboîter“, cf. Todorov) propriile lor narațiuni, dar care, de fapt, sînt asumate de un narator-autor (viziunea „din interior“) care verbalizează întreaga acțiune a romanului: acest lucru este de o importanță funda-

13. Gerald Prince, „Introduction à l'étude du narrataire“, *Poétique*, 14, 1973, Paris, Seuil, pp. 178-196.

mentală deoarece el permite diviziuni multiple după nivelul de conștiință al personajului la care se oprește naratorul [14]. Naratorul-autor este un fel de distribuitor de roluri generatoare de micro-povestiri care, în mod obișnuit, sînt introduse („emboîtés"), într-un cadru narativ mai larg: de exemplu, la sfîrșitul „Celei de a douăsprezecea cărți", citim că toate întîmplările din această carte au fost povestite de Francion cu prilejul reîntîlnirii cu vechii lui prieteni.

Cadrul A comportă două părți net delimitate de momentul în care se produce despărțirea — la timpul prezent — lui Francion de Raymond, principalul adjuvant în generarea povestirii: partea întîi conține motivațiile celei de a doua, o adevărată căutare („quête"), după modelul — hipertextual, cf. Genette — cunoscut, de pildă, în basmele populare sau, în genul „cult", în tribulațiile din romanele picarești. Sorel va servi mult mai generos formula în Le Berger extravagant (1627), formulă deosebit de productivă întrucît permite, în funcție de imaginația și abilitatea autorului real, adăugarea / introducerea unui număr practic nelimitat de episoade: adesea, personajele principale sînt dublate de altele de condiție socială mai modestă — stăpîni-servitori, nobili-burghezi — care, dublînd, caricaturizează faptele eroilor din primul plan, opera literară — roman, dar și piesă de teatru — fiind ea însăși o șarjă a unor modele. Procedeul este bine ilustrat în Isprăvile hazlii..., mai ales de cuplurile de îndrăgostiți: modelul Clerante-Luce este reprodus la altă scară de cuplurile Francion-Fleurance, Hortensius-Fremonde, Francion (păstor)-fiica de țăran, Francion-Nays etc.

Construcția în care înlănțuirea („enchaînement") alternează cu încastrarea („enchâssement"), ca în acest roman, întîlnită în compozițiile vaste, elimină ideea liniarității. Pluralitatea personajelor favorizează desfășurarea concomitentă — spațială — a evenimentelor, problema dimensiunii temporale putînd face astfel obiectul unei analize din cele mai interesante. Sintaxa realizată de Sorel prin combinarea unităților narative urmează o articulare logică a cărei descriere dă la iveală o anumită gramatică. Arhitectura romanului oferă, într-adevăr, posibilitatea descompunerii în „propoziții" [15]: acestea pot fi transcrise în formule, un

14. Tzvetan Todorov, *„Poétique"*, in *Qu'est-ce que le structuralisme ?*, Paris, Seuil, 1968.

15. Tzvetan Todorov, *Grammaire du Décaméron*, The Hague-Paris, Mouton, 1969.

inventar restrîns de semne inspirate de simbolurile logice, care pun în evidență un sistem „foarte economic", o schemă reproductibilă — reprodusă —, adică productivă.

Fiecare micro-povestire comportă deseori alte povestiri cărora le servește de cadru și motivație imediată: A înglobează — prin enclavă — povestirea lui Francion, care înglobează pe cea a bătrînei curtezane Agathe, care o înglobează pe cea a lui Marsault, care o înglobează pe cea a tînărului englez etc. Nu rareori este vorba de tehnica „discursului raportat (redat)", pe care Sorel nu o ignora. În Remarcile scrise la sfîrșitul unui alt roman de-al său, Le Berger extravagant, autorul notează: „naraţiunile ce se fac în Roman printr-o dublă și chiar triplă ficțiune de persoană [...]. Așa numesc eu felul acesta de a reda («rapporter») cuvînt cu cuvînt cele spuse de altul care vorbește prin noi înșine".[16] Povestirile produse și reproduse astfel schimbă, evident, însăși natura naratorului, căci persoana întîi devine sistematic a treia, asimilabilă nonpersoanei, după cum schimbă, am văzut mai înainte, faimoasa viziune narativă, demnă de analizat mai ales pentru cunoașterea modului cum funcționează logica povestirii. Chiar dacă aceasta nu este întotdeauna identică cu logica faptelor, ea este dictată de o estetică a verosimilului, căreia îi este subordonată motivația fiecăreia dintre micro-povestirile inserate / adăugate; această motivație se manifestă, în general, și ca element de legătură, junctor între diferitele momente ce structurează ansamblul romanului: în „Cartea întîi", Francion, rănit, victimă a propriei capcane, nu poate fi găzduit la han decît împărțind patul cu un alt călător, gentilomul necunoscut, Raymond. Întîlnirea este capitală: curiozitatea — obligatorie — trezită necunoscutului favorizează / justifică micro-povestirile referitoare la trecutul personajului-erou-narator, dar și desfășurarea romanului — după formula „înlănțuirii" — în viitor: Raymond vrea să ispășească acțiunea frustrantă săvîrșită cîndva împotriva lui Francion.

Alteori, motivația ia forma unor jocuri actanțiale, generatoare a unei „situații de povestire", și obligă la întoarcerea în cadrul A: în acesta este inserată povestirea vieții lui Francion în care distingem a) un referent temporal apropiat, dorința de a se afla în preajma Laurettei și b) unul îndepărtat, viața lui Francion,

16. Apud Antoine Adam, *Romanciers du XVII-e siècle*, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1958, p. 1343.

explicație a condiției lui prezente. Micro-povestirile sînt introduse pentru a răspunde tocmai acestei nevoi de motivație, ca atunci, de pildă, cînd Francion, ca să-și justifice violența unor porniri erotice, își povestește visul, care, pentru a-și putea găsi un loc în cadrul A, devine și cauză a amînării povestirii Agathei. În general, seria povestirilor este inaugurată de Francion, erou-narator, ceea ce, datorită jocului temporalității, asigură schimbarea perspectivei narative. Am văzut însă că efecte similare pot fi obținute și prin modificări operate în statutul naratorului (autor, erou, personaj-referent), precum și în relația acestuia cu destinatarul discursului (personaj romanesc sau cititor extra-romanesc, nedreptățitul — de analiza textuală — naratar).[17]

Examinarea acestor motivații — generatori și / sau actanți ai povestirii — poate furniza date foarte prețioase fie despre inventivitatea / originalitatea autorului fie, dimpotrivă, despre respectarea — perpetuarea — unei anumite rețete. De pildă, portretul frumoasei Nays legitimează dorința de a cunoaște modelul; moartea himericului iubit al tinerei romane legitimează stăruința lui Francion și a celorlalți admiratori; rivalitatea reală legitimează dorința lui Francion de a le juca un renghi adversarilor săi; rezistența frumoasei Nays legitimează infidelitatea lui Francion, aceasta justifică amînarea căsătoriei, iar această amînare... scrierea unei noi — a douăsprezecea — cărți a romanului. Fiecare motivație are, evident, alt statut din punctul de vedere al productivității narative.

Analiza unui roman care prezintă o arhitectură ca cea a Isprăvilor hazlii... comportă, neapărat, și aspectele referitoare la elementele ce asigură legătura, tranziția între (sub-)povestiri. Aceste elemente sînt atît modalități structurale ale semnificantului global — schema compoziționlă subordonată unor compatibilități logice —, cît și legitimări ale unor secvențe deliberat deplasate (amînate). În economia romanului lui Sorel, aceste elemente operează ca niște semnale, niciodată superflue, deoarece ele generează — și totodată justifică — povestirea: de pildă, amînarea povestirii Agathei, a trecutului lui Francion (eroul-narator este epuizat de suferință), sau chiar „amînarea" sfîrșitului romanului („De cumva se va întîmpla ceva vrednic de povestit [...] nu mă voi da în lături s-o spun compatrioților mei, dacă nu cumva

17. Gerald Prince, *art. cit.*

Francion se va osteni el însuși s-o facă vreodată"), deplasat în a „Douăsprezecea carte". Alegerea sau născocirea acestor junctori țin de virtuozitatea și cultura autorului, identificarea lor în text, de perspicacitatea și — din nou — cultura cititorului. Aceste elemente generatoare de povestire apar, așadar, ca niște semnificanți cu semnificat „amînat", întrucît acesta nu se dezvăluie decît ulterior, uneori ca rezultat al premeditării ce creează un fel de „suspens".[18] Tehnica nu este departe de cea a romanului polițist: semnificantul are, în momentul apariției, rolul de a sensibiliza atenția cititorului și, din punct de vedere al „facerii" narative, pe acela de a pregăti introducerea altor povestiri. Acești semnificanți locali, regionali, hotărăsc aspectul semnificantului global, povestirea în întregime, structura, schema ei compozițională, sau, cum spuneam, arhitectura ei și, în cele din urmă, semnificatul global. Elementele acestea sînt pre-texte și pretexte în același timp, ele se află într-o relație cauzală firească față de facerea textuală pe care o anunță. Modul de apariție, originalitatea / nonoriginalitatea acestor motivații, frecvența lor sînt, desigur, aspecte a căror cunoaștere îl pot ajuta pe cercetător să afle condițiile în care se manifestă semnificația.

3. O primă obiecție ce se poate face acestui tip de analiză — din care abia de am schițat unele aspecte — este suscitată tocmai de stabilirea criteriilor și a gradului de reprezentativitate cînd se procedează la destructurarea textului în secvențe (reprezentative): inevitabila inserțiune a cercetătorului produce distorsiuni nedorite de obiectivitatea definitorie a metodei. În ultimii ani, literatura de specialitate[19] — numită, în general, poststructuralistă — fără să pună la îndoială numeroasele avantaje ale analizei semiotice, semnalează unele neajunsuri încercînd, totodată, să sugereze și remediile. Limitele analizei semiotice și reducerea textului la un

18. Cf. *supra*, p. 9.

19. Citățm selectiv: D'Arco Silvio Avalle, *Modele semiologice în Commedia lui Dante*, trad. rom., București, Univers, 1979; Paul Zumthor, *Parler du Moyen Âge*, Paris, Minuit, 1980; Julia Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, Paris, Seuil, 1980; Marc Eli Blanchard, *Description: Sign, Self, Desire*, The Hague, Mouton, 1980; Jacques Dubois, *L'institution de la littérature*, Paris, F. Nathan, 1978; Henri Mitterand, *Le discours du roman*, Paris, P.U.F., 1980; Groupe d'Entrevernes, *Analyse sémiotique des textes*, Lyon, P.U.F., 1979; Roman Jakobson-Krystyna Pomorska, *Dialogues*, Paris, Flammarion, 1980.

limbaj formalizat, posesiv și represiv, par să-și afle cauzele tocmai în ortodoxismul metodei: aplicarea modelului strict saussurian la texte literare și eliminarea — ca nonpertinente — a elementelor de analiză stilistică și semantică. În unele studii se fac tentative de utilizare a unor alternative renunțînd la ideea — ambiția — soluțiilor unice, singurele compatibile cu adevărul (și el unic). De pildă, difracția nelimitată a principiului de identitate și de diferență arată că o opoziție este ceva mai mult decît o informație lingvistică, ea poate constitui o trăsătură stilistică ce sugerează un nou context care zdruncină stabilitatea pomenitelor opoziții și clatină sistemul de referință.[20] Semnele comunică, așadar, nu numai un produs finit, mesajul, ci și informații despre procesul care duce la realizarea acestui produs, despre funcțiile textului, atrag atenția asupra pluralității semnificațiilor într-un semnificant comun, semnalează modificarea relației semnificant-semnificat, delimitează ariile semantice, rolul semnificațiilor parcelare, al izotopiilor ce permit lectura plurală a textului global etc.

Julia Kristeva scria, cu un număr de ani în urmă[21], că există o dialectică între un principiu semiologic (saussurian, simbolic), al cărui rol este să reglementeze textul din interior, urmînd exigențele unei logici caracteristice propriului său univers lingvistic, și un principiu semiotic (nonsaussurian, nonsimbolic), regulator exterior al textului, potrivit unor determinări sociale și psihologice.

Unii specialiști susțin că noile perspective în semiotică au drept punct de plecare — sau ar trebui să aibă — reexaminarea relațiilor dintre semne și subiectul — conștient sau inconștient — care le produce sau / și le receptează. În acest sens, una dintre încercările cele mai interesante, pe domeniul francez, pare să fie cea a lui Paul Zumthor. Recunoscînd — și reprobînd — excesele formalizante făcute de el însuși și de mulți alții care au lucrat în climatul structuralismului „înfloritor", Zumthor își propune identificarea „dublei istoricități"[22], adică a unor mărci psiho-

20. Marc Eli Blanchard, *op. cit.*

21. *La Révolution du langage poétique*, Paris, Seuil, 1974.

22. *Le masque et la lumière*, Paris, Seuil, 1978; *Parler du Moyen Âge*, Paris, Minuit, 1980; „Istoricitatea este trăsătura care, în studierea culturilor vechi, în lectura critică a textelor antice sau medievale, caracterizează simultan, dar separat și în mod diferit, atît pe cel ce citește cît și obiectul care este citit." *(Parler...*, p. 40).

socio-istorice la cei doi poli ai manifestării literare: producerea și receptarea textului. N-ar fi vorba de renunțarea la exigențele semioticii lingvistice, ci de adoptarea unei căi de mijloc între formalismul intolerant și deconstrucția fără limite ; trebuie abandonat atît imperativul „închiderii" textuale absolute cît și cel al unei nelimitate deschideri. Această cale de mijloc nu traduce un soi de oportunism metodologic ci, pur și simplu, acceptarea ideii că un-text-povestește-ceva-care-are-un-început-și-un-sfîrșit-și-că-acest-ceva-este-un-subiect-cu-referință-precisă.[23] Pînă acum — de la Propp pînă la Greimas, Barthes, Todorov și Bremond —, aproape fără excepție, modelele de analiză au fost construite pe baza unor povestiri de dimensiuni reduse[24] (basme rusești sau lituaniene, povestirile lui Maupassant sau Balzac ; opere precis fragmentate în părți cvasiautonome : Decameronul, romanul epistolar), nu pe baza unor opere mai întinse, cu „textură" mai complicată ce nu ar putea / nu poate fi saturată de un simplu program de semne narative (structuri de bază). Această practică a întreținut iluzia — eroarea ? — că narațiunile nu pot fi decît închise sau deschise, potrivit unor modele previzibile pînă la cel mai neînsemnat detaliu. În aceste condiții, lectura este și ea la fel de previzibilă. Modelul narativ exercită un fel de hegemonie, de tutelă stingheritoare deoarece literatura înseamnă, firește, mult mai mult decît atît ; celelalte tipuri de texte, prin particularități de formă și de stil, infirmă cu ușurință aceste modele, sau, mai precis, le subliniază insuficiența, sărăcia, incapacitatea de cuprindere a fenomenologiei textuale. În fond, narațiunea nu epuizează acel plan al conținutului pe care-l numim semnificat. Însuși Greimas semnalează că, în afară de narațiune, mai sînt și formele discursive, circumstanțele (timp, loc, mediu) care intră în aria descrierii.

Introducînd în obiectul de investigat efectele de stil nu se ajunge, așa cum s-a susținut, la o incompatibilitate cu semiotica narațiunii (care nu ar opera decît la nivelul conținutului). Efectele de stil, se știe bine, nu operează, nu pot să opereze doar la nivelul expresiei ; ele presupun, dimpotrivă, o transformare la

---

23. Marc Eli Blanchard, *op. cit.*

24. Putem totuși cita cartea Elenei Dragoș, *Structuri narative la Rebreanu*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981, ca încercare — reușită — de a depăși cadrele povestirii scurte.

nivelul referinței [25], a modului în care este interpretată realitatea extratextuală, atît de creator cît și de receptor: înțeles astfel, stilul devine / este element de conținut, compatibil cu analiza semiotică și acceptabil din perspectiva teoriei narațiunii, întrucît, ca element de conținut, este generator de ficțiune. [26]

Circulă ideea [27] — întemeiată, dacă ținem seama de cele ce spuneam mai înainte — că introducerea studiului manifestărilor stilistice în problematica semiotică, deci a eu-ului (producător / consumator), căci, la urma urmei, „le style c'est l'homme même", ar favoriza elaborarea unei teorii a descrierii — numită, uneori, semiostilistică — al cărei obiect de studiu ar fi relația — variabilă — între nivelul expresiei (perceptibile) și nivelul conținutului (latent). [28] Acest studiu poate valorifica, de pildă, într-o perspectivă nouă, unele din principiile lingvisticii hjelmsleviene subliniind, încă o dată, compatibilitatea cu analiza semiotică. Postulatul acestei teorii ar putea fi „fatalitatea descrierii": vorbim, povestim, ca să descriem, sau, nu vorbim, nu povestim decît descriind, descrierea este inerentă. Această activitate lingvistică poartă o marcă a persoanei, notăm, semnalăm ce ne este propriu, ce avem noi de spus despre lume, discursul nostru monden este altfel decît cel al narațiunii — structura semiotică situată la nivelul conținutului, modelele narative tutelare. Textul prezintă o structură în care este stabilit raportul dintre obiectiv (narativ) și subiectiv (descriptiv sau stilistic), între dat și creat. Descrierea, în măsura în care este periferică sau, cu un termen mai puțin sever, suplimentară, o extensiune a narațiunii, o zonă deliberat lăsată în afara cîmpului analizei structurale, ar putea constitui o nouă arie a studiilor semiotice; ea ar fi, deci, locul de manifestare a semnelor ca expresie — revelare — a unei duble psihologii: a scriitorului și a cititorului.

Acest mod de a concepe demersul semiotic — strîns asociat cu poetica — pare să reabiliteze și sociologia literaturii [29], mar-

---

25. În sensul dat acestui concept de Frege sau Ullmann.
26. Marc Eli Blanchard, *op. cit.*
27. V. nota 19.
28. Marc Eli Blanchard, *op. cit.*
29. Henri Mitterand, *Le discours du roman*, Paris P.U.F., 1980; Jacques Dubois, *L'institution de la littérature*, Paris, F. Nathan, 1978; Claude Abastado, *Mythes et rituels de l'écriture*, Bruxelles, Complexe, 1979; Jakobson-Pomorska, *Dialogues*, Paris, Flammarion, 1980; *Littérature*, 42, 1982, Paris, Didier-Larousse.

ginalizată, pe drept cuvînt, de cunoscutele excese care au dus la asimilări și reduceri simpliste, în care incompatibilitățile — de tot felul — erau prea evidente ca să nu o discrediteze; relațiile între operă și mediul social sînt reconstituite în termeni de semnificație, nu numai ca pură determinare. Renunțînd la autarhia textului, moderînd autotelismul acestuia, demersul semiotic „îmbogățit" recuperează unele elemente extratextuale, nesocotite în perioada absolutismului structuralist, cînd singura certitudine admisă era textul ca atare; aceste elemente sînt menite să stabilească faimoasa dublă istoricitate (Zumthor) și să integreze astfel opera artistică într-un proces istoric real. Analiza structurală nu este părăsită, însă ea nu mai poate fi un scop în sine: analiza formală constituie un moment dintr-un program interesat de fenomenele care servesc drept suport structurilor; ea se înnoiește sub presiunea unor imperative schimbate. Aceste imperative apar imediat ce se admite că analiza semiotică, dacă este situată exclusiv la nivelul limbajului(-text), se dovedește nesatisfăcătoare, ea nu poate epuiza „analizabilul", întrucît „universul semnificant" nu este în întregime verbalizabil: temperarea — indispensabilă — a logocentrismului, depășirea loganalizei (Michel Serres) deschid semioticii perspective care obligă la nuanțarea metodologiilor; acestea devin mult mai complexe datorită colaborării cu alte tipuri de demers (stilistica, retorica, axiomatica) și vor fi, fără îndoială, mijloace eficace în dezvăluirea sensurilor unui corpus literar.

4. Analiza semiotică de factură structuralistă, cea care urmărește, cum spuneam mai înainte, stabilirea condițiilor interne (intratextuale, imanente) ale semnificației, în ciuda unor neajunsuri, are totuși atuuri puternice, unul dintre ele fiind tocmai fragmentarea textului ca etapă obligatorie în efectuarea programului analitic. Aceasta permite o vizualizare a arhitecturii materiei narative, a semnificantului imediat sensibil, prin suprapunerea, îmbricarea, încastrarea, înlănțuirea diverselor componente, adesea — în cazul Isprăvilor hazlii... — tot atîtea povestiri mai mult sau mai puțin autonome; este pusă în evidență o construcție care poate oferi elemente prețioase pentru examinarea aceluiași text din diverse perspective: poetica genurilor, tipologia romanului, reflexivitatea conotativă, intertextualitatea — ca text și paratext, ambele ipostaze, creativă și ludică, fiind bogat ilustrate în

romanul lui Sorel[30] —, producerea textului etc. Povestirea trece cu dezinvoltură de la practic (verosimil) la mitic, între acestea se naște un joc permanent de alternanțe, rezultat al unui efort narativ, dorință de argumentare discursivă; planurile izotopice aleg între real și posibil, iar natura lor este hotărîtoare pentru factura povestirii.

Analiza textului integral, concepută astfel, ar putea să dea o gramatică a gramaticilor în măsura în care soluția descriptivă a fiecărei secvențe ar fi o gramatică.[31] Isprăvile hazlii... se recomandă numaidecît unei asemenea analize: prezența elementelor structurale recurente sugerează din primul moment — după lectura integrală! — o schemă compozițională, un adevărat model (în stare să fundamenteze un gen) cu caracter istoric, aidoma limbii naturale cu ajutorul căreia devine fenomen.[32] Variațiile se produc la nivelul diferitelor „trame", „subiecte", prin care virtualitățile se actualizează în schema imuabilă.[33]

Decupajul — care trebuie să fie reținut ca strategie operațională impusă de o exigență epistemologică fundamentală — trebuie să pună în lumină mai mult decît niște zone limitate ale

---

30. Episodul — din cea de „A doua carte" — despre capcana întinsă tînărului englez îndrăgostit de o curtezană amintește de *Decameronul*, de *Guzmán de Alfarache*, sau de *Dialogul dintre cîini* de Cervantes. Ființele monstruoase — din „A treia carte" — trimit la *Povestea adevărată* a lui Lucian, la care trimit și isprăvile bandei de hoți din care făcea parte Marsault. Același autor este amintit de episodul, din aceeași „A treia carte", despre furtul pateului din cămara lui Hortensius. *Morgante Maggiore* este prilej de producție metatextuală cînd Francion face aprecieri despre lecturile în vogă pe vremea studiilor sale într-un colegiu parizian. Întîmplarea cu bărbatul închis în butoi — „A șasea carte" — poate să amintească *Povestea butoiului* din Boccaccio, la care trimite și personajul Bergamin, sau zgîrcitul Du Buisson — „A noua carte" —, sau șiretlicul păstorului care vroia să-și ascundă aventura cu fata stăpînului etc.

31. Cf. *supra*, pp. 8-13.

32. D'Arco Silvio Avalle, *op. cit.*, p. 19.

33. „La Propp este foarte clară conștiința separării între cele două planuri — *langue* și *parole*. Primului îi aparține «schema compozițională unitară» (sub formă de *material* sau semn) care face parte dintr-un anumit tip de tezaur sau «cod» etnografic și, ca atare, corect numit «model» *(pattern)*. Celui de-al doilea îi aparțin în schimb diferitele «subiecte» sau «trame» care realizează potențialitățile în «schema compozițională unitară». *(Id.*, pp. 25-26).

semnificantului, ușor de izolat ca atare, ca zone limitate: el trebuie să servească de revelator organizării semnificației. Subordonat acestui scop, decupajul pregătește și alte căi de analiză: el nu înseamnă și nu trebuie considerat ca valorizare exclusiv din perspectiva gramaticii narative ci, mai înainte de orice, ca procedeu eficace, mijloc de „apropiere" a obiectului de studiu. Receptarea operei ca semnificant nu este decît începutul procesului de cunoaștere, ea condiționează și orientează decodarea semnificatului în virtutea unor convenții care acceptă semnul ca entitate culturală.

MARIA CARPOV

Iași, octombrie 1982

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Versiunea românească a fost realizată după volumul *Romanciers du XVII-e siècle* (Sorel-Scarron-Furetière-Madame de La Fayette), textes présentés et annotés par Antoine Adam, Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade", 1958. Textul romanului *Histoire comique de Francion* reproduce versiunea din 1623, pentru Cărțile I-VII, versiunea din 1626, pentru Cărțile IX-XI, și versiunea din 1633, pentru Cartea a XII-a. În ceea ce privește opțiunea pentru ediția din 1623, citățm din justificarea editorului francez: „Dacă ar fi să respectăm principiile îndeobște admise în materie de editare a operelor clasice, s-ar cuveni să reproducem textul din 1633. Însă aceasta ar însemna ca romanul lui Sorel să piardă tocmai ceea ce are el mai interesant. Îndreptările pe care [Sorel] le face în a doua ediție, apoi în cea de-a treia, au drept principal scop nu să îmbunătățească opera ci, dimpotrivă, să scoată din ea părțile îndrăznețe, să slăbească semnificația lor, să potolească scandalul. *Francion* merită să supraviețuiască în prima lui redactare, în forma ce i s-a dat înainte ca prudența tardivă a autorului să se fi apucat să-l sluțească". *(op. cit.*, p. 1258). În acest fel, fiecare din cele douăsprezece Cărți este reprodusă în prima ei redactare.

Parantezele [...], care apar uneori în text, înlocuiesc numai jocurile de cuvinte cărora nu le-am găsit nici un fel de formulă de echivalare în versiunea românească. Totuși, pentru a da posibilitate cunoscătorilor limbii franceze să guste savoarea acestor jocuri de cuvinte, reproducem în josul paginii — trimițînd prin asterisc (*) — pasajele netraduse.

În general, grafia numelor proprii, ortografierea cu majusculă — adesea inconsecventă — a unor inițiale de substantive comune sînt cele ale originalului, după cum tot ale originalului sînt punctuația și distribuția — paragrafe / absența paragrafelor, semnul dialogului / absența semnului dialogului etc. — textului pe pagină.

M. C.

TABLOU BIOBIBLIOGRAFIC *

1598 ? 1599 ? 1602 ? Se naște, la Paris, Charles Sorel, fiul unui procuror originar din Champagne. Studii la colegiul din Lisieux, după care lucrează în biroul unui procuror. Timp de mai mulți ani i se pierde urma ; amănuntele biografice date de unii exegeți (Émile Roy) se sprijină doar pe ipoteze. Stabilirea bibliografiei comportă și ea o doză de incertitudine, deoarece Sorel a publicat multe lucrări nesemnate sau semnate cu pseudonime (cf. A. Adam, pp. 1343-1344).

1616 *Epithalame sur l'heureux mariage du très chrétien roi de France, Louis XIII-e de ce nom* (Epitalamă despre fericita căsătorie a preacreștinului rege al Franței, al XIII-lea cu numele de Ludovic), Paris, Richer.

1621 *Histoire amoureuse de Cléagénor et de Doristée, contenant leurs diverses fortunes avec plusieurs autres étranges aventures arrivées de notre temps* (Povestea de iubire dintre Cléagénor și Doristée, pățaniile lor, precum și alte multe întîmplări ciudate petrecute în vremea noastră), roman, Paris, Toussaint du Bray.

1622 *Le Palais d'Angélie*, roman par le sieur de Marzilly, Paris, Toussaint du Bray.

1623 *Les Nouvelles françoises, où se trouvent les divers effets de l'Amour et de la Fortune* (Nuvelele franțuzești în care se află urmările iubirii și ale sorții), Paris, Pierre Billaine.

1623 *Vers pour le ballet des Bachanales* (par Théophile de Viau, Saint-Amant, du Vivier, Sorel, Boisrobert), Paris, Imprimerie royale.

1623 *Histoire comique de Francion* (Isprăvile hazlii ale lui Francion), Paris, Pierre Billaine.

„Între 1600 și 1623, mai multe romane, în latină sau franceză, dovedesc voga crescîndă a romanului comic. [...] În sfîrșit, *Isprăvile hazlii ale lui Francion*, apărut în 1623, a dat capodopera acestui nou gen romanesc." (A. Adam, p. 18.)

---

* Pentru întocmirea acestui **Tablou** am utilizat parțial notele lui Antoine Adam la volumul **Romanciers du XVII-e siècle**, „Bibliothèque de la Pléiade", Paris, Gallimard, 1958.

Această primă ediție pare să fi fost tipărită chiar de la sfîrșitul anului 1622. Titlul complet era : *Histoire comique de Francion.* En laquelle sont descouvertes les plus subtiles finesses et trompeuses inventions, tant des hommes que des femmes, de toutes sortes de conditions et d'ages. Non moins profitable pour s'en garder, que plaisante à la lecture". *(Isprăvile hazlii ale lui Francion.* Unde sînt arătate cele mai mari șiretlicuri și scorneli amăgitoare, atît ale bărbaților cît și ale femeilor, de toate stările și vîrstele. Carte bună atît pentru învățătură cît și pentru desfătarea cititorului). Romanul era nesemnat, conținea șapte cărți și se termina în momentul în care Francion ajunge la castelul lui Du Buisson. Continuarea era previzibilă. În 1626 apare a doua ediție din *Francion.* Titlul complet era : *„L' Histoire comique de Francion.* Où les tromperies, les subtilitez, les mauvaises humeurs, les sottises et tous les autres vices de quelques personnes de ce siècle sont naïfvement representez. Seconde édition reveue et augmentée de beaucoup. A Paris, chez Pierre Billaine, rue S. Jacques, à la Bonne Foy, devant S. Yves. MDCXXVI. Avec Privilège." *(Isprăvile...* Unde sînt arătate fără ocol înșelăciunile, șiretlicurile, păcatele, prostia și toate celelalte cusururi ale unor persoane din vremurile acestea. A doua ediție, revăzută și mult adăugită...") Ediția aceasta prezintă multe schimbări față de cea dintîi : unele părți sînt înlăturate, altele modificate, iar adăugirile sînt atît de numeroase încît romanul are acum unsprezece cărți. „Însăși tonalitatea operei se schimbase. Deși glumele erau, cel mai adesea, la fel de slobode, frazele ce ar fi putut neliniști ortodoxia religioasă fuseseră scoase iar obscenitățile dispăruseră aproape cu totul." (A. Adam, p. 1257.) Nici de această dată romanul nu este semnat. Întrucît Francion se căsătorește cu Naïs, s-ar fi putut socoti că povestirea este încheiată. În 1633 apare ediția a treia a romanului *Francion.* Titlul era : *„La vraye histoire comique de Francion.* Composée par Nicolas De Moulinet, sieur Du Parc, Gentilhomme Lorrain. Amplifiée en plusieurs en droicts et augmentée d'un Livre, suivant les manuscripts de l'Autheur..." *(Isprăvile...* Adăugite în mai multe locuri și sporite cu încă o Carte, potrivit manuscriselor Autorului...) Romanul avea într-adevăr douăsprezece cărți. Fuseseră introduse aventurile

eroului la Roma, iar căsătoria este amînată pentru sfîrșitul romanului.

În secolul al XVII-lea, cartea a cunoscut încă vreo douăzeci de ediții, în schimb, în veacul următor, nu este republicată decît de două ori, iar în secolul al XIX-lea, o singură dată. Toate aceste ediții reproduceau versiunea din 1633. Textul din 1623 nu a fost redescoperit decît la sfîrșitul secolului trecut, în biblioteca baronului James de Rotschild ; Émile Roy avea să dea o ediție critică a acestui text, în 1924-1931, 4 volume, în colecția „Textes français modernes".

1626 *Grand bal de la duchesse douairière de Billebahaut* (Marele bal al ducesei moștenitoare de...), par Bordier, Imbert et Sorel, Imprimerie du Louvre.

1626 *L'Orphise de Chrysante, histoire chyprienne,* roman. Paris, Toussaint du Bray. Retipărit, în 1633, sub titlul *L'Ingratitude punie, où l'on voit les aventures d'Orphise (Nerecunoștința pedepsită,* unde se văd întîmplările lui...).

1627 *Le Berger extravagant, où parmi des fantaisie amoureuses on voit les impertinences des romans et de la poésie* (*Păstorul zănatic,* unde, printre năstrușnicile idei ce ți le dă iubirea, se văd și prostiile de prin romane și din poezie.) Paris, Toussaint du Bray. Conține primele șase cărți. În același an apare partea a doua (cărțile VII-XII). Potrivit expresiei vremii, romanul acesta este un *antiroman.* În 1628 apare partea a treia. *Remarcile* care însoțesc volumul reprezintă o adevărată poetică a romanului de pînă atunci. Cartea a fost adesea reeditată în secolul al XVII-lea și chiar tradusă în mai multe limbi.

1628 *Avertissement sur l'Histoire de la Monarchie françoise,* Paris, Claude Morlot.

1629 *Histoire de la Monarchie françoise, où sont décrits les faits mémorables et les vertus héroïques de nos anciens rois* (Istoria monarhiei franceze, în care sînt descrise faptele memorabile și virtuțile eroice ale foștilor noștri regi), Paris, Morlot. Retipărită de mai multe ori în secolul al XVII-lea.

1634 *La Science des Choses corporelles* (Știința lucrurilor corporale), Paris, Billaine. Retipărită în 1635 și 1637.

1634 *Pensées chrétiennes sur les Commandements de Dieu* (Gînduri creștinești despre poruncile lui Dumnezeu), Paris, Jean Jost.

1635 Devine istoriograf al regelui.

1637 *La Science des Choses spirituelles* (Știința lucrurilor spirituale), Paris, Billaine.

1640 *La Solitude et l'amour philosophique de Cléomède, premier sujet des Exercices moraux de M. Ch. Sorel* (Singurătatea și iubirea filosofică a lui C., primul subiect din Exercițiile morale ale domnului Ch. Sorel).

1641 *La Science universelle* (Știința universală), Paris, Toussaint Quinet, 3 vol. Retipărită în 1644, 1647 și 1668.

1641 *De la confusion des erreurs des sciences et des moyens d'y remédier* (Despre mulțimea greșelilor ce se fac în științe și mijloacele de a le îndrepta), Paris, Toussaint Quinet.

1641 *Recueil de lettres Morales et Politiques avec un Discours du Courtisan chrestien* (Culegere de scrisori morale și politice cu un discurs al curteanului creștin), Paris, Pierre Rocolet et A. de Sommaville.

1642 *La Maison des jeux, où se trouvent les divertissements d'une compagnie par des narrations agréables et des jeux d'esprit et autres entretiens d'une honnête conversation* (Casa jocurilor, unde se arată cum petrec cei din lumea mare povestindu-și lucrurile plăcute, făcînd glume bune sau stînd de vorbă așa cum se cuvine între oameni de seama lor), Paris N. de Sercy. Retipărită în 1627 și, parțial, în 1669.

1644 *Nouveau Recueil des pièces les plus agréables de ce temps, en suite des Jeux de l'Inconnu et de la Maison des jeux* (Nouă culegere din cele mai plăcute scrieri ale vremii noastre, urmînd Jocurilor Necunoscutului și Casei jocurilor), Paris, Sercy.

Frecventează cercurile filosofice și erudite. Scrie el însuși lucrări de morală, religie etc.

1648 *Polyandre, histoire comique, où l'on voit les humeurs et actions de plusieurs personnes agréables qui sont entre autres le Poëte grotesque, l'Amoureux universel, le Fils du Partisan, l'Alchimiste trompeur, le Parasite ou Ecornifleur.* (Polyandre, povestire hazlie, unde pot fi văzute faptele și firea mai multor persoane îndrăgite de noi, printre altele Poetul grotesc, Îndrăgostitul universal, Fiul bogătașului, Alchimistul șarlatan, Parazitul sau Chilipirgiul). Paris, Augustin Courbé, 2 vol., retipărit în 1650. În „Advertissement" se poate citi definiția „romanului comic": „nu trebuie să se creadă [...] că se vor întîlni povestiri pline de caraghioslîcuri grosolane și nerușinate, ca să aibă de ce rîde oamenii de rînd,

deoarece adevărata Povestire Comică, potrivit învățăturii celor mai buni autori, nu trebuie să fie decît zugrăvirea adevărată a firii oamenilor, osîndirea aspră a celor mai multe din păcatele lor, totul făcut ca și cum nu ar fi decît o glumă". (apud A. Adam, p. 17.) „De la publicarea lui *Francion*, [Sorel] dobîndise o prudență care îi lipsea în 1623. Nu se mai gîndea să pună la îndoială, în noua lui lucrare, principiile religioase, morale, politice, pe care se sprijinea societatea franceză. Păstrase însă disprețul față de idealul cavaleresc, gustul pentru un adevăr ce nu se teme să fie trivial. *Polyandre* vorbește despre virtuțile burgheze, descrie un bal burghez, redă conversații burgheze. Se ocupă de acea parte a realității pe care romanul eroic parcă nici n-o cunoștea". (A. Adam, p. 19.) Romanul nu are succes : „Zugrăvirea vieții burgheze și a mediocrității ei îi lasă indiferenți [pe cititori]". (A Adam, p. 20.) *Le Roman comique* (1651) de Paul Scarron indică sensul evoluției societății și a literaturii franceze : „Nici urmă de critică politică sau socială [...], nici urmă de îndrăzneală, nici în idei nici în ton. N-a păstrat decît trăsăturile superficiale ale romanului comic, o oarecare cruzime a amănuntelor, scene țipătoare și, mai ales, acel «ton glumeț» despre care pomenise Sorel în [...] Polyandre". (A. Adam, p. 20.)

1648 *Traité du bien de la paix* (Tratat despre binefacerile păcii).

1655 *De la Perfection de l'homme* (Despre desăvîrșirea omului), Paris, Robert de Nain.

1658 *La Flandre françoise où traité curieux des droits du Roi sur la Flandre* (Flandra franceză sau tratat neobișnuit despre drepturile Regelui asupra Flandrei), Paris, Cherrault.

1659 *Description de l'Isle de portraiture* (Descrierea Insulei unde se fac portrete), Paris, Ch. de Sercy.

1659 *Relation de ce qui s'est passé en Royaume de Sophie depuis les troubles excités par la Rhétorique de l'Eloquence* (Relatare despre cele întîmplate în Regatul Sofiei de cînd cu răzmerița semănată de Retorica Elocinței).

1662 *Historie de la monarchie françoise sous le règne de Louis XIV*, Paris, Loyson, 2 vol.

1663 *Oeuvres diverses où Discours meslez... avec cinquante lettres à des Dames sur divers sujets* (Opere diverse sau Scrieri amestecate... împreună cu cincizeci de scrisori către Doamne despre tot felul de lucruri).

1663 Colbert suprimă funcția de istoriograf. Încep greutățile financiare pentru Sorel. Se instalează la un nepot.

1663 *Le chemin de la Fortune, ou les bonnes règles de la vie.* (Calea Norocului sau bunele rînduieli ale vieții). Paris, Loyson.

1664 *Discours sur la Jonction des Mers* par M. Charles Sorel, Historiographe de France (Discurs despre întîlnirea Mărilor...).

1664 *La Bibliothèque françoise, ou le choix et l'examen des livres françois* (Biblioteca franceză, sau alegerea și cercetarea cărților franțuzești). Retipărită în 1667, lucrarea este utilă pentru studierea istoriei literare din secolul al XVII-lea.

1665 *La Science de l'histoire avec le jugement des principaux historiens tant anciens que modernes* (Știința istoriei împreună cu părerea principalilor istorici de altă dată sau din ziua de astăzi), Paris, Thomas Jolly.

1666 *Divers Traités sur les droits et les prérogatives des Rois de France tirés des Mémoires historiques et politiques* de M. Charles Sorel Sieur de Souvigny (Diferite tratate despre drepturile și prerogativele regilor Franței luate din Memoriile politice...). Retipărit în 1667, tradus în limba germană în 1668 și 1680. Criticat sever în „Le Journal des Savants".

1671 *De la connoissance des bons livres ou examen de plusieurs auteurs* (Despre cunoașterea cărților celor bune sau cercetare a mai multor autori). Paris, Pralard. Completează lucrarea anterioară.

1674, 6 martie. Moare, la Paris, Charles Sorel. Este îngropat la Saint-Germain l'Auxerrois.

M. C.

ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

ÎNȘTIINȚARE DE SEAMĂ CĂTRE CITITORI

Ca să înving supărările ce mă năpădiseră acum cîtăva vreme, n-am găsit leac mai la îndemînă și mai binefăcător decît acela de a-mi petrece timpul scriind o povestire ce aduce mai curînd a glumă decît a treabă serioasă : și uite așa m-am trezit făcînd haz de necaz. De n-ar fi fost dorința de a le arăta oamenilor cum cad în păcat fără ca măcar să-și dea seama, cartea aceasta nu ar fi văzut niciodată lumina zilei. Dar chiar și așa, mă tem că totul va fi zadarnic : căci cei mai mulți sînt într-atît de proști, încît își vor închipui că am scris-o ca să aibă ei cu ce-și omorî timpul, nu ca să-și îndrepte apucăturile cele rele. Dobitocia le este atît de mare încît, cînd află de pățania unuia ce a fost tras pe sfoară, sau care a săvîrșit cine știe ce nerozie, se pun pe rîs în loc să plîngă, așa cum s-ar cădea auzind de ce neghiobii sînt în stare semenii lor de care ei înșiși nu se deosebesc cine știe cît. Eu vreau să spun ceva ce n-a trecut nicicînd prin capul vreunuia din bătrînii noștri gînditori ; tare mă tem însă că, întocmai acelora care, avînd o sticlă fumurie dinaintea ochilor, nu pot vedea adevărata față a lucrurilor, aproape toți cei ce-mi vor citi scrierile, mintea fiindu-le întunecată, vor crede despre cele gîndite de mine cu totul altceva decît ceea ce trebuie. Dar nu-mi voi face prea mult sînge rău, căci virtutea, pe de-a-ntregul cerească, intră în plămădeala divinității, iar aceasta doar din sine își trage măreția ; se știe bine că bucuria ce încearcă atunci cînd arată ce poate este pentru ea o neasemuită răsplată. Ca să mă întorc la ce spuneam mai înainte, nu ascund că mi-ar fi fost lesne să lovesc cu asprime în păcatele omenești pentru a-i face pe cei răi să se căiască, nu să rîdă. Este însă ceva ce mă împiedică să aleg această cale : ca să ademenești lumea trebuie să folosești o momeală oarecare. Așadar, voi face și eu ca spițerii care dau prin zahăr hapurile lor cele amare ca să fie mai ușor de înghițit. O satiră nimicitoare i-ar fi îndepărtat pe cititori chiar de la titlu. Așa că eu, asemenea spițerului, voi în-

fățișa un palat frumos, care, privit de afară, ai zice că e lăcașul libertății și al plăcerii, dar înăuntru întîlnești, cînd nici nu te aștepți, cenzori severi, acuzatori fără de prihană și judecători neînduplecați. Dealtminteri, păcătoșenia vremurilor acestora, cînd omului nu-i este îngăduit să spună deschis adevărul, mă silește să fac astfel și să ascund dojenile în spatele unor plăsmuiri care, nepricepuților ce nu vor ajunge niciodată pînă la miezul lucrurilor li se vor părea, de bună seamă, doar niște copilării. Oricum, în plăsmuirile mele se află fapte pe care nimeni n-a cutezat vreodată să le spună. O Doamne, Dumnezeule ! Dacă stau și mă gîndesc bine, mă întreb și eu ce-o fi fost în capul meu de am dat la lumină o astfel de carte ? Se vor fi găsind pe lumea asta minți destul de tefere ca s-o judece cum se cuvine ? Sînt unii care nu știu decît să-și rîdă de lucrurile a căror frumusețe nu sînt în stare s-o simtă și care vor căuta să-i afle cusururi. Și chiar de voi fi avut stîngăcia să las să-mi scape vreunul din acelea pe care legile scrisului nu le iartă, nu mă voi dispreți cîtuși de puțin : sufletul meu nu este atît de mărunt încît să mă îndemne să mă străduiesc pentru o artă care nu înseamnă altceva decît înrobirea scriitorului. Arătînd cît de urîți îmi sînt oamenii aceștia plini de păcate, chiar de am făcut-o în cuvinte simple, tot m-am ostenit prea mult. Și, orice ar spune pizmașii, îmi îngădui să cred că am înfățișat, cît s-a putut de nepărtinitor, firea, faptele și vorbirea obișnuită a tuturor celor pe care i-am înșirat aici ; iar întîmplările povestite de mine nu vor fi mai prejos decît cele pe care cititorii le țin la mare preț ; după cum vorbele mele, mai pretutindeni alese cu grijă, cînd nu fac decît să depene niște fapte oarecare, sînt, nu numai pline de farmec și gingășie, dar și rînduite cu mare iscusință. Cei ce știu să vadă cum trebuie, vor băga de seamă că tot ce scriu eu aici are un temei. Și vreau ca și cele mai neînsemnate spuse ale mele să-și aibă rostul lor. Sînt silit să fac această mărturisire care nu trebuie să-mi fie luată în nume de rău. Sînt mulți cei ce nu vor pricepe nici măcar ce vrea să spună cartea mea, căci ei își închipuie că este destul să îngrămădești niște cuvinte unele peste altele

ca să faci o carte desăvîrșită și că totul este să nu uiți cumva să bagi și vreo întîmplare din acelea care-i desfată pe netoți. Dar eu nu pentru aceștia scriu, ci mai curînd pentru cei ce au și ei de a face cu scrisul. Aș fi foarte mulțumit să-i văd făcînd o carte mai bună decît a mea, în tot atît de scurt timp și cu tot atît de puțină bătaie de cap. Am scris nu mai puțin de treizeci și două de pagini de tipar pe zi, și, cu toate acestea, gîndul îmi zbura întruna către lucruri care erau cît pe-aci să mă fure pe de-a-ntregul. Uneori moțăiam, pe jumătate adormit, și nu mi se mișca decît mîna dreaptă. Vă puteți da seama că dacă a ieșit ceva bun, doar obișnuința este pricina. Și de abia de-mi dădeam osteneala să recitesc cele scrise ca să le mai îndrept cîte puțin, căci de ce mi-aș fi ieșit din dulcea mea nepăsare ? Nu te alegi cu nici o glorie dacă scrii o carte bună, și chiar dacă te-ai alege, gloria asta este prea zadarnică și n-are cum să mă încînte. Judecînd după cele ce vă spun cum nu se poate mai deschis, este lesne de înțeles ce opere prețioase ar ieși din mine dacă aș munci fără să mă cruț și aș arăta tot ce sînt în stare. Însă mă cam îndoiesc că m-aș apuca eu de așa ceva căci, după cum am mai spus-o, nu-mi plac defel sfaturile de care scriitorii noștri țin seama fără nici un rost. Nu mi-am pus niciodată în gînd să le urmez și, întrucît firea mea este cu totul altfel, nu voi putea fi niciodată pus alături de acești scriitori, căci ar însemna să mi se dăruiască ceva ce nu mi se cuvine. Sufletul le slujește fără cinste pana, iar eu vreau ca pana să-mi slujească sufletul. Scriitorii de felul celor de mai înainte își frămîntă neobosit mintea ca să-și potolească setea de scris, o sete cu mult mai mare decît harul lor scriitoricesc, pe cînd eu nu scriu decît ca să-mi pun rînduială în niște idei ce mi-au venit de multă vreme. Le place să vorbească despre o sumedenie de nimicuri ce au mai fost spuse de-atîtea ori, dar nu ajung niciodată pînă în inima adevărului ; eu însă caut să ajung, pe o cale neocolită, către ceva cu adevărat bun și temeinic. Ceilalți nu se gîndesc să ajungă aici așa de repede ca mine, căci merg de parcă ar dansa, se răsucesc în fel și chip și se obosesc într-atîta, încît cad vlăguiți la jumătatea drumului, pe cînd eu înain-

tez călcînd hotărît şi fără să mă las abătut din cale. Şi chiar dacă nu mă gîndesc anume la cartea de faţă, ceea ce spun acum se potriveşte cu altele pentru care am planuri mai mari. Nu din înfumurare o fac : nu mă laud cu nimic ce n-aş putea într-adevăr săvîrşi, şi o voi dovedi cîndva. De cumva cineva crede că vreau să mă iau la întrecere cu scriitorii de meserie, nu-mi voi bate capul să-i schimb credinţa : respectînd cu pioşenie legile nobilimii, sînt de părere că-mi pot chema duşmanii la o înfruntare cu pana, aşa cum un cavaler îl cheamă pe un altul la o înfruntare cu spada. Cel ce năzuieşte către izbîndă, cu spada sau cu pana, nu se face vinovat de o deşartă îngîmfare.

Însă ceea ce vreau eu să spun mai cu seamă, tocmai pentru a arăta că voi fi pe nedrept osîndit, este că, în tipăritura aceasta, s-au strecurat greşeli nemaipomenit de multe. Şi asta numai ca să mă facă să turbez, nu numai pe mine, ci şi pe cititor, care cu greu va pricepe unele pasaje unde se află cuvinte ce nu mi-au trecut nicicînd prin cap şi unde, în schimb, altele au fost scăpate cu totul.

Tipografii au pus, după cum au crezut ei, *bestes* (vite) în loc de *pestes* (ciume), alte ori, *avant toict* (înainte acoperiş *) în loc de *aucun toict* (nici un acoperiş), *couche* (culcuş) în loc de *cruche* (urcior), *faux furon* (fals iscoditor) în loc de *fanfaron, maistres* (stăpîni) în loc de *monstres* (monştri), *courage* (curaj) în loc de *cocuage* (încornorare), *meffait* (faptă urîtă) în loc de *mestier* (meserie), *gourdement* (prosteşte) în loc de *grandement* (foarte), *commençoit* (începea) în loc de *contenoit* (cuprindea), *la veue* (vederea) în loc de *le vent* (vîntul), *pernicieux* (dăunător) în loc de *pécunieux* (plin de bani) şi o mulţime de alte cuvinte care schimbă cu totul sensul dorit de mine. Iar pe deasupra, pretutindeni vezi articole lăsate de-o parte, substantive la plural în loc de singular, verbe la trecut în loc de prezent sau viitor. Cei care mă cunosc ştiu prea bine că nu este cu putinţă să păcătuiesc împotriva legilor gramaticii. Dacă am găsi pietricele într-o făină foarte bună, am fi nişte proşti să credem

* Traducem literal.

că pietricelele au ieşit din spicele de grîu. Aceeaşi prostie ar face-o cei care şi-a închipui că vorbele nepotrivite care se găsesc în această carte vin de la mine. Trebuie să spun, fiindcă este locul s-o fac aici, că este mare nevoie ca o carte să aibă o prefaţă din care lumea să afle tot felul de lucruri de mare însemnătate pentru renumele nostru. Sînt însă oameni într-atît de puţin dornici să afle ceva, încît nu citesc niciodată prefeţele, căci nu ştiu că mai curînd în ele decît în tot restul cărţii autorul arată ce gîndeşte cu adevărat. Într-o zi, l-am întrebat pe un prost din aceştia de ce nu citeşte prefeţele. Mi-a răspuns că îşi închipuie că toate sînt la fel, şi că dacă a citit una în viaţa lui, este de-ajuns ; credea că dacă titlul este acelaşi, cuprinsul nu se deosebeşte nici el. Cei ce vor avea cartea mea în mînă, să nu facă astfel dacă-mi cer să-i preţuiesc cît de cît.

Vălurile[1] nopții acoperiseră cu totul orizontul cînd, dintr-un castel aflat pe undeva prin Burgundia, a ieșit un moșneag, Valentin pe nume, îmbrăcat cu un veșmînt de casă și cu o scufie roșie pe cap ; ținea o boccea mare sub braț și nu știu de ce nu-și pusese și ochelarii, căci avea obiceiul să-i țină tot timpul fie pe nas, fie agățați la brîu. Se bucura de multă trecere, dat fiind că avea în grijă castelul unui mare senior, drept care cei din castel ridicaseră podul de îndată ce le ceruse el s-o facă. După ce lăsă jos greutatea ce dusese sub braț, începu să se plimbe de jur împrejur și, văzînd că la ora aceea toată lumea, atît la el acasă cît și prin vecini, dormea, coborî în șanțul care înconjura castelul ca să se apuce în taină de ceva ce pusese la cale. De cu seară poruncise să fie dus acolo un hîrdău, destul de mare ca să se poată scălda un om. Apropiindu-se, își scoase toate hainele de pe el, în afară de jiletcă și, suflecîndu-și poalele cămășii, se vîrî în apă pînă la buric ; ieși însă numaidecît afară și, scăpărînd amnarul, aprinse o lumînare mică, înconjură de trei ori hîrdăul cu ea în mînă, apoi o aruncă înăuntru unde se stinse numaidecît. Mai aruncă și niște prafuri pe care le avea într-o hîrtie ; gura îi era plină de o sumedenie de vorbe ciudate și de neînțeles, pe care nu le rostea pînă la capăt, căci se stropșea ca un maimuțoi înfuriat, răzbit de frig, deși era în pragul verii. Cînd totul fu îndeplinit după toate legile, se băgă din nou în hîrdău și avu grijă să-și spele bine mai ales prăpădita lui de treabă, zgîrcită mai rău decît o smochină uscată. Sub ea îi atîrna o piele ponosită și păroasă de-ai fi zis că este chimirul unui țăran. N-aș pune mîna în foc că avea într-însa ceea ce s-ar fi cuvenit să aibă ; știu însă că și-a frecat-o jumătate de ceas și că tot ar mai fi stat acolo s-o frece dacă nu s-ar fi temut să nu răcească ; ieși așadar din hîrdău, ca să se șteargă și să se îmbrace. Urcînd din nou pe mal, faptele și vorbele lui trădau o mare bucurie. Am făcut ce-a fost mai greu, zise

el ; de mi-ar ajuta Dumnezeu să-mi meargă la fel de bine şi cînd mi-oi face datoria de mire. Nu-mi mai rămîne decît să mă rog de două-trei ori tuturor forţelor lumii, şi cu asta tot ce mi s-a spus să fac va fi fost împlinit. Voi vedea eu atunci de voi fi în stare să mă înfrupt din plăcerea de care se bucură mai toţi bărbaţii. Hehei, Laurette, zise el întorcîndu-se către castel, n-o să mă mai învinuieşti că noaptea nu ştiu decît să dorm şi să sforăi. Trupul meu nu va mai sta în pat lîngă tine ca un buştean. De acum încolo va fi atît de vîrtos, că n-o să-i poţi face tu faţă şi, dîndu-mă încetişor de o parte, vei fi silită să-mi spui : Hei, sufleţelule, viaţa mea, gata, de data asta îmi ajunge. Şi ce mă voi mai bucura auzindu-te rostind vorbele acestea atît de plăcute, în locul suduielilor obişnuite. În timp ce-şi vorbea astfel, pătrunse într-o curte mare, unde se aflau tot soiul de copaci, şi desfăcu bocceaua pe care o adusese de acasă. Avea în ea un fel de anteriu lung şi negru pe care îl îmbrăcă peste veşmîntul de casă. Mai avea şi o glugă ţărănească, pe care şi-o puse pe cap, şi-şi acoperi faţa cu o mască de postav cusută la glugă. Astfel înveşmîntat, se apucă din nou de făcut farmece, încredinţat că ele îl vor ajuta s-o scoată la capăt. Cu un baston cu vîrful de fier, făcu pe pămînt un cerc într-un octogon, dar cînd fu să se aşeze în mijlocul lui îl trecură sudorile de frică şi tremura din toate mădularele la gîndul că diavolii aveau să i se înfăţişeze neîntîrziat. Ar fi fost gata să se închine, dacă cel ce îl învăţase farmecele acestea nu l-ar fi oprit cu străşnicie şi nu l-ar fi învăţat cîteva cuvinte care să-l apere de cumva duhurile rele s-ar fi năpustit asupra lui. Dorinţa fierbinte de a sfîrşi cu bine lucrul de care se apucase l-a făcut să treacă peste orice temeri şi, în cele din urmă, să îngenunche în mijlocul cercului, cu faţa către apus. Voi diavoli ce vegheaţi asupra poftelor omeneşti, voi cei care ne umpleţi de dorinţele cărnii după cum vă este placul şi care ne ajutaţi să ni le împlinim, zise el cu glas destul de ridicat, vă rog, în numele puterii căreia şi voi înşivă vă supuneţi, şi vă cer să mă ajutaţi oricînd şi întru toate şi, mai ales, să-mi daţi vîrtoşenia hărăzită unui bărbat de treizeci şi cinci de ani, sau cam pe acolo.

De-o veți face, vă voi răsplăti în așa fel, încît nu veți avea de ce vă plînge. Apoi, îl strigă de cîteva ori pe Asmodeu, după care tăcu și aștepță să vadă ce avea să se întîmple. Cevà mai încolo se stîrni un zgomot. Auzi niște urlete, un vuiet și pietre prăvălite și un foșnet de parcă cineva ar fi scuturat copacii. În clipa aceea groaza i se strecură în suflet, și pot să jur că ar fi vrut să se afle acasă și să nu se fi apucat niciodată de un lucru atît de primejdios. Tot ce putu să facă fu să rostească niște cuvinte caraghioase pe care le învățase ca să se apere : Oricine vei fi, mărețe dulău, ce alergi gudurîndu-te către mine, cu coada ridicată, crezînd că ai dat peste ciozvîrtele ce-ți plac atît de mult, întoarce-te în locurile de unde vii și mulțumește-te să rozi încălțările bunică-ti. Își închipuia că în vorbele astea se ascunde vreun înțeles făcător de minuni, drept care își scuipă în palmă, își bagă degetul mic în ureche și mai făcu o mulțime de lucruri ce țineau de farmece, încît credea că pînă și spiritele cele mai răutăcioase de pe lume vor fi silite să-i facă întru totul voile, mai curînd decît să-i fie potrivnice. O clipă mai tîrziu, la vreo treizeci de pași mai departe, zări un bărbat pe care îl luă drept diavolul cel chemat de el mai înainte. Valentin, îți sînt prieten, nu te teme : o să fac în așa fel, încît te vei bucura de plăcerile la care rîvnești atît de mult. Ai grijă că, de acum înainte, ești o bucățică de soi. Îți făgăduiesc că, în fiecare noapte, vei putea încăleca de șase sau șapte ori, după cum îți va fi cheful. Nu era nevoie să mă rogi atîta ca să vin, întrucît eu alerg fără întîrziere să-i ajut pe cei cărora, precum ție, li se cuvine acest lucru. Te las cu bine, trăiește în tihnă alături de nevastă-ta. Nu-ți cer nimic în schimbul celor ce voi face pentru tine.

Cuvintele acestea îl bucurară într-atîta, încît frica ce-l cuprinsese la apariția duhului se domoli treptat și pieri cu totul cînd acesta dispăru. Potrivit poruncii primite, mai avea încă ceva de făcut de care își aminti, drept care se duse într-un loc anume ales pentru aceasta.

De pe acum i se părea că o strînge în brațe pe frumoasa lui Laurette și, copleșit de plăcere, nu se putea stăpîni să nu vorbească singur și să nu spună : bunule

pelerin ce mi-ai arătat cum să ajung la cele mai mari desfătări de pe lumea aceasta, parcă Francion te cheamă, dacă am priceput eu bine, am toate temeiurile să fiu încredințat că n-ai venit pe pămînt decît pentru a-mi da putința să mă înfrupt din ceva al cărui nume, ca un făcut, se află în cel pe care-l porți domnia-ta, dacă i se scoate un I [2].

Și uite așa, Valentin își făcea singur curaj, iar cînd ajunse în dreptul unui ulm, îl cuprinse cu brațele după cum îl sfătuise pelerinul. În același timp, înșiră o sumedenie de cuvinte, apoi trecu de cealaltă parte a ulmului și îl îmbrățișă din nou, zicînd : la fel de ușor îmi va fi să-mi îmbrățișez nevasta, căci așa este vrerea Domnului, s-o strîng în brațe, ca pe ulmul acesta, de oriunde aș cuprinde-o. Dar, cum stătea el așa, deodată se simți apucat de mîini și, deși se zbătu din răsputeri să și le desprindă, nu fu chip s-o facă. Îi fură legate cu o frînghie mai iute decît vă pot spune eu aceasta ; iar el își lungi gîtul — de parcă ar fi fost o păpușă dintr-acelea la care capul parcă-i rupt de trup, căci poate fi ridicat cît vrei de sus cu ajutorul unui bețișor — și privi împrejur ca să vadă cine îi făcea una ca asta.

Fu apucat de o frică atît de cumplită încît, în loc de un singur ins, care se furișase printre arbori după ce-și făcuse treaba, era încredințat că vede vreo cincizeci și că toți sînt niște duhuri rele gata să petreacă supunîndu-l pe el la toate chinurile ce le vor trece prin minte. Nu avu curajul să strige ca să cheme pe cineva în ajutor, căci își închipuia că totul este de prisos, că nu mai poate scăpa decît cu sprijinul cerului, ca să nu mai spun că, în sinea lui, era încredințat că, dacă s-ar văicări, dracii neînduplecați i-ar spori chinurile și i-ar lua glasul sau l-ar duce în cine știe ce locuri pustii. Își frămînta întruna și trupul și mintea, și ca să vadă de nu cumva poate scăpa, încerca să se dea îndărăt învîrtindu-se în jurul ulmului așa că, pe un loc foarte mic, făcea un drum foarte lung. Din cînd în cînd se smucea atît de tare, încît credea că va rupe copacul sau că îl va smulge din rădăcini.

Avu tot timpul să se căiască pe îndelete de fapta lui, să-și aducă aminte că îl auzise pe preot spunînd că nu trebuie să te apuci să faci pe vrăjitorul dacă nu vrei să

fierbi de-a pururi în cazanele iadului. Muncit de astfel de gînduri, singura lui mîngîiere fu să înalțe mai multe rînduri de rugăciuni, care de care mai frumoase și mai cucernice, sfinților, căci nu se încumeta să le adreseze direct lui Dumnezeu pe care îl supărase prea din cale afară. În vremea aceasta, frumoasa Laurette, care rămăsese la castel, nu dormea, întrucît bunul pelerin Francion trebuia să-și petreacă noaptea la ea, intrînd pe o fereastră de care era agățată o scară de frînghie ; tînăra aștepta de la el desfătări la care bărbatul ei nu avea puterea nici măcar cu gîndul să o ducă.

Trebuie să știți că patru hoți care aflaseră cu puțin mai înainte că în castelul pe care Valentin îl avea în grijă se aflau multe lucruri scumpe, se hotărîseră să-l prădeze, drept care au îmbrăcat în straie femeiești pe cel mai tînăr dintre ei, un băiat frumușel, căruia i-au cerut să caute să stea cîtva timp în castel, să vadă unde sînt încuiate lucrurile, să încerce să facă rost de chei ca, mai apoi, ei să poată fura tot ce vor dori. Hoțul acesta, sub numele de Catherine, venise așadar, cu opt zile mai înainte, la Valentin să ceară de pomană și izbutise să se dea drept o fată săracă al cărei tată fusese spînzurat pentru niște fapte pe care nu le săvîrșise : spunea că nu vrusese să mai rămînă în ținutul de baștină, unde toate întîmplările acelea făcuseră din ea o ființă nevrednică. Cuprins de milă la auzul necazurilor scornite de Catherine aceasta și văzînd că este gata să-l slujească fără să ceară vreo simbrie, Valentin o adăposti numaidecît în casa lui. Muncind cu plăcere și purtîndu-se mereu cum se cuvine, cîștigă iute încrederea stăpînei, care-i lăsă pe mînă toate treburile casei. Se bucura de atîta încredere încît îi era ușor să ia cheile oricărei odăi, ba chiar să le țină la ea cîtva timp ; căci nimeni nu se temea că va face vreo faptă rea și nu se gîndea să i le ceară îndărăt.

În ajun, ducîndu-se după apă la un izvor afară din sat, se întîlnise cu unul din tovarășii ei care venise să vadă cum merge treaba ; ceilalți se aflau într-un tîrg din apropiere așteptînd clipa prielnică. Îi spuse că dacă vor veni la noapte, vor putea intra în castel și că vor putea fura tot felul de lucruri pe care le avea în grija ei ; le va arunca scara de frînghie pe care i-o dăduse

unul dintre ei, pe ascuns, cu două zile mai înainte. Cei trei hoți sosiseră după cum fusese înțelegerea și, pe cînd se aflau în șanțul castelului, văzură o scară de frînghie ce cobora de la o fereastră de lîngă poartă. Unul dintre ei fluieră scurt și i se răspunse în același fel. Se uitară cu toții în sus și zăriră la fereastră o femeie pe care o luară drept Catherine, deși nu acesta era locul pe unde le spusese ea că îi va ajuta să urce. Printre ei se afla unul numit Olivier care, ros de nu știu ce mustrări de cuget, se tot căia de vreo cîteva zile, drept care îi făgăduise în gînd lui Dumnezeu să se lase de viața păcătoasă pe care o dusese pînă atunci ; numai că, tovarășii lui, avînd nevoie de el, căci era puternic și cutezător, nu-i dăduseră drumul să plece, în ciuda tuturor rugăminților lui, ba chiar îl amenințaseră că de va pleca fără îngăduința lor, înainte de jefuirea castelului, nu vor mai avea liniște pînă nu-l vor ucide, chiar de-ar fi s-o facă mișelește. Silit să ia o hotărîre, le spuse din nou hoților că, de vreme ce nu cerea partea lui de pradă, nu avea de ce să se ostenească și să se pună în primejdie. Dar cum tovarășii îl învinuiră că e un fricos, că îi pierise curajul, nu mai avu ce face și urcă cel dintîi pe scara de frînghie, de teamă ca nu cumva ceilalți să-l omoare.

De cum sări de pe fereastră în odaie, mare îi fu mirarea trezindu-se sărutat cu dragoste de către o femeie ce-i ieșise înainte și care nu aducea nici pe departe cu Catherine. Era doamna Laurette care, în întunecimea camerei, căci stinsese lămpile, îl luase drept Francion.

Văzînd norocul ce-i hărăzise soarta, pe semne ca să-l răsplătească pentru gîndul de a se lăsa de ticăloșii, Olivier își zise că trebuie să-i împiedice pe tovarășii lui să vină și să-i strice plăcerea. Se desprinse, așadar, din brațele Laurettei ca să se supună rugăminții ei de a trage scara și, deși văzuse că unul dintre tovarășii lui se și agățase de ea, o trase spre el pînă la jumătate și o legă de o balama a ferestrei cu partea pe care o ținea în mînă. La început, hoțul s-a gîndit că cine știe de ce voia să-l salte în felul acesta pînă sus : așa că îl lăsă pe Olivier să facă ce-o vrea, fără să-și bată capul să afle ce se întîmplă ; dar, cînd văzu că îl lasă acolo, intră la bănu-

ială și se gîndi că trebuie să fie vreo trădare la mijloc, mai ales că băiatul dăduse niște semne mai înainte. Se cățără totuși pînă la fereastra tinerei Laurette ; numai că Olivier o închisese frumușel, așa că hoțul, nemaiîndrăznind să bată de frică să nu fie descoperit de cineva din castel, se gîndi că nu mai are încotro și că trebuie să coboare. Se lăsă să alunece cît putu de jos de-a lungul frînghiei, care însă nu ajungea pînă la pămînt și, trecînd prin fața unei ferestre cu gratii de fier, întîmplarea făcu să i se agațe haina de un drug ascuțit unde se înfipse atît de bine că nu mai fu chip să se desprindă.

În vremea aceasta, Francion, care nu voia să piardă întîlnirea cu iubita, se apropiase de castel și, văzînd în altă parte a castelui pe Catherine cu o scară la fereastră, își închipui că trebuie să fie Laurette. Urcă repede pînă sus și începu s-o sărute pe slujnică. Cine este, zise acesta, Olivier, tu ești, sau altcineva ? Ai înnebunit, te ții de prostii acum cînd trebuie să ne gîndim cu mare grijă la ce avem de făcut ? Lasă-mă să-ți ajut tovarășii să urce. Crezi că, odată cu hainele, am luat și trupul unei fete ?

Francion, care începuse să-și dea seama că se înșelase, fu pe deplin încredințat la vorbele acestea care, după cum prea bine auzea, nu erau rostite de drăgălașa gură a iubitei sale Laurette. Nu căută să afle ce vrea să spună, deoarece își închipuia că vorbele acelea nu-l priveau pe el ; se mulțumi să-i spună Catherinei, căci acum o recunoscuse, cum că stăpîna ei îi spusese să vină să petreacă noaptea cu ea și că el venise să-și primească preaprețiosul dar făgăduit. Catherine, care era înzestrată cu toată înțelegerea pe care trebuie s-o aibă cineva cu meseria ei, căută ceva ca să scape de el, căci își închipuia că îi va încurca planurile. Nu i se păru prea potrivit să-l ducă la camera stăpînei, așa cum dorea el, mai ales că se gîndea că s-ar fi putut să fie nevoie să stea de veghe atunci cînd hoții vor veni să facă ceea ce puseseră la cale. Îl încredință, așadar, că Laurette este bolnavă și că îi ceruse să-i spună că, de data aceasta, n-o poate vedea. Supărat peste măsură de întîmplare, Francion fu silit s-o ia din nou pe scară. Cînd se afla pe la mijloc, Catherine, suflet rău și păcătos, vrînd să-l pedepsească pentru încurcăturile ce se gîndea că i le va face, ca să-l zvîrle jos, se apucă să scu-

ture scara cu toată puterea pe care i-o dădea mînia ; văzînd ce se întîmplă, după ce se lăsă să lunece puțin, Francion își dădu seama că trebuie să sară dacă nu voia să fie zdrobit de zid. Dădu drumul la scară și căută să se arunce la pămînt, însă nenorocirea făcu să cadă chiar în hîrdăul în care se scăldase mai înainte Valentin ; se lovi cu capul atît de tare de margine încît, în cîteva clipe, toată apa se făcu roșie de sînge. Spaima și zăpăceala de pe urma căzăturii fură atît de puternice că leșină și înghiți atît de multă apă încît fu cît pe ce să se înece. Catherine, care auzi zgomotul, se bucură în sinea ei de ghinionul lui Francion și trase repede scara sus, căci se gîndea că tovarășii ei nu vor mai veni în noaptea aceea.

Hoțul rămas jos, văzînd că Olivier, care intrase în castel, nu se gîndește la el și că celălalt tovarăș spînzură în aer, fără scăpare, nu mai credea că își vor putea duce planul la bun sfîrșit. Se gîndea că, a doua zi, cel agățat de fereastră va fi găsit tot acolo și că, de rămîne prin preajmă, nu va avea de cîștigat decît nenorocirea de a se vedea spînzurat și el, dar în alt fel, alături de tovarășul său.

Un soi de curiozitate oarbă și fără nici un temei îl îndemnă să se plimbe prin tot șanțul înainte de a ieși afară. Ajungînd la hîrdăul în care se afla Francion, vru să vadă ce este înăuntru. Dîndu-și seama că este un om, îl trase de-o mînă și-i scoase capul din apă ; apoi, împins de setea neostoită de a prăda, îl scotoci prin buzunare unde găsi o pungă plină pe jumătate cu bani, și mai mari și mai mărunți ; tot acolo găsi un inel cu o piatră prețioasă atît de strălucitoare încît, chiar și pe întuneric, vedeai cît este de frumoasă. Cele găsite îl mîngîiară de toate necazurile ce dăduseră peste el și, fără să se mai sinchisească dacă cel pe care îl jefuise este mort sau viu, sau să se gîndească cum ajunsese acolo, se duse unde îl îndruma soarta.

Olivier, care pusese mîna pe o pradă mult mai de preț decît cea după care umblau ceilalți hoți, căută să se bucure din plin de ea de îndată ce închise ferestrele, căci se temea ca nu cumva să pătrundă vreo rază de lumină care să-l dea de gol. Laurette, cu o drăgălășenie căutată, se întinse alene pe pat așteptîndu-și voinicul care,

cu sabia scoasă, se năpusti asupra ei fără să-i vorbească altcum decît prin sărutări. După primul asalt, frumoasa noastră, căreia de prea multă plăcere îi pierise graiul, îl căpătă din nou şi-i spuse lui Olivier, punîndu-i braţele în jurul gîtului şi sărutîndu-l pe obraz, pe ochi şi pe toate celelalte părţi ale feţei : dragul meu Francion, cît de mult îmi place să te-aud vorbind pe tine, nu pe moşneagul acela cicălitor cu care am fost silită să mă mărit ! Cît de mult mă încîntă virtuţile tale ! Ce noroc că mi-am putut da seama cine eşti şi că te-am îndrăgit. Drept care, nici nu-mi trece prin gînd să scap din această plăcută încătuşare. Nu spui nimic, sufleţelule, urmă ea mai departe, sărutîndu-l şi mai cu foc decît înainte, oare tovărăşia mea nu-ţi va fi fiind tot atît de dragă pe cît îmi este mie tovărăşia ta ? Vai de mine şi de mine, chiar de-ar fi aşa, mi-aş îndura necazul fără să mă plîng. După cîtva timp de tăcere, se apucă să vorbească despre altceva. Ah ! că proastă am mai fost adineaori cînd am stins lumînarea ! doar n-am de ce să mă tem, căci moşneagul s-a dus, pare-mi-se, să facă ce i-ai spus tu ca să-şi vindece bolile lui cele fără de leac. Să-i spun Catherinei să aducă o lampă, căci eu nu sînt de părerea celor care zic că tainele dragostei trebuie să se săvîrşească pe întuneric ; ştiu prea bine că atunci cînd vezi ceea ce-ţi doreşti, pofta sporeşte şi mai tare. Şi-apoi, viaţa mea dragă, de ce-aş minţi, aş fi nespus de bucuroasă să văd smaraldul ce mi-ai făgăduit, căci nu cred că l-ai uitat de vreme ce ţii atît de mult să-mi fii pe plac. Îl ai la tine ? Hai, spune drept !

Rugat de atîtea ori să vorbească, ca şi cum ar fi fost Francion, Olivier văzu că nu mai are încotro, că trebuie să spună cine este. Dar, gîndindu-se că Laurette s-ar fi putut mînia peste măsură văzînd că fusese înşelată, îşi puse în gînd să facă tot ce va fi cu putinţă ca s-o domolească. Dîndu-se jos din pat, îi căzu în genunchi şi-i spuse : Doamnă, sînt cum nu se poate mai îndurerat că v-aţi înşelat şi că aţi crezut că sînt iubitul dumneavoastră, dar dacă dezmierdările dumneavoastră nu mi-ar fi aţîţat dorinţa, nu m-aş fi lăsat să cad în păcatul pe care l-am săvîrşit. Răzbunaţi-vă cum veţi dori. Ştiu că

numai dumneavoastră puteți hotărî de voi trăi sau voi muri. Supuneți-mă la caznele cele mai cumplite, sînt gata să le îndur și, de vă veți îndupleca să mă iertați, cu greu mă voi obișnui să mă bucur de norocul meu.

Auzind glasul lui Olivier, cu totul altul decît al lui Francion, Laurette își dădu seama că se înșelase. Fu cuprinsă de atîta rușine și ciudă încît, dacă nu ar fi înțeles că ceea ce fusese făcut nu mai poate fi desfăcut, ar fi fost în stare de orice. Cel mai bun leac la suferința ei, și care-i aduse alinarea cum nu se poate mai iute, a fost gîndul că cel pe care îl luase drept altul o făcuse să guste plăceri ce nu puteau fi mai prejos decît cele pe care le-ar fi putut gusta cu însuși Francion, așa că nu avea de ce să se căiască.

Totuși, se prefăcu nemulțumită și-l întrebă cu asprime pe Olivier cine este. Văzînd că nu-i răspunde pe loc, îi spuse : Nu cumva ești vreunul din slujitorii lui Francion, păcătosule ? Nu cumva ți-ai ucis stăpînul ca să vii aici, în locul lui ? Doamnă, spuse Olivier fără să se ridice de jos, vă încredințez că nici măcar nu-l cunosc pe Francion acesta de care-mi vorbiți. Pot foarte bine să vă spun cine sînt eu, numai să-mi făgăduiți că veți da crezare tuturor spuselor mele, așa cum și eu vă făgăduiesc să nu spun decît adevărul. Dă-i drumul, ți-o făgăduiesc, îți jur, spuse Laurette.

Aveți o slujnică numită Catherine, continuă Olivier ; așa este, răspunse Laurette. Aflați că, în bună parte, ea este pricina întîmplării acesteia. Vă voi spune în ce fel. Vă închipuiți că este fată, dar vă înșelați, căci, de fapt, este un băiat căruia i s-a spus să se îmbrace astfel ca să înlesnească unor hoți pătrunderea în castel. Făgăduise ca, în noaptea aceasta, să dea drumul pe fereastră la o scară de frînghie ca să-i ajute să urce. Rătăcirile tinereții m-au făcut să părăsesc casa părintească și să mă înhăitez cu acești ticăloși ; însă, acum cîteva zile, m-am hotărît să mă las de viața aceasta păcătoasă. Cu toate acestea, găsind scara pe care ați lăsat-o în jos pentru Francion, dar care credeam că este lăsată de Catherine, a trebuit să mă cațăr pe ea, hotărît fiind, nu să iau parte la furt, ci să caut pe cineva căruia să-i spun ce aveau de gînd tovarășii mei și să-i împiedic să treacă la fapte. Ca să vă

încredințați, nu aveți decît să priviți pe fereastră ; îl veți vedea pe unul dintre hoți spînzurat de scara de frînghie pe care nu am tras-o decît pe jumătate. Este limpede că dacă aș fi căzut la învoială nu i-aș fi făcut ce i-am făcut.

Uluită de cele aflate, Laurette se duse să se uite pe o fereastră și văzu că Olivier nu minte. Nu-i mai ceru alte dovezi de nevinovăție și, voind să știe ce face Catherine în clipa aceea, o chemă ca să-i aducă o lumînare, după ce mai întîi îl ascunse pe Olivier după pat. Catherine sosi îndată cu o lumînare aprinsă ; văzînd frumusețea de sîni ai Laurettei, fu cuprinsă de niște pofte cam prea arzătoare pentru o purtătoare de fustă. Lipsa stăpînului și bunăvoința pe care i se părea că o vede la stăpînă îi dădură curaj : zîmbind și glumind, Laurette nu lăsă să i se ghicească mînia. Unde ai fost ? nu te-ai dezbrăcat pînă acum ? este foarte tîrziu. Vă jur, Doamnă, că nu pot dormi, tot timpul mă tem de duhuri și de hoți ; odaia mea se află prea departe de toți cei ce locuiesc în castel : iată de ce adeseori nici nu mă dezbrac, dacă mi se întîmplă ceva, nu vreau să fiu silită să alerg în pielea goală după ajutor : dar dumneavoastră, Doamnă, cum de este cu putință să locuiți singură aici fără să vă temeți cîtuși de puțin ? Îngăduiți-mi, pentru numele lui Dumnezeu, să petrec noaptea alături de dumneavoastră, de vreme ce Domnul nu este acasă ! Voi dormi mai bine pe scaunul acesta decît în patul meu și nu vă voi stingheri nicidecum, dimpotrivă, vă voi sluji mai bine căci vă voi da pe dată tot ce îmi veți cere. Nu, nu, zise Laurette, întoarce-te în odaia ta, n-am nevoie de tine ; acum cînd lumînarea este aprinsă, nu-mi mai este nici o frică. Doar cînd stau trează pe întuneric îmi închipui că văd un cîine, sau un om negru, sau cine știe ce arătare și mai înspăimîntătoare. Zău așa, o întrerupse Catherine făcîndu-se că glumește. Aveți un soț care nu-și cunoaște îndatoririle. Dumnezeule mare, cum de a putut să vă lase singură peste noapte. Pe cinstea mea că, deși nu sînt decît o fată, v-aș iubi mai bine decît o face el. Hai, lasă, nu mai face pe proasta, zise Laurette ; te-ai prefăcut pînă acum de nici nu știu în cine să mă mai încred. Maica Domnului,

pe semne credeți că ce vă spun eu nu este adevărat, urmă Catherine, dar ce ați zice dacă v-aș arăta că am tot ce trebuie și ce vă trebuie și dumneavoastră mai mult decît orice și că Valentin nu vă poate mulțumi mai bine decît mine ? Ce v-ați mai mira ! Frumoase vorbe în gura unei fete, zise Laurette ; ești o nerușinată cum nu s-a mai văzut pe lume, ori te-ai îmbătat ; piei din fața ochilor mei. Greu mai este cu slugile astea, dar n-avem încotro, căci nu ne putem lipsi de ele.

Catherine, care începuse să se înfierbînte, fără să țină seama de ceea ce putea gîndi stăpîna, se apropie ca s-o sărute și să-i arate apoi că nu se lăudase cîtuși de puțin, că este în stare să facă tot ce spusese. Își închipuia că, după ce va fi gustat din plăcerea dezmierdărilor, Laurette se va îmbuna și nu va mai căuta decît prilejul de a se afla cît mai des în brațele ei. Însă Laurette, care știa foarte bine ce are de făcut, o împiedică să-și ducă planul la îndeplinire și, lovind-o cu pumnii și ocărînd-o, o dădu afară din cameră.

Olivier, care auzise totul, ieși din ascunzătoare și-i spuse Laurettei că acum se putea vedea din vorbele și din faptele Catherinei că nu era ceea ce crezuse ea pînă atunci. Înțelegînd că acesta este adevărul gol-goluț, Laurette îi spuse că vrea să pună lucrurile la punct : s-o împiedice pe Catherine să-i bage pe hoți în castel cînd nimeni nu se va gîndi și s-o pedepsească pentru faptele ei. Porunciți ce trebuie făcut, spuse Olivier, voi fi în toate alături de dumneavoastră. Mă duc după Catherine, răspunse Laurette, ai să mă urmezi de departe și n-o să te apropii decît cînd îți voi face eu semn, ca s-o legăm cu frînghia aceasta pe care o s-o iei cu dumneata. Apoi Laurette luă lumînarea și se duse pînă la odaia slujnicei : haide, vino cu mine pînă în sala de jos, ține lumînarea. Dar de ce, Doamnă ? întrebă Catherine. Nu-ți bate tu capul cu asta, răspunse Laurette, vei vedea de îndată ce vom fi acolo.

Cînd ajunseră în sală, Laurette îi spuse Catherinei : Deschide fereastra și urcă-te să vezi ce atîrnă de vîrful gratiilor de se mișcă tot timpul. M-am uitat de sus din odaia mea și mă tot întreb ce poate să fie. Era hoțul care rămăsese agățat de drug.

Catherine, care nu știa ce se întîmplase, după ce, rîzînd, avu îndrăzneala să umble cu mîna prin sînul stăpînei, se urcă pe un scăunel și de acolo pe fereastră ; nici nu fu bine sus că Olivier, care aștepta lîngă ușă, se apropie la un semn al Laurettei ; aceasta, urcată pe un scaun înalt, o apucă zdravăn pe slujnică, în timp ce Olivier, răsucindu-i mîinile la spate, i le legă de fereastră. Stai că n-am isprăvit, spuse Laurette rîzînd, cînd fu sigură că slujnica nu mai poate scăpa : trebuie să vedem dacă nu cumva s-a lăudat de pomană. Spunînd aceasta, îi suflecă fustele și i le legă cu o agrafă de gît, așa că puteau fi văzute cu mare ușurință părțile cele mai tainice, care, în clipa aceea, nu erau atît de arătoase cum fuseseră mai înainte. Iată, spuse Laurette arătînd ceva la mijloc, ce pasăre drăgălașă. Pun rămășag că dacă îi atingi coada, și-o ridică numaidecît în sus. Are însă o fire ciudată, nu seamănă cu alte păsări, care vor să fie libere, aceasta nu dorește decît să intre în colivie. Olivier făcu și el niște glume, astfel că tovarășul lui și Catherine îl recunoscură după glas. Ah ! zise hoțul, ajută-mă te rog să scap de aici căci se crapă de ziuă și dacă dau peste mine îți dai seama ce mi se va întîmpla. Nu te pot ajuta, răspunse Olivier, căci între noi este un grilaj de fier, înălțimea nu-ți prieste, și cu siguranță că acolo vei muri : așa ți-e scris. Așadar, ne-ai trădat, fățarnicule, zise Catherine, dacă ți-aș putea smulge inima, aș mînca-o cu mare poftă. Nu mai vorbi de smuls, îi răspunse Olivier, căci nu te mai poți sluji de mîini. Să-i lăsăm să se vaite cît vor dori, doar străjile și călăul îi vor ajuta să coboare de acolo.

După aceste cuvinte, Laurette îl pofti pe Olivier să urce din nou în odaia ei unde acesta privi cu încîntare frumusețea de femeie pe care n-o bănuia atît de strașnică atunci cînd se bucurase de ea pe întuneric. Privind-o cu mare luare aminte, se încumetă să-i culeagă de pe buze cîteva sărutări care îi fură date înapoi, căci Laurette, găsindu-l chipeș, fu bucuroasă să-l vadă că reîncepe joaca aceea în care îi arătase că este neîntrecut. Iar el, care îi citea dorințele în ochii strălucitori și galeși, nu lăsă să-i scape prilejul de a se înfrupta din nou dintr-o bucățică atît de gustoasă.

Apoi se apucară să vorbească de tot soiul de lucruri. Olivier vorbi mai ales de norocul ce dăduse peste el și se jură că așa ceva nu se mai întîlnește, nici în fapte, nici în gînd. Trebuie să mulțumești cerului, zise Laurette, mai ales pentru un lucru : că a avut grijă ca, atunci cînd te-am văzut pe scară, crezînd că ești un slujitor de-al meu, să mă așez pe scaun și să aștept să urci pînă aici, căci dacă aș fi stat la fereastră, mi-aș fi dat numaidecît seama că nu ești cel pe care-l așteptam, și nu-ți ascund că ți-aș fi făcut o primire cu totul alta decît cea pe care ți-am făcut-o și de care nu ai nici un temei să te plîngi. Sînt încredințat că m-ai fi primit foarte rău căci ce îngăduință poți avea față de un necunoscut care vine pe nepusă masă, în locul celui cu care te-ai obișnuit de-atîta vreme ? Te rog însă să mă crezi că, dacă nu sînt atît de vrednic și atît de chipeș ca cel pe care-l așteptai, dorința mea de a te sluji nu este mai prejos decît a lui, și nici dragostea nu-mi este mai mică.

Dovezile acestea de dragoste fură urmate de multe altele, întrerupte de dulci îmbrățișări cu care s-au desfătat ori de cîte ori acest lucru a fost cu putință.

Cînd văzu că s-a făcut ziuă, Laurette, închipuindu-și că bărbatul ei nu mai poate întîrzia mult, îl rugă pe Olivier să se ascundă în fînul din grajd, și să stea acolo pînă ce podul castelului va fi lăsat ca să poată pleca. După ce își luă rămas bun jurînd că nu o va uita niciodată, Olivier se învoi să se ascundă unde i se spusese, lăsînd-o pe Laurette să se întoarcă în odaia ei și să aștepte să vadă ce avea să se întîmple cu Catherine.

Era duminică ; trei tineri țărani din satul acela se sculaseră cu noaptea în cap ca să se ducă la prima liturghie, iar de acolo, pînă în tîrgul din apropiere unde voiau să se înfrunte, în piață, cu cei mai iscusiți jucători de prin partea locului. Preotul nu se trezise atît de devreme cum ar fi vrut ei. Așteptîndu-l să iasă din presbiter s-au gîndit să se plimbe primprejurul castelului unde îl zăriră îndată pe hoțul agățat cu o mînă de scara de frînghie și cu alta de grilajul de fier. O văzură și pe Catherine despuită pînă mai sus de buric și mare le fu mirarea văzînd ce îi atîrna între picioare. Izbucniră într-un rîs de răsună tot satul ; preotul, care nici nu apucă

să se îmbrace ca lumea, ieşi să vadă ce se întîmplase de rîd aşa. Uimirea le era atît de mare, că mai că nu se puteau ţine pe picioare, îşi împreunau mîinile, îşi răsuceau trupul în fel şi chip şi se izbeau unul de altul de parcă n-ar fi fost în toate minţile. Bietul preot, care nu-i privea decît pe ei, nu pricepea de ce rîd atît şi îi întreba întruna ce îi apucase, dar nu izbutea să capete răspunsul ; ţăranii nu mai erau în stare nici să vorbească, atît de tare îi cuprinsese rîsul. În cele din urmă, preotul, luîndu-l pe unul de braţ, îi zise : ia vino încoace Pierrot, n-ai vrea să-mi spui şi mie ce te-a apucat de rîzi aşa ? Atunci ţăranul, ţinîndu-se de coaste, îi spuse de mai multe ori să se uite la una din ferestrele castelului. Ridicîndu-şi privirile într-acolo, preotul văzu ce-i făcea să se poarte atît de prosteşte, rîse şi el, dar mai potolit. Sînteţi nişte nătărăi că vă prostiţi în halul ăsta pentru o nimica toată : se vede că nu ştiţi de nici unele, de vreme ce lucrul cel mai mărunt de pe lumea aceasta vă face să rîdeţi de parcă aţi fi nebuni. Şi eu rîd, dar de prostia voastră rîd ; de unde ştiţi că ceea ce vedeţi nu este ceva care ar trebui să vă împingă să vărsaţi lacrimi ? Vom afla îndată, de la domnul Valentin, ce înseamnă toate acestea şi ce soi de jocuri s-au jucat astă noapte în casa lui.

Cînd sfîrşi de spus vorbele acestea, în jurul preotului se adunară o mulţime de ţărani care, uimiţi de cele ce vedeau, îl întrebară pe hoţ şi pe Catherine cine îi agăţaseră acolo, dar nu căpătară nici un răspuns. Bieţii oameni plecară ruşinaţi capul : într-un tîrziu, hoţul spuse că, dacă va fi dat jos de unde se află, va povesti totul de-a fir a păr. Preotul le spuse celor din jurul său că trebuie să aibă răbdare pînă ce Valentin va deschide castelul ; unii s-au dus de jur împrejur să afle de nu cumva se află cineva la ferestre ca să-l cheme afară. Un geamăt dureros ce venea din fundul şanţului pe lîngă care mergeau le ajunse la urechi. Se uitară în jos şi zăriră hîrdăul unde se afla Francion care tocmai atunci îşi revenea din leşin, dar nu avea putere să iasă de acolo. Văzîndu-l scăldat în sînge, ţăranii spuseră : Dumnezeule Doamne, cine l-o fi adus în halul ăsta pe bietul om, parcă ar avea ţeasta spartă. Apoi coborîră în şanţ ; deodată unul strigă : Doamne iartă-mă, păi ăsta-i oaspetele meu, cucernicul

pelerin care stă de vreo cîteva zile la mine. Şi, întorcîndu-se către el, spuse mai departe : cine sînt ticăloşii care te-au cotonogit aşa ? Scoteţi-mă de aici, răspunse Francion, ajutaţi-mă, prieteni, acum nu vă pot răspunde. Ţăranii îl scoaseră numaidecît din hîrdău ; în drum spre han se întîlniră cu unul din slujitorii lui care, văzîndu-l cum arată, fu cum nu se poate mai uluit. Alergă îndată după un doctor care sosi în timp ce stăpînul era dezbrăcat pentru a fi băgat în pat. Uitîndu-se la rană, doctorul puse nişte oblojeli şi spuse că în curînd se va vindeca deoarece nu era cine ştie ce gravă.

Între timp toţi locuitorii satului se adunaseră în faţa castelului pentru a vedea cum o fată se preface, într-o clipă, în băiat. Cei care făcuseră pe îndelete haz de tot caraghioslîcul acesta plecau să le spună şi vecinilor să se ducă pînă în piaţă, căci nu mică le va fi mulţumirea văzînd ce se petrece acolo. Frumuseţea a fost cînd femeile, la fel de curioase ca şi bărbaţii, mai ales cînd este vorba de vreo întîmplare hazlie, au voit să afle ce anume văzuseră bărbaţii lor ; s-au dus cu toatele pînă la castel unde, de-abia ce-au ajuns că, zărind ce spînzură sub pîntecele Catherinei, au făcut cale întoarsă mai iute decît veniseră. Cele vesele din fire rîdeau ca nebunele, pe cînd cele ursuze bombăneau întruna închipuindu-şi că cineva pusese totul la cale anume ca să-şi rîdă de ele. N-am ce zice, făcea una, tocmai într-o zi de duminică se cădea să facă o glumă de soiul ăsta. Măcar să fi aşteptat pînă după slujbă. Mai potrivit ar fi fost în carnaval. Se duce lumea de rîpă ; bărbaţii ăştia sînt nişte diavoli. Ia stai aşa, cumătră, nu fugi, îi zise un hîtru preacuvioasei noastre, mai bine vino să vezi ce sculă frumuşică are slujnica lui Valentin. Dracu' să aibă parte de ea, îi răspunse femeia. Degeaba strîmbi din nas, îi zise el, ce ţi-ar mai plăcea să ai tu, nu dracu', parte de ea. Hai, lasă vorba, îi zise alta mai ţîfnoasă. Nu ne trebuie doar o bucăţică, o vrem pe de-a-ntregul. Uitasem că eşti cea mai lacomă dintre toate, răspunse ţăranul, de ţi s-ar da bucata cea lungă şi groasă a Catherinei împreună cu cea a bărbatului tău tot nu te-ai sătura ; şi cînd te gîndeşti că, de fapt, tu trebuie să te mulţumeşti cu jumătate din ceea ce ţi-ai

luat cu acte, căci de-a bărbatului tău mai are parte și-o vecină. Ce mai încoace și încolo, te dai în vînt după bunătățile de felul celor cărora nu vreau să le mai spun pe nume. Fugi de cea pe care ai văzut-o, numai fiindcă este prea departe ca s-o ajungi. Un șanț și un grilaj te despart de ea ; iar tu vrei s-o folosești, nu s-o privești. Să mă ferească Dumnezeu, îi zise femeia, mîniindu-se, dacă mă necăjești mult, o să pun mîna pe a ta, ți-oi smulge-o și-oi arunca-o la cîini. Te las cu bine, zise el în batjocură, prea ești rea, nu pui tu mîna pe mine, o iau chiar acum din loc.

Și tot așa, încă vreo cîțiva bărbați le împunseră cu glume de soiul ăstora, mai ceva decît cel mai iscusit bucătar din Paris care împunge o spinare de vițel ca s-o împăneze. Dar fiți siguri că nici ele nu s-au lăsat mai prejos. Chiar dacă nu le-au azvîrlit săgeți la fel de ascuțite, atît au vorbit și i-au suduit, și s-au pornit să țipe atît de tare, toate deodată, că i-au înnebunit de-a binelea și i-au silit să părăsească cîmpul de luptă ca și cum s-ar fi dat bătuți.

Îndepărtîndu-se de ceilalți, cîțiva țărani se duseră către livada unde se afla Valentin pe care-l auziseră zbierînd cît îl ținea gura. Se apropiară de locul de unde veneau țipetele, fără să știe cine se află acolo, și mare le fu mirarea cînd văzură sperietoarea aceea înveșmîntată cum nu s-a mai văzut pînă atunci și legată de un copac. Fiindcă se smucise toată noaptea ca să scape, scufia îi căzuse pe ochi și nu vedea nimic, așa că nu știa dacă se făcuse sau nu ziuă. Neputîndu-se sluji de mîini, își tot zvîrlise capul pe spate ca să se dea îndărăt, dar tot zbuciumul lui se dovedise de prisos. Nu vedea pe nimeni, auzea doar hohotele de rîs ale țăranilor care făceau haz pe socoteala acestui lucru ce li se înfățișa dinaintea ochilor, întru nimic mai puțin încîntător decît cel pe care-l văzuseră în piața cea mare. Toată noaptea îl muncise gîndul că diavolii puneau la cale să-l schingiuiască, dar acum acest gînd îl chinuia și mai tare. Își închipuia că numai ei puteau să se apropie și încercă din nou să facă ce îi spusese Francion ca să-i alunge. Țăranii îl recunoscură după glas, dar auzind neroziile pe care le spunea, și ținînd seama și de halul în care arăta, fură încredințați că își pierdu-

se minţile ; rîzînd în hohote, se întoarseră şi-i povestiră preotului cele văzute. Nu mai încape nici o îndoială, zise acesta, astăzi este ziua minunilor. Mă rog lui Dumnezeu ca toate acestea să nu cumva să se întoarcă împotriva oamenilor cu frica lui. Cînd ajunse la marginea livezii, de cum îl zări pe Valentin printre copaci, îi zise : Oare dumneata eşti, dragul meu prieten ? Cine te-a putut lega aici ? Auzind glasul preotului, Valentin prinse puţin curaj, căci îşi zicea că pînă şi Diavolii cei mai cutezători se vor teme să se apropie de el de vreme ce se află acolo o persoană sfîntă. Vai de mine şi de mine, părinte, Diavolii m-au legat aşa şi m-au hărţuit mai cumplit decît pe sfinţii schimnici de odinioară. Dar ce s-a întîmplat, zise preotul, n-ai dormit acasă astă-noapte ? Te-au adus aici fără să simţi nimic ? Nu cumva cei ce te-au adus în halul ăsta sînt niscaiva oameni ? Valentin nu mai spuse nimic, căci se gîndea că cel ce-i vorbea putea fi vreun diavol care îşi luase un glas asemănător cu cel al preotului ca să-l amăgească. Citise el undeva că duhurile rele se schimbă uneori în îngeri păzitori. Se apucă aşadar să înşire din nou rugăciunile de mai înainte, iar la urmă, spuse : Nu vreau să stau de vorbă cu tine, prinţ al întunericului. Ştiu eu bine că nu eşti preotul, cu toate că te asemeni la glas. Ai să vezi îndată cine sînt, spuse preotul scoţîndu-i scufia : Ia ascultă, Valentin, oare ţi-ai pierdut judecata de crezi că toţi cei ce-ţi vorbesc sînt duhuri rele ? De ce-ţi bagi toate astea în cap ? La lumina zilei, Valentin văzu că toţi cei din jur erau oameni din sat şi toate gîndurile rele îi zburară din cap cînd văzu că i se desfac legăturile.

Preotul voi să afle din gura lui cum de ajunsese acolo. Valentin fu silit să povestească despre vrăjile învăţate de la Francion şi să spună şi de ce voise să le facă. Cîţiva băieţandri, ce se ţineau numai de rele, aflînd cum stau lucrurile, povestiră totul în dreapta şi în stînga ca să-l facă de rîs ; chiar şi astăzi lumea îşi mai aminteşte de întîmplarea asta şi, cînd este vreunul cu părţile acelea cum nu trebuie, i se spune, în batjocură, să se ducă la băile lui Valentin.

După ce preotul îi spuse preabunului său enoriaş vreo cîteva vorbe mai tari despre dăunătoarea lui îndeletni-

cire, îl duse să-i arate ce se petrecea la castel ; Valentin, la fel de uluit ca și ceilalți, nu știu ce să spună. Atunci, unul bun de gură și îndatoritor nevoie mare, care se întîmpla pe acolo, spuse : iată-vă la mare încurcătură, domnilor, căci nu vă duce mintea să găsiți pricina celor ce vă văd ochii. O să v-o spun eu în două vorbe. Flăcăul pe care-l vedeți spînzurat de scară era îndrăgostit de Catherine. Voia cu orice preț să se ducă la ea. Dar, ca să-i arate că degeaba se ostenește, ea și-a ridicat fustele dinainte pentru a-i da a înțelege că nu este ceea ce se crede. Iar el, a rămas cu ochii la ea și nu-și mai revine din mirare.

Scornelile acestea fură pe placul celor din jur care așteptau totuși să afle adevărul, mai ales că slugile lui Valentin deschiseseră porțile castelului. Văzînd însă ce se petrece afară, mirarea rîndașilor fu la fel de mare ca și a celor ce nu locuiau la castel.

Numaidecît hoțul și Catherine fură dați jos ; lumea voia să afle ce li se întîmplase, mai ales că nimeni nu putea ghici despre ce este vorba. Primejdia în care se aflau îi făcuse să se hotărască să nu răspundă la toate întrebările, căci buclucul în care intraseră era atît de mare, încît, dacă ar fi vorbit, și-ar fi făcut mai mult rău decît bine. Degeaba fu întrebată Catherine, în mai multe rînduri, de ce, dacă este băiat, a îmbrăcat haine femeiești. N-au scos nimic de la ea. Laurette, coborînd și ea, se prefăcu mirată auzind cele întîmplate ; apoi, în timp ce lumea se afla în sala cea mare a castelului, ea se furișă afară din curte, se duse după cel cu care își petrecuse noaptea și, luîndu-și din nou rămas bun, îl ajută să plece cît mai degrabă.

Judecătorul, sosit la fața locului, nevoind să scape un prilej ca acesta fără să se aleagă și el cu ceva, încercă să-l convingă pe Valentin că trebuie să bage o plîngere, că așa-zisa Catherine și tovarășul ei nu puteau avea gînduri bune, că, de bună seamă voiau să-i fure fie averea, fie cinstea. Însă Valentin, care știa prea bine ce înseamnă să încapi pe mîinile hrăpărețe ale justiției, nici n-a vrut să audă de așa ceva, de vreme ce nu-i lipsea nimic. Nu dorea decît să afle prin ce întîmplare persoanele acelea

fuseseră atîrnate de fereastra lui. Împuternicitul cu urmărirea răufăcătorilor nu voia nici el să ducă lucrurile mai departe, deoarece vedea limpede că nu este nimic de cîştigat, mai ales că cei doi hoţi nu spuneau nimic şi că nu se putea găsi dovezi împotriva lor.

După slujbă, li se dădu drumul să plece unde vor vedea cu ochii ; vreo două trei leghe, o droaie de oameni s-au ţinut după ei hărţuindu-i în aşa hal că nici nu se poate o pedeapsă mai aspră decît cea pe care au îndurat-o ei.

În vremea aceasta Francion se afla la han ; cînd servitorul îi povesti toate cele petrecute în sat rîse cu atîta poftă încît suferinţa îi fu alinată de marea veselie ce-l cuprinsese. Din toată istoria asta, nu izbutea totuşi să înţeleagă mai nimic, deşi îşi amintea bine vorbele Catherinei. Cel mai mult a rîs aflînd în ce hal îl găsise preotul pe Valentin.

În timpul cinei sosi şi doctorul care, văzînd că i se aduce vin la masă, i-a spus să nu bea că vinul putea să-i facă rău la cap. Auzind ce spune doctorul, Francion zise : Staţi aşa, Domnule, vă rog să nu mă lipsiţi de licoarea aceasta dumnezeiască, doar ea mă mai ţine pe picioare ; carnea nu face nici doi bani pe lîngă acest vin. Am cunoscut un tînăr gentilom care suferea de picioare ; ca să nu i se înrăutăţească boala, era oprit să bea vin, aşa cum mă opriţi dumneavoastră pe mine ; ce credeţi că făcea el ? se culca cum nu se culcă nimeni, cu picioarele pe pernă, aşa încît aburii lui Bachus să i se lase la cap. De vreme ce eu sînt rănit în cealaltă parte, aş zice să mă scol din pat şi să stau drept, iar dumneavoastră, văzînd că vinul va coborî în picioare şi nu se va ridica la cap, nu veţi fi atît de hain la suflet încît să nu mă lăsaţi să beau. Spunînd acestea, Francion îi şi ceru servitorului să-i dea hainele ca să se dea jos din pat. Doctorul, voind să-i arate cît este de învăţat, încercă să-i dovedească cum că vorbele lui nu fac nici două parale, că ele se aud mai curînd pe la teatru decît în şcolile de medicină. Şi se apucă să-i vorbească folosind cuvinte barbare şi necunoscute luate din meseria lui, crezînd că doar astfel poate fi cum nu se poate mai convingător ; era atins de boala de care suferă mulţi alţii care îşi închipuie că cu cît vorbirea le

este mai greu de dezlegat, cu atît este mai bună, fără să țină seama că limba este dată pentru a arăta ce gîndești și că cel care nu are iscusința de-a o face cu oricine dă dovadă de-o adîncă neștiință. După ce l-a ascultat cu răbdare, Francion îi spuse că înțeleptele lui cugetări nu-l puteau totuși împiedica să se dea jos din pat ; dar că vin nu va bea și că vorbise și el doar așa, ca să se afle în vorbă. Numai firile slabe, zise el mai departe, nu sînt în stare să se înfrîneze, să-și măsoare poftele și dorințele. În ceea ce mă privește, deși băutura aceasta îmi place mai presus de orice, mă voi feri să mă ating de ea, după cum nu mă voi atinge nici de alte lucruri la care țin nespus de mult. Sînteți de o rară cumpătare, spuse doctorul, firea mea nu este atît de tare ca să-mi poată ține în frîu trupul ; te rog să mă crezi că dacă însuși Hipocrat mi-ar spune că vinul îmi dăunează, eu tot l-aș bea și, dacă cineva m-ar lăsa lîngă o fîntînă cu apă, aș muri de sete. Nici nu-mi vine să cred, spuse el mai departe, că nu vă mai doare nimic și că rîdeți și glumiți fără astîmpăr. Dacă m-ați cunoaște mai bine și ați ști cum trebuie să trăiască cineva, nu vi s-ar mai părea nimic ciudat, îi răspunse Francion. Inima mea este atît de tare și atît de curajoasă, încît alungă numaidecît orice necaz și își vede bucuroasă de celelalte treburi ale ei, în ciuda suferințelor trupului. Domnule, reluă doctorul zîmbind, mă veți ierta dacă vă voi spune că sînt silit să cred că ceea ce se vorbește în sat despre dumneavoastră este adevărat, cum că ați fi neîntrecut în ale vrăjitoriei : căci altfel cum ați putea îndura cu atîta răbdare suferințele trupului ? Se mai spune, dar asta n-o mai cred, că, în toate cele întîmplate astănoapte acasă la Valentin, ar fi mîna dumneavoastră ; că ați fi schimbat slujnica în băiat, că i-ați fi luat glasul și că, de fapt, nu aveți nici o rană la cap, că doar ne amăgiți. Lumea gîndește astfel, întrucît toate întîmplările acestea par că vin nu se știe din ce.

Închipuirea aceasta deșuchiată mai că l-a scos din minți pe bolnavul nostru, care doar n-a murit de rîs. Între timp se îmbrăcase, așa că se așează la masă împreună cu doctorul, care nu-și dorea nimic mai mult decît să cineze cu el. Ia spuneți, domnule, întrebă Fran-

cion, nu știți cumva dacă mă bucur de bunăvoința lui Valentin ? cum vorbește despre mine ? N-am să vă ascund, răspunse doctorul, vorbește de parcă ați fi cel mai afurisit vrăjitor din lume. Zice că leacurile dumneavoastră, în loc să-i facă bine cît de cît, i-au pricinuit tot felul de necazuri. Deși știe prea bine că nu-i nimic de făcut, și încă de multă vreme, a încercat totul doar doar se va purta mai voinicește în încleștarea cu nevastă-sa, dar niciodată n-a putut să-și înfigă lancea așa cum trebuie ; drept care este silit să înghită multe de la Laurette, fără să crîcnească. Mai curînd rodește un ciomag uscat decît bietele lui scule ruginite. Doar ușa dinapoi i-a mai rămas deschisă și stă tot timpul așa, căscată, încît te rog să mă crezi că nici nu mai este în stare să se țină și-i curge întruna ceva lichid și murdar de acolo. M-a rugat, ca între prieteni, să-i dau o doctorie care să-l mai strîngă prin părțile acelea și să potolească puhoiul acestor scurgeri care, în loc să stea unde le este locul, o iau razna fără să țină seama de nimic. Am oare a mă teme de vreo răzbunare ? întrebă Francion. Nu v-am pomenit nimic despre asta, răspunse doctorul, căci mi s-a părut că puteți, cu știința dumneavoastră, să vă feriți de orice capcană vi s-ar întinde. Totuși, puteți fi încredințat că n-o să cruțe nimic și că va face tot ce îi stă în putință ca să vă învețe minte. Pun rămășag că o să-i adune, chiar astă-seară, pe toți bătăușii din sat ca să vă ridice și să vă închidă în castel. Ceea ce nu mă împiedică să închin în sănătatea lui acest pahar cu apă pe care îl voi arunca și eu în temnița pîntecului, răspunse Francion, apoi schimbă vorba și își sfîrși cina.

Cînd se ridică de la masă, sosiră la han cîțiva țărani care ardeau de dorința de a-l vedea. Întrebau cu toții unde este pelerinul ; unde este pelerinul ? și vorbeau așa de tare, încît Francion îi auzi foarte bine. Puse numaidecît să se tragă zăvoarele și, cu toate că țăranii izbeau în ușă spunînd ba că aveau nevoie de un cufăr, ce se afla în odaie, ba că voiau să stea de vorbă cu doctorul, nimeni nu le-a deschis. În cele din urmă, s-au jurat pe toți sfinții că se află un rănit în sat și că omul va muri

dacă nu va fi oblojit cît mai repede, așa că, cei dinăuntru au trebuit să deschidă ca să-l lase pe doctor să iasă. Dar cînd vlăjganii au vrut să dea buzna în cameră, Francion și servitorul scoaseră pistoalele amenințînd că vor trage în cei ce vor avea îndrăzneala să se apropie.

Țăranii, neobișnuiți să se joace cu soiul acesta de jucării, se liniștiră și plecară, iar ușa fu închisă în urma lor. Au sosit alții, și mai numeroși, care, ca și cei de mai înainte, s-au ostenit zadarnic. Francion, sătul peste măsură de atîta îndrăzneală, se hotărî să scape de ei cît va putea de iute. Îl chemă pe hangiu, îi plăti ce îi datora și-l rugă să pregătească o căruță mică, așa încît să poată fi dus pînă într-un orășel din apropiere unde nu va mai fi hărțuit ca aici. Hangiul prinse două cercuri la căruță, întinse o pătură pe ele, în chip de coviltir, puse în fundul căruței un așternut pentru Francion, apoi îi spuse că poate pleca. Francion se urcă și se culcă pe paie ; fu scos afară din han printr-o poartă dosnică ce dădea chiar în cîmpie, iar servitorul venea în urmă călare ; în felul acesta au putut pleca fără ca cineva din sat să-i fi putut zări.

Cel mai frumos a fost cînd, în urma lor, au mai sosit niște țărani care, negăsindu-i nici în odaie, nici în sala de jos, nici în vreun alt loc, și-au închipuit că au dispărut prin cine știe ce vrăjitorie.

Pe drum, Francion s-a apucat la vorbă, cînd cu băiețandrul care mîna căruța, cînd cu servitorul. Gîndindu-mă la întîmplările prin care am trecut astăzi și văzînd cît de șubred este totul în lumea aceasta, cu greu mă stăpînesc să nu rîd. Nimic de zis, pentru douăzeci de scuzi și un inel, pe care nu știu cum l-am pierdut, m-am ales cu ceva învățătură. Pesemne că cei care m-au dus la han azi-dimineață m-au scotocit prin buzunare. Leacul împotriva acestor necazuri este răbdarea, iar din asta, slavă Domnului, am mai multă decît bani. Ia uitați-vă la mine cît de frumos m-am schimbat. Nu de mult, eram îmbrăcat cu haine scumpe, iar acum am o mantie de pelerin. Mă culcam în odăi căptușite cu lemn poleit, în cine știe ce castel, iar acum nu mă mai culc decît prin șanțuri fără nici un fel de acoperiș. Dormeam pe saltele moi de satin, iar acum m-am trezit într-un hîrdău plin cu apă, ce-i

drept, mai moale nici că se poate. Mă plimbam într-o caleașcă așezat între perne, iar acum sînt foarte fericit că am putut găsi căruța asta păcătoasă unde stau băgat în paie ; am ajuns mai rău ca oricînd.

Servitorul îi răspunse cum l-a tăiat mai bine capul, căutînd să-l mîngîie, deși Francion se mîngîia foarte bine și singur. Domnule, spuse servitorul, pe mine nu mă supără decît că vă aflați în căruța asta, care nu prea vă face cinste ; doar criminalii sînt duși la execuție într-o căruță, așa ca înjosirea să fie cît mai mare. N-aș fi fost de părere să vă urcați în ea.

Francion îi răspunse că suferă mai mult decît s-ar crede auzindu-l vorbind așa prostește, doar vede bine că el nu are destulă putere să se țină pe cal.

Se înnopta pe nesimțite, dar Francion nu se neliniști deoarece căruțașul îl încredință că pînă în tîrgușorul către care se îndreptau nu mai era decît o jumătate de leghe, și chiar așa era. Numai că nu au putut ajunge pînă acolo, fiindcă s-a rupt ceva la o roată. Din întîmplare, tocmai treceau printr-un sătuleț unde, de nevoie, s-au oprit în fața casei unui rotar. Însă, înainte ca roata să fi fost dreasă, întunericul se lăsase peste emisfera noastră, așa că au fost siliți să caute un loc unde să tragă peste noapte. S-au dus de-a dreptul la cîrciuma din sat, care nu mai avea de nici unele și, după ce înghițiră ceva ce nu le încărca prea tare burțile, întrebară unde ar putea dormi. Nu am decît două paturi în odaia de sus, numai că sînt ocupate. Însoțitorii mei se vor culca în grajd, sau în altă parte, spuse Francion, însă mie îmi trebuie un pat, vi-l plătesc de două ori cîte face. Domnule, răspunse hangiul, sus am un pat unde doarme un gentilom singur. Mă duc să-l întreb, poate se învoiește să vă facă loc lîngă el.

Spunînd aceasta, urcă pînă la camera cu pricina și se întoarse cu vești bune pentru Francion, care se duse, fără întîrziere, să vadă patul unde îi era îngăduit să se odihnească. Domnule, îi zise el gentilomului care se afla culcat în pat, dacă nu aș fi atît de suferind și nu aș fi împins de nevoie, nu v-aș fi stingherit așa cum o voi face acum. Mi-aș petrece cu dragă inimă noaptea întins

pe un pat ce nu se clintește nici chiar dacă tot universul s-ar scutura, iar baldachin nu mi-ar fi decît cerul. Dar dacă aș ști că nu mă primiți din toată inima, oricît de mare mi-ar fi suferința care m-a împins să vă cer acest lucru, voi uita cu totul de ea. Domnule, răspunse gentilomul, nu mai spuneți că mă stingheriți, așa ceva nu este cu putință, și chiar așa de-ar fi, aș îndura totul, dacă în felul acesta v-aș îndatora cît de cît. Aș fi în stare chiar să plec și să vă las singur să dormiți cît mai tihnit, dacă nu m-aș teme că veți crede că din dispreț o fac.

Purtarea aceasta, atît de neobișnuit de curtenitoare, a fost prețuită cum se cuvine de către Francion care, în cuvintele cele mai alese ce i-au venit atunci în minte, i-a mulțumit așa cum se cădea.

După ce Francion se întinse pe pat, gentilomul îi spuse că noblețea ce se vedea pe chipul lui și care arăta că nu este un om de rînd avea atîta farmec încît îl îndemnase să se arate gata să-l slujească oricît de mult. Francion, care își datora într-adevăr numele francheții lui obișnuite, îi răspunse fără să stea pe gînduri că îi mulțumește pentru bunăvoința ce-i arată dar că, deși știe că este în joc interesul lui, nu crede că este bine să-și întemeieze părerea doar pe niște aparențe, care, de obicei, sînt mult mai amăgitoare decît ne-am închipui, și că ar trebui să nu uite că, adesea, după ce stăm de vorbă cu cineva, vedem că un suflet rău sălășluiește într-un corp frumos care, pe bună dreptate, ne-a putut lua ochii. Sînt încredințat că nu mă înșel, spuse gentilomul, și că, pe măsură ce vă voi cunoaște mai bine, voi vedea că cele ce-mi spune înfățișarea dumneavoastră sînt adevărate. Eu sînt de părere că trăsăturile chipului nu ne înșală. Ținînd seama de cele ce citesc pe al dumneavoastră, aveți multe părți bune și să știți că am mai întîlnit un tînăr gentilom, care vă semăna izbitor de tare, omul cel mai vrednic de prețuire pe care l-am cunoscut vreodată. Toate acestea mă fac să ard de nerăbdare să aflu cine sînteți, din ce pelerinaj vă întoarceți și cine v-a rănit așa rău la cap. Ca să vă spun totul despre mine și să vă povestesc întîmplările prin care am trecut ar fi cu neputință, căci nu am destul timp pentru o poveste atît de lungă, și apoi aș dori foarte mult să mă odihnesc un pic. Vă

voi povesti doar ultimele mele pățanii, care, sînt sigur, vă vor fi de ajuns. Deși se pare că lucrurile acestea nu trebuie spuse, eu vi le voi spune, mai ales că nu este greu să-mi dau seama că nu se află om mai potrivit decît dumneavoastră pentru încredințarea unei taine.

Aflați, așadar, că mă numesc Francion și că, acum cîteva zile, aflîndu-mă la Paris, nu în hainele în care m-ați văzut, ci în veșmintele mele de Curtean, am întîlnit, în timp ce făceam o plimbare pe jos pe străzile orașului, o burgheză mai frumoasă decît oricare pe care am văzut-o vreodată. Am simțit pe dată că mă îndrăgostesc atît de puternic, încît nu mai știam ce se petrece cu mine. Inima îmi bătea în piept mai tare decît rotița care arată minutele într-un ceasornic. Ochii-mi scînteiau mai ceva decît luceafărul de seară și-i urmăreau pretutindeni pe cei ai frumuseții pe care o întîlnisem, de parcă ar fi fost legați cu un lanț de ei. Burgheza era Polul către care mă întorceam fără încetare. Oriunde s-ar fi dus, mă țineam întruna după ea. În cele din urmă s-a oprit pe Pont au Change și a intrat în prăvălia unui giuvaergiu. Eu am mers mai departe și am ajuns pînă la Orologiul Tribunalului, dar mi-am dat seama că mă aprinsesem atît de tare încît a trebuit să fac cale întoarsă ca s-o văd pe scumpa aleasă a inimii mele. M-am gîndit să intru unde intrase și frumoasa mea și să cumpăr ceva, dar cum nu știam ce să cer, am stat și am căutat vreme îndelungată. Arătați-mi, zisei eu într-un tîrziu, vreun diamant mai frumos, dacă aveți așa ceva. Întrucît negustorul chiar atunci îi arăta un șirag de perle zeiței mele, nu m-a putut servi pe dată, dar eu îi fusei mai îndatorat decît dacă mi-ar fi dat toată marfa lui pe degeaba : puteam să privesc pe îndelete niște ochi ce scînteiau mai tare decît nestematele negustorului, un păr mai frumos decît aurul lui și o pieliță a cărei albeață era mai presus de cea a perlelor de Orient. O clipă mai tîrziu negustorul îmi aduse ce îi cerusem și, aflînd cît costă, mă întorsei către burgheză pe care o rugai curtenitor să-mi arate ce cumpărase ea. Asta numai ca să pot intra în vorbă. O femeie care o însoțea și care ținea șiragul de perle în mînă mi-l arătă cu multă bunăvoință, apoi, dîndu-i-l ei,

îi spuse : Hai, tînără logodnică, să ne întoarcem acasă căci s-a făcut tîrziu.

Din vorbele acestea am aflat că drăgălaşa domnişoară era în ajunul nunţii şi că îşi cumpăra cele de trebuinţă. Împreună cu ea era şi un moşneag care plătea totul ; la început am crezut că este tatăl ei, aşa că m-am mirat cînd, după plecarea lor, giuvaergiul mi-a spus : Ia uitaţi-vă, Domnule, acesta e logodnicul : nu-i aşa că-i vrednic de aşa mireasă ? I-am răspuns doar cu un zîmbet în timp ce-i şopteam unuia din servitorii mei să se ia după oamenii aceia ca să vadă în ce casă vor intra.

Pe loc, giuvaergiul nu-mi putu să-mi spună nici cum îi cheamă, nici cine sînt, dar îmi făgădui să afle cîte ceva de la un prieten care îi cunoştea. După ce am cumpărat un diamant ieftin de tot şi am cerut să-mi facă din el o pecete cu armele mele, m-am întors acasă unde servitorul, iscusit ca nimeni altul în treburi amoroase, veni să-mi spună tot ce se putea spune despre casa aceleia căreia începusem să-i spun iubita mea. Pe deasupra, mi-a spus că numele moşneagului care o însoţea este Valentin, lucru pe care l-a aflat întîmplător de la cineva care îşi lua rămas bun de la el, în stradă. A doua zi m-am dus, bineînţeles, să mă plimb prin faţa casei în care era închisă bucuria ochilor mei. Avui fericirea să-mi văd burgheza în uşă şi mă înclinai într-un fel din care să poată ghici cîte ceva din dragostea ce nutream pentru ea. De acolo, m-am dus să-mi iau pecetea pe Pont au Change unde giuvaergiul întări spusele servitorului, şi anume că logodnicul se numea Valentin ; pe deasupra mi-a mai spus că bătrînul se afla în slujba unui om mare, Alidan, şi că se îngrijea de afacerile acestuia. Cît despre logodnică, mi-a spus că se numeşte Laurette, dar nimic altceva care să arate din ce familie se trage.

Ce-mi trebuia mie să ştiu toate fleacurile astea ? drept care n-am vrut să mai aflu nimic altceva şi singura mea grijă fu să intru în vorbă cu drăgălaşa Laurette. Dacă treceam de douăzeci de ori prin faţa casei, doar o dată dacă o puteam vedea. Într-o seară, găsind-o singură la poartă, mă apropiai curtenitor de ea şi o întrebai dacă nu cumva ştie unde stă domnul cutare, al cărui nume l-am scornit atunci pe loc. Cînd mi-a răspuns că nu-l cu-

noaşte, m-am prefăcut că mă mir, că domnul cutare îmi spusese chiar el că stă pe strada aceasta, dar nu mă lăsam dus de lîngă frumoasa domnişoară. Ea, care pricepuse ceva, schimbă vorba şi mă întrebă dacă nu cumva sînt din cartier, fiindcă mă vedea des pe acolo. Îi răspunsei că nu şi adăugai cu hotărîre că este atît de încîntătoare încît mă atrage în fiecare zi prin locurile acelea, deşi eu locuiesc foarte departe. Îmi răspunse că trebuie să fie altceva, mult mai puternic, ce mă aduce acolo, după care, cu multă iscusinţă, începu să facă pe fiinţa umilă şi neînsemnată. N-am îndurat s-o văd înjosindu-se astfel şi am înălţat-o pînă la aştrii de pe cer. În cele din urmă am făcut ce se face în astfel de împrejurări : am zis că mulţimea darurilor cu care fusese hărăzită nu mă putea face să-mi doresc ceva mai scump decît cinstea de a mă putea numi sclavul ei.

Atunci am văzut cît de iscusită este în jocuri din acestea, căci, dîndu-şi seama că nu are de-a face cu un nepriceput, s-a arătat cum nu se poate mai ageră şi mai meşteşugită, încît, spre ruşinea mea, mi-am dat seama că, de vreun ceas, nu mai scoteam o vorbă. Aceasta m-a făcut s-o plac şi mai mult, iar drăgălăşenia plină de gingăşie cu care se purta era ca paiele puse pe foc. Căsătoria, care avu loc curînd, nu m-a necăjit nicidecum, atît doar că mă gîndeam uneori că un moşneag urîcios se află acolo unde mi se părea că doar mie mi se cuvine să stau. Speranţa era ca un balsam tămăduitor cu care potoleam durerea tuturor rănilor mele. Mi se părea că Laurette, tînără şi frumoasă cum este, va fi nespus de bucuroasă să găsească un prieten care va face în locul soţului o treabă care nu putea rămîne nefăcută. Trebuie să fii un adevărat Atlas ca să nu te prăbuşeşti sub o povară atît de apăsătoare cum este împlinirea poftelor unei femei. După părerea mea, Valentin nu avea spinarea aşa de puternică încît s-o poată duce, avea numaidecît nevoie de un ajutor. Şi-mi închipuiam că, dată fiind credinţa ce îi arătam, Laurette mă va alege pe mine dintre toţi bărbaţii de pe lume.

În timp ce mă mîngîiam cu gîndul acesta, iată că se întîmplă ceva cu totul neaşteptat : Valentin pleacă pentru

totdeauna din Paris, cu nevastă cu tot. Încerc să aflu unde s-au dus ; mi s-a spus că în ținutul acesta, într-un castel care este al stăpînului său, doar la patru leghe depărtare de unde sîntem noi acum. Mă supăr, mă înfurii, mă cuprinde disperarea, căci, fără Laurette mi se părea că nu mai pot trăi. În cele din urmă mă hotărăsc să las baltă tot ce așteptam din partea regelui și să vin aici ca să primesc cele ce-mi putea da dragostea. Acum cinci zile am sosit în sat, îmbrăcat în niște haine de pelerin pe care mi le-am pus în tîrgul din apropiere unde mi-am lăsat toți oamenii și nu am luat cu mine decît slujitorul pe care l-ați văzut mai înainte.

Am spus tuturor că mă întorc din pelerinaj de la Nodre Dame de Montferrat [3] ; îi mințeam cu nerușinare căci, de fapt, mă duceam în pelerinaj la Laurette. Femeile îmi cereau mătănii și alte lucruri făcătoare de minuni. Le-am dat tot ce au dorit căci avusesem grijă să-mi iau cu mine fleacuri din acestea. M-am dus și la castel unde l-am găsit pe Valentin, care m-a primit cum se cuvine și care a luat și el un șirag de mătănii mulțumindu-mi din adîncul inimii. I-am cerut îngăduința să-i dau unul și doamnei, soția lui ; s-a învoit pe loc, drept care îi dăruii și acesteia unul, de față fiind și el.

Întrucît venise ora prînzului, mă pofti să iau masa cu el : nu m-am lăsat rugat căci mă temeam că nu va stărui iar eu nu-mi doream nimic mai mult decît să rămîn în casa lui ; a avut grijă să mă întrebe de unde sînt și ce-mi sînt părinții. I-am trîntit niște gogoși cum nu s-au mai văzut pînă atunci.

După aceea nu i-am vorbit decît despre credință, despre ispășirea păcatelor și despre miracole, încît mă și credea un fel de mic sfînt care într-o zi avea să aibă un loc în calendar. Această bună părere l-a făcut să mă lase singur cu nevastă-sa, fără urmă de bănuială, în timp ce el s-a dus să-și vadă de treburile casei. M-am apropiat îndată de Laurette, care nu-și putea crede ochilor văzîndu-mă deghizat cum eram, și-i spusei cu tonul umil de mai înainte : Fiți încredințată, doamnă, că numai mila m-a făcut atît de cutezător încît am venit pînă aici ca să vă fac o rugăminte din partea cuiva pe care-l chinuiți cu cruzime și care numai de la dumneavoastră așteaptă aju-

tor. Este vorba de Francion pe care desăvîrşirea dumneavoastră l-a dat gata. Vă rog, în numele lui, să-i spuneţi doar cum să facă să mai trăiască de acum înainte. Nu mă mir că v-aţi dat această osteneală, zise Laurette, căci, de fapt, pentru domnia voastră o faceţi. Îmbrăcînd haina pelerinului, pelerin sînt, îi răspunsei, drept care pelerinul vă roagă în numele lui Francion. Atunci îi mărturisii dragostea fără pereche ce mă chinuia şi mă jurai că nu venisem pînă acolo şi că nu-mi schimbasem hainele decît ca s-o văd pe ea.

Întrucît se pricepea să găsească răspunsuri bine ticluite la cele spuse de mine, îmi zise pe loc : De vreme ce vă juraţi că n-aţi venit pînă aici decît ca să mă vedeţi, ar însemna să nu vă ţineţi jurămîntul dacă veţi stărui să căpătaţi de la mine mai mult decît atît. Îi arătai cît de nedreaptă este dacă ia vorbele mele în aşa fel încît să le întoarcă împotrivă-mi, lăsînd-o să înţeleagă că mă va duce curînd la deznădejde de nu-mi va da vreo mîngîiere cît de slabă. Afurisita, în loc de aşa ceva, a vrut să mă bage în sperieţi, ameninţîndu-mă că-i va spune lui Valentin cine sînt şi de ce mă aflu acolo ; îi spusei că asta nu mă înspăimîntă, deoarece, după ce pierdusem bunăvoinţa ei, pierderea onoarei sau a vieţii nu mă mai supăra cîtuşi de puţin.

Totuşi, în ultimele ei cuvinte am simţit o umbră de duioşie, din care am înţeles că mă puteam aştepta la ceva cu totul deosebit. Şi, ce-i drept, nu mă înşelam, căci după aceea, vorbindu-i în aşa fel încît aş fi putut îmblînzi şi inima unui tigru, vorbele mele au înmuiat-o şi pe a ei, care nici măcar nu era afară din cale de sălbatecă. Dar la ce bun să mai lungesc povestirea cu tot soiul de istorii fără rost ? Pînă la urmă, am învins-o pe cea care mă îngenunchease ; a căutat şi ea la fel de stăruitor ca şi mine prilejul de a-şi potoli dorinţa.

Valentin, pe care l-a mai ajutat şi ea să-şi întărească bunele păreri despre cucernicia şi marea mea pricepere la orice, văzînd că nu mă mai duc pe la castel, veni să mă caute la han, unde firea mea deschisă îl împinse să-mi dezvăluie marea lui taină, cum că avea necazuri în căsnicie, întrucît se însurase cu o tînără nărăvaşă, care nu voia decît hîrjoană şi că Saturn nu face casă bună cu Venera.

Am înțeles numaidecît că voia să-mi spună, mai pe ocolite, cum că sculele lui aveau nevoie să fie drese. Am așteptat totuși s-o spună el, mai pe șleau, fără să dau cel mai mic semn că-i pricepusem gîndurile. L-am mîngîiat așa cum am crezut că se cuvine și, în cele din urmă, m-a întrebat dacă eu, care învățasem atît, care călătorisem și care îi cunoscusem pe cei mai mari învățați din Europa, nu știu cumva vreun leac care să-i tămăduiască beteșugul. Nu atît pentru mine îmi doresc înzdrăvenirea acestor părți, cît pentru nevastă-mea, căci eu mă mulțumesc și cu ce am acum. Am rămas un timp pe gînduri, iar cînd am izbutit să găsesc ceva pe placul meu, îi spusei că toate leacurile prescrise de medicină nu-i slujesc la nimic și că doar vrăjile îl mai puteau ajuta. Valentin, care nu se omora cu credința în Dumnezeu, se arătă gata să facă tot ce-l voi sfătui eu, de vreme ce mă pricepeam la arta aceasta. Pentru a-l încredința că mai priceput ca mine nu poate fi altul, îi arătai tot felul de lucruri ușor de făcut, dar pe care el le lua drept miracole : cum să scoți foc dintr-o anumită piatră, pe care o aveam la mine, turnînd apă peste ea, cum să prefaci apa în vin cu ajutorul unui praf pe care îl puneam pe furiș înăuntru, precum și cîteva giumbușlucuri cu cărți de joc.

Francion povesti apoi ce l-a sfătuit pe Valentin să facă, adică tocmai ceea ce am spus că a făcut. A povestit și cum pusese la cale ca, în acest timp, el să-și petreacă noaptea cu Laurette ; și cum servitorul lui, prefăcîndu-se că este diavolul, îl legase pe Valentin de un copac, ca nu cumva moșneagul să se întoarcă la castel, cum îl ajutase pe el să se urce pe o scară, după care s-a dus să se culce ; așa se face că nu-i putuse veni în ajutor cînd căzuse în hîrdău. Nu uită să-i spună și cele întîmplate slujnicei Laurettei, a doua zi dimineață. Dar nu putu să spună cum de se petrecuseră toate acestea și nu pomeni nimic de întîmplarea cu Olivier, fiindcă nici măcar nu aflase de ea. Dar, din cele ce știa, nimic n-a fost lăsat deoparte.

SFÎRȘITUL PRIMEI CĂRȚI

A DOUA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Francion, răpus de somn, îl rugă pe cel culcat alături de el să aştepte pînă a doua zi, de cumva doreşte să pună vreo întrebare despre cele ce-i povestise sau de voieşte să mai afle şi altceva despre el. Gentilomul se învoi, apoi se gîndi, pe îndelete, la întîmplările pline de haz pe care le auzise şi fu apucat de o poftă de rîs atît de mare, că se temea să nu-l trezească pe cel ce dormea dacă va izbucni în hohote. A avut totuşi destulă putere să se înfrîngă şi nu a rîs decît în sinea lui. Auzind numele lui Francion, îl recunoscu fără nici o greutate pe cel cu care fusese legat în tinereţe ; îl recunoştea însă şi mai bine după faptele şi firea lui. Dar, îşi puse în gînd să nu-i dezvăluie aşa repede că pe vremuri fuseseră strîns legaţi. Cu mintea plină de tot felul de închipuiri, în cele din urmă, căzu şi el în mrejele somnului care-l cuprinseră fără să ştie cînd.

În celălalt pat din aceeaşi odaie se afla o bătrînă care, obosită de pe drum, se culcase foarte devreme. Trăsese un somn bun, iar cînd Francion ajunsese spre sfîrşitul povestirii, îi pierise cu totul cheful de dormit ; auzise, aşadar, că este îndrăgostit de doamna Laurette, pe care nimeni n-o cunoştea mai bine decît ea. La început, Francion vorbise atît de tare încît, dacă n-ar fi dormit, bătrîna ar fi putut afla şi cum îl cheamă. Şi-ar fi dat mai bine seama cu cine are de-a face căci auzise adesea numele lui rostit la curte.

Neştiind cine este, curiozitatea îi dădu ghes să afle şi să vadă chipul străinului, aşa că, după vreo două ceasuri, se dădu jos din pat, scăpără un amnar pe care-l avea întotdeauna la ea, aprinse o lumînare şi se îndreptă spre patul unde i se părea că doarme cel ce vorbise atît de mult. Văzînd-o umblînd dezbrăcată, doar cu cămaşa pe ea, cu paşii şovăind şi cu lumînarea în mînă, ai fi crezut că este un schelet care se mişcă prin cine ştie ce minune.

Dădu la o parte perdeaua de la patul lui Francion, ridică un colţ al păturii care îi acoperea faţa şi, de cum

îi zări chipul, nu-şi mai bătu capul să afle cine este, fiindcă înţelese pe dată.

Simţămintele pe care le nutrea de atîta vreme pentru Laurette îl chinuiau pe Francion şi acum, într-un vis tulburător, aşa că, după ce bolborosi nişte cuvinte fără şir, sări jos din pat. Speriată, bătrîna se urcă pe un scaun şi puse sfeşnicul alături, pe o ladă. Învîrtindu-se în toate părţile, Francion se năpusti asupra ei zicînd : ah ! frumoasa mea Laurette, te-am prins, acum nu-mi mai poţi scăpa.

Gentilomul, care se trezise la zgomotul făcut de bătrînă cînd aprinsese lumînarea, dar care pînă atunci nu voise să vorbească, fu cuprins de un rîs atît de puternic, încît patul se zgudui de parcă cineva se deda la acele preaplăcute legănări scornite de natură pentru înmulţirea oamenilor. Cît despre babă, l-a îmbrăţişat pe Francion la fel de strîns cum o îmbrăţişa şi el şi, ca să răspundă dezmierdărilor acestuia, i s-a dăruit din toată inima, fericită că a dat peste un prilej care nu i se mai ivise de cînd îşi pierduse fecioria Venera, la a cărei naştere cred că bătrîna avea atît de mulţi ani, încît farmecele ei se vestejiseră de mult.

Dar cel culcat alături de Francion n-o lăsă să se bucure pînă la capăt de o atît de mare plăcere şi îl trase de cămaşă pe înfocatul îndrăgostit, dezgolindu-i cea mai ispititoare parte a trupului care, frecîndu-se de pîntecele bătrînei, o mulţumise ca pe nimeni alta, după care îl urcă din nou în pat. Cum aşa, domnule, Laurette aceea a dumneavoastră este urîţenia însăşi, sau nici n-o cunoaşteţi cum se cade de vreme ce puteţi crede că femeia aceasta este chiar ea ! Doamne, zise el frecîndu-se la ochi, lăsaţi-mă să dorm, ce vreţi să spuneţi ? Ridicaţi-vă capul, zise gentilomul, şi uitaţi-vă pe cine aţi strîns în braţe. Cum pe cine am strîns în braţe ? zise Francion trezindu-se deodată : Cum aşa ? nu vă amintiţi că m-aţi ţinut atîta vreme în braţe, spuse bătrîna zîmbind şi arătîndu-şi cei doi dinţi care-i mai rămăseseră în gură, de parcă erau crenelurile unui vechi turn căzut în ruină. Da, da, aşa este, şi mi-aţi mai făcut şi altceva. Privind-o atît cît îi îngăduiau ochii lui cîrpiţi de somn, îi răspunse : nu te făli atîta cu cele ce s-au întîmplat ; află că gura ta mi s-a

părut haznaua cea mai puturoasă și, cum îmi venea să vărs, m-am apropiat de ea ca să nu murdăresc ceva prin cameră, căci voiam să-mi arunc murdăria într-un loc care nu poate fi mai murdar decît este. Am vrut apoi să-mi deșert mațele și m-am întors cu fundul la tine, iar dacă ți-am atins trupul, asta numai fiindcă mi s-a părut că este un pergament vechi, tocmai bun să mă șterg într-un loc pe care nasul tău nu este vrednic să-l miroasă. Cum așa, domnule, zise el întorcîndu-se către gentilom, vreți să mă faceți să cred că am dezmierdat-o pe pocitania asta în călduri ? Nu vă dați seama că totul la ea ucide dragostea și trezește ura ? Părul ei poate servi diavolilor ca să tîrască sufletele către Pluton, mai curînd decît lui Amor ca să le pună sub rînduielile lui.

Se mai află pe lume numai fiindcă nici iadul n-o vrea și că tiranii ce domnesc asupra lui se tem de ea ca de spaima spaimelor. Liniștiți-vă, îi zise gentilomul, nu este nici o rușine că ați strîns-o în brațe. Ochii ei, care strălucesc mai ceva decît flăcările ce se văd noaptea prin preajma apelor, te-au tras înspre prăpastie, iar urdorile care-i curg din ochi sînt atît de lipicioase, încît se poate înțelege lesne de ce v-ați împotmolit în ele.

Atunci, bătrîna, ridicînd lumînarea, se apropie de pat și-i zise lui Francion : Dacă v-ați fi dat seama că sînt buna dumneavoastră prietenă Agathe care, la Paris, v-a slujit de atîtea ori, nu m-ați mai ocărî atîta ! A, dumneata erai, zise Francion, făcînd pe miratul, acum te recunosc ; n-a trecut nici măcar o lună de cînd m-am vindecat de boala pe care am luat-o din pricina dumitale, căci dumneata m-ai trimis la Janeton. Chiar de-ar fi așa, răspunse Agathe, tot n-ar trebui să mă învinuiți pe mine ; așa cum este adevărat că aceasta este o sfîntă lumînare, tot la fel de adevărat este că nerușinata aia mică mi-a jurat că este curată ca lacrima [...] *.

După ce isprăviră ciorovăiala, gentilomul îl rugă pe Francion să spună ce visase de s-a deșteptat că este alături de Laurette ; Francion îi răspunse că vrea să doarmă

* „...la petite effrontée m'avoit juré qu'elle estoit plus nette qu'une perle d'or riant. Vous voulez dire d'Orient, interrompit le Gentil-homme. Il n'importe comment je parle, pourveu que l'on m'entende, respond Agathe."

toată noaptea și că, a doua zi, îi va povesti cel mai hazliu vis de care a auzit vreodată.

Agathe stinse lumînarea și se întoarse în patul ei; a doua zi, se treziră toți în același timp. Gentilomul, știind că Francion venise cu o căruță, îl îndatoră încă o dată sfătuindu-l să-i dea drumul, ceea ce acesta făcu numaidecît, rugîndu-l totodată pe căruțaș să nu spună nimănui unde îl dusese. Poftind-o cu ei la masă, gentilomul o întrebă, în taină, pe Agathe de unde vine și unde se duce. Aceasta răspunse că vine de la Paris și se duce la Laurette ca să afle în ce toane se află față de un bogătaș care-o iubea nebunește. Pe semne speri să cîștigi ceva, de faci asta, spuse gentilomul; chiar așa, domnule, răspunse bătrîna. Dacă altcineva ți-ar făgădui mai mult decît bogătașul, ai lăsa baltă treburile acestuia, nu-i așa? Te rog să faci în așa fel încît s-o aduci pe Laurette la castelul meu, ca să-l vadă pe Francion, pe care-l îndrăgește atîta, cum dealtfel vei putea afla chiar din gura ei. Dacă mă asculți, vei fi femeia cea mai mulțumită de pe lume și nu-ți fă griji, totul va fi cum nu se poate mai bine. Te rog însă, deocamdată, să păstrezi taina și să nu cumva să spui cine sînt eu. Agathe îi jură că este în stare să facă pentru el orice îi va cere, după care se întoarse la Francion și-i vorbi despre dragostea lui pentru Laurette. Sînteți îndrăgostit de o păcătoasă, îi zise bătrîna, pot să jur că nu i-ar părea rău dacă v-ar vedea înecat, numai ca să pună mîna pe hainele dumneavoastră; nu umblă decît după cîștig; cred asta, zise Francion, căci, auzind că am un foarte frumos smarald, mi l-a și cerut, iar după ce i l-am făgăduit, s-a purtat cu mine mai frumos decît pînă atunci. V-am auzit astă-noapte povestind tot ce ați pățit, adăugă Agathe, ziceați că o slujnică v-a împins jos de pe scară. Nu încape îndoială că stăpîna a pus-o să facă asta și, cît este de rea, poate a dat chiar și o mînă de ajutor. Nu vă dați seama că piedicile ce se ridică în calea dumneavoastră nu sînt decît niște scorneli? Ați fi putut intra în castel altfel decît pe fereastră, dacă n-ar fi căutat să-și sporească prețul nurilor. Podul era ridicat, spuse Francion, nu puteam intra prin altă parte. Ați fi putut intra

în castel ziua, urmă Agathe, şi v-ar fi putut ascunde undeva. Ar fi fost foarte primejdios, răspunse Francion ; o iubiţi, se vede bine, adăugă Agathe, nu vă vine să credeţi că în tot ce face este răutate şi vă închipuiţi că toate virtuţile şi-au dat mîna în sufletul ei şi că sînt atît de puternice încît păcatele nu se mai pot apropia de el. Pesemne vă închipuiţi că mai e şi acuma fecioară ca atunci cînd a născut-o maică-sa, de vreme ce ştiţi că Valentin nu i-a putut face ce trebuie. Dar vreau să vă spulber aceste închipuiri şi să vă povestesc viaţa ei, ca să ştiţi cu cine aveţi de-a face. Mai ales, că, vremea fiind urîtă, nu pot pleca deocamdată, şi tot trebuie să vorbim despre ceva.

Auzind-o ce spune, gentilomul se apropie şi mărturisi că ar fi nespus de bucuros să-i asculte povestea, care nu poate fi altcum decît foarte plăcută. Aşa că, după ce tăcu un pic, şi după ce spuse că va vorbi atît despre faptele ei cît şi despre cele ale Laurettei, Agathe începu aşa :

Nu mă voi codi, preabunii mei domni, să vă istorisesc iubirile mele din tinereţe, cu atît mai mult cu cît văd că nu sînteţi nişte nătărăi ca atîţia alţii, aşa că vă pot spune că sînt mîndră că am urmat calea arătată de fire. Aflaţi, aşadar, că tata, om sărac, nu m-a putut ţine, drept care, la cincisprezece ani, m-a băgat slugă la o burgheză din Paris al cărei bărbat era judecător. Jur că n-am mai întîlnit femeie mai rea decît asta ; Doamne, Dumnezeule ! Cum să vă fac să pricepeţi ! Cel care a luat-o de nevastă mai bine ar fi fost trimis la spînzurătoare sau legat de o galeră decît să se lege de ea prin căsătorie, căci tot ar fi îndurat mai puţin. De cum se scula, se apuca de jocuri de noroc şi de petreceri cu vecinele. Stăpînul, care se întorcea tîrziu de tot de la Tribunal, degeaba spunea el că-i mort de foame, ea nu făcea nimic ca să-i pregătească de mîncare, deoarece, beată cum era, îşi închipuia că ceilalţi sînt şi ei la fel. Pe deasupra, dacă lui îi trecea prin cap să deschidă gura şi să strige, era silit pe loc s-o închidă, de frică să nu-şi înfurie şi mai tare nevasta, care îl înnebunea cu suduielile ei, iar ca să le poată îndura, i-ar fi trebuit răbdarea lui Iov. Cu toate că treburile îl împiedicau să se întoarcă devreme acasă,

ea îi zicea că cine știe pe unde stătuse la beție. Cînd vedea că n-o mai scoate la capăt, bietul om își lua haina și se ducea să mănînce pe unde se nimerea ; dar lucrurile se încurcau și mai rău, căci ea făcea în așa fel că afla unde i se dusese bărbatul și atunci îi spunea : ia te uită, casa noastră îi pute, nici nu mai mănîncă, nici nu mai doarme aici ; și atît îl toca la cap, încît doar dacă vreo rudă de-o mai putea potoli.

Acum vă rog să vă gîndiți cît de ușor îmi era mie. Numai Dumnezeu știe de cîte ori m-am culcat nemîncată, în timp ce ea petrecea pe la prietene, și cîte bătăi am înghițit, mai ales cînd se îmbrăca și nu-i potriveam cum se cuvine ceva la rochie. Avea întotdeauna un ac în mînă și mă înțepa în brat cînd nici nu mă gîndeam. Odată, într-o vineri, slujnica de la bucătărie nu era acasă la ora prînzului și a trebuit să fac eu o omletă ; fiindcă am pus un ou stricat și a căzut și niște funingine înăuntru, doamna a luat tigaia și mi-a lipit totul pe față, ca o mască. Dacă nu-mi făceam treaba cum trebuie și se întîmpla să-i sosească vreo vecină, numai despre asta vorbeau. Servitoarea mea face, servitoarea mea drege, servitoarea mea în sus, servitoarea mea în jos, este o diavoliță, doar coarnele îi mai lipsesc. A mea este și mai rea, zicea vecina, stai să-ți povestesc ce isprăvi face. Și se apuca să înșire vrute și nevrute : un butoiaș de vin care trebuie să țină trei luni, nu ține decît două de cînd i-a dat cheia de la pivniță ; că dacă o trimitea undeva să ducă ceva, lipsea toată ziua ; că nu se mai sătura de vorbă, mai ales cu niște derbedei cu care se iubea. Și uite așa o țineau întruna.

Cînd mă întîlneam cu slujnica despre care stăpîna clevetise atîta, puteți fi siguri că și limba și ținerea de minte mă ajutau să-i spun totul cu de-amănuntul. Atunci ne plîngeam una alteia, și spuneam pe seama stăpînelor tot cîte spuneau și ele pe a noastră ; mare plăcere să clevetești, cînd ai fost ocărît : drept care cleveteam și noi pînă nu mai puteam.

Trebuie să vă povestesc cum și de ce am scăpat de această stăpînă. Purta haine foarte scumpe și nu era mulțumire mai mare pentru ea decît să-și întreacă întotdeauna vecinele : cînd vedea că vreuna are o rochie la

modă, sau cine știe ce altceva, turba că nu are și ea la fel ; ajungea la lucruri foarte supărătoare căci era silită să-și giugiulească bărbatul ca să-l facă să-și dezlege băierile pungii. Băiețașul meu, frumușelule, zicea ea sărutîndu-l, vei răbda oare ca sărăntoaca aia din colțul străzii, care pînă nu de mult trăia într-o cocină, să mă înfrunte cînd mă întîlnește, de parcă eu n-aș fi nimic pe lîngă ea, numai fiindcă are o rochie mai frumoasă ca a mea ? Vei îndura oare să arăt ca o otreapă pe lîngă ea, iar atunci cînd stăm alături lumea să creadă că sînt slujnica ei ? Poate nu știi că slujba bărbatului ei nu face cît a ta, că el nu cîștigă decît douăsprezece mii de franci pe cînd tu, dacă ai fi prețuit cum se cuvine, ai merita peste cincisprezece mii ? N-am mai văzut rochie sau fustă pe mine de cînd m-am măritat ; dă-mi niște bani să-mi cumpăr ceva de îmbrăcat.

Iată cum îi vorbea soțului ei cînd ajungea la ananghie, îl îmbrobodea făgăduindu-i că de acum încolo nu va mai ieși din vorba lui, și, uneori, căpăta de la el tot ce voia.

Într-o zi, dorindu-și un șirag de perle mai mari decît cele pe care le avea, se gîndi la șiretlicul obișnuit. Numai că stăpînul era în toane atît de rele că o repezi de nu se văzu. Pricepînd că blîndețea nu slujește la nimic, femeia întoarse foaia și se apucă să-și ocărască bărbatul. Îi spuse că de n-ar fi fost ea, el ar fi zăcut într-un azil de săraci, că zestrea ei îl scosese din gunoi și că, cu toate acestea, el nu voia să-i dea nici cea mai mică sumă de bani, de care totuși avea nevoie. Îi spunea că nu este decît fiul unui țăran și că în tinerețe cărase cu spatele coșul la culesul viilor. El, la rîndul lui, îi spunea că țăranii, oameni simpli și buni, făceau măcar cît un hoț de negustor cum fusese tatăl ei. Prilej cu care îi amintea pungășiile și camăta cu care se îndeletnicise răposatul, ceea ce o scotea și mai mult din fire. Cum așa, țărănoiule, țipa ea punîndu-și mîinile în șold, ai îndrăzneala să-l ponegrești pe cel care a trudit atîta ca să agonisească averea de care te bucuri tu acum ? Sfînta Barbara îmi este martoră că negustorii fac mai mult decît niște ticăloși de procurori ca tine. Te-ai lăudat că cea mai mare parte a averii ai cîștigat-o prin iscusința ta, dar minți, nemer-

nicule, totul vine de la tatăl meu, Dumnezeu să-i aibă sufletul în pază. Vai de mine şi de mine, continua ea să se văicărească, mare greşeală a mai făcut dîndu-mă după un cărpănos ca tine. Şi-i mai spunea şi că, puţinul care era al lui, nu fusese cîştigat decît prin înşelarea împricinaţilor, şi-i înşira toate nelegiuirile spunîndu-i-le pe şleau încît, dacă bărbatul ar fi vrut să se spovedească, i-ar fi fost de-ajuns s-o asculte ca să ştie ce are de spus preotului. În acest timp, în odaia de alături, se afla un ţăran împreună cu ajutorul procurorului şi, printre alte lucruri spuse de stăpîna mea, auzi că soţul ei îl înşelase de curînd punîndu-l să plătească şase scuzi pentru nişte acte care nu făceau nici măcar un singur scud. Întrucît era în joc interesul lui, ţăranul intră înfuriat în odaia unde avea loc cearta şi strigă : Domnule Procuror, daţi-mi înapoi cinci scuzi, mi-aţi luat cinci scuzi mai mult decît vi se cuvenea : chiar soţia dumneavoastră o spune. Stingherit, stăpînul meu nu-i răspunse nimic. Celălalt răcnea şi mai tare, în timp ce stăpîna încetase, căci mai că i se jupuise gîtlejul de cît zbierase ; îi lăsă pe cei doi să se certe, iar ea ieşi din casă atît de mînioasă că dacă aţi fi văzut-o, v-aţi fi înspăimîntat. Eu, care mă ţineam după ea ca o umbră, o însoţeam şi de astă dată ; am intrat împreună la o rudă de-a ei unde a îngroşat zdravăn răutatea şi zgîrcenia soţului iar la urmă a spus că vrea să se despartă de el. Ruda, care se pricepea la ale avocaturii, făcu cele de trebuinţă. Şi fiindcă era prietenă cu însărcinatul cu treburi cetăţeneşti din vremea aceea, despre care nu vreau să spun altceva decît că era la fel de cumsecade ca toţi cei de teapa lui, se făcu separarea de bunuri.

Rămase aşadar în locuinţa de mai înainte, unde era vizitată tot timpul de nişte tineri filfizoni din oraş ; printre ei era unul destul de chipeş care, într-o seară cînd l-am însoţit pe scări ca să-i luminez calea, încercă să mă sărute. L-am respins fără multă vorbă, dar mi-am dat seama că a plecat foarte necăjit. După cîteva zile s-a întors şi mi-a strecurat în mînă nişte bani care m-au făcut mai moale decît o mănuşă, nu că aş fi fost gata să-i fac vreun hatîr cît de mic, ci doar că îmi trezise oarecare îngăduinţă pentru el.

N-aș fi putut crede că ține atît de mult la mine, dacă o necunoscută întîlnită în hală nu m-ar fi încredințat de acest lucru și nu mi-ar fi spus că aș putea face din mine femeia cea mai fericită din lume dacă m-aș duce să locuiesc la el. Trebuie să fi fost nemaipomenit de mîndră și pesemne mă credeam mult mai frumoasă decît stăpîna de vreme ce unul din hulubașii ei își luase zborul și venise la mine. Îmi amintesc că, odată, a fost geloasă pe mine pentru Domnul, și că n-a vrut să plece singură la țară de teamă ca în lipsa ei să nu-i iau locul în pat.

Rîdeți, domnilor, auzindu-mă ce spun. Nu vă vine să credeți că am fost și eu cîndva frumoasă. Nu se poate oare ca într-un loc plin de hîrtoape, brăzdat de făgașuri și acoperit de noroi să fi fost cîndva o grădină frumoasă, plină de tot felul de plante și zmălțată cu flori ? Nu se poate așadar ca fața aceasta zbîrcită, acoperită acum cu o piele uscată și fără viață, să fi avut, cînd eram tînără, o pieliță gingașă și culori foarte vii ? Nu cunoașteți oare puterea anilor care nu iartă nimic ? Aș putea prea bine spune că pe vremea aceea ochii mei erau armele lui Amor și că de aici porneau fulgerele ce înflăcărează inimile. Dacă m-aș fi gîndit atunci, aș fi pus să-mi facă portretul : acum m-ar fi ajutat să vă arăt că nu spun minciuni ; dar văzîndu-l, aș fi vărsat eu acum mai multe lacrimi decît au vărsat cîndva iubiții mei pentru mine : mi-ar părea nespus de rău după farmecele pierdute. Mă mîngîi însă la gîndul că, atunci cînd le-am avut, nu le-am irosit de pomană, mulțumesc lui Dumnezeu. N-a mai rămas nimeni în Franța care să poată vorbi despre lucrurile acestea ; toți cei de pe vremea mea s-au dus să-mi țină și mie un loc pe lumea cealaltă.

Cea care știa mai multe ca oricine a plecat printre cei dintîi : doamna Perrette, femeia care mă oprise să-mi vorbească în hală. Mi-a dat speranțe atît de mari încît o fată cu starea mea nu-și putea dori mai mult și m-a rugat să vin la ea de îndată ce voi pleca de la stăpîna mea. N-am așteptat prea mult : s-a întîmplat că, în aceeași zi chiar, am cumpărat niște pește stricat. Ea a început să țipe la mine, iar eu, slujindu-mă de acest prilej, am cerut să plec.

După ce mi-am strîns catrafusele, m-am dus s-o caut pe aceea ale cărei făgăduieli mă făceau să mă aştept, nici mai mult nici mai puţin, decît la un mic paradis. Vedeţi cît eram de lipsită de minte pe vremea aceea. I-am spus : măicuţă dragă, de ce nu te gîndeşti la binele dumitale, de ce nu te duci dumneata să-l slujeşti pe domnul acesta la care se trăieşte atît de bine şi unde nu munceşti decît cînd ai chef ? Fiindcă ţin la tine mai mult decît la mine însămi, zise ea punîndu-se pe rîs. Se vede că habar n-ai de nimic, ai nevoie să vii să te învăţ eu cîte ceva. Nu ţi-am spus că te iubeşte, nu vezi că eu nu sînt bucăţica făcută să-i domolească poftele ? Lui îi trebuie o puicuţă fragedă ca tine, care să-l slujească la fel de bine şi la masă şi la pat. Atunci a alungat din mine şi ruşinea şi sfiala şi a încercat să-mi arate desfătările dragostei. Am ascultat cu luare aminte tot ce-mi spunea, i-am împărtăşit părerile şi i-am urmat sfaturile, închipuindu-mi că nu se putea să greşească, vîrsta şi experienţa o făceau, de bună seamă, foarte pricepută.

Domnul de la Fontaine (aşa se numea bărbatul care mă plăcea pe mine) sosi chiar în ziua aceea la Perette, de unde nu se mai mişcă, nerăbdător s-o vadă ducînd la capăt ceea ce-i ceruse, adică să mă împingă la desfrîu. Cînd a dat cu ochii de mine, a fost nespus de bucuros, şi, văzînd că sînt hotărîtă să-i fac voia, după ce a răsplătit-o din plin pe codoaşă, m-a urcat într-o trăsură şi m-a dus într-o casă frumoasă pe care o avea la ţară.

Cît am stat acolo, dacă ziua se purta cu mine ca cu o slujnică, în schimb, noaptea, se purta de parcă i-aş fi fost nevastă. Atunci am ştiut şi eu ce înseamnă să te culci cu bărbaţii şi nu-mi părea rău decît că n-o făcusem mai devreme ; mă obişnuisem aşa de mult, încît nu m-aş fi mai putut lipsi de asta, cum nu mă pot lipsi de mîncare şi de băutură. Astfel încît, în fiecare zi, trebuia să mă hrănesc, şi în taină şi în văzul lumii. Din nenorocire, la Fontaine al meu s-a îmbolnăvit, iar robinetul lui nu mai dădea licoarea care îmi plăcea mie atît de mult. Am îndurat cu greu postul la care eram supusă, deşi tot lîngă el mă culcam, căci zicea că mă iubeşte atît de mult, încît i se mai alina răul doar cît mă

atingea. Dar asta nu-mi sătura pîntecele înfometat. Am fost silită să ascult de vorbele unui rîndaș care era atît de mîndru, încît nu voia să călărească ceva mai prejos decît ceea ce călărea stăpînul lui. Nu ne-a trebuit mult pînă să trecem la fapte și atunci mi-am dat seama că nu trebuie să ții seama de frumusețe sau de noblețe cînd vrei să te bucuri de plăcerile dragostei cu cineva : căci valetul, cu hainele lui de postav, mă mulțumea la fel de mult ca și stăpînul cu hainele lui de mătase.

În cele din urmă, domnul de la Fontaine se înzdrăveni și-și plăti toate datoriile față de mine. Servitorul își primea și el porția lui, cînd lucrul era cu putință : așa că ogorul meu nu rămînea în țelină, și nu fiindcă nu ar fi fost bine lucrat nu a rodit nimic.

Nu știu ce vei fi crezînd, Francion, dar parcă îți bați joc de mine. Te miri auzindu-mă vorbind așa slobod ? Un cavaler ca dumneata va fi prețuind oare pudoarea cea prostească ?

Francion îi răspunse că purtarea lui nu vine decît de la plăcerea pe care o încerca auzind-o vorbind atît de deschis și că este nerăbdător s-o audă povestind despre Laurette.

Toate lucrurile la vremea lor, răspunse ea, pînă atunci n-ai să ai de ce te plictisi. Servitorul domnului de la Fontaine a ajuns, puțin cîte puțin, să ocupe în inima mea un loc mai mare decît al stăpînului deoarece, fiind de aceeași stare, cu el mă înțelegeam mai bine. În cele din urmă, nu mi-am mai împărțit inima și i-am dat-o lui pe de-a întregul.

La o vreme, am aflat că stăpînul meu, convins de prieteni să sfîrșească cu felul acesta de viață, este pe cale să se însoare. Hotărîrea lui mă făcu și pe mine să iau una, mai ales că îmi închipuiam că el, sau femeia pe care și-o va lua, mă vor alunga acoperită de rușine din casa lor. Ca să nu ajung acolo, m-am hotărît să fac ceva care să mă răsplătească pentru tot și apoi, vorba aceea, să mă fac nevăzută. Îi spusei ce aveam de gînd lui Marsault, rîndașul cu pricina, care se arătă gata să mă urmeze. După cîteva zile, stăpînul primi o mie de livre drept răscumpărare a unei rente ; am văzut banii numă-

rați unul cîte unul și am descoperit că, întrucît nu erau cine știe ce mobile în casă, stăpînul se mulțumise să-i închidă într-un bufet.

Norocul îmi surîdea întocmai cum îmi doream eu ; stăpînul fu poftit la cină la un gentilom din împrejurimi, la depărtare de o milă ; cum a plecat, Marsault întoarse bufetul, scoase o scîndură din spate, luă toți banii, apoi puse totul la loc. Marele nostru noroc a fost că erau aproape numai bani de aur, care au încăput ușor într-o cutiuță.

Pe la ora nouă seara am coborît în grădină ca să plecăm prin ușa din dos ; Marsault apucase să iasă, cînd, deodată, l-am auzit pe stăpîn bătînd la ușa din față. Mi-a fost atît de frică să nu cumva să mă prindă, încît închisei poarta grădinii și mă întorsei în casă. Temîndu-mă să nu se găsească banii asupra mea, m-am dus peste noapte să-i îngrop într-o vie din curte, unde știam eu bine că nimeni nu avea să intre multă vreme. A doua zi, stăpînul, căutînd în bufet, și negăsind banii luați din răscumpărarea rentei, făcu un scandal cît casa, și, auzind că servitorul lipsește încă din ajun, nu-l mai bănui decît pe el de furt. Eu mă gîndeam că Marsault nu mai îndrăznise să se întoarcă acasă și că, pesemne, mă aștepta pe undeva ; dar nu m-am putut duce numaidecît după el, căci nu mai eram hotărîtă să plec fără să-mi iau rămas bun. Am încercat să grăbesc lucrurile. I-am spus stăpînului că aflasem că este pe cale să se însoare și că, așa stînd treaba, nu mai pot rămîne la el. După ce s-a prefăcut că se opune, s-a învoit să mă lase să plec ; de fapt, cred că a fost foarte bucuros că adusesem eu mai întîi vorba despre asta. Așa că, într-o seară, mi-am dezgropat banii, iar a doua zi am plecat. Cu banii ăștia și cu ceea ce îmi dăduse stăpînul, mă credeam nemaipomenit de bogată. La Paris m-am dus la buna mea Perrette, care m-a primit foarte bine. Cînd a aflat cîți bani aveam, m-a sfătuit să-i folosesc ca să cîștig și mai mulți, drept care îmi cumpără haine scumpe în care zicea că arăt ca o mică nimfă. Doamne, cît de mulțumită am fost văzîndu-mă elegantă și înconjurată tot timpul de tineri care îmi făceau curte. Numai că darurile pe care le primeam de la ei nu erau destul de mari ca să facem față cheltuielilor ; cheltuiam

mult și pentru gură și pentru casă, iar Perrette, înainte de a muri, a vrut să aibă și ea, ca și mine, fericirea de a sta de vorbă cu nobilii ; drept care nu mai puteam plăti și nu mai trăiam decît din ce ne pica de pe urma unor șiretlicuri. Curtea plecase pentru cîtva timp din oraș, din pricina unei răzmeriţe, iar în lipsa ei nenorocita noastră de meserie nu era destul de căutată ca să ne poată hrăni din belșug.

Într-o seară, cînd stăteam noi așa și ne văicăream una alteia, se auzi deodată un zgomot pe stradă ; curiozitatea o împinse pe Perrette să iasă la ușă ca să vadă ce se întîmplă și mare îi fu mirarea cînd, un bărbat ce alerga cît îl ţineau picioarele i-a zvîrlit în braţe o mantie de catifea căptușită cu pluș, fără să-i spună vreo vorbă. Mi-am închipuit că trebuie s-o fi știut de undeva, deoarece Perrette era destul de cunoscută în oraș și mai ales prin Academiile Amorului unde era sfătuitoarea femeilor de teapa ei.

Zălogul primit îi plăcu nespus de mult și, chiar atunci noaptea, ne ocuparăm să-l descoasem de teamă să nu-l recunoască cineva cînd îl vom duce, a doua zi, la negustorul de haine vechi. Nădăjduiam că banii ce-i vom lua ne vor ajunge pentru cheltuielile mărunte, cînd iată că bate cineva la ușă, puţin înainte de cină, în timp ce stăteam de vorbă cu un bărbat din lumea bună care venea adesea pe la mine. Slujnica deschide și vede trei vlăjgani care cer să stea de vorbă cu stăpîna casei. Perrette coboară să afle ce vor ; cum au dat cu ochii de ea, unul se apropie și-i spuse : Domnișoară, vă rog să-mi dați înapoi mantia pe care v-am lăsat-o ieri seară cînd am trecut pe aici. Perrette tăgădui cu strășnicie și spuse că nici măcar nu-l cunoaște, așa că n-avea cum să fi primit ceva de la el. Atunci se auzi un zgomot mare care mă făcu să cobor să văd ce se petrece ; dar de cum am ajuns pe poteca din curte recunoscui în unul din cei trei pe Marsault ; m-am întors să mă ascund, nespus de încurcată, în vreme ce cearta se înteți atît de tare, că a fost chemat comisarul din cartier, care veni numaidecît ca să nu scape cumva prilejul de a se alege cu ceva. Ascultați puţin minunea ce urmează ca să vedeți cît de drept era acest

om al legii. Cei care se certau cu Perrette erau niște hoți, o spunea chiar el, dar susținea că mantia furată a lor era, căci fusese cîștigată în luptă dreaptă, și o sili pe Perrette să le-o dea înapoi. Aceasta, care știa cu cine are de-a face și că trebuie să se aibă bine cu el, n-a vrut să se arate prea îndărătnică ; a mărturisit că primise mantia, că nu vrea ceartă și că va face tot ce i se va spune. Adăugă însă că o vînduse și îi rugă pe cei trei cărora le aparținea mantia, ca și pe domnul comisar, să vină să mănînce împreună ceea ce căpătase pe ea.

Chiar de la primele cuvinte pe care le rosti ca să-i poftească se domoliră cu toții, dar, înainte de a intra în casă, Perrette o trimise pe slujnică să-i aducă de unde va ști cele necesare pentru cină. Cînd l-am văzut pe Marsault intrînd în casă, mi-am schimbat culoarea feței de mai multe ori decît își schimbă un cameleon culorile o viață întreagă. Pe deasupra, nenorocirea a făcut ca cel care fusese pînă atunci la noi să plece, așa că am fost silită să vorbesc cu noii veniți.

Marsault se uita la mine și mă asculta cu o uluire fără seamăn ; i se părea lui că sînt aceeași Agathe cu care cîndva fusese atît de legat, însă hainele mele îl înșelau. Se ciocniră multe pahare în timpul mesei și, fiindcă aveam nevoie unii de alții, ne jurarăm prietenie veșnică și ajutor în toate. Musafirii se duseră să se culce pe la casele lor, dar, nu mai tîrziu decît a doua zi, Marsault se întoarse împreună cu cinci tovarăși mai de soi decît cei pe care îi văzusem în ajun. Luîndu-mă la o parte, îmi spuse că degeaba mă prefac eu, căci mă recunoscuse din capu' locului. I-am răspuns că n-am vrut să-i ascund nimic și că trebuie să mă ierte dacă în ajun nu l-am întîmpinat cu mai multă căldură, însă mi se păruse nepotrivit s-o fac de față cu ceilalți. Atunci m-a întrebat ce am făcut cu banii stăpînului, iar eu l-am lăsat să creadă că mi-i luase înapoi cînd i-a descoperit într-un cufăraș al meu, după care m-a alungat. Cît despre ceea ce eram atunci, n-avea de ce să se mire, căci putea să-și dea seama cum ajunsesem aici și prin ce mijloace rămîneam ceea ce vedea că sînt.

Într-o clipă, prietenia noastră deveni și mai strînsă și fu rîndul lui să-mi povestească ce viață își alesese. Îmi

spuse că, nemaiîndurînd să slujească pe la stăpîni, s-a unit cu un om de treabă din ţinutul lui, unul dintre cei pe care îi vedeam acum cu el şi, împreună, ziua sau noaptea, s-au apucat să fure tot ce le ieşea în cale ; mi-a spus că la Paris sînt o mulţime care trăiesc din meseria asta şi că aveau între ei tot felul de semne ca să se recunoască, de pildă, toţi poartă mantii roşii, gulere late, pălării cu marginea răsfrîntă într-o parte şi o pană înfiptă în partea cealaltă, drept care erau numiţi împenaţii. Meseria lor era să se plimbe ziua pe străzi, să se încaiere din te miri ce şi, la înghesuială, să pună mîna pe vreo pelerină ; noaptea, furturile se făceau altfel, unii îi ademeneau la jocuri de noroc pe necunoscuţii întîlniţi în cale şi, prin tot felul de nemaiauzite şiretlicuri, le luau banii ; apoi, se înţelegeau atît de bine cu apărătorii legii, încît niciodată nu erau pedepsiţi, doar dacă partea păgubită avea punga mai plină decît a lor. În scurte vorbe, mi-a spus tainele cele mai ascunse ale breslei lor. L-am întrebat dacă nu se tem de pedeapsă ; mi-a răspuns că nu crede să se mai afle cineva care măcar să se gîndească la aşa ceva şi că nu-şi mai vedeau decît nevoile care îi silea să caute mijloacele prin care să poată trăi în belşug, iar, de se va întîmpla să fie ucişi, abia vor scăpa de griji şi de osteneala pe care şi-o dădeau încercînd să se scuture de sărăcie. Am vrut să ştiu ce fel de oameni intrau în breasla asta. Cei mai mulţi dintre ei, urmă el, sînt rîndaşi, care nu mai vor să slujească, dar printre noi se află şi un mare număr de copii de burghezi care, nemulţumindu-se cu starea părinţilor, s-au apucat să poarte sabie şi-şi închipuie că prin asta sînt mai ceva ; fiindcă şi-au tocat toţi banii, iar de la părinţi nu mai pot scoate nimic, s-au înhăitat cu noi ; o să-ţi vină greu să crezi, dar printre noi se află chiar şi nobili de cea mai veche spiţă, al căror nume nu vreau să-l dau în vileag, şi cărora le place viaţa asta a noastră ; noaptea, foarte adesea, vin cu noi ; dar ei nu se coboară la unii de teapa noastră, ei nu-i opresc decît pe cei de seama lor, mai ales pe cei ce par mai cutezători, ca să-şi măsoare vitejia. Totuşi, mantiile le fură ca şi noi, şi se fălesc dacă şi-au înhăţat prada cu ajutorul spadei. Sînt

vestiți că umblă după mătăsuri, în vreme ce noi ne mulțumim și cu postav. [...] *

Auzind acestea din gura lui Marsault, m-am înspăimîntat văzînd cît de negru și de josnic este sufletul acestor nobili nevrednici de rangul pe care îl au la curte și care, pe deasupra, socoteau că faptele lor sînt dovezi de mare vitejie. Hoții și pungașii nu mi se mai păreau atît de păcătoși, căci ei nu încercau decît să scape cumva de nevoi și nu erau nici atît de proști, nici atît de ușuratici încît să se fălească cu victoriile asupra unor persoane lipsite de apărare.

Perrette, intrînd în legătură cu oamenii aceștia, îi ajuta la tot soiul de matrapazlîcuri, dar își lua și ea partea ei, pe care o cheltuia în casă. Comisarul închidea ochii la toate acestea, deși vecinii îl băteau la cap să ne alunge de acolo, însă el primea de la noi un venit destul de mare ca să ajute la huzurul familiei sale.

Am jucat tot felul de renghiuri unor oameni siliți să plătească risipa nebunească pe care o făceam noi. Nu vreau să vă povestesc decît despre unul din aceste vicleșuguri, scornit de Marsault, care, învechit în de-alde astea, ajunsese unul din cei mai iscusiți hoți din cîți se aflau atunci în banda celor roșcați sau a celor cenușii [1], căci așa se numeau aceste bresle. Se desfăta cu mine și acum, ori de cîte ori avea chef, și nu era nicidecum gelos dacă-i mai lăsam și pe alții să se înfrupte ; doar atîta cerea, să fie el codoșul. Îmi căuta clienți pretutindeni, dar nu oameni de rînd, căci la ăștia nici măcar nu se uita. Nu punea ochii decît pe cei de soi, ca cel despre care vă voi povesti acum.

Un tînăr nobil englez [2] locuia împreună cu el în cartierul Saint-Germain ; englezul spusese cîndva că în Franța nu sînt femei așa de frumoase ca în țara lui ; cînd Marsault i-a răspuns că la Paris acestea se ascundeau în casă, ca niște comori care nu se țin la vedere, englezul voi să știe de nu cumva cunoaște el vreuna. O să ți-o arăt pe cea mai frumoasă pe care o cunosc eu, îi zise Marsault, o femeie întreținută de unul din cei mai mari

* „De là l'on les appelle tire-soyes, au lieu que l'on ne nous appelle que tire-laines."

nobili de la curte. Apoi l-a scos la plimbare și i-a povestit tot felul de lucruri nemaipomenite despre mine, l-a adus pe strada mea și i-a arătat casa : a fost nevoie să treacă de zece sau douăsprezece ori pînă să mă poată zări la fereastră, unde nu ieșeam decît rareori, și numai seara ; drept care, englezul, pornind cu anumite idei și neputînd să vadă prin beznă cusururile chipului meu, de cumva aveam vreunul, credea că trebuie să fiu cine știe ce minune a naturii. Îmi este rudă destul de apropiată, îi zise Marsault, ca să-mi poată spune, pe bună dreptate, *vere ;* te duci pe la ea ? întrebă englezul ; uneori, răspunse Marsault ; nu s-ar putea să te însoțesc ? întrebă din nou englezul. Nici vorbă, domnule, abia de pot eu intra, nobilul care o întreține este atît de gelos, încît și-a pus iscoadele să urmărească fata pas cu pas, să nu cumva să stea de vorbă cu cineva, mai ales între patru ochi. Nu pot, așadar, nădăjdui să ajung la inima ei, urmă englezul. Nu cred că se poate, spuse așa-zisul meu văr, căci și-a dăruit inima altcuiva și nu o poate lua așa ușor înapoi, cu toate că meritele dumitale sînt fără pereche.

Greutățile acestea sporiră dorința englezului, care, de atunci, ori de cîte ori ieșea în oraș, trecea și prin fața casei mele, de parcă ar fi vrut s-o ia cu asalt. Mi s-a spus ce am de făcut și, cînd noul meu admirator trecea pe stradă, eu mă așezam la fereastră, de unde îi aruncam ochiade șăgalnice, de parcă aș fi fost moartă după el. Într-o zi, Marsault s-a oprit în ușă, anume ca să-mi vorbească, tocmai cînd se apropia și celălalt ; cînd englezul fu în dreptul nostru, spusei cît putui de tare : Doamne, cine este străinul acesta cu o atît de frumoasă înfățișare. Cuvintele acestea, ajungîndu-i la ureche, i-au atins sufletul, dar ceea ce a simțit el în clipa aceea nu a însemnat nimic pe lîngă ce a simțit cînd Marsault, întorcîndu-se acasă, i-a povestit cum căutasem să aflu cît mai multe despre el, după ce-l văzusem trecînd, și că eram atît de bucuroasă să-l privesc, încît în fiecare zi mă așezam la fereastră la ora la care avea el obiceiul să treacă pe strada mea. Începutul este foarte bun pentru o poveste de dragoste, îi spunea Marsault, trebuie să-i dăm înainte, să vedem ce-o să iasă. Te voi ajuta și eu cît voi putea. Nebun

de fericire, englezul îl sărută de-o mie de ori pe Marsault care, ca să cîştige chiar de pe acum ceva, l-a rugat pe cel ce-l găzduia să lase să se creadă că-i datorează cincizeci de scuzi pentru chirie. Gazda, care ţinea o cîrciumă, era înţeles cu pungaşii din împrejurimi, care îşi aduceau victimele aici să le înşele la cărţi sau să le ia banii cu forţa ; aşa că nici nu putea fi vorba să nu facă ceva ce-i cerea unul de-ai lui. Odată, cînd Marsault se afla cu englezul, gazda veni să-i spună că ar avea nevoie de cei cincizeci de scuzi pe care i-i datora. Marsault îi răspunde că nu are bani în clipa aceea, gazda stăruie să-i dea, că de nu, se duce după poliţai, şi-i va da cu sila. Cînd ieşi din odaie, Marsault îl rugă pe nobilul englez să-l ajute căci se afla la mare strîmtoare şi, fără nici o bătaie de cap, scoase de la el suma care i se ceruse, spunîndu-i că i-o va da îndărăt. Se făcu că se duce după cîrciumar ca să-i plătească şi, drept răsplată pentru binele ce-i făcuse, făgădui să dea şi pe la mine ca să se încredinţeze că inima mea poate să bată şi pentru altul nu numai pentru cel căruia i-o dăruisem pînă atunci.

Întors acasă, îl lăsă pe englez să creadă că sînt gata pentru o legătură cît mai strînsă şi că nici că-mi doream mai mult decît să ajung să am de-a face cu el. I-a spus şi că s-ar cădea să-mi facă vreun dar oarecare, un ac de păr cu o piatră de diamant, de pildă, căci îşi dăduse seama că nu am aşa ceva şi cum, din fire, eram cam apucătoare, aş fi fost înclinată să-i îndrăgesc pe cei ce se arătau darnici. Înflăcăratul străin se duse îndată să cumpere ce-i spusese Marsault ; îi dădu acul să mi-l aducă, în schimbul făgăduielii că, a doua zi, cînd va veni pe la mine, îl va vedea împodobindu-mi părul. Ştiam cînd avea să vină, drept care ieşii în uşă unde, împreună cu Marsault, se opri şi el ca să-mi spună cîteva vorbe curtenitoare. Încă nu ştia bine franţuzeşte, aşa că nu prea pricepeam ce spune ; conversaţia noastră a fost un şir nesfîrşit de neînţelegeri. Cînd spunea că-mi dăruieşte inima, eu credeam că-i pare rău după darul ce-mi făcuse, mult mai de preţ decît inima lui ; însă eu nu aveam de gînd să i-l dau înapoi. Cînd îi lăudam meritele, el îmi răspundea că, dacă ar fi găsit un diamant şi mai frumos decît cel pe care mi-l trimisese, mi l-ar fi cumpărat. A-

veam mare nevoie de Marsault ca să tălmăcească totul, ceea ce a şi făcut, spunîndu-mi în două cuvinte că frumosul cavaler pe care-l aveam în faţa ochilor este mort după mine, iar englezului, tălmăcindu-i cuvintele mele, îi spuse că, din toate relele de pe lume, cel mai urît îmi este nerecunoştinţa, drept care eram gata să-l răsplătesc pentru dragostea ce-mi poartă, mai ales că i se adaugă merite nemaipomenite, care mă înrobiseră.

Atunci Perrette ieşi din odaia ei şi-mi spuse, cu un glas aspru de parcă ar fi fost mînioasă : Intră-n casă, cu cine stai atît la vorbă ? Cu vărul meu, îi răspunsei eu ; apoi, temătoare şi, chipurile, zăpăcită, îmi luai rămas bun de la curtezanul meu şi de la aşa-zisa mea rudă, care îi spuse englezului că cea pe care o auzise strigînd era o bătrînă căreia îi fusesem dată în grijă şi care mă ţinea din scurt şi că, dacă voia să cucerească o frumuseţe ca mine, trebuia adormit mai întîi balaurul ce stătea de veghe şi că, de bună seamă, banii erau vraja cea mai potrivită. Inima îi era atît de strîns legată de mine, încît se învoi numaidecît să-şi dezlege băierile pungii ; aşa că, a doua zi, tot împreună cu Marsault, întîlnind-o pe Perrette în uşă, nici nu apucă aceasta să se prefacă, aşa, ca să aibă ce vorbi, că este la mare strîmtoare şi că umblă să împrumute nişte bani, că englezul se şi arătă gata să-i dea el, oricît : zis şi făcut, omul s-a dus pînă acasă şi a adus vreo sută de franci, cam cît îi spusese Perrette că ar avea nevoie. După ce i-a numărat banii chiar în camera ei, îi şopti la ureche lui Marsault, care se afla şi el acolo, să nu uite ce are de făcut ; Marsault, după ce o luă deoparte pe Perrette, veni să-i spună englezului că aceasta este copleşită de atîta bunătate, şi că va nesocoti credinţa făgăduită unui mare nobil, numai ca să-i facă lui pe plac, aşa că îl poftea să vină la mine noaptea după ziua următoare.

Cînd sosi ceasul acestei prea dulci întîlniri, englezul sosi îmbrăcat în nişte haine numai fireturi de aur ; căci, deşi regele oprise portul lor printr-un edict [3], el, ca străin, le purta cu şi mai mare plăcere, căci, îmbrăcat cum nu umblau alţii, putea să bată şi mai tare la ochi. Trupul îi era spălat şi parfumat cu grijă, deoarece se gîndea

că, de vreme ce se culcă cu iubita unui nobil, nici că putea să vină altfel, căci s-ar fi putut să strîmb din nas. Cînd fu alături de mine în pat, vă rog să mă credeți că nu am urmat nici unul din sfaturile date de Perrette și de Marsault — să nu cumva să-i fac al cincilea, cel din urmă, hatîr și să nu-l las să meargă dincolo de priviri, vorbe, sărutări și mîngîieri ; eu însă nu mă gîndeam atît la cîștigul ce avea să vină arătîndu-mă ursuză, cît la bucuria pe care o încercam în clipa acea. Eram curioasă să văd dacă plăcerea este mai mare cu un străin decît cu un francez, și apoi, străinul acesta era atît de frumos și de bălai, încît ar fi trebuit să fiu mai sălbatică decît o tigroaică dacă n-aș fi lăsat acul să atingă polul către care era atras.

Comisarul, care știa despre noua noastră pradă, veni să-și ia partea lui tocmai cînd noi ne iubeam mai cu foc. Buna Perrette îi deschise ușa, spunîndu-i să-și joace rolul cum se cuvine. Cînd îl văzui intrînd, m-am aruncat jos din pat, dezbrăcată cum mă aflam, iar iubitul meu, zăpăcit și el, auzind că aveam să fiu dusă la închisoare, se repezi la spadă, însă un polițai și ajutorul lui îl apucară de braț, amenințîndu-l că-l vor găzdui pe socoteala regelui. Văzînd că rugămințile nu ajută la nimic, englezul se gîndi să se folosească de metalul acela divin care farmecă pe toată lumea și, luînd cîțiva pistoli din buzunarul hainei, domoli atît de bine haita, încît fu lăsat în pace să se culce alături de mine. Era prima sperietură pe care o trăgea, dar nu cea din urmă și nici cea mai mare ; tocmai cînd se înfierbîntase din nou, căci teama care-i înghețase sîngele în vine se risipise și se pregătea să-și ia ceea ce i se cuvenea pentru pistolii plătiți, se auziră bătăi puternice în ușă, care fu numaidecît deschisă ; unul din tovarășii lui Marsault, o namilă plesnind de sănătate, intră în odaie înconjurat de alți trei care-i făceau tot soiul de temeneli de parcă ar fi fost stăpînul lor. Eu, care știam ce înseamnă maimuțăreala asta, îl lăsai pe străin să creadă că cel ce intrase este nobilul îndrăgostit de mine, și-l rugai să se ascundă cît mai iute sub pat. Tîlharul, plin de el, priceput ca nimeni altul cînd era să facă pe grozavul, o întrebă pe Perrette unde mă aflu ; s-a culcat, îi răspunse ea, căci nu știa că veniți astăzi, și

apoi, nu mai putea de durere de cap. N-a trecut pe aici pajul meu să vă spună că voi veni negreşit s-o văd, întrebă hoţul umflîndu-se în pene ; nici nu l-am văzut, zise Perrette. Ticălosul, răspunse el, îi arăt eu lui să nu mă asculte. Credeam că voi sosi mai devreme, dar, întrucît am asistat la cina regelui, am fost silit s-o urmez pe majestatea sa în camera de lucru, deoarece aşa mi-a poruncit ; n-am avut decît să mă bucur de cinstea pe care ţinea morţiş să mi-o facă de a-mi comunica unele din planurile lui cele mai tainice. Am plecat de îndată ce am isprăvit, şi nu am vrut să mă duc să cinez acasă la mine. I-am rugat pe slujitorii mei să aducă totul aici ; în clipa aceea, cei care îl însoţeau intrară într-o cămăruţă alăturată unde se păstrau hainele şi unul dintre ei aşternu o faţă de masă, în timp ce ceilalţi aduseră nişte tipsii cu carne.

De cum s-a aşezat pe scaun, nobilul începu să înfulece, iar după ce trase un pahar de vin şi îşi şterse mustaţa, îmi zise cu glas tare : Agathe, iubita mea, dormi ? ce zici, la noapte facem dragoste ? Atunci, de parcă m-aş fi trezit dintr-un somn adînc, dînd puţin la o parte perdeaua patului, îi răspunsei la întrebare frecîndu-mă la ochi : Trebuie să vă sculaţi, îmi zise Perrette, să gustaţi ceva, căci nici măcar n-aţi luat cina. Cred că boala dumneavoastră este numai o părere. Ce-are a face dacă suferinţa mea a fost sau nu închipuită, spusei eu, de vreme ce acum parcă mi-a luat cu mîna ; apoi îmbrăcai o fustă uşoară, îmi pusei o rochie de casă pe umeri şi mă dusei să mă înclin în faţa aşa-zisului nobil. După ce se înclină şi el, îmi spuse : parcă era cineva aici lîngă pat ca să te ajute la îmbrăcat, după cîte ştiu eu, dar acum nu mai văd pe nimeni. Să-mi fie cu iertare, îi zisei, dar nu este nimeni. Totuşi, am auzit tuşind pe cineva altfel decît tuşeşti dumneata. Trebuie numaidecît să aflu cine este, urmă el ridicîndu-se de la masă. Adu o lumînare, îi zise el mai-marelui peste slugile casei. Apoi, dînd la o parte perdelele, îl văzu pe englez ghemuit lîngă pat. Cu faţa arzînd de mînie îmi aruncă tot felul de ocări : Îţi baţi joc de mine, tîrfă, faci pe neprihănita, mironosiţo, ca să mă prinzi în laţ, şi-n vremea asta îţi aduci golani în casă

să te culci cu ei ? Cu mine n-ai făcut asta decît după ce m-ai văzut înnebunit de dragoste. Ce ruşine pentru cineva de rangul meu. O să ai timp să te căieşti ; chiar mîine voi trimite să ridice toate lucrurile pe care ţi le-am dat şi mult te vei mai mira cînd vei vedea că nu mai are cine-ţi purta de grijă. În timp ce el spunea toate acestea, Perrette şi cu mine ieşirăm pe furiş din odaie, de parcă am fi murit de frică.

Apoi, către englez : Iar pe tine, ţărănoiule, te învăţ eu să mai împingi fetele la desfrîu : ia înşfacă-l, zise el servitorului, şi ţine-l aici pînă mîine cînd voi pune să-l spînzure. Eu sînt nobil, zicea englezul, eu mă trag din străvechii regi ai Scoţiei, eu dau satisfacţie la tine. Cîtă neobrăzare, strigă aşa-zisul nobil, mă chemi la duel, ticălosule, eşti tu vrednic să fii sfîrtecat de spada mea ? Dacă n-ai fi sortit ştreangului, te-aş pune să te baţi cu una din slugile de la bucătărie. Englezul se uită de jur împrejur căutîndu-şi hainele, crezînd că acestea, scumpe cum erau, vor arăta ce nobil mare este. Însă, înainte de a fi căutat el peste tot, hoţul ieşise din cameră şi-l încuie acolo împreună cu cel care se dădea mai-marele peste slugi ; englezul nu avea cum să găsească ceea ce căuta căci, plecînd, Perrette şi cu mine luasem totul cu noi într-o odăiţă unde ne ascunseserăm amîndouă.

Închipuindu-şi că se afla în mare primejdie, îl rugă fierbinte pe cel care-l păzea să-l lase să plece ; însă servitorul îi spuse că, dacă ar face una ca asta, n-ar mai îndrăzni să dea ochii cu stăpînul şi că s-ar alege praful de toată munca lui de pînă atunci. Englezul îşi căută din nou hainele cu şi mai multă stăruinţă, căci voia să ia bani din buzunar ca să-i dea servitorului. Negăsindu-le, îşi scoase de pe mînă o brăţară cu perle mici şi rotunde şi-i spuse că i-o dă ca răsplată dacă îl ajută să scape de acolo : Domnule, zise servitorul, luînd brăţara, nu atît darul cît meritele dumneavoastră mă împing să vă ascult rugămintea, căci vă rog să mă credeţi că ceea ce mi-aţi dat nu face nici un sfert din ceea ce aş primi de la stăpînul meu dacă nu l-aş trăda ca acum. Vă voi scoate de aici însă, chiar mîine, va trebui să părăsiţi oraşul şi să vă întoarceţi în ţara dumneavoastră, căci, de rămîneţi în Franţa, veţi fi osîndit la moarte fără putinţă de scăpare, într-atît

de mare este trecerea de care se bucură cel pe care l-ați supărat. Chiar dacă vă veți găsi hainele, ați face mai bine să nu le îmbrăcați căci s-ar putea, pe drum, să fiți recunoscut de careva de pe aici.

Așa că, gentilomul englez, doar cu o haină ponosită pe el, găsită printre niște vechituri, se îndreptă către casă alergînd de parcă toți străjerii ar fi fost pe urmele lui. Chiar a doua zi părăsi Franța, dar sînt sigură că, odată ajuns în țara lui, s-a lăudat că s-a bucurat de una din cele mai mari frumuseți ale Universului, iubita unuia din cei mai mari nobili din Franța, fudulindu-se cu toate cele întîmplate de dragul unei femei și încredințat că și-a cheltuit banii cum nu se poate mai bine.

Toți cei care ajutaseră la jecmănirea englezului au primit ceea ce li se cuvenea, dar partea cea mai mare mi-am luat-o eu. Și uite așa, cu șiretlicuri din astea cîștigam o pîine cinstită ; justiția nu afla nimic despre noi, căci făceam totul pe furiș, încît cred că păcatele noastre păreau virtuți de vreme ce erau acoperite.

Norocul, sătul să-mi tot arate fața, așa cum o făceam și eu cu toată lumea, îmi arătă, în cele din urmă, spatele. Prima dată cînd am simțit că nu mai ține cu mine a fost cînd domnul de La Fontaine, despre care am povestit mai înainte, l-a întîlnit pe Marsault, l-a recunoscut și l-a urmărit pînă acasă la noi ; din întîmplare, mă aflam la fereastră și m-a recunoscut și pe mine. Văzîndu-mă că arăt ca o femeie din lumea bună, fu mirat și căută să afle ce fac. I s-a spus ceea ce, dealtfel, bănuise și el. Vecinii, aflînd că fusesem slujnică, m-au disprețuit mai rău decît sînt disprețuiți banii cei vechi ; nu mai era chip să ies în stradă fără să mă trezesc cu cine știe ce vorbă de ocară. Întîlnindu-l din nou pe Marsault, La Fontaine îl opri, îi spuse că-i furase banii și făcu un tărăboi nemaipomenit ; însă nu l-a putut duce la închisoare deoarece imediat sosiră alți cîțiva hoți care se repeziră la polițai, îl smulseră pe Marsault din mîinile lor și, pe deasupra, mai furară și două mantii de la niște gură-cască ce-și vîrau nasul în treburile altora.

Marsault a scăpat ușor de data asta, dar n-au trecut nici cinsprezece zile și arcașii l-au zvîrlit în închisoare

întrucît jefuise casa unui burghez cu vază ; procesul se isprăvi în două zile, după care fu trimis în piața Grevei unde gîtul a aflat ce greutate are restul trupului său.

Nenorocirea s-a abătut și asupra noastră, a mea și a Perrettei, deoarece tot timpul lucrasem mînă în mînă cu Marsault ; am fost silite să ne mutăm din cartier de frică să nu dăm peste cine știe ce necaz, căci nu mai avea cine să ne ocrotească ; ne stricasem cu comisarul deoarece, într-o zi, venind la noi după ploconul obișnuit, a dat de bucluc ; trei nobili care se aflau la mine, și care nu puteau fi duși de nas, îi traseră o bătaie zdravănă de-a coborît scările mai iute decît avusese el de gînd s-o facă ; încredințat că Perrette îl trădase, din clipa aceea a rupt-o cu noi.

Ne-am dus să trăim undeva la marginea orașului, într-o casă prăpădită unde ne gîndeam cu jind la viața de huzur pe care o dusesem ; acum o duceam greu de tot căci nu trăiam decît din puținul pe care-l pusesem la o parte, ce rămăsese din preanebuneștile noastre cheltuieli ; viața aceasta plină de lipsuri a fost, cred eu, pricina unei boli din cele mai rele care dădu peste Perrette. Văzînd sărăcia în care ajunsesem, a fost cuprinsă de o mare tristețe ; s-a topit din picioare și nu i-a mai rămas de făcut decît ceea ce se face de obicei. Față de mine, care eram ca fata ei, s-a arătat cum nu se poate mai îndatoritoare. Mi-a spus tot ce învățase ea de la viață, fără să uite nimic, și mi-a dat sfaturi care mai tîrziu mi-au fost de mare ajutor. Pot să vă spun că nu știa nici de frică, nici de rușine ; la ea parcă totul se rostogolea de la sine, încît, dacă ce se spune despre lumea cealaltă este adevărat, sufletul ei trebuie să fi ajuns acum minge de joc. Nu știa ce este aceea mustrare de cuget, cum nu știe un mîncător de oameni căci, zicea că, de cumva învățase cîndva ce este aceasta, uitase, așa cum cauți să uiți ceva care nu face decît să-ți tulbure liniștea. Mi-a spus adesea că bunurile pămîntului sînt ale tuturor, încît nu trebuie să fie doar ale unuia sau ale altuia, și că este o faptă înțeleaptă să le smulgi, dacă poți, de la cel care a pus mîna pe ele ; căci, zicea ea : goală am venit pe lume, goală voi pleca din ea. Bunurile pe care le-am luat de la alții nu le voi duce cu mine, să le ia cine-o pofti, eu nu mai am nevoie

de ele. Dacă după moarte aș fi cumva pedepsită pentru a fi săvîrșit fapte din acelea care se numesc furturi, n-aș putea spune, pe drept cuvînt, celui ce-mi va cere socoteala că ar fi fost o nedreptate să fiu adusă pe lume, să trăiesc aici, și să nu mi se îngăduie să iau lucrurile fără de care nu se poate trăi ?

După ce mi-a vorbit așa, își dădu sufletul ; am pus s-o îngroape fără pompă, așa cum îmi ceruse ea, căci știa că lucrurile astea sînt de prisos.

Cîteva cunoștințe m-au ajutat să am măcar ce mînca, însă pierderea celei ce-mi fusese ca o mamă m-a îndurerat mult, mai ales că, uneori, mai dădeam și peste cineva care îmi cunoștea prea bine trecutul ; atunci m-am hotărît să părăsesc Parisul și să mă duc în orașul Rouen. Eram încă destul de frumoasă ca să am curtezani în jurul meu, dar fiindcă eram un fel de grajd în care intrau tot felul de armăsari, curînd m-am umplut de o boală păcătoasă : blestemați fie cei ce au adus-o în Franța, căci boala asta îți spulberă orice plăcere și de pe urma ei nu trag foloase decît bărbierii [4], care ar trebui să aprindă o lumînare pentru unul din regii noștri care și-a dus soldații la Neapole ca să se molipsească și să aducă în țară sămînța bolii. Printre atîtea necazuri am avut și eu un pic de noroc, căci un prea cinstit bărbier, recunoscător pentru plăcerile încercate cîndva cu mine, m-a îngrijit la un preț mult mai mic decît ar fi cerut altul. N-am de gînd să vorbesc despre murdăriile astea, deși știu că nu sînteți dintre aceia cărora povestirea le miroase la fel de urît ca lucrul despre care este vorba.

Mă voi mulțumi să vă spun că m-am îmbolnăvit rău de tot și că, după ce mi-a trecut, eram atît de schimbată, încît am fost silită să mă folosesc de tot felul de fleacuri : dresuri, licori, parfumuri fură vărsate peste trupul meu, încercînd să dreg ruina lăsată de boală. Pe deasupra, aveam grijă să fiu cît mai îndatoritoare, să folosesc vorbe alese și vedeam că aceasta îi încîntă nespus de mult pe cei cărora le puneam gînd rău. Un bărbat foarte bogat, care nu avea nevoie de vreo slujbă, s-a îndrăgostit atît de tare de mine, încît m-a luat acasă la el ca să mă aibă mai la îndemînă. La drept vorbind, după cum chiar el

o mărturisea, şi-ar fi putut găsi o iubită mai frumoasă decît mine, numai că-i plăcea mai mult firea mea, aşa că eu am fost aleasa. Ne-am despărţit cînd între noi s-a ivit o mică neînţelegere, căci eu făceam ce voiam şi mă înfruptam din averea lui mai mult decît ar fi vrut el. Nu uitasem cu totul meseria de mai înainte, aşa că primul meu gînd la ea a fost. Am făcut-o multă vreme, cu oricine îmi plătea cum trebuie. Odată, un nătăfleţ care avea de gînd să se însoare, a vrut să ştie cum trebuie asaltat duşmanul în războiul dragostei în care, pînă atunci, nu-şi încercase niciodată puterile. Mi-a fost adus de un prieten de-al lui ca să-l învăţ cîte ceva. Într-o duminică după-masă cînd veni la mine, i s-a spus că sînt la predică unde veni şi el numaidecît, ca să mă cunoască. Predicatorul vorbea tocmai de viaţa dusă de Magdalena înainte de-a fi apucat-o căinţa ; spunea cuvinte grele despre femeile desfrînate şi arăta cît de aspru vor fi pedepsite, ce le aşteaptă în iad ; tînărul îşi zicea în sinea lui că trebuie să se gîndească la altcineva care să-l înveţe tainele dragostei, căci eu, de bună seamă, îşi închipuia el, voi fi fiind prea speriată auzind ce zice preotul. Dar, cînd se termină predica şi, apropiindu-se de mine, îmi spuse prostia ce-i trecuse prin cap, i-am zis : Ce tot spui, dar slabă ar trebui să mai fiu de înger dacă m-aş speria de poveştile călugărului acestuia. Eu ştiu un lucru ; fiecare trebuie să-şi facă meseria. El şi-o face pe a lui dîndu-le oamenilor de rînd doar vorbe, abătîndu-i de pe calea desfrîului, unde banii sînt irosiţi fără rost, şi oamenii se ceartă şi se încaieră, pe cînd eu mi-o fac pe a mea, potolind poftele bărbaţilor doar din milă creştinească. În felul ăsta l-am liniştit, şi fiindcă avea un suflet bun ca din alte vremuri, mult s-a mai mirat de felul meu slobod de a fi care, de bună seamă, nu se potrivea cu religia. Ca să nu mai lungesc povestea, l-am învăţat ceea ce dorea să ştie ; din nefericire pentru el, i-am dat, odată cu învăţătura, şi boala [...] * ; mai rău a fost însă că, n-a trecut nici o săptămînă de cînd s-a culcat cu tînăra lui nevastă, şi a umplut-o şi pe ea. Nu se

* „...il y gaigna un chancre, qu'il fut contraint de porter aussi bien que la sphere du Ciel porte le sien..."

poate spune că învățătura nu era temeinică. Trecerea anilor a făcut atîtea stricăciuni pe chipul meu, că nimic nu-i mai putea da înapoi frumusețea pierdută. Numărul iubiților s-a făcut tot mai mic și nu mai aveam în jurul meu decît niște pîrliți, mai puțin plini de bani decît de dorința de a-i avea. Asta m-a făcut să ies din rîndul fetelor și să intru în acela al mamelor care umblă după pradă pentru puii lor ; ca să-mi fac treaba cît mai bine, m-am îmbrăcat cît mai simplu și mai cucernic și nu era sărbătoare a vreunui sfînt unde să nu mă duc și eu să tropăi prin noroi alături de alții. Pe oamenii de treabă îi recunoșteam după chip, și, după ce intram în vorbă cu ei, îi duceam undeva unde se puteau desfăta cu tot soiul de plăceri. Dacă vreunul era îndrăgostit de vreo fată, mă străduiam din răsputeri să-l slujesc cît mai bine, și găseam eu calea să-i duc vreo scrisorică iubitei.

Iar acum, Francion, ciulește urechile și ascultă ce voi povesti despre Laurette, căci am ajuns la ea.

Odată, pe cînd mă aflam la țară cu o prietenă de-a mea, într-o seară, mă plimbam singură prin niște locuri unde nu prea trecea lume ; deodată văd trecînd pe lîngă mine un bărbat necunoscut care ducea ceva sub mantie. După ce s-a îndepărtat vreo douăzeci de pași, auzii un copil plîngînd și am întors capul : mi-am dat seama că numai bărbatul care trecuse pe lîngă mine putea să aibă copilul. Unde duceți copilul, îl întrebai eu, al cui este ? Oprindu-se din mers, mi-a spus că-l duce în satul vecin, unde nădăjduia să-i găsească o doică bună. Atîta l-am bătut la cap să aflu ce este cu copilul, că, pînă la urmă, mi-a dezvăluit că este fructul unui păcat săvîrșit de un tînăr nobil de prin partea locului cu o slujnică a mamei lui ; dar nu mi-a spus nici un nume. Deși era întuneric beznă, am luat ființa aceea mititică în brațe să văd dacă este frumoasă ; cel ce mi-o dăduse a șters-o numaidecît, spunînd că se duce să-i spună ceva unui prieten. Fiindcă darul lăsat nu era ceea ce mi-aș fi putut dori, l-am pus pe iarbă și am alergat după bărbatul necunoscut, dar degeaba, căci avea picioare atît de zdravene, încît, în scurt timp, se făcu nevăzut. A trebuit să mă întorc, fiindcă am auzit un cîine lătrînd și mă temeam să nu-i facă vreun rău copilului ; cuprinsă de milă, l-am luat în

brațe și l-am dus acasă unde, la lumină, am văzut că era o fetiță de toată frumusețea, așa cum sînt toți copiii din flori, pesemne fiindcă sînt făcuți cu mai multă dragoste și că, cel mai adesea, mamele sînt frumoase de vreme ce au putut să-l înflăcăreze pe un bărbat.

Cunoșteam o doică la Rouen care avea atît de mult lapte încît, în schimbul unei mici sume de bani, s-a învoit s-o hrănească și pe fata mea pe lîngă a ei. După ce a înțărcat-o, am luat-o la mine și i-am spus Laurette, așa cum cel care mi-o dăduse a spus că fusese numită la botez. Cu mîncarea ei nu cheltuiam nimic, deoarece toate femeile ușoare din oraș o găseau atît de frumușică, încît voiau s-o țină, pe rînd, acasă la ele ; fetița era și ea bună la ceva căci, cînd femeile acestea mergeau cu ea prin oraș, nu mai erau luate drept ceea ce erau, ci drept femei măritate, la rostul lor.

Cînd a mai crescut și a început să judece, nu știau ce să-i mai facă : o învăța care mai de care tot felul de vorbe de spus cu diferite prilejuri ; văzîndu-le cum se poartă, fata a învățat și ea tot felul de vicleșuguri ca să-i îmbrobodească pe bărbați ; cînd mi se păru destul de mare, am luat-o la mine acasă, de teamă să nu cumva să-și piardă fecioria fără să se aleagă cu un cîștig mai de soi de pe urma ei. Socoteam că Rouen nu este un oraș vrednic de fata mea, care fusese înzestrată cu tot ce-și poate dori cineva ; m-am hotărît s-o duc la Paris, unde mi se părea că voi cîștiga cu ea atît de mulți bani, încît voi fi răsplătită pentru faptul de a o fi crescut. Nu mai aveam nimic din gătelile mele de domnișoară din lumea bună, de mult se duseseră pe apa sîmbetei ; nu i-am putut da decît o bonetă din cele pe care le poartă fetele de burghez ; dar chiar și așa, nu pot să vă spun cît era de frumoasă. Cînd mergea în spatele meu pe stradă, unii spuneau că are un chip de înger, alții îi lăudau părul blond și ondulat, sau sînii care, încet încet, îi creșteau, iar ea îi dezgolea ca să se vadă cît mai mult. Trăgeam pe furiș cu ochiul dacă cineva o privea și o urma pînă acasă ; o mai țineam puțin la ușă ca să fie și mai mult privită și să-l prindă în mrejele frumuseții pe cel ce se luase după ea.

Mi s-a părut că a sosit vremea să-i desăvîrșesc învățătura și să-i dezvălui cele mai ascunse taine. Așa că nu m-am mai purtat cu ea de parcă ar fi fost un copil și m-am apucat s-o învăț cele necesare ca să ajungă într-un port primitor atunci cînd va porni pe marea acestei lumi.

De atunci a răspuns cu dărnicie celor care-i făceau ochi dulci, iar ocheadele ei erau atît de pline de farmec încît întotdeauna îi aduceau o inimă ca răsplată. O învățasem să se poarte în așa fel încît să se poată spune că sînt ceea ce se numește o femeie cinstită. Cînd mă întorceam către ea, își pleca iute ochii de parcă nu ar fi îndrăznit să se uite nestingherită la bărbați, așa cum făcea cînd eu mă aflam cu spatele.

Printre tinerii cărora le sucise capul, se afla unul mai deosebit, Valderan, care mie mi se părea și cel mai bogat dintre toți. Fiind vecini, a intrat curînd în vorbă și mi-a cerut îngăduința să treacă pe la noi, pe care i-am dat-o mulțumindu-i pentru cinstea pe care voia să ne-o facă ; pe Laurette am sfătuit-o să-i arate tot timpul o oarecare răceală și să nu se schimbe pînă ce nu va scoate de la el cît mai mulți scuzi de aur care, îi spuneam eu, sînt stelele ce dau oamenilor care-i au rangul de zei pe acest pămînt, după cum stelele de pe cer fac zei din forțele divine care le cîrmuiesc.

Sfaturile mele s-au dovedit rodnice, căci fata ținea atît de bine seama de ele, că nu era dată să-l întîlnească pe Valderan și să nu i se plîngă, pe ascuns, că mătușa, adică eu, este cea mai zgîrcită femeie de pe fața pămîntului. Tata mi-a trimis o mulțime de bani ca să mă înnoiesc din cap pînă în picioare, îi spunea ea, dar mătușa nu vrea să-mi cumpere nimic, ba chiar cred că folosește banii pentru ea, deși, slavă Domnului, fiindcă mă ține la ea, i se plătește destul. După ce-i turna minciunile astea, nu șovăia să-i ceară bani lui Valderan ca să-și cumpere o fustă sau o rochie, iar dacă el îi spunea că îi va fi greu să-i dea ce cere, ea îi răspundea : cum vrei să te cred cînd spui că mă iubești, dacă atunci cînd sînt atît de strîmtorată nu te străduiești să mi-o dovedești ?

Cu tertipuri din acestea, pînă la urmă, a stors de la el ceva bani ; tînărul își închipuia că acum fata trebuie

să i se dăruiască în întregime ; numai că a fost silit să-şi schimbe părerea văzînd că fata strîmbă din nas mai rău ca înainte.

Pe vremea aceea s-a întîmplat că un mîndru şi elegant bogătaş, Chastel pe nume, a aflat de noi de la o slujnică de a noastră care, ascultîndu-mi sfatul, a ştiut să-i vorbească atît de bine despre sărăcia în care trăiam încît, ca să ne cîştige inimile şi să capete ceva în schimbul dragostei ce-o purta Laurettei, ne făcu, în cîteva rînduri nişte daruri, ceva mai scumpe, cu care ne-a cîştigat cu totul. De fapt, era o fire uşuratică ce nu ştia ce înseamnă adevărata dragoste. Se ferea de tot ce i-ar fi putut zdruncina tihna, şi nu suferea să fie respins de două ori. Eu, care mi-am dat seama cu cine am de-a face, mă arătam cum nu se poate mai îndatoritoare, şi la fel se purta şi nepoata mea.

Într-o seară ne întorceam din oraş, chiar după ce Chastel plecase de la noi ; numaidecît a sosit şi Valderan. Laurette, ca de obicei, a luat oglinda ca să-şi aşeze părul ; văzînd-o ce face, slujnica s-a pus pe un rîs atît de zgomotos, încît fata a întrebat-o ce-a apucat-o. Slujnica, slobodă la gură şi fără perdea, îi spuse că Chastel tocmai plecase de la noi, şi ştiţi ce a făcut ? Cînd v-am văzut uitîndu-vă în oglindă, mi-am adus aminte că a luat şi el o oglindă în mînă şi şi-a privit-o în ea, aţi priceput ce, nu este nevoie să vă spun mai mult.

Şi s-a pus pe un rîs mai ceva ca înainte ; Laurette făcu în aşa fel încît să pară nespus de ruşinată în ochii lui Valderan, care auzise totul, încercînd astfel să dreagă boroboaţa slujnicii ; ca şi cum s-ar fi mîniat peste măsură, puse mîna pe ceva de fier şi sparse oglinda, spunînd că nu vrea să-şi mai vadă chipul acolo unde s-a oglindit ceva atît de urît. Valderan îi spuse că se mînie prea uşor, că în sticla obiectului nu rămăsese nimic din ceea ce îi arătase Chastel. Totuşi, ştiu foarte bine că, în sinea lui, i-a lăudat purtarea şi că era foarte mulţumit să aibă o iubită atît de cuminte cum se dovedea Laurette în tot ce spunea. Drept care nu i-a mai cerut atît de stăruitor ca mai înainte să-i aline dorul şi şi-a închipuit că nu va căpăta nimic de la ea dacă nu o ia în căsătorie.

Dar fiindcă nu prea avea chef deocamdată să se lege cu un lanț atît de greu, și-a zis că-și va mai încerca norocul și că va căuta să-și cucerească iubita dovedindu-i o dragoste nețărmurită.

Chastel își băgase mîinile atît de adînc în visteria regelui ca să ne îmbogățească pe noi, încît am fi fost ființele cele mai nerecunoscătoare din lume dacă nu i-am fi răsplătit bunătatea. Așa că i-am făgăduit că-și va atinge ținta, iar Laurette, care atîta aștepta, oricît se arăta ea de cuminte, se hotărî să umble cu lucrul acela pe care se prefăcuse că-l urăște, spunînd că nu mai vrea să vadă locul în care se oglindise el cu puțin timp mai înainte.

În noaptea în care fecioria i-a fost încolțită fără scăpare, Valderan aduse un cîntăreț, un prieten de-al lui, sub ferestrele noastre, și-l puse să cînte ceva care, însoțit de o lăută, m-a făcut să nu mă mai duc la culcare, într-atît de mult îndrăgesc muzica. Împreună cu slujnica, am coborît în sala de jos ca să ascultăm ; îndrăgostitul avu deșărtăciunea să pună pe cineva să-l strige pe nume ca să se știe că el pusese să se facă serenada și să se creadă că cel ce cîntase fusese chiar el. Dar cum eu știam că nu așa stau lucrurile, și fiindcă mi se părea că nu este de ajuns să-i dai doar vorbe și muzică iubitei, îi zisei slujnicei să-i spună cîteva cuvinte ; cînd cîntecul fu gata, slujnica deschise fereastra iar el, crezînd că este Laurette, se apropie în grabă ; văzînd însă că nu este ea, întrebă unde este ; credeți oare că-i atît de proastă să se trezească numai ca să audă scîrțîind două sau trei mațe din pisica slujnicii mele ? Credeți că dacă dumneavoastră vă petreceți noaptea gîndindu-vă la ea, și-o petrece și ea gîndindu-se la dumneavoastră ? Scoateți-vă asta din cap ; acum doarme dusă în patul ei. Dacă țineți la sănătatea fetei, încetați cu muzica, o s-o treziți și nici nu-i faceți cine știe ce mare dar cu asta. Nu știi decît să-ți rîzi de oameni, îi spuse Valderan, unei fete ca ea nu i se poate dărui ceva mai de preț decît muzica. Pe semne nu știi că este ceea ce se dă divinităților celor mai mari pentru a le face să ne ajute și pentru a le mulțumi de a ne fi ajutat. Vorbe goale, zise slujnica, credeți că Laurette este vreo zeiță ? Poate vreți să vedeți ce zace în trupul ei de cumva veți avea curajul să gustați din el ; nu e nici

nectar, nici ambrozie. La sfîrșitul cîntecului ziceați că soarele dumneavoastră răsare, dar la fereastră eram eu, nu iubita dumneavoastră ; drept care, cred că și eu arunc raze la fel de strălucitoare ca și ea, sau aproape la fel ; dar iată că noaptea a trecut nici nu știu cînd, vă sfătuiesc s-o luați din loc. N-ar mai fi vorba de o serenadă, ci de o nerușinare dacă v-ați cînta dragostea ziua-n amiaza mare. Dacă stăpîna inimii mele ar fi rea ca tine, zise Valderan, mare mi-ar fi suferința. Sînt sigur că ea va avea o părere mai bună decît tine despre muzica mea. Mare bleg mai sînteți, răspunse slujnica, dacă vă gîndiți că, auzind cîntecul, vă va iubi mai mult. De cumva îi va fi plăcut, îl va iubi mai curînd pe cel care l-a cîntat, căci ce minune ați făcut dumneavoastră de n-o mai poate face și altul ? Cel mai mare nătărău din lume îl poate aduce aici pe cel mai desăvîrșit cîntăreț. Nu cu glasul vreau să-mi cuceresc iubita, zise Valderan, ci cu marea mea dragoste, pe care este de-ajuns să-l pun pe altul să o cînte. Asta-i bună, răspunse slujnica, de parcă cineva care nu iubește poate spune că arde de dragoste cum ardeți dumneavoastră.

Valderan, văzînd că n-o scoate la capăt cu una ca asta, care de fapt îl împungea după cum îi șopteam eu, lăsă totul baltă și plecă ; eu m-am dus să-mi văd nepoata în brațele lui Chastel cu care se desfătase în sunetele lăutei. N-am spus în fața lui cine făcuse serenada, temîndu-mă să nu-i stîrnesc gelozia ; însă, a doua zi, am vorbit cu Laurette și, ținînd seama că uneori ajungi rău cu o meserie ca a noastră, m-am gîndit că ar fi potrivit s-o mărit și că n-ar fi rău dacă am putea pune gheara pe înflăcăratul Valderan ; îmi închipuiam că este nemaipomenit de bogat și că-mi voi petrece în tihnă restul zilelor în casa lui, la adăpost de primejdiile de care mă temeam atît. Cînd Laurette s-a aflat singură cu el, i-a jurat că e moartă de îndrăgostită de desăvîrșitele lui merite, dar să nu cumva să-și închipuie că va căpăta ceva de la ea dacă nu o ia de nevastă. Mai aprins ca oricînd, tînărul luă o foaie de hîrtie și-i scrise o făgăduială de căsătorie, crezînd că astfel se va putea bucura de ea ; după plecarea lui, cînd Laurette mi-a arătat hîrtia, nu m-am

mulțumit cu atîta și am spus că trebuie să se însoare în văzul lumii sau, dacă voia să se bucure de ea pe ascuns, să plătească din gros. Într-o zi, tocmai cînd eram cît pe-aci să-l facem să se hotărască pentru una ori pentru alta, l-am văzut tîrît spre închisoare, unde trebuie să se afle și acum : îi trăsese pe sfoară pe niște negustori și pe alți cîțiva inși. Cînd am aflat că toate gătelile lui erau luate pe datorie, nu ne-am mai gîndit la el, de parcă nici n-ar fi fost, iar făgăduiala lui de căsătorie am aruncat-o pe foc.

Între timp, dorința fiind împlinită, dragostea bogătașului se mai domoli și, cum nu mai venea atît de des ca altă dată pe la nepoata mea, s-au rărit și darurile. Asta m-a silit să-i primesc pe alții pe care am avut iscusința să-i fac să înțeleagă greutățile pe care le aveam. Unii ne dădeau cîte ceva, alții nimic ; dar și Laurette se purta cu ei de n-o mai pricepeai, căci ba le arăta dispreț, ba le spunea cîte o vorbă în batjocură de-i ustura la inimă. Cel mai adesea, cînd juca cărți cu ei, avea îndrăzneala să ia de pe masă, așa, în glumă, toți banii și nu-i mai dădea niciodată îndărăt, dar o făcea cu atîta drăgălășenie și într-un moment atît de potrivit că domnii s-ar fi făcut de rîs dacă s-ar fi supărat. Uneori veneau niște nătărăi care voiau să-i umble cu mîna prin sîn, fie pentru a-i lua ochii arătîndu-i cine știe ce inel frumos pe care-l purtau pe deget, fie pentru altceva. Îi apuca deodată de mînă și le spunea că mîna aceasta este nerușinată, că-i tare îndrăzneață, că se vîră peste tot unde o împing poftele, iar în vreme de război calcă pe ținutul dușmanului ; am prins-o și n-o las să plece pînă nu plătește răscumpărarea. Apoi, scoțînd inelul, adăuga : iată, cu asta cădem la învoială.

Uneori nătăflețul, la plecare, i-l cerea înapoi, însă ea îi răspundea tot cu cîte o glumă că trebuie să-l lase drept răscumpărare pentru mînă. Nu mi-ați spus adineaori, cînd vorbeați de suferința ce vă chinuie, că sînt dușmanca dumneavoastră cea mai nemiloasă ? Vă gîndeați, pe semne, că ne-am împăcat între timp. Dacă după cîteva zile tot i-l mai cerea înapoi și dacă era vorba de un lucru prea scump ca să poată fi luat în felul acesta, i-l dădea, dar numai dacă îi făcea în schimb alt dar ales de ea.

Însă cînd inelul nu era prea scump, îl păstra liniștită, sau spunea că l-a dus la cămătar, așa că stăpînul trebuia să se ducă să-l scoată cu banii lui, dacă voia să-l capete înapoi. Făcea tot felul de lucruri din acestea ca să se aleagă cu ceva, și nu se uita nici la frumusețea, nici la purtarea omului ca să-l cruțe cît de cît. O pregătisem să nu cumva să i se înmoaie inima pentru niște prostii ca astea care nu dau de mîncare, iar firea ei nepăsătoare o ajuta să-mi asculte sfatul. Nu se bucurau de farmecele ei decît cei ce se arătau darnici, și chiar și aceștia trebuiau să bage bine de seamă și să nu vorbească nimic dacă voiau să atingă culmile bucuriei date de dragoste, căci Laurette ținea să creadă lumea că este o fată neprihănită.

Nu ieșea din casă decît la sărbători, iar acasă era atît de drăguță, îmbrăcată cu o fustă ieftină de tot, încît ar fi pizmuit-o chiar și cele mai frumoase domnișoare de la curte. Întîmplarea a făcut că, un oarecare nobil, Alidan pe nume, văzînd-o cum arată, în timp ce stătea la fereastră tocmai cînd trecea el pe stradă, i s-a părut fata cea mai frumoasă din cîte a întîlnit vreodată ; a vrut cu orice preț să știe cine este. Aflînd că este Laurette, despre care îi auzise vorbind pe unii la curte, s-a înflăcărat și mai mult amintindu-și ce se spunea despre mintea ei ascuțită.

S-a hotărît pe loc să cucerească această frumusețe și, închipuindu-și că nu i-o voi da, oricare ar fi fost prețul plătit, a crezut că trebuie s-o răpească. A trimis tot felul de iscoade și, într-o seară, cînd eu ieșisem în oraș, a trimis o trăsură la noi acasă. Un bărbat chipeș se dădu jos și-i spuse Laurettei că, în loc să mă duc unde îi spusesem eu, m-am dus la un bărbat din lumea bună, unde o așteptam și pe ea, și că trebuie să se urce în trăsură și să vină după mine. Nenorocirea a făcut ca Laurette să fie îmbrăcată gata să iasă din casă, așa că nu s-a lăsat rugată, mai ales că mă duceam adesea la acela la care i se spusese că mă aflam atunci.

Cînd trăsura o duse la Alidan, Laurette fu întîmpinată de noul ei admirator, așa cum, de bună seamă, vă puteți închipui. Deși la început n-a îngăduit ca cel ce o amă-

gise să se atingă de ea, în cele din urmă, văzînd că tînărul nu este de lepădat, şi că se poartă frumos, s-a mai domesticit. În vremea aceasta eu eram foarte îngrijorată şi întrebam în dreapta şi în stînga de nu cumva se află la vreunul din cei cu care făcuse dragoste mai înainte.

După trei zile m-am întîlnit cu un cunoscut de-al meu, cineva din lumea bună, care mi-a spus unde se află fata. M-am dus îndată acolo şi am cerut să-i vorbesc lui Alidan, căruia i-am spus că cineva mă încredinţase că el pusese să-mi fie răpită o nepoată care stătea la mine şi-l rugam să mă ierte pentru îndrăzneala de a fi venit să-l întreb de cumva lucrul este adevărat. Văzîndu-l că tăgăduieşte, l-am luat altfel : Domnule, degeaba mi-o ţineţi închisă, nu vreau s-o iau acasă, a încăput pe mîini prea bune. Am venit doar să vă spun că nu aveţi de ce umbla cu şiretlicuri şi silnicie căci, dacă mi-aţi fi cerut-o, v-aş fi dat-o cu dragă inimă.

Auzindu-mă cum vorbesc, mi-a spus deschis cum stau lucrurile şi, după ce mi-a dat o sumă care pe mine m-a mulţumit, m-a dus s-o văd pe Laurette în aripa din spate a casei. Fata mi-a cerut s-o iert că nu mi-a dat nici o veste, dar mi-a spus că n-a ştiut cum să facă. Îmi era greu să mă lipsesc de ea, totuşi, de nevoie, n-am avut încotro. Uneori Alidan o trimitea la ţară, alteori o aducea la oraş şi, adesea, fata locuia în altă parte, nu acasă la el. Atunci mă puteam duce să stau cu ea de vorbă mai pe îndelete şi-mi făceam şi eu treburile fără ca cineva să afle ceva. Să am eu atîtea mii de scuzi de cîte ori i-am dus acasă tot felul de tinerei veseli care se hîrjoneau cu ea, în timp ce cel ce-i era şi stăpîn şi slugă îşi închipuia că ea nu poate deschide broasca de vreme ce cheia era la el.

Dar cum omul se satură dacă mănîncă mereu aceeaşi mîncare, de la un timp Alidan s-a cam săturat şi el de farmecele Laurettei ; nu voia totuşi s-o părăsească de tot şi, ca să mai poată gusta, fără bătaie de cap, cînd va avea chef din mîncarea lui obişnuită, s-a gîndit să-i dea o mică zestre şi s-o mărite cu Valentin, ca să-l răsplătească pe acesta pentru felul cum îl slujise. Laurette locuieşte împreună cu Valentin în castelul din apropiere ; acum mă duc să-i vorbesc despre cineva care va căpăta

de la ea într-o singură zi mai mult decît a căpătat Francion în trei luni. Nu spun, i se cuvine din plin, mai ales că s-a îndrăgostit de ea într-un moment care nu se uită și dragostea lui a pornit din milă creștinească. Întîia dată a văzut-o pe Laurette la biserică, chiar în ziua nunții și, socotind că bărbatul nu-i va da tot ce și-ar putea dori ea, s-a gîndit, prietenește, s-o ajute. Îl veți vedea curînd pe aici, căci este atît de încredințat că voi face totul cum e mai bine pentru el, încît cred că s-a și pornit din Paris.

Acum ești mulțumit, Francion? Iată tot ce-ți pot spune despre aleasa inimii tale. O mai iubești tot atît de mult?

Îi sînt mai credincios ca oricînd, răspunse Francion, și te rog să crezi că, dacă amintirea celor petrecute în sat, unde am fost amestecat și eu, nu ar fi atît de proaspătă, m-aș întoarce numaidecît și jur că aș căpăta cu dovezile mele de dragoste și de supunere mai mult decît frumosul bogătaș cu banii lui în care dumneata îți pui atîta nădejde. Cum se poate să-l iubească pe un nătărău la care vede mai curînd banii decît omul? de bună seamă că nu-i nimic de capul lui, de vreme ce este vorba de un bogătaș. Francion, prietene, urmă Agathe, ți-am spus ce înrîurire puternică au banii asupra Laurettei. Da, zise Francion, este totuși femeie, nu poate rămîne nesimțitoare la plăcerea încercată cu un bărbat tînăr și chipeș. Se prea poate ca, pentru cîțiva ducați, să se azvîrle în brațele unui nătărău: dar nu-l va iubi, iar cînd banii se vor fi isprăvit, se va isprăvi și dragostea pe care s-a prefăcut că i-o poartă. N-ai decît să faci tot ce vrei, Agathe, dar de îndată ce mi se va vindeca rana de la cap mă voi duce pe ascuns să-mi văd iubita și voi căpăta tot ce vreau de la ea.

Agathe își luă rămas bun de la cei doi și se urcă în căruța cu care venise de la Paris; s-a îndreptat apoi către casa nepoatei, fără nici un gînd de a face lucrul cu care îl amenințase pe Francion. Se hotărîse să-l ajute pe acesta, chiar fără știrea lui, iar pe bogătaș să-l trimită la plimbare.

SFÎRȘITUL CELEI DE A DOUA CĂRȚI

A TREIA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

După plecarea şugubeţei bătrîne, care, cu poveştile ei hazlii, îi înveselise straşnic pe cei care le ascultaseră şi care au mai stat încă mult de vorbă, sosi la cîrciumă o trăsură după care trimisese dis-de-dimineaţă gentilomul ce dormise cu Francion. După prînz, văzînd că a stat ploaia, gentilomul s-a rugat atît de mult de prea bunul pelerin încît, pînă la urmă, l-a făcut să urce în trăsură ; voia să aibă cinstea de a-l îngriji acasă la el, unde tînărul avea să se simtă la fel de bine ca în satul acela necunoscut unde avusese de gînd să se ducă. Am avut mare noroc, spunea el, să întîlnesc pe cineva a cărui cunoştinţă îmi face atîta plăcere. Însoţit de un singur servitor, mă întorceam de la o văduvă frumuşică din satul acesta, una Hélène, la care cinasem pînă foarte tîrziu ; cînd mă îndreptam spre castel, mi s-a întîmplat ceva care m-a făcut să rămîn la han ; slăvită fie întîmplarea căci de la ea mi se trage norocul de acum : sărind peste un şanţ, calul meu şi-a rupt un picior, dar n-aş da întîlnirea cu dumneavoastră nici pe cincizeci de cai ca el.

Ca să răspundă cum se cuvine acestor vorbe atît de îndatoritoare, Francion căută şi el să spună tot ce i se păru mai potrivit ; la urmă, adăugă că, pentru a-şi arăta recunoştinţa, este gata să-şi dea sîngele şi viaţa şi tot ce i se va cere, dar gentilomul îi răspunse că, deocamdată, nu vrea nimic altceva de la el decît să-i povestească ce visase astă noapte. În timp ce trăsura trecea printr-o cîmpie, Francion începu să povestească.

Domnule, de vreme ce sufletul dumneavoastră vrea să se desfete cu visări, vi le voi povesti pe cele mai năstruşnice pe care le-aţi auzit vreodată ; dar un lucru să fie limpede : de cumva vi se pare că vă spun baliverne care vă plictisesc, isprăvesc la primul cuvînt al dumneavoastră. Dacă aşteptaţi să vă opresc eu, spuse gentilomul burgund, atunci nu vă veţi mai opri niciodată ; căci dumneavoastră nu puteţi spune decît lucruri pline de duh, ce trebuie

să se asculte cu foarte multă plăcere. Şi chiar dacă ceea ce aţi visat este ceva fără noimă şi fără şir, vă voi asculta cu mare luare aminte ca, mai apoi, alegînd ceea ce trebuie, să pot dezlega acest vis ciudat. Am să vă fac pe plac, zise pelerinul, deşi sînt sigur că pînă şi Artemidor [1] s-ar găsi în mare încurcătură.

După ce mi-am încheiat povestirea şi v-am urat noapte bună, m-am lăsat dus de gînduri şi mi-am făcut tot soiul de planuri privitoare la dragostea şi la averea mea, aceşti doi tirani care mă hărţuiesc de-o viaţă. Gîndindu-mă la ei, pe nesimţite m-a cuprins somnul şi, chiar de la început, întrucît mintea îmi era încă plină de cele întîmplate în ajun, mi s-a părut că tot mă mai aflu într-un hîrdău, dar nelegat şi gol puşcă. Parcă pluteam pe un lac întins şi nu mică mi-a fost mirarea văzînd că şi alţi bărbaţi, tot în pielea goală, pluteau purtaţi, ca şi mine, tot de cîte un hîrdău. Nu ştiu de unde veneau, printr-un canal îngust, dar pînă la urmă fură atît de numeroşi, încît mă temeam ca hîrdaiele lor să nu ajungă prea aproape de al meu şi să nu mă mai pot mişca. Dar nu asta mă chinuia cel mai rău, căci aveam eu alt necaz care-mi dădea de furcă. În barca mea se făcuse o gaură pe care trebuia s-o ţin astupată cu mîinile, de teamă să nu intre apă şi să mă duc la fund. Singura mea jalnică mîngîiere era că toţi ceilalţi erau nevoiţi să facă la fel. Dar chiar şi supărarea aceasta putea fi îndurată dacă, în acelaşi timp, n-ar fi căzut din cer un fel de ploaie de castraveţi, pepeni, caltaboşi şi cîrnaţi din care nu îndrăzneam să prindem nimic de teamă să nu intre apă în hîrdău.

Cei pe care foamea îi chinuia mai tare, apucau cît puteau cu o mînă, dar pe cealaltă n-o luau de pe gaură. Alţii, mai lacomi şi mai iscusiţi (căci dorinţa de a-ţi potoli burta este un dascăl ce te învaţă cîte şi mai cîte) şi-au folosit ... ca cep, ca să prindă cu amîndouă mîinile mana cea gustoasă ce cădea din cer. Eu, care la început mă mulţumisem să deschid gura ca să cadă ploaia în ea, m-am încumetat să fac şi eu ca ei, iar treaba mi-a izbutit de minune. Însă de unii, care au vrut să mă urmeze, a fost vai şi amar. Aveau ceva aşa de mititel şi de firav că n-ar fi putut astupa cu ea decît un butoiaş, nici vorbă

să slujească de cep la ditamai vrana de hîrdău : așa că s-au înecat nenorociții, neputînd astupa cum trebuie gaura bărcii.

Eu, care nu aveam de ce mă teme, fiindcă eram înzestrat, ca nimeni altul, cu tot ce-mi trebuia, nu aveam grijă decît să-mi umplu burta cu cîrnați, care atunci mi se păreau nemaipomenit de gustoși. După ce m-am săturat, am început să privesc o insulă frumoasă din mijlocul lacului, unde se zăreau niște bucate mult mai alese decît cele cu care mă îndopasem eu. Cine este cel ce ne lasă să trăim în mizeria asta, strigai eu, de ce nu ne duce în locul acela plăcut care se zărește acolo, sau dacă ura ce ne poartă îl împiedică s-o facă, de ce ne-a mai lăsat să trăim pînă acum ?

După ce am spus acestea, văzînd că nu pot conduce barca așa cum vreau deoarece nu aveam vîsle, m-am aruncat în lac, orbește, cu gîndul să înot pînă la insulă ; aveam însă să mă căiesc, deoarece insula, care mi se păruse foarte aproape, era, de fapt, foarte departe și, pe măsură ce eu înaintam, ea se dădea înapoi, de parcă ar fi înotat odată cu mine.

Disperarea că nu voi ajunge niciodată mi-a vlăguit puterea, iar cînd n-am mai dat din mîini și din picioare, m-au înghițit apele care s-au ridicat dintr-odată ca valurile mării.

După aceea, nu știu cum, dar se făcea că sînt în cer, (după cum știți prea bine vîsele sînt făcute din bucăți fără nici o legătură între ele). Vă voi povesti cele mai năstrușnice închipuiri care au trecut vreodată prin mintea cuiva, dar vă rog să ascultați fără să rîdeți, căci dacă rîdeți, se poate întîmpla să mă molipsesc și eu, iar asta îmi va face rău la cap și știți că nu este în stare prea bună.

Doamne, nu vă mai opriți atîta căci mor de nerăbdare să aflu ce vi s-a întîmplat în vis, spuse gentilomul ; spuneți mai departe, făgăduiesc să-mi muște buzele de-mi va veni să rîd. Așadar, se făcea că sînteți în cer : era frumos pe acolo ? Ce mai întrebare, spuse Francion, cum ar putea să fie urît, de vreme ce aici este lăcașul luminii și al celor mai aprinse culori.

Mi-am dat seama că sînt în cer cînd am văzut stelele care străluceau la fel de tare pe toate părțile ca să poată lumina pretutindeni bolta. Sînt agățate cu verigi de aur și am văzut niște femei, frumoase ca niște zeițe, desprinzînd cîte o stea și agățînd-o în vîrful unei vărguțe de argint ca să le lumineze calea către lună, căci drumul era întunecos, soarele fiind dus pe alte meleaguri. Atunci m-am gîndit că, pesemne, obiceiul acesta de a desprinde stelele ne face să le vedem de pe pămînt cum umblă de colo pînă colo.

Mă țineam după zeițele acelea ca după niște călăuze, cînd, deodată, una dintre ele, întorcîndu-se mă zări și mă arătă tovarășelor sale care veniră cu toate să-mi ureze bun sosit și să mă răsfețe în fel și chip, încît îmi era și rușine. Dar asta n-a ținut prea mult și, în timp ce afurisitele se gîndeau la ce chinuri să mă supună, cea mai mică dintre ele începu să crească atît de tare, încît atingea cu capul bolta altui cer, de-asupra noastră, și îmi trase un picior că, într-o clipă, m-am învîrtit de șase ori în jurul lumii și, neputîndu-mă opri, căci podeaua era rotundă și netedă, am alunecat întruna, mai ales că, după cum s-ar putea să știți, acolo nu există nici sus nici jos, iar la antipozi unde mă aflam eu, nu eram răsturnat așa cum nu sînt aici. În cele din urmă, m-am oprit într-un făgaș făcut de carul soarelui, iar cel ce-i țesăla caii fiind pe aproape mă ajută să mă ridic, și îmi spuse că în viață fusese rîndaș la grajdul regelui, ceea ce m-a făcut să mă gîndesc că, după moarte, acolo unde ajungem, ne apucăm din nou de treaba pe care am făcut-o pe pămînt. Împrietenindu-ne, l-am rugat să-mi arate unele din ciudățeniile locului unde ne aflam. M-a dus pînă la un lighean mare de cristal unde am văzut un fel de licoare albă ca spuma de săpun. Cînd l-am întrebat ce este, mi-a răspuns că este materia sufletelor muritorilor, materia din care este făcut și sufletul dumneavoastră. O puzderie de băieței înaripați, nu mai mari ca degetul, zburau pe deasupra și, după ce înmuiau un pai în licoarea aceea, plecau nu știu unde. Călăuza mea, mai învățat decît aș fi crezut, mi-a spus că sînt genii care, prin paiul acela, pun sufletul în matca femeilor, în timp ce acestea dorm, la optsprezece zile după ce au primit sămînța și

că, cu cît puneau mai multă materie, cu atît copilul de a cărui naștere se îngrijeau, va fi mai cu judecată și cu inima mai bună. Atunci l-am întrebat de ce simțămintele și păcatele oamenilor se deosebesc de la unul la altul, de vreme ce sufletul lor este făcut din aceeași materie. Află, îmi răspunse el, că materia aceasta este făcută din secrețiile zeilor, care nu se înțeleg între ei, așa că și ceea ce se scurge din trupul lor păstrează aceeași înclinare către o veșnică neînțelegere. De aceea licoarea din lighean se zbuciumă întruna, face tot timpul spume și se umflă clocotind, de parcă cineva ar sufla în ea. Sufletele răspîndite în mădularele oamenilor sînt și mai învrăjbite, deoarece organele se deosebesc de la om la om, unul are mai multă flegmă, altul mai multă bilă, sau mai sînt cine știe ce alte pricini de nu se aseamănă umorile. Acum înțeleg, răspunsei eu. Uite ce face ca oamenii să nu fie în așa fel plămădiți încît să poată trăi în pace unii cu alții : dar, ia stai, ziceai că nici zeii nu se înțeleg între ei. Ai mințit, de bună seamă, i-am spus și i-am tras și o palmă, clevetești pe seama sfinților. Atunci, țărănoiul m-a înșfăcat și m-a zvîrlit în fundul ligheanului unde cred că am înghițit peste cincizeci de mii de suflete, așa că acum trebuie să fiu deștept nevoie mare și viteaz ca nimeni altul. Băutura aceasta aduce la gust cu laptele de măgăriță, căci este tot atît de dulce, dar nu este cu adevărat o licoare, ci mai curînd un soi de fum des. Abia am putut ieși de acolo, și hainele nu-mi erau ude defel : căci mi se părea, într-adevăr, că le am pe mine, deși, de fapt, nu le aveam fiindcă le lăsasem în hîrdăul de pe lac.

Cum nu mă săturasem ce cele ce văzusem, am mers mai departe pentru a vedea și altceva. Am zărit mai mulți inși care trăgeau liniștit de o frînghie groasă ; curgea sudoarea de pe ei de grea ce le era munca : Cine sînt oamenii aceștia și ce fac, l-am întrebat eu pe unul îmbrăcat în schimnic și care se uita la ei. Sînt zei, mi-a răspuns el destul de îndatoritor. Trag ca să țină sfera pămîntească în mișcarea ei obișnuită. În curînd îi veți vedea pe alții, care acum se odihnesc, venind să-i schimbe pe aceștia. Dar cum fac să învîrtească sfera, întrebai eu. N-ați văzut niciodată, răspunse el, o nucă ce are o gaură

la mijloc în care este băgat un băț cu o sfoară ? dacă se trage de sfoară, nuca se învîrtește ca o sfîrlează. Cum de nu, îi răspunsei eu, cînd eram copil, așa mă jucam tot timpul. Ei bine, spuse călugărul, închipuiți-vă că pămîntul este ca o nucă, și că prin el trece ceva ce se numește osie și care merge de la un pol la altul ; frînghia este legată la mijloc așa că, dacă tragi de ea, se mișcă primul cer care are, din loc în loc, creneluri, acestea se îmbucă în crenelurile altui cer pe care îl mișcă tot mai iute, în așa fel încît să le pună în mișcare și pe cele care vin după el. Plimbați-vă puțin pe aici, și veți da peste altă taină.

M-am întors unde mi-a arătat el și, într-un loc foarte luminos, am văzut niște femei, care, atingînd ușor cu mîna niște cercuri, le făceau să se învîrtă ca niște titirezi.

Cuprins de dorința să mă întorc pe pămînt l-am întrebat pe călugăr pe unde s-o iau ; mi-a pus numaidecît în mînă frînghia de care trăgeau sfinții ; m-am lăsat să alunec pe ea pînă jos, unde am căutat să nu cad în hăul ce se deschidea sub mine ; nu știu cum se făcea, dar parcă aerul mă ținea deasupra de îndată ce dădeam din brațe, ca și cum ar fi fost aripi. Îmi plăcea să zbor în felul acesta și nu m-am oprit pînă ce nu am obosit.

Am ajuns pe un cîmp proaspăt arat ; aici am întîlnit un om care nu semăna decît pietricele, dar care mă încredința că din ele va crește totuși un grîu frumos. Trecînd peste un gard de spini care-i mărgineau ogorul, am ajuns într-o pajiște înflorită unde am văzut o mulțime de ființe atît de slute, încît nu pricepeam cum le este făcut trupul. Unele se apropiară de mine, mai ales două dintre ele care-o duceau pe a treia pe umeri. Aceasta stătea cu c... gol în sus, iar deasupra își pusese o coroană de aur din cele ce se poartă acum. Ea și cele care-o sprijineau aveau toate mădularele de același fel. Capul semăna cu cel al unui măgar, iar restul corpului era ca cel al unui țap tînăr. Grosul turmei care venea spre noi era și mai slută, căci nu vedeai două părți în trupul lor care să fie de la un același animal ; erau luate de la tot soiul de dihănii. Una mai urîtă decît toate era cărată într-un cărucior și trăgea după ea, legate în lanțuri, o mul-

țime de pocitanii din acestea care, la rîndul lor, le trăgeau pe altele, tot așa legate cu lanțuri. În ciuda captivității, urîciunile erau vesele și scoteau niște chiote de te cutremurai.

În timp ce eu mă minunam privindu-le, o matroană bătrînă, îmbrăcată grecește, s-a apropiat de mine și mi-a arătat două izvoare alăturate. Dacă veți bea apă din primul, zise ea, veți ajunge ca arătările astea și veți intra în rîndul lor ; dar dacă veți bea din celălalt, vă veți trezi înzestrat cu haruri nemaiîntîlnite. Mă îndreptai așadar către acesta din urmă ca să capăt ce mi se făgăduia, dar n-am băut nici măcar cît încape în căușul mîini și, uitîndu-mă în apă, am văzut că arăt mai rău decît își poate închipui vreodată cineva. M-am întors către femeie să-i spun că m-a mințit, dar, în loc de glasul meu de om, nu mi-a ieșit din gură decît un urlet.

Chiar în clipa aceea monștrii m-au înconjurat și m-au dus cu ei pînă la un palat clădit nu din marmură ci din tot felul de bunătăți, îngrămădite unele peste altele. Cel pe care-l văzusem mai înainte într-un cărucior era cocoțat pe un tron înalt unde a trebuit să mă duc să mă închin în fața lui după obiceiul locului. Pe pîntece îi creștea, văzînd cu ochii, niște păr lung care îl stingherea atît de tare, încît cei care voiau să i se închine trebuia să i-l taie [2]. În acest scop, mi s-au dat niște foarfeci mititele, foarte tăioase, dar mi s-a spus să nu mă ating decît de jumătate din partea aceasta păroasă căci trebuia să mai rămînă pentru încă un nou-venit ca și mine care să taie acest păr înainte ca cel tăiat de mine să apuce să crească la loc. Mi s-a arătat partea pe care trebuia s-o tund eu ; mă apucai de treabă, dar, din nenorocire, am tăiat și o bucățică din ceea ce ar fi trebuit să ajute la venirea pe lume a unui număr nesfîrșit de drăcușori asemănători părintelui lor. De îndată ce am săvîrșit sacrilegiul, cei de față au pus labele pe mine, iar eu, întrucît îmi revenise glasul, i-am rugat să mă ierte. Mi-au dat a înțelege prin semne că mă vor ierta dacă mă voi arăta folositor la ceva, căci, cum v-am mai spus, nu aveau glas omenesc. Fără să mă gîndesc la tîrgul pe care-l încheiam, le-am spus că puteam să-i fac să rîdă și, ca să le-o dovedesc, m-am pus eu însumi pe un asemenea rîs că au fost și ei siliți să

facă la fel, fără măcar să știe de ce. Stăpînul lor, care nu suferea cît credeam eu, m-a chemat mai aproape ca să rîdă și el. Poruncindu-mi să-l fac să rîdă la fel ca pe supușii lui, i-am spus mai întîi, văzînd că i se aduce cina, că nu are nevoie să i se gătească prea mult, căci n-avea decît să mănînce zidurile palatului. Izbucnind în rîs, a vrut să afle de la mine unde se va duce să se adăpostească după ce-l va fi mîncat, și cum ar putea să-și clădească altul. I-am răspuns, fără să stau la gînduri, că-și va putea ridica alt palat din murdăria ce va da afară din mațe și că ar însemna că nu are pic de judecată dacă nu și-ar clădi o casă din ceea ce chiar trupul său binevoise să țină întrînsul. Dihăniile acelea, care nu aveau omenesc în ele decît putința de a rîde, se puseră și mai tare pe rîs și, fiindcă au vrut să vadă de nu cumva am și puterea de a-i face să plîngă, le-am vorbit despre urîțenia lor în cuvinte nespus de grele și le-am zis să-și schimbe înfățișarea de cumva le stătea în putere. Însă, în loc să-i supăr, i-am înveselit și mai tare, au început să țopăie și să-și bată joc de mine ca de un nebun. Întrucît nu-mi plăcea firea lor, am fugit de acolo și am dat din nou peste matroana greacă: aceasta, după ce m-a stropit cu niște apă pe față, mi-a arătat, într-o oglindă, că-mi recăpătasem înfățișarea de mai înainte. Întrebînd-o de ce apa pe care o băusem m-a făcut să mă schimb alt fel decît spusese ea, mi-a răspuns că un monstru, dorind să capete o frumusețe desăvîrșită, își spălase chipul în izvorul cu pricina și își lăsase urîțenia acolo fără ca ea să prindă de veste.

După ce m-am despărțit de femeia aceasta, am ajuns la marginea unei păduri unde am văzut niște oameni călare pe niște măgari pe care voiau să-i facă să alerge mai repede decît le îngăduia puterea lor firească. Se zoreau să-i ajungă din urmă pe alții, care erau în pielea goală, și care se ascundeau în desișuri, încercînd să se ferească de săgețile aruncate asupra lor. Cînd i-am ajuns din urmă pe doi dintre ei, mult m-am mirat văzînd că-și deschideau pieptul, care se încheia cu nasturi, și că scoteau afară o inimă în formă de trifoi [3].

Au spălat inimile acestea într-un izvor din apropiere și, după ce le-au așezat pe o tipsie de argint, le-au dus

unei femei impunătoare care stătea la masă într-un pavilion și care, după ce a gustat o bucățică, i-a suduit zdravăn spunîndu-le că nu i-au adus ceva destul de bun pentru cineva care, ca ea, își pierduse pofta de mîncare în urma unei boli. Arătîndu-mă cu degetul, le porunci să-mi scoată inima, încredințîndu-i că a mea trebuie să aibă o carne foarte gustoasă. Cînd i-am văzut că sînt gata să-i dea ascultare, am rupt-o la fugă și am alergat atît de iute, că n-au mai putut pune mîna pe mine. Fugind, mă apăram cum puteam ; le-am spus că eu nu am în piept o deschizătură la care să se umble ușor și prin care să mi se scoată ce le ceruse stăpîna.

Îi pierdusem din vedere cînd, deodată, i-am zărit din nou pe monștrii de mai înainte, împărțiți în două tabere înarmate. Se aleseră trei dintr-o parte și trei din alta și s-au încăierat atît de tare, încît, pînă la urmă, n-a mai rămas decît unul care fu căsăpit de cei din tabăra dușmană ; apoi se încinse o bătaie atît de crîncenă și într-o asemenea învălmășeală, că adesea vedeai luptîndu-se între ei pe cei din aceeași tabără. Temîndu-mă să nu cumva să-și verse mînia și asupra mea, am plecat mai departe ; m-am întîlnit mai întîi cu un om rău care, cocoțat într-un măr, nu s-a mulțumit să-i culeagă fructele, i-a mai rupt și crengile pînă n-a mai rămas decît trunchiul copacului, care nu făgăduia să mai dea roade în anul viitor. Plecînd de aici, am dat peste un moșneag cu niște urechi mari și cu gura încuiată cu un lacăt care nu se putea deschide decît dacă se găseau cîteva litere care, puse laolaltă, să formeze cuvintele *a sosit timpul*. Văzînd că nu are cum să vorbească, l-am întrebat ce s-a întîmplat, crezînd că-mi va răspunde prin semne. După ce și-a pus niște pîlnii la urechi ca să-mi audă mai bine glasul, mi-a arătat cu mîna un pîlc de arbori, de parcă ar fi vrut să-mi spună că acolo aș putea afla răspunsul la întrebarea mea. Cînd m-am apropiat, am auzit un fel de trăncăneală necurmată, fără să văd de la cine vine, dar mi-am închipuit că aici se vorbește în locul bătrînului. În mijlocul pîlcului, erau șase copaci care, în loc de frunze, aveau niște limbi micuțe prinse de ramuri cu o sîrmă destul de lungă astfel că, dacă sufla vîntul mai tare, ele

nu mai isprăveau de sporovăit. Din cînd în cînd le auzeam rostind vorbe aspre de ocară. Un uriaş care era culcat la umbra lor, auzind că-mi dezvăluie taina lui cea mai mare, scoase o sabie lungă şi nu s-a mai oprit pînă ce nu le-a dat jos pe toate şi nu le-a tocat mărunt ; dar aveau încă viaţă în ele căci tot se mai zvîrcoleau chiar şi pe pămînt şi încercau să vorbească din nou ca mai înainte. Numai că uriaşul se mînie şi mai tare deoarece, la cîţiva paşi mai încolo, dădu cu ochii peste mine ; eu stăteam sprijinit de o stîncă pe care citeam o lungă povestire despre toate nelegiuirile făcute de el. Se apropie să facă harcea-parcea şi această dovadă a crimelor ce săvîrşise, dar s-a înfuriat nespus văzînd că sabia nu izbutea nici măcar să zgîrîie piatra. Supărarea i-a fost atît de mare, încît s-a omorît pe loc, cu mîna lui.

Din trupul lui ieşea o duhoare atît de grea, că m-am îndepărtat cît am putut de iute şi nu m-am mai oprit pînă ce nu am ajuns lîngă două şanţuri mici pline cu apă unde se scăldau doi tineri în pielea goală spunînd că se cufundă în plăceri pînă la gît. Dorind să gust şi eu din fericirea lor, mă dezbrăcai numaidecît şi, văzînd un şanţ în care apa mi se părea mai limpede decît în celelalte, am dat să mă scald, dar nici n-am apucat să-mi bag laba piciorului că am simţit cum mă prăbuşesc într-o prăpastie ; căzusem într-un vas mare de sticlă care s-a spart şi care, pe de-asupra, mi-a jupuit şi toată pielea de pe picioare.

Am căzut totuşi fără să mă lovesc cîtuşi de puţin. Locul era aşternut cu sîni tineri, puşi doi cîte doi, ca nişte baloane pe care m-am tăvălit îndelung. În cele din urmă, m-am întins alene pe spate ; o tînără frumoasă veni lîngă mine şi, punîndu-mi o pîlnie în gură, îmi spuse că-mi va da să beau o licoare minunată din vasul ce-l ţinea în mînă. Mi-am lărgit gîtlejul mai ceva decît cîntăreţul acela care, în timp ce bea, a înghiţit un şoarece, cînd, săltîndu-se puţin, femeia a făcut în gura mea mai mult de o carafă zdravănă de urină pe care m-a silit s-o înghit. Am sărit numaidecît în picioare ca s-o pedepsesc dar, cum i-am tras o palmă, trupul i s-a făcut bucăţi ; într-o parte era azvîrlit capul, în alta braţele, mai încolo coapsele ; ce să vă mai spun, nimic nu mai rămăsese în-

treg ; minunea cea mai mare a fost că, o clipă mai tîrziu, fiecare parte a început să-şi facă treaba obişnuită : picioarele se plimbau prin peşteră, braţele mă plesneau peste faţă, capul se strîmba la mine, limba mă ocăra. Teama că voi fi învinuit de a fi ucis femeia m-a împins să găsesc ceva ca s-o aduc la viaţă. M-am gîndit că, dacă toate părţile corpului ar fi puse la locul lor, femeia ar învia, de vreme ce fiecare membru era în stare să facă tot ce făcuse mai înainte. Adunai aşadar totul laolaltă, în afară de braţe şi de cap ; văzînd rotunjimile pîntecului, m-am încumetat să mă joc pe acolo, doar-doar ne-om împăca, însă limba striga că sînii nu erau ai ei, că cei pe care i-i pusesem erau nişte sîni oarecare adunaţi de prin peşteră. I-am căutat atunci pe ai ei şi cînd i-am găsit i-am pus unde trebuiau să fie ; capul şi braţele au venit şi ele la locul lor, dornice să guste din plăceri alături de toate celelalte părţi. Gura m-a sărutat, iar braţele m-au strîns atît de tare, încît m-a cuprins o toropeală plăcută şi n-am mai putut face nimic.

Doamna m-a silit să mă ridic numaidecît şi, trecînd printr-o spărtură prin care pătrundea lumina în peşteră, m-a dus de mînă într-o sală mare ai cărei pereţi erau împodobiţi cu picturi ce reprezentau tot felul de jocuri, din cele mai drăgălaşe, de-a dragostea. Zeci de femei frumoase, goale ca şi noi, cu părul despletit, ieşiră dintr-o odaie alăturată şi veniră către mine plesnindu-se peste fese. M-au înconjurat şi au început să mă plesnească şi pe mine încît, pierzîndu-mi răbdarea, am fost silit să le plesnesc şi eu. Dîndu-mi seama, în cele din urmă, că ele sînt mai tari, am fugit într-o cămăruţă pe care am găsit-o deschisă ; pe jos erau presăraţi trandafiri într-un strat gros de un cot. Femeile s-au luat după mine şi am început să ne tăvălim împreună ca nişte nebuni. Apoi m-au îngropat în flori, de unde, înăbuşindu-mă, m-am ridicat cît am putut de iute ; nu se mai vedea nici urmă de femeie, nici în cămăruţă, nici în sala cea mare. N-am întîlnit decît o bătrînă ca Agathe care mi-a spus : culcă-te cu mine, fiule, sînt mai frumoasă decît neruşinatele după care umbli. Am alungat-o cu asprime, căci eram chiar supărat că o urîciune ca asta stă de vorbă cu mine. Cînd fui cu spatele, mi-a spus : te vei căi Francion. Ai să vrei să

te culci cu mine, dar n-o să mai vreau eu. Mi-am întors privirea către cea care vorbea și, spre marea mea mirare, am văzut că nu era o babă ci însăși Laurette după care mă perpelesc atît de tare. Iartă-mă, frumoasa mea, i-am spus atunci, erai tare schimbată ; nu te-am recunoscut. Dar cînd am vrut să mă culc cu ea, mi s-a spulberat din brațe. Un hohot de rîs m-a făcut să întorc capul ; atunci le-am zărit pe femeile de mai înainte care-și băteau joc de păţania mea și-mi spuneau că, neputînd-o avea pe Laurette, ar trebui să mă mulțumesc cu una din ele. Chiar așa voi face, zisei eu, care mai este încă fată mare să vină să se hîrjonească cu mine pe patul acesta de trandafiri. Cuvintele mele au stîrnit hohote de rîs și mai puternice, așa că, încurcat, nu mai știam ce să le răspund. Stai, vino, mi-a spus cea mai tînără făcîndu-i-se milă de mine, o să-ți arătăm fecioria noastră. Atunci le-am urmat pînă la un templu mic, pe altarul căruia era statuia zeului Amor, înconjurat de o mulțime de sticluțe pline cu ceva ce nu se putea numi cu adevărat lichid. Era roșu ca sîngele cu urme albe pe ici pe colo. Iată fecioria femeilor, și a noastră se află aici. De îndată ce ne-o pierdem, este adusă ca jertfă acestui zeu care ține la ea mai presus de orice. Biletele de deasupra arată a cui a fost și care sînt bărbații cărora le-a fost dăruită. Arată-mi fecioria Laurettei, zisei eu frumoasei de lîngă mine. Iat-o, zise ea arătîndu-mi o sticluță. Într-adevăr, spusei eu, este scris aici numele Laurettei, dar nu-l văd pe cel al eroului care a cîștigat-o. Află că atunci cînd o fată își pierde fecioria fără să fie măritată, numele celui căruia i-a fost dăruită nu se pune, fiindcă lucrul trebuie ținut ascuns, cu atît mai mult cu cît, atunci cînd firea ne împinge, o dăm primului venit care, nefiind vrednic de ea, ne-ar face să murim de rușine de s-ar ști cine este. Din asta îți poți da seama că Laurette n-a așteptat ziua nunții ca să i se culeagă o floare pe deplin deschisă și care, altfel, s-ar fi ofilit fără să-i aducă vreo bucurie. Hai, Francion, urmă ea, iată un alt templu la fel de frumos ca acesta. Mă duse într-un templu alăturat, unde, pe altar, am văzut statuia lui Vulcan care purta niște coarne de un stînjen. Toți pereții erau acoperiți cu coarne de același

fel. Vreun vînător vine să agațe aici trofeele luate de la cerbii pe care îi împușcă ? o întrebai eu pe călăuza mea. Dar de unde, îmi răspunse ea, sînt podoabele nevăzute purtate de către soții încornorați. În clipa aceea, din ungherul cel mai tainic al templului, ieși Valentin îmbrăcat ca un hornar și gătit cu o pereche de coarne de argint. Nu ți le-am pus eu, îmi zisei în sinea mea, dar tare aș vrea s-o fac. Văzîndu-l intrînd, femeile care mă însoțeau au început să-l fluiere și să-i facă tot felul de șotii care-l siliră să se întoarcă de unde venise. Coarnele de argint pe care le poartă, mi s-a spus apoi, vor să spună că trage și el foloase lăsîndu-se încornorat căci, uite, aici poți să vezi unele bătute chiar cu pietre scumpe ; cele care nu sînt decît de os, arată că cel ce le duce, sau care ar trebui să le ducă, este încornorat fără să aibă habar și nici nu se alege cu nimic din asta. După ce m-am rugat pe îndelete zeului Vulcan să mă ajute să pun altora mai curînd decît să mi se pună mie coarne, m-am întors în templul lui Amor, căruia i-am înălțat o caldă rugăciune în care îi ceream să-mi dea puterea să cîștig atîtea feciorii încît să-i acopăr tot altarul cu ele. Am vrut apoi să mă întorc în sala doamnelor, însă în prag l-am întîlnit pe Valentin care, opintindu-se, mă izbi atît de puternic cu coarnele în burtă, că m-a spintecat de-a binelea. M-am dus să mă lungesc în odaia cu trandafiri unde m-am apucat să-mi privesc măruntaiele și tot ce mai este ascuns pe lîngă ele. Le-am scos și am vrut să văd cît măsoară, dar nu mai țin minte cîte șchioape aveau în lungime. Mi-ar fi greu să vă spun cum mă simțeam căci, deși vedeam că sînt rănit, lucrul nu mă supăra defel și nici nu umblam după vreun ajutor. În cele din urmă femeia care mi se... în gură, a luat un ac cu ață și mi-a cusut rana atît de bine că nici nu se mai cunoștea. Vino să ți-o vezi pe Laurette, îmi spuse ea apoi, este la mine în peșteră. Am urmat-o dînd crezare vorbelor ei, însă cînd am coborît am văzut-o pe Laurette stînd nemișcată într-un colț : m-am dus repede s-o iau în brațe, dar în loc să simt o piele catifelată și fragedă n-am simțit decît un pietroi rece, drept care mi-am închipuit că trebuie să fie vreo statuie. Totuși, ochii se mișcau de parcă ar fi fost vii iar gura, după ce mi-a zîmbit drăgălaș, mi-a zis : bine ai

venit, dragul meu Francion, mi-a trecut mînia, te aștept de multă vreme. Femeia care mă dusese pînă acolo, văzîndu-mă atît de necăjit, mi-a spus că degeaba încerc s-o îmbrățișez pe Laurette, căci este închisă într-un toc de sticlă, pe măsura trupului, care se vedea foarte bine. Apoi mi-a vorbit despre Valentin și m-a lăsat să cred că, în ale dragostei, eram și eu la fel de nevolnic ca acesta, dar că știa ea niște leacuri care-mi vor reda bărbăția. Spunîndu-mi să mă lungesc, mi-a băgat o vergea în fund, a scos un capăt prin știți dumneavoastră ce, de stătea mai țeapănă ca niciodată. Nu mă durea aproape deloc și-mi venea mai repede să rîd decît să plîng de leacul acesta caraghios. Privindu-mă pe toate părțile, am văzut că din vărguță dădeau lăstare, creșteau frunze și curînd a crescut chiar și un boboc de floare cum nu s-a mai văzut și care, cînd s-a deschis, avea niște culori de o nemaipomenită frumusețe. Am vrut să văd dacă nu cumva are vreun miros care să desfete și nasul, dar neputîndu-mă apleca pînă la el, l-am rupt din codiță desprinzîndu-l de pe lujer. Mare mi-a fost mirarea cînd am văzut țîșnind sînge de unde am rupt floarea, și, curînd, a început să mă doară, așa că m-am plîns doctoriței mele, care a venit îndată ; văzînd ce am făcut mi-a zis : Totul este pierdut, ai să mori curînd, dar tu ești de vină, nu știu ce te-ar putea scăpa. Floarea pe care ai rupt-o era un mădular din trupul tău. Dă-mi înapoi viața, strigam eu, am crezut că totul îți este cu putință : mă voi strădui din răsputeri să te lecuiesc, zise ea, și fiindcă Laurette este aici, cu ajutorul ei cred că vei izbuti mai ușor. S-a dus și, găurind sticla care o învelea pe Laurette în dreptul gurii, a pus-o să sufle într-o țeavă lungă, pe care a băgat-o, cu capătul celălalt, într-o gaură săpată în pămînt.

Apoi s-a apropiat de mine și, scoțîndu-mi vărguța, m-a așezat cu fundul pe un canal care răspundea cu țeava cea lungă. Suflă tare, zise ea Laurettei, căci așa cum alte femei redau sufletul iubiților printr-un sărut, tu i-l vei reda în felul acesta.

În aceeași clipă o dulce adiere îmi pătrunse în trup prin ușa dindărăt, și fui cuprins de o nespusă plăcere. Curînd adierea deveni atît de puternică încît m-a săltat pînă în tavan. Apoi, încet încet s-a domolit și am coborît

la doi coți deasupra pămîntului. Fiindcă atunci o puteam vedea pe Laurette, mi-am întors capul către ea ; am văzut că racla de sticlă se sparge în două și că fata iese afară zglobie și vine să țopăie în jurul meu. M-am ridicat în picioare, întrucît fata nu mai sufla în țeavă, așa că suflul nu mă mai sălta în sus. Uitînd de toate, am întins brațele să-i strîng trupul. Dar chiar în clipa aceea m-ați trezit și am văzut că strîng în brațe o babă, nu pe frumoasa care îmi este atît de dragă. Cînd mă gîndesc că m-ați lipsit de o plăcere, fie ea și închipuită, aș zice că mi-ați făcut un mare rău ; dar cînd îmi zic că, în schimb, m-ați ferit să-mi întinez trupul împreunîndu-l cu unul la care nu mă pot gîndi decît cu groază, vă mărturisesc că vă sînt nespus de îndatorat ; fiindcă răul ar fi fost cu adevărat, pe cînd binele doar în visul meu. Așa că, închei spunîndu-vă că vă sînt cum nu se poate mai îndatorat.

De fapt, spuse gentilomul, n-aș fi vrut să vă fi îndatorat în felul acesta, iar acum îmi pare rău că v-am trezit, mai ales că visul ar fi fost și mai lung, iar plăcerea mea de a vă asculta povestindu-l ar fi fost pe măsură. Urechile mele n-au mai auzit niciodată ceva atît de frumos. Ferice de dumneavoastră că vă treceți noaptea cu visuri așa de plăcute ; în locul dumneavoastră, mi-aș petrece mai mult de trei sferturi din viață dormind. Aș avea măcar în închipuire tot ce soarta refuză să-mi dea cînd sînt treaz. Spuneți-mi, rogu-vă, ce licori înghițiți ca să visați atît de frumos ? De obicei, răspunse Francion, beau vinul cel mai bun pe care-l pot găsi. Dacă zeul Morfeu vine uneori pe la mine, nu îl aduc prin cine știe ce vrăji ; stă de bună voie lîngă culcușul meu. Dealtfel, nu cred că visul meu este atît de plăcut încît să rîvniți la el. Încercați să pricepeți spaimele prin care am trecut ; nu vi se par mai mari decît bucuriile din care am gustat ? O dată am fost bătut măr, altă dată m-am prăbușit într-un hău, pretutindeni am văzut cîte ceva înspăimîntător. Cel mai frumos mi se pare, zise gentilomul, faptul că rîndașul soarelui v-a aruncat în ligheanul cu sufletele. V-am văzut scuipînd mai adineauri și mă gîndeam că le lepădați pe cele pe care le-ați înghițit atunci. Aveți o imaginație straşnică, pe legea mea, zise Francion, n-ați mai putea dez-

lega şi altceva din visul meu, aşa cum v-aţi lăudat la început ? Trebuie să mă lăsaţi să mă gîndesc, răspunse burgundul, vom vorbi diseară, după cină. Dar nu cred să fiu în stare să dezleg atîtea enigme, căci nu mă aşteptam să fie atît de multe ; şi, pe urmă, înseamnă să fim proşti ca să credem că faptele viitoare sau trecute se pot găsi în plăsmuirile astea. Timpul trebuie luat aşa cum vine, să nu ne sfărîmăm mintea căutînd să aflăm ce va ieşi din fiecare lucru.

Tot vorbind ei aşa, au ajuns la un preafrumos castel : aici locuia gentilomul burgund ; judecînd după mobilele scumpe din casă şi după numărul mare de slugi care i se închinau cu plecăciune, Francion a înţeles mai bine decît pînă atunci că acesta este cineva şi că este foarte bogat.

După cină, gazda îl duse în odaia pe care i-o pregătise ; l-a pus să se întindă deîndată pe pat, căci avea mare nevoie de odihnă ; după ce i s-au desfăcut fîşiile de pe rana de la cap şi i s-au şters alifiile puse de bărbierul din sat, gentilomul a pus să fie uns cu un balsam rar, adus din Turcia, care vindeca în scurt timp orice fel de rană. Ieri-seară, la cîrciumă, mi-aţi făgăduit, îi spuse el mai apoi, să-mi spuneţi cine sînteţi cu adevărat şi să-mi povestiţi întîmplările cele mai deosebite din viaţa dumneavoastră. Acum, fiindcă avem destul răgaz, vă rog să vă ţineţi făgăduiala. Domnule, zise Francion, aş fi omul cel mai nerecunoscător din lume, dacă nu v-aş da tot ce-mi puteţi cere, de vreme ce mă înconjuraţi cu o grijă cum nu s-a mai întîlnit. Este un noroc nemaipomenit pentru mine să dau peste cineva care nu vrea decît vorbe în schimbul binelui pe care mi-l face : voi căuta să vă răsplătesc cît voi putea mai bine. Atunci gazda se aşează pe un scaun lîngă pat şi Francion povesti cele ce urmează.

Fiindcă timpul ne-o îngăduie, nu ar fi rău să vă spun mai întîi cîte ceva despre tatăl meu. Se numea La Porte, se trăgea din Bretania, dintr-o veche familie din cea mai aleasă nobleţe ; cinstea şi curajul lui erau atît de renumite că, deşi istoriile Franţei nu vorbesc despre el, din pricina nepriceperii şi necinstei autorilor din vremea noastră, se ştie bine ce fel de om a fost şi de cîte ori a mers la luptă ca să-şi slujească regele. După ce şi-a petrecut cei mai frumoşi ani din viaţă în preajma

celor mari, unde vedea că nu e răsplătit cum i se cuvine, a plecat sătul de toate și s-a dus să trăiască în ținutul natal, unde avea o moșie. Mama lui, care se recăsătorise după moartea tatălui, a murit și ea între timp. Tata nu și-a putut lua moștenirea fără să se judece, deoarece bărbatului moartei îi plăcea să umble prin tribunale ; pusese stăpînire pe niște lucruri nu numai pentru a avea de ce să se judece, dar și cu gîndul de a se folosi de ele. S-au întocmit toate cele necesare și procesul a ajuns să se judece într-unul din marile noastre orașe. Tatăl meu, care mai bucuros s-ar fi dus la asedierea unui oraș decît la judecătorie, și ar fi mînuit mai curînd sabia decît pana ca să scrie un act, s-a aflat la mare ananghie. Nu știa ce are de făcut ca s-o scoată la capăt și, în cele din urmă, gîndindu-se la puterea pe care o au darurile asupra sufletelor de rînd, ca cele ale persoanelor chemate astăzi să împartă dreptatea, s-a hotărît să-i ducă ceva domnului judecător. Cel mai potrivit i s-a părut a fi o bucată de mătase ca să-și facă o haină. După ce a făcut cumpărătura, s-a dus să stea de vorbă cu judecătorul care l-a încredințat că dreptatea va fi de partea lui.

Lăsîndu-și servitorul la ușă, tata luase mătasea sub braț. Neștiind ce are acolo, judecătorul l-a întrebat : ce aveți acolo, vreo pungă cu acte ? poate mai aveți să-mi arătați vreo hîrtie ? Da domnule, zise tatăl meu, am o bucată de mătase care mi-a fost dată de un negustor în schimbul unor bani pe care mi-i datora, și mă încumet să v-o dăruiesc ca să vă amintească de procesul meu. Iertați-mă dacă nu este un dar vrednic de dumneavoastră. Judecătorul, răsucindu-și mustățile și privindu-l aspru pe tatăl meu, îi spuse : cum așa, domnule, drept cine mă luați ? sînt judecător regal iar cinstea mea este știută pretutindeni. Vă închipuiți că trebuie să-mi aduceți daruri, ca să-mi amintesc că am văzut actele unui proces ? Oare nu-mi cunosc eu datoria ? Dar ce mai atîta vorbă, n-am nevoie nici de dumneavoastră, nici de mătasea dumneavoastră ; deși slujba asta a mea mă costă foarte scump, bani nemunciți nu vreau. Cinstea și autoritatea îmi sînt de-ajuns. Și să nu mai încercați niciodată să-i cumpărați pe cei ce nu pot fi cumpărați. Pesemne procurorul v-a învățat să faceți una ca asta : dacă aș ști

că el este vinovatul, timp de un an nu l-aș mai lăsa să pledeze, căci el trebuie să știe mai bine decît dumneavoastră cum este cu slujba mea.

Auzind vorbele acestea și văzînd chipul judecătorului, tata a crezut că s-a mîniat rău de tot, drept care și-a luat mătasea și, închinîndu-se cu plecăciune, a ieșit fără să mai spună ceva. Soția judecătorului, care-l auzise din camera alăturată, nevoind să lase să-i scape ploconul, îi ieși în cale și-i spuse îndatoritoare : Domnule, ați văzut că bărbatul meu este cam supărăcios, nu trebuia să vă duceți la el cum v-ați dus dumneavoastră, dați-mi mie mătasea, iar eu îl voi ajuta să vadă ce dar frumos i-ați adus. Tata se și hotărîse între timp să-și facă el o haină din ea, deși, de obicei, nu se îmbrăca în negru, căci nu-i plăcea, și găsea că este o culoare ce te mîhnește, urîtă, pe care n-o poartă decît dușmanii lui, o culoare care nu se potrivește cu firea lui războinică.

Mătasea fu, așadar, înmînată doamnei judecător ; dar domnul judecător, neștiind ce se petrecuse, se duse la fereastră de unde, văzîndu-l pe tata că trece prin curte, îi strigă : fie, domnule La Porte, de data asta vă iert, dar să nu se mai întîmple așa ceva : lăsați aici darul pe care ați vrut să mi-l faceți, căci este prea obositor să-l mai cărați pînă acasă. L-am și dat doamnei, răspunse tata. După care a plecat iute și s-a dus la procuror, unul din cei mai buni din vremea aceea. I-a povestit tot ce i se întîmplase cu judecătorul, iar procurorul i-a spus deschis : nu știți cu cine aveți de-a face (...) * V-a întrebat dacă nu cumva eu v-am sfătuit să-i duceți un dar fiindcă știe bine că noi, care-i cunoaștem firea, nu-i vom sfătui niciodată pe împricinați să facă ce ați făcut dumneavoastră. Trebuia, de la început, să fi dat mătasea neveste-si sau, și mai bine, să i-o fi trimis prin cineva, ca cinstea lui să fie mai nepătată, și să-și păstreze neștirbită faima de om drept.

În ciuda darului făcut, tata a pierdut procesul, așa că a trebuit să plătească cheltuielile de judecată, care se ridicau la o sumă frumoasă, căci judecătorul nu se încurca cu nimicuri. Partea cealaltă aflase de la negustorul care-i

*„... l'on le devoit plus tost appeller preneur que Bailly, car il prend bien et ne baille guiere."

vînduse mătasea ce dar făcuse tata. şi, de teamă să nu piardă procesul, s-a dus şi el să stea de vorbă cu judecătorul. Dar, fiindcă ştia obiceiul acestuia, n-a îndrăznit să-i dea chiar el ceva ci a găsit un mijloc foarte iscusit care acoperea păcatul. Văzînd un tablou acasă la judecător, a spus că tare ar fi vrut să aibă şi el unul la fel : îl puteţi lua, a răspuns stăpîna casei : vă mulţumesc din suflet, a răspuns el, spuneţi-mi însă cît v-a costat, vă plătesc pe loc toţi banii. Şase scuzi, domnule. Vă dau treizeci şi şase, i-a spus el punîndu-i punga în mînă : osteneala pe care v-aţi dat-o să-l cumpăraţi şi greutatea cu care vă veţi obişnui să nu-l mai vedeţi fac suma asta. Nevasta judecătorului, care pricepuse foarte bine de ce i-a dat atîţia bani pe un tablou, a pus o vorbă bună pe lîngă bărbatul ei şi l-a ajutat pe acest împricinat să cîştige procesul.

Nu este nimic pe lumea asta care să rămînă veşnic ascuns şi să nu iasă într-o zi la lumină. Întîmplarea a fost dată la iveală de o slujnică pe care judecătorul a dat-o afară, după ce îi trăsese şi o bătaie zdravănă. Ca să-l ponegrească, oriunde se ducea povestea întîmplarea de mai înainte, aşa că stăpînul a fost făcut pretutindeni de rîs.

Tata s-a dus să-şi spună păsul la un avocat de la tribunal ; voia să ştie dacă poate cere rejudecarea procesului. Avocatul, care n-ar fi îndemnat pe nimeni să dea înapoi cînd era vorba de un proces, s-a purtat cum îi era obiceiul şi l-a îndemnat pe tata să ceară rejudecarea pentru mai multe motive, zicea el. Dumneavoastră, ca nobil, spunea el, trebuie să arătaţi că nu vă lăsaţi şi că nu vă daţi bătut. Procesul este şi el un fel de luptă unde laurii sînt daţi cîştigătorului, întocmai ca la jocurile olimpice. Vorba zicalei, dacă te laşi, te calcă toată lumea în picioare. Veţi trăi la ţară printre ţărani hrăpăreţi, care îşi vor însuşi ceea ce vi se cuvine nădăjduind să nu vă plătească nimic, ştiind că v-aţi lăsat cîndva dus de nas ca un nătărău. Dar dacă cereţi să se rejudece procesul, veţi trage foloase la care nici nu vă aşteptaţi. Cei care nu au auzit niciodată de dumneavoastră vor auzi acum, şi, ceea ce este şi mai mult, veţi deveni nemuritor, căci numele dumneavoastră va fi trecut în registrele tribunalului, care

sînt păstrate pentru veşnicie. În afară de aceasta, urmaşii pe care îi veţi avea, cînd vor moşteni averea pentru care vă zbateţi atîta acum, vă vor binecuvînta că le-aţi gospodărit-o atît de bine şi, cît vor trăi, se vor ruga lui Dumnezeu să vă aibă sufletul în pază. Gîndiţi-vă la toate acestea, veţi trece mai uşor peste necazurile ce veţi avea cu procesul. Eu vă sfătuiesc să nu-l lăsaţi pe celălalt în pace, să nu vă împăcaţi cu el de cumva ar aduce vorba despre asta. Avem nevoie de o hotărîre definitivă. Să nu vă temeţi, căci nu veţi pierde : dreptatea este de partea dumneavoastră.

Apoi lua pe Bartole şi pe Cujas [4], şi de la cap şi de la coadă, şi citea tot soiul de legi pentru a dovedi drepturile tatălui meu, care a crezut tot ce i-a spus avocatul, fără să ştie că se află într-un loc unde rangurile sînt născo-cite, unde dreptatea nu este decît a celor care sînt pe placul cuiva, unde procesele se judecă după ochi. A fost dat pe mîna unui tînăr procuror care sînt sigur că dă-duse bani grei pentru slujba asta, ştiu chiar şi cui anume, căci după cum bine se vedea, nu marea lui ştiinţă în ale tribunalului îl adusese aici. Nu erau totuşi atît de neştiutor încît să nu ştie la ce se pricepe mai bine, drept care, ca procuror ce se afla, procura mai curînd pentru el însuşi decît pentru altul. Tata căzuse pe mîini foarte rele căci procurorul acesta s-a lăsat cumpărat de cealaltă parte, ca să cîştige de două ori şi, în loc să grăbească lucrurile, le tărăgăna, în ciuda celor ce-i spunea tata pe care îl încredinţa că toată procedura aceea de prisos este necesară. Nu vorbea decît despre bani de care avea tot timpul nevoie, cum spunea el, pentru tot soiul de chel-tuieli, deşi nu erau decît prea puţine de făcut : totuşi, tata îi dădea cît cerea el ca să-l facă să grăbească lucrurile.

Avocatul, la rîndul său, făcea nişte acte unde nu scria decît două cuvinte pe fiecare rînd ca să cîştige mai mult. Ca să le lungească şi mai tare folosea o grafie unde se aflau o mulţime de litere de prisos. Dar nenorocirea cea mai mare era faptul că nu erau decît vorbe goale care nu aduceau nici o lămurire asupra pricinii. Însă el avea frumosul obicei ca atunci cînd avea ceva de cumpărat, să dea pe primele hîrtii care trebuiau întocmite toţi banii pe care-i primise, căci socotea chiar de la început cîte

foi de hîrtie avea să umple, şi trebuia să le umple, chiar dacă ar fi fost să scrie pe ele cîntece. Tata nu s-a putut stăpîni şi, într-o zi, plătindu-i nişte hîrtii din astea, i-a zis că tot ce făcuse pînă atunci nu serveşte la nimic, că atîta lucru, ba poate chiar mai mult, şi-ar fi făcut şi singur, chit că nu este de meserie, şi că n-avea nici un rost să vorbească tot timpul de legi de vreme ce curtea, cu siguranţă, nu ţinea seama de ele.

Avocatul s-a înfuriat şi s-a încins între ei o ceartă zdravănă. Ca să-l potolească, tata a spus că a vorbit în general, şi s-a pornit apoi să lovească în toată tagma avocaţilor pe care i-a scărmănat de n-a mai rămas nimic din ei. Ce ticăloşie, spunea el printre altele, că oamenii aceştia sînt lăsaţi să fure în ochii lumii. Au găsit tot felul de şiretlicuri ca bunurile pentru care se judecă să nu meargă la nici una din părţi şi să le rămînă lor. Oare oamenii sînt atît de proşti încît să se lase supţi de lipitorile acestea ? Nu-şi dau seama că toată hîrţogăraia asta nu este făcută decît ca să-i înşele ? La ce slujesc toate lucrurile acestea dacă pricinile rămîn la fel de nedesluşite ? De ce nu începe judecata chiar din clipa cînd se prezintă împricinaţii ? Şi, ceea ce este şi mai rău, în fiecare jurisdicţie lucrurile se desfăşoară alt fel. Aş vrea să ştiu şi eu de ce, de ce nu este urmată pretutindeni procedura cea mai bună şi cea mai scurtă ? pesemne ca să-i înşele mai cu perdea pe cei ce n-au habar de de-alde astea. Vă supăraţi pentru atît de puţin lucru şi aş îndrăzni chiar să vă spun că vă plîngeţi fără nici un temei. Poate fi ceva mai frumos decît felul cum este pus un proces pe picioare ? Nu este o dovadă de măreţie a justiţiei mulţimea asta de rotiţe pe care le învîrteşte ? Voi, împricinaţii, n-ar trebui oare să vă simţiţi mulţumiţi văzînd cum merge maşinăria asta uriaşă ? În ceea ce priveşte deosebirea dintre proceduri de la o jurisdicţie la alta, este mai curînd lăudabilă : nu ştiţi că fiecare loc trebuie să-şi aibă obiceiurile lui ? Fie aşa cum spuneţi, ca să nu vă supăr, răspunse tata, dar ceea ce nu-mi place este că după toate aceste bucluciuri nici măcar nu se face dreptate. Dacă s-ar face dreptate cum se cuvine, am îndura şi tărăgănarea, şi hîrţogăraia.

Atunci avocatul a spus tot felul de lucruri întru apărarea preacinstitei lui meserii dar, pînă la urmă, a fost nevoit să încheie mărturisind că nu este fără cusur, şi că cerul trimisese această pacoste peste capul oamenilor ca să-i pedepsească pentru nemăsurat de marile lor păcate ; a fost silit să recunoască şi că, pe nedrept i se spune, într-un cuvînt, practică, fără să se spună de ce este practică, de parcă numai practica aceasta ar fi pe lume, sau că ar fi mai presus ca oricare şi că este de-ajuns să i se spună aşa ca să nu ştie despre ce este vorba.

Ca să ne întoarcem la proces, vă voi spune că a fost vărsat la un consilier, cel mai zănatic dintre toţi, căci, drept să vă spun, nu ştiu cum face soarta, dar cei mai mulţi dintre aceştia ajung la bătrîneţe pe jumătate nebuni. Cei care au trăit pe la curţile domneşti sînt miraţi de acest lucru. Asta trebuie să li se tragă, mai înainte de orice, de la sufletele lor josnice, căci sînt născuţi din părinţi de rînd, şi de la faptul că, scorţoşi şi proşti cum sînt, se feresc de oamenii de treabă şi-şi trec timpul numai cu lucruri care, fiind dintre cele mai josnice, îi fac şi mai proşti decît înainte.

Consilierul tatălui meu, din pricina singurătăţii, ajunsese să fie un adevărat mizantrop. Nimeni nu se putea lăuda că ştie cum să-l ia, căci era un om cu care nu te puteai înţelege : aşa că împricinaţii cu care avea de-a face nu aveau a se teme că va părtini pe cineva. Singurul lucru ce se putea întîmpla era să nu priceapă despre ce este vorba, şi de obicei aşa se întîmpla, dar el credea că nu este altul care să priceapă mai bine ca el.

Cînd tata s-a dus pentru întîia oară la el, a crezut că este cel ce anunţă morţii, căci l-a găsit singur în faţa uşii, fără vreo slugă în jurul său ; a vrut chiar să-l întrebe cine murise în cartier. Însă cînd un tînăr bine îmbrăcat i-a deschis uşa şi s-a înclinat adînc în faţa lui, şi-a dat seama că are de-a face cu stăpînul casei.

Vru să ştie cine este tînărul acela elegant şi i se spuse că este ajutorul domnului consilier ; din rîndaş se ridicase pînă la slujba aceasta şi nu se gîndea decît cum să ciupească şi el cîte ceva.

De data aceasta, consilierul nu lăsă să se vadă nimic din firea lui ciudată, dar altă dată i-a mai scăpat cîte

ceva căci, în timp ce tata spunea ce necaz îl aduce, i-a zis pe şleau că este un neştiutor, că habar n-are ce vrea să zică şi că-l va chema pe procuror să-i povestească el mai bine cum stau lucrurile.

După cîteva zile, cînd tata veni din nou să stea de vorbă cu el, îl văzu cu o spadă în mînă ; nu ştiu ce-l apucase că nu voia să vadă pe cineva cu spadă în casa lui, aşa cum nu te poţi duce cu pinteni la tribunal ; luase dintr-un rastel ce se afla în sala de jos o halebardă ruginită şi, ridicînd-o ameninţător, se proţăpise în uşa casei, de parcă ar fi vrut să astupe trecerea. Cînd tata l-a întrebat ce înseamnă asta, i-a răspuns că, văzîndu-l că intră în casă înarmat, şi-a închipuit că vrea să i-o ia cu asalt, şi că el doreşte să şi-o apere.

Asta era partea veselă a lucrurilor, dar mai erau şi altele care-l făceau pe tata să blesteme ceasul cînd s-a apucat de procese ; în cele din urmă, în ciuda sfaturilor avocatului, s-a dus la tatăl lui vitreg, căruia i-a spus că-i dă oricît numai să se împace. Dumnezeule mare, i-a spus, vă rog fierbinte să ieşim din vîrtejul acesta unde ne-a împins nesăbuinţa ; de nu, ne va înghiţi de tot. Cît despre mine, mai bine în iad decît la tribunal şi cred că cea mai cumplită caznă la care sînt supuşi osîndiţii este să semeni vrajba printre ei, să-i pui să se ocărască şi să nu-şi poată face dreptate oricît ar umbla prin judecăţi şi oricît s-ar zbate. Fiţi sigur că pînă la urmă vom vedea că nici unul nu ne-am ales cu vreun cîştig. Bunurile pentru care ne certăm noi vor cădea în mîinile blestemaţilor ăstora, care nu trăiesc decît din paguba suferită de alţii şi care nu-şi pot dori să se îmbogăţească fără să dorească în acelaşi timp sărăcia şi nenorocirea altora. N-ar fi mai bine să ne păstrăm banii decît să-i dăm acestor oameni care nici măcar nu ne vor fi recunoscători, ba chiar vor crede că noi le sîntem îndatoraţi, de vreme ce pentru trei rînduri mîzgălite pe o hîrtie ne cer o sumă nebunească ? Să împărţim pe din două ceea ce fiecare a vrut să aibă în întregime, sau, dacă nu, vă jur că sînt atît de sătul de judecăţi, încît vă las totul şi nu ne vom mai certa niciodată.

Felul deschis în care i-a vorbit tata i-a plăcut atît de mult bătrînului încît i-a împărtăşit părerea şi i-a

spus că se va gîndi mai pe îndelete la toate acestea. Tot ducîndu-se pe acolo, tata zărise prin casă o fată din prima căsătorie a bătrînului și se hotărî s-o ceară de nevastă, ceea ce făcu chiar cu primul prilej ; încuviințarea primită a pus capăt tuturor hărțuielilor și i-a lăsat pe procurori și pe avocați cu buzele umflate.

După un an de la căsătorie, avură o fată și, după încă un an, încă o fată.

Eu am venit pe lume abia după cinci ani de cînd erau ei împreună ; era de bobotează. Fiindcă mama era sărbătorita zilei, stătea în capul mesei și închina în cinstea tuturor celor de față ; deodată a simțit niște dureri care au silit-o să se întindă pe un pat unde foarte curînd m-a născut pe mine, fără nici o moașă [...] *.

M-am născut așadar ca delfin și nu știu cînd mă voi vedea cu coroana regală pe cap. S-a băut atît de zdravăn în sănătatea mea, încît butoaiele din pivniță au simțit și ele ceva. Nu trebuie să vă mirați că și eu știu să beau ; ajuns la vîrsta la care lucrul acesta este îngăduit, n-am vrut să-i dezamăgesc pe cei care, de cum am venit pe lume, m-au chemat la înfruntarea cu paharul, și cred că acum i-aș putea înfrînge.

Ca să scurtez povestea, vă voi spune că mama, socotind că ea nu este în stare, m-a dat unei femei dintr-un sat vecin ca să mă alăpteze. Nu vreau să mă gîndesc dacă a făcut bine învoindu-se să sug laptele alteia deoarece, mai întîi, nu sînt un fiu atît de rău încît să-i judec faptele și apoi fiindcă, vă rog să mă credeți, nu-mi prea pasă de lucrul acesta de vreme ce n-am supt de la doică nimic din ceea ce nu ar putea fi pe placul oamenilor cu minte luminată și suflet cutezător. Îmi amintesc, ce-i drept, că am fost învățat, ca toți ceilalți copii, să fac tot felul de pozne scornite de oamenii din popor, în loc să mă înalț treptat către adevărata învățătură, să știu să nu spun prostii ; dar, cu timpul, le-am învățat eu și pe-acestea.

Trebuie să vă spun repede o istorioară care mi s-a întîmplat după ce am fost înțărcat. Îmi plăcea atît de

---

* „...sans sage femme, si l'on ne veut appeller sages celles de la compagnie qui estoient a l'entour d'elle."

mult terciul de făină încît mi se pregătea în fiecare zi. Într-o zi cînd slujnica ținea tigaia pe foc, în camera mea, iar eu eram în pat, cineva a strigat-o din curte. A lăsat tigaia pe foc și s-a dus să vadă ce este.

În acest timp, un coșcogea maimuțoi crescut de cîtăva vreme, pe ascuns, de un vecin de-al nostru, a ieșit de sub patul meu unde se furișase și, fiindcă, pesemne, văzuse cum sînt hrăniți copiii, a luat puțin din fiertura din tigaie și mi-a mînjit toată fața cu ea. Apoi mi-a adus hainele și m-a îmbrăcat cu ele, cum nu se mai văzuse pînă atunci, băgîndu-mi picioarele pe mînecile cămășuței, iar brațele în ciorapi ; strigam cît mă ținea gura fiindcă mă speriasem de dihania aceea urîcioasă, dar slujnica nu se grăbea să vină, mai ales că mama și tata erau la biserică la slujbă. Maimuțoiul, după ce și-a isprăvit treaba, a ieșit pe fereastră, a sărit într-un copac și s-a dus la el acasă.

Slujnica, sosită curînd după acea, își făcu o mie de cruci și îi ieșiseră ochii din cap văzînd în ce hal arăt ; tulburată peste măsură, m-a întrebat, mîngîindu-mă, cine-mi făcuse una ca asta, iar eu, care auzisem că *drac* se spune despre ceva urît, am spus că un băiețaș urît ca dracul, căci eu credeam că maimuțoiul, care purta o hăinuță verde, este un băiețaș. Însă servitoarea, care luă de bune spusele mele, socotind că nu avea cum să intre un băiețaș la mine, și nici vreo altă făptură neobișnuită, fu încredințată că fusese un duh rău, drept care, după ce m-a spălat și m-a îmbrăcat, aruncă prin cameră mai mult de o carafă cu agheasmă.

Cînd se întoarse de la biserică, mama a găsit-o făcînd acest lucru și a întrebat-o de ce. I-a povestit de-a fir a păr cum mă găsise și credința ei că, de bună seamă, un drac intrase în odaia mea. Mama, care nu credea orice așa ușor, îi povesti totul tatălui meu care rîse de ea și-i spuse că, pesemne, slujnica visase și că, din tot ce văzuse ea nimic nu este adevărat ; însă un servitor, care intrase puțin mai tîrziu în cameră și văzuse cum eram îmbrăcat, și cum ea mă întreba ce se întîmplase, îi alungă tatii orice bănuială că slujnica ar fi avut niște năluciri ieșite din capul ei prost.

Afurisitul de maimuțoi a venit din nou noaptea următoare și, după ce a înșirat pe masă toți banii găsiți într-o pungă, de parcă ar fi vrut să-i numere, și a răsturnat o mulțime de străchini prin bucătărie, a plecat în zori ieșind printre drugii de la o ferestruică fără oblon, pe unde mai trecuse el și altă dată. Cînd slujnicile au văzut isprava, s-au dus și au povestit totul părinților mei, care au fost nevoiți și ei să creadă că în casa noastră intra un drăcușor. De aici slugile au început să-și închipuie că văd noaptea tot soiul de năluci. Un servitor se jura că, pe la ora unsprezece, trezindu-se din somn ca să se... pe fereastră, fiindcă nu avea oală de noapte, zărise în grădină ceva care sărea din pom în pom. Dacă așa stau lucrurile, a spus tata, fiindcă vreți să cred că pe aici bîntuie duhurile, veți sta cu toții, cîți vă aflați aici, noaptea de strajă la cîte o fereastră ca să vedeți de se arată ceva și să-mi dați pe dată de veste. Zis și făcut, căci la el hotărîrea luată era lucru sfînt, a făcut cum a spus ; opt nopți a vegheat cîte cineva, sau s-a prefăcut că veghează, căci cred că se lăsa curînd doborît de somn ; a noua noapte, cel care stătea de veghe veni să-i spună tatii că a văzut pe cineva în grădină. Tata pune mîna pe un pistol și se duce în grădină, în locul cu pricina. Cum a ajuns acolo a văzut pe cineva alergînd înspre o spărtură din zidul grădinii. S-a luat după el trăgînd în aer ; aceasta l-a înspăimîntat atît de tare pe fugar încît se împiedică de o piatră și nu se mai putu ține pe picioare ; tata l-a ajuns înainte de a fi avut timp să se ridice. După glas, căci fu silit să vorbească și să-și ceară iertare, servitorul nostru l-a recunoscut pe un țăran din tîrgul din apropiere, iar după coșul în care pusese cîteva pere, tata și-a dat sama că a venit să fure fructe. Numai că tata nu avea inima să umble și să-l pedepsească pe un ticălos mărunt ca ăsta, așa că se mulțumi să-i tragă cîteva picioare în fund și să-l amenințe că-l va da în judecată dacă se mai întîmplă și altă dată. Tata a înțeles atunci ce duh văzuse servitorul prin copaci ; nu știa însă ce să creadă despre cel care mă speriase pe mine și care răsturnase bucătăria pe dos. A doua zi a intrat în casa în care se afla maimuțoiul ; l-a văzut legat cu un lanț de fier în sala de jos. L-a întrebat pe un țăran al cui este

animalul. Este al unui gentilom, domnule, răspunse țăranul, un gentilom la care țin foarte mult și care mi l-a lăsat în pază. Dar mai bine nu mi l-ar fi lăsat, că-mi face tot felul de necazuri : l-am pus în lanț fiindcă, la două zile după ce mi-a fost adus aici, s-a dus acasă la dumneavoastră unde mă tem să nu se ducă iarăși să facă vreo pagubă dacă-l las slobod. Voind să afle în ce zi maimuțoiul a fost la noi, tata a descoperit că acesta este dracul de care se vorbise atîta și care-i băgase pe toți în sperieți.

Asta v-am povestit-o doar așa ca să vedeți cît de des se înșală oamenii de rînd și cum se sperie de pomană. Dumneavoastră, care locuiți în apropiere de sat, știți că nu este cătun cît de mic unde să nu se audă că umblă duhurile, dar dacă stai și cauți bine descoperi că aceste credințe pornesc de la întîmplări obișnuite și firești, dar a căror pricină este necunoscută sau nu poate fi pricepută de mințile acestea nu prea ascuțite. Este lucru mare că, deși atît de mic, n-am fost niciodată pradă unor spaime din acestea, căci chiar și atunci cînd slujnicile, ca să mă ajute să-mi îndrept cine știe ce apucătură care nu le plăcea lor, îmi spuneau că mă vor da să mă mănînce fiara care venise la mine în pat într-o dimineață, mă temeam la fel de puțin de parcă nici nu m-ar fi amenințat vreodată.

Într-o zi mama și cu tata s-au dus undeva, la vreo șase leghe depărtare de noi și, luîndu-le și pe surorile mele cu ei, nu m-au lăsat decît pe mine acasă împreună cu o slujnică și cîțiva servitori care, în lipsa lor, s-au hotărît să tragă un chef pe cheltuiala stăpînilor : după cum spuneau ei, aceștia aveau de unde plăti. Dar cum eu le încurcam planurile, ar fi vrut să fiu încă și acum în pîntecele mamei. În timp ce preparau bunătățile îmi spuneau tot timpul : o să mîncați și dumneavoastră, dar să nu-i spuneți nimic mamei, Francinet, căci așa îmi ziceau, sau Francionnet, fiindcă, după cum știți, în Franța este obiceiul să li se dea copiilor un diminutiv de la numele lor ; uneori se ajunge la nume foarte hazlii, ca cel al surorii mele mai mari care se numește Elisabeth dar căreia i se spune Babay : de ce nu Berbet sau Barbichon, ar fi la fel de frumos.

Îi făgăduiam aşadar slujnicei să nu suflu o vorbă, căci nu aveam încotro dacă voiam să gust din bunbunurile acelea : îmi vorbeau stîlcit aşa cum li se vorbeşte copiilor. Fiind iscoditor nevoie mare, am văzut că un servitor se duce către porumbar să ia nişte porumbei căci voia să nu lipsească nimic de la ospăţ. Aş fi vrut grozav să mă iau după el, deşi îmi spusese că acolo stă fiara, şi chiar m-aş fi dus dacă slujnica nu m-ar fi ţinut strîns de braţ, ca să nu văd hoţia : dar oricît s-au ferit ei, tot am văzut cum omoară porumbeii ; am mîncat totuşi din tocăniţă fără să fac mofturi. A doua zi, către cină, mama şi cu tata porunciră să li se pregătească repede masa, iar mama, aflîndu-se în curte, spuse celui care în lipsa ei furase porumbeii din hulubărie să se ducă să ia chiar atunci vreo două-trei perechi. Cînd am văzut că servitorul intră înăuntru şi că mama îl urmează, am început să strig, mamă, mamă, nu intra în hulubărie, acolo este fiara : atunci ea s-a întors şi m-a întrebat cine mi-a băgat asta în cap, fiindcă nu voia să fiu speriat cu lucruri din astea care uneori îi îmbolnăvesc pe copii ; i-am povestit tot ce ştiam, stăruind, mai ales, că atunci cînd servitorul se afla în hulubărie, nu trebuia să ne apropiem dacă nu voim să fim ameninţaţi cum mă ameninţa pe mine slujnica. Vă daţi seama ce trai bun au avut slugile cu mama mea ; de atunci, aceasta s-a hotărît să mă lase întotdeauna acasă de vreme ce luam atît de bine seama la paguba ce i se făcea.

Trebuie să las la o parte o mulţime de copilării pe care le făceam cînd eram mititel şi să vin ceva mai aproape. Cînd am mai crescut puţin şi am început să judec mai bine, a fost pus cineva să mă înveţe să scriu şi să citesc, lucru pe care l-am izbutit foarte curînd : apoi am fost trimis zilnic la preotul din sat care m-a învăţat toată latineasca pe care o ştia el.

Încă de pe atunci firea mea mă făcea să urăsc faptele josnice, cuvintele prosteşti şi purtările neroade ale tovarăşilor mei de şcoală, care erau copiii supuşilor tatălui meu, crescuţi ca vai de lume în bordeiele lor de pe cîmp. Mergeam pînă a le arăta chiar şi în ce fel trebuie să se poarte, iar dacă nu mă ascultau îi băteam de-i zvîntam,

lucru ce se întîmpla destul de des : netoții aceștia, nepricepînd că le fac un bine și neștiind că cine iubește și pedepsește, erau afară din cale de îndărătnici și-mi ziceau în graiul lor : Vă dă mîna, fiindcă sînteți Domn, și multe alte neghiobii și obrăznicii țărănești. Uneori se plîngeau părinților lor de asprimea mea și-i trimeteau să-l roage pe tata să-mi spună să nu le mai bat copiii, care nu se încumetau să mi-o întoarcă, așa cum se cuvenea. Eu însă mă apăram atît de frumos, încît toți erau siliți să spună că aveam mare dreptate să-i pedepsesc pentru ceea ce săvîrșeau.

Uneori îl auzeam pe tata vorbind despre universități, în care se află Colegiile unde învață tineretul, copii de toată mîna ; îmi doream din tot sufletul să mă duc și eu acolo, să am și eu niște prieteni pe placul meu căci aici nu aveam de nici un fel, sau cel mult pe nătărăii din sat. Tata, văzînd că firea mă îndeamnă către literatură, nu voia să mă abată de pe această cale căci știa prea bine că meseria armelor îmbrățișată de el este cum nu se poate mai păcătoasă. Dar, fiindcă școlile din ținutul nostru nu erau pe placul lui, odată, în ciuda plînsetelor mamei, plecînd cu treburi la Paris, tata m-a luat și pe mine și m-a dat în gazdă la un profesor de care îi vorbise un prieten de-al lui. După ce m-a încredințat unui avocat pe care-l cunoștea de multă vreme și l-a rugat să aibă grijă să nu-mi lipsească nimic, s-a întors în Bretania și m-a lăsat pe mîna belferilor care, după ce au examinat puținele mele cunoștințe, m-au socotit bun pentru clasa a cincea, dar mi se făcuse un mare hatîr.

Atunci am văzut cît de mare era deosebirea și cît de departe eram de ceea ce crezusem eu ; nici vorbă de plăcerile la care visasem. Nu-mi venea să cred că am pierdut dulcea libertate pe care o aveam la țară, cînd alergam cît era cîmpia de mare, scuturînd nuci sau culegînd struguri fără să mă tem de pîndari, sau, din cînd în cînd, mergînd cu tata la vînătoare. Acum eram mai rău decît un călugăr închis la mînăstire, trebuia să mă duc la slujbă, la masă și la lecții la anumite ore, căci aici totul se petrecea după tipic. În loc de cartea pe care o avem la țară și-n care nu găseam nimic mai deosebit, aveam un profesor din cei mai mari, înspăimîntător la vedere, care trecea

tot timpul printre noi cu un bici în mînă pe care-l mînuia cu iscusință așa cum se cuvine s-o facă unul că el. Nu cred că Dionisos Tiranul, după ce norocul i-a întors spatele și s-a făcut profesor, ca să poată porunci mai departe, și-a dat ifose mai regești decît își dădea acesta.

Cel mai greu pentru mine era că nu aveam voie să vorbim altfel decît latinește, iar eu nu eram în stare să nu scap și cîteva cuvinte în limba maternă : drept care mă alegeam mereu cu ceea ce se numea *semnul* [5], care aducea după sine o pedeapsă. Eu îmi închipuiam că trebuie să fac ca discipolii lui Pitagora, despre care auzeam atîta vorbindu-se, să tac șapte ani cum făcuseră ei [6], fiindcă, de cum deschideam gura, eram împroșcat cu ocări de parcă aș fi fost cel mai mare nelegiuit de pe lume. Dar ar fi trebuit să mi se taie limba, căci, atîta vreme cît o aveam, nu puteam s-o las să mucegăiască. Pînă la urmă, ca să-i potolesc cheful de trăncăneală, am fost silit s-o las să rostească toate cuvintele latinești pe care le învățasem, la care mai adăugam și unele franțuzești, stîlcite, așa, ca vorbirea mea să fie cît mai desăvîrșită.

Monitorul era un tînăr îngîmfat și cum nu se poate mai obraznic ; cerea să i se spună Hortensius, atîta tot, de parcă ar fi coborît din oratorul care a trăit la Roma pe vremea lui Cicero, sau de parcă elocința lui s-ar fi asemănat cu a acestuia. Cred că numele lui era Le Heurteur, dar că a vrut să-l schimbe ca să aibă în el ceva roman și să se poată crede că limba latină este limba lui maternă. Tot astfel mulți scriitori din vremea noastră și-au schimbat prostește numele dîndu-le o înfățișare română, din dorința de a da mai multă strălucire cărților lor pe care neștiutorii le vor crede scrise de niște persoane din antichitate. Nu vreau să-i numesc pe acești pedanți, nu aveți decît să vă duceți pe strada Saint Jacques, operele lor pot fi văzute acolo și se poate afla și cine sînt autorii.

Dar prostia de a fi făcut un lucru ca acesta și multe alte păcate pe care le avea nu ne supărau cît nemaipomenita lui cărpănoșie care-l împingea să-și însușească cea mai mare parte din banii pe care-i plăteam noi și să ne hrănească cu răbdări prăjite. Atunci am aflat, cu du-

rere în suflet, că toate cuvintele ce exprimă necazurile şcolarilor încep, parcă ar fi un făcut, cu P : de pildă *pédant* (pedant, belfer), *peine* (chin), *peur* (frică), *punition* (pedeapsă), *prison* (închisoare), *pauvreté* (sărăcie), *petite portion* (porţie mică), *poux* (păduchi), *puces* (pureci) şi *punaises* (ploşniţe), şi încă multe altele pentru înţelegerea cărora trebuie un dicţionar şi timp din belşug.

Pentru masa de dimineaţă eram la cheremul bunătăţii sufleteşti a unui păcătos de servitor, care, ca să nu ne dea nimic de mîncare, pleca la plimbare, îndemnat de profesor, chiar la ora cu pricina, ca să se mai facă o economie, iar noi să răbdăm pînă la prînz, cînd nu era chip să ne săturăm căci nu ni se dădea decît ceea ce credea profesorul de cuviinţă ; nu ni se dădea niciodată legume, salată, muştar sau oţet, de teamă să nu ne crească pofta de mîncare.

Doamne, ce mese prăpădite chiar şi pe lîngă cele ale porcarilor din satul nostru, şi încă ni se mai spunea şi că sîntem nişte lacomi şi nu aveam voie să luăm din farfurie decît cînd, potrivit unor reguli, ne venea rîndul. Cei mai îndrăgiţi de profesor erau cei ce nu mîncau deloc sau se mulţumeau cu o porţie foarte mică. Erau copiii din Paris, nişte mofturoşi, cărora nu le trebuia decît puţină mîncare : însă mie îmi trebuia mult mai multă, mai ales că eu nu fusesem crescut ca un domnişor ; totuşi, nu primeam mai mult, iar profesorul spunea că mi se dădea cît pentru patru, că nu mîncam, ci devoram. Adică nu era nici o nădejde să mă îndrăgească. La masă, ţinea întotdeauna o scurtă cuvîntare despre cumpătare, adresată cu precădere mie : îl cita pe Cicero care spune că nu trebuie să mănînci decît ca să trăieşti, nu să trăieşti ca să mănînci [7]. Îmi aducea drept pildă cumpătarea anticilor şi nu uita nici povestea cu căpitanul care a fost găsit în timp ce cocea nişte napi ca să-i mănînce : pe deasupra ne arăta că mintea nu-şi poate îndeplini funcţiile cînd corpul este prea ghiftuit cu carne şi spunea că am fost aduşi la el ca să învăţăm nu să mîncăm în neştire, şi că trebuia să ne fie gîndul mai mult la învăţătură decît la mîncare. Dar dacă vreun medic s-ar fi aflat pe acolo, şi ar fi fost de partea noastră, ar fi putut dovedi că nimic nu este mai dăunător pentru sănătatea copiilor decît să-i pui să pos-

tească. Dar iată de ce-i dădea mîna să propovăduiască cumpătarea : în timp ce noi mîncam opt inși dintr-o ciosvîrtă de oaie, el mînca singur un clapon întreg. Niciodată Tantal, în infern, n-a fost ispitit de merele pe care nu le putea ajunge cum eram ispitiți noi de bunătățile acestea de care nu îndrăzneam să ne atingem.

Dacă vreunul din noi păcătuia, îl pedepsea în așa fel încît tot el să iasă cîștigat. Nu-i mai dădea decît pîine și apă, și nu-și mai rupea nici nuielele. La sărbători, ca sfîntul Martin, Boboteaza sau lăsata secului, nu poruncea să ni se pregătească ceva mai bun decît dacă dădeam fiecare cîte un scud pe deasupra ; și cred că se alegea cu ceva cîștig și din ospețele acestea, mai ales că noi ne mulțumeam cu puțin, obișnuiți cum eram să flămînzim ; cu cîteva păsări fierte și două trei bucăți de carne friptă ne credeam la cele mai bogate mese ale lui Lucullus, pe care nu-l mai scotea din netrebnic, josnic și porc : în felul acesta se îmbogățea pe socoteala bietelor noastre pîntece care-l amenințau cu răzbunarea și, vă rog să mă credeți, că mă temeam să nu-și facă păianjenii pînză pe fălcile mele, cît stăteau de nemișcate, și să nu vină un moment cînd va trebui să le curăț. Doar Dumnezeu știe cîte trebuia să scornesc ca să pot fura din cînd în cînd ceea ce-mi era necesar.

Eram în timpul unei petreceri la care Directorul, om destul de cumsecade, chefuia cu niște prieteni de-ai lui : la desert aveam să citim epigrame despre musafiri, iar aceștia, ca răsplată, ne dădeau atît de multe fructe, prăjituri, plăcinte și uneori atît de multă carne, dacă nu fusese încă luată de pe masă, încît descoseam căptușeala hainei și băgam totul acolo ca într-un sac.

Cele mai bune mese pe care le-am mîncat la cei mai mari prinți din lume nu mi s-au părut atît de gustoase ca cele cîștigate cu poezia mea. Bietele mele versuri pe care le-am scris de atunci încoace nu mi-au adus niciodată vreun cîștig pe măsura aceluia, care, pentru mine, făcea cît o împărăție.

Eram la fel de mulțumit cînd, la sărbătorile mari, avocatul căruia mă încredințase tata trimitea după mine ca să prînzesc la el ; atunci, fiindcă mă poftise pe mine,

pe lîngă ce se mînca de obicei, se dădea şi un pateu oarecare asupra căruia mă aruncam cu mai multă îndîrjire decît s-ar arunca un rege cutezător asupra unui oraş răzvrătit. Dar, odată cu sfîrşitul mesei, bucuria se sfîrşea şi ea : mă întreba ce învăţ la şcoală şi, la cea mai mică şovăială a mea, mă ameninţa că îi va spune tatii că nu învăţ nimic. Este bine ştiut că unui copil, oricare i-ar fi firea, îi place mai mult să se joace decît să înveţe ; aşa eram şi eu pe vremea aceea, deşi, trebuie să vă spun, eram printre cei mai buni din clasă. Cînd avocatul îşi dădea seama de aceasta, îmi dăruia cîţiva bănuţi pe care nu uita să-i pună tatălui meu la socoteală : cu banii primiţi, în loc să-i dau pe jocuri copilăreşti, îmi cumpăram nişte cărţi cărora li se spune romane şi care povestesc isprăvile cavalerilor de altă dată. Un tovarăş de şcoală îmi împrumutase cîndva o carte din acestea [8], care m-a încîntat nespus de mult ; pînă atunci nu citisem decît Epistolele familiare ale lui Cicero şi Comediile lui Terenţiu. Mi s-a spus că la Tribunal este o librărie care vinde poveşti nemaipomenite de felul aceleia citite de mine, şi acolo îmi duceam banii : cred că eram un muşteriu foarte bun căci, temîndu-mă că nu voi putea pune mîna pe cartea pe care ardeam de nerăbdare s-o am, dădeam pe ea cît îmi cerea negustorul care înţelesese cu cine are de-a face. Vă jur, domnule, că aş vrea să fiu acum neştiutor cum eram pe vremea aceea : aş încerca aceeaşi mare plăcere citind cărţi de felul acelora, şi n-aş mai umbla să-mi caut bucuriile în altă parte : nu mai găsesc nici un scriitor pe gustul meu, decît dacă vreau să-l iau cu greşeli cu tot, căci, drept să vă spun, ştiu foarte bine unde se găsesc cărţi, dar nu ştiu unde sînt cele bune ; vă voi dovedi, cu alt prilej, că nici nu se mai găsesc din astea, şi că toate au cusururi foarte mari.

Îmi petreceam, aşadar, timpul citind romane cavalereşti şi trebuie să vă spun că lucrul acesta trezea curajul în mine şi mă îndemna să pornesc în lume şi să săvîrşesc isprăvi aidoma celor citite. Mi se părea că poţi să tai un om în două, dintr-o singură lovitură, aşa cum tai un măr. Plăcerea mea nu mai cunoştea margini cînd îi vedeam pe uriaşi măcelăriţi, hăcuiţi cum se hăcuieşte carnea pentru plăcintă. Sîngele care ţîşnea şuvoi din tru-

purile lor se aduna într-un fluviu de apă trandafirie în care mă scăldam cu mare plăcere, iar uneori îmi închipuiam că sînt însuşi tinerelul din poveste care-o sărută pe infanta durdulie cu ochii verzi ca de şoim. Ce mai încoace şi încolo, capul îmi era doldora de înfruntări, turniruri, castele, livezi, farmece, încîntare, poveşti de dragoste : iar cînd îmi dădeam seama că toate acestea nu erau decît plăsmuiri, îmi spuneam că nu este bine că nu sîntem lăsaţi să le citim şi că, dimpotrivă, ar trebui să se facă în aşa fel încît, pe viitor, să trăim aşa cum se trăia în cărţile mele : atunci mă apucam să blestem treburile josnice de care se ţin oamenii în vremea noastră şi pe care eu le urăsc din toată inima.

Mă înrăisem de tot şi nu mai păstram nimic din ţinutul meu, nici măcar vorba. Trăiam alături de normanzi, de picarzi, de gasconi şi de parizieni, de la care deprindeam alte lucruri : mă număram printre cei cărora li se spune *ciumă,* şi noaptea, cu o joardă sub haină, alergam în curte ca să-i snopesc pe cei care se duceau, ca să fiu cuviincios, într-un anumit loc. Purtam o bonetă turtită, o haină fără nasturi, încheiată cu ace sau cu agrafe, o pelerină ponosită, guler negru de jeg, încălţări albite de noroi ; totul se potrivea de minune cu ceea ce trebuia să fie un şcolar zurbagiu : iar de-mi pomenea cineva de curăţenie, avea numaidecît de-a face cu mine. Pe vremuri era de-ajuns să aud glasul mînios al vreunui dascăl că tremuram ca frunza bătută de vînt : pe cînd acum, nici cu tunul nu m-ai fi speriat. Nu mă mai temeam de bici de parcă pielea mi-ar fi fost de tablă şi mă ţineam de tot soiul de răutăţi : aruncam în cei ce treceau pe strada colegiului cu pocnitori, cu pungi cu gunoaie şi, uneori, chiar cu murdărie. Odată am lăsat pe fereastră un coş legat de o frînghie : brutarul de jos, căruia îi aruncasem o monedă, trebuia să pună înăuntru cîteva prăjituri. Dar, în timp ce-l trăgeam în sus, profesorul meu, care locuia într-o odaie sub mine, l-a apucat cînd a ajuns în dreptul lui şi nu i-a dat drumul decît după ce l-a golit. Cobor să văd cine mi-a făcut una ca asta, dar văzîndu-l pe belfer în prag, mi-am dat seama că el este şi n-am îndrăznit nici măcar să deschid gura. Dar cît de cumplită mi-a fost

durerea cînd mi-a poruncit să mă duc să-l poftesc pe un alt profesor, vecin cu el, să vină să mănînce împreună. L-am adus şi l-am însoţit pînă în cameră, unde nu am văzut pe masă decît prăjiturile mele, din care nu mi-a dat nici măcar o fărîmiţă, atît de hain era. După cum vedeţi, respecta întru totul poruncile zgîrceniei, nimic de zis, îi fura pe elevi ca să-şi sature prietenii. Îţi arăt eu ţie, cărpănosule, mi-am zis în sinea mea, chiar de mă voi alege cu o bătaie. Am să-ţi fac una, de n-o s-o uiţi aşa repede.

Curînd s-a ivit prilejul să mă răzbun, de parcă l-aş fi chemat eu. Tatăl unuia din colegii mei i-a dăruit profesorului un pateu de iepure ; prima dată cînd l-a gustat, stînd la masă cu noi, zicea că este foarte bun : cred că anume mînca în faţa noastră tot ce avea mai bun, ca să înnebunim noi de poftă ; nu i-a dat nimic nici măcar fiului celui care i-l dăruise. Am auzit cum spune să i-l aducă în camera de lucru, căci la mîncare ţinea ca şi la cărţi, hrana trupului fiindu-i la fel de scumpă ca şi cea a spiritului. L-a pus într-un loc închis cu nişte scînduri pe jumătate desprinse şi acoperite pe laturi cu o rogojină veche pe care am desfăcut-o cînd nu m-a văzut el şi, cum pe atunci eram subţirel de tot, cu ajutorul unui gascon, credincios mie, care a scos o scîndură trăgînd din răsputeri, m-am strecurat în odaia închinată atît lui Bachus şi lui Ceres cît şi Muzelor. M-am uitat după scînduri, am răscolit toate cărţile, dar n-am găsit nimic : în timp ce mă plîngeam celui care mă aştepta nerăbdător afară şi îmi şi scosesem picioarele ca să ies cu spatele, aplecîndu-mă, dau cu ochii peste o ladă mare în care cu un an în urmă pusesem nişte flori ; îndemnat de un diavol, mă întorc înspre ea şi văd că pateul este înăuntru. Coaja era tare şi fără nici un gust, căci nu era făcut cu unt, drept care m-am gîndit că ar fi prea greu să-l iau cu totul : am lăsat coaja, nu am luat decît miezul de carne moale şi am pus în loc un încălţător care se afla la îndemînă. După ce am închis capacul, am înfăşurat pateul într-o hîrtie, l-am dat prietenului să-l ţină şi l-am urmat cu rîvna cu care urmăreşti vînatul. Vă jur că pateul n-a stat multă vreme în mîinile noastre şi că nici nu ne-am gîndit la un loc sigur unde l-am fi putut ascunde, căci l-am pus

într-o ladă naturală, înainte de căderea nopții : ar fi trebuit să avem o fereastră la pîntece, vorba lui Momus [9], ca să se descopere că sîntem niște hoți.

Hortensius nu s-a gîndit la pateu decît a doua zi cînd și-a amintit de el și i-a poruncit servitorului să se ducă să-l poftească la prînz pe un alt belfer, un bătrîn, tovarășul lui de beție, și să-i spună că-i va da niște iepure pe cinste, dacă va aduce și el, în schimb, niște vin din cel pe care-l avea, ca să stingă setea pe care le-o va face sărătura. Belferul a sosit îndată cu vinul cerut de Hortensius ; de cum a intrat în odaie, servitorul s-a dus să ia pateul din ladă, l-a adus și l-a pus pe masă ; musafirul luă îndată un cuțit și-l vîrî în el chiar pe unde coaja era începută crezînd că, de fapt, nu este, și l-a învîrtit apăsînd cu mîna deasupra : spunea tot timpul, ia să vedem ce are pateul ăsta în burtă. Ce cuțit bun aveți, domnule Hortensius, taie singur, nu trebuie să-mi dau nici o osteneală. Hortensius murea de rîs văzînd cît este de prost și cum bagă cuțitul tocmai acolo unde pateul era tăiat : în timp ce celălalt, ridicînd coaja, zicea, ce-ați găsit de rîs ? Neputînd să vadă bine ce este sub coajă, și-a pus ochelarii și a văzut încălțătorul în loc de iepure ; a crezut că Hortensius voise să-și bată joc de el și că de aceea rîdea atît de tare : neputînd să sufere ușor o atare umilință, și-a luat carafa cu vin sub haină și a plecat bombănind : Hortensius, mai tulburat decît el, l-a lăsat să plece fără să se gîndească să-i ceară iertare, și nu știa pe cine să bănuiască de furtul pateului. Servitorul care-l dusese în camera de lucru îi dovedise de atîtea ori marea lui credință, încît nici nu putea fi vorbă să-l fi luat el. Sluga aceasta era ca și el însuși : era Achate, Pirithus, Pilade al lui, cinstea îi era atît de mare, încît te făcea să uiți starea lui umilă. Avea banii pe mînă și nu ciupea niciodată nimic. Atît doar că mai tăia ceva din porțiile noastre, drept care îi ziceam foarfeca lui Hortensius. Putea cineva să creadă că ar fi vrut să ia din ceea ce stăpînul și prietenul său îi lăsa în grijă ? Era mult mai firesc să creadă că hoțul este unul dintre școlari, și belferul chiar s-a gîndit la asta, știind că printre noi se află unii care sînt atît de îndemînatici că ar fi în stare să deschidă orice

încuietoare. Totuși, fiindcă nu-l putea bănui pe unul anume, tare ar mai fi vrut, cît era de turbat, să ne spintece trupul ca să afle adevărul, așa cum a făcut Tamberlan cu soldatul care furase laptele de la o țărancă săracă. În cele din urmă s-a hotărît să ne pedepsească pe toți ca nu cumva să scape vinovatul, ceea ce ar fi fost, cu voia domniei sale, o mare nedreptate. La ce pedeapsă credeți că s-a gîndit ? La aceea care, cum că spuneam mai înainte, îi aducea lui cîștig : a prînzit anume înainte ca noi să fi ieșit din clasă, și s-a închis în camera de lucru. Întorcîndu-ne de la biserică, nu l-am găsit pe servitor ca să ne dea pîinișoarele ce ni se dădeau de obicei la ora aceea, după care alergam mai ușor decît dacă ne-ar fi împins crivățul din spate și vă rog să mă credeti că, atunci cînd auzeam că a sosit brutarul să ni le aducă, parcă sufla peste noi o adiere caldă căci erau goale înăuntru, pline cu vînt în loc de miez. Vă las să vă închipuiți cît eram de înfometați ; totuși, am fost așezați la masă, dar deasupra nu era decît o față de masă albă ca otrepele de vase : folosirea șervețelelor nu era îngăduită, căci ne-am fi putut șterge pe ele degetele unse de grăsime, iar aceasta-i hrănitoare, așa că este mai bine ca degetele să fie linse. Întrebîndu-l pe servitor ce mîncăm, ne-a adus coaja pateului și ne-a spus, Domnul dorește să vă mîncați partea de aici. Un normand înfometat ridică coaja și văzu încălțătorul, se înfurie atît de tare pe servitorul care-și bătea joc de noi, încît a azvîrlit cu coaja în el, după care s-a închis în camera unui prieten unde a stat toată ziua de teama lui Hortensius. Gasconul și cu mine leșinam de rîs, deși burțile ne erau aproape la fel de goale ca ale celorlalți ; și fiindcă nimeni nu avea ce să mănînce, am cumpărat, cu banii noștri, ceva din oraș : astfel că au tras cei care habar nu aveau ce se întîmplase, iar belferul n-a aflat niciodată că eu furasem iepurele.

Între timp ajunsesem în clasa a treia ; pentru anul acela nu dădusem încă nimic pentru profesori și pentru alte cheltuieli, deși eram aproape de vacanță ; tata uitase să-mi trimită banii aceștia odată cu ceilalți : monitorul, nemulțumit nevoie mare, se purta din pricina aceasta cu o asprime de care ceilalți erau scutiți și, cînd i se ivea prilejul să mă umilească, nu-l scăpa niciodată. Ca să-l

umplu și mai tare de ciudă, văzînd că încearcă pe toate căile să arate că pedepsele la care avea el chef să mă supună mi se cuveneau, învățam cu mai multă sîrguință și nu mă mai țineam ca altădată de tot felul de năzbîtii ; în cîteva rînduri era gata să-și piardă răbdarea și să mă certe pe nedrept, atît de tare o lua razna sufletul acesta josnic dacă nu-și sătura zgîrcenia.

Răutatea lui m-ar fi țintuit la stîlp dacă n-ar fi sosit banii la timp. Voiam să i-i dau după obiceiul care îngroșa cîștigul belferilor, adică într-un pahar frumos de cristal plin cu bomboane, cu o lămîie înăuntru, fără să înfig totuși banii în coajă, cum este obiceiul : i-am băgat înăuntru printr-o gaură. Domnule, i-am zis eu cu prefăcătorie, știți că sînt dintr-un ținut îndepărtat, nu am primit încă ceea ce vi se cuvine : pînă atunci vă dau aceasta din partea mea ca dobîndă la cei zece scuzi de aur pe care îi veți primi peste cincisprezece zile.

Această dulce făgăduială a sfărîmat stînca ce-i înconjura inima și-l împiedica să simtă respectul și prietenia ce-i arătam ca să-i învingă asprimea. A luat paharul, mulțumindu-mi cu un zîmbet, mi-a vărsat cîteva bomboane în pălărie, și dădu lămîia unuia din cei ocrotiți de el, care nu locuia în școală, fără să știe că această lămîie este la fel de prețioasă ca oricare măr din grădina Hesperidelor. Ca să gust pe deplin plăcerea, l-am lăsat în pace, dar, după lecție, cînd am văzut că externul este gata să plece, m-am dus după el și l-am întrebat dacă nu vrea să-i dau bomboanele ca să-mi dea lămîia. S-a învoit căci îi plăcea mai mult ceva dulce decît ceva acrișor ; apoi m-am întors iar către profesor care corecta o lucrare și l-am tras de mînecă. L-am întrebat rîzînd dacă nu vrea să mănînce niște lămîie și, spunînd aceasta, am desfăcut-o în două jumătăți cu un briceag : i-am arătat scuzii. Nu veți aștepta atît cît ați crezut, i-am spus eu. Nu, răspunse el, luînd banii, aceștia sînt pentru mine, lămîia ți-o las toată ție : după care mi-a spus că iscusința mea este lăudabilă, dar că nu încuviințează curajul pe care l-am avut și care m-ar fi putut face să-mi pierd banii.

În timp ce spunea toate acestea, școlarii aplaudau trîntindu-și ghiozdanele de bancă atît de tare de mai mai să le rupă.

De atunci, fiara aceasta, pe deplin îmblînzită, nu s-a purtat cu mine mai aspru decît cu ceilalţi, dar nu m-am putut bucura multă vreme de această fericire fiindcă tata mi-a scris să mă duc acasă la nunta celor două surori ale mele care aveau să se mărite în aceeaşi zi, una cu un gentilom de ispravă, alta cu un consilier de la tribunalul din Bretania. M-am dus aşadar cu poştalionul şi nu m-am simţit niciodată mai bine ca la mine în sat, fiindcă nu mi se vorbea decît despre ospeţe. Totuşi, după petrecere, dorinţa de a mă ţine de carte m-a făcut să plec, mai ales că se apropia Sfîntul Remy şi se deschidea şcoala, aşa că pe la vîrsta de treisprezece ani m-am întors la Paris ca să intru în clasa a doua. Apoi, în anii următori, am trecut în celelalte clase şi, în cele din urmă, mi-am isprăvit învăţătura. Nu vă mai spun nimic din întîmplările din acest timp fiindcă sînt nişte fleacuri ce nu ar face decît să vă supere urechile. M-am săturat eu singur de cîte nerozii v-am povestit, mai ales că sînt în stare să vă spun şi lucruri mai de soi. Cum asta, domnule, zise gentilomul burgund, vreţi să mă lipsiţi aşa, fără milă, de istorisirea celor mai hazlii dintre păţaniile dumneavoastră ; poate că nu ştiţi că faptele acestea mărunte sînt deosebit de plăcute şi, de vreme ce ne place să le ascultăm pe cele ale vagabonzilor şi ale ticăloşilor [10], cum nu ne-ar plăcea să le ascultăm pe cele ale unui gentilom aflat la învăţătură, care-şi dovedeşte ascuţimea minţii şi măreţia sufletului încă din tinereţe ? Nu ştiţi însă, răspunse Francion, că o să vă placă mai mult să ascultaţi ce mi s-a întîmplat cînd m-am mai copt, mai ales că sînt fapte de seamă în care veţi găsi desfătări mai mari. Nu aştept decît lucruri minunate de la viaţa dumneavoastră de curtean, spuse gentilomul, căci de minunăţii din acestea am mai auzit eu de la nişte persoane care veneau de la curte şi care mi-au spus că, pe acolo, se petrec lucruri nemaipomenite. De aceea vreau să vă şi văd acolo, să vă fi isprăvit învăţătura, chiar de-ar fi fost să fiţi biciuit de zece ori în fiecare clasă. Nu vreau totuşi să sar de la o epocă la alta : ştiţi să vă închipuiţi lucrurile ca şi cum s-ar petrece aici, îi zise Francion, şi vă sînt recunoscător din inimă că doriţi atît de mult să mă vedeţi biciuit, numai că, unde aş putea găsi nişte fese atît de zdravene ? Vă rog să puneţi

să-mi facă o platoşă pentru fund, să fie vopsită în culoarea cărnii, sau să-mi împrumutaţi pielea fundului dumneavoastră ca s-o acopăr. N-aveţi nici o grijă, mă voi îngriji de tot, îi răspunse gentilomul.

Îl văzu apoi pe Francion dînd puţin la o parte perdeaua patului : întinzînd capul, şi-a aruncat ochii în ungherul cel mai îndepărtat al camerei. La ce vă uitaţi domnule, îi zise el ; voiam să văd, răspunse Francion, dacă nu cumva se află aici vreuna din slugile dumneavoastră ca să-l rog să-mi dea tablouaşul acela agăţat de perete. De aici din pat, nu sînt în stare să văd ce reprezintă ; mă duc eu să-l iau, îi spuse stăpînul castelului şi, ridicîndu-se de pe scaun, s-a dus să ia tabloul ; era oval şi nu mai mare decît un cadran solar ce poate fi purtat în buzunar. I l-a dat lui Francion, iar acesta îi spuse că se căieşte că a vorbit despre tablou, de vreme ce a trebuit să se ostenească să i-l aducă. Apoi l-a privit şi a văzut pictată cea mai desăvîrşită şi încîntătoare frumuseţe din lume : Bine, domnule, strigă el, puneţi asemenea vrăji în camera oaspeţilor ca să moară pe nesimţite şi să le luaţi ce rămîne după ei ? M-aţi ucis arătîndu-mi portretul acesta ; nu toată lumea este atît de simţitoare ca dumneavoastră, spuse gentilomul ; de-ar fi aşa, eu ar fi trebuit să fi murit de mult, căci m-am uitat de nenumărate ori la chipul acesta fermecător.

Francion se uită pe capacul tabloului, căci se închidea ca o cutie, şi văzu scris, Nays. Ce înseamnă aceasta, întrebă el ; este numele frumuseţii din tablou, îi răspunse gentilomul ; este o italiancă, vă puteţi da seama după pieptănătură. Un gentilom italian, numit Dorini, care nu de mult a trecut pe aici, mi-a împrumutat portretul pentru opt zile, ca să-l pot privi pe îndelete. L-am pus în camera aceasta ; este cea mai liniştită din tot castelul, aşa că aici îmi petrec cele mai plăcute clipe. Această frumuseţe fără seamăn mai trăieşte, întreabă Francion ; nu ştiu nimic, răspunse gentilomul, doar Dorini ne-ar putea spune. Cum de n-aţi căutat să aflaţi pînă acum, urmă Francion ; se vede că sînteţi o fire uşuratecă ce nu se sinchiseşte de nimic. Aşa este, răspunse gentilomul, şi vă jur că zilele trecute, cînd m-am dus s-o văd pe Hélène, care nu este decît o frumuseţe de rînd, plăcerea mea n-a fost cu nimic

mai prejos de aceea pe care aş încerca-o cu nemaipomenita Nays. Cînd veţi fi silit să sărutaţi un chip fără farmec, închideţi ochii, domnule, simţurile vă vor fi încîntate, căci veţi trece prin cele mai desăvîrşite plăceri ale dragostei şi astfel veţi domoli dorinţa de a vă împreuna cu un trup în care ochii dumneavoastră văd izvorul unei nespuse pasiuni.

După ce s-a uitat cu luare-aminte la portret, Francion l-a agăţat de tăblia patului şi a început din nou să vorbească după cum se va vedea în cartea următoare.

SFÎRŞITUL CELEI DE A TREIA CĂRŢI

A PATRA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Mîine, la lumina zilei, mă voi uita pe îndelete la acest portret, zise Francion, dar acum trebuie să-mi plătesc datoria față de dumneavoastră și, în loc de întîmplările din viața de curtean, să vi le povestesc pe cele din viața de școlar. Închipuiți-vă, așadar, că-l vedeți pe Francion intrînd în clasă, cu izmenele mai lungi decît pantalonii, căzîndu-i peste ghete, cu pelerina atîrnînd ca vai de lume și ghiozdanul la subsuoară, încercînd pe unul să-l zgîrie, iar altuia să-i tragă un pumn în nas : aveam întotdeauna un roman la mine, pe care-l citeam pe ascuns punînd celelalte cărți pe deasupra, de teamă să nu mă vadă monitorul : întrucît curajul îmi sporise foarte mult, suspinam de durere că pînă atunci nu ajunsesem să săvîrșesc nici o faptă vitejească, deși aveam vîrsta la care cavalerii rătăcitori îi uciseseră pe mulți din dușmanii lor, și nu mă simt în stare să vă spun cît de mult sufeream că puterea nu se supunea minții. Să nu vă mirați că-mi plăcea mai curînd să citesc decît să-l ascult pe monitor căci era cel mai mare dobitoc care a urcat vreodată la catedră. Ne spunea numai prostii și ne făcea să ne irosim timpul cu lucruri nefolositoare, silindu-ne să învățăm mii de baliverne din cele mai belferești cu putință. Luptam din răsputeri pentru primele locuri și ne puneam întrebări, unii altora, dar ce fel de întrebări credeți : care este etimologia lui *luna* și trebuia să răspunzi că acest cuvînt se spune *quasi luce lucens aliena* * : ca și cum am spune că în franceză *chemise* se zice „quasi sur chair mise“ [1] : frumoasă învățătură, nu-i așa ? bună pentru adăpat sufletele tinere. Totuși, așa ne petreceam zilele, cu glume ca acestea, iar cel care răspundea cel mai bine căpăta titlul de împărat [2]. Uneori, dobitocul acesta pedant ne dădea să facem versuri și ne lăsa să le luăm gata făcute din Virgiliu, numai ca să-l imităm mai bine și să folosim,

---

* Strălucind cu un fel de lumină îndepărtată.
Traducerile din latină aparțin *Mihaelei Paraschiv*.

ca să le desăvîrşim pe ale noastre, nişte cărţi ca cea a lui Parnasse şi a lui Textor[3]. Dacă ne dădea de compus ceva în proză, foloseam tot astfel de cărţi din care luam tot soiul de bucăţi şi făceam cu ele un talmeş-balmeş după reţeta belferească : numai bună ca să ne coacă mintea şi să ne întărească judecata. Urîtă treabă să vezi că universităţile sînt pline de barbari şi că învăţătura tineretului este dată pe mîna lor. N-ar trebui oare să ţină seama că trebuie să-i înveţe de vreme pe copii să scoată ceva din capul lor, nu să-i trimită la culegeri lesne de priceput şi care mai mult le înţelenesc mintea? Habar n-au ce înseamnă o limbă curată, o rostire frumoasă, o cugetare, o pildă dată cînd trebuie, apropieri potrivite. Doamne, cum sînt amăgiţi bieţii părinţi, care-şi închipuie că şi-au dat copiii pe mîna cuiva care-i va învăţa lucruri bune şi folositoare. Dascălii sînt nişte oameni care trec aproape direct de la plug la catedră ; cîtăva vreme nu sînt decît un soi de slugi şi, ca să înveţe şi ei cît de cît, fură cîteva ore din cele care ar trebui să le petreacă în slujba profesorului. În timp ce bucatele se fierb pe foc, ei frunzăresc în grabă cîte o carte şi, pînă la urmă, ajung chiar profesori ; nu citesc decît comentariile despre autori, ca să le poată explica elevilor şi să le spună şi ei ceva. Altfel, habar nu au ce înseamnă o purtare cumsecade, şi trebuie să fii hărăzit cu o fire bună şi nobilă ca să nu te strici cît timp te afli în grija lor : căci te lasă să capeţi tot felul de deprinderi proaste fără să se sinchisească cineva.

Monitorul nostru, în ciuda mulţimii păcatelor sale, ţinea totuşi morţiş să ne pună să jucăm unele jocuri într-o franţuzească de-a lui, căci îşi dădea aere de mare poet. Mulţi şcolari jucau personajele din piesele scrise de el ; dornic să mă văd prinţ măcar o dată în viaţă, am jucat şi eu un asemenea personaj : era o tragedie numai cu regi şi gentilomi de seamă ; am vrut cu tot dinadinsul să fiu chiar zeul Mercur într-o alegorie latinească jucată între actele tragediei.

N-aţi văzut niciodată o harababură mai mare decît teatrul nostru. Ca să înfăţişăm o fîntînă, luasem un vas cu apă de la bucătărie, aşa cum era, fără să-l ascundem sub o pînză sau sub nişte crengi ; în cer, printre nori pusesem copaci. Hainele noastre erau cum nu se poate

mai nepotrivite ; preotul care sacrifica într-un templu păgîn era îmbrăcat ca un preot creştin, cu stihar alb, iar pe de-asupra purta o mantie ca preoţii noştri cînd fac liturghia în capelă. Altfel, rînduirea actelor era atît de minunată, versurile atît de bine scrise, subiectul atît de frumos, motivele atît de înălţătoare, încît, acum două luni cînd am dat peste cîteva fragmente ascunse printre nişte hîrţoage vechi era să-mi vărs maţele de scîrbă : Dumnezeule mare, mi-am zis, cum e cu putinţă ca Francion să fi rostit vreodată asemenea neghiobii, şi, fără să stau pe gînduri, am aruncat pe foc grozăvia de piesă. Însă, pe vremea cînd îmi jucam personajul, totul mi se părea desăvîrşit şi căutam să urmez această pildă cînd voiam să scriu şi eu versuri ; eram atît de orbit că, deşi pe cele mai multe le întîlneam prin comedii tipărite, în farsa jupînului Pathelin sau în Romanul Trandafirului, de unde belferul le ciupise, pentru mine meritul lui rămînea neştirbit. Trebuie să vă povestesc cîteva nerozii pe care le-a pus în piesă, nu numai cînd a fost să fie jucată, dar şi cînd a scris-o. Jupiter se plîngea de dureri de cap, spunea că se duce să se culce şi cerea să i se pregătească o supă de carne. Totul ar fi mers dacă autorul ar fi lăsat să se înţeleagă că, pe vremea aceea, zeul era însărcinat cu Minerva. A băgat şi cîţiva gentilomi care aveau să-l ucidă pe un altul, fără să dea vreo explicaţie, ci doar că aceştia îşi închipuiau că le jignise o rudă care recunoştea, dealtfel, că nu s-a supărat deloc : în părţile unde era nevoie ca lucrurile să se petreacă foarte repede, ţinea cuvîntări lungi, fără nici un rost, şi, în toată piesa, nimic nu era la locul lui : pe scenă se aflau doi gentilomi care se plîngeau unul altuia de necazurile pe care le aveau cu Amor ; s-au încurcat un pic şi, deodată, n-au mai putut scoate nici o vorbă, muţi ca scîndurile scenei ; nu şi-au mai amintit nimic din ceea ce aveau de făcut. Belferul le sufla de după scenă şi le spunea ce să facă, însă ei erau atît de zăpăciţi că nu auzeau nimic. Ca să-i scoată din încurcătură, a ieşit pe scenă şi le-a amintit ce trebuie să facă : numaidecît, unul din cei doi a început să vorbească recitînd o tiradă lungă pe care o începuse mai înainte :

Que viens tu faire icy, animal sans raison ?
Esloigne toy de nous, va et nous laisse faire,
Mieux que toi nous sçavons ce qui est nécessaire. [4]

Voia să-l ocărască pe Cupidon, să-i spună să nu le mai strice tihna, că sfaturile lui sînt proaste, că voiau să urmeze mai curînd simțămintele lor care le arătau ce au de făcut ca să trăiască fericiți : totul era spus pe îndelete în versurile care urmau ; însă spectatorii, văzînd că se întoarce către belfer în timp ce spune toate acestea, nu s-au îndoit că lui îi vorbește ; vă dați seama ce hohote de rîs a stîrnit în rîndul asistenței : nu s-a mai putut auzi nimic din cele spuse mai departe de cei doi îndrăgostiți ca să se vadă despre ce este vorba cu adevărat. A ieșit mare tărăboi, dar a mai fost încă unul, la fel de mare : fusesem ucis, în tragedie, de către dușmanul meu, după care jucam rolul unei furii care voia să-l pedepsească pe ucigaș. În timp ce mă aflam pe scenă împreună cu cel urmărit de mine, un actor care trebuia să-și schimbe hainele nu știa ce să facă cu cele cu care fusese îmbrăcat mai înainte ; fiind prieten cu monitorul și văzîndu-l cu capul gol, l-a acoperit cu un turban și i-a pus și tunica pe umeri, pe care apoi, deși avea sutana pe el, și-a tras-o pe mîneci, întrucît era foarte frig. În vremea asta, cel după care alergam eu în toate părțile cu o torță în mînă schimonosindu-mă în fel și chip, parcă cuprins de groază la vederea mea, începu să încurce văicărelile și a spus de șapte ori același vers, fără să și-l poată aminti pe cel ce urma ; crezînd că-mi amintesc eu versul, de vreme ce îl auzisem spunîndu-l de atîtea ori, mă întreba cum vine după asta ? Francion, suflă-mi : eu însă, fără să țin seama de ce mă întreabă, mă învîrteam în toate părțile. Monitorul, mînios foc văzînd ce se întîmplă pe scenă, iese ținînd fițuica în mînă, fără să se gîndească la veșmintele de pe el, îi trage un pumn și-i spune : Pleacă de aici, neghiobule, o să mă acoperi de rușine : învață-ți rolul : școlarul ia hîrtia și se ascunde iute în spatele scenei crezînd că asta îi cere monitorul. Eu, văzîndu-mi dascălul îmbrăcat întocmai ca școlarul care ieșise, (întrucît fuseseră luate din ceea ce rămăsese de la un balet dat la Curtea regelui, hainele noas-

tre erau aproape toate la fel) am crezut că venise să-l înlocuiască pe cel care-şi uitase rolul : l-am apucat de o mînă, aşa cum mi se spusese, şi, fugărindu-l în sus şi în jos, îi treceam cu torţa pe sub nas încît, pînă la urmă, i-am pîrlit aproape toată barba. În vremea aceasta, colegul meu, neauzindu-l recitînd pe profesor, a crezut că şi acesta uitase versurile cum le uitase şi el şi s-a apucat să i le sufle atît de tare încît putea fi auzit din cel mai îndepărtat colţ al sălii. Gîndindu-se că a surzit, se întoarce pe scenă, şi începe să i le strige în ureche : faptul mi-a întărit credinţa, că belferul dorea să joace rolul ucigaşului şi fiindcă eu eram mai voinic decît el, atîta l-am hărţuit că, în cele din urmă, nemaiputîndu-se ţine pe picioare, s-a prăbuşit la pămînt. Pot să spun că răşina care ardea în torţă l-a ameţit atît de tare încît, tot scuturîndu-l ca să-şi revină, pînă la urmă mai că a leşinat ; era atît de slăbit, că nici nu mai era în stare să spună deslușit să-l las în pace. Ca să fiu cinstit, trebuie să vă spun că am făcut-o şi din răutate, că anume m-am purtat aşa, ca să mă răzbun de cruzimea ce-mi arăta uneori. Dacă rolul ar fi fost jucat de colegul meu, nu l-aş fi supus la astfel de chinuri : trebuie să ştiţi însă că niciodată, jucînd vreo farsă sau vreo comedie, n-a fost cineva mai fericit decît eram noi pe vremea cînd se petreceau toate întîmplările acestea caraghioase. Mi s-a făcut cinstea să mi se spună că jucasem mai bine decît toţi ceilalţi, nişte nătărăi de parizieni care, urmînd sfaturile monitorului, priceput la purtări alese cît se pricepe un porcar, ţineau o batistă frumoasă în mîini, neştiind ce să facă cu ele, rosteau versurile cîntîndu-le şi uneori scoteau nişte sunete foarte ascuţite. Eu făceam întotdeauna altceva decît îmi spunea profesorul, iar cînd trebuia să salut pe cineva, mă închinam ca un curtean, nu ca un copil orfan, aşa cum ne învăţa el. Făceam ceea ce mintea îmi spunea că trebuie să fac, după cum era cazul, dar aveam să mă căiesc mult pentru măiestria cu care jucasem rolul furiei : dîndu-şi seama că tot colegiul şi mulţi oameni de vază din oraş îşi bătuseră joc de el, monitorul a vrut să se răzbune într-un fel din care să tragă şi alţii învăţături şi, cu primul prilej, m-a bătut cu vergile la fund de mi

l-a făcut ferfeniță, mai rău decît un bărbier cînd pune ventuze.

Pe vremea aceea, cu Hortensius o duceam ca de obicei, dacă nu cumva se purta cu noi și mai urît decît în anii de mai înainte ; iarna trecută, care fusese foarte friguroasă, văzînd că nu ne dă nici un lemn de foc, am fost siliți să ardem scîndurile de pe bănci, paiele din paturi, și, pînă la urmă chiar și caietele ca să ne putem încălzi.

Într-o zi a vrut să-mi vadă biblioteca și, găsind foarte multe cărți franțuzești cu întîmplări nemaipomenite, mi le-a luat pe toate spunînd că-mi strică firea și mintea mea cea bună, căci așa le socotea el. Unele i-au plăcut atît de mult încît, împreună cu fiica avocatului aceluia care-mi purta de grijă la Paris, i-au încălzit nespus de mult inima. Nu uitați că dragostea pune stăpînire pe belferi ca și pe regi.

Ceea ce-l împingea să sufere înrîurirea acestui zeu mititel este faptul că puterea lui era cîntată și prețuită în mai toate cărțile de filosofie. Atins de dulcea săgeată, începu să caute mijloacele de a fi pe placul iubitei, s-a îmbrăcat cu mai multă grijă decît pînă atunci, căci, în loc să-și schimbe rufele o dată pe lună, și le schimba la cinsprezece zile ; în fiecare dimineață își răsucea mustața cu coada unei linguriță, iar cîrpaciul școlii, care era și portar, a muncit două zile ca să-i pună mîneci noi la sutană și cîteva petece pe unde era ruptă : niciodată nu se uitase decît într-o căldare cu apă : atunci însă a devenit atît de risipitor încît și-a cumpărat o oglindă de cîțiva gologani unde se privea tot timpul ca să vadă cum îi șade cînd se înclină, sau cînd face cine știe ce altceva ; uneori se căznea mult, căci voia să vadă dacă-i stă bine cînd citește și, după ce-și arunca ochii pe o carte de Cicero pe care o ținea în mînă, îi ridica apoi către oglindă dar nu era mulțumit căci capul ce se vedea în oglindă se ridica în sus și nu mai privea în carte : ar fi vrut să-și îndrepte privirea în două părți în același timp.

Deși avea atîta grijă de trupul său, nu avea de gînd să cîștige inima iubitei doar pe această cale : cel mai mult se bizuia pe mintea lui care i se părea fără pereche : zilnic răsfoia cărțile de dragoste luate de la mine și își scotea cuvintele care, după părerea lui, se potriveau cel

mai bine să-i împodobească de acum încolo vorbirea. Printre cărțile acelea era una plină de metafore, de antiteze ciudate, de figuri atît de neobișnuite încît nici nu pot fi numite, un șir de vorbe alandala despre care și mintea cea mai ascuțită din lume n-ar fi știut ce să spună dacă ar fi vrut să explice ceva. Însă Hortensius îl numea pe autorul acestei cărți Cicero al Franței și-și forma stilul după al lui, dar se mai lua și după alții din vremea aceea, care scriau într-un fel ce lui i se părea minunat, fiindcă nimeni nu mai scria așa, deși erau numai greșeli pe care și precupeața din colț le-ar fi putut îndrepta. Vreau să vă arăt o cuvîntare pe care a ținut-o iubitei, după pilda autorilor citiți, într-o zi cînd a găsit-o singură acasă iar el se dusese anume la ea ca să-l vadă pe tată : Domnișoară, i-a spus el, cîștig în timp ce pierd, și astfel pierd cîștigînd, căci pierzînd întîlnirile cu tatăl dumneavoastră, le cîștig cu dumneavoastră, care mă fac să pierd în alt fel : căci îmi pierd libertatea auzindu-vă vorbind. Nemaipomenitele farmece ale nemaipomenitelor dumneavoastră daruri pe care nimeni nu le poate cînta îndeajuns, se sprijină atît de bine pe picioare cînd pornesc la asalt încît doar cineva fără minte și-ar putea închipui că se poate apăra, drept care voi fi a dumneavoastră neasemuită slugă. Fremonde, așa se numea domnișoara, abia de găsea ce să zică la niște vorbe atît de ciudate. Foarte curînd și-a dat seama de dobitocia personajului pe care pînă atunci n-o văzuse atît de limpede. Domnișoara nu era ușă de biserică : ștrengarii din clasele mari cu care umblam eu îmi spuseseră mai de mult că nu este greu să-ți dai seama ce poamă este ; și fără doar și poate, nu se înșelau, căci, rămînînd fără mamă de la vîrsta de patru ani, firea ei veselă și ușuratică o împingea să fie necumpătată cu tinerii care o curtau chiar sub ochii tatălui, dar acesta nici nu se sinchisea, mai ales că era sărac și-și închipuia că fata încearcă să prindă în laț vreun îndrăgostit bogat care s-o ia de nevastă. Îmi aduc bine aminte că, pe atunci, făcîndu-se că vrea să mă gîdile sau că vrea să-mi ia ceva din buzunar, își băga uneori mîna în buzunarul din față unde nu se sfia să se joace cu tot ce găsea acolo. O, de cîte ori nu mi-am spus în sinea mea, gîndindu-mă la vremurile acelea, de ce nu mi

se iveşte acum prilejul de atunci, sau de ce nu aveam eu atunci puterea de acum ? aş fi scărpinat-o pe frumuşica aceasta acolo unde o mînca, şi poate că i-ar fi plăcut, mai ales că s-ar putea crede că pe vremea aceea, temîndu-se să nu se umfle, îşi ostoia pofta cu ceva ce nu semăna decît la formă cu ceea ce-şi dorea ea.

M-am dus într-o zi la ea, tocmai cînd stătea de vorbă cu un avocat tînăr care, fiindcă venise vorba, m-a întrebat: dacă nu cumva un autor antic a spus că fiara cea mai sălbatică este clevetitorul şi sluga cea mai netrebnică, linguşitorul : i-am spus că aşa este, că am citit aceasta în Plutarh, dar că apoftegma trebuie îndreptată, şi să spunem că cel mai rău animal domestic este belferul. Lăudîndu-mă pentru aceasta, îmi spuse că am o judecată bună şi că şi el, ca şi mine, fusese hăituit de animalele acestea. Apoi a vrut să ştie ce fel de fire este Hortensius : nici Apelles [5] n-a zugrăvit pe cineva mai bine decît l-am zugrăvit eu pe acesta, aşa că Fremonde, care-l cunoştea bine, a rîs din toată inima. După ce am povestit tot ce ştiam, fata i-a vorbit tînărului avocat despre cuvîntarea pe care acest belfer fără seamăn i-o ţinuse în urmă cu cîteva zile ; s-au hotărît să-i facă una de pomină : n-am auzit decît cîte ceva din ce puneau la cale şi am spus, Vă jur, domnişoară Fremonde, că s-a îndrăgostit de dumneavoastră : căci, de fiecare dată cînd mă vede îmi spune că sînteţi desăvîrşită şi mă întreabă ce mai faceţi. Doamne, Francion, răspunse Fremonde, fă-mi plăcerea şi bagă-i în cap că-mi place nespus de mult de el şi că n-am văzut pe cineva care să vorbească atît de frumos.

De îndată ce i-am putut vorbi mai deschis am făcut ce mi se spusese şi chiar mai bine decît nădăjduia Fremonde căci l-am împins să se ducă la ea chiar a doua zi şi să-i vorbească fără ocol despre dragostea lui. Iată ce i-a spus, cuvînt cu cuvînt : Întrucît farmecele dumneavoastră minunate mi-au descătuşat mintea, care altă dată ar fi blestemat penele săgeţilor lui Cupidon, trebuie nu numai să mă rog pe altarul blîndeţii dumneavoastră, ci să încerc, pe deasupra, să transplantez această neasemuită înrîurire a cerului unde sălăşluieşte divinitatea dumneavoastră, pe pămîntul pieritor de care mă leagă păcatele mele : Drept care, neputîndu-mi dărui inima decît dum-

neavoastră, deşi nu mi se cuvine această fericire, din clipa în care m-am îndrăgostit ca prin minune de drăgălaşa minune ce sînteţi dumneavoastră, am hotărît s-o scot de la locul ei obişnuit şi să v-o pun la picioare, deşi mi s-a răzvrătit şi judecata şi mintea care s-au gîndit totuşi că pînă la urmă libertatea mea va fi atît de încoltită încît va fi silită să se predea. Acum mi-aţi mişcat sufletul atît de tare, de vădit, de puternic, încît niciodată vreun tipograf n-a tipărit pe o hîrtie mai bine decît aţi tipărit dumneavoastră cu litere de neşters pe sufletul meu, care, primind, de bună voie, ca oaspete, imaginea frumuseţii dumneavoastră de speriat, face cu prisosinţă onorurile casei : aşa că veţi avea de-a pururi în faţa ochilor semnele afecţiunii mele şi dacă vă veţi băga mai bine nasul veţi vedea că este nepărmurită. Smulgeţi-vi-o, rogu-vă, pe a dumneavoastră din inimă ca s-o împărtăşiţi pe-a mea, şi nu-mi mai întunecaţi liniştea aşa cum aţi făcut pînă acum.

După ce l-a lăsat să-şi sfîrşească frumuseţea de cuvîntare, Fremonde i-a spus, cu vorbe simple, că nu se crede în stare să cucerească o minte luminată ca a lui şi că, după părerea ei, el se preface îndrăgostit numai ca să-şi poată arăta elocinţa. Ah, frumoasa mea steluţă, strigă el, pesemne că nu ştiţi că aţi şi ajuns sus, deasupra orizontului desăvîrşirii şi că desăvîrşirea minunăţiilor dumneavoastră şi minunăţia desăvîrşirilor dumneavoastră, fără să-şi dea prea multă osteneală, îmi sfîşie inima pînă la sînge. Ah, Domnişoară, pe cît de frumoasă pe atît de neînduplecată, pe cît de neînduplecată pe atît de frumoasă ; semănaţi mult cu acel trădător de împărat Neron care se bucura văzînd că arde oraşul Roma : căci vă uitaţi mulţumită din înălţimea turnului harurilor dumneavoastră cum ard nu numai împrejurimile ci însuşi oraşul inimii mele, cu toate bisericile pe care vi le-am închinat : Nu ştiţi oare, domnişoară, că cineva din antichitate spunea această drăgălaşă zicală : *Amoris vulnus idem qui facit sanat.* [6] Lecuiţi-l pe un biet muribund, numai dumneavoastră o puteţi face, de nu, voi cînta alături de poetul Properţiu care ştiţi că este un poet bun şi fără cusur, *Solus amor morbi non cupit artificem* [7]. Apoi a spus atîtea pe latineşte încît cred că a dat gata tot ce se afla în

cartea lui de locuri comune sub titlul *De Amore*. Fremonde, ca și cum nu i s-ar fi părut nimic ciudat în aceste cuvinte, le asculta cu luare-aminte, dar nu-i răspundea cu căldura la care se aștepta el : Așa că belferul i-a tras mai departe : Cum așa, frumoaso, mai Veneră decît Venera din Cipru, orice cuvîntare pe care un mizerabil pasiv ca mine ar putea-o face în genul demonstrativ, și orice silogism mi-ar ieși din gură nu veți putea crede că sînt superlativa dumneavoastră slugă, *per omnes casus*. Nu sînteți născut ca să slujiți, domnule, îi răspunse Fremonde, nu se află vreo fată, oricît ar fi de trufașă, care să vrea să fie vrednică de-a fi aleasa dumneavoastră : eu nu mi-aș dori să vă fiu decît sclavă. Hortensius a dat atunci drumul la un șir de răspunsuri de un haz nemaipomenit căci vorbirea tuturor pedanților din lume puși la un loc nu face nici două parale pe lîngă a lui : pe deasupra, stîlcea cumplit limba latină și folosea un mic număr de proverbe grecești cu care-și împăna cuvîntarea. Judecați și dumneavoastră cît pricepea Fremonde din ceea ce i se spunea.

Primea toate aceste făgăduieli de supunere glumind după obiceiul ei și-l încredință că se va duce curînd să-l vadă, însoțită doar de două burgheze, vecine de-ale ei, și poate și de acest tînăr avocat, cu care se iubea, despre care îi spunea că este vărul ei primar. Știind în ce zi avea să vină regina inimii lui, a făcut o mulțime de pregătiri, căci dragostea l-a făcut risipitor, și a vrut să cheltuie jumătate din sfertul sumei pe care o primea pentru un școlar, ca să-i pregătească o masă bogată. M-am gîndit că, dacă cumva se întîmplă și nu mă poftește, și că ce-i în mînă nu-i minciună, nu-mi rămînea decît să am eu grijă de mine din vreme. O sticlă de vin tămîios și o alta de vin dulce se aflau în camera lui de lucru, iar eu nu-mi puteam lua gîndul de acolo : dar cum să pun mîna pe ele ? scîndurile pe unde luasem pateul de iepure fuseseră bătute la loc. Frămîntat de acest gînd am intrat în odaia lui Hortensius care citea o carte groasă ; uitîndu-mă la titlu am văzut că este un tratat despre Statul și puterea sultanului. Iată o carte frumoasă, îmi zise el, am învățat din ea un lucru pe care nu-l știam încă, anume că este

bine să trăiești și să vezi totul. Să nu întorci niciodată fundul acestui mare împărat care l-a asediat pe Mahomed, și să pleci din fața lui de-a-ndăratelea, chiar de-ai fi ambasadorul Franței. Să nu uiți asta, strengarule, și s-o scrii numaidecît în caietul de cugetări. Frumoasă treabă, îmi zisei eu în sinea mea, de cînd s-a îndrăgostit am ajuns și eu la fel de învățat ca el : apoi, văzînd ușa de la camera de lucru deschisă, dintr-un pas am fost înăuntru. Ce vrei să faci acolo, m-a întrebat el. Vreau să-l caut pe Ovidiu, Domine, îi răspunsei eu. Vezi că este pe colțul poliței, îmi spuse. N-aveam nevoie de Ovidiu, (...) * : l-am luat totuși, ca să fiu crezut, dar, dînd peste sticla de vin dulce care era prea mare ca s-o bag în buzunar, mi-am prins-o cu o agrafă la spate : mi-a venit deodată în minte să ies, ținîndu-l pe Ovidiu în mînă și mergînd de-a-ndăratelea. Domnule, îi spun eu profesorului care acum nu se mai gîndea să-și țină ochii în carte : doresc atît de mult să-mi bag în cap felul cum trebuie să i te închini sultanului, încît vreau să ies de aici ca și cum dumneavoastră ați fi el. M-am dat îndărăt pînă la ușă, strîmbîndu-mă în tot felul spre marele lui haz ; și uite așa i-am furat sticla fără să-l las să prindă de veste. M-am dus în camera mea, am desfăcut-o și am tras cîteva înghițituri bune : dar, de frică să nu dea de mine cînd, descoperind furtul, furia va pune stăpînire pe el, m-am întors în cameră și i-am cerut învoirea să ies în oraș ; am căpătat-o cu un *Exeat* [8]. Ascunzînd sticla sub mantie, m-am dus s-o golesc cu un coleg, prieten de-al meu, care locuia în oraș ; după care m-am dus după Fremonde, cu care nu m-am mai temut să vin la Colegiu, căci știam că poate domoli mînia lui Hortensius la fel cum un pahar de apă poate tăia puterea unui pahar de vin.

Așa cum făgăduise, nu era însoțită decît de cele două vecine ; intrară împreună la Hortensius, nu pe poarta cea mare a colegiului, ci printr-una dosnică ce dădea înspre stradă, pe care belferul pusese s-o deschidă, deși stătea încuiată de vreo șase ani.

După cîteva cuvinte de dragoste, a luat o pană și a scris pe o hîrtie cîteva versuri întru lauda iubitei. Una

---

* „...Ovide et eusse eu plustost affaire d'un os plein..."

din burgheze îi lăudă opera și, amintindu-și că văzuse poezia aceasta printre cele ale unui poet din vremea aceea, văzîndu-l că se oprește, că-și roade unghiile, că bate din picior de parcă s-ar fi căznit să-și termine versurile pe care se prefăcea că le compune atunci pe loc, îi spuse glumind : Domnule, dacă nu vă amintiți urmarea, v-o dictez eu : scrieți, o știu pe dinafară, chiar ieri am citit poezia într-o carte pe care am primit-o în dar. Nu cred, răspunse Hortensius, totul vine de la muza mea. O să vă recit urmarea, spuse burgheza, și veți vedea că se leagă cu ceea ce ați scris dumneavoastră mai înainte. După ce i-a spus totul cuvînt cu cuvînt, nu s-a mulțumit cu atîta, s-a dus în camera de lucru unde a căutat pînă a găsit o carte ca cea pe care o avea ea acasă, în care i-a arătat lui Hortensius versurile pe care le scrisese chipurile el : însă belferul nu s-a dat bătut, dimpotrivă, ținea sus și tare că el este autorul, iar deșărtăciunea îl făcu să spună că, întrucît mintea lui este aidoma cu cea a poetului, s-au potrivit și la gînduri, și la rime : poate nu știți că nu se poate să spunem ceva ce nu s-a mai spus pînă atunci, și totuși, o deosebire este, căci eu am pus Fremonde, pe cînd el a pus alt nume, eu am pus farmece, el nuri. La începutul strofei a treia eu am pus *je ne veux pas,* iar în poezia lui, în același loc, este *je ne veux point.* Hortensius încerca astfel să ascundă furtișagul. mai mare decît furtul sticlei cu vin ; dar era la fel de descoperit ca un om în pielea goală, învelit doar într-o plasă de pescuit. Dacă atunci nimeni n-a îndrăznit să-și bată joc de el pe față, după aceea au făcut-o mulți, în cele mai alese adunări : mă gîndesc însă că burgheza, după ce a auzit prima strofă, ar fi putut să plece fără să le mai asculte pe celelalte și, după ce el ar fi isprăvit, s-ar fi putut întoarce și recita toată poezia de parcă și-ar fi scris-o ; s-ar fi zis negreșit că este o mare vrăjitoare, căci s-ar fi crezut că a ghicit ceea ce toată lumea își închipuia că Hortensius compusese de față cu musafirii.

Dar fiindcă nu i-a trecut așa ceva prin cap, a făcut ce v-am povestit mai înainte, ceea ce este la fel de bine ; ca să se uite totul, belferul nostru s-a apucat să umple farfuriile punînd pe masă o gustare destul de bună ;

dulceţurile de tot felul n-au lipsit nici ele, cum nu lipseşte apa la izvor, lipsea însă o sticlă de vin dulce, de negăsit în toată casa, aşa că trebuia să ne mulţumim cu sticla de tămîioasă : Hortensius n-a lăsat să se vadă mînia de care era cuprins, căci se temea, vă daţi seama, ca aleasa inimii lui să nu creadă că are o fire urîcioasă. Eu, simţindu-mă la largul meu, am îndrăznit să mă aşez chiar lîngă Fremonde care a făcut tot ce a putut pentru mine căci mi-a dat ce i-a rămas de la masă după ce şi-a umplut ea burta şi buzunarele. Hortensius, cînd poftea pe cineva la masă, avea obiceiul să mănînce el mai mult decît toţi oaspeţii la un loc, dorind, în felul acesta, ca cea mai mare parte a cheltuielilor să se întoarcă tot la el : îşi făcuse, aşadar, datoria de a curăţa bine farfuriile şi, încă şi mai bine, pe aceea de a goli sticlele, aşa că se înveselise cum nu se poate mai tare : tot timpul spunea cîte o mică poveste de dragoste, dar fiindcă atunci cînd povestea avea un păcat pe care-l mai au şi alţii care vorbesc prea mult, în cele din urmă, cealaltă burgheză, nu cea cu poezia, i l-a văzut numaidecît şi, prima dată cînd l-a mai auzit spunînd, „ca s-o scurtez", căci acestea erau cuvintele pe care le repeta, i-a spus : dacă vreţi să fiţi pe placul nostru nu trebuie să ziceţi tot timpul „ca s-o scurtez", fiindcă, hotărît lucru, noi o vrem mai lungă : gluma aceasta cam deocheată îl înveseli şi mai tare şi-l făcu să mai dea pe gît vreo trei pahare, aşa că se clătina la fiecare pas : fu întrebat dacă învaţă să danseze şi dacă ştie paşii la modă : Cum nu-şi mai bătea capul să-şi ascundă boala, răspunse că este un anumit autor anonim care spune că *Bacchus dolosus lucrator est, primum caput, deinde pedes tentat* [9] : cunosc vicleşugul, *Mediul Fidius* [10], mi-a pus piedică să cad, şi în acelaşi timp, a tăbărît asupra mea.

În timp ce vorbea astfel, sosi iubitul Fremondei împreună cu doi prieteni de-ai lui şi cu încă două burgheze, poznaşe cum nu se mai aflau în oraş : Domnule, zise avocatul, întrucît avem ceva să-i spunem domnişoarei Fremonde, am dat buzna în casa dumneavoastră, fapt pentru care vă rog să ne iertaţi : nu trebuie să umblaţi cu vorbe din astea, îl opri Fremonde, sînt încredinţată că Domnul este foarte bucuros că aţi venit şi nu-l nemul-

ţumeşte decît faptul că aţi venit prea tîrziu ca să puteţi mînca ceva : atunci, una dintre fete a spus că mai este puţin vin tămîios : *Salva pace**, doamnă, zise servitorul. Ia du-te, zise Hortensius, şi vorbeşte cu jupînul cîrciumar să-mi trimită din cel mai bun vin pe care-l are, şi să pună şi o bucată de carne friptă. Spunea acestea deoarece, fiind foarte tîrziu, şi văzînd că noii-veniţi aduseseră şi un muzicant, îşi închipuia că trebuie să-i poftească la cină pe toţi cei de faţă, mai ales că aveau de gînd să mai stea ; totuşi, nu se căia, căci păreau oameni de treabă şi făcea să le cumpere tovărăşia.

Cînd sosi friptura, ne aşezarăm cu toţii la masă, numai doamnele care fuseseră la gustare nu mai mîncară nimic ; cît despre Hortensius, nu i-au stat fălcile o clipă : i se părea nemaipomenit de frumos să roadă, izmenindu-se, o pulpă de pui şi să se întoarcă înspre Fremonde dîndu-şi ochii peste cap ca să-i arunce priviri dulci : dar şi mai frumos era să mă vezi pe mine în spatele aceleiaşi Fremonde, care-mi dădea nişte bucăţi de carne mult mai bune decît ce primeam eu în mod obişnuit. Cînd sfîrşiră de cinat, l-au pus pe muzicant să cînte tot felul de dansuri, iar tinerii care se aflau acolo arătară, în sunetul unei muzici frumoase, cît le este trupul de mlădios. În cele din urmă, sătui de dans, au jucat nişte jocuri care au plăcut mult doamnelor de faţă ; apoi au făcut atît de multe nebunii şi de tot felul că nu-mi este cu putinţă să vi le spun pe toate. Vă voi spune doar că s-au jucat de-a-ntorsul casei pe dos, şi n-a fost carte în camera aceea care, în joaca lor, să nu fi fost trîntită de pămînt şi n-au cruţat nici rufele murdare adunate într-un colţ, după obiceiul de la colegiu. Fiecare a luat cîte una şi, făcînd-o ghemotoc, a zvîrlit-o în capul lui Hortensius care întreba dacă vor să se joace de-a prinsul muştelor, şi se ferea cum putea. După aceea i s-a spus că trebuie neapărat să danseze cu Fremonde, căci nu-i arătase încă iscusinţa în de-alde astea : s-a învoit, dar nu voia să-şi scoată sutana, nu fiindcă se temea să nu i-o fure careva, cum se teme unul, om de ispravă, nimic de zis, pe care-l ştiu eu, care dansează întotdeauna cu pelerina pe el, ca să

* (odată) pacea salvată (lat.)

n-o rătăcească, ci fiindcă se temea să nu se vadă că la haină pulpanele erau fie rupte, fie cîrpite cu petece de altă culoare. Dar oricît s-a împotrivit, pînă la urmă a trebuit să lepede străvechiul acoperămînt al sărăciei sale : aveai de ce rîde văzîndu-l țopăind în vîrful picioarelor, făcînd pași de tot felul care cred că erau aceiași pe care Socrate a avut curiozitatea să-i învețe cu puțin înainte de a muri. În acest timp, unul dintre tineri i-a îmbrăcat sutana și a început să-și dea ifose. Uitîndu-se la el, Hortensius l-a încredințat că, îmbrăcat astfel, semăna întru totul cu directorul colegiului ; atunci cineva l-a întrebat ce fel de om este acest director. Aș putea spune că este un om de ispravă, dacă nu mi-ar lua chirie prea mare, răspunse el, și mai adăugă niște cuvinte urîte, căci era rău de gură, mai ales cînd era vorba de cei ce-i cereau bani.

Zicînd acestea a luat o violă mare de deasupra patului, deoarece, închipuindu-și că știe să cînte, voia să-și farmece iubita : întîmplător, lăutarul cunoștea cîntecul, pe care s-a apucat și el să-l șuiere, iar Hortensius, care-i ținea hangul, spuse celor de față : acum trebuie să dansați după muzica noastră : Și ce roluri să jucăm, întrebă Fremonde. Domnul îmbrăcat cu sutana să-l joace pe director, răspunse Hortensius, iar dumneavoastră și toți ceilalți, îmbrăcați-vă cu hainele școlarilor și jucați rolul lor : Domnule director, luați nuielele acelea agățate de perete : îi veți biciui pe prietenii noștri după muzică. Aceștia, trecînd în camera alăturată, chipurile ca să-și schimbe hainele, socotind că este foarte tîrziu, au hotărît să plece fără să-și ia rămas bun, lăsîndu-l să scîrțîie cît o avea chef. M-am dus să iau pelerinele bărbaților și șalurile femeilor de pe pat, lăsîndu-l să creadă că voiau să le folosească pentru a se deghiza mai bine, și, ieșind cu hainele, i-am ajutat să plece prin ușa din spate al cărei păzitor, dus după treburile lui, îmi lăsase cheia ; apoi m-am întors în camera mea pe care am încuiat-o ca și cum toată seara nu m-aș fi mișcat din ea.

Tocmai atunci directorul făcea înconjurul curții, cu un felinar în mînă, ca să vadă dacă toată lumea se culcase ; trecînd prin dreptul nostru, a auzit viola și lăuta din

care tot se mai cînta : nu-şi putea închipui cine scîrţîie în halul acesta, căci cei doi muzicanţi cîntau fiecare în legea lui : profesorul meu trăgea de corzi mai-mai să le rupă, iar cu clapele era tot timpul pe alături, luînd pe C (do) drept B (si) şi pe D (re) drept e. Apropiindu-se de zid a stat şi a ascultat ; l-a auzit pe Hortensius care zbiera cît îl lua gura : Haideţi, intraţi, domnule director, este rîndul dumneavoastră, dansaţi-vă dansul. Directorul credea că vorbeşte cu el, că poate l-a văzut pe fereastră, aşa că s-a urcat pe scări, atît ca să afle ce voia să-i spună, cît şi ca să-şi dea seama de nu cumva face vreun chef în odaie. Tocmai se apropia de uşă cînd Hortensius spuse, *Festina* *, Directore, m-am săturat de cînd aştept. Dacă nu vii mai repede, mă pun şi trag eu un dans. Hai, bătrîne, urmă el lovindu-l cu arcuşul peste degete pe lăutar, să aud cîntecul după care lacedemonienii dansau în timpul sacrificiilor, sau sarabanda după care jucau cureţii şi coribanţii, scoţîndu-l pe Jupiter din palatul lui Saturn, ca nu cumva mîncăul acesta auzind pruncul scîncind să vină să-l mănînce. Lăutarul, care nu pricepea ce zice de parcă ar fi vorbit cine ştie ce limbă străină, cînta tot muzica pe care o cîntase la început ; înfuriat, Hortensius l-a lovit şi mai tare, făcîndu-l să scoată nişte sunete foarte ascuţite. Directorul se oprise lîngă uşă să asculte, însă curiozitatea l-a împins să intre înăuntru şi să întrebe : Ce dracu' balet vreţi să dansez, domnule Hortensius, de-a ce vă jucaţi aici ? Dumnezeu să mă ierte, dar cred că sînteţi beat. Lăsaţi, domnule, nu vă supăraţi, zise Hortensius, care nu băuse atît de mult încît să nu-l mai recunoască pe director, am dat un ospăţ cîtorva prieteni cu care am petrecut un pic. Nu cu dumneavoastră vorbeam adineauri, ci cu unul din prieteni, care trebuia să joace dansul dintr-o piesă din ţara zăpezilor alături de ceilalţi musafiri. Dar unde sînt persoanele de care vorbiţi, întrebă directorul : se deghizează în odaia şcolarilor, răspunse Hortensius. Directorul se duce numaidecît în odaia cu pricina, şi, negăsind pe nimeni, se întoarce şi-i spune : Părerea mea este că nu mai judecaţi cum trebuie şi acum vă închipuiţi că

* Grăbeşte-te (lat.)

aveți oaspeți, iar dumneavoastră sînteți singur. Ce harababură ați făcut în odaia asta, de parcă s-au tăvălit purceii prin ea. Ia te uită, Seneca și marii scriitori latini printre gunoaie, zise el adunînd cîteva cărți de pe jos aruncate acolo în toiul petrecerii : iar pe dumneata, lăutare, te bat dacă nu-mi spui cine te-a adus aici : ce cauți în școala mea ? Întîmplător cîntecele dumitale l-au făcut pe omul acesta să-și piardă și mai tare judecata, el care, neasemuit de iscusit la vorbă, era un adevărat Phoenix. Iertați-mă, domnule, zise lăutarul, eu merg acolo unde mi se spune : lumina ochilor mi s-a stins. Un necunoscut m-a adus aici, iar vederea mi-a trimis-o acasă, spunînd că nu am nevoie de ea, pînă mîine dimineață, cînd va veni după mine. Cum adică vederea ? zise directorul. Așa îi spun eu unui băiețaș care mă duce de mînă, răspunse lăutarul, fiindcă el îmi spune ce vede pe stradă, iar eu văd în minte cum aș vedea aievea. Doamne, Dumnezeule, cît aș vrea să fie aici lîngă mine, să mă ducă să mă culc în altă parte nu aici, unde am fost atît de chinuit. Am cerut să beau ceva și mi s-a dat un pahar cu piciorul mînjit de murdărie dar, în ciuda mirosului urît, setea m-a silit să-l duc la gură care, deschizîndu-se mare de tot, a înghițit o dușcă de urină, înainte să-mi dau eu seama că nu este vin. Și nu este tot, căci muzicantul de lîngă mine m-a bătut măr, după ce mi-a vorbit latinește, zdrobindu-mi astfel sufletul, așa cum, cu pumnii, mi-a zdrobit coastele. Oricine veți fi fiind, cred că mă cunoașteți de vreme ce ați pomenit despre cîrciuma unde locuiesc eu, și care se numește Phoenix : duceți-mă pînă acolo și vă voi da un ban. Nu mie trebuie să mi te rogi, și nici nu trebuie să-mi dai bani, zise directorul : totuși nu mă supăr, de vreme ce nu ai vederea la dumneata ca să vezi cine sînt : caută-ți o altă călăuză. În acest timp, Hortensius punea lucrurile la loc, iar lăutarul, apucîndu-l de braț, îi spuse : Domnule, am cîntat toată seara, mi se făgăduise un sfert de scud : vă rog să mi-l dați. Cum așa, prietene, nu ți-a plăcut să mă asculți cîntînd la violă tot atît cît mi-a plăcut mie să te ascult cîntînd la lăută ? Îți cer eu vreun ban ? Dar ați jucat după muzica mea și n-o să spuneți că lucrul acesta

mi-a făcut plăcere şi că nu mi se cuvine să fie plătit : căci nici măcar nu v-am putut vedea. Să te plătească cei care te-au tocmit, zise Hortensius, nu poţi dovedi nimic din ceea ce ai făcut : totul s-a spulberat în vînt, dar vrei să ţi se dea, cu adevărat, un sfert de scud care să-ţi rămînă în buzunar. Ce nenorocire, zise lăutarul : meseria noastră nu mai este preţuită ca altă dată : am trăit vremea cînd, în traista mea, cădeau mai mulţi bani din cei mari decît cad astăzi gologanii mărunţi. Cîntam în faţa regelui şi eram pus în capul mesei. Linişteşte-te, prietene, zise directorul, îţi scot eu banii. Domnule Hortensius, chiar vreţi să-i opriţi banii acestui om ? Spuneţi-mi şi mie ce s-a întîmplat de v-aţi apucat să cîntaţi cu el. Nu v-am spus o dată, răspunse Hortensius, mă duc să văd unde-mi sînt prietenii : spunînd aceasta, luă o lumînare şi se duse să caute prin toată casa. Directorul, bătînd la uşile noastre, ne-a întrebat dacă a fost careva la profesor : am răspuns că habar n-avem, ca să arătăm că ne învăţam lecţiile cu atîta sîrguinţă încît nu ne puteam gîndi la lucrurile neînsemnate care se petreceau în casă. Nu ştiu ce să cred, zise Hortensius, întorcîndu-se din cercetări, nu mai dau de nimeni. Haideţi, haideţi la culcare, aveţi mare nevoie de somn, îi răspunse directorul care credea că îşi pierduse minţile. Am să-l duc pe lăutar să se culce la mine, căci mă tem să nu vă luaţi iar la harţă, sau, dacă vă împăcaţi, să nu vă apucaţi iar de cîntat. Apoi îl luă pe bătrîn căruia îi dădu nişte bani pe care profesorul nostru i-i datora. După plecarea lor, Hortensius m-a întrebat unde se duseseră Fremonde şi ceilalţi ; l-am lăsat să creadă că, zărindu-l pe director care se îndrepta către camerele noastre, m-a rugat să deschid uşa din dos ca să poată pleca, de teamă să n-o vadă, şi că toţi ceilalţi o urmaseră : atunci m-a întrebat unde îi este sutana şi i-am spus că cel ce făcuse pe directorul o luase cu el şi că spusese că avea s-o vîndă a doua zi şi să mănînce banii cu prietenii. Ah, Jupiter Ospitalierul, strigă el, ai văzut cîte jertfe ţi-am adus : mi-am hrănit de minune oaspeţii, şi, cu toate astea, m-au prădat : te rog să-mi faci dreptate.

Nespus de supărat, s-a dus să se culce ; a doua zi, cu noaptea în cap, toţi belferii din colegiu au venit să

vadă dacă-i veniseră mințile la loc, căci directorul îi încredințase că-l părăsiseră. Peste noapte se risipiseră aburii beției așa că nu l-au găsit altfel decît era de obicei. Totuși l-au luat peste picior din pricina muzicii. După-masă m-a trimis la Fremonde să-i spun că o roagă să-i dea sutana înapoi. Fremonde s-a hotărît să-i scrie o scrisoare, unde îi spunea că iubirea ce văzuse că nutrește pentru ea îi este pe plac : dar că nu-i plăcea starea lui, deoarece tatăl ei era avocat, adică era de neam foarte nobil, și că ea nu voia să se mărite decît cu un bărbat care să fie nobil măcar prin virtute și să fi îmbrățișat meseria armelor. Că nu va primi înapoi sutana, deoarece, în locul ei, ar trebui să poarte de acum încolo o sabie, dacă voia să capete de la ea ceea ce arătase că dorește atît de mult.

După ce citi scrisoarea, care părea a fi o hotărîre de neclintit, i-a răspuns și el tot printr-o scrisoare : că planurile lui fuseseră întotdeauna să se facă avocat, crezînd că Fremondei îi va plăcea un om cu meseria tatălui ei : că nu face bine că-i disprețuiește pe scriitori, care trebuie socotiți mai nobili decît cei ce mînuiesc armele, dar că, totuși, fiindcă aceasta era voința ei, el va purta o spadă : și că meseria pe care a îmbrățișat-o nu știrbea cu nimic noblețea strămbunilor lui pe care i-o va dovedi cu prisosință. Totul era amestecat cu cugetări, proverbe, pilde și citate, și era atît de încîlcit scris, încît, ca s-o descurce, a fost nevoie ca avocatul împreună cu patru prieteni foarte învățați să muncească o după-amiază întreagă, și pînă la urmă n-au putut decît să bănuiască ce vrea să spună. Hortensius, mai topit de dragoste ca oricînd, căci, la drept vorbind, pricina iubirii lui era vrednică de asta, s-a hotărît să facă ce făgăduise și, știind că dacă își va atîrna așa, deodată, o sabie de șold, cei ce-l cunoșteau îl vor privi mirați, a vrut să-i ia cu încetul, ca să-i obișnuiască. În acest scop, într-o zi a încălțat o pereche de cizme și a spus pretutindeni că a doua zi pleacă în Normandia, ținutul lui de baștină. La colegiu a lăsat să se răspîndească același zvon. Totuși, n-a plecat decît peste patru zile și și-a lăsat un ajutor să aibă grijă de noi în lipsa lui.

Cînd s-a întors, s-a mutat în altă parte și nu s-a mai despărțit nici de sabie, nici de cizme : și-a mai retezat pelerina iar sutana a metamorfozat-o într-o tunică scurtă din care i se vedea cămașa, purta întotdeauna un guler de dantelă, și din belferul de pînă atunci aproape că nu mai rămăsese decît vorbirea.

Zărindu-l împopoțonat astfel, Fremonde i-a spus că-l place nespus de mult, dar că nu va fi pe deplin mulțumită pînă ce nu-i va dovedi vechimea nobleței numelui său, cu care singur se lăudase. Fiind în mare încurcătură, a căutat cu grijă mijloacele de a sprijini o minciună atît de sfruntată și, aflînd că un moșneag din satul lui se află la Paris, s-a dus după el și l-a rugat să vină să arate că-i cunoscuse tatăl, și că, în ținutul lor, toată lumea îl știa de nobil. Bătrînul, om cu suflet curat, i-a spus că, întrucît se află atît de aproape de clipa cînd va da socoteală de faptele lui în fața lui Dumnezeu, nu se putea hotărî să spună o minciună ca asta, oricît de mare ar fi răsplata ce-i făgăduia, pe care, dealtfel, nici n-o dorea, fiind desprins aproape cu totul de cele lumești. Atunci Hortensius i-a spus că la toate întrebările ce i s-ar putea pune, îi va pregăti el niște răspunsuri atît de iscusite că, deși nu erau decît prea adevărate, vor ajuta foarte bine să se dovedească ceea ce trebuia dovedit. Țăranul îi spuse că dacă așa stă treaba, atunci și-a găsit omul potrivit. Uite ce este, spuse Hortensius, tata era la fel de nobil ca și tine, iar de vei spune că era nobil n-o să minți defel, căci inima ta nu este o inimă de rînd, și nici a lui nu era. Să-ți spun cum vine asta : Dacă vi s-ar fi dat la amîndoi cîte o rentă de două sute de mii, nu v-ați fi mai apucat să munciți așa cum v-ați gîndit să faceți săraci fiind ; ați fi trăit fără să faceți nimic, iar a trăi fără a face nimic, înseamnă a fi nobil. Dorința trebuie luată ca faptă : și n-ai să săvîrșești nici măcar un sfert dintr-o frîntură de păcat mic, spunînd că tata a fost nobil. De ești întrebat mai departe, dacă tata a fost la război în slujba regelui, poți să spui că a fost : căci îmi amintesc că seara, la gura sobei, îi povestea mamei cum, în tinerețe, dezertase în timpul unor răzmerițe, că slujise la un gentilom dintr-o companie de infanterie. Deci, întrucît el fusese în slujba unui om care era în

slujba regelui, cine ar putea spune că nu slujise pe majestatea sa. Şi, la urma urmei, nu atîrna de el să fie căpitan, sau chiar general de armată, aşa că nu trebuie să-i dispreţuim pe oameni că nu au ajuns la aceste ranguri, dacă soarta nu a vrut.

Ţăranul s-a învoit să slujească de martor lui Hortensius, încredinţat că are dreptate. Belferul înnobilat, de îndată ce a întîlnit-o pe Fremonde, a aflat de la ea că o va putea găsi într-o anumită zi, într-o anumită casă pe care i-a şi arătat-o, unde îi va putea spune tot ce va dori el. S-a dus, aşa cum se înţeleseseră, împreună cu ţăranul şi, pe deasupra, şi cu servitorul, căruia îi poruncise să stea tot timpul în spatele lui ; cînd el îşi va înşira cuiva toate rangurile, servitorul trebuia să intre cu îndrăzneală în vorbă, să înfăţişeze lucrurile mai mari decît sînt încît, pe de o parte, să se creadă că este foarte bogat, iar, pe de alta, să se creadă că este un om modest, fără urmă de înfumurare, care spune mai puţin decît este.

Fremonde se afla în casa în care spusese, împreună cu gazda care fusese şi la petrecerea de la colegiu. Aşazisul văr se afla şi el acolo căci, zicea ea, lui ar vrea să-i vorbească despre Hortensius, înainte ca tatăl ei să afle ceva. Şi se mai aflau încă doi inşi, oameni de ispravă, cum nu se poate mai potriviţi pentru întîlniri de soiul acesta. Belferul nostru i-a vorbit iubitei mai întîi despre dragoste, cum îi era obiceiul, dar, văzînd că ea îi cere să-şi amintească făgăduiala şi că vrea să ştie dacă este destul de bogat ca s-o ţină ca pe-o nevastă de nobil, a început să vorbească în gura mare despre averea lui, cu cea mai mare obrăznicie din lume. Domnule, zicea el, întorcîndu-se mai ales către verişor care se băgase şi el în vorbă, ca nu cumva să credeţi că sînt un om de nimic, aflaţi că mi-am cumpărat în ţinutul natal o casă care face două mii de scuzi. Servitorul, care stătea în spatele scaunului, adăugă numaidecît, aşa cum fusese învăţat : face ea patru mii, domnule. Ia te uită, zise Hortensius, stăpînul tău nu ştie ce spune ? chiar de-ar spune o gogomănie, ai tu dreptul să spui că nu este adevărat ? În afară de asta, urmă el, am o rentă de trei mii de livre cu o dobîndă de şaisprezece la sută, de la o

persoană foarte cinstită ; șase mii de livre, zise și servitorul fără să întîrzie, am văzut eu copia contractului. N-ai de gînd să taci, neisprăvitule, răspunse Hortensius ; n-am ce face, domnule, zise servitorul, dacă uitați ceva, trebuie să vă ajut să vă amintiți.

Atunci stăpîna casei îi spuse lui Hortensius că umblă zvonul că este cam beteag și că, dacă este adevărat, n-ar sfătui-o pe Fremonde să-l ia de bărbat : Numai niște răuvoitori au putut spune una ca asta, răspunse el, mă aflu aici alături de o ființă pe care nu aș minți-o cum nu l-aș minți pe însuși Dumnezeu, jur că pe tot trupul nu am altă bubă decît o arsură la piciorul stîng. Servitorul, crezînd că și asta trebuie umflată, zise : mai aveți una la piciorul drept. Atunci Hortensius s-a sculat de pe scaun ca să-l lovească și să-l pedepsească pentru prostia spusă, însă ceilalți l-au oprit, iar servitorul a crezut că mînia este, ca și mai înainte, doar o prefăcătorie, drept care s-a hotărît să-i dea înainte.

Domnule, îi zise Fremonde lui Hortensius, am înțeles, atît din spusele dumneavoastră cît și din cele ale servitorului, că aveți optsprezece mii de livre : însă, pe de altă parte, am aflat de la niște oameni vrednici de încredere, că sînteți dator zece mii, din care o parte au fost împrumutați ca să vă cumpărați casa, iar ceilalți ca să ieșiți din nu știu ce nevoie. Cei care v-au spus asta, răspunse Hortensius, nu v-au spus adevărul ; vă rog să mă iertați, spuse Fremonde, dar dacă vreți să vă credem, nu tăgăduiți un lucru atît de vădit. Ca să nu se împotrivească iubitei, și, închipuindu-și că este de ajuns dacă o încredințează că are opt mii, i-a spus : dacă vreți să zic ca dumneavoastră, aflați că m-am îndatorat zece mii de livre. V-ați îndatorat douăzeci, adăugă servitorul. Oprește-te, spuse Hortensius ridicîndu-se de pe scaun, nu vezi că întreci măsura ? nu știi, îi șopti el la ureche, că o datorie nu înseamnă un bun al meu ? ți-am spus că doar bunurile trebuie să le umfli, și își însoți cuvintele de cîțiva ghionți care ar fi fost urmați de alții dacă nu l-ar fi potolit cei de față. După ce s-a așezat din nou pe scaun, Fremonde îi zise, mi se pare că sînteți foarte sărac deși dumneavoastră faceți pe bogătașul, căci chiar

dacă aveți optsprezece mii sînteți dator douăzeci : vreți să vă însurați ca să puneți mîna pe averea nevestii și să vă plătiți datoriile : lucrul este limpede.

Adevărul este că avea doar trei mii de scuzi cîștigați din micșorarea porțiilor noastre, din slujba de monitor la cîteva clase și din alte cîteva matrapazlîcuri mărunte în afara școlii : dar n-a putut s-o facă pe Fremonde să-l creadă și nici pe ceilalți care se încăpățînau să ia de bună spusele servitorului. Cu toate acestea, a zis apoi Fremonde, dacă este de neam atît de bun cum spusese, nu va mai ține seama de sărăcia lui. Am martorul cu mine, domnișoară, răspunse el atunci și, chemîndu-l pe țăran, urmă : Iată un om de ispravă pe care mă sprijin în spusele mele : Uite ce este, prietene, zise vărul Fermondei către țăran, vrem să știm dacă tatăl domnului Hortensius a fost nobil, ce poți să-mi spui ? Știu foarte bine că era, răspunse țăranul. Dar bunicul lui, întrebă mai departe avocatul. Și el a fost, zise țăranul. Aveți hîrtiile care s-o dovedească ? zise atunci avocatul îndreptîndu-se către Hortensius. Nu, răspunse acesta, căci pe vremea cînd neamul meu a început să se ridice nu era nevoie de încuviințarea regelui ; vrednicia faptelor strămbunilor mei, neobosiți în a le săvîrși, era bine știută, toată lumea, care mai de care, vorbea despre noblețea lor, și chiar dacă pe vremea aceea regele ar fi dat titluri scrise, pînă acum ar fi putrezit, sau le-ar fi ros șoarecii. Vă cred, zise avocatul, dar ia spune-mi, moșule, urmă el îndreptîndu-se spre țăran, tatăl acestui domn a fost vreodată la război în toată viața lui ? Da, răspunse țăranul, vă jur că da. În vremea cînd trăia la moșie purta sabie ca semn că este nobil ? Aici țăranul s-a încurcat fiindcă Hortensius nu-l învățase cum să răspundă la o astfel de întrebare fără să mintă : pînă la urmă, amintindu-și că-l văzuse întotdeauna pe răposatul cu un cuțit mare la brîu, a spus că nu-l văzuse niciodată fără o sculă oarecare de fier : ce fel de sculă, zise avocatul, o fi fost vreun hîrleț. Nu, domnule, era un paloș, răspunse țăranul, nevrînd să folosească nici cuvîntul cuțit, nici cuvîntul sabie. Trăia ca un om de rangul lui ? mai întrebă avocatul. Cîți cîini avea ? Doar unul : Ce fel de cîine era ? Un zăvod mare, răspunse țăranul. Așadar, nu se ducea la vînătoare ? zise

avocatul. L-am văzut odată ducîndu-se să vîneze un lup care-i mîncase o oaie și, ca să-și arate vitejia, l-a ucis cu o piatră pe care a zvîrlit-o în el odată cu bîta. Din ce în ce mai bine, zise avocatul rîzînd, folosea bîta în locul archeb uzei, deși fusese cîndva la război. Dar cu zăvodul ce făcea ? Îi păzea turma cînd el se trăgea mai la o parte ca să lucreze cîte ceva : făcea din lemn niște cruci sau niște iconițe, și ca să nu stea degeaba, și ca să mai scoată un ban. Toată lumea a izbucnit în rîs și ar fi rîs și mai tare dacă Hortensius nu ar fi fost de față : voiau să se poarte cuviincios cu el ca plăcerea să fie mai mare. Din spusele dumitale, zise atunci avocatul, aflăm, dragă prietene, că tatăl acestui domn păștea oile și că era silit să muncească ca să aibă cu ce trăi. Dar nu are de ce să-i fie rușine, urmă avocatul : el, care a citit atîta, știe foarte bine că, pe vremuri, prinții erau păstori și că încă și astăzi neprihănirea și tihna acestei stări sînt foarte prețuite. Văzînd că nu mai poate drege spusele țăranului, Hortensius se mulțumi să spună că tatăl lui nu-i mai puțin vrednic chiar dacă a păscut o turmă de oi, căci după zarva războiului, si-a zis că nu poate gusta mai pe îndelete bucuriile vieții decît făcîndu-se păstor. Însă Fremonde, făcînd un bot de-un cot, i-a spus că n-are decît să vadă de altcineva cu care să se însoare, că ei nu-i trebuie un bărbat al cărui tată fusese atît de umil, și că i-ar fi rușine, căci se poate ca însuși Hortensius să fi păzit un regiment de purcei în copilărie ; cînd va vorbi cu ea, își va închipui că vorbește cu porcii, va voi să se poarte cu ea cum se poartă cu aceștia și că toată lumea o va arăta cu degetul și va spune, iat-o pe doamna porcărească.

Atîta dispreț l-a înfuriat nespus pe Hortensius : dar, ca un leac tămăduitor, i-a schimbat dragostea în ură și, fără să-și mai ia rămas bun, ieși din cameră și închise ușa după el, de frică să nu fie dat afară : apoi a venit glonț la colegiu și i-a povestit nenorocirea ajutorului său. În acest timp, țăranul și servitorul, care rămăseseră, fură iscoditi în fel și chip, și așa s-a aflat că belferul acesta înfumurat venind la Paris mai că nu avea ce îmbrăca și că trăise ca un golan pînă și-a găsit o slujbă.

Servitorul credea că se va putea întoarce la el, însă Hortensius l-a dat afară supărat de atîta prostie, iar țăranului, care stricase totul, nu i-a mai dat nici un ban.

În culmea furiei i-a scris Fremondei o scrisoare în care a băgat o mulțime de cuvinte de ocară, bine cunoscute prin școli, îi zicea Medeea, Megera, Tisiphona. I-a mai spus și că, întrucît nu voia să fie floarea de Trandafir ca să poată fi culeasă de un fiu al muzelor, care înghițise mai mult de o găleată din apa Aganippidei, Febus o va schimba în scaete, ca să ajungă hrană pentru măgari. Că acum înțelege, luîndu-l ca pildă pe Jupiter, care se schimbase în lebădă, în satir și în taur, ca să se poată bucura de iubitele lui, că trebuie să fii dobitoc de-a binelea ca să capeți ceva de la femei, mai ales de la ea, cea mai femeie din lume, adică cea mai ușuratecă și mai nepăsătoare dintre toate. Apoi ajungea la învinuiri și, cu cea mai murdară josnicie, socotea cheltuiala făcută ca să-i dea de mîncare ei și prietenilor ei, cînd fuseseră la el acasă ; o încredința că nu intrase la cheltuială decît fiindcă trăgea nădejdea s-o ia de nevastă : și, încheind, îi spunea că, avînd în vedere că așteptările lui fuseseră înșelate, îi cere ca ea și toți cei care mîncaseră la el să-i dea fiecare, pe rînd, cîte un ospăț.

Tot eu am fost Mercurul acestei scrisori, dar nu purtam caduceul, semn al păcii, căci mă duceam să dezlănțui războiul. Fremonde a vrut să-l ia cu binișorul, ca să-l poată întîlni și de acum înainte și să nu se lipsească de plăcerea de a-l vedea. Drept care i-a trimis vorbă că nu ține seama de ocările cu care o împroașcă, cu atît mai mult cu cît înțelege că patima îl orbește : că l-a prețuit întotdeauna pentru întinsa lui învățătură, dar că nu-l poate lua de bărbat fiindcă nu era om cu stare, așa cum cere obiceiul vremii, căruia era silită să i se supună dar, cu toate acestea, unei iubiri curate îi va răspunde întotdeauna cu cele mai calde simțăminte, și că, în privința ospățului, nimeni nu voia să-i rămînă îndatorat, vărul ei va fi cel dintîi care-l va pofti la masă și că toți ceilalți îl vor urma.

După ce a citit acest răspuns, Hortensius l-a zvîrlit în foc, zicînd că n-are ce face cu simțămintele și ospețele Fremondei și, cumințit, a spus că nu va mai îndrăgi

niciodată alte fete decît muzele care, chiar şi ele, femei schimbătoare, ne amăgesc de obicei. Oricît s-a prefăcut fosta lui iubită în îndatoritoarele ei scrisori, el n-a vrut s-o mai vadă şi, zvîrlind spada, şi-a pus din nou sutana ca să-şi facă meseria lui la colegiu unde, aflîndu-se cît fusese de prost, cu greu a îndurat glumele muşcătoare ce se făceau pe socoteala lui.

Pe vremea aceea eu îmi petreceam timpul cum nu se poate mai plăcut, lipsit de orice fel de griji în tovărăşia unor colegi de şcoală, dintre cei mai cutezători şi mai desfrînaţi din cîţi s-au pomenit. Aproape cu toţii se dedau unui păcat de care colegiul nostru a fost întotdeauna molipsit. Dînd frîu tinereştilor lor porniri, învăţaseră să se mulţumească singuri, neputînd găsi pe cineva de alt sex. Eu însă nu voiam să aud de acest soi de plăcere, căci nu voiam să irosesc bunătatea de sămînţă în loc s-o pun acolo unde ar putea rodi : nu voiam să ajung duşmanul femeilor care-i urăsc de moarte pe cei care le lipsesc de ceea ce li se cuvine. Mă gîndesc că băieţii aceştia care păcătuiau erau destul de aspru pedepsiţi căci, degeaba făceau ei ce făceau, nu-şi potoleau niciodată pofta care sporea tot mai tare, ducîndu-i la o tainică suferinţă. Un martiriu ca acesta îmi trezeşte mila ; blestemate fie rînduielile acestei lumi care nu îngăduie să se dea leacul potrivit, adică fetele, care dealtfel, oftează pe ascuns după sărutări, să fie lăsate cu cei care se chinuie şi ei, ca să-şi stingă împreună focul turnînd peste el cea mai plăcută apă din lume, şi să nu mai păcătuiască niciodată. Dacă fiecare am fi avut în preajma noastră o frumuşică din acestea, o astfel de tovărăşie ne-ar fi fost mai de folos decît cea a tuturor cărţilor la un loc.

Mi-am desăvîrşit învăţătura în acelaşi colegiu, fără să mi se întîmple ceva vrednic de povestit în afară de cele ce v-am spus. Cînd am isprăvit clasa de filosofie, tata mi-a trimis vorbă să părăsesc cu totul colegiul şi să mă întorc în Bretania.

Fiindcă vreţi să ştiţi totul, trebuie să vă povestesc cum mi-am pierdut fecioria în drum spre casă, căci, spre marea mea părerea de rău, o păstrasem pînă atunci, prilejul neivindu-se s-o dăruiesc cuiva. Sosisem la un han

unde am dat peste o slujnică drăgălașă foc, de care se spunea că adăpostește pe orice nou-venit, altfel decît stăpîna, și care avea într-adevăr niște ochi ce-i puteau opri pe toți călătorii, mai ceva decît tăblița de pe ușa hanului. Am întîlnit-o urcînd treptele cu niște pahare în mînă ; am strîns-o în brațe și am sărutat-o, într-un fel care amintea apucăturile de la colegiu, adică atît de grosolan că fata a scăpat totul din mînă. Stăpîna, auzind zgomot, a venit și a certat-o zdravăn, drept care slujnica a prins pică pe mine : cînd am oprit-o din nou și am întrebat-o pe șleau dacă vrea să se culce cu mine, s-a hotărît să se răzbune nițeluș. În noaptea aceea îi dăduse întîlnire unui negustor care sosise înaintea mea ; cu toate acestea, mi-a spus și mie să vin, pe la unsprezece, în odaia ei, pe care mi-a și arătat-o. Am sărutat-o pentru făgăduială și, de teamă să nu și-o ia îndărăt, i-am dat și două sferturi de scud pe care mi le-a cerut. Cînd sosi ceasul cu pricina, m-am dus glonț la ușa ei, pe care am găsit-o deschisă, și m-am strecurat în pat unde se mai culca o tovarășă de-a ei, o slujnică bătrînă, pe care o lăsase acolo, în timp ce ea se dusese să-l bucure pe negustor. Această vechitură sforăia atît de tare încît mă miram cum se poate ca o fată atît de frumoasă ca aceea care credeam eu că este acolo, putea sforări în halul ăsta ? Am tras-o ușor de mînă ca s-o trezesc, dar văzînd că doarme mai departe, m-am aruncat peste ea dorind să-i potolesc dorința și s-o înșir ca pe-o mărgică dintr-un șirag de mătănii, lucru lesne de făcut : deschizătura era mare cît un palat în care te poți plimba în voie. Am scuturat-o puternic pînă s-a trezit și a început să se zvîrcolească mai iute decît un țipar pe care-l ții de cap. Cred că la început a crezut că visează că este dezmierdată de un bărbat : dar orice va fi fost, era atît de topită de plăcere încît i-au scăpat patru sau cinci vînturi unul după altul. După ce am ieșit din joc, mi-a spus, dînd drumul unui oftat care mirosea mai mult a scroafă decît a femeie : Ah ! puișorul meu drag, oricine vei fi îți mulțumesc ; de mai bine de doisprezece ani n-am mai gustat din ceva atît de dulce. Vocea răgușită și foarte deosebită de aceea a slujnicuței mele m-a mirat peste măsură, iar cînd am aflat cine este, m-am supărat nespus de tare.

Mai înainte, mirosul urît ce-i ieşea din trup mi se părуse plăcut, iar pielea ei scorţoasă mi se părуse netedă : închipuindu-mi că am de-a face cu slujnica cea tînără, la care văzusem numai frumuseţe, mă sileam să văd în toate cusururile acestea tot atîtea podoabe. Însă acum totul mi se părea mult mai urît decît era. Aflînd de la bătrînă că tovarăşa ei se dusese să se culce cu negustorul, m-am întors în patul meu, hotărît să nu mă mai duc niciodată după pradă fără lumînare.

Am vrut să plec chiar din zori, ca să mă depărtez de locul acela păcătos unde fusesem păcălit crunt. Totuşi, ca să fiu cinstit, cu bătrîna m-am simţit la fel de bine ca şi cu una tînără. Mai tîrziu mi-am dovedit-o destul de des.

Cînd am ajuns acasă, mi-am dat seama că se isprăvise cu libertatea căci n-am fost întrebat decît ce am de gînd să fac în viaţă şi mi s-a spus că n-am fost trimis să studiez umanităţile decît ca să merg apoi să studiez legile şi să încerc să capăt un loc de consilier la tribunal.

Mi s-a părut totul atît de amar, că nici nu pot să vă povestesc. Atunci, în sinea mea, am blestemat relele de pe lumea asta, unde legile naturii sînt încălcate, iar minţile cele mai luminate sînt silite să-şi ia nişte slujbe prosteşti, să-şi zdruncine tihna, în loc să trăiască în liniştea aceea la care pînă şi dobitoacele au dreptul. Amînam mereu plecarea la această învăţătură dăunătoare, care întotdeauna mi-a fost mai urîtă decît ciuma, iar cînd aproape mă hotărîsem să plec, tata s-a îmbolnăvit de moarte. Zadarnic s-au străduit doctorii din împrejurimi să-l lecuiască, îi sosise ceasul să moară, şi şi-a lăsat nevasta şi copiii nespus de îndureraţi de-o astfel de pierdere.

După moartea lui, mama, care îmi făcea toate voile, n-a mai ţinut seama de nimic din planul lui de a mă face consilier şi, întrucît în Bretania nu mă simţeam la mine acasă, obişnuit fiind cu Parisul, am rugat-o să-mi îngăduie să mă întorc. A vrut să ştie ce aveam de gînd să fac acolo ; i-am spus că voi învăţa, cîtva timp, muzica, dansul şi meseria armelor, după care voi încerca să intru în slujba vreunui prinţ de vază. Cumnaţii mei şi-au spus şi ei părerea şi mi-au arătat că la Curte norocul

domnește ca un împărat și că este mai schimbător ca oriunde. Adică, atunci cînd voi crede că mă răsfață mai tare, mă voi trezi azvîrlit mai jos decît oricînd. Dar nimic nu m-a făcut să dau înapoi : nu aveam în cap decît splendorile acestei lumi.

În cele din urmă mi s-a îngăduit să fac cum vreau eu ; m-am întors la Paris, unde m-am dus să locuiesc tot la Universitate, pe care n-o puteam uita, la unul care închiria camere mobilate. M-am tocmit apoi cu un cîntăreț din lăută, cu un maestru de arme și cu un dansator să mă învețe arta lor, așa că un ceas făceam una, ceasul următor alta.

În restul timpului citeam orice carte care îmi cădea în mînă, și astfel, în trei luni, am învățat mai mult decît în șapte ani la colegiu, unde ascultam tot felul de bazaconii, care-mi stricaseră în așa hal mintea încît îmi închipuiam că toate istoriile povestite de poeți sînt adevărate și credeam că prin păduri umblă Silvani și Driade, în izvoare Naiade iar în mare Nereide. Credeam că este adevărat și cele ce se spuneau despre metamorfoze, și nu vedeam o privighetoare despre care să nu-mi închipui că este Filomela. Nu mă înșelam doar eu căci știu prea bine că unii dintre profesorii mei credeau aceleași lucruri.

Cînd credințele acestea greșite au fost alungate din mintea mea, mi-am umplut-o cu ceva mai bun ; am căutat să aflu cauza naturală a tuturor lucrurilor, să gîndesc ce trebuie fără să mă las înrîurit de părerile cele mai răspîndite.

Luat de toate aceste treburi, mi-am petrecut mai bine de un an în cea mai desăvîrșită singurătate ; nu ieșeam decît foarte puțin și nu mă plimbam decît prin cartier ; la mine nu veneau decît doi sau trei gentilomi pe care-i cunoscusem de puțină vreme. Îmi aduc aminte că odată i-a însoțit unul, Raymond, care, după cîteva zile, a venit din nou, singur. Uitîndu-mă într-o lădiță după plecarea lui, am văzut că-mi golise o pungă în care pusesem cel puțin vreo șaizeci de scuzi ; mi-am amintit că-l lăsasem singur în odaie așa că n-am bănuit pe nimeni de furt decît pe el. Cînd l-am întîlnit, i-am spus deschis

ce gîndesc şi am ajuns la cuvinte atît de usturătoare, urmate de ameninţări, încît l-am întrebat dacă nu vrea să hotărîm cu sabia, a doua zi, în afara oraşului. Mi-a răspuns că nu se poate, deoarece trebuie să plece chiar a doua zi dis-de-dimineaţă, după cum făgăduise unor prieteni cu care se ducea într-o călătorie în Flandra. Şi chiar aşa a fost, căci a doua zi nu l-am mai întîlnit la Paris. De atunci nu l-am mai văzut şi nu ştiu ce a mai făcut.

Mare mi-a fost durerea văzînd că am pierdut banii cu care nădăjduiam să-mi fac nişte haine după ce voi fi ieşit din doliu : dacă i-aş fi cerut mamei să-mi trimită alţii, mi-aş fi făcut mai mult rău decît bine căci, închipuindu-şi că i-am pierdut la joc, nu m-aş fi ales decît cu mustrări, nu era scrisoare în care să nu-mi spună că sînt mai sărac decît cred, că tata lăsase multe datorii, şi să nu mă dojenească că nu mi-am căutat o slujbă, aşa cum îi făgăduisem la plecare.

Am fost silit să îmbrac din nou o haină veche, cenuşie şi o mantie albastră, pe care de multă vreme nu le mai purtasem. Eram atît de prost îmbrăcat încît un om cu mintea întreagă nu ar fi putut crede că sînt fiul căpitanului La Porte. Totuşi, ieşeam mai mult ca oricînd, dornic să aflu cum se trăieşte în oraş, căci cît fusesem la colegiu nu mă gîndisem la lucrurile acestea. A doua zi după Sfîntul Martin, m-am dus la tribunal, unde pînă atunci nu pusesem piciorul mai mult de trei ori, şi chiar şi atunci, doar ca să-mi cumpăr mănuşi. Pe trepte am văzut coborînd un tînăr de vîrsta mea, pe care-l cunoşteam de la colegiu, îmbrăcat cu o robă roşie ; mi-am amintit că avea glas frumos şi mi-am zis că trebuie să fie unul din copiii din corul de la Sainte-Chapelle, aşa că nu mi-am mai bătut capul cu el.

Dacă nu ne-ar fi despărţit o mulţime de oameni m-aş fi dus să-l strig pe porecla ce i se dăduse la şcoală, i-aş fi spus răutăţile care i se spuneau de obicei despre tatăl lui, unul din cei mai aprigi cămătari din lume. După cîtva timp am vrut să mă întorc în acest loc îngrozitor şi, plimbîndu-mă de-a lungul galeriei negustorilor, l-am revăzut pe prostănacul meu într-o robă lungă, neagră, împodobită cu catifea şi o sutană de mătase, stînd de vorbă cu o tînără vînzătoare de parfumuri, foarte frumoasă,

căreia îi punea mîna pe sîni şi-i săruta obrajii, prefăcîndu-se că vrea să-i spună ceva la ureche ; m-am hotărît, fie ce-o fi, să aflu ce este colegul meu, dar am mai amînat văzînd că acum are alte treburi. A doua zi am venit ceva mai devreme. Negăsindu-l în locul obişnuit, m-am plimbat de colo pînă colo de am crezut că o să mă rătăcesc prin vreun ungher ; dădeam mereu peste nişte cămăruţe întunecoase şi strîmte, pline de scribălăi : unii umblau după acte, alţii scriau, şi, din cînd în cînd, primeau bani care mă făceau să mor de poftă. Mă uitam cum îi numără, cînd deodată îl văd pe tînărul meu ieşind dintr-o cameră din apropiere îmbrăcat aidoma ca în ajun. Era urmat de o domnişoară înlăcrimată care ţinea o hîrtie în mînă, şi de un bătrîn destul de arătos, îmbrăcat tot ca el, care-i vorbea cu pălăria în mînă şi cu un foarte mare respect, deşi el nici măcar nu-l privea şi şuiera vesel un cîntec, *Las qui hostera le temp* [11]. Întrucît mergea foarte repede şi nu mă puteam ţine după el, m-am gîndit să-l strig pe numele dat de colegii de şcoală, închipuindu-mi că eu, care îl cunoscusem atît de bine la colegiu, voi putea mai uşor să vorbesc cu el decît cei ce-l urmau. Ia stai, Tocarete, strigai eu, unde alergi aşa iute ? Atunci, cel care primea bani la o masă, dîndu-şi seama cu cine vorbesc, vine la mine şi, trăgîndu-mi un pumn, îmi spune, Neruşinatule, pun să te dea afară ; dacă aş şti la ce procuror lucrezi, i-aş cere să te pedepsească, conţopistule. Dacă în jur n-ar fi fost unii care păreau porniţi împotriva mea, de bună seamă că i-aş fi plătit pe loc. Dar aşa, tot ce am putut face a fost să-i răspund şi să-i spun, mînios, că nu sînt conţopistul nici unui procuror, că sînt gentilom. Asta l-a făcut pe ticălos să rîdă în hohote şi să spună celor din jurul lui : chiar arată a gentilom, cu haina ruptă în coate şi mantia care-şi arată urzeala de parcă ar rînji la noi arătîndu-ne dinţii. Cum asta, netrebnicule, judeci noblеţea după haine, zisei eu, şi aş fi spus mai multe dacă un bărbat din lumea bună, de vîrstă mijlocie, cu o pungă de catifea sub braţ, luîndu-mă de braţ şi ducîndu-mă într-o cămăruţă alăturată nu mi-ar fi spus aşa : Uşurel, uşurel, trebuie să respectaţi locul în care vă aflaţi şi persoanele cărora le vorbiţi, cel pe care-l

insultați este grefier. Ce înseamnă grefier, zisei eu, unul care se folosește de gheare * ? adineauri și le-a folosit foarte bine căci a adunat toți banii de pe tejghea. Sînteți prea rău de gură, îmi zise el ; adineauri l-ați strigat nu știu cum pe un consilier din tribunal. Cine, tînărul care a trecut pe aici ? întrebai eu. Da, zise el. Voiam să stau de vorbă cu el, căci ultima dată cînd a venit la școală mi-a furat penele, briceagul și călimara, am și martori și vreau să mă plîng. Atunci, cel ce-mi vorbea și care era un împricinat îmi spuse să mă feresc să fac așa ceva, avînd în vedere rangul personajului. Spuneți că este consilier, îl întrebai eu, în capul lui este mai multă prostie decît chibzuială. Curtea nu i-ar fi dat această slujbă, spuse împricinatul, dacă nu l-ar fi socotit vrednic de ea. Totuși, la Universitate, era socotit un dobitoc fără pereche, și, orice slujbă ar avea, eu sînt mai ceva decît el. Nu fiți atît de înfumurat, zise împricinatul. Nu sînt deloc înfumurat, răspunsei eu : mă trag din cei mai mari nobili din Franța, iar el nu este decît fiul unui negustor mărunt. Slujba îl înnobilează, îmi spuse împricinatul : dar cum a căpătat slujba asta ? întrebai eu atunci : cu bani, răspunse împricinatul. Înseamnă că ființa cea mai josnică din lume, zisei eu, căpătînd o slujbă ca asta, poate fi respectată, numai bani să aibă. Oh ! Doamne, ce decădere : după ce se cunoaște astăzi virtutea ! Apoi l-am lăsat acolo pe împricinat și m-am dus într-o sală mare plină de lume care forfotea în sus și în jos ca boabele de mazăre ce fierb într-o oală. Dacă m-ar fi adus cineva, în timp ce dormeam, în locul acesta, trezindu-mă aș fi crezut că mă aflu în iad. Unul strigă, altul bufnește, altul aleargă, alții sînt duși, în brînci, la închisoare. Nicăieri nu vezi pe cineva mulțumit.

După ce am văzut aceste semne ale sălbăticiei omului, m-am întors acasă atît de înciudat că nici nu vă pot povesti. După-masă, privind pe fereastră, l-am văzut trecînd pe stradă pe nătăfletul meu de consilier, dar cum credeți că era îmbrăcat ? Ca un gentilom. N-am fost în viața mea mai uluit ca atunci. Purta o mantie de culoare purpurie de catifea, căptușită cu pluș, un pantalon

* Fr. „griffes", gheare, „greffier", grefier.

tot de catifea, de aceeaşi culoare, şi o tunică de mătase albă. La şold avea o sabie ca Miraumonte [12], călărea un cal arab şi era urmat de trei lachei voinici.

Am întrebat-o pe gazdă dacă, la Paris, magistraţii sînt şi militari. Mi-a răspuns că unii tineri, cum este consilierul pe care-l văzusem mai înainte, nu intrau în magistratură decît ca să aibă o slujbă care să le aducă respectul oamenilor şi să poată găsi o soţie, bogată, dar, fiindcă vîrsta lor îi împingea către petrecerile de la Curte, în afara tribunalului îşi îngăduiau uneori să îmbrace haina şi să încingă sabia de cavaler.

Uitîndu-mă la sărăcia mea, aş fi dorit să fi îmbrăţişat această frumoasă meserie, către care mă îndemnase bunul meu tată, dacă n-aş fi socotit ca o ruşine tovărăşia unor persoane atît de josnice.

În vremea aceea am simţit cum nu se poate mai dureros urmările sărăciei, căci, nefiind îmbrăcat decît cu o haină ponosită, nimeni nu mă lua în seamă ; nu mă încumetam să port sabia căci, în loc să se vadă în ea o dovadă a noblеţei mele, aş fi fost luat drept un golan pînă şi de cei mai mărunţi oameni din orice oraş de pe pămînt. În fiecare zi aveam de îndurat tot felul de umilinţe, n-aş spune cu răbdare, căci vă jur că, dacă mi-ar fi stat în putinţă, i-aş fi pedepsit pe neghiobii care mă umileau.

Într-o zi am intrat în curte la Luvru, gîndind că acolo lumea te respectă, că mă voi simţi în largul meu, fără să fiu batjocorit ca de obicei. În timp ce mă uitam la clădirea aceea mare şi frumoasă, un paj care, după cum mă purtam, înţelesese că nu prea venisem pe acolo, luîndu-mă drept un gură-cască oarecare, mi-a dat un bobîrnac în pălărie atît de tare încît aceasta s-a învîrtit măcar de vreo opt ori în jurul capului meu ; i-aş fi arătat eu cu cine are de-a face, dacă în spatele lui n-aş fi zărit vreo zece-doisprezece lachei, cu bastoane şi săbii care, se vedea limpede, se aflau acolo ca să-l apere. I-am spus totuşi că nu are de ce să mă lovească de vreme ce eu nu-i făcusem nimic. Atunci el şi cei ce veniseră împreună cu el deschiseră gura ca să-mi zică burghez, ocara pe care drojdia aceasta o aruncă celor pe care-i ia drept proşti sau care nu se ţin de moda curţii ; pacoste a vremii noas-

tre ! ființele acestea mai josnice decît ar putea-o spune cineva își bat joc de un cuvînt care a fost cîndva, și este și acum, rîvnit cu patimă în multe orașe ale țării. Dar, știind că nu-l foloseau decît ca vorbă de ocară, m-am încumetat și le-am spus să se uite mai bine cui spun cuvintele acestea, căci eu nu sînt ceea ce cred ei. Atunci, strîngîndu-se în jurul meu, m-au întrebat rîzînd ce sînt dacă nu sînt burghez. Sînt ceea ce voi nu veți fi niciodată, le răspunsei, ceea ce nu doriți să fie posibil să fiți, căci nu aveți destul curaj ca s-o faceți ; ori le vorbeam așa, ori le vorbeam grecește, pentru neghiobii aceștia era tot una, și m-am căit că mi-am rîs de niște dobitoci, pe care nu trebuie nici măcar să te superi, chiar dacă ne trag uneori cîte o copită, căci sînt animale fără minte și nu simt, cînd sînt pedepsite, că nu trebuie să mai facă.

Gîndindu-mă la asta, m-am dat la o parte, însă blestemații, socotindu-se jigniți de ultimele mele cuvinte, nu m-au lăsat în pace. Făcîndu-se că bate în pămînt, pajul mă lovea zdravăn peste picioare, încît eu, la fiecare lovitură, trebuia să mă feresc de parcă așa mi-ar fi poruncit el. Lacheii se alăturară și ei la batjocorirea mea, iar unul a spus chiar că ar trebui să fiu trîntit cu fundul de pămînt. Auzind acestea, înfuriat peste măsură, m-am lăsat pradă primelor mele porniri și, descheindu-mi haina, după ce am înjurat ca un grăjdar, le-am zis, haideți afară cu mine, dați-mi o sabie și săriți toți asupra mea ; o să vedeți dacă mă tem de voi, lepădăturilor, nu aveți curaj decît atunci cînd vă năpustiți cu toții asupra unuia singur, neînarmat. Dacă nu vreți să-mi faceți cinstea de a mă ajuta să mor apărîndu-mă, să vină unul să mă ucidă, căci nu voi mai putea trăi decît plin de amărăciune după ce am îndurat umilințe atît de mari, mai ales că mai am și alte necazuri care mă fac să-mi doresc moartea.

Turbarea lor oarbă și nesăbuită s-a încins și mai tare, cînd, o namilă de carne acoperită cu un veșmînt de mătase albastră împodobită cu fireturi de aur s-a apropiat de ei : jur că nu știu dacă era om, dar la trup parcă aducea totuși a om : sufletul, însă, era de fiară : Era un baron, după cum am auzit mai tîrziu : nu știu ce fel de dobitoc mai este și acesta. Era stăpînul pajului care se luase de

mine, și spunea către trei grăsani care stăteau lîngă el cu pălăria în mînă. Pe legea mea, nu-i așa că pajul meu este o frumusețe de băiat? Ia uitați-vă ce glume face: este cutezător, plin de duh. Auzind cum este lăudat de stăpîn, pajul se hotărî să arate că i se cuvin laudele, așa că se apropie și-mi dete una peste nas: i-am dat însă un brînci de era să-l trîntesc la pămînt. Baronul, care era cu ochii pe el, se mînie, căci cred că ținea la el și că-l răsturna adesea cu fundul în sus, trupul pajului fiind de o frumusețe destul de ispititoare. Răsucindu-și mustața cu o mînă și amenințîndu-mă cu cealaltă, îmi strigă, oprește, mărunțelule, dacă dai în pajul meu pun să te snopească fără milă. Auzind că mă strigă cu porecla dată băieților de prăvălie, de care eram mai departe decît e cerul de pămînt, m-am hotărît să-i arăt cît de prost mă judecă. M-am dus în fața neghiobiei sale și i-am zis: Vorbele dumneavoastră nu mă supără căci ele nu mă privesc; doar cei ce sînt cu adevărat ceea ce credeți dumneavoastră despre mine au de ce să se supere de disprețul ce le arătați. Eu, fiind mult deasupra lor, întîmplător la fel de sus ca dumneavoastră, nu mă simt atins. Haina ponosită pe care o port și care v-a făcut să aveți despre mine o părere atît de proastă s-ar putea socoti atinsă, dar n-are decît să-și vadă singură de treburi, eu nu vreau să am vreun amestec.

Cuvintele acestea rostite fără înfumurare și spuse cu o eleganță ce nu se întîlnește la cei de rînd au fost auzite de un gentilom care se plimba prin apropiere și care și-a dat îndată seama că așa nu putea gîndi decît o minte bine făcută, în vreme ce baronul, unul dintre cei mai mari dobitoci de la curte, nici măcar nu și-ar fi putut închipui ce înseamnă vorbele mele. Înduioșat, gentilomul, ca să mă smulgă dintre sufletele acelea haine, mă trase deoparte și-mi spuse să plec prin altă parte, nu pe unde am intrat; i-am urmat sfatul, blestemînd năprasnic nobilimea din vremea noastră, care umblă întovărășită de niște netrebnici, pe care îi prețuiește atît de de mult încît îi îndeamnă să se ia de toată lumea.

Dar, din nenorocire, nu numai oamenii de teapa acestora m-au hărțuit și m-au disprețuit, au făcut-o și alții care se cred de treabă și la locul lor. Oriunde mă aflam,

nu se găsea burghez care să sufere să fiu eu mai presus decît el. Pe stradă, uneori, mi se dădeau ghionți, ca să merg pe rigolă, iar dacă răspundeam cu vreo vorbă usturătoare, arătîndu-mi astfel supărarea, mi se striga că sînt un golan. Mai rău decît atît (căci culmea nenorocirii este că sărăcia este pusă întotdeauna laolaltă cu păcatul) odată, într-o înghesuiată, cineva își pierduse punga ; aș fi fost bănuit eu dacă, prin ceea ce am spus și am făcut, nu i-aș fi silit pe toți să-și facă numaidecît o părere foarte bună despre mine.

Îmi veți spune că necazurile acestea nu-mi puteau veni decît de la niște ființe ușuratice, care nu știu să vadă decît hainele cuiva ; aflați însă că pînă și cei care au întors spatele zădărniciei acestei lumi, printr-o ciudată întîmplare, nu mă prețuiau mai mult. Am simțit-o foarte bine în timp ce mă aflam într-o mînăstire la slujba de seară. Un călugăr i-a lăsat să intre într-o capelă pe zece sau doisprezece haidamaci îmbrăcați în mantii de pluș, fără să aibă habar cine sînt ; pînă și servitorii lor au putut intra : însă mie, cînd am dat să-i urmez, mi-a trîntit ușa în nas. Stați, părinte, vreau să vă spun o vorbă, i-am strigat eu printre gratii. Cînd s-a apropiat, am urmat : N-am venit să vă dojenesc, nici nu cred că se cuvine s-o fac, mă încumet totuși să vă spun că, după cîte știu eu, biserica trebuie să fie așijderea cerescului sălaș al lui Dumnezeu, că cei mai săraci ar trebui puși la locurile de cinste, așa cum se întîmplă în acel preafericit loc. Acum am înțeles, zisei eu mai departe zîmbind, că de voi dori să intru în capela dumneavoastră ca să-mi întăresc credința mai bine decît aici afară, va trebui să vin cu o mantie căptușită cu pluș, chiar de va fi s-o închiriez de la telal. Călugărul s-a rușinat, ce-i drept, dar fiindcă apucase să se îndepărteze, n-ar fi auzit tot ce am spus, dacă, spre sfîrșit, n-aș fi ridicat glasul ; aceasta l-a făcut de rîs căci m-au mai auzit și alții, iar după glumele lor mi-am dat seama că încuviințează cele ce spuneam și-și bat joc de cel ce, nesocotind poruncile religiei, nu prețuia sărăcia ; tot ce se putea spune împotriva-mi era că nu de voie eram sărac. Totuși, călugărul săvîrșise un păcat pe care doar printr-o foarte aspră penitență îl putea plăti.

Dar ascultați un necaz și mai mare : nici măcar cei care știau din ce neam mă trag nu se purtau cu mine mai cuviincios. Niște derbedei, fii de burghezi, pe care-i cunoscusem la colegiu, și pe care îi hărțuisem adesea, cînd mă întîlneau prin oraș se făceau că nu mă cunoscuseră niciciînd ; eu, care nu-i uitasem, îi salutam ca să le aduc aminte de mine, dar ei abia își duceau mîna la pălărie, și chiar și așa li se părea că se ostenesc prea mult, atît de înfumurați îi făcea mătasea de pe ei și valeții îmbrăcați mai bine ca mine. La unii dintre ei, care mi se păreau mai cumsecade și cu care fusesem mai legat, m-am dus chiar și acasă. Ca să nu mint, m-au primit destul de bine, siliți de legile bunei-cuviințe, dar nici unul nu s-a obosit să-mi întoarcă vizita, căci își închipuiau că s-ar fi înjosit prea mult dacă s-ar fi dus la cineva atît de prost îmbrăcat și care, după părerea lor, îi făcea de rușine cînd se afla împreună cu ei.

Dacă din întîmplare mă întîlneam cu unii care vorbeau despre cine știe ce, unde aș fi putut arăta roadele învățăturii mele, eram și mai nefericit căci nici nu îndrăzneam să deschid gura, știind că părerea proastă pe care o aveau despre mine îi va face să strîmbe din nas la cele ce voi spune, sau, dacă începeam să vorbesc eu despre ceva, nimeni nu mă asculta sau cineva mă oprea cu obrăznicie.

În vremea aceasta hainele mele se ponoseau și mai tare ; în fiecare zi vedeam noi stricăciuni pe care nu știam cum să le dreg. Îmi cheltuisem de mult toți banii pe chirie, și nu-mi mai rămăsese nimic ca să cumpăr niște stofă ca să-mi cîrpesc pantalonii și haina. Îmi prindeam pulpanele cu ace, și, fiindcă nasturii se tociseră de tot, aveam în locul lor niște agrafe păcătoase. Mă înveleam cît puteam mai bine în mantie, deși nici aceasta nu făcea doi bani, ca să nu se mai vadă și alte cusururi ale veșmintelor mele. Pînă la urmă a trebuit să port din nou haina neagră de doliu, fiindcă tot era mai bună decît cea cenușie.

Grosolăniile ce mi se făceau, fiind greu de îndurat, m-au silit să stau în casă toată iarna, deși a fost un chin cumplit. De cîtva timp zărisem o tînără minune în poarta casei sale, pe o stradă în apropiere de strada Saint-

Jacques, iar farmecele ei îmi înrobiseră în așa hal libertatea încît nu mai făceam altceva decît să oftez gîndindu-mă la ea. Dar ce aș fi putut face, chiar de ieșeam din casă ? Dragostea este dușmanul de moarte al sărăciei : nu m-aș fi încumetat să mă înfățișez Dianei, era numele reginei inimii mele, dacă nu mă îmbrăcam alt fel, căci și-ar fi făcut despre mine niște păreri care nu mi-ar fi slujit deloc.

În singurătatea mea nu aveam altă treabă decît să mă gîndesc la ea, și cum aceasta îmi sporea patima, eram atît de înnebunit, încît încercam un fel de plăcere dacă treceam în fiecare seară pe la poarta ei, deși era lucrul cel mai zadarnic pe care-l puteam face.

Dacă aș fi vrut să fac ceea ce făceau niște ticăloși de studenți din oraș, pe care-i cunoscusem de curînd, mi-ar fi fost lesne să mă îmbrac cu prea puțină cheltuială, căci, în fiecare noapte, furau pelerinele oamenilor ce treceau pe vreo stradă mai întunecoasă, dar nu m-am putut hotărî niciodată să ajung pînă-ntr-acolo încît să fac lucruri atît de josnice. Îmi plăcea mai mult tovărășia unor filosofi [13] care-mi făgăduiau munți de aur pe o cale cinstită, îngăduită de legi. I-am părăsit totuși și pe aceștia căci mi-am dat seama că sînt niște vînzători de visuri, care dealtfel nici ei nu mai aveau chef să stea de vorbă cu mine căci, de vreme ce eu nu aveam nimic de pierdut, cu mine șiretlicurile lor erau zadarnice. La început am fost și eu cel puțin la fel de șiret ca ei, lăsîndu-i să creadă că în curînd voi primi o mare sumă de bani de acasă, pe care aveam să le-o dau să-și cumpere cele de care aveau nevoie în meseria lor, i-am rugat să mă învețe multe din tainele magiei naturale, de care m-am slujit cu mai multe prilejuri. Acesta a fost folosul pe care l-am tras de pe urma lor.

Apoi m-am apucat de altceva. M-am apucat să studiez poezia franceză care, pentru mine, are frumusețI de care nu mă voi sătura niciodată. Scriam tot timpul versuri despre ura ce-o nutream față de răutatea lumii și despre dragostea purtată frumoasei Diane. Dar cît erau de proaste, Doamne, pe lîngă cele pe care le-aș putea scrie acum ; erau niște poezioare de școlar, neșlefuite și negîndite care nici nu străluceau, nici nu spuneau nimic : pot să jur că

nu citisem pînă atunci nimic ca lumea, iar autorii de la care aş fi putut învăţa ceva îmi erau necunoscuţi, fie că nu-i căutasem, fie din alte pricini, aşa că poeziile mele nu erau mai prejos decît cele ale vechilor cîntăreţi greci, la care se găsesc greşeli atît de grosolane, întrucît totul venea din mintea lor, nu aveau nimic după care să se ia, iar ceva în întregime plăsmuit nu poate fi, în acelaşi timp, şi desăvîrşit.

Aţi priceput vreodată mai bine decît acum că Muzelor le place să stea în tovărăşia sărăciei ? Rareori întîlneşti un om bogat care să aibă chef să facă versuri. Marile averi duc la lenevie şi nu ne mai gîndim să dobîndim şi averi sufleteşti. Însă cu poezia mai este şi altceva, căci nimic nu este mai plăcut sufletului nostru, ea ne deosebeşte mai bine ca orice de dobitoace.

Doamne, Dumnezeule, pe vremea aceea m-am văzut înşelat în toate speranţele pe care le nutrisem în inima mea. Îmi făgăduisem ca faptele mele să fiel aidoma acelora ale vreunui erou despre care citisem în cărţi şi-mi închipuiam că negreşit soarta mea va fi ca a lor, încrezător în cutezanţa mea şi în pornirea ce aveam către tot ce este înălţător. Cît am fost de orb că n-am văzut ce multe piedici se ridicau în calea mea, cum se împotriveau ele planurilor mele, chiar de-aş fi fost mai presus de vechii cavaleri.

Dacă nu mi-aş fi descărcat necazul pe hîrtie, aş fi ajuns la cea mai neagră deznădejde. Vedeţi, aşadar, ce uşurare mi-a adus poezia. Chiar de pare ciudat, îmi domoleam astfel o pornire firească. După ce-mi aşterneam necazul pe hîrtie, nu mi se mai părea atît de chinuitor, deşi la început îl simţisem din plin. Cine este omul fără minte care să mai poată tăgădui că Apolo a fost socotit zeul medicinei, atît pentru tămăduirea celor mai adînci răni prin puterea versurilor lui, cît şi pentru tămăduirea cu ierburi pe care le ajută să crească atunci cînd joacă rolul Soarelui şi face pămîntul să rodească.

Cînd Francion a ajuns aici cu povestea lui, gazda i-a strîns mîna şi i-a zis : Este de ajuns pentru data aceasta, s-a făcut tîrziu. Mă mustră cugetul că v-am lăsat să vorbiţi atît de mult ; înainte de a pleca, a vrut totuşi să-i mai spună ceva, aşa că i-a mărturisit că ar fi fost păcat

să-l lipsească de pățaniile lui cu belferii. Apoi adăugă : Ați avut multe necazuri după ce v-ați pierdut banii. Mi se pare că mi-ați spus că cel care vi i-a furat este un oarecare Raymond ; nu cred că l-ați iertat. Am să vă răspund, zise Francion, că și acum, cînd mă gîndesc la necazurile ce mi-a pricinuit, mă cuprinde ura la fel de puternic ca atunci, mai ales că știu foarte bine că se trăgea dintr-una din cele mai bune și mai bogate familii din Franța. Stăpînul castelului spuse atunci ceva cu totul neașteptat, greu de înțeles de ce;o spune : că poate acest Raymond furase banii din plăcere sau de nevoie, o fi vrut să se ducă să petreacă în Flandra fără știrea părinților ; dar, dacă Francion nu-l iartă, ar putea să afle dacă trăiește cumva în Burgundia și să-i ceară să se bată în duel. Francion spuse însă că s-ar face de rîsul lumii dacă ar arăta că poartă cuiva pică pentru niște supărări atît de vechi. Totuși, gazda îi făgădui că va căuta să afle dacă în Burgundia sau în împrejurimi trăiește un gentilom care se numește, sau care s-a numit cîndva, Raymond ; numai așa, ca să știe ce se alesese de cel ce-l jefuise. Apoi îi spuse bună seara, îl rugă să fie gata a doua zi dimineață să-i povestească restul vieții sale și se duse și el să se culce.

SFÎRȘITUL CELEI DE A PATRA CĂRȚI

A CINCEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Cînd soarele s-a urcat din nou pe cer alungînd umbrele nopții, stăpînul castelului era gata îmbrăcat ; s-a dus la Francion să-l întrebe dacă dormise bine, și să afle, în același timp, dacă putea isprăvi povestea întîmplărilor din viața sa. Ca să nu-și irosească vremea, și-au spus repede bună ziua, apoi, deși Francion simțise că durerea de la cap aproape îi trecuse, s-a luat hotărîrea să stea în pat pînă a doua zi, cînd va fi pe deplin întremat ; lipsit de grija îmbrăcatului, își urmă numaidecît firul povestirii așa cum vă voi spune.

Domnule, ieri ne-am oprit acolo unde vorbeam de plăcerea ce încercam scriind poezii, întorcîndu-mă la aceasta, trebuie să vă spun că am făcut rost de cîteva cărți destul de bune, care m-au călăuzit în ceea ce am scris eu mai tîrziu : mi s-a vorbit chiar despre un autor foarte cunoscut și despre o carte nouă de tot, pe care am hotărît s-o cumpăr ca să aflu din ea cum trebuie să scrii potrivit cerințelor vremii, căci, mărturisesc cu nevinovăție, habar nu aveam ce înseamnă aceasta. Aflînd că librarul care vinde cartea stă pe strada Saint-Jacques, m-am dus la el ; văzîndu-mi curiozitatea, acesta mi-a arătat o mulțime de cărți franțuzești de care pînă atunci nu auzisem. Nu aveam destui bani să cumpăr atîta marfă, așa că n-am luat decît cartea pe care mi-o dorisem mai întîi și chiar și pe aceea cu bani de împrumut. În timp ce răsfoiam cu mare plăcere toate cărțile de pe tejghea, iată că sosește un tînăr înalt, slab și palid, cu privirea rătăcită și o purtare cu totul neobișnuită ; era atît de prost îmbrăcat încît nu mă mai temeam că-și va bate joc de mine : așa că am vorbit deschis cu librarul, fără să mă sinchisesc de el. Spuneți-mi și mie, ziceam eu, dacă se află cineva astăzi care să se priceapă la poezie : întotdeauna am gîndit că nimeni nu este prea iscusit, mai ales că astăzi nimeni nu-și prea petrece vremea făcînd rime. Cît greșiți de mult, îmi spuse librarul, doar acum v-am arătat cîteva lucrări de mare preț scrise de autori care încă

trăiesc ! Dar poate că nu vă place felul nou de a scrie al acestor domni, şi că nu preţuiţi decît scrierile vechi şi necioplite. Nu ştiu, spusei eu, dacă astăzi se scrie mai bine decît altădată şi nu sînt în stare, cînd fac eu versuri, să-mi dau seama dacă sînt scrise ca astăzi sau ca altădată. Întorcîndu-şi capul către mine, tînărul îmi zîmbi batjocoritor, dezvelindu-şi aproape toţi dinţii, şi îmi zise : aşadar scrieţi versuri, domnule, după cîte am auzit. Pun cuvintele unele lîngă altele, pornind de la subiectele care îmi vin în minte, răspunsei eu, dar le rînduiesc atît de prost încît nu cred că aşa ceva trebuie să se numească poezie. Atunci mi-a spus că din modestie vorbesc astfel şi m-a rugat să-i arăt ceva scris de mine. I-am zis că nu mă încumet să-i arăt nişte scrieri care poate nu se supun regulilor ce trebuie urmate în acest timp, despre care nici nu aveam habar. Lăsaţi, domnule, vă voi spune prieteneşte părerea mea şi poate că veţi fi mulţumit că puteţi sta de vorbă cu mine : căci nu se află trei inşi în Paris care să se poată lăuda că se pricep la versuri mai bine decît mine. Întrucît cuvintele acestea nu m-au înduplecat, m-a lăsat în pace şi a plecat luînd două sau trei cărţi, fără să-i plătească negustorului pe care, îndată ce-a plecat el, l-am întrebat dacă dă pe datorie ; i le împrumut, răspunse el, sînt silit să fac aceasta cu o mulţime de inşi ca el care vin zilnic la mine în prăvălie ca să vorbească despre lucrările lor. Înseamnă că sînt poeţi. Da, urmă el, aici se ţin cele mai mari adunări ale lor, încît nu cred să se afle în Franţa un loc căruia să i se potrivească mai bine numele de Parnas. Şi cu ce vă alegeţi dumneavoastră din aceasta, întrebai eu. Cu pierderea unui mare număr de cărţi pe care le împrumută şi nu mi le mai aduc înapoi, răspunse negustorul rîzînd. În locul dumneavoastră i-aş lua la goană pe muşteriii ăştia, i-am spus eu. Nici nu mă gîndesc, îmi zise el, căci se află întotdeauna printre ei unul care îmi cere să-l tipăresc, şi, apoi, datorită lor, librăria mea are faimă mai mare. L-am întrebat după aceea despre poeţii vremi, al căror nume l-am aflat atunci ; cel pe care-l văzusem mai înainte era, într-adevăr, unul dintre cei mai vestiţi. Voind să se arate îndatoritor, librarul îmi făgădui ca, dacă îi voi da nişte poezii, să le arate acestor oameni, fără să le spună

cine le-a scris, şi să aflu de la ei ce nu merge. Dorinţa pe care o aveam de a scrie bine, pe placul tuturor, m-a făcut să mă învoiesc şi, chiar a doua zi, i-am adus o poezie care îmi plăcea mai mult decît toate celelalte pe care le scrisesem. Fu arătată poeţilor care i-au găsit aproape tot atîtea păcate cîte cuvinte număra. Librarul mi-a făcut bucuria de a mi le însemna pe toate, aşa că am luat bine aminte, văzînd că au dreptate, şi m-am hotărît să nu mai greşesc.

Legile lor nu aveau alt scop decît să facă poezia mai plăcută, mai curgătoare, mai cu judecată : nimeni nu se va împotrivi la atîta desăvîrşire. Mi se va spune că legile lor de scris versuri te stînjenesc la tot pasul, dar dacă nu ar trebui respectate, oricine se poate apuca de scris, şi arta nu ar mai fi a celor aleşi.

Cîtăva vreme mai tîrziu ştiam foarte bine toate aceste lucruri, căci mă duceam adesea în prăvălia librarului, unde intram în vorbă cu toţi poeţii ; îndată ce i-am cunoscut mai bine, am înţeles cum trebuie să scrii, nu mi-au mai îndreptat niciodată mai mult de două-trei greşeli şi, gîndindu-mă la acestea, n-am făcut altele mai mari. Nu cred că le sînt prea îndatorat, fiindcă puţinul pe care mi l-au spus ei n-ar fi putut ajuta un cap să judece. Mai bine să vă spun ce fel de oameni erau : doi dintre ei părăsiseră colegiul, după ce fuseseră belferi. Alţii habar n-am de unde veneau, îmbrăcaţi, la început, ca nişte slugi, iar după cîtva timp nu ştiu cum făceau că se îmbrăcau ca nişte gentilomi, apoi, foarte curînd, arătau iar ca la început, fie că veşmintele cele frumoase fuseseră împrumutate, fie că le vînduseră ca să aibă cu ce trăi. Unii nici nu se ridicau nici nu coborau, nu păreau a fi ceva mai mult într-o zi decît în alta, unii trăiau din ce luau pe cîteva poezii, iar ceilalţi tocau puţinul pe care-l aveau aşteptînd să întîlnească vreun nobil care să vrea să-i ia în slujba lui, sau să-i ajute să capete o rentă din partea regelui. Astfel, nici unul dintre ei nu era înzestrat cu un mare talent. Toate poeziile lor erau luate după alţii, sau erau atît de plăpînde că nu se alegea nimic din ele. Scrierile lor nu aveau nimic, în afară de o limbă aleasă, pe care nici unul nu o mînuia cu desăvîrşire ; căci, dacă cel mai iscusit dintre ei izbutea să se ferească

de o greşeală, cădea neapărat în alta. Alţii cîţiva nu făceau decît să traducă, adică îi slujeau pe alţii, iar cînd se apucau să facă ceva din capul lor, ieşea ceva caraghios de mai mare rîsul. Erau de plîns, bieţii oameni, ei scriau închipuindu-şi că sînt scriitori buni, dar de fapt, se amăgeau. Cu toate acestea, există cărţi scrise de mîna lor foarte preţuite astăzi. Dar aceasta numai fiindcă nu avem altceva mai bun. Trebuie să citim ce avem, oricare ne-ar fi gusturile, şi chiar şi eu am fost adesea silit să-i citesc, căci nu găseam nimic altceva. Două-trei romane scrise de ei, sînt totuşi, foarte frumoase şi foarte preţuite. Dar, să mi se taie capul, dacă nu găsesc în fiecare dintre ele nişte păcate de-ţi vine să-l biciuieşti pe autor.

Într-o zi mă aflam împreună cu ei ; după ce s-au citit cîteva versuri, s-a încins o ceartă aprigă în jurul unor fleacuri, la care ţineau morţiş, în vreme ce lucrurile mari erau lăsate de o parte. Se certau fiindcă nu ştiau dacă trebuie să se supună „il eut esté mieux", sau „il eut mieux esté" ; „de sçavants hommes" ou „des sçavants hommes" ; dacă puteau rima „main" cu „chemin", „Saint Cosme" cu „Royaume", „traicts" cu „prés". Cei care spuneau că acestea sînt greşeli, făceau unele mult mai neîngăduite : căci rimau „perissable" cu „sable", „estaffer" cu „enfer". Părerile lor erau luate din cine ştie ce bătrîn visător [1], pe care-l urmau întru totul, şi chiar cînd vorbeau le făcea plăcere să folosească felul prostesc de a scrie al acestuia. Au rostit o mulţime de cuvinte vechi, care li se păreau foarte bune şi folositoare în limba noastră, dar de care nu îndrăzneau totuşi să se slujească deoarece ziceau că unul dintre ei, Corifeul [2] lor, nu dădea voie să fie folosite. Dar spuneau şi foarte multe lucruri vrednice de laudă trimiţînd tot la acest maestru neştiutor, ale cărui opere le erau chezăşie cînd voiau să dea drumul vreunei plăsmuiri de-a lor. La urmă, unul mai îndrăzneţ decît toţi ceilalţi, spuse că toate trebuiau să fie la putere, cuvinte vechi ce ar putea fi înnoite sau cuvinte noi, după cum o cer nevoile ; şi apoi că, din ortografie, trebuie scoase literele de prisos, după cum, în altă parte, trebuie puse unele care s-ar potrivi mai bine decît cele care sînt acum. Căci, zicea el, este sigur că

omul a vorbit înainte de a scrie, prin urmare, scrierea s-a făcut după vorbire, căutînd litere care, puse împreună, să dea sunetul cuvintelor. Cred, aşadar, că tot astfel ar trebui să facem şi noi, să nu punem nici o literă de prisos, căci de ce-am pune-o ? îmi veţi spune că scriem aşa fiindcă cele mai multe cuvinte vin din latină, şi că ar însemna să ne abatem de la ea ; trebuie să arătăm bogăţia limbii noastre, să arătăm că nu are nimic străin în ea. Dacă vi s-ar face nişte mănuşi cu şase degete, aţi fi foarte stingheriţi cînd le-aţi purta, căci vi s-ar părea caraghioase. Ar trebui ca natura să vă mai dea un deget, sau lucrătorul să-l scoată pe cel de prisos ; nu credeţi că am face ce este mai uşor ? tot astfel, fiindcă nu este atît de uşor să rostim altfel decît ne-am obişnuit, şi fiindcă toate literele trebuie să folosească la ceva, este necesar să le scoatem pe cele de prisos, căci să le tăiem este mai lesne. În nici o altă limbă nu vedeţi aşa ceva şi, chiar dacă s-ar vedea, pildele rele nu trebuie urmate în dauna judecăţii. Ţineţi seama că însăşi limba latină, din care, ce-i drept, se trage limba noastră, în cea mai mare parte, nu are nici o literă de prisos.

Pe moartea destinului, zisei eu atunci, dacă cu asemenea cuvîntări nu se vor linişti lucrurile. Nu spun că ceea ce ziceţi dumneavoastră nu este adevărat, dar cum să facem să vi se dea ascultare, şi cine va zice întocmai ca dumneavoastră ? ar fi mai bine să înlăturăm atîtea alte lucruri urîte care sînt de prisos în apucăturile noastre, în obiceiuri, decît să ne gîndim să tăiem litere care nu fac nimănui rău, bietele nevinovate. Cît despre cuvintele noi care, cum spuneţi, ar trebui aduse în limbă, gîndiţi-vă dacă, părînd cu totul neobişnuite, nu veţi ajunge de batjocura mulţimii. Totuşi, mă învoiesc ca la cea dintîi adunare a Sfatului ţării să fiţi trimişi de către scriitorii francezi (pentru care ar trebui făcută o nouă Cameră) ca să arătaţi celor de acolo cît de folositoare sînt ideile dumneavoastră şi să-l convingeţi pe Rege să le impună tuturor supuşilor săi.

După ce am vorbit astfel stîrnind rîsul tuturor, cel mai isteţ dintre ei a spus că tot ce se spusese acolo nu ne ajuta nicidecum să trăim mai tihnit şi, scoţîndu-ne dintre cărţi, ne-a dus printre ulcele şi pahare, la cea mai

bună cîrciumă din Paris, unde a vrut să ne cinstească din banii lui. Adevărul este că nu se află oameni mai risipitori decît poeții, care rîvnesc atît de mult să ajungă în împărăția cerurilor, unde bogătașul intră la fel de greu ca otgonul în urechea acului, încît își înghit tot ce au dintr-odată, ca pe un hap, ca să poată pătrunde ușor în rai. Nu vă mai spun cît s-a mîncat nici ce vorbe deocheate s-au rostit cu acest prilej. Dar fiindcă am jurat din nou pe moartea destinului, cum se zicea pe strada Saint-Jacques, am fost întrebat de ce jur ; ca să-mi bat joc de ei, care nu scriau nici măcar o strofă în care să nu fie vorba despre destin sau despre soartă, ca să-și împodobească versurile. Pe capul sorții, zisei eu atunci, mari nătărăi mai sînteți, nu vă cunoașteți cît de cît meseria, pe pîntecele Parcelor, nu vedeți că jur ca un poet ? voi, cei care credeți în Dumnezeu mai puțin decît Diagoras sau decît Vanini [3], îl pomeniți la tot pasul cînd jurați, de parcă, preacucernici creștini, ați vrea să fiți tot timpul cu numele lui în gură. Le vorbeam astfel fiindcă cei mai mulți erau libertini, și firea lor deschisă, vrednică de laudă, nimic de spus, nu se supăra de vorbele mele. De bună seamă, aveau în ei ceva mai bun decît sufletele de rînd, și, mai presus de orice, faptul că nu mă prețuiau mai puțin văzîndu-mă cît sînt de sărac. Aveau însă și păcate greu de îndurat, erau oamenii cei mai ușuratici și mai schimbători din lume. Nu este nimic mai plăpînd decît prietenia lor. Într-o clipă se sfărîmă ca o pojghiță subțire ; nimic mai nestatornic decît părerile lor ; se schimbau de la o clipă la alta, nici nu știai de ce. Spuneau niște lucruri atît de neobișnuite, încît ai fi crezut că nu sînt teferi ; cînd le recitam din versurile mele, le găseau, după cum spuneau ei, mai bune ca oricare de pe lume ; dar dacă mă îndepărtam de ei, mă vorbeau de rău cu primul om ce le ieșea în cale ; la fel se purtau și între ei, unii cu alții, așa că faima fiecăruia scădea ; le plăcea să scrie sforăitor, fără să urmărească altceva. Chiar și cînd mergeau pe stradă, cei mai mulți dintre ei bombăneau printre dinți și scoteau vreun sonet tras de păr. Nu vorbeau decît despre de-alde astea. Chiar dacă vorbeau despre dărnicia celor mari, nu se întreceau cu

laudele, de la ei nu pornea nimic ce ar fi putut fi dat ca pildă. Iar, pe deasupra, erau cum nu se poate mai înfumurați. Fiecare se credea mai bun decît ceilalți și se supăra dacă nu i se împărtășea părerile. Am înțeles atunci că cei de rînd au dreptate să-i disprețuiască și mi-am zis de multe ori în sinea mea că vor să slujească o artă de care nu sînt vrednici și pe care o făceau de rîs fiindcă n-o cunoșteau cum se cuvine. Mai tîrziu, mi-au fost atît de urîți, că încercam să mă feresc de ei cu mai mare grijă decît cîrmaciul unei corăbii care încearcă să se îndepărteze de Sirte [4].

Cam în vremea aceea, mama mi-a trimis o mulțime de bani din care m-am îmbrăcat cît mai elegant cu putință. Era vară ; mi-am făcut o haină din tafta cenușiu-viorie, cu cingătoare, jartiere și ciorapi de mătase albastră. M-am mutat într-o odaie mai ieftină decît cea în care locuisem pînă atunci, iar banii ce-mi rămîneau de la chirie i-am cheltuit pe o căptușeală pentru mantie, tot din tafta albastră. Căci așa sînt obiceiurile aduse de prostie, și pe care noi le urmăm de plăcere : cel care are o mantie de tafta necăptușită este mai puțin prețuit decît cel ce are una din două taftale : și încă și mai puțin băgat în seamă sînteți dacă purtați o pelerină de lînă căptușită doar cu vreo mătase oarecare. Printre femei întîlnești alte prostii : vreau să spun printre burgheze. Cele pieptănate cu părul lins, sau care poartă un lănțișor pe rochie sînt mai la preț decît cele care nu sînt gătite astfel.

Cînd mă gîndesc la deșertăciunea oamenilor, nu-mi revin din mirare : cum se poate ca mintea lor, în stare de lucruri mari, fără îndoială, să se înjosească într-atîta încît să-și piardă timpul cu mărunțișuri din acestea. O mulțime de pușlamale pe care le întîlneam pe stradă întorceau capul după mine, iar eu care de la Dumnezeu am darul de a putea citi gîndurile, îmi dădeam seama că unii se umflau în pene fiindcă, întîmplător, hainele lor erau mai scumpe decît ale mele, și că alții, mai puțin gătiți ca mine, dimpotrivă, rîvneau la ceea ce purtam eu.

Nu era zi în care să nu trec de cinci-șase ori prin fața porții Dianei, ca să-i fac ochi dulci, meniți să-i arate marea dragoste ce-i purtam. Aceasta nu slujea însă la nimic, deoarece, înzestrată cu o mulțime de farmece, mai

erau și alții care o priveau și nu cred că-și putea închipui că eu o iubesc mai mult decît ceilalți. M-am hotărît să-i scriu o scrisoare ca să-i dau în vileag dragostea mea. Am scris, așadar, o scrisoare în cuvinte atît de nevinovate încît nici chiar firea cea mai cuvioasă nu ar fi avut de ce să se supere. Știți cum se face o scrisoare de dragoste : așa că despre aceasta nu vă spun nimic. Vă spun doar că am făcut și cîteva poezii ca să i le dau împreună cu scrisoarea. Îmi amintesc că era și un sonet despre sînii ei tineri, pe care i-am văzut crescînd încet încet, de cînd mă îndrăgostisem de ea. Fiindcă nu l-am uitat, trebuie să vi-l spun, nu ca să vă arăt că știu să fac versuri, căci atunci v-aș spune o poezie mai bună. Iată sonetul :

Je vois s'augmenter chaque jour
En leur petite enflure ronde,
Ces jeunes tetons que le Monde
A pris pour le throsme d'Amour.

Mon desir aymant leur sejour
Plus que le Ciel, la Terre et l'Onde,
Accroist son aisle vagabonde
A mesure que croist leur tour.

Dieux ! faites gu'il en soit le maistre,
Si comm'eux vous voyez estre
En parfaite maturité,

Et permettez moy gu'a mon aise
Sans blasme de temerité
Un jour je les touche et les baise. [5]

Era ceva cam îndrăznеț, îmi veți spune, ca să poată fi trimis unei fete dintr-o familie cumsecade, dar eu știam că ea nu se va supăra, iar celelalte poezii nu erau chiar atît de îndrăznețe. Ca să i le dau, m-am gîndit la un mic șiretlic. Știind că tatăl ei plecase la țară, și că ea rămăsese singură acasă cu o slujnică, fiindcă mama murise, l-am trimis pe servitorul unui prieten cu pachetul de poezii s-o întrebe dacă tatăl este cumva acasă. Răspunzînd că nu este, servitorul i-a lăsat pachetul și a

rugat-o să i-l dea de îndată ce se va întoarce şi să-i spună că este vorba despre o afacere a stăpînului său, de care tatăl ştia ceva, căci era avocat ; după ce a dat hîrtiile, servitorul s-a făcut nevăzut, fără să lase ceva de bănuit, întrucît lacheii au obiceiul să umble alergînd. De vreme ce ştia că tatăl nu se va întoarce curînd, fata vru, aşa cum nădăjduiam, să deschidă pachetul, legat cu prea multă grijă ca să fie o treabă avocăţească : văzînd că hîrtiile sînt pentru ea, s-a gîndit că cel ce le trimite este stăpînul lacheului, care venea uneori s-o ţină de vorbă.

De îndată ce l-a întîlnit i-a zis, folosind şi ea un mic vicleşug, Domnule, lacheul dumneavoastră nu-şi face treaba cum trebuie, cred că i-aţi dat două pachete, unul trebuia să-l ducă iubitei dumneavoastră, altul să-l aducă tatălui meu. Cel ce trebuia dat doamnei a fost adus aici şi mă tem să nu-i fi dat doamnei pachetul pe care l-aţi trimis tatălui meu. Nepricepînd ce vrea să spună, tînărul a crezut că vrea să-i joace vreun renghi şi a tăgăduit mai ales faptul, că i-ar fi dat lacheului scrisori pentru vreo iubită. Dar după ce Diane i-a arătat ce primise şi i-a povestit cum i le-a dat lacheul, tînărul şi-a dat seama că veneau de la cineva care o iubea în taină ; văzînd-o însă încredinţată că totul vine de la el, şi fiindcă o plăcea destul de mult ca să dorească să ajungă la ea, a întrebat-o, mai întîi, dacă scrisoarea şi versurile i se par frumoase, apoi înţelegînd că totul îi făcuse plăcere, îi spuse că nu-i poate ascunde că, într-adevăr, el i le trimisese ; trebuia s-o afle ca să ştie cît de mare îi era dorinţa de a o sluji. I-a venit chiar în minte că, de teamă să nu-i respingă darul, îl pusese pe lacheu să spună că hîrtiile sînt acte de valoare ce priveau afacerile de care se îngrijea tatăl ei. Deşi credea ce i se spune, fata îi dădea înainte că lacheul se înşelase, că tînărul îl trimisese, fără doar şi poate, la altcineva. Apoi a aflat de la servitor că eu îl trimisesem, dar a stăruit mai departe pe lîngă Diane spunîndu-i că el i-a scris versurile, încît pînă la urmă fata a fost silită să mărturisească că îl crede, şi fiindcă-i plăceau mult minţile luminate, închipuindu-şi că tînărul este una din acestea, l-a îndrăgit mai tare decît pe toţi ceilalţi curtezani ai ei.

Între timp îi mai scrisesem o mulțime de poezii și cînd i-am întîlnit slujnica pe stradă, pe un întuneric beznă, i-am zis, draga mea, du cîntecul acesta domnișoarei Diane, i l-am făgăduit acum cîteva zile, și ai grijă să-mi pui o vorbă bună. Slujnica s-a învoit îndată să ia hîrtia, i-a dus-o Dianei, căreia mai că nu-i venea să creadă că este de la cel care, chipurile, i le trimisese și pe celelalte, deoarece autorul cu care se văzuse în ajun, i-ar fi putut-o da el însuși, fără să mai umble cu ocolișuri. Ca s-o fac să priceapă că eu îi trimiteam versurile, a doua seară, după cină, cînd am văzut-o în poartă, am cîntat ceva mai tare una din strofele pe care i le trimisesem : ea, care avea ținere de minte, și-a dat seama unde o mai întîlnise și s-a uitat după mine.

Nu m-am mulțumit cu atît, i-am mai scris o scrisoare, care a ajuns la ea, tot printr-un mic șiretlic, am pus-o într-o lădiță prinsă de strana în care stătea la Saint-Séverin, iar a doua zi, o duminică, deschizînd strana să ia o lumînare, a găsit-o acolo. Scrisoarea o încredința de toată dragostea mea, iar de dorea să știe cine sînt, cine îi scrie, nu avea decît să privească pe cel care, de acum încolo, avea să stea, în biserică, de partea cealaltă a scaunului ei, îmbrăcat cu o haină verde-deschis căci îmi făcusem anume una de culoarea aceasta ; fata a găsit biletul chiar dimineața la liturghie, așa că l-a putut citi înainte de a veni la vecernie. Cînd m-a văzut, nu i-a fost greu să priceapă că eu sînt îndrăgostitul : mă apropiasem de banca ei, chiar de la predică, atît mă temeam să nu stric totul dacă nu voi găsi un loc lîngă ea ; o priveam galeș, rotindu-mi ochii cu grija cu care un meșter își rotește mașinăriile, iar mica mea ucigașă era atît de sigură de ea, deși-mi rănise inima, că se uita țintă la mine, cu mult mai puțină sfială decît o priveam eu. Întrucît scaunul pe care ședea era scund, iar în fața ei erau așezați niște bărbați, a stat în picioare tot timpul slujbei, ca s-o văd eu mai bine ; nu știu dacă să numesc asta cruzime sau îngăduință, căci, pe de o parte, mă îndatora, ținînd seama că nimic nu-mi era mai drag decît să mă uit la ea, dar pe de altă parte îmi făcea rău, căci fiecare privire a ei era ca o săgeată ascuțită : cînd m-am întors acasă am simțit durerea rănilor.

După cîteva zile am întîlnit-o pe o stradă foarte lată, ea mergea pe o parte, eu pe cealaltă, amîndoi pe lîngă case. Dar ca trași de un magnet nevăzut, treptat, ne-am apropiat atît de mult încît, cînd a trecut prin dreptul meu doar rigola din mijlocul drumului ne mai despărțea, iar capetele noastre aproape se atingeau atît de tare se aplecau de dor : căci frumoasa mă iubea și ea. Nu îndrăzneam totuși să intru în vorbă, fără ajutorul cuiva. Norocul s-a arătat foarte darnic : un văr al frumoasei Diane, pe care-l cunoscusem la colegiu, s-a mutat între timp la ea ; într-o zi l-am oprit și, ca să avem ce vorbi, i-am recitat niște versuri de-ale mele ; mi-a spus că verișoara lui îi arătase unele asemănătoare. Știind că tînărul îmi vrea binele, m-am hotărît să nu-i ascund nimic, și, după ce i-am vorbit de dragostea mea, l-am rugat să-i spună Dianei cine este autorul poeziilor pe care le citește. Zis și făcut, și, ca să fie și mai bine, i-a spus despre mine ceea ce se poate spune despre cel mai desăvîrșit om de pe fața pămîntului, fără să uite să adauge că mă trag dintr-un neam de cea mai veche spiță ; cînd s-a descoperit că cel care-și însușise poeziile mele nu este decît un nătărău, n-a mai avut nici o trecere la Diane, care nu aștepta altceva decît să intru în vorbă cu ea ; numai că avea un tată ursuz căruia nu-i prea plăcea s-o vadă stînd de vorbă cu niște inși pe care abia îi cunoscuse, căci i se părea că fetei i se poate ușor suci capul. Așa că întîlnirea noastră nu putea avea loc prea curînd.

Pînă atunci aveam s-o curtez din ochi și să fiu nelipsit de la biserică, ori de cîte ori se afla și ea acolo. Într-o zi m-am dus la împărtășanie cu un gentilom, prieten de-al meu, dar ea nu sosise încă. Umblasem toată după-amiaza și, ca să mă odihnesc, m-am gîndit să mă așez pe o scîndură prinsă în fața băncii ei ; în timpul rugăciunii vorbeam despre ea și despre o soră de-a ei, măritată, cînd deodată le văd sosind împreună. Ca cel de lîngă mine să nu priceapă că sînt îndrăgostit, am încercat să-mi ascund tulburarea, vorbindu-i despre nu știu ce ; vorbeam cam tare, mai și rîdeam din cînd în cînd, el făcea la fel, fără să mă gîndesc că s-ar fi putut s-o stingheresc pe iubita mea și pe sora ei. Ne-am ridicat cîtva

timp în picioare, vorbind mai departe, însă ele au ieșit deodată din banca lor și s-au așezat pe băncile noastre. Eu care, în treburile acestea, sînt cum nu se poate mai bănuitor, am crezut că fetele fac asta dorind să mă alunge de acolo și să mă silească să mă așez mai departe ca să nu le mai stingheresc cu vorbăria mea. M-am îndepărtat numaidecît hotărît să le arăt că le prețuiesc atît de mult încît n-aș fi suferit să nu le fiu pe plac. Trebuie să vă spun însă că, de fapt, mă înfuriasem foc : căci disprețul pe care mi s-a părut că-l citesc pe fața Dianei cînd am plecat m-a îndurerat foarte mult, și, în marea mea patimă, am ajuns să-mi spun că nu avea de ce să fie atît de mîndră, că și eu sînt măcar la fel de mîndru, și că dăduse un mare noroc peste ea punînd mîna pe mine, eu care puteam ridica ochii la fete de neam mult mai bun decît era ea.

Toată noaptea nu m-am gîndit decît la asta și nu mi-am găsit liniștea pînă n-am vorbit cu vărul Dianei, căruia m-am plîns de umilința la care fusesem supus ; aproape că aveam lacrimi în ochi ; el s-a pus pe un rîs care m-a făcut să sufăr și mai mult, căci credeam că-și bate joc de mine ; dar iată cum m-a liniștit : Dragul meu prieten, îmi spuse el luîndu-mă după umeri, n-ai de ce să fi atît de bănuitor încît să-ți închipui că Diane ți-a arătat dispreț și că ți-a făcut o grosolănie pe care cineva cu firea ei n-o poate face. O să rîzi de-o să te prăpădești cînd vei afla ce s-a întîmplat : ieri seară cînd ne-am întors de l-a slujbă, îmi amintesc că Diane se plîngea slujnicei că niște netrebnici de lîngă ea își ușuraseră pîntecele în banca ei. Asta a făcut-o să plece numai că dumneata n-ai simțit miros urît datorită pudrei cu care te-ai dat. Auzind aceasta, m-am liniștit de-a binelea, dar am vrut totuși să mă duc la biserică și să văd dacă nu mi se spusese o minciună. Murdăria era încă acolo, în bancă, fiindcă nu se făcuse curățenie, dar văzînd-o m-am bucurat m-ai mult decît m-a bucurat vreodată vederea celei mai frumoase flori, căci în felul acesta alungam o mare suferință. Cînd Diane a aflat ce bănuieli avusesem, cred că nu s-a putut stăpîni să nu rîdă ; însă totul era spre binele meu căci își putea da seama cîtă grijă am să nu-i pierd cumva dragostea.

Se spune, de obicei, că prețul lucrurilor sporește dacă le capeți cu greu și să nu dai nici doi bani pe cele care-ți vin de-a gata. Atunci mai bine ca oricînd, mi-am dat seama cît de adevărat este acest lucru. Atîta vreme cît am întîlnit piedici în calea care mă ducea către Diane, am iubit-o cu înflăcărare. Dar acum, cînd vărul făgăduia să mă ducă la ea acasă, în lipsa tatălui, și nu numai să mă ajute să-i vorbesc, ba chiar să facă în așa fel încît să capăt jurămintele ei de credință, simțeam că patima mi se domolește puțin cîte puțin. Totul venea de la socoteala pe care mi-o făceam că de la fata aceasta nu mă puteam aștepta să împingă dovezile de dragoste prea departe, dacă nu mă însuram cu ea : însă mîndria mea era prea mare ca să mă pot înjosi pînă într-acolo încît să iau de nevastă pe fiica unui avocat, și apoi, se știe prea bine că orice bărbat întreg la minte recunoaște că fericit este cel ce se poate feri de stînjenitoarele lanțuri ale căsătoriei, iar eu aveam chiar groază de ea.

Pînă la urmă am ajuns să nu mai țin decît prea puțin la Diane, mai bine zis, nu mai țineam deloc : Însă Amor nu m-a scăpat de sub stăpînirea lui, căci m-a făcut să oftez după altă frumusețe, către care calea era mult mai spinoasă, deși nu mi-a fost greu să intru în vorbă cu ea ; după aceea, le-am mai iubit pe multe altele despre care nu vă voi mai vorbi, căci ar însemna să vă plictisesc prea mult. Vă spun că cele mai multe dintre ele mi-au împărtășit dragostea ; dar n-au prea fost din acelea care să-mi facă dovada dragostei lor mergînd cu dărnicia pînă la hatîrul cel mai mare. Nu strălucesc pe cer atîtea stele cîți ochi frumoși mi-au plăcut mie. Sufletul meu se înflăcăra de cum întîlneam o femeie frumoasă, și, din cincizeci de frumusețe cîte aveam eu cel mai adesea în cap, n-aș fi fost în stare să spun care îmi plăcea mai mult ; mă țineam după toate, iar cînd pierdeam nădejdea de a mă apropia de vreuna, eram nespus de necăjit. Dacă se va ivi prilejul, poate o să vă povestesc ceva despre asta.

De cînd mă îmbrăcam bine, cunoscusem o groază de lume, tineri de toată mîna, nobili, fii de judecători, fii de bogătași și de negustori ; în fiecare zi ne duceam la jocuri de noroc unde cheltuiam mai puțin decît cîștigam. M-am înțeles cu cinci sau șase inși din lumea cea mai bună să

ne adunăm cît se va putea de mulți, cu toții oameni de ispravă, dușmani ai prostiei și ai neștiinței, să stăm de vorbă și să facem tot felul de lucruri plăcute.

Ideea mea le-a plăcut atît de mult, încît s-au și apucat de treabă ; fiecare a adus o mulțime de tineri care, la rîndul lor, i-au adus pe alții. Am făcut legi ce nu trebuiau încălcate cu nici un preț, de pildă să-l cinstim cu toții pe unul pe care-l vom alege dintre noi, din cinsprezece în cinsprezece zile, și-l vom pune în fruntea noastră să ne ajute la necazuri, în dragoste și în alte lucruri, să disprețuim sufletul josnic al ticăloșilor de care Parisul este plin și care-și închipuie că sînt cineva numai fiindcă au bani sau cine știe ce slujbă mare. Toți cei care s-au învoit să țină seama de aceste legi și încă de altele cam de același fel au fost primiți în rîndurile elegaților cutezători (așa ne ziceam noi), și puteai fi chiar și fiu de negustor sau de financiar, dacă disprețuiai negoțul și finanțele, erai primit printre noi. Nu ne uitam la neamul cuiva, ci la meritele lui. Fiecare a dat cîte un ospăț ; eu am fost scutit întrucît avusesem ideea confreriei, iar după ce am fost cel dintîi căpetenia ei, am avut sarcina să primesc banii plătiți de cei pedepsiți pentru a fi căzut în cine știe ce greșeală în care nu aveau voie să cadă : banii erau folosiți pentru petreceri și numai Dumnezeu știe cît îi păstram de bine și de cumva îi foloseam pentru nevoile mele.

Prietenii mei erau plini de bani, dar atît de risipitori, încît nici nu se gîndeau ce fac eu cu banii primiți. Eu eram elegantul elegaților și doar de mine ținea să pun o vorbă împotriva zgîrciților, căci cerul m-a trimis pe pămînt ca să-i pedepsesc.

Într-o zi, într-o adunare în care mă aflam și eu, sosi fiul unui negustor, prost și îngîmfat peste măsură ; era îmbrăcat nemaipomenit de frumos, cu o stofă cum nu se prea vedea în Franța, cred că o adusese din Italia. Din pricina aceasta își închipuia că nimeni nu mai e ca el, cînd mergea pe stradă se credea mai presus de toți, încît cînd i se spunea bună ziua el nici măcar nu-și scotea pălăria de pe cap, de parcă ar fi avut pecingine. Întrucît am urît întotdeauna apucăturile acestea, n-am îndurat nici de data aceasta și am spus cu glas tare celor care

se aflau cu mine, arătîndu-l cu degetul pe nătărăul cu pricina : Dragii mei, iată prăvălia cea mai mare a jupînului Huistache (îi ziceam tatălui după vechiului lui titlu) ; să mă bată Dumnezeu dacă n-a pus în vitrină țesăturile cele mai frumoase. Are de cîștigat din aceasta, căci nu mai este nevoie să te duci pînă acasă ca să-i vezi mărfurile cele scumpe : are o prăvălie rătăcitoare, fiul lui o va deschide pretutindeni. De mine vorbiți ? mă întrebă el încruntat. Domnilor, le zisei eu rîzînd prietenilor mei, nu vă supără spusele acestui domn ? se vede treaba că-și închipuie că printre voi se află cineva care să-i semene și căruia să i se potrivească vorbele mele pe care i le-am spus lui. Supărat de-a binelea, mi-a spus, după ce a trîntit o înjurătură, că nu poartă sabie ca mine, căci nu asta este meseria lui, dar dacă... S-a oprit aici neîncumetîndu-se să meargă mai departe.

Eu însă, luîndu-l în rîs, îl înțepam întruna. Nu-i treabă ușoară, îi zisei eu, să ascunzi un lucru care, cu cît este mai hîd și mai rău mirositor, cu atît este mai greu de acoperit. Cu toate acestea mirosul ajunge pînă la noi. De vreme ce vă împopoțonați în felul acesta, se vede că nu aveți altceva pentru care să puteți fi prețuit, dar vă înșelați amarnic încercînd să fiți mai presus de un gentilom ; aflați că dacă la trup puteți fi mai presus, la minte el va fi mereu mai presus.

Unul dintre prieteni mi-a spus să-l las în pace. Asta și voiam să fac, i-am răspuns, căci n-am de ce să mă iau la harță cu o haină : altceva nu văd aici ca să am cu cine să mă cert. Sabia face mult mai puțin decît teaca și, la drept vorbind, mantia aceasta frumoasă are dreptate să vrea să stea mai sus decît locul unde se află acum și care nu-i vrednic de ea. O vom ierta dar numai dacă făgăduiește să nu se mai încaiere decît cu mantii de teapa ei.

Temîndu-se ca, după ce i-am ciuruit biata lui minte cu săgețile mele ascuțite să nu trec la schingiuirea trupului cu vreun baston, țopîrlanul a luat-o din loc mai iute decît un hoț fugărit de polițai.

Fiindcă lucrurile se înlănțuie între ele, trebuie să vă spun că, a doua zi, în timp ce stăteam în fața porții unui

consilier împreună cu fetele lui și cu niște prieteni, un copil al Parisului, gătit nevoie mare, trece pe lîngă noi ; avea o haină de mătase albă și ciorapi, tot de mătase, ca para focului : pe scurt, era îmbrăcat ca un gentilom, atît doar că nu purta sabie ; de avut o avea, dar i-o ducea, în urmă, un lacheu. Acesta este obiceiul tinerilor din Paris, zisei eu, toți se țin că sînt nobili și vor să uite meseria părinților, cea de unde li se trage bogăția ; și încă acesta nu pare prea dornic să se creadă că-i gentilom, îi plac atît de puțin armele încît nu vrea să le aibă decît în urma lui, drept care pot să spun că vrea să arate că lacheul este mai nobil decît el, căci îl pune să-i ducă sabia.

Cînd li s-a povestit, nu s-a aflat nici unul printre prietenii noștri care să nu fi lăudat gluma aceasta atît de bună, spusă tocmai cînd trebuia ; și fiindcă printre legile noastre era și aceea ca vorbele de duh și faptele cele mai de seamă să fie răsplătite, toți mi-au dat dezlegare să-mi cumpăr, ca premiu, o pălărie de castor, din banii pe care-i primeam, căci ea mi se cuvenea și pentru multe alte isprăvi pe care le săvîrșisem. Dar nu pedepseam doar cu gura ; cel mai adesea ne foloseam de săbii și-l încolțeam fără putință de scăpare pe cel care ne supăra ; greu s-ar fi putut pune cineva cu noi, căci umblam întotdeauna cîte șase și uneori chiar și toții cînd ieșeam din oraș ca să mergem la plimbare, pînă în pădurea Vincennes. Eu nu aveam cal ; un elegant bogat, fiu al vreunui trezorier, îmi împrumuta un cal cînd porneam la plimbări din acestea.

Noaptea cîntam pe sub ferestrele doamnelor și, foarte adesea, dădeam balete pe care le dansam în cele mai bune case din oraș, unde ne apăram cu dîrzenie nemaipomenitele noastre virtuți. Burghezii ne disprețuiau, oamenii de bine erau de partea noastră, fiecare vorbea de noi în felul lui, după sufletul lui ; la Luvru, la tribunal, la ospețe, isprăvile noastre erau în gura tuturor, cei ce voiau să joace un renghi cuiva veneau la noi să ne ceară sprijinul. Pînă și cei mai mari nobili erau foarte bucuroși să capete prietenia noastră cînd se hotărau să pedepsească pe unul ce le-a făcut vreun rău, și ne ru-

gau să-l învăţăm minte. Totuşi, cu trecerea timpului, tovărăşia noastră a început să se destrame ; cei mai mulţi erau siliţi să plece gîndindu-se să-şi găsească vreo slujbă ca să aibă din ce trăi şi să se însoare ; cu astfel de gînduri în cap, nu mai puteau fi dintre ai noştri.

Se mai găseau noi-veniţi, aşa că numărul nostru nu scădea, dar nu erau dintre cei ce-mi plac mie. Nu le era mintea decît la ştrengării prosteşti şi la petreceri grosolane. Cînd eram împreună, încercam să fiu îngăduitor, dar nu mă duceam pe la ei decît cît mai puţin cu putinţă, rămîneam adesea acasă, făcîndu-mă că nu mă simt bine, numai să nu-i întîlnesc. Între timp, învăţam pe brînci, însă într-un fel nou cum nu se poate mai plăcut ; nu făceam altceva decît să filosofez şi să cuget la soarta oamenilor, la ceea ce ar trebui de făcut ca să trăiască în tihnă şi încă la ceva, mult mai gingaş, despre care începusem cîndva să spun cîteva vorbe pe care vi le voi aminti ; judecaţi singur dacă nu aveam de ce să fug de oameni ; căci, din clipa aceea, am găsit mijlocul să-i fac să trăiască ca nişte zei dacă ar vrea să-mi asculte sfatul.

Dar, fiindcă trebuie să căutăm să ne mutăm gîndul de la lucrurile cu neputinţă de înfăptuit, nu m-am mai gîndit decît la mulţumirea mea. Hotărîndu-mă doar să mă prefac că merg pe făgaşul obişnuit, m-am ales cu o iscusinţă amăgitoare, care-mi cîştiga bunăvoinţa tuturor. Am învăţat să-mi fac gura să spună altceva decît simţea inima, să laude şi să măgulească fără istov acolo unde vedeam că este nevoie, păstrîndu-mi totuşi dreptul de a-i vorbi de rău pe cei care o meritau ; voiam să întîlnesc un gentilom de neam mare care să-mi dea o slujbă din care să pot trăi mai liniştit, dar nu aveam nici un chef să mă supun unora care nu erau destul de vrednici să poruncească, deoarece cunoşteam bine firea celor de la Curte.

Într-o zi, un prieten m-a dus la o domnişoară numită Luce, spunîndu-mi că vorbeşte nemaiauzit de frumos, şi că la ea voi întîlni, desigur, oameni dintre cei mai luminaţi, printre care voi avea cinstea să arăt şi eu ce ştiu. Doamna aflase de la prietenul meu cine sînt şi că mă voi duce la dînsa, aşa că m-a primit frumos şi m-a

așezat lîngă ea ; stătea de vorbă cu o mulțime de bărbați bine îmbrăcați, care, după părerea mea, nu erau dintre cei mai neînsemnați de la Curte. Am căutat să aud ce spun, închipuindu-mi că trebuie să fie ceva cu miez ; dar, peste tot, n-am auzit decît laude, nimicuri, povestiri fără noimă, într-o limbă păsărească și o pronunție stîlcită cum nici nu-și poate închipui cineva. Cît este de ciudat, domnișoară, zicea unul răsucindu-și mustața, că norocul și cu mine, sîntem într-un război necurmat, niciodată nu vrea să sălășluiască acolo unde sînt și eu ; chiar dacă aș avea toți banii din visteria țării, i-aș pierde la joc într-o singură zi. E semn că astrele, zicea altul, vor trimite ceva ce-l va îndupleca pe Amor să schimb ghinionul la joc în noroc în dragoste. Nu știu ce va hotărî cerul, urmă cel dintîi, dar vă chem la duel ca vrăjmaș, dacă nu vă deschideți porțile sufletului ca să intre în el credința că, dacă destinul mă va răsfăța în căsătorie, va trebui să am o soție care să semene cu domnișoara. Vă bateți joc, îi zice Luce, strîngîndu-l de mînă și zîmbind. Vă voi da dovezi mai limpezi ca lumina soarelui, reluă el, că vă port o dragoste curată ; inima mea va pluti pe o mare de trei sute de milioane de gînduri, lacome ca Apusul și Răsăritul dorințelor mele, pînă ce voi izbuti să vă dovedesc, preafrumoasă frumusețe, că vă ador cu o devoțiune atît de înflăcărată încît, ...S-a oprit aici, căci și-a pierdut șirul ideilor. Spunea toate cuvintele acestea la urechea frumoasei Luce ca să arate că sînt o mare taină, însă, cu o desăvîrșită neghiobie, le rostea cu glas tare, ca să le audă toată lumea, închipuindu-și că sînt nespus de meșteșugit rînduite.

După aceea, schimbînd vorba, începu să spună : De curînd, sufletu-mi era atît de dornic să aibă o bucată de pămînt pe care pusesem ochii, încît am dat trei sute de mii de livre pe ea, deși nu face mai mult de două sute cincizeci ; vreau ca de acum înainte să mi se spună după numele acestei frumoase proprietăți. Dumnezeule, mi-am zis în sinea mea, ce-i asta ? un om care se crede mai presus de orice vrea să poarte numele unei moșii, cînd, de fapt, moșia ar trebui să poarte numele lui. Ce prostie ! de ce nu dobîndește un titlu cumsecade mai curînd prin noblețea sufletului ? Întorcîndu-mă în altă parte, am

văzut doi inși stînd de vorbă, și m-am apucat să-i ascult cu luare-aminte. Cum ți se par hainele mele, zicea unul dintre ei, nu-i așa că-i una dintre cele mai frumoase stofe pentru care s-a plătit vreodată vamă la Lyon ? Croitorul meu se pricepe la modă, nu-i așa ? este un om isteț, dacă voi putea voi face ceva pentru el, știu un burghez care are o slujbă la finanțe, dar nu este vrednic de ea ; dar de pălărie, ce ziceți ? vă place forma ? Vai, domnule, răspunse celălalt, tot ce este pe dumneavoastră mi se pare desăvîrșit ; cu cît vă privesc mai mult, cu atît încîntarea mea sporește ; nu-mi închipui ca îngerii să fie mai bine îmbrăcați acolo în cer, decît sînteți dumneavoastră pe pămînt, chiar dacă fiecare ar avea cîte șase coți de stofă tăiați din albastrul cerului ca să-și facă o haină brodată cu stele. Doamne Dumnezeule, sînteți un adevărat Adonis ; cîte Venere suspină după dumneavoastră ? cît de puternice sînt farmecele gulerului dumneavoastră ! ce ispititoare este dantela aceasta răsfrîntă, în stare să zdrobească o inimă nu alta ! Iată totuși că, într-o parte, a mototolit-o pălăria, ale cărei margini sînt cam prea mari ; puneți să le rotunjească puțin, sînt preaînaltul dumneavoastră sfetnic în treburile acestea, v-o spun prietenește, nu ca să vă umilesc, știu prea bine că aveți destul de multe alte merite rare, căci aveți niște cizme cum nu s-a mai făcut pe lumea asta, și, pe deasupra, părul vă este atît de bine cîrlionțat încît cred că sufletele prinse în el se încurcă întocmai ca într-un labirint. Cel mai drag dintre toți prietenii mei, îi zise celălalt sărutîndu-l pe obraz, îmi aduceți niște laude care vi se cuvin mai bine decît mie : toată lumea știe că marile dumneavoastră merite vă aduc prețuirea Majestății Sale Regale ; și, pe deasupra, se mai știe și că sînteți cel ce îndrumă pașii neînfrînților viteji ce trăiesc la curte. Aud vorbindu-se despre femei care, în ciuda tăriei lor, sînt atinse de săgețile ochilor dumneavoastră și nu s-a aprins nici o flacără a cărei scînteie să nu fi fost frumusețea dumneavoastră. Celălalt răspunde atunci cu niște lingușeli rar întîlnite că sînt, de bună seamă, cîteva femei care-l îndrăgesc și, ca să dovedească aceasta, arată un bilețel pe care s-ar fi putut să și-l scrie chiar el și să spună că i l-a trimis o iubită.

Fiindcă ce auzeam aici nu mi-a plăcut, m-am întors la cei de mai înainte, unde nu am auzit ceva mult mai de soi : se pricep la treburile Statului ca un orb la culori, iar cel cu moșia, făcînd pe marele priceput, spunea că de cînd regele l-a scos pe el dintr-o anumită slujbă, în Franța domnește răzmerița și numai datorită lui a fost atîta vreme liniște. Au ajuns să vorbească și despre război ; fiecare a povestit isprăvile imaginare săvîrșite de el ; cîte o dată, unii puneau să le fie chemați pajii, alții însoțitorii, doar ca să arate că îi au, iar dacă le dădeau ceva de făcut, asta numai așa, ca să arate că nu-și mai văd capul de treburi.

Mă săturasem atît de tare să le văd maimuțărelile și să le aud prostiile, încît aș fi dat orice, numai să ies de acolo. În cele din urmă, fiindcă toată lumea se ridicase ca să spună bună ziua unui nobil de seamă numit Clerante care sosea chiar atunci, am izbutit să scap la înghesuială, după ce m-am înclinat puțin în fața prietenilor care, cred, nici măcar nu m-au văzut.

Întîlnindu-mă la ieșire cu cel ce mă adusese acolo i-am spus că, într-adevăr, toți cei pe care-i văzusem aveau multă elocință, însă după moda veacului acesta cînd, dacă vorbești mult, înseamnă că vorbești bine ; dar că nu s-a văzut ceva mai prostesc și mai găunos decît mințile lor ; că dacă la Curte nu se află niște persoane mai istețe, mai bine să n-ajung acolo ; și că am tăcut toată vremea nu ca să-i aud mai bine pe ceilalți și ca să învăț mai mult de la ei, ci ca să nu le dau prilejul să-mi țină vreo cuvîntare, care mi s-ar fi părut și mai cumplită de vreme ce-mi era menită mie. Răspunsul dat de acest prieten a fost că el își dă seama ce persoane se află în casă, după trăsurile și caii din stradă, adică nobili din cei mai mari, adică mințile cele mai luminate din Franța ; i-am spus și eu atunci că, în țara orbilor, chiorul este împărat.

Între timp, Clerante, după cum am aflat mai tîrziu, care mă cunoștea fiindcă îi fusesem cîndva arătat de cineva, a întrebat-o pe Luce dacă îi făcuse plăcere să stea de vorbă cu mine : am auzit, zicea el, că acest tînăr gentilom face niște versuri foarte bune, are idei dintre cele

mai frumoase, limba cea mai aleasă și glumele cele mai usturătoare ! Așa am auzit și eu, îi răspunse Luce, dar aici n-a arătat nimic. Cred că, printr-o vrajă, aici a venit statuia lui, nu el însuși : n-am văzut lîngă mine decît un buștean mut, care n-a răspuns decît dînd din cap la ceea ce-l întrebam din cînd în cînd, și care a plecat fără să-și ia rămas bun. Trebuie să aibă vreo nemulțumire, zise Clerante, vreau să-l iau sub oblăduirea mea, cine mi l-ar putea aduce ca să-l cunosc ? Luce îi răspunse că acesta ar putea fi tînărul care mă adusese la ea. Clerante a vorbit cu el cîteva zile mai tîrziu și, potrivit rugăminții sale, m-am dus ca să-i arăt ce pot. I-am spus mai întîi ceea ce se cuvine unui om de rangul lui, apoi, mai bine de două ceasuri, am vorbit despre tot felul de lucruri, iar el m-a ascultat cu luare-aminte. La urmă i-am arătat niște versuri care, după spusele lui, i-au plăcut mai mult decît toate cele auzite la Curte. Apoi mi-a vorbit despre Luce și mi-a spus că fata s-a plîns că, atunci cînd am fost la ea, nici măcar nu am deschis gura, ca să-i desfăt urechile cu vorbele mele de duh. Firea plăcută a acestui nobil m-a îndemnat să nu-i ascund nimic și să-i spun că, și de-aș avea însușirile rare pe care crede el că le am, nu m-aș fi putut hotărî să vorbesc, deoarece la Luce se aflau niște oameni cărora cuvintele cele mai frumoase le slujesc cît slujește soarele unui orb ; a încuviințat și mi-a mărturisit că nu sînt decît niște flușturateci, dar că mă va duce să stau de vorbă cu Luce, fără să fiu stingherit de oamenii aceia, și că voi vedea că ea este altceva. Ducîndu-mă la ea, curînd după aceea, am putut vedea că laudele ce-i aduceau erau îndreptățite : dar și ea și-a putut da seama că nu sînt departe de a fi ceea ce i se spusese despre mine.

Cîteva zile mai tîrziu, în mîna lui Clerante a căzut o satiră care-și bătea joc pe față de mai toți nobilii de la Curte, chiar și de el : dar tot ce s-a putut spune despre el a fost că, deși se însurase cu o femeie frumoasă, mai umbla și după altele : am cugetat, în glumă, pe marginea acestei poezii, și am judecat-o de minune. Pe legea mea, am zis atunci, îmi dau viața dacă cel ce a scris-o nu este Alcidamor. De ce credeți că este el mai curînd decît altul, m-a întrebat Clerante. Vă spun numaidecît,

i-am răspuns, nu veți tăgădui că este cel mai mare păcătos de la Curte, chiar ieri v-am auzit spunînd-o. Cei care nu sînt pomeniți în satiră sînt cei a cărora virtute nu mai lasă nici o îndoială, dar pe el de ce l-a lăsat poetul pe dinafară, dacă nu fiindcă poezia a fost scrisă la îndemnul lui ? Bănuiala părea foarte întemeiată și Clerante a găsit că spun adevărul. Apoi a mai scos din buzunar niște poezii pe care le găsise pe jos cînd se afla la Luvru, dar pe care încă nu le citise. Cît a stat el de vorbă cu un prieten, le-am citit pe toate și mi-am dat seama că poetul avea ce avea cu el. I se spunea că este prost, neștiutor, vrăjmaș de moarte al scriitorilor. Vă rog din suflet, domnule, să-mi dați voie să ard hîrtiile acestea. Nu înainte de a fi văzut și eu ce scrie, răspunse el. Cele mai mari neadevăruri din lume, îi spusei eu. Totuși vreau să le văd, mi-a zis. Vă vor supăra, i-am spus eu. Nicidecum, răspunse el, dacă mi se spune ceva ce am săvîrșit cu adevărat, voi trage învățăminte și voi căuta, de acum înainte, să fiu atît de neprihănit încît să stîrnesc nemulțumirea tuturor, căci nu vor mai avea prilejul să-și îndrepte armele împotriva mea, dar dacă, dimpotrivă, sînt osîndit fără temei, nu mă voi sinchisi de aceste clevetiri cum nu se sinchisește un leu de schelălăiala cățeilor care aleargă după el. Apoi, ne-am tras la o parte și, cunoscîndu-i măreția sufletului, nu m-am ferit să-i arăt toată poezia. După ce a citit-o, mi-a zis rîzînd : Cît sînt de mincinoși cei care spun că nu-i îndrăgesc pe scriitori ; sau nu știu cît sînteți dumneavoastră de învățat, sau nu știu cît de mult vă prețuiesc eu. I-am mulțumit pentru cuvintele îndatoritoare și l-am întrebat dacă nu cumva vreun poet îi ceruse vreodată ceva, iar el nu i-a dat ; s-a gîndit puțin, după care mi-a spus că nu sînt nici trei luni de cînd un om oarecare i-a dat niște versuri în care îi aducea laude ; îi făgăduise în schimb cincizeci de scuzi, dar pe semne că oamenii lui îi mai micșoraseră dărnicia. Cu siguranță că el este cel care a scris versurile acestea, împins de nemulțumire, i-am spus eu : îl cunosc foarte bine și, ceea ce este și mai mult, știu că acum este în slujba lui Alcidamor, nu mai încape nici o îndoială că el a făcut și satira cealaltă. S-ar

putea, zise Clerante, cînd venea pe aici nu avea glas să spună decît că mă va face nemuritor dacă-i voi face cinstea să-l răsplătesc. Doamne, bietul vînzător de nemurire, strigai eu, marfa lui nu-i de soi, versurile scrise acum mai puțin de șase ani au și fost îngropate. Și se mai laudă că nimeni nu are gheare atît de ascuțite ca ale lui ca să se cațere pe crupa Parnasului, zise Clerante. Domnule, urmai eu, cînd mîncăm o coajă de pîine, ni se pare că facem un zgomot foarte mare, dar nimeni nu-l aude în afară de noi. Tot așa și cu acest biet poetaș : doar lui i se pare că operele lui fac zgomot : să-i vedem poezia fără să ținem seama de ce se spune în ea, căci am hotărît că lucrul acesta nu are nici o însemnătate. I-am arătat apoi lui Clerante toate greșelile din satiră și i-am făgăduit că voi scrie un răspuns ca să alung părerile proaste pe care cei de la Curte le-ar putea avea în urma acestei poezii. El, pe de altă parte, s-a străduit să-i scoată de mincinoși pe cei ce-l vor mai învinui de neștiință și, două ceasuri pe zi, ne închideam împreună în camera lui de lucru ca să stăm de vorbă despre tot felul de lucruri, cu totul altfel decît o fac cei de la Curte, care vorbesc fără să ia seama ce și cum spun : cinstit vorbind, pînă atunci nu prea îndrăgise literatura și chiar i-a vorbit de rău pe cîțiva care se apucaseră de asta, căci socotise că nu este o treabă de nobil. I-am scos din cap acest lucru, arătîndu-i, cu răbdare, că cei care vor să poruncească celorlalți trebuie să aibă mai multă minte, nu mai multă putere, ca fiarele sălbatice. Iar ca să se răzbune un pic pe poetul care-l vorbise de rău, a pus să i se scuture nițel spinarea cu un ciomag.

Întrucît bunăvoința lui față de mine creștea pe zi ce trece, a vrut să afle din ce trăiesc ; m-am făcut mai sărac decît eram, ca să-l împing să mă ajute ; m-am văzut numaidecît poftit să locuiesc în casa lui. Îmi dădea o simbrie destul de bună, pe care am primit-o, dar nu am vrut să mă leg cu nimic și, deși cu greu ar fi găsit pe un altul care să-l slujească așa cum o voi face eu, nu-i voi fi totuși slugă. Mă încredință că nu-i voi fi altceva decît prieten. Mă mut așadar la el acasă, unde primesc mii de dovezi de dărnicie, și mă îmbrac, în sfîrșit, după pofta inimii ; încalec întotdeauna un cal de două sute de pistoli,

căruia, cînd îi dau pinteni mai că se cutremură pămîntul, și am întotdeauna o suită și lachei în jurul meu. Mama s-a bucurat din inimă aflînd, din scrisorile mele, de norocul ce dăduse peste mine. Mă răzbun pe cei care mă priviseră de sus, purtîndu-mă și eu la fel. Din vechii mei prieteni, numai doi sau trei sînt vrednici de luat în seamă, pe ei îi prețuiesc și acum, dar cu ceilalți, pe care m-am prefăcut că-i îndrăgesc fiindcă aveam de cîștigat de pe urma lor (un lucru de care oricine se poate sluji, fără să se teamă de ceva), nu mai am legături atît de strînse, căci vreau să le arăt că nu făceau nici două parale pe lîngă mine și că erau plini de cusururile cele mai supărătoare. Grupul cutezătorilor s-a destrămat cu totul căci nu mai era nimeni destul de luminat și destul de îndrăzneț ca să-l țină într-o stare înfloritoare. Niște fetișcane care altădată strîmbaseră din nas văzîndu-mă, tare ar fi vrut acum să-mi fie pe plac, dar eu îmi băteam joc de ele.

De obicei îmi petreceam timpul pedepsind prostia, dînd peste nas găunoșeniei și rîzîndu-mi de neștiința oamenilor. Zi de zi îi scărmănam pe magistrați, bancheri sau negustori și nici nu vă puteți închipui cîtă plăcere îmi făcea să-i ard cu bastonul pe acești burghezi ; cei care-și ziceau nobili fără să fie, nu erau nici ei scutiți de preadreptele urmări ale mîniei mele. Le arătam că a fi nobil nu înseamnă a ști să dai pinteni calului, nici să mînuiești sabia, nici să te împăunezi cu haine scumpe, ci să ai un suflet care să rămînă întreg la toate loviturile sorții și care să nu amestece nici o josnicie în ceea ce face. Mi se părea că, așijderea lui Hercule, nu mă născusem decît ca să alung monștrii de pe pămînt ; totuși, ca să spun adevărul, nu puteam face mare lucru, deoarece ar trebui nimiciți toți oamenii cărora nu le-a mai rămas omenesc decît chipul. Semănam și cu acel Hercule galic, care trăgea oamenii după el legați de urechi cu niște lanțuri ce-i ieșeau din gură, pot spune acest lucru fără îngîmfare, căci cei ce mă auzeau vorbind ajungeau să mă îndrăgească, deși, adesea, nu ne înțelegeam în privința multor lucruri.

Nici măcar Clerante nu era scutit de mustrările mele, pe care le făceam însă cu multă blîndețe, să nu-l supăr

cît de cît, ca să nu mai spun că nu auzea nimeni ce-i spuneam. Se zice că, atunci cînd a fost scos la mezat, împreună cu alți sclavi, Diogene se apucă să strige dacă este cineva care vrea să-și cumpere un stăpîn, și că așa a și fost, cel ce l-a cumpărat pe el a trebuit să se lase stăpînit și să se supună să-i învețe filosofia ; tot așa și cu mine, mă aflam în slujba unui stăpîn care mă hrănea și mă plătea, iar eu îl îndrumam și-i porunceam ce să facă și ce să nu facă ; mă purtam însă în așa fel ca să-i placă și nu cred că altul ar fi izbutit atît de bine ca mine. Într-o dimineață, cînd mă aflam în curte, a venit cineva, îmbrăcat sărăcăcios, și a cerut să-i vorbească. Cei de față, care știau ce însemnam eu pentru Clerante, l-au îndreptat către mine ca să-i spun dacă la acea oră putea fi primit. Personajul acesta, de vreo treizeci și cinci de ani, care avea temeiuri foarte bune să-l caute pe Clerante, avea o purtare aleasă așa că l-am luat drept un om din lumea bună ; l-am dus pînă în fața camerei lui Clerante și i-am spus să intre cu îndrăzneală, apoi m-am dus la treburile mele. S-a înclinat umil în fața lui Clerante și i-a zis, Monseniore, marea mea dorință de a vă sluji împreună cu aceea de a mă vedea scăpat de hărțuiala unor rude m-a adus aici ca să vă rog fierbinte să mă luați sub aripa dumneavoastră oblăduitoare, punîndu-mă în rîndul supușilor dumneavoastră Nu vă cer nici simbrie, nici răsplată : dacă-mi păstrez viața, îmi ajunge, în schimb vă făgăduiesc să vă slujesc cu credință, ceea ce nu puteți aștepta de la prea mulți oameni. Sînt licențiat în legi, domnule, și am toate hîrtiile de care este nevoie în orice împrejurare ; pe deasupra, sînt cutezător și, dacă trebuie să mînuiesc o spadă, îmi voi face datoria mai bine decît oricare din gentilomii din suita dumneavoastră. Acum nu am timp să stăm de vorbă, îi răspunse Clerante, vă mulțumesc pentru gîndul ce aveți de a mă sluji. Dacă în casa mea nu s-ar găsi toți cei de care am nevoie, m-aș folosi de dumneavoastră cît se poate mai bine. Atunci omul, cu privirea rătăcită, îi răspunse astfel : Dacă mi-ați cunoaște meritele, n-ați sta la șovăială, m-ați lua numaidecît, ba chiar ați veni după mine să mă rugați să vă slujesc ; după cum văd, nu sînteți vrednic de un om ca

mine. Cuvintele acestea jignitoare l-au mîniat pe Clerante care a poruncit oamenilor săi să-l alunge. L-au apucat de braţ, dar n-au izbutit să-l scoată afară, drept care Clerante a spus să-l lase acolo, dacă aşa îi plăcea lui. Scăpat din strînsoarea servitorilor, omul s-a aşezat pe un scaun şi, după ce a tăcut cîtva timp, făcînd nişte gesturi ciudate, s-a apucat să vorbească astfel : Vreau să-ţi vorbesc, preamărite Prinţe, şi să-ţi spun trei cuvinte lungi cît drumul de la Orleans la Paris. Ştii foarte bine că, celivajul [7], acel foc ce se roteşte în înălţimi, înconjoară capul antiperistazei [8] renumelui tău, şi că şarpele Piton, care acoperea tot pămîntul, încît nu mai era loc şi pentru oameni, a fost ucis de Apollo săgetătorul. Ce faptă mare, de bucurie corbii au dansat în sunetele unei halebarde de lemn, iar cei trei boboci de raţă sălbatecă ce se aflau în frunte au cîntat în vremea asta dintr-un ţimbal de cimitir, pentru a fi pe placul unor iepuri de peste munţi. Cît te priveşte, marele meu prinţ, antropofagii te nedreptăţesc, iar focul nu-ţi va potoli niciodată setea, cu toate că doctorul, cel cu nasul roşu ca un rac, îţi spune să faci totul pe dos şi să lupţi împotriva vîntului cu dosul unui titirez care se duce drept în Germania ca să protesteze în faţa tuturor protestanţilor, căci prin aer caltaboşii zboară ca broaştele ţestoase şi că, anul trecut, apa din Sena se va vinde mai scump decît sîngele de bou. După ce şi-a înşirat această frumuseţe de cuvîntare, a rîs din răsputeri, şi vă puteţi închipui că cei ce-l ascultaseră n-au făcut nici ei alceva. Servitorul rîdea mai tare ca toţi, făcînd un zgomot atît de puternic, încît l-a auzit avocatul care, după ce i-a tras cîtiva pumni, i-a spus : Nu vrei să taci, neghiobule, crezi că eu am venit aici ca să te fac pe tine să rîzi ? Să tacă toată lumea, zise Clerante, domolindu-i pe toţi ; văd că trebuie să mi se spună ceva cu totul deosebit. Vreau să vă spun o fabulă, reluă avocatul, vine din prăvălia anterioară a creierului meu personal : mortăciunea aceea de Esop n-a pus nimic de la el. Vulturul, mai însetat de pradă decît de cinste, a părăsit într-o zi fulgerul pe care schilodul Vulcan îl făurise, strîmb ca şi el, pentru atotputernicul Jupiter. Mare prost a mai fost să facă o nebunie ca asta, căci toată lumea îl cinstea ca purtătorul armelor cu care

marele zeu îi pedepseşte pe ticăloşi, dar el a fost mai mulţumit să fie slobod şi să-i ciugulească din zbor pe locuitorii văzduhului. Jupiter, supărat pe el, a pus în loc două porumbiţe ; asta ca să vă arăt, domnilor că, de va voi, Curtea va recunoaşte că această chemare în judecată este întemeiată, căci se sprijină pe o ipotecă. Însuşi Saturn a făcut cercetările pentru mine, pe vremea cînd era portărel. Zilele trecute îmi închipuiam că fundul meu este un butoiaş cu vin şi că dumneavoastră îi veţi da cep cu nasul. Un tunet puternic a zguduit totul, soarele a căzut în mare împreună cu cincizeci de stele care îi slujeau ca paji. S-a băut atît de mult că, într-o clipită, s-au văzut pe nisipul uscat şi, de atunci, din locul acesta şi-au răspîndit lumina ; după care mi-am dat poalele peste cap.

A mai spus încă o mie de lucruri fără nici o noimă din care se vedea că mintea nu-i este teafără. Aflînd că eu l-am adus pînă la camera lui, Clerante şi-a închipuit că dorisem să-i fac plăcere, dar după ce m-a chemat la el şi-a dat seama că nu ştiu nimic despre nebunia personajului. Ca să-l fac pe avocat să vorbească pe îndelete, am alungat din jurul lui pe cei care-i puneau întrebări năstruşnice, care-l înfuriau ; îi vorbesc doar despre plăceri şi ospeţe, îl cinstesc, mă prefac că-i preţuiesc spusele, iar toate acestea îl îmbie să dea drumul la altele şi mai şi, încît mă întreb cum am fi putut să ne ţinem să nu rîdem cît de cît.

Chiar în ziua aceea au venit nişte oameni după el ; au fost duşi la Clerante, căruia i-au spus că este o rudă care s-a stricat la cap dintr-o supărare de pe urma unui proces în care şi-a pierdut toată averea ; că, din milă, îl ţineau la ei acasă, deşi le făcea mari necazuri cînd îl apuca mai tare nebunia. Vă scap eu de grijă, le-a spus Clerante, a venit să intre în slujba mea, vreau să-l opresc şi să mă îngrijesc de el. Rudele, bucuroase că au scăpat de el, l-au lăsat aşadar la Clerante care, chiar din clipa aceea, i-a zis Collinet şi a poruncit să fie îmbrăcat ca un gentilom.

Treceau uneori săptămîni întregi fără să-l apuce nebunia ; atunci vorbea foarte frumos, uneori chiar foarte

convingător, deşi întotdeauna era ceva ciudat în spusele lui. Întrucît toţi cei din casă ştiau că nu trebuie să-l sîcîie cu răutăţi jignitoare, Collinet nu se înfuria şi nu era răutăcios ca altădată.

Era o plăcere să-l vezi şi nu se afla nimeni care să nu fie bucuros să-l asculte din cînd în cînd, sau să-l vadă făcînd cine ştie ce lucru hazliu.

Eu îl îndrumam în toate : de aceea îmi şi zicea bunul meu Maestru, iar lui Clerante, bunul meu Prinţ. Cînd voiam să trag zdravăn în vreun gentilom, îl învăţam pe el să facă o maimuţăreală oarecare prin care să-i arate păcatele, încît unii, văzîndu-l judecînd atît de bine, îşi închipuiau că nu este într-adevăr nebun, că doar se face.

În tinereţe, mintea lui fusese atît de luminată încît nu se putea să nu fi rămas vreo urmă din ea ; dădea uneori nişte răspunsuri minunate fără să-l fi învăţat eu. Auzind că se vorbeşte despre un nobil de o prostie nemaipomenită printre cei de rangul lui, şi văzînd că se spune că măcar este îndatoritor şi că se poartă frumos, el a susţinut că se poartă mai urît decît orice om de pe lumea aceasta. Întrebat de ce vorbeşte aşa, a răspuns că, în ajun, îl văzuse pe stradă şi că s-a purtat urît, întrucît nu l-a lăsat să treacă pe un frate de-al lui, mai în vîrstă şi mai vrednic decît el. Te înşeli, n-are nici un frate, i-a spus cineva. Ba eu ştiu foarte bine că are mai mulţi, răspunse el, şi că cel ce trecea pe stradă este unul dintre ei : era un măgar din cei mai voinici ce se văd pe aici.

Altă dată, auzind că o femeie născuse un copil, la Paris, deşi soţul se afla de doi ani în Spania, spuse : Drăcia dracului, ce scule lungi are ăsta de vreme ce-şi lasă nevasta grea tocmai de acolo ; pe semne, cînd este lîngă ea, o străpunge şi iese pe partea cealaltă de ajunge tocmai pînă în Turcia ca să-i tragă o palmă Sultanului.

Tot aşa, auzind că se povesteşte cum o anumită femeie îi pune bărbatului coarne în fiecare zi, a făcut tot felul de glume, care de care mai bune. Să aibă grijă de cornutul acesta, să n-o izbească cu coarnele cînd îl va supăra ; că el, pesemne, cu greu îşi găseşte o pălărie în care să-i încapă capul, că trebuie înălţate uşile din casă dacă voia să intre fără să se aplece, şi chiar o glumă mai subţire, ca aceasta : a spus că lui Acteon i-au crescut

coarne fiindcă a văzut-o pe Diana goală, dar că încornoratului cu pricina, dimpotrivă, îi crescuseră coarne fiindcă nu avea des prilejul s-o vadă pe nevastă-sa despuiată.

Într-o zi, aflîndu-se în camera lui Clerante, a văzut un curtean linguşitor care-l stingherea pe bunul lui Prinţ cu rugăminţi umile de a-l ajuta să capete ceva ce se afla în puterea acestuia. Scoate din buzunar un pesmet pe care-l arată unui căţeluş ce se afla pe acolo ; căţelul sare pe el, îl miroase, îl linge, dînd din coadă ca şi cum i-ar fi cerut pesmetele din mînă. Collinet ridică braţul cît poate de sus şi, cu un glas ciudat, strigă deodată : cît cîştigi de te guduri atît, nu ţi-l dau. Dă-i-l, Collinet, zise Clerante uitîndu-se la el, i se cuvine fiindcă s-a gudurat destul. Fac ce faceţi dumneavoastră, răspunse Collinet. Cum adică, întocmai ca mine, urmă Clerante. Aşa cum dumneavoastră vă lăsaţi rugat şi linguşit înainte de a da ceva celui ce vă vorbeşte acum, răspunse Collinet. Este foarte plăcut să te răsfeţe cineva ; nu sînt de părere să isprăvim aşa repede. Şi, ca să lungim plăcerea, nu este decît o cale, să nu dăm ce ni se cere decît cît mai tîrziu cu putinţă ; de îndată ce l-am dat din mînă, s-a isprăvit cu răsfăţul ; am să v-o dovedesc. Atunci a aruncat pesmetele jos, cîinele l-a luat şi a fugit să-l mănînce sub pat ; apoi s-a întors să mai ceară. Începe din nou să se gudure, zise Clerante, degeaba l-ai făcut nerecunoscător. Cînd îşi va da seama că nu mai am nimic să-i dau, mă va părăsi fără întîrziere, răspunse Collinet ; zicînd acestea, nu i-a mai dat decît un picior zdravăn, încît cîinele s-a îndepărtat şi i-a pierit tot cheful de gudurat, oricît l-a strigat el de blînd. Toţi cei ce vin la dumneavoastră, îi zise apoi Collinet, sînt aidoma acestui cîine, băgaţi bine de seamă. Cel care-l linguşea pe Clerante, n-a avut de ce să-i fie îndatorat acestui nebun fără pereche, căci, stăpînul, ştiind că nebunii de obicei sînt profeţi, a ţinut seama de spusele lui şi şi-a folosit banii cu mai multă chibzuinţă.

În vremea aceea s-a stîrnit răzmeriţă în ţară ; Clerante a trecut de partea nemulţumiţilor. Lui Collinet nu-i plăcea la război, unde fusese tras fără voia lui ; îşi dezvăluia gîndurile lui Clerante. Într-o zi, cînd acesta ieşea

dintr-o cameră unde ținuse sfatul cu alți bărbați de stat, i-a zis : Bunul meu Prinț, sfetnicii dumneavoastră sînt niște slujbași care nu au văzut bătălii decît prin tablouri sau prin cărți ; dacă s-ar afla aievea într-o bătălie, nu v-ar mai împinge, ca acum, să nu faceți pace ; ar ști ce necazuri se întîmplă, unul rămîne fără brațe, altul are capul spart, alții sînt călcați în picioare de cai, și cei mai mulți mor înnebuniți de groază. Vă spun aceasta deoarece cred că dumneavoastră, ca și ei, nu v-ați aflat niciodată în treburi de soiul ăsta, dar nu v-o spun ca să vă dojenesc, căci ce mare ispravă este să mergi la război ? Cel mai viteaz om din lume este uneori doborît de un glonț, tras de un netrebnic ce abia învață să umble cu arma. Dacă Cezar, Alexandru, Amadis și Carol cel Mare ar trăi acum, nu s-ar mai duce la luptă așa ușor ca altădată. Iar supușii lor, știindu-și pielea în joc, nu i-ar mai lăsa să se bage în primejdii atît de mari ; mie îmi place să văd cum sînt uciși pui de găină, nu pui de oameni. Mai bine ne întoarcem la Paris, mîncăm cum se cuvine, căci mai bine să vedem frigări decît țepușe, oale cu bucate mai curînd decît coifuri, îmi plac sculele de bucătărie, nu cele de război. Aici vă duceți să vedeți dacă tunul este pus cum trebuie, dacă trupele au poposit unde trebuie ; pe cînd la oraș, vă veți duce să stați de vorbă cu doamnele cu care vă puteți petrece timpul într-un fel mult mai plăcut.

Deși atunci Clerante a luat în glumă vorbele acestea, mai tîrziu i-au folosit, căci a văzut în ele un semn trimis de cer printr-un om care, în nebunia lui, gîndea tocmai ca cel mai înțelept filosof.

După ce s-a încheiat pacea, am părăsit armele și ne-am întors din nou la Paris unde Clerante, ducîndu-se s-o vadă pe frumoasa Luce, cea care vorbea atît de iscusit, a găsit că farmecele ei sînt mai puternice ca oricînd, și, cum inima-i era pornită spre iubire, s-a îndrăgostit atît de tare, încît aproape că nu se mai mișca din casa fetei. Într-o zi l-a adus și pe Collinet, care era în toane bune, datorită cîtorva pahare dintr-un vin bun băute înainte. Se uita cînd la frumusețea aceea care-i plăcea nespus, cînd la stăpînul lui, care o privea și mai mult decît el ;

vedea că Clerante se uită pe furiș la pieptul tinerei fete ca să-i vadă sînii prin deschizătura lăsată de o băsmăluță, care-l încurca foarte mult. Dîndu-și seama ce se întîmplă, Collinet ia foarfeca din mîna unei slujnice și, apropiindu-se încet de Luce, taie șireturile care țineau băsmăluța, pe care i-a și luat-o de la gît ; fata s-a întors să-l certe pentru nerușinarea lui, dar Collinet i-a zis pe dată : Nu e drept, domnișoară, să ascundeți ceea ce domnul dorește atît de mult să vadă, lăsați-l să se uite cît poftește. Dacă m-ați asculta pe mine, ar trebui să-i îngăduiți să pună și mîna. Vedeți, zise Clerante, nu duc lipsă de avocați, pricina este atît de dreaptă încît lumea se înghesuie s-o apere. Nu sînt însă foarte încredințat că o voi cîștiga, de vreme ce sînteți și judecător, și parte. Bine faceți, răspunse Luce, căci aveți un avocat mai iute de mînă decît de gură. Clerante, care și-a dat seama că Luce se supărase, i-a șoptit la ureche ce este cu Collinet și că cei mai mari prinți îi trec cu vederea fapte și mai nesăbuite. Luce s-a liniștit într-o clipă și a fost foarte bucuroasă să stea de vorbă cu Collinet, despre care auzise și de la alții. Ca să-i facă plăcere, Clerante i-a cerut nebunului să țină o cuvîntare și să stea de vorbă cu cei de față care auziseră că este prețuit pentru aceasta. După ce a luat un scaun ca să se așeze, a început numaidecît să vorbească, dînd din mîini și rotindu-și ochii în cap : Domnișoară, meritele dumneavoastră care strălucesc ca un felinar sînt în stare să umbrească eclipsa zorilor care se arată pe emisfera licantropiei [9], încît, la Curte, nu se mai află nici un gentilom care să nu vrea să-și încrețească părul. Pielița feței dumneavoastră este mai roșie ca cepele. Părul este galben ca rahatul unui prunc. Dinții, care nu sînt luați din dugheana lui Carmeline [10], par totuși să fi fost făcuți din osul încălțătorului marelui meu Prinț. Gura, care uneori rămîne căscată, seamănă cu gaura de la cutia milelor. Și, ca să isprăvesc, voi spune că Febus, cînd s-a dus să cineze cu șase pistoli de cap la crișma La Coiffier [11], n-a mîncat niște bunătăți mai mari decît am mîncat eu adineauri. Așa cum Ahile a tîrît trupul fiului lui Priam în jurul zidurilor Troiei, tot astfel mulți curteni, ca să aibă trecere, se căciulesc în fața unuia care-i vred-

nic mai curînd de bătaie. Nu știu ce tot vrei să spui, zise Clerante : ia spune-mi Collinet, parcă începuseși să vorbești despre frumusețea domnișoarei ; de ce nu duci planul pînă la capăt ? Așa voi face, răspunse el. Ei bine, frumoasă nimfă, fiindcă trebuie să vă laud, spun că m-ați înrobit, și nu m-ați fi înrobit dacă nu ați fi mai plină de nuri decît Normandia de mere. Pot spune tot căci, vai, voi muri. Să vă ia dracu, domnișoară, și să nu am parte de bine, dacă nu m-am îndrăgostit de dumneavoastră ca un golan de boccea : cînd vă văd sînt bucuros ca un purcel care se p... în tărîțe. Dacă vreți, orice ar spune Orlando și Sacripant, veți fi Angelica mea, iar eu voi fi Medor [21] al dumneavoastră, căci nu rămîne nici o îndoială că cei mai mulți nobili sînt mai dobitoci decît dobitoacele pe care le călăresc. Nu fac nimic folositor, nu fac decît să zornăie pe o masă trei pătrate mici de os, și încă nu v-am spus tot. De curînd, m-am uitat cu o lunetă de Amsterdam într-o insulă unde se duc sufletele acestor netrebnici schimbate în monștri îngrozitori : despre domnișoare, ce să zic, se fîțîie din tot trupul fără să se gîndească la spălarea păcatelor. Sînt răsturnate oriunde, la intrare, pe o sală, într-o odăiță, fără să se gîndească dacă podeaua este tare, și li se vîră nu știu ce pe sub fustă, ceva care nu este osul de la corset, asta voiam să zic.

Sfîrșitul acestor frumoase cuvinte a fost cîntecul *Cît de ușor pășești tu, Guillemette* și *Ai să mi-o strici,* precum și *Pimpolo* pe care le-a cîntat în gura mare pînă ce pe Clerante l-a apucat amețeala și i-a cerut să tacă, poruncindu-i să spună ceva mai puțin zgomotos. S-a apucat din nou să vorbească verzi și uscate, amestecînd și unele adevăruri despre viața de la Curte, care stîrneau rîsul celor de față. Se afla acolo unul, un burghez, care nu a înghițit ușor vorbele de ocară pe care i le-a spus Collinet, de pildă cînd a zis către Luce că omul acesta are chipul unei medalii antice de încornorat, sau că are nasul gros și turtit. L-a tras de o parte și i-a spus încet ca nu cumva să-l audă Clerante și să se supere : Dobitoc fără pereche, faci pe nebunul, dacă ai fi pe mîna mea, cu un toc de bătaie ți-ar veni mințile la loc. Dar a

trebuit să plece numaidecît căci Collinet, care începuse să se înfurie, i-ar fi făcut bucata. Cînd s-a întors printre noi, mi-a povestit ce i se întîmplase ; am priceput din capul locului, deşi ce spunea el era cam fără şir ; i-am făgăduit să-l răzbun, cu toate că nu-l cunoşteam pe cel cu care se certase. Prilejul s-a ivit într-o seară cînd, mergînd pe jos cu oamenii mei şi cu el, am zărit de departe un trezorier care, nu de mult, îmi oprise jumătate din banii pe care trebuia să-i iau de la el. Ca să-i dau ceea ce i se cuvenea, i l-am arătat lui Collinet spunîndu-i că, de bună seamă, acesta este omul lui. El, crezînd că spun adevărul, se înarmează numaidecît cu două ouă luate de la o precupeaţă şi le aruncă în faţa omului cu pricina, murdărindu-i preacinstitul lui guler, băţos şi ridicat ca o coadă de păun ; pe de-asupra, îi mai dă şi vreo douăzeci şi cinci de pumni în nas de-i podideşte sîngele ca pe un bou la abator. Eu trec mai departe şi nici măcar nu mă uit în urmă, ca să nu se creadă că am vreun amestec în nebunia aceasta. Lacheii mei nu m-au urmat numaidecît, ba nici nu s-au gîndit s-o facă ; le plăcea mai mult să-i dea o mînă de ajutor lui Collinet pe care bancherul voia să se răzbune. S-au năpustit asupra acestuia cu ciomegile, în timp ce nebunul nostru se odihnea şi, uitîndu-se la ei, zicea : N-o să mă mai ameninţi cu biciul fără să-ţi aminteşti de întîmplarea de astăzi, ţopîrlane. Burghezii, care îl cunoşteau pe trezorier, se adună şi sînt gata să sară pe lachei care, ca să scape de furia lor, căci puseseră mîna fiecare pe ce apucase, au spus : Domnilor, ticălosul acesta l-a ocărît pe un gentilom al lui Clerante, gentilomul aşezat acolo. Aşa este, zise şi Collinet, sînt gentilomul lui Clerante. La numele acestui nobil atît de respectat, toată lumea se opreşte o clipă, tocmai cît a fost nevoie ca oamenii mei s-o şteargă tiptil, lăsîndu-l pe duşman plin de sînge.

Collinet mă ajuta, astfel să-i pedepsesc pe nişte ticăloşi care degeaba veneau să i se plîngă lui Clerante, căci acesta le răspundea întotdeauna că nu trebuie să ţină seama de faptele unui nebun. Cineva i-a spus odată, înciudat, că trebuia să-l ţină închis în casă, ca să nu se mai ia de lumea de pe stradă. Mă aflam şi eu de faţă

și, văzînd că Clerante, nemulțumit de aceste vorbe, se gîndea ce ar putea să răspundă, i-am spus : Domnule, orice v-ar zice cineva, nu-l închideți pe nebunul dumneavoastră înainte ca toți ceilalți să se fi înțelepțit ; ajută să potolească îngîmfarea unor suflete de rînd pe care le recunoaște cu ușurință datorită unui har al lui de la natură. Clerante a încuviințat spusele mele și n-a ținut seama de ale celorlalți ; mai mult ca oricînd, Collinet se plimba pe străzi, îmbrăcat în haine foarte scumpe, încît era luat drept cine știe ce baron. De aceea, lumea era nespus de mirată cînd îl apuca nebunia.

Fiindcă farmecele frumoasei Luce îl înrobeau tot mai mult pe Clerante, trebuia făcut ceva și, cum acesta știa că mă pricep ca nimeni altul în ale dragostei, mi-a dezvăluit-o pe a lui, lucru pe care eu îl știam dealtfel ; apoi mi-a spus că, dacă îmi cere să-l ajut, nu înseamnă că nu mă prețuiește mai mult decît pe oricare om din lumea aceasta. Că nu vrea să facă ce fac cei mai mulți curteni care lasă treburile acestea pe mîna unor persoane mîrșave sau proaste ; știa că e nevoie de o minte pricepută la treburi din acestea și că îndrăgostiții trebuie să-i socotească pe cei care-i ajută să ajungă acolo unde țintesc, ca pe niște zei ocrotitori. Cuvintele acestea de laudă pentru mine m-au făcut să-i făgăduiesc ajutorul în toate și oricînd : nu-mi mai doream decît plăcerea lui din care eram bucuros să-l văd că se înfruptă. Luce avea, dealtfel, în suita ei, o domnișoară de-o desăvîrșită frumusețe, Fleurance, de care mă îndrăgostisem nebunește, așa că mă duceam adesea la ele acasă. După părerea mea, această domnișoară avea mai mult farmec decît stăpîna, care, pe lîngă ea, era cam întunecată la piele ; nici nu știu cum de-o ținea Luce pe lîngă ea, doar că avea mare încredere în ascuțimea minții ei, în stare, în destul de mare măsură, să-i împiedice pe cei ce le cunoșteau pe amîndouă, să n-o prețuiască pe ea mai presus.

L-am sfătuit pe Clerante să nu se mai ducă pe la această domnișoară pînă ce n-o va simți gata să-i dea tot ce așteaptă de la ea, mai ales că, pentru a-și păstra bunul nume în fața lumii, nu trebuia să lase să se vadă nimic din dragostea lui, căci prostia oamenilor este atît de

mare încît iau totul altfel decît trebuie luat și cred că dovezile care arată limpede că au de-a face cu un suflet frumos, pornesc de la un suflet urît.

Nici nu-i trecea prin cap să spună că nu am dreptate, eu eram singurul lui oracol și, orice ar fi spus toată omenirea, el urma întotdeauna sfaturile mele.

Cînd Francion a ajuns aici cu povestirea, servitorul a intrat în odaie însoțit de un altul care îi aducea masa. Gentilomul nu l-a lăsat să povestească mai departe înainte de a-și fi recăpătat puterile mîncînd. Cînd și-a isprăvit masa, a vorbit așa cum se poate vedea în cartea următoare.

SFÎRȘITUL CELEI DE A CINCEA CĂRȚI

A ŞASEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Hotărît, aşadar, să n-o mai vadă pe Luce, după cum v-am spus mai înainte, Clerante trebuia să găsească ceva care să-l ajute să-şi arate dragostea mai mult decît pînă atunci. I s-a părut potrivit să-i trimită o scrisoare, şi mi-a cerut să i-o dictez eu deoarece, ca să nu-l linguşesc în nici un fel, vorbirea lui nu era destul de aleasă pentru Luce care era întruchiparea limbajului ales. I-am spus că voi scrie biletul astfel încît el să nu se îngrijească în faţa iubitei cîtuşi de puţin, că-i va arăta o dragoste mai curînd uşuratecă decît temeinică, fiindcă nu s-ar cădea să se înrobească într-atît încît să lase să se vadă patima ce zace de obicei în sufletul şi în cuvintele adevăraţilor îndrăgostiţi. Am să vă spun ce era în scrisoare.

„Dacă frumuseţea dumitale nu ar fi fost desăvîrşită, nu m-ai fi putut înrobi, căci jurasem să rămîn de-a pururi slobod. Mărturiseşte (minune rară) că ai cîştigat ceva de preţ şi mulţumeşte meritelor dumitale. Gîndeşte-te că zeii nu ţi-au dat acest har de a înflăcăra toate inimile, fără ca măcar o scînteie să se aprindă şi într-a dumitale. Mă încumet să spun că mare nedreptate ar fi făcut de ar fi aşa. De ce ţi-ar fi mai dat atîta frumuseţe, dacă nu te-ar fi învăţat şi cum să te bucuri de ea? N-ar fi făcut-o decît întru chinuirea muritorilor, care s-ar fi uitat la această minune dumnezeiască fără nădejdea de a ajunge vreodată la ea, oricît de neţărmurită ar fi dorinţa trezită în ei. Nu fi crudă cu dumneata însăţi irosind un timp pe care-l poţi folosi nespus de bine. Pînă acum, pentru dumneata, dragostea n-a însemnat decît vorbe : treci la ceva mai temeinic împreună cu mine care oftez aşteptînd ceasul cînd te vei hotărî. Vei încerca bucurii pe care poate nici nu le preţuieşti, de vreme ce nu le cunoşti. Vom petrece toată ziua dezmierdîndu-ne, strîngîndu-ne în braţe, sărutîndu-ne, îţi voi aduce dovezi de dragoste ce te vor umple de mîndrie şi de plăcere. Voi

fi gata oricînd să-ți pun totul la picioare, cu atîta înflăcărare încît vei fi mai mulțumită decît sînt eu în stare să-ți spun. Urmează-mi sfatul, scumpă Luce, lumina mea, hotărăște-te să faci ce ți-am spus, încearcă plăcerile dragostei ca să nu ții nefolosite darurile firii ; dacă ai priceput cît de cît dragostea ce-ți port, pe mine mă vei alege, nu mă îndoiesc de aceasta, ca să te ajut să simți plăcerile de care îți vorbesc."

Împreună cu scrisoarea i-am dat frumoasei Luce și niște versuri în care zugrăveam cu atîta gingășie bucuriile dragostei, încît chiar și femeia cea mai bigotă din lume ar fi simțit, citindu-le, imboldurile cărnii. Vă las să judecați singur dacă frumoasa domnișoară a fost mișcată, își mușca buzele șoptind încetișor versurile mele, uneori își zîmbea, iar ochii ei străluceau de bucurie ; eu, care nu scăpam nimic din toate acestea, eram în culmea fericirii, închipuindu-mi că-i va trimite lui Clerante un răspuns pe placul lui, dar, în loc s-o facă, ea a luat totul în glumă și n-a pus mîna pe pană ca să-i scrie iubitului. Totuși, a pus mare preț pe cele primite, socotind că sînt bine scrise și după stil, pe care îl mai întîlnise, a bănuit că eu sînt autorul, drept care m-a îndrăgit pe mine, în loc să-l îndrăgească pe cel care ofta după ea. De vreme ce Clerante, și-a zis ea, nu are darul să-mi înfățișeze el însuși plăcerile iubirii, pesemne nici nu mă va putea face să le gust cu adevărat ; în schimb, Francion, care mi le-a zugrăvit cu măiestrie, îmi închipui că se pricepe ca puțini alții ; sînt nespus de încîntată de dovezile ce-mi dă aici. Am bănuit că așa gîndește, judecînd după ceea ce s-a întîmplat mai tîrziu.

Gîndurile ei nu mi s-au dezvăluit decît cu alt prilej, cînd îi vorbeam despre Clerante. Francion, mi-a zis ea rîzînd, te-ai jurat cumva să nu vorbești niciodată despre dumneata și să nu cauți decît binele altuia ? Nu, domnișoară, fiți încredințată că nu, i-am răspuns, dar ar fi o nebunie să țintesc către un scop pe care, cît sînt de păcătos, nu-l voi atinge niciodată. Nu este loc, oricît de sus, răspunse ea, la care să nu ajungi dacă vrei. Și dacă aș căuta să ajung la dragostea dumitale, i-am spus eu, crezi că mi-aș atinge ținta ? O, Doamne, răspunse ea, nu

vorbi de mine, nu trebuie să mă iei ca pildă : nu sînt eu o frumusețe din acelea nemaipomenite, vrednice să te înrobească cu farmecele lor.

Deși își ascundea simțămintele, mi-am dat seama unde bate și am încolțit-o atît de strîns încît pînă la urmă s-a predat și mi-a mărturisit că va avea pentru mine căldura ce o rugam să aibă față de un altul. Deși nu mă dădeam în vînt după ea ca după Fleurance, cînd s-a ivit prilejul să mă bucur de farmecele ei m-am amăgit spunîndu-mi că este mai frumoasă decît mi se păruse pînă atunci, și mi-am băgat în cap că o iubesc.

Eram tot timpul împreună cu ea, și, într-o seară, aflîndu-ne singuri în odaia ei, mi-a îngăduit s-o sărut, s-o mîngîi și, pînă la urmă, să-i arăt cît de înțeleaptă fusese alegîndu-mă pe mine ca slujitor al ei ; apoi, ori de cîte ori se ivea prilejul s-o facem, ne-am dedat cu patimă la această dulce bucurie.

Dacă m-ar auzi vreun Reformat, ar zice că sînt un ticălos, că m-am bucurat de aceea a cărei dragoste făgăduisem s-o cîștig pentru Clerante, dar ce prostie aș fi făcut dacă aș fi lăsat să-mi scape un prilej atît de rar ! Ar fi avut de ce-și rîde de mine toată omenirea ; nu se cădea oare să mă gîndesc la plăcerea mea mai curînd decît la plăcerile altuia ?

Vă închipuiți, desigur, că bucuria ce încercam cu Luce mă împiedica să mă mai gîndesc la frumoasa ei însoțitoare, dar vă înșelați amarnic ; o iubeam cît se poate de mult și i-o dovedeam, neobosit, ori de cîte ori o întîlneam. Firea ei ursuză a fost îmblînzită de dorința mea de a o sluji și de darurile ce i-am făcut pe ascuns. Dar nici ea, nici eu nu puteam găsi prilejul de a mă ferici pe deplin, căci nu se mișca de lîngă stăpînă.

Într-o zi, cerul a vrut ca Luce să stea de vorbă, în camera ei, cu niște rude care nu aveau de gînd să plece curînd. Intrînd în casă, am găsit-o pe Fleurance pe trepte ; am urcat la ea în odaie, am sărutat-o pe îndelete, am aruncat-o pe pat și m-am căznit să pătrund într-un loc atît de strîmt, încît gîndesc că doar degetele ei mai umblaseră pe acolo.

Dar iată că lucrurile se schimbă și norocul ne întoarce spatele. Avînd nevoie să se p..., Luce iese din

camera ei și vine în aceea unde ne aflam noi ; deschide ușa cu o cheie potrivită, în timp ce eu, luat pe neașteptate, mi-o scoteam, necăjit, pe a mea din broasca neprihănitei Fleurance, pe care tocmai o descuiam. Cînd a intrat, Luce dă cu ochii de domnișoara care, trăgîndu-și fustele în jos, a sărit de pe pat ; era roșie ca focul, atît din pricina căldurii dată de rîvna cu care lucrasem, cît și din pricina fricii care o cuprinsese ; părul îi era despletit, încît, văzînd-o, Luce a întrebat-o dacă nu cumva dormea. Apoi, dînd la o parte perdeaua patului ca să ia oala de noapte, m-a zărit pe mine, tocmai cînd îmi trăgeam pantalonii ; m-a întrebat ce fac acolo, iar eu, fără să-mi pierd cumpătul, i-am răspuns că o rugasem pe domnișoara să-mi coase o cută la pantalon. Pentru asta trebuia să stai mai la lumină, nu aici, mi-a zis ea, s-o spui altora nu mie, cui îi vinzi dumneata gogoșile astea ? Pe de altă parte, văzînd-o pe domnișoară cu pieptul dezgolit și gulerul desfăcut, fiindcă voiseм s-o sărut pe sîni, a înțeles tot ce se întîmplase. Cum asta, nerușinată mică, a zis ea către Fleurance, aduci bărbați aici ca să-ți faci de cap cu ei : îmi necinstești casa ? Va trebui să faceți mare curățenie, Domnișoară, îi răspunse Fleurance cu obrăznicie, căci se vedea la strîmtoare, dacă pentru un păcat ca acesta trebuie să ispășim, atunci și dumneavoastră trebuie să fiți supusă la chinuri, iar dacă el necinstește casele unde este săvîrșit, vă necinstiți casa tot atît cît v-o necinstesc eu ; nu-mi prea pasă mi de asta, căci nu e casa mea, și nu este treaba mea să mă gîndesc ce se petrece aici. Totuși, n-am făcut nimic pentru care să nu fi luat pildă de la dumneavoastră și, cel mai rău lucru pe care-l puteți spune despre mine este că, nefiind de același rang, eu nu-mi pot îngădui ce vă îngăduiți dumneavoastră. Cînd m-ai văzut tu pe mine, zise Luce, sărutîndu-mă cu bărbați, stricată mică ? Asta așa este, răspunse Fleurance, în văzul lumii nu o faceți, dar, nu de mult, intrînd la dumneavoastră în odaie, mi-am dat seama că erați în pat chiar cu acest domn ; patul se zgîlțiia atît de strașnic, încît îmi închipui că vă încoltise mai ceva decît pe mine, căci noi nu ne-am zvîrcolit atît de tare. Ca slujnică ce vă sînt, nu-mi era îngăduit să nu-l dezmierd

pe cel pe care chiar și dumneavoastră v-ați coborît să-l dezmierdați dintr-un fel de îngăduință. Auzind răspunsul acesta atît de îndrăzneț, Luce a amuțit și, uitîndu-se cruciș la mine, a ieșit din odaie trîntind ușa. Cu toată gelozia ei, m-am încleștat încă o dată cu Fleurance și n-am plecat decît după un ceas. Luce n-a mai țipat la ea, de teamă să nu dea în vileag că stăpîna este în stare de un păcat pe care la alții îl osîndea.

Clerante, care mă sîcîia mai mult ca oricînd să caut, pe orice cale, să capăt pentru el leacul potrivit patimei sale, m-a silit să-i scriu o scrisoare mai înflăcărată ca cele dinainte, dar n-am îndrăznit s-o dau eu însumi fetei, ci i-am trimis-o prin altcineva. Gîndind că se răzbună pe mine, i-a scris lui Clerante, în cuvinte foarte alese, că nu va crede în iubirea lui decît cînd va primi niște dovezi mai temeinice, și, într-adevăr, cîteva zile mai tîrziu, s-a bucurat de ea, pe săturate, fapt care pe mine m-a bucurat mai mult decît bănuia ea.

Nu eram în stare să-mi statornicesc dragostea la nici o femeie, fiindcă nu am întîlnit nici una căreia să i se cuvină să fie cu adevărat iubită, și mai toate cele ce mi se dăruiau erau femei deștepte, deși, dacă era să mă iau după lume, nu prea erau frumoase. Dacă vreun prieten, văzîndu-mă că mă uit la o fată, îmi zicea, o iubești, cel mai adesea mă îndrăgosteam pe loc, deși o clipă mai înainte nici măcar nu-mi trecuse prin gînd că are vreun farmec. Pornirea aceasta către iubire făcea să fiu foarte îndrăgit de către cei mai mari nobili de la Curte, bucuroși să-mi afle părerea ca să-și îndrume dragostea după ea.

Răspîndeam printre ei cît puteam de mult din învățămintele noii mele filosofii despre care v-am vorbit mai înainte. Unora le plăcea și o urmau fără să stea la gînduri, însă alții, grosolani și proști, o primeau atît de rău, încît aș fi vrut să nu le fi vorbit niciodată despre ea. Ba chiar, așa cum se întîmplă de obicei cu prostia omenească, m-au învinuit de nebunie, lucru ce m-a supărat atît de tare încît m-am hotărît să-mi ascund învățătura ca pe o comoară, de vreme ce nu se afla nimeni să vrea s-o folosească. N-are a face, îmi ziceam în sinea mea ; oamenii nu vor să ia ce le dau, dar se vor căi ;

este drept că și eu voi avea un pic de suferit, dar ce să-i faci, te dai după timp : moartea mă va scăpa curînd de toate aceste necazuri.

Clerante, care-mi cunoștea suferința și știa de unde mi se trage, căutînd să mă mîngîie după puterile lui, m-a dus la țară într-o casă frumoasă pe care o avea acolo. Am dus-o atît de bine, încît mi-am uitat supărarea. Pe Dumnezeul meu, îmi zicea Clerante, dacă nu vă dați osteneala să vă înveseliți un pic, îmi voi pierde o parte din stima pe care meritele dumneavoastră m-au silit pînă acum să v-o port ; vă supărați că lumea este făcută pe dos ; nu vă mai bateți capul de vreme ce nu este nimic de făcut. Pentru numele lui Dumnezeu, orice vor face ceilalți oameni, noi să trăim în felul nostru : să nu ne luăm după ei. Eu voi părăsi pentru totdeauna Curtea, unde n-am avut o clipă de tihnă. Dacă vrem să ne petrecem timpul gustînd din bucuriile dragostei, putem găsi pe aici fete a căror înfățișare este mai presus de aceea a tuturor femeilor de la Curte, cu chipul lor sulemenit și sînii fleșcăiți, pe care nu știu cum să-i mai ridice. Îmi amintesc că m-am culcat cu unele care erau atît de slăbănoage încît mai bine aș fi fost supus la niște cazne, și ca să vorbesc de cea din ultima vreme, de Luce, mi-am dat seama că frumusețea ei este mai mult făcută decît firească : este numai piele și oase. Pentru felul lui deschis de a fi, țineam mult la acest gentilom, drept care am făcut tot ce mi-a cerut el. Își lăsase toată măreția la Curte : parcă nici măcar nu-și mai amintea de ea, și, vrînd să intre cu totul în rîndul celor de jos, duminica se ducea și dansa în sat cu moș Piarre sau cu jupînul Lucrin. Juca popice cu ei, apoi cinau împreună și-i plăcea să-i vadă bînd, mai ales că după aceea povesteau niște lucruri minunate. Cînd îi ardea mai puțin de petreceri, îi chema acasă pe moșnegii din sat și-i ruga să-i povestească amintirile lor din tinerețe. Cît era de mulțumit cînd se întîmpla să-i audă vorbind despre treburile țării, judecînd după capul lor, sau după cel al bunicilor, strecurînd și două-trei vorbe de dojană pentru cei mari care trăiseră în preajma regelui. Eu, din fire, nu mă omor după lucrurile acestea fiindcă nu-mi place să stau de vorbă cu niște proști care nu știu de nici unele.

Totuşi, ca să nu-l supăr, mă străduiam atît de mult să simt şi eu o plăcere încît chiar simţeam, pot să jur, măcar plăcerea de a-l vedea pe el mulţumit de vreme ce grija mea cea mare era să-l fac să trăiască fericit. Am mers pînă într-acolo încît m-am gîndit şi la o istorie de dragoste, la care prea puţini s-ar putea gîndi. Ni se spusese că, la trei leghe de noi, într-o fermă, trăia cea mai frumoasă burgheză din lume. M-am gîndit să mă îmbrac ţărăneşte şi să-mi iau o vioară cu mine, căci ştiam să cînt, ca să pot pătrunde mai uşor. M-am gîndit să fac aşa deoarece auzisem că frumoasei acesteia îi plăcea nespus să petreacă şi că făcea nişte glume pline de sare. Nădăjduiam că-i voi spune şi eu nişte lucruri cu haz şi că va fi o plăcere dintre cele mai mari să ne audă cineva. S-a nimerit că, în ziua cînd hotărîsem eu să mă duc la ea, să fie o nuntă în sat. Clerante voia să vină cu mine ca să petreacă şi el puţin, aşa că a făcut rost de un ţambal, la care este uşor de cîntat ; nu trebuie decît să baţi în el cu o vergea de fier, ca să ţii hangul cîntecelor.

Într-o dimineaţă, am ieşit îmbrăcaţi ca de obicei, lăsînd să se creadă că ne ducem undeva, la vreo douăsprezece leghe depărtare, însoţiţi doar de un servitor de-al meu din care făcusem un mare pehlivan. După două leghe de mers, am intrat într-o pădure foarte liniştită, unde ne-am îmbrăcat cu nişte zdrenţe. Clerante şi-a îmbrobodit faţa şi şi-a înnegrit barba lui bălaie, de teamă să nu-l recunoască cineva ; eu doar mi-am acoperit un ochi cu un plasture şi mi-am înfundat pe cap o pălărie veche, căreia îi putema răsuci marginile cum voiam, ca viziera unui coif, căci erau tăiate la mijloc.

Îmbrăcaţi în felul acesta ne-am dus pînă în satul unde avea loc nunta. Servitorul a lăsat caii la un han pînă ce vom avea nevoie de ei. Ne-am dus ţintă la tatăl miresei, un mocofan oarecare, pe care l-am întrebat dacă nu cumva are nevoie de mine. Mi-a răspuns că tocmise mai înainte un menestrel căruia îi şi dăduse o arvună din scudul ce-i făgăduise pentru toată ziua. Eu nu vă cer decît o jumătate de scud, pentru mine şi pentru tovarăşul meu, zisei eu, şi vom pregăti şi mîncarea, căci ne

pricepem ca puțini alții, de vreme ce am fost bucătari la Prințul cel Mare. Văzînd că ceream așa de puțin, îndemnat și de nevastă, care nu voia să facă cheltuială mare, s-a învoit și ne-a luat. Cînd a sosit celălalt menestrel nu mică ne-a fost cearta. Zicea că el a fost tocmit chiar de cu seară, și că venise drum de o leghe pînă acolo. I-am spus că eu vin de la opt leghe, anume pentru nuntă, căci fusesem tocmit acum cincisprezece zile de un om care trecea prin satul meu. Atunci mi s-a dat mie dreptate iar celălalt, deși a rămas cu arvuna, a plecat supărat foc. Ne-am apucat de treabă la bucătărie, și Clerante, care uneori întreba cum se pregătesc mîncărurile ce i se dădeau la masă, ar fi putut face niște bunătăți dacă ar fi avut din ce. Ne-am mulțumit să pregătim totul cît mai simplu după sfatul unui supraveghetor care trecea din cînd în cînd pe la bucătărie ; în supa cu orez am vîrît un praf laxativ pe care-l adusesem cu mine. Cînd toată lumea s-a întors de la biserică, s-au așezat la masă și fură aduse bucatele. Burgheza se afla și ea acolo, fiindcă mireasa era fiica vierului ei. Am putut s-o privesc pe îndelete și vă mărturisesc că n-am văzut femeie mai frumoasă. După-masă, mirele și mireasa s-au așezat la o masă pe care se afla un lighean frumos de aramă ; la fiecare ban ce li se aducea ca dar de nuntă, își plecau frumos capul, în semn de mulțumire. Cei ce dădeau doi bani de argint, erau atît de dornici s-o afle toată lumea, încît îi trînteau de sus unul cîte unul ; burgheza le-a dat o pereche de furculițe de argint ; o femeie din sat le-a dat o furculiță de fier pentru scos carnea din oală, căci avea și o lingură la coadă ; o alta niște clești ; toate lucrurile acestea arătau ca niște coarne, rea prevestire pentru prostănacul de mire. A stat acolo, împreună cu nevasta, încă un sfert de ceas, după ce i s-a dat totul, așteptînd să vadă dacă nu mai primește ceva. După ce au plecat, au socotit cheltuielile ; și văzînd că pierd mult la nunta aceasta, s-au pus pe un plîns atît de jalnic încît eu, care mă aflam lîngă ei, am fost silit să caut să-i liniștesc. A venit și tatăl care a spus că Seniorul locului poftește toată adunarea să danseze la castel, și că să meargă ei în frunte, cu lăutarul. Mi-am încercat vioara și, cîntînd ce mi-a venit atunci în minte, am dus toată

gloata după mine. Întrucît sunetul ţimbalului nu era pe placul tuturor, Clerante nu l-a mai folosit. Mergea în faţa mea ţopăind în fel şi chip, încît, dacă n-aş fi ştiut cine este, aş fi crezut că este cel mai mare scamator din lume. Ajunşi în curtea castelului, am cîntat dansul care deschide petrecerea şi pe care l-au jucat mai toţi cei de faţă. Apoi am cîntat alte dansuri, şi mai săltăreţe şi mai domoale, pe care ţăranii le jucau într-un fel care îmi plăcea nespus şi nu-mi mai părea rău că mă îmbrăcasem în halul în care eram. Pe deasupra eram bucuros să le pot auzi vorbind pe nişte babe de lîngă mine care ziceau că părinţii miresei sînt nişte zgîrciţi, că nu tocmiseră decît un lăutar, şi că masa nu fusese destul de bună. Măiculiţa mea, zicea una, păi cînd mi-am măritat-o pe Jacquette, fata mea cea mare, rămăsese atîta carne pe masă, încît, a doua zi, o joi, a trebuit să-l rugăm pe preot să vină să ne ajute s-o mîncăm, de frică să nu se strice dacă o păstram pînă duminică ; şi încă a mai rămas de am dat şi de pomană la toţi săracii din sat, iar ca muzicanţi am avut o ceată de fluieraşi. Tot astfel vorbeau şi celelalte, fără să se gîndească la dans. Ascultam cu plăcere şi vorbele unui nătăfleţ tînăr şoptite unei slujnice de la Castel. A oprit-o cu un zîmbet şugubăţ, s-a închinat dînd din fund şi, răsucind marginea pălăriei, a spus : Cum o mai duci, Robaine, faci pe mironosiţa, pesemne eşti bolnavă. Ai vrea tu, zise slujnica. Te-ai făcut fată de măritat, urmă ţăranul, vezi să nu te laşi prinsă, ca celelalte, căci la iarnă va fi ger mare. Pînă la urmă, oricine se prinde. Ia te uită, îi arde de trăncăneală, zise slujnica ; da, s-au prins şi nu mai zboară : cotcodăceşte mai rău decît găina mătuşii mele : dar nu pune el mîna pe mine. Atunci ţăranul a luat-o cu binişorul, deoarece fata nu era de lepădat : cu catarama ei de argint la cingătoare [1], avea cu ce să îmbie un suflet să o slujească ; trebuie să ştiţi că de cînd servitoarele poartă pe şale această frumoasă podoabă, nu se află rîndaş sau meşteşugar sărac care să nu-i arunce ocheade mai ceva decît cele aruncate de un motan la o halcă de carne agăţată în cui. Aşa că ţăranul i-a zis, netam nisam, că nici nu ştie dacă era supărat sau glumea : lasă, că mi-a spus mie mama

cine eşti. Văzînd că nu-i răspunde, i-a spus aceleaşi cuvinte de patru sau cinci ori trăgînd-o de mînă ca să-l asculte, închipuindu-şi pesemne că fata doarme sau că nu se gîndeşte la el. Nu sînt surdă, zise ea, te aud foarte bine. Pentru tine mi-am pus şnur verde la pălărie, căci mi-a spus vară-mea că-i culoarea care-ţi place şi că ai rupt pînă acum trei fuste de culoarea asta. Zilele trecute, cînd mă duceam la vie, am ocolit mult numai ca să te văd pe tine, dar nu te-am văzut, şi toată noaptea te-am visat, atît îţi sînt de înrobit ; să mă bată Dumnezeu dacă n-am vrut de o sută de ori să fac prinsoare cu cumnatul Michault Croupiere, că de-ai merge o zi întreagă cu gloaba lui, n-ai să întîlneşti o fată atît de frumoasă ca tine, căci eşti podoaba ţinutului. Îţi baţi joc de mine, îi zise slujnica, îţi place să te afli în vorbă. Nici gînd, îi răspunse ţăranul. Ba da, zise ea din nou. Ei lasă, zise el întorcîndu-se la oile lui, mama mi-a vorbit de tine, aşa cum ţi-am mai spus : dacă ai de gînd să te măriţi, n-ai decît să mi-o spui. Mai limpede nici că se putea să fie, dar, ca să-i arate marea lui dragoste, a dus-o să joace împreună, şi atîta a mai ţopăit şi a mai dat din mîini scuturîndu-şi tot trupul, de ai fi zis ori că-i pradă disperării, ori că are boala copiilor. Am mai văzut tot felul de alte giumbuşlucuri, dar mi-ar lua prea mult timp să vi le povestesc. Atîta vreau să vă spun, că am văzut aici o altă artă a iubirii decît cea a scumpului nostru Ovidiu.

În acest timp, Clerante se uita cu luare-aminte la tot ce se petrecea acolo precum şi la nobilii care intrau în castel fără să se sinchisească de nuntă ; s-a dus şi el după ei, fiindcă şi burgheza intrase înăuntru. Vai de mine, cumetre, îi zise stăpînul castelului ferindu-i cu grijă bandajul de la cap, cine a vrut să-ţi spargă lada cu judecată ? Cineva care n-are defel, răspunse el, prefăcîndu-şi cît mai mult glasul ; am o nevastă atît de rea de parcă l-ar avea pe dracu-n ea, vai de mine şi de mine, mi se sfîşie inima de durere. Numai Dumnezeu ştie de cîte ori am încercat s-o îmbunez trăgîndu-i cîte o bătaie soră cu moartea, dar nu i-am dat de cap, deşi se spune că cele de seama ei sînt ca măgarii sau ca nucii, de la care nu scoţi nimic dacă nu-i baţi zdravăn. Sînt

dogar de meserie şi nu petrec decît de sărbători. De curînd, fiindcă n-am putut să-i închid gura să nu mă mai ocărască, am băgat-o, ajutat de un servitor, într-unul din butoaiele mele cele mari, pe care apoi l-am închis la gură cu doage încît nu intra aer decît prin gaura de la cep : am potrivit bîrnele şi am rostogolit butoiul în pivniţă ; l-am urcat şi l-am rostogolit din nou, de cîteva ori, cît am putut de repede, ca s-o chinuiesc cît mai tare şi să se căiască de tot ce-mi spusese. Însă, împotriva aşteptărilor mele, cînd putea îşi lipea gura de ferestruica butoiului şi-mi zicea nişte vorbe din cele mai spurcate. Pînă la urmă am fost silit s-o las acolo pînă i-o trece furia. Către seară m-a apucat o blestemată de poftă să gust din plăcerea mea obişnuită, de care nu mă puteam lipsi nici măcar o singură noapte fără să mă chinui de parcă m-ar fi fript cineva pe jăratec. Cu toate acestea, nu voiam s-o scot din butoi, de teamă să nu mă ocărască din nou, aşa cum mai făcuse pînă atunci, pentru pricini mult mai mărunte. Vino la gaură, draga mea, i-am zis eu, apoi ne împăcăm. Nici vorbă, răspunse ea, mai bine cu diavolii iadului de cît cu tine. Nu-ţi mai fac nimic, îţi jur, am zis eu din nou ; vreau să spun că nu te mai bat, căci treaba cealaltă o să ţi-o fac şi de acum înainte, şi, dacă vrei, o putem face chiar acum fără să ieşi de acolo, iar cînd vom fi gata îţi făgăduiesc să-ţi dau drumul. Înmuiată la vorbele acestea, femeia s-a învoit, dar eu eram hotărît să-mi potolesc pofta şi apoi s-o las tot în butoi. Cred că a apropiat cît a putut de mult partea trebuincioasă de gaura butoiului, dar eu n-am putut băga bucata pe care o aştepta ea căci era prea groasă. Turbam, ce să vă mai spun ; neavînd încotro, mi-am scos nevasta afară, dar, de îndată ce n-am mai fost în stare de nimic, a început din nou să mă ocărască şi să-mi spună că se vede limpede că peste zi îi mai dădusem şi unei vecine ceea ce nu i se cuvenea decît ei, căci, deşi în noaptea aceea i-am făcut felul de şase ori, i se părea ei că-mi scad puterile, că, de obicei, eram mult mai vînjos. În zori, soarele a fost martor la cearta noastră şi a văzut cum mi-a aruncat cu oala de noapte în cap, rănindu-mă, aşa cum puteţi vedea şi dumneavoastră şi, vă rog să mă credeţi, nu am avut nici o vină.

Povestirea lui Clerante a stîrnit rîsul tuturor ; rîdea chiar și burgheza care i-a pus cîteva întrebări cu haz. Un gentilom i-a cerut să cînte un cîntec. Clerante și-a luat țimbalul și a cîntat ceva foarte sălțăreț. I s-au mai cerut și altele, dar fiindcă el nu mai știa nici unul, a spus că trebuie să mă cheme pe mine, și le voi cînta cele mai vesele cîntece din lume. Ca să-i facem gentilomului pe plac, nunta a rămas fără vioară, căci eu m-am dus iute la castel. Am pus și glasul și vioara și am cîntat mai multe cîntece, cele mai nebunatice din care s-au auzit vreodată, făcute de mine, adesea cu paharul în mînă, pe la petreceri. Mă schimonoseam, mă suceam, mă strîmbam încît toți măscăricii din Europa ar fi fost fericiți să poată face ca mine, ca să-și cîștige pîinea.

În acest timp, Clerante s-a apropiat de doi moșnegi cărora nu le ardea să asculte muzica mea ; vorbeau împreună despre un lucru care îl privea pe el, nu ca muzicant, ci ca mare gentilom. Se făcea că nu-i aude de teamă să nu-i oblige să vorbească încet, și nici nu se uita la ei, deși n-avea de ce se teme, căci nu se fereau ei să spună în fața lui tot ce gîndesc : crezînd că este un nătărău oarecare, nu-l credeau nici măcar în stare să priceapă ce zic. Clerante a fost pe aici, acum cîteva zile, după cîte mi s-a spus, zicea unul, dar a plecat azi dimineață ; îmi pare foarte bine, căci sînt mai bucuros să-l știu în Turcia decît aici, l-am urît de cînd l-am cunoscut. Este stricat pînă în măduva oaselor, bea de stinge, se ține după femei, iar uneori face niște lucruri care n-au nimic de-a face cu rangul lui. Îl prețuiesc mai mult pe arendașul meu, care trăiește ca un țăran cinstit și credincios, așa cum l-a lăsat cerul, decît pe Clerante care nu duce o viață de nobil, deși este de neam mare. N-o să-l mai urăști multă vreme, răspunse celălalt ; îți spun, ca prieten ce-ți sînt, rogu-te să păstrezi taina, că cei ce se bucură astăzi de trecere în fața regelui Henric al II-lea [2], care domnește acum, s-au hotărît să scape de el, pe tăcute, în timp ce el este plecat de la Curte. În scopul acesta au trimis un om aici, dar acesta n-a reușit să facă ce i s-a spus. Nu știu dacă se va ivi un prilej mai bun pe drum, căci s-a dus după el.

Deși cuvintele acestea fuseseră rostite mai încet decît cele dinainte, Clerante le-a auzit foarte bine și, ca să risipească supărarea pricinuită de ceea ce se urzea împotriva lui, l-a rugat pe un servitor să-i toarne de băut spunînd că-și vătămase gîtlejul cîntînd și că moare dacă nu-l oblojește cu o ploaie de vin care să-i ajungă pînă în mațe. I s-a dat pe săturate, apoi, trăgîndu-se într-un colț, a scos dintr-o desagă niște resturi de la nuntă, din care eu i-am smuls lacom cîteva hălci.

Ducîndu-mă să le mănînc lîngă fereastră, am zărit în curte ceva cum nu se poate mai hazliu. Prafurile pe care le pusesem în supă și-au arătat puterea, așa că toți nuntașii erau siliți să se ducă să se ușureze pe unde apucau, de o povară care nu cîntărește mai nimic, dar care este mai greu de cărat decît oricare alta. Unii intrau în grajd, ținîndu-se cît puteau ; alții, neavînd răgazul să ajungă atît de departe, se goleau pe movila de gunoi, acolo unde se nimereau. În lipsa mea, tineretul a vrut să joace după muzică. Cei mai mulți părăseau dansul ca să se supună crîncenei nevoi care-i mîna din spate, iar biata mireasă, care se chinuia și ea, fiindcă mîncase mai mult decît ceilalți, era într-o suferință cumplită. Se gîndea că nu-i șade bine să-i părăsească pe cei care o țineau de mînă așa că a dat drumul de-a curs pînă la pămînt un lichid al cărui miros urît a ajuns apoi la nasul dansatorilor care călcaseră în el de mai multe ori ; uitîndu-se pe jos, s-a stîrnit o încăierare zdravănă, căci voiau să știe cine făcuse scîrboșenia. Bărbații au fost dați la o parte, căci au putut spune că pantalonii erau destul de largi ca să încapă excrementele adunate în mai mult de două săptămîni, fără să fie nevoie să-i deșerte în fața atîtor preacinstite fețe. Cuprinși toți de boală și rușinați că-și lăsaseră murdăria în curtea gentilomului, pe care l-am chemat la fereastră împreună cu ceilalți să vadă ce se întîmplă, toți nuntașii s-au întors pe la casele lor, țintă glumelor celor ce-i vedeau zorindu-se, dar nu ca să joace după muzică, așa ca mai înainte. Fiecare și-a dat cu presupusul și, pînă la urmă, toți s-au învoit că țăranii mîncaseră prea multă carne și că-i apucase pîntecarița, obișnuiți fiind doar cu pîine goală.

Nici burgheza n-a fost scutită de suferință ; a luat-o pe nepusă masă, în timp ce-și rîdea de ceilalți care se chinuiau în ghiarele durerii. De teamă să nu pățească ce pățise mireasa, a ieșit iute din sală și, neștiind unde să se deșerte, alerga în toate părțile. În cele din urmă, a întîlnit un lacheu pe care l-a întrebat, aproape scoasă din minți, unde sînt privățile ; lacheul i le-a arătat cu degetul, dar cînd femeia își sufleca fustele să facă ce trebuie, un băiețandru, la fel de grăbit ca și ea, a vrut să-i ia locul. S-au apucat să se certe care se pune primul : în vremea aceasta, mama mirelui, o țărancă grasă și hotărîtă, le luă locul, așa că amîndoi n-au mai avut ce face și și-au dat drumul acolo unde se aflau. Însă burgheza s-a întors la privăți și și-a făcut treaba mai pe îndelete decît înainte. Cînd am văzut-o, le-am spus gentilomilor că, pesemne tovărășia lor nu este pe placul burghezei, care căuta să plece, dar nu era cu totul hotărîtă. Crezînd că-mi bat joc de ea, a încercat să-mi răspundă, și, ca să vadă cît de ascuțită îmi este mintea, mi-a zis : Ia ascultă, menestrelule, ce coardă este cel mai greu de acordat ? cea mai subțire ? Da de unde, doamnă, cea mai groasă, stau uneori cîte două ceasuri și n-o scot la capăt. Cred, totuși, că dacă ați atinge-o dumneavoastră doar cu un deget, s-ar întinde singură, așa cum trebuie ; cînd o să vreți, o să vedeți că așa este ; o să scoată niște sunete că veți sălta de plăcere pînă în înaltul baldachinului.

Toată lumea a priceput bine despre ce coardă vorbesc, iar rîsul pe care l-am stîrnit a îndemnat-o pe burgheză să caute să-mi toarne cîteva ca să-și scoată pîrleala. Mie îmi trebuie alt muzicant, nu-i greu să-mi dau seama că nu ești bun de nimic de vreme ce nu ești în stare să-ți acordezi instrumentul fără ajutorul cuiva. Să mă ierte Dumnezeu, răspunsei eu, nu trebuie să strîmbați din nas pentru atîta lucru, căci știu bine ce vreau. Apoi, lăsînd vorbele astea cu două înțelesuri, am urmat astfel : Nu știu ce fel de om oi fi eu, dar vioara nu-mi place, deși cu ea îmi cîștig pîinea ; aș vrea să am un instrument făcut dintr-o singură bucată, sau care măcar să aibă părțile atît de bine lipite între ele, încît să fie ca o singură bucată. Vioara are o sumedenie de cuie de lemn care nu sînt înfipte ca lumea în găuri, iar lucrul acesta mă supără

peste poate : mi-ar plăcea mai mult un fluier, are și el găuri, dar nu trebuie să vîri cuie în ele. Voi, femeile, sînteți ca dibla mea, de aceea îmi faceți mai mult necaz decît plăcere, nu v-o ascund, cu toată frumusețea voastră, nu-i chip să fiți acordate ca lumea, dacă nu vi se astupă toate găurile. De ce dracu' nu încercați să semănați cu fluierul, care nu este atît de greu de acordat ? aș fi și eu mai înțelegător cu voi. Dar, ia spune-mi, nepriceputule, zise burgheza, cînd cînți la fluier, nu-i astupi deloc găurile ? Doamna are dreptate, zise atunci un gentilom, iar apropierea dintre femei și fluier este foarte bună, căci și colo și colo, găurile sînt astupate pe rînd, una după alta. Cea din fund cînd o trînteşti pe pat, cea din față cînd o iei în brațe, înțelegeți ce vreau să spun, iar gura cînd o săruți. Apoi, găurile se destupă, cînd una cînd alta, în cadență, după mișcările făcute. Eu, spuse stăpînul castelului, găsesc asemănarea foarte firească, de vreme ce spuneți că femeii trebuie să-i sufli în fund așa cum sufli într-un fluier. Nici vorbă, zise cel dintîi, poți să sufli printr-un loc mai curat, chiar prin gură. Mi se pare, îi spusei eu, că nici dumneavoastră, nici doamna nu spuneți nimic spre lauda femeii, deși credeți că o faceți ; găurile fluierului nu se astupă decît cu degetele, dar femeile nu se mulțumesc doar cu atîta, lor nu le ajung mădularele, căci vor să te împingi atît de tare încît să intri cu totul, pînă la fund ; pînă și limba slujește la astupat gura, încît sufletul nu-și poate lua zborul, doar dacă o ia pe dincolo, cînd femeia se saltă ca să facă mișcările cuvenite.

Nimeni nu mi-a mai putut răspunde, așa că eu am învins. Ridicîndu-se de la locul lui, Clerante, cu un pahar în mînă, rotindu-și ochii în cap, începu să se prefacă atît de bine că e beat, încît chiar aș fi crezut că este dacă nu aș fi știut cît ține la băutură și că nu băuse nici jumătate din ceea ce-i trebuie ca să se amețească ; ceilalți, însă, gîndeau altfel. Se clatină la fiecare pas, se gîngăvește cînd vorbește, și spune tot soiul de trăsnăi. Se preface că încearcă vinul dacă este bun la gust, își bagă degetul mic în pahar dar îl suge pe cel mare. Cînd bea, varsă jumătate pe el și-și scoate cămașa prin prohab ca să se șteargă la gură, dar, crăcănîndu-se, îi dezvăluie

burghezei taina lui cea mai ascunsă. Ca să facă pe mironosița, aceasta dă un țipăt și-și acoperă ochii cu mîna desfăcînd totuși degetele, prefăcuta, ca să vadă, fără ca ceilalți să-și dea seama, dacă este atît de bine înzestrat cum se lăudase. Găsindu-l pe gustul ei, înălță rugi Venerei să-i dea norocul să se înfrupte din bunătatea asta. Făcînd mai departe pe beatul și văzînd-o în mijlocul sălii, Clerante s-a apropiat ca să se p... pe ea, de parcă ea ar fi fost un zid sau o statuie. Băgînd mîna în pantaloni ca să scoată robinetul cișmelei, era gata să-și lase capul să se sprijine de burgheză, cînd aceasta s-a dat repede înapoi. În cele din urmă, am fost sfătuit să-l duc la culcare. L-am dus acasă la burgheză unde se afla patul pentru miri. Cînd a sosit ea acasă, l-a culcat într-o odăiță lîngă intrare, și m-a întrebat de cred că-și va reveni curînd. Vorbea într-un fel din care înțelegeai că nu prea era bucuroasă să-l vadă adormit, că i-ar fi părut bine să-l vadă cît de cît mai vioi. De aceea i-am spus că peste un ceas nu se va mai vedea nici urmă de beție. Îl văzuse aproape dezbrăcat în odaia unde îl culcase și-mi spunea întruna cît este de chipeș, lucru de care era ușor să-ți dai seama, cu toate că avea fața pe jumătate acoperită ; aceasta m-a făcut să mă gîndesc că femeia este gata să-l îndrăgească. I-am povestit lui Clerante, care a fost foarte bucuros auzind cum merg lucrurile. Nu mă înșelam, căci dorința ei de a vedea dacă ceasul este potrivit era atît de arzătoare încît, după ce toată lumea s-a culcat, iar pe mine m-a pus singur într-o altă odaie, s-a dus, fără lumînare, să se strecoare în patul lui Clerante, închipuindu-și că-și va putea face pofta fără să prindă cineva de veste, de vreme ce nici măcar el nu putea să știe cu cine este în pat, căci nu avea cum să vadă, și mai era și beat, iar a doua zi va crede că va fi visat.

Abia l-a luat în brațe, că el și-a și dat seama cine este și a încercat s-o sature de plăcerea după care rîvnea atîta. Pe la ceasurile unsprezece cineva a bătut la ușă, femeia s-a ridicat numaidecît și s-a dus să întrebe cine este de vrea să intre ; cel care răspunde este chiar bărbatul ei care o roagă să deschidă repede că este mort de oboseală, căci vine de la oraș și că n-a făcut nici un popas.

Doamne ! zise ea după ce a deschis uşa, chiar acum a plecat un om care umblă după tine ; i-am spus că eşti la oraş şi a plecat şi el într-acolo, căci vrea să-ţi vorbească despre ceva ce nu poate fi amînat şi care are mare însemnătate pentru tine ; nu cumva te-ai întîlnit cu el ? Nu, zise bărbatul, n-am venit pe drumul obişnuit. Dă fuga după el, pe drumul cel mare, zise burgheza, ai să-l prinzi negreşit din urmă.

Soţul, nefiind în stare să priceapă ce vrea necunoscutul de la el, dă pinteni calului şi porneşte din nou la drum. Bucuroasă că i-a izbutit vicleşugul, burgheza îşi petrece restul nopţii cu Clerante, care a cîntat din ţimbalul ei mai bine decît dintr-al lui fiindcă n-a mai lovit cu vergeaua de fier ci cu altă vergea, însă, înainte de revărsatul zorilor, burgheza a plecat de lîngă el.

Cînd s-a făcut ziuă, bărbatul a sosit şi el acasă spunînd că n-a aflat nimic de omul care-l căuta, deşi a întrebat pretutindeni pe drum şi în oraş unde îşi petrecuse ultima parte din noapte, ceea ce-l obosise peste măsură.

Luîndu-ne rămas bun de la burgheză, am plecat veseli şi voioşi, am trecut pe la un han, servitorul meu ne-a văzut şi a plecat şi el fără întîrziere, ca să ne urmeze de departe. Ne-am amintit toate cele petrecute. Clerante mi-a povestit ce auzise de la cei doi bătrîni, de unde eu am zis că îngerul lui păzitor îl îndemnase să se deghizeze ca să descopere o trădare atît de mare. M-am bucurat din suflet, ca să nu mai vorbesc de fericirea de a se culca cu o frumuseţe pentru care eu aş face o sută de leghe pe jos, şi m-aş schimba în fel şi chip dacă ar fi nevoie.

Cei care ar vedea în această ispravă a lui Clerante o ticăloşie să se gîndească că nu se putea duce să facă dragoste cu burgheza îmbrăcat ca de obicei, nu s-ar fi potrivit cu rangul lui ; a făcut mai bine cum a făcut. A fost foarte iscusit povestind minciuna cu nevastă-sa, căci, spunînd că se-ncleştau de mai bine de şase ori pe noapte, burghezei i-a lăsat gura apă şi i-a trezit şi mai mult poftele ; s-a purtat la fel de chibzuit în tot ce a făcut.

Nimic nu i-ar fi făcut atîta plăcere cît această schimbare de veşminte, mai întîi fiindcă a văzut nişte lucruri

care se petrec în popor, pe care altfel i-ar fi fost foarte greu să le vadă, apoi, a fost foarte bucuros să-şi schimbe pentru scurt timp felul de trai şi să vadă cum s-ar fi purtat lumea cu el dacă ar fi fost lăutar. Cînd cei mari vor să petreacă jucînd într-o comedie, nu se gîndesc decît la rolurile de oameni de rînd ; sînt mulţumiţi dacă simt măcar în închipuire ce înseamnă o viaţă atît de deosebită de a lor. La ce ne foloseşte să trăim neclintiţi în mărire, dacă nu ne hotărîm să ne mişcăm puţin ? Soarta ne poate scoate, fără voia noastră, în afara splendorilor regeşti care ne înconjoară şi ne aruncă în mijlocul sărăciei silindu-ne să trăim în bordeie de pămînt. Este mai bine să te obişnuieşti din vreme să fii om de rînd. Orice ar spune lumea, Neron avea şi el partea lui bună. Învăţa să cînte la citeră ca să-şi cîştige pîinea de cumva, într-o zi, va fi dat jos de pe tron. Şi mai este ceva : nu-i rău ca nobilii să afle cum trăiesc oamenii sărmani, aşa vor învăţa să fie îndurători cu ei şi le vor arăta o omenie ce le va face cinste.

Toate lucrurile acestea ni le-am spus pe drum, şi cînd am ajuns în pădure, unde în ajun ne pusesem hainele cele păcătoase, le-am lepădat şi ni le-am luat pe ale noastre, pe care valetul, sosit din urmă, le-a adus cu el. Ajuns acasă, Clerante îl chemă pe un Consilier, prieten de-al lui, căruia îi spuse că a auzit de la un gentilom bătrîn din ţinut că prin preajma castelului umblă cineva hotărît să-l ucidă. Consilierul se duce după bătrînul cu pricina şi-l încredinţează că trebuie să spună tot ce ştie, căci fusese auzit vorbind ca cineva care are habar ce se petrece. N-a scos de la el decît că ce se spusese se întemeiază doar pe zvonuri. Este întrebat mai stăruitor şi, pînă la urmă, mărturiseşte unde ar putea să fie în clipa aceea cel ce se hotărîse să-l ucidă, şi spune cum arată la chip, la trup şi la îmbrăcăminte. Este trimis cineva în acel loc, dar în zadar. Negăsind prilejul să facă ce-şi pusese în gînd, poate că plecase deznădăjduit. Consilierul era de părere că Clerante trebuie să-l pedepsească pe bătrînul care fusese atît de rău şi nu venise să-i dezvăluie ce se uneltea împotriva lui ; dar Clerante nu s-a învoit, căci nu-i venea să creadă că moşneagul acesta şi prietenul

lui, cel care îi arătase atîta ură, avuseseră ceva de tras de pe urma lui, şi nu s-a prea înşelat, căci a aflat apoi că arendaşii, în numele lui, îi păgubiseră, fie furîndu-i, fie purtîndu-i pe la judecăţi, de o oarecare sumă de bani care li se cuvenea pe drept ; banii ăştia însemnau mult pentru nişte oameni săraci ca ei. A scos numaidecît din ladă suma de bani şi le-a trimis-o cu rugămintea ca, de acum înainte, să se socotească prietenii lui. Atîta bunăvoinţă i-a cîştigat cu totul şi, de atunci, s-au arătat plini de dragoste în tot ce au făcut pentru acest gentilom de ispravă.

Liniştit în privinţa aceasta, a început să se gîndească din nou la burgheză, de care ar fi vrut să se mai bucure o dată. Fiindcă Amor pusese stăpînire pe el, a fost silit să caute s-o mai vadă pe frumoasa asta, pe orice cale ar fi fost. Schimbatul hainelor nu i se părea potrivit. Am ieşit, împreună cu o mînă de oameni, la vînătoare cu şoimi ; le dăm drumul acolo unde zărim prada şi, tot vînînd aşa, ajungem la casa alesei inimii lui Clerante, care trimite un om să bată la poarta grădinii, lăsînd să se creadă că vrea să prindă un şoim care zburase înăuntru. La auzul numelui stăpînului, i se deschide repede şi i se spune, totuşi, că nu se poate ca păsărea să fi intrat în grădină : dar omul nostru strigă şi se uită peste tot, în ciuda celor spuse de gazdă. În cele din urmă, Clerante se dă jos de pe cal, eu fac acelaşi lucru, şi intrăm să întrebăm dacă nu fusese găsită pasărea. Burgheza, văzînd în casa ei un atît de mare gentilom, a venit să se plece în faţa lui rugîndu-l să se odihnească puţin în odaia cea mare pînă ce va fi găsit şoimul rătăcit.

Ca să nu piardă prilejul, Clerante îi răspunse că nu poate să nu primească, mai ales că este foarte obosit : glasurile noastre nu se asemănau defel cu cele din noaptea de pomină, iar chipurile, foarte îngrijite, nu puteau fi recunoscute.

Chiar dacă nu ne-am fi gîndit să ne schimbăm hainele şi să facem pe menestrelii, nu şi-ar fi dat seama că sîntem cei pe care-i văzuse cu cîteva zile mai înainte, îmbrăcaţi în zdrenţe murdare, căci mintea ar fi făcut-o să nu-şi creadă ochilor : cine şi-ar fi putut închipui adevărul ? După ce ne-am aşezat, şi noi şi ea, Clerante spuse

că isprava şoimului care se rătăcise nu-i place deloc, că este cel mai zburdalnic şi nestatornic dintre toţi şoimii lui. I-am răspuns că şi dacă s-a pierdut nu-i mare pagubă, că vom găsi noi alţii, mai buni. Am vorbit aşa zîmbind, despre şoimi şi despre vînătoarea cu şoimi, scăpînd cîte o vorbă despre păsărelele doamnelor care ştiu să prindă atîta pradă ; atunci burgheza şi-a dat seama că se putea glumi cu noi. Totuşi, nu îndrăznea să dea răspunsuri prea slobode înainte de a o fi împins noi s-o facă. Doamnă, îi spuse Clerante lăsîndu-mă pe mine de o parte, nu trebuie să ne mai ascundem, am intrat aici din dorinţa de a vă vedea pe dumneavoastră mai curînd decît de a-mi găsi şoimul. Ea ia răspuns s-o ierte, dar nu poate să creadă că şi-a dat el atîta osteneală pentru un lucru atît de neînsemnat. Credeţi, aşadar, că-mi pasă mai mult de şoim decît de dumneavoastră : vă înşelaţi peste măsură : Am mai multe temeiuri să vă îndrăgesc pe dumneavoastră, nu pe el, căci gîndesc că nu veţi fi atît de haină încît să-l lipsiţi pe vînător de plăcerea de a se înfrupta din pradă. În afară de aceasta, zisei eu, uitaţi că este o mare deosebire între şoimi şi femei. Ce deosebire, întrebă Clerante. Şoimii se năpustesc asupra prăzii, pe cînd femeile stau cuminţi sub ea, deşi n-o scapă din gheare. Burgheza, care se vede încolţită atît de strîns, spune, ca să se apere, că se jură că nimeni nu poate preţui cu adevărat o femeie, că puterea nu-i poate fi dovedită, deoarece vrăjmaşii ei sînt atît de slabi încît nu este nici o scofală să fii mai presus de ei. Cum se face, doamnă, că aveţi nişte arme vrăjite ca cele pe care Urgande le dădea cavalerilor rătăcitori de sub oblăduirea ei. Aveţi un scut despicat pe mijloc în care noi ne vîrîm lăncile, dar dumneavoastră nu vă supăraţi ; dimpotrivă, noi ne vlăguim şi, ceea ce la început a fost mai vîrtos ca o ramură de stejar se îndoaie ca o nuia de răchită. Aşa spun toţi învinşii care-şi închipuie întotdeauna că învingătorii i-au tras pe sfoară, zise burgheza. Credeţi că vă puteţi ascunde slăbiciunea, dar vă osteniţi de pomană. Ce v-aţi face, bieţii mei războinici, dacă armele noastre ar fi atît de nimicitoare pe cît sînt de ocrotitoare ; cînd taie, nu fac decît să vă mai taie din nas. Am fi mereu învingători, răspunse Clerante, căci, pe o parte, v-aţi

gîndi să ne loviți, iar pe de alta, ați uita că trebuie să vă apărați, așa că n-ați mai avea cum cîștiga bătălia. Întrucît lucrurile ar ajunge tot unde sînt acum, victoria ar putea fi de partea noastră, dacă am dori-o și dacă ați merita osteneala să luptăm cu îndărătnicia voastră, care vă ajută să trăiți mai bine decît v-ar ajuta un adevărat curaj. Chiar acum ne dați o astfel de dovadă, încăpățînîndu-vă să țineți piept, în încăierarea asta a limbilor, unor luptători încercați, care v-ar putea ușor îngenunchia, căci dreptatea e de partea lor, deși vorbiți mai iscusit decît ei. Mie nu-mi place să mă lupt cu vorbele, îmi place să încrucișez arma ca să arăt cu adevărat ce pot. Dacă vreți, vă arunc mănușa potrivit vechilor obiceiuri cavalerești, făgăduindu-vă să vin în cutare zi, aleasă de dumneavoastră, ca să ne înfruntăm puterile. Francion îmi va fi martor. Greșiți, cavaler al dragostei, îi răspunse burgheza, vă arătați vrednic de ceea ce sînteți, fiindcă nu respectați legile. S-ar cuveni să fiți pedepsit de regele care va dat acolada. Nu știți că nu trebuie martori la astfel de lupte, că ele trebuie să se petreacă în taină ? nu se va vedea destul, după starea în care vă veți întoarce, dacă sînteți învingător sau nu ? Judecați cum nu se poate mai bine, i-am zis eu, bățeți-vă cît poftiți, eu nu mă voi amesteca. Cred că timpul este foarte potrivit ca să vă întîlniți. Vă las cu bine, mă duc să văd dacă șoimul a fost găsit. Începeți cînd veți avea poftă și să-i ia dracu pe cei ce vor veni să vă despartă.

Apoi m-am închinat în fața lor strîmbîndu-mă ca un măscărici și, după ce am închis ușa, m-am dus să vînez cu ce-i de-afară. Urmînd sfatul meu cel bun, Clerante, în vremea asta, a început să-și dezmierde războinica, întrebînd-o dacă este gata de încăierare. Ea, care nu vorbise decît ca să glumească, mai întîi s-a mirat văzîndu-l gata să se arunce asupra ei. Nu, nu, nu m-aș mîndri dacă v-aș învinge acum, căci n-ați avut destul timp să vă pregătiți armele. Să-mi fie cu iertare, îi spuse Clerante, armele mele sînt în stare mai bună decît credeți dumneavoastră.

Apoi o duce într-o cămăruță apropiată și se pregătește să-i arate vitejia. Făcîndu-se că nu pricepe de glu-

mă, femeia îi spuse că, dacă o atinge, țipă și-și cheamă bărbatul. Cum așa, doamnă, ați uitat ce spuneați adineauri, cum că nu trebuie martori la lupta noastră. Eu nu aveam nici un gînd rău, pe cînd dumneavoastră aveți, răspunse ea. Bine, să nu mai vorbim despre asta, zise Clerante, gîndiți-vă numai că cei care vor veni și mă vor vedea închis aici cu dumneavoastră vor crede că, din șiretenie, ați început să strigați după ce treaba s-a petrecut, ca și cum ar fi trebuit să se petreacă de acum în colo și, în felul ăsta să rămînă cu părere bună. Așa că veți fi ponegrită și învinovățită de prefăcătorie și veți avea multe de tras fără ca măcar să fi încercat o plăcere cît de mică : ca să nu mai spun că știu foarte bine că bărbatul dumneavoastră nu este acasă. Am aflat de cum am intrat în casă. Vai, strigă ea, cît sînteți de răutăcios ; n-am vrut decît să glumesc ca să treacă timpul mai repede, iar dumneavoastră umblați cu înșelătorii. O, doamne, legile de care vorbeați nu fac nici două parale, căci văd că este nevoie de un judecător în orice fel de luptă, căci, dacă am avea unul acum, ar vedea cu ochii lui că nu vă trag pe sfoară, că nu folosesc nici un vicleșug. Nu, frumoasa mea, urmă el sărutînd-o, cînd ești lovită în față, nu este trădare. În ciuda acestor cuvinte, ea se îndărătnicea, ceea ce l-a făcut să spună că rău face că nu-i dă și lui ceea ce, nu de mult, îi dăruise unui cîntăreț din țimbal. N-ai cum să tăgăduiești, un drăcușor bun mi-a șoptit totul. Mi-a spus chiar și că ai făcut acest lucru mai mult fiindcă erai încredințată că totul va rămîne o taină de nepătruns. Ciudată fire mai ai ! Îți place jocul și crezi, fără îndoială, că nu-i nici un rău în asta, dar n-o faci decît pe ascuns, parcă ai vrea ca nici măcar tovarășul de plăceri să nu afle ceva ; grea treabă ! mulțumește-te cu făgăduiala că nu voi spune nimănui ce se va petrece aici.

Burgheza s-a mirat auzind ce știe Clerante despre iubirile ei întîmplătoare și și-a zis că trebuie să aibă el un spiriduș care-i spune totul. Gîndindu-se cît este de chipeș și de nobil, precum și că s-ar putea alege și cu ceva daruri, s-a hotărît să fie mai blîndă ; totuși i-a mai spus : Mă învinuiți de un păcat pe care nu l-am săvîrșit și nici nu vreau să-l săvîrșesc. Ceea ce-mi cereți este al

soțului meu, am făgăduit să nu-l înstrăinez. Am să dau mai mult decît voi lua, răspunse Clerante ; trebuie oare să ne supărăm dacă cineva își pune sămînța în ogorul nostru ? Soțul meu este om cinstit, răspunse burgheza, n-o să vrea să culeagă roadele. Atunci trimite-ți-le mie, draga mea, zise Clerante, vor fi pe mîini bune.

După aceea însă nu s-a mai împotrivit și el a făcut din ea tot ce a poftit. Au petrecut două ceasuri dintre cele mai plăcute și, în timp ce mă uitam cum zboară șoimii peste cîmpie, văzui deschizîndu-se poarta grădinii, m-am dus îndată într-acolo și am sosit tocmai cînd își luau rămas bun. Ce zicești, doamnă, de vitejia acestui domn ? Victoria este împărțită, zise ea, și cît vom trăi, de la ceas la ceas, ne vom recăpăta puterile, așa că, pe rînd, vom fi unul mai presus de celălalt.

Cu aceste frumoase cuvinte de încheiere ne-am luat rămas bun și, cît am mers pe drum, am lăudat-o pentru mintea ei ascuțită ; Clerante mi-a arătat încă multe alte dovezi, povestindu-mi toți ce spusese în lipsa mea. I-am mulțumit cerului pentru norocul ce dăduse peste prietenul meu.

După cîtva timp a primit niște scrisori care-l pofteau la curte ; a fost silit să se ducă, în ciuda jurămintelor de a nu mai călca pe acolo și, văzînd că n-are încotro și că trebuie să rămînă, am făcut tot ce am putut ca totul să i se pară mai plăcut.

Era o fire mîndră și planul ce-și făcuse să ducă o viață retrasă nu pornea decît din neputința de a se afla printre cei de la cîrma țării. Iată de ce, după ce a căpătat trecere la rege mai multă decît oricare altul, nu s-a mai sinchisit de viața la țară, nu mai năzuia decît către cele mai mari dregătorii, a îndrăgit Curtea mai mult decît o urîse cîndva așa că, în cele din urmă, n-a mai fost nevoie să mă căznesc să-i spun că este frumoasă.

Mi-a înlesnit cît a putut înălțarea în slujbe și m-a pus bine cu regele, care mă cunoștea de multă vreme. L-am ajutat și eu stînd adesea de vorbă cu acesta, care și-a putut da seama că sînt o minte luminată și că îi face plăcere tovărășia mea. Să nu credeți că mă umflam în pene crezînd că sînt mai mult decît sînt dacă aveam

zilnic prilej să fiu în preajma persoanei sale. Vă jur că nici nu mă sinchiseam de toate acestea. Eu nu sînt ca galii aceia de altă dată, cînd unul se lăuda că se apropiase atît de mult de rege în timpul unei serbări încît vîrful săbiei sale atingea fundul Măriei Sale, şi nu semăn nici cu un altul care arăta la toată lumea, fudul nevoie mare, un scuipat aruncat de Majestatea Sa pe mantia lui cînd trecea pe o stradă. Atîta prostie nu este pe gustul meu ; îmi place mai mult bunul simţ al ţăranului căruia vecinul i-a spus să lase plugul dacă vrea să-l vadă pe rege trecînd prin tîrgul lor ; el a răspuns că nu se va clinti din loc căci n-are ce vedea altceva decît un om ca şi el.

Primeam, aşadar, dovezile de bunăvoinţă dată de rege fără să mă fălesc cu ele, dar simţămintele mele rămîneau neschimbate. Cînd era el de faţă, loveam adesea puternic în gentilomii vrednici de aceasta. Numai că prostia lor era atît de mare încît cei mai mulţi nu se simţeau nici măcar atinşi, căci ori nu pricepeau ce spun, ori se puneau pe rîs, ca toţi cei de faţă, fiindcă erau atît de neghiobi încît credeau că vorbesc nu ca să-şi îndrepte păcatele ci ca să-i înveselesc. Este adevărat că, odată, s-a găsit unul, Bajamond, pe nume, care a simţit mai mult ca ceilalţi, dar, fără să fie mai înţelept. Era îndărătnic şi certăreţ şi nu putea da pe glumă atacurile la care era supus, căci cu toate că ştia despre ce este vorba, nu făcea nimic ca să nu mai cadă în aceleaşi păcate. Era ţinta tuturor satirelor scrise la curte, căci zilnic dădea prilej poeţilor să-şi pună la lucru limbile lor cele ascuţite. Aşa se face că jurase că cel dintîi care-şi va bate joc de el va fi pedepsit straşnic, numai să afle cine este.

Într-o zi, în curtea Luvrului, vorbind verzi şi uscate cu cîţiva prieteni de-ai mei, am ajuns şi la penele de la pălărie ; unora le plăceau, altora, cu vederi mai înguste, nu ; eu am spus că-mi plac aşa cum îmi place orice podoabă purtată de un gentilom. Dar că nu pot fi de părerea unor curteni uşurateci care se fudulesc cu nişte pene mari cît cele purtate de măgarii ce cară bagajele, de parcă le-ar sluji de umbrelă, şi se uită tot timpul la um-

bra lor să vadă cît le stă de bine, închipuindu-şi că vor vrăji inimile fetelor celor mai îndărătnice.

Am auzit, de curînd, ce a păţit un îndrăgostit care cheltuia pentru această podoabă cît cheltuia pentru toate celelalte veşminte la un loc, dar care, cu toate acestea, n-a izbutit să înfrîngă mîndria alesei inimii sale.

Cum am spus aceasta, cei de faţă, încredinţaţi că eu nu pot să povestesc ceva fără sare, m-au rugat, într-un glas, să le spun întîmplarea, aşa că am vorbit mai departe.

Trebuie să vă spun, domnilor, povestea unui conte de care eu nu prea ţin cont. Pe dată, Bajamond, care stătea în spatele meu, cu un smoc mare de pene la pălărie, şi care avea şi el un comitat, şi-a închipuit că am de gînd să bat în el. S-a apropiat de noi ca să audă ce va urma. Cel despre care vă vorbesc s-a îndrăgostit cîndva de fata unui doctor din oraşul acesta, căci n-a avut niciodată îndrăzneala să-şi poarte dorinţele într-un loc mai de soi. Umbla toată ziua prin biserici s-o găsească la liturghie sau la vecernie şi trecea mereu prin faţa uşii ei ca să prindă prilejul s-o vadă. În cele din urmă se hotărăşte să închirieze o cameră mobilată, chiar în faţa casei ei, ca s-o vadă şi mai des. Unul dintre lacheii lui a primit poruncă să intre în vorbă cu slujnica fetei, prefăcîndu-se îndrăgostit. Servitorul a făcut ce i s-a spus şi, foarte curînd, a cîştigat inima slujnicei, drept care contele s-a gîndit că-i poate dezvălui dragostea lui pentru fata doctorului încercînd, totodată, să-i ceară să-l ajute. Lucrurile au mers de minune. Servitoarea, care era foarte legată de stăpîna ei, căci se îngrijea de casă de cînd îi murise mama, i-a vorbit despre dragostea ce-i purta vecinul. A fost dojenită aspru, fiindcă stăpîna s-a supărat aflînd că slujnica înlesneşte încercările unui bărbat care, avînd rangul pe care-l are, nu o iubea cu gîndul să se însoare. Pe deasupra, i-a interzis cu străşnicie să mai dea vreun ajutor în treburi din acestea. Slujnica a fost cumplit de necăjită văzînd că nu poate face nimic pentru cel care-i făgăduise, ca răsplată, marea cu sarea. Dar, ca să scoată totuşi nişte bani, l-a lăsat să creadă că stăpîna ei este îndrăgostită de el pînă peste cap. N-a trebuit să se jure să-i bage lucrul acesta în cap, căci era un înfumurat fără pereche. Cînd mergea pe stradă, privea

în toate părțile ca să vadă dacă se uită lumea la el : iar dacă îl privea cineva, mirat cît de rău arată, el își închipuia că lumea își spune cît de bine este făcut, sau ce haine scumpe poartă ; dacă se spunea ceva despre altcineva, din care nu prindea decît cîteva cuvinte din zbor, credea că despre el se vorbește, și numai de bine. Dacă o fată se uita la el, era încredințat că îl iubește. Mi s-a spus că, într-o zi, intrînd în casa unei doamne, a găsit-o împreună cu un prieten care suspina după ea, așa că el a ieșit numaidecît afară ; prietenul, după cîteva zile, întîlnindu-l, l-a întrebat ce are de nu vrea să stea acolo unde-l întîlnește ; contele nostru i-a răspuns : n-ați priceput cum trebuie, n-am plecat de la stăpîna inimii dumneavoastră decît ca să vă fac un bine, căci mi-am dat seama, după cum mi-a lăudat părul meu cîrlionțat, că doamna mă iubește pe mine mai mult decît pe dumneavoastră ; m-am temut ca nu cumva, fiind de față, să vă lipsesc de dovezile de dragoste pe care pesemne le așteptați de la ea. Cei care mi-au vorbit despre personajul acesta plin de sine, și care-l cunosc bine, mi-au povestit o mulțime de alte asemenea nerozii. Fiica doctorului, aproape fără să aibă de-a face cu el, a priceput foarte curînd ce fel de om este. Cînd făcea cine știe ce care lăsa să se vadă pe ce picior mare trăiește el, ținea tot timpul ferestrele deschise. Așa se face că, în loc să-l îndrăgească, fata a ajuns să-l urască și a povestit toate peripețiile lui unora din prietenele sale care, într-o seară, chiar au venit la ea să rîdă de strîmbăturile nătărăului de adorator care a și ieșit la fereastră de îndată ce a văzut-o pe fată la fereastra ei. Întîmplător, se afla la el un gentilom foarte priceput la cîntatul din lăută ; l-a rugat să stea ascuns în spatele lui și să cînte, în timp ce el, în față, va ține în brațe o lăută din care, chipurile, va cînta ca să cîștige inima iubitei dacă-i va arăta, își închipuia el, că este înzestrat cu acest preafrumos har. Spre marele lui ghinion, printre prietenele fetei doctorului era și o fată care știa bine să cînte din lăută și care, văzîndu-l că doar își mișcă degetele pe de-asupra, și-a dat seama că nu el este cel ce cîntă cu adevărat. S-a încredințat că așa este după ce s-a urcat la catul de sus și l-a văzut în spate pe cel ce cînta cu adevărat : ca să-și

bată joc de domnul conte, s-a încumetat şi i-a zis că lăuta nu are coardele întinse, că le ciupeşte prea tare, că a rupt-o pe cea mai subţire ; dar muzica nu s-a sfîrşit curînd. Cînd a încetat, amintindu-şi că a citit prin romane că unii îndrăgostiţi leşină adesea cînd îşi văd iubita, ca să arate cît de înflăcărată îi este dragostea, s-a hotărît să se prefacă a fi cuprins de o mare slăbiciune, aşa că, închizînd ochii şi căscînd puţin gura ca într-un oftat, s-a lăsat încet pe un scaun din spatele lui după care fereastra a fost închisă. Iubita a înţeles numaidecît că se preface şi, ca să-şi rîdă de el, a trimis, din politeţe, un servitor să afle ce boală l-a putut apuca aşa deodată mai ales că, în timp ce cîntase la lăută, se părea că se simte bine. Dragul meu, i-a spus el cu glas slab servitorului care a fost dus pînă în odaia lui, spune-i stăpînei dumitale că nu sufăr de nici o boală care să nu-mi fi fost pricinuită de ea. Cînd tînăra a aflat răspunsul, a avut din nou de ce rîde. Slujnica, dorind să facă ceva pentru contele nostru, i-a spus, după cîteva zile, că îl va ajuta să stea de vorbă cu stăpîna ei şi, dacă va fi cu putinţă, să ajungă şi mai departe, dacă doctorul, care o ţinea din scurt, va pleca într-o zi la ţară. Contele s-a gîndit că doctorul poate să stea tot timpul în oraş, iar el va fi silit să aştepte mult şi bine dacă nu va scorni ceva ca să-l facă să plece. S-a hotărît să caute prin Paris vreun necăjit de om bolnav şi, după ce-l va fi dus la ţară la o moşie de-a lui, să-l roage pe vecin să se ducă să-l vadă lăsîndu-l să creadă că este vorba de un servitor la care ţine foarte mult. A găsit o droaie de cerşetori hotărîţi să sufere să li se oblojească bubele, iar el l-a ales pe cel care i-a plăcut cel mai mult. Lucrurile s-au petrecut aşa cum îşi închipuise căci, ca să cîştige ceva şi ca să mai iasă din oraş, doctorul s-a învoit să plece. Era rîndul slujnicei să arate ce poate. I-a spus stăpînei : rău faceţi domnişoară că nu-l luaţi în seamă pe acest frumos domn care, zi de zi, stă şi se uită la dumneavoastră de mai mare mila. Cine ştie, poate că-i trece prin cap să vă ia de nevastă, cu toate că este mult mai bogat ca dumneavoastră ; o fi crezînd că sînteţi vreo mucoasă care nu ştie nici să-şi şteargă nasul. Lăsaţi-l să vină să staţi puţin de

vorbă, cît lipsește domnul de acasă, și-o să vedeți ce-i poate pielea. De astă dată, stăpîna, ca să mai rîdă puțin de conte, nu și-a mai dojenit slujnica, ba chiar a încredințat-o că nu va fi nici o supărare dacă va sta de vorbă cu admiratorul ei. I-a trimis așadar vorbă prin servitor și iată-l că sosește pe dată la locuința doamnei inimii sale : aceasta era împreună cu domnișoarele care-l văzuseră leșinînd. După două-trei cuvinte de politețe au început să vorbească despre alte lucruri care nu i-au plăcut defel căci, tot timpul, se auzea cîte o săgeată la care nu știa să răspundă. Trebuie să știți că, ori de cîte ori se ducea undeva, învăța pe de rost cîte o cuvîntare, luată din vreo carte ; o recita, chiar dacă nu avea nici o legătură cu cele ce se spuneau acolo, așa că era cumplit de plictisitor. Vă dați seama că frunzărise toate cărțile de dragoste care s-au scris în Franța ca să culeagă cele mai frumoase flori oratorice, dar nu știa ce să spună dacă era adus la ceva ce nu cercetase mai înainte. Despre dragostea lui n-a fost chip să-i vorbească iubitei, așa că n-a căpătat de la ea decît cuvinte foarte reci, iar osteneala ce-și dăduse ca să-l îndepărteze pe tatăl ei a fost aproape pe de-a-ntregul zadarnică. După cîteva zile, doctorul și-a dus fata într-o căsuță pe care o cumpărase la o jumătate de leghe de Paris, dar cum slujba nu-i îngăduia să stea și el mai mult acolo, s-a întors în oraș chiar de a doua zi. Slujnica, mai dornică decît oricînd să-l ajute pe conte, aflîndu-se cu stăpîna la țară, a întrebat-o dacă n-ar fi bucuroasă, acum cînd este singură, să-și aibă admiratorul în preajmă. Fata i-a spus că da, dar se gîndea la cineva foarte de treabă, un tînăr de seama ei, cu care se iubea într-adevăr ; slujnica a luat lucrurile altfel și a făcut tot ce s-a putut ca să-i trimită vorbă bietului nostru îndrăgostit, a cărui iubire nu era împărtășită, că cea ce-i înrobise inima dorește cu înflăcărare să-l vadă. Către seară, contele a și sosit în sat ; slujnica l-a băgat în curte pe poarta grădinii, l-a dus într-un hambar și l-a rugat să se ascundă sub niște pături rupte, de teamă să nu-l vadă careva ; apoi i-a făgăduit că, îndată ce se va înnopta bine, va veni după el ca să-l ducă la stăpîna-sa. După aceea s-a dus la aceasta și i-a

spus rîzînd : Ei, iată că a venit, l-am ascuns sub păturile din hambar. Tînăra domnişoară, bănuind despre cine este vorba, s-a hotărît să se răzbune pe conte care avusese îndrăzneala să vină să se ascundă la ea de parcă ar fi avut de gînd s-o necinstească. Ca nu cumva slujnica să-i încurce planurile, i-a făcut doar un semn din cap, apoi a trimis-o cu o treabă tocmai la capătul satului. După plecarea ei, domnişoara l-a chemat pe vier şi pe fiul acestuia şi, înarmîndu-i pe amîndoi cu cîte un ciomag, i-a dus în hambar. Contele, ca să nu se înăbuşe, stătuse cu capul dezvelit, însă, la zgomotul făcut de cei ce urcau scara, şi-a tras păturile peste cap. Cînd fură sus, fata doctorului le-a poruncit celor doi să bată bine păturile ca să le scuture de praf. Vierul şi-a dat cu părerea că ar trebui scoase şi scuturate în curte. Dar stăpîna le-a răspuns că nu vrea să se atingă de ele decît cu ciomegile. Apoi s-a întors în odaia ei. Ţăranii s-au apucat să bată din răsputeri păturile care, subţiri fiind, nu l-au ocrotit pe conte de loviturile ce cădeau ca grindina. Jocul nefiind pe placul lui, contele se hotărî să-i pună capăt şi, ridicîndu-se în picioare, cu un pumn îl zvîrli la pămînt pe fiul vierului, după care coborî scara şi se îndreptă către locul unde îşi lăsase lacheii, alergînd mai iute decît un cerb hăituit. Apoi n-a ştiut pe cine să se mînie, pe slujnică sau pe stăpînă şi, văzîndu-se batjocorit în halul acela, şi-a schimbat dragostea în ură, s-a mutat cît mai departe de cea ce nu-i preţuia iubirea şi a ocolit strada pe care locuia aceasta mai rău decît drumul ce duce la spînzurătoare. Mi s-a povestit chiar că, zilele trecute, aflîndu-se în suita regelui, care trecea pe strada cu pricina, a plecat de lîngă prinţ căruia îi făgăduise să-l însoţească pînă unde avea acesta de mers : cum nimeni nu-i cunoştea păţaniile, lucrul a fost socotit drept o mare necuviinţă.

Aceasta a fost povestea pe care le-am spus-o şi nici n-am isprăvit-o bine, că toată lumea m-a rugat să spun şi numele contelui ; nu am făcut-o fiindcă vă jur că cei de la care o aflasem nu voiseră să mi-l spună. Contele Bajamond, după ce a ascultat o parte din povestirea mea, privindu-mă cu o asprime a cărei pricină nu mi-o puteam închipui, a plecat. Cineva din cei de faţă, băgînd

de seamă și știindu-l că este întocmai aceluia despre care vorbisem, spuse, rîzînd, că pesemne se gîndise că în el bat. Pînă la urmă am crezut și eu la fel, dar n-am spus nimic. Nu ne-am înșelat, fiindcă, într-adevăr, așa gîndise. Mi-a dovedit-o mai tîrziu încercînd să se răzbune, căci i se părea nedrept să povestesc ceva ce știam bine să nu i se potrivește.

Într-o seară, întorcîndu-mă de la o doamnă cu care stătusem de vorbă, am fost oprit de lacheul lui, pe care nu-l cunoșteam și nu știam deci ce este cu el, care mi-a spus că la colțul străzii următoare așteaptă un gentilom, prieten de-al meu, care dorește să-mi vorbească. Ascultați acum ce poate pune la cale un ticălos. Eram pe jos, însoțit doar de un tînăr basc, ce nu mă putea apăra nici cum, mai ales că veneam dintr-un loc unde, ca să nu fiu recunoscut, nu voisem să merg cu prea mulți servitori.

Am luat de bune cele spuse de lacheu și am mers, vorbind de una, de alta, purtarea lui încredințîndu-mă că am de-a face cu un om cumsecade. Trecînd pe la o răscruce unde, ca pretutindeni în oraș, se afla un felinar, și-a aruncat ochii pe sabia mea și mi-a spus : Dumnezeule mare, bun păzitor mai aveți ! are lama ascuțită ? vă rog să mi-o dați s-o văd. Nici n-a isprăvit bine de vorbit că eu i-am și dat-o ; a scos-o din teacă să vadă dacă nu este prea grea și, pe cînd își dădea cu părerea, am ajuns într-o străduță foarte întunecoasă unde am văzut ascunși pe sub porți niște oameni către care a spus : vi l-am adus, prieteni, nu vă dați în lături. Pe loc și-au tras săbiile ca să sară asupra mea iar eu, care eram fără armă, am lăsat pe seama picioarelor sarcina scăpării mele, fără să am nici măcar răgazul să trag piedica unui pistol pe care-l aveam în buzunar ; am alergat atît de iute că le-a fost cu neputință să pună mîna pe mine, și în cele din urmă, am intrat în prăvălia unui plăcintar pe care am găsit-o deschisă. Servitorul meu s-a dus întins la Clerante, de unde a adus niște gentilomi, valeți și lachei, ca să-mi vină în ajutor, dar nu m-au putut găsi, după cum nu m-au găsit nici cei care tăbărîseră asupra mea. De teamă să nu fiu recunoscut de dușmani, am luat în spinare coșul unui vînzător de acadele și am în-

ceput să strig pe străzi „unde este“ ? Am trecut prin fața unei case care știam de mult că este un loc de petreceri ; am fost chemat de la fereastră și, pe loc, cinci sau șase bărbați au ieșit în stradă și m-au silit să intrăm înăuntru ca să jucăm zaruri ; i-am bătut pe toți dar, din dărnicie, am golit tot coșul pe masă, deși nu le datoram decît șase pumni de acadele ; mi-au spus că trebuie să le cînt ceva, de vreme ce luasem banii, le-am cîntat un cîntec pe care nu-l mai auziseră niciodată. Apoi s-a găsit unul care m-a întrebat dacă nu vreau să joc banii cîștigați mai înainte : i-am spus că mă învoiesc. În timp ce amestecam zarurile, aud pe unul că îi spune unei tîrfe : N-am făcut nimic din ce pusesem la cale cu contele de Bajamond împotriva unuia pe care nici măcar nu-l cunoșteam ; din păcate ne-a scăpat din mînă după ce ne fusese adus de gentilomul care a plecat chiar acum de aici.

După vorbele acestea mi-am dat seama că mă aflu în tovărășia ucigașilor mei, niște cuțitari care, pentru bani, erau gata să ucidă cu sînge rece. Am fost bucuros să aflu cine este cel ce pusese să fiu ucis slujindu-se de mijloace atît de nepotrivite pentru cineva care poartă un titlu de noblețe. Fiindcă nu-mi era capul la joc și ascultam ce vorbeau ceilalți, am pierdut toți banii ; am ieșit afară și m-am îndreptat către casa lui Clerante care, nădăjduiam, va face haz văzîndu-mă în chip de vînzător de acadele și auzind prin ce trecusem și prin ce minune scăpasem. Am bătut tare în poartă care fusese încuiată, deoarece toți cei porniți în căutarea mea se culcaseră. Străjerul elvețian, jumătate beat, jumătate adormit, vine și întreabă cine este ; i-am răspuns bătînd și mai tare. Doamna nu dă foie să se facă zgomot, o doare capul, zise el, dacă nu fă opriți, fă trag una cu lebarda în burtă ; ce dracu' doriți ? Isprăvind frumusețea asta de cuvîntare, mi-a deschis poarta, iar eu i-am zis : lasă-mă să intru, sînt Francion. Nerecunoscîndu-mă și crezînd că-l caut pe Francion, mi-a spus : Francion nu are nevoie de tine și nici de acadelele tale, nu este acasă. A închis numaidecît ușa și a plecat fără să mai asculte așa că, de teamă să nu fac prea mult zgomot, mai ales că ne-

vasta lui Clerante era bolnavă, am stins făclia şi m-am dus să mă plimb pe străzi gîndindu-mă în ce casă aş putea intra căci nu aveam de gînd să fiu văzut în halul acela ; oamenii şi-ar fi putut închipui că mă îmbrăcasem aşa ca să fac cine ştie ce ticăloşie şi nu vor şovăi să scornească tot felul de lucruri pe care le vor răspîndi la Curte.

Eram cu totul adîncit în gînduri cînd iată că sînt oprit de arcaşii de rond care mă întreabă cine sînt şi unde mă duc. Cine sînt se vede după coşul din spinare, le-am spus ; acum mă duc acasă, după ce am pierdut toate acadelele la joc. Ne aflam lîngă un felinar aşa că mi-au putut vedea chipul care, nu ştiu de ce, nu li se părea a fi cel al unui vînzător de bomboane.

Drept care au bănuit că pun ceva la cale, mai ales că nu umblam cu făclia aprinsă. M-au scotocit prin buzunare, unde au dat peste pistol, iar aceasta le-a întărit bănuiala că sînt un răufăcător. Eşti un ticălos, mi-au zis, te-ai îmbrăcat aşa pentru vreo hoţie, pentru vreun omor. Ni s-a spus să băgăm de seamă la cei ce umblă cu tertipuri de-astea, aşa că vei merge chiar acum la închisoare. Apoi m-au luat şi m-au dus către Chastellet. Nu îndrăzneam să spun că sînt Francion, deşi ştiam că, dacă aş fi făcut-o, mi-ar fi dat numaidecît drumul. Am căutat să scap în alt fel din mîna lor. Îmi pusesem punga sub cămaşă, pe piele, de aceea nici n-o găsiseră, deşi este primul lucru pe care-l caută ; le-am cerut voie s-o scot şi le-am dat tot ce era înăuntru ; mi-au mulţumit pentru dărnicie şi, fără să le mai pese ce fac, s-au învoit să mă lase să-mi văd de drum.

M-am gîndit că n-ar fi rău să mă întorc la plăcintar şi, cînd am ajuns acolo, mi-am îmbrăcat hainele mele, căci nu mai aveam de ce mă teme de vreme ce duşmanii nu mai stăteau la pîndă. M-am dus din nou acasă la Clerante, unde am bătut atît de tare că l-am trezit pe străjer care, după ce a înjurat zdravăn, mi-a deschis poarta şi m-a recunoscut numaidecît întrucît aburii vinului se risipiseră. Fără să se opună cîtuşi de puţin, mi-a dat drumul înăuntru, iar eu m-am îndreptat către aripa în care locuiam. Oamenii mei, care ţineau atît de mult la mine încît, ştiind ce mi se întîmplase, nu puteau a-

dormi, au alergat iute să mă ajute să mă culc ; n-a fost nevoie să mă legene căci m-a cuprins somnul foarte curînd.

Cînd s-a luminat, m-am dus să-i spun bună ziua lui Clerante şi să-i povestesc ce mi se întîmplase. Cînd a aflat, s-a umplut de atît de multă ură împotriva lui Bajamond, încît m-a întrebat dacă nu vreau să-l roage pe rege să pună să mi se facă dreptate ; i-am mulţumit pentru bunătate pe care l-am rugat să n-o folosească în scopuri din astea, căci nu voiam ca Majestatea Sa să afle de păţaniile mele. Mi-am zis numai că trebuie să fiu cu băgare de seamă, să nu mai umblu decît însoţit de o suită mare, de vreme ce Bajamond zvîrlea atîţia oameni asupra mea.

Întîlnindu-l după cîtva timp, i-am zis : Conte, oare aţi uitat îndatoririle pe care le are un om de rangul dumneavoastră ? Cum aşa, vreţi să vă ucideţi duşmanii slujindu-vă, noaptea, de nişte tîlhari ? nu ştiţi cine sînt şi nu ştiţi că nu aşa trebuie să vă purtaţi ? chiar de aş fi cel mai mîrşav dintre toţi oamenii, aţi fi îndreptăţit să faceţi ce faceţi ? dacă este o neînţelegere între noi, asta este treaba noastră a amîndurora, nu trebuie să-i amestecăm şi pe alţii. Bajamond, simţindu-se atins fiindcă-i dădeam în vileag ticăloşia, dar vrînd să arate că are o inimă mare, mi-a spus că, oricînd voi dori eu, vrea să-i dau socoteală pentru nedreptatea de acum, şi mai ales, pentru cele din trecut. I-am răspuns că sînt gata chiar de a doua zi, în afara oraşului, într-un loc pe care i l-am şi spus. Mă supăra gîndul că mă voi bate cu un asemenea ticălos, care dovedise că are un suflet atît de josnic, şi-mi ziceam că nu va fi nici o cinste pentru mine de-l voi învinge. M-am dus totuşi, a doua zi dis-de-dimineaţă, la locul întîlnirii, căci voiam să isprăvesc cît mai repede treaba aceasta. A sosit şi el însoţit de un gentilom, prieten atît cu mine cît şi cu el, dar care nu s-a străduit totuşi să ne împace, căci avea o fire războinică şi se bucura nespus văzîndu-ne că ne batem căci putea să afle care este cel mai viteaz dintre noi. Bajamond îl adusese crezînd că şi eu aveam să vin însoţit de cineva, dar, văzîndu-mă singur, a fost silit să-l roage doar să se

uite la lupta noastră, pe care am început-o pe loc cu o înflăcărare pe care v-o puteți închipui dumneavoastră mai bine decît v-aș putea-o eu descrie.

Mi-am încolțit dușmanul cît am putut mai mult și am lovit atît de des încît îi era cu neputință să se ferească : cînd am vrut din nou să-l lovesc, am nimerit calul deasupra ochilor, de unde deodată a țîșnit sîngele ; animalul a fost cuprins de furie și nu a mai ascultat nici de pinteni, nici de frîu. Degeaba încearcă stăpînul să-l strunească, căci el îl duce într-un loc mlăștinos, iar eu m-am ținut atît de aproape după el încît, dacă aș fi vrut, l-aș fi putut ucide ; n-am vrut însă să-l lovesc pe la spate. I-am strigat să se întoarcă. Izbutește, în sfîrșit, să-și strunească animalul, se întoarce și-mi străpunge brațul. Imediat ce m-a lovit, calul lui se scutură atît de tare încît, deodată, îl aruncă într-o groapă plină cu noroi, unde, ca să mă răzbun pentru rană, l-aș fi putut omorî de-o mie de ori dacă aș fi vrut. M-am mulțumit să-i pun vîrful spadei în gît și să-l întreb dacă își dă seama că doar de mine ține să nu-i iau viața. El, care nu putea ieși de unde se afla, a fost silit să mărturisească totul, apoi prietenul a venit și l-a ajutat să iasă afară. Dacă ați fi fost în locul meu, nu știu, i-am spus eu, dacă nu v-ați fi slujit de acest prilej. Dar, ca să nu ziceți că nu am fost mai presus decît dumneavoastră, ca să nu dați vina pe cal și ca să lămurim lucrurile între noi, vă rog să începem lupta, de vreme ce, cînd ați căzut, nu vi s-au stricat decît hainele. Nu, nu, mi-a zis gentilomul care era cu noi, ați dat atîtea dovezi de vitejie încît nu trebuie s-o sfîrșim cu moartea. Este de ajuns că ați arătat, iar eu sînt martor, că l-ați fi putut ucide pe Bajamond.

Deși însuși contele, silit de împrejurări, mărturisise acest lucru, turba de furie văzînd că este judecat de un altul și ar fi fost gata să se bată din nou dacă noroiul de pe haine nu l-ar fi stînjenit atît de mult, încît nici nu îndrăznea să se miște. Prietenul l-a dus pînă într-un sat din apropiere ca să se dezbrace, în timp ce eu m-am întors la Paris ca să-mi oblojesc rana. I-am povestit pățania lui Clerante care a răspîndit-o pretutindeni, spre răul lui Bajamond, căci a spus că eu aveam dreptate de

vreme ce contele încercase să mă ucidă prin mijloacele cele mai mîrşave ce s-au pomenit cîndva, pentru o pricină atît de măruntă. Însuşi regele a aflat întîmplarea şi l-a mustrat cu asprime pe Bajamond ; pînă şi Collinet, nebunul nostru, i-a spus că mare greşeală făcuse purtîndu-se cum s-a purtat.

În schimb, purtarea mea a fost preţuită de toată lumea (pot s-o spun fără să mă laud), uluită de mărinimia ce arătasem faţă de un duşman, pe care nu l-am ucis, cînd aş fi putut-o face, deşi necazurile pe care mi le adusese m-ar fi îndreptăţit la aceasta ; multă stăpînire îmi trebuise ca să înfrînez pornirile sufletului, pe care mînia îl îndemna să se răzbune. Regele m-a îndrăgit mai mult ca oricînd şi m-a preţuit mai presus de oricare altul. Îi plăcea tot ce spuneam cînd era şi el de faţă, şi mă lăsa să vorbesc fie de bine fie de rău, despre oricine aş fi vrut eu, căci ştia că nu voi cleveti despre cineva nevrednic de aceasta. Odată, am răspîndit o satiră pe care o scrisesem împotriva unui nobil căruia nu-i spuneam nici rangul, nici numele. Un altul şi-a închipuit că este vorba despre el şi s-a plîns regelui care mi-a povestit rîzînd ce i se spusese despre mine. Sire, i-am zis eu, este uşor de văzut că cel ce se plînge că l-am vorbit de rău este un mare păcătos, căci de n-ar fi fost aşa, nu şi-ar fi închipuit că versurile acestea usturătoare sînt îndreptate împotriva lui. Eu nu mă gîndeam nici măcar că s-ar afla pe această lume cînd mi-am scris satira, dar fiindcă el are toate păcatele, n-am putut pomeni vreunul care să nu sălăşluiască şi în sufletul său. Iată pricina supărării, şi ar fi spre binele lui dacă şi-ar ascunde-o, de teamă să nu ajute chiar el să se afle la curte ce fel de viaţă duce. Chiar dacă mi-aş fi îndreptat poezia anume împotriva lui, dacă ar fi înţelept, ar trebui să pară că nu pricepe nimic. Îmi aduc aminte că, de curînd, un alt nobil a pus să-l bată pe un biet poet spunînd că-l defăimase în versuri. Ştiţi ce s-a întîmplat, Sire ? ceva mult mai rău decît răul făcut de poezie : toată lumea a aflat că poetul fusese bătut cu bastonul şi că loviturile nu fuseseră mai prejos de rima şi măsura versurilor lui. Lumea a vrut să afle pricina, care a fost curînd dezvăluită, astfel

că s-a spus că nobilul despre care este vorba trebuie să fi săvîrșit cu adevărat greșelile ce i se puneau în seamă, căci soarele nu se sinchisește dacă i se spune că este întunecos. Pretutindeni nu se mai vorbea decît despre nobilul nostru și despre poet, iar cei ce nu văzuseră satira ardeau de nerăbdare s-o citească. Spusele mele au fost găsite atît de drepte de acest mare rege, încît a zis și el că nobilul nu avea de ce să se plîngă de mine și, de cum l-a întîlnit, i-a povestit ce-i răspunsesem, lucru ce l-a mulțumit pe deplin pe nobil care, de atunci, a nutrit pentru mine o mare prietenie.

Altă dată, i-am dat regelui un răspuns care i-a plăcut nespus de mult ; se vorbea, de față fiind și Majestatea Sa, despre politețe, curtoazie și modestie. Regele a întrebat cine este socotit a fi omul cel mai modest de la Curte. Un poet de doi bani, care stătea chiar lîngă rege, l-a numit pe un oarecare nobil care, spunea el, avea niște cuvinte nemaipomenit de frumoase cînd era vorba de alții dar care, după cum zicea, lui nu i s-ar fi potrivit nicidecum, și nu era chip să-i învingi modestia. Aveți dreptate, adesea, zise regele, mi-am dat și eu seama de acest lucru ; dumneavoastră ce ziceți, Francion ? Cine este atît de cutezător, Sire, i-am răspuns eu, ca să îndrăznească să spună că judecă altfel decît Măria Ta, a cărui minte nu este mai prejos decît autoritatea ? Înțeleg foarte bine, răspunse regele, că nu credeți ce cred eu ; vă dău îngăduința să spuneți ce gîndiți. Atunci, Sire, i-am răspuns eu, Majestatea Sa va afla că cel despre care s-a spus aici că este modest, după părerea mea este omul cel mai înfumurat din lume. Și iată de ce. Cuvintele de laudă pe care le spune celor pe care îi întîlnește nu pornesc din recunoașterea propriilor păcate, ci din dorința arzătoare de a arăta că vorbește numai de bine. Doar zădărnicia îl face trufaș peste măsură, așa că înfumurarea lui, silită să se închidă în el, ajunge să fie mai mare decît dacă ar fi rostită în cuvinte. Dacă i-am putea citi în inimă, am vedea că își bate joc de cei față de care s-a umilit, și am afla ce laude crede că i se cuvin pentru spusele lui. Dealtfel, se poate vedea că nu-i prețuiește pe cei cu care stă de vorbă, plecîndu-și ochii, decît ca să-i împingă să facă și ei la fel și să-l înalțe pe el în

slava cerului : ceea ce îl umple de o nețărmurită bucurie. Cine poate spune că aceasta nu se numește îngîmfare ?

Unii au vrut să-mi răspundă, însă regele i-a oprit, zicînd că ar fi de prisos să se mai spună ceva împotriva unui lucru atît de vrednic de crezare : astfel, mi-a făcut cinstea să pună părerea mea mai presus de a celorlalți.

Luni la rînd am căpătat din partea regelui dovezi de prețuire și nu am stat niciodată atît de departe de el cum o fac acum, cînd m-am îndrăgostit de Laurette. Iată, domnule, partea cea mai mare a isprăvilor mele. Aș vrea, dacă este cu putință, să le aflu pe ale dumneavoastră, dar n-aș vrea să vă osteniți prea mult ; de aceea nici nu îndrăznesc să v-o cer. Este bine știut, domnule, răspunse gentilomul burgund, că numai oamenii mari ajung la isprăvi nemaipomenite, căci numai acești oameni, datorită meritelor și minții pe care le au, trec din faptă mare în faptă mare. Oamenilor de rînd, celor ca mine, nu le este dat așa ceva. Nu mi s-a întîmplat niciodată ceva care să merite să fie povestit, și să nu credeți că vă spun aceasta ca să mă scutesc de vreo osteneală, căci nu este nimic atît de greu încît să nu-l pot face pentru dumneavoastră. Cred că nu vi s-a întîmplat nimic neobișnuit, de vreme ce mi-o spuneți, zise Francion, dar socotesc că aceasta este un semn al fericirii pe care v-a hărăzit-o Dumnezeu, care nu v-a fost niciodată potrivnic cum mi-a fost mie, și mai este și o dovadă a înțelepciunii dumneavoastră care v-a ferit să vă băgați în treburile primejdioase.

Apoi gentilomul s-a întors la cele povestite de Francion despre tinerețea sa, la acel Raymond care îi furase banii și i-a spus că a aflat de la unul din oamenii lui cine este, că nu locuiește departe de Castel, așa că vor putea foarte ușor să se ducă să-l vadă oricînd vor voi. Nu-mi mai vorbiți despre el, răspunse Francion, nici nu mă gîndesc să mă duc să-l văd. Dacă din tinerețe s-a apucat de furat, trebuie să aibă o fire tare urîtă. N-am nevoie de unul ca el. Eu sînt Raymond, spuse gentilomul, ridicîndu-se plin de mînie, și, pe viața mea, vă veți căi de cele

ce ați spus. Apoi, ieși trîntind ușa. Francion, care nu-l recunoscuse, a fost foarte necăjit de vorbele lui și s-a mirat, totuși, cum de se supără pentru un lucru atît de mic.

După cîtva timp, maimarele peste slugi i-a adus cina și i-a spus că stăpînul este atît de furios pe el încît, ținînd seama de firea lui necruțătoare, trebuie să se teamă, mai ales că se afla acolo fără ca cineva din castel s-o știe, să nu se răzbune cumva pentru vorbele grele ce i le spusese.

Toată ziua Francion s-a gîndit întruna la tot ce se întîmplase și aștepta cu mare nerăbdare să afle ce hotărîre luase Raymond în privința lui. Maimarele peste slugi i-a făgăduit să-i aducă vești a doua zi. Potrivit făgăduielii, a venit și i-a spus că stăpînul nutrea o și mai mare ură, căci aflase pe neașteptate ceva despre Francion, și că, pesemne, se hotărîse să pună să fie ucis. Francion începu să se gîndească cu ce-l putuse supăra pe Raymond și, negăsind răspunsul, nedumerirea lui nu mai cunoștea margini. Rana de la cap i se vindecase cu totul : nu-l durea decît sufletul. Voia să se scoale și să se ducă să afle din gura lui Raymond ce îi făcuse, și să-i spună că, dacă vrea să se înfrunte ca un cavaler viteaz ce este, el este gata să iasă la cîmp, ca să se bată. Dar hainele nu erau în cameră și i s-a spus că se dăduse poruncă să nu fie lăsat să plece. A fost așadar silit să stea în pat, pînă a doua zi dimineața, cînd maimarele slugilor, împreună cu un valet al lui Raymond, i-a spus că au venit să-l ajute să se îmbrace. Francion le-a spus că nu trebuie să se ostenească și că era destul să-l cheme pe servitorul lui, dar i s-a răspuns că Raymond nu vrea acest lucru.

SFÎRȘITUL CELEI DE A ȘASEA CĂRȚI

A ŞAPTEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Francion fu, aşadar, silit să-l lase pe valet să-l îmbrace într-o haină scumpă, după moda antică, pe care o adusese cu el ; a întrebat de ce nu-l îmbracă franţuzeşte, dar nu i s-a răspuns decît că este urmată porunca stăpînului său. Cînd maimarele peste slugi i-a spus din nou că, de bună seamă, Raymond avea de gînd să-l trimită pe lumea cealaltă, Francion i-a spus că, pesemne, voia să-l pună să joace în vreo tragedie de-i trimisese hainele acelea, să joace rolul unuia care fusese osîndit la moarte în trecut, şi pe care acum vrea să-l ucidă cu adevărat. Nu ştiu ce vrea să facă, reluă, servitorul, căci de-abia am putut să aflu ce v-am spus întocmai cum am auzit, din milă creştinească, şi ca să vă pregătiţi să părăsiţi lumea asta ; şi n-aveţi de ce rîde, domnule, căci sfîrşitul vă este mai aproape decît credeţi. Nu pot să-mi schimb firea, orice nenorocire mi s-ar întîmpla, spuse Francion, şi îţi jur că nu mă tem să trec un prag, căci de mult m-am împăcat cu gîndul de vreme ce, mai devreme sau mai tîrziu, tot trebuie să-l trec. Nu-mi pare rău decît că sînt trimis la moarte ca un nemernic. Dacă o vrea Dumnezeu să afle regele ticăloşia ce mi se face, n-o va lăsa nepedepsită. Cînd sfîrşea de spus acestea, i s-a pus în jurul gîtului un şirag de diamante, iar pe cap o pălărie bătută în nestemate. Cred, zise Francion, că se ţine seama de obiceiul vechilor romani care înfăşurau cu ghirlande şi cu alte podoabe victimele pe care aveau de gînd să le jertfească. Mă acoperiţi cu podoabe scumpe şi mă duceţi către moarte, ce-mi trebuie mie toate zorzoanele astea ? După ce totul a fost pus pe el, i s-a spus că trebuie să meargă unde i se va arăta. El s-a învoit, hotărît să pună mîna pe primul lucru întîlnit în cale, să facă o armă din el şi să ţină piept celor ce vor veni să-l chinuiască : nu avea chef să se lase ucis înainte de a-şi fi dovedit nemaipomenita lui vitejie.

Cu această hotărîre a ieşit din odaie, iar chipul său arăta la fel de puţin înspăimîntat ca al unuia care merge la

ospăț. Nu cred că Socrate într-o treabă ca aceasta ar fi fost mai neclintit. A trecut, împreună cu cele două călăuze, printr-un șir de galerii și odăi ; și-a ciulit urechea ca să audă o muzică, pe care el o făcuse cîndva, și care se auzea de undeva din apropiere ; refrenul era așa :

La jeune Belize est pourveuë
D'un merveilleux nombre d'appas,
Mais bien que Francion l'ayt veuë,
Je pense qu'il ne mourra pas. [1]

Era semn bun și, socotind că moartea nu este atît de aproape, s-a gîndit la glasul care cînta ; i s-a părut că îl auzise adesea, dar nu știa în ce loc. În cele din urmă îl întîlnește pe Collinet, nebunul lui Clerante, care vine cîntînd înaintea lui dîndu-i nenumărate dovezi de credință, în timp ce se închină pînă la pămînt ; dragul meu stăpîn, spune Collinet, unde ați fost pînă acum ? vă caut de atîta vreme, acum trebuie să ne veselim. Francion, uluit și întrebîndu-se cine-l adusese acolo pe Collinet, fără să rîdă de strîmbăturile lui, i-a spus să plece că vor vorbi altă dată. Ajungînd în fața ușii sălii celei mari, a văzut deasupra o inscripție înconjurată de flori, unde se puteau citi următoarele cuvinte scrise cu litere de aur :

Que personne ne prenne la hardiesse d'entrer icy,
s'il n'a l'ame veritablement genereuse,
s'il ne renonce aux opinions du vulgaire,
et s'il n'ayme les plaisir d'Amour. [2]

Francion intră, încredințat că o poate face, și dă peste patru gentilomi și cinci domnișoare din lumea mare, așezați pe niște scaune, într-un colț, nemișcați ca niște statui. În cele din urmă, o domnișoară deschide gura și-i spune cu glas aspru să se așeze pe un scăunel pe care i-l va aduce cineva. Așadar, prietene, îi zice fata, l-ai supărat pe Raymond ; ne aflăm aici ca să te judecăm. Aș vrea (spuse Francion, mirat de purtările acestea neobișnuite) să mi se spună ce păcat am săvîrșit. Te faci că nu știi, spuse unul dintre gentilomi, nu vrem să-ți spunem nimic.

Apoi, cei nouă judecători au vorbit ca şi cum s-ar fi sfătuit ce pedeapsă să-i dea, iar domnişoara care vorbise mai înainte, aşezîndu-se din nou la locul ei, spuse : Ţinînd seama de jignirile pe care Francion, marchiz de la Porte le-a adus împotriva lui Raymond, care l-a găzduit cum nu se poate mai bine, poruncim să fie dat pe mîna celei mai neînduplecate femei de pe faţa pămîntului, ca să fie pedepsit după fapta lui.

După ce a fost rostită osînda, dintr-o cameră alăturată a ieşit Laurette, iar Francion a fost dat pe mîna ei. Nu s-a văzut vreodată om mai uluit, nu ştia dacă să se bucure sau să se întristeze. Raymond intră şi el chiar în clipa aceea şi-l dezmeticeşte venind la el, îmbrăţişîndu-l şi spunîndu-i, dragul meu prieten, acum vă voi arăta cît de mult ţin la dumneavoastră, ajutîndu-vă să vă bucuraţi de toate plăcerile ce-mi vor veni în gînd ; am trimis după Laurette căci, dacă o mai iubiţi, lucrul vă va bucura dar, pe lîngă ea, am adus şi aceste cinci domnişoare, dintre care una este iubita mea Heleine, ca să aveţi de unde alege : aceşti patru gentilomi sînt cei mai viteji din tot ţinutul şi cei mai vrednici să se afle în preajma dumneavoastră. Unul este Dorini, seniorul italian despre care v-am vorbit. Trebuie să tragem un chef straşnic, deoarece duşmănia ce v-am arătat nu era menită decît să vă facă să simţiţi mai bine gustul minunat al prieteniei ce vă port. Aveam o părere atît de bună despre tăria dumneavoastră sufletească, încît ştiam prea bine că şi de vi se va spune că mergeţi la moarte, nu vi se va zdruncina sănătatea.

N-am avut încotro, a trebuit să fac aşa, ca să nu fie nevoie să vin să vă văd şi să vă pot ţine încă în pat ; trebuia să am răgaz să fac, fără să prindeţi dumneavoastră de veste, toate pregătirile ce vă vor ajuta să gustaţi cîtva timp o bucurie desăvîrşită.

Francion îi răspunse că tot timpul bănuise că nu poate să aibă pe el atîta pică cît spuneau servitorii, apoi îşi spuseră tot felul de vorbe pentru a se încredinţa de o prietenie veşnică unul faţă de celălalt ; Francion nu s-a mai mirat văzîndu-se îmbrăcat cum era, deoarece Raymond şi ceilalţi gentilomi erau îmbrăcaţi aproape la fel. Chiar şi doamnele, care nu purtau decît nişte veşminte

ușoare, obișnuite, au fost duse într-o odaie unde li se pregătiseră haine după moda antică. Agathe veni și ea să i se închine lui Francion și să-i povestească cum s-a dus la castelul lui Valentin și l-a lăsat să creadă că-și duce nepoata în pelerinaj, la un loc de închinăciune, la zece leghe depărtare, și că astfel a adus-o la Raymond așa cum se înțeleseseră în taină la cîrciuma din sat.

Apoi i s-a spus că trebuie să se ducă și ea să se îmbrace ca celelalte ; ea atîta aștepta, așa că a plecat de lîngă Francion. Foarte curînd, s-a întors, veselă nevoie mare, să le spună bărbaților s-o urmeze cît mai repede căci are să le arate ceva frumos. Una dintre doamne ieșise din camera unde se aflau celelalte și intrase în alta, ca să se îmbrace nestingherită. Nu avea pe ea decît cămașa, pe care și-a scos-o ca s-o scuture de pureci și, așa goală cum era, s-a apucat să-și frece trupul ca să ia jegul de pe el și să-și roadă unghiile de la picioare. Agathe deschide deodată ușa, căci avea cheia, iar nenorocita, auzind glasuri de bărbați, a căutat o haină să se acopere, dar Agathe i-a smuls-o din mînă. Era așezată pe un pat fără perdele și fără baldachin : nu era decît salteaua și sulul de la căpătîi pe care s-a gîndit să-l ia și să-și acopere capul cu el, ca să nu fie recunoscută. Căzînd din pat, s-a apucat de unul din stîlpii tăbliei, astfel că nu se vedea decît din spate. Văzînd ceva atît de frumos, toți au început să rîdă și au întrebat-o pe Agathe cine este doamna ; a răspuns că nu spune nimic de vreme ce femeia se ascunsese cu atîta grijă. Da, dar nu se ascunde decît așa cum fac anumite păsări, care cred că nu li se mai vede nimic dacă și-au ascuns capul, zise Raymond. Nu este același lucru, răspunse Dorini, căci păsările pot fi recunoscute după pene, mereu la vedere, pe cînd pe ea nu o putem recunoaște dacă nu am văzut-o niciodată goală. Francion se apropie de fată, și, după ce o pipăie peste tot, o sărută în dreptul buricului, apoi trage puternic de ea ca s-o facă să dea drumul la stîlpi, s-o întoarcă și să-i vadă chipul. Fata se ținea zdravăn așa că degeaba a tras de ea ; cum stătea așa întinsă, arăta o pereche de fese dintre cele mai mari și mai dolofane cu putință ; încît cineva a spus cu mirare : Doamne, Dumnezeule, halal fund ! Raymond, care l-a auzit, i-a răspuns numaidecît.

Cum așa, ai ceva împotriva celei mai plăcute dintre părțile trupului ? Crezi că este ceva urît, ceva ce n-ar trebui pus în văzul lumii ? Să mă ierte Dumnezeu, dar fundul nu este altceva decît cele două capete ale pulpelor, unite împreună. Mie îmi place la fel de mult ca și sînul, nu au aceeași formă, nu este la fel de dulce la mîngîiat ? vrei să spui, cred, că nu-ți place căci are o gură care varsă murdării rău mirositoare, și ai dreptate, dar să știi totuși că nu se întîmplă asta tot timpul și că n-ai decît s-o parfumezi puțin dacă vrei să te apropii de ea. Fiecare trebuie să se închine acestor frumoase fese și să le sărute, iar dumneavoastră le veți săruta cel dintîi. Apoi a aprins două făclii și le-a pus pe două scăunele în fața mărețului Fund ; Francion, căruia planul îi plăcea nespus de mult, punîndu-i pe toți să stea jos cu un genunchi la pămînt, s-a așezat și el și a vorbit astfel : O, fund fără pereche, și ca rotunjime și ca netezime și ca albeață a pieliței, îngăduie și primește laudele ce-ți aducem și ascultă rugăciunile fiecăruia dintre noi, să nu-l lași să piară de cumva o să bată la ușa din față și să te miști cu ușurință așa încît să-i dăruiești plăceri din cele mai desăvîrșite. Să ajungi să ți se zică Prinț al fundurilor. Tot pămîntul să se închine în fața frumuseții tale și să nu-ți fie dat să te așezi decît pe perne moi, nu pe urzici. După ce a vorbit în felul acesta, s-au dus toți, pe rînd, să sărute fesele, iar Dorini, care s-a dus ultimul, a primit un vînt care l-a izbit ca un bobîrnac peste nas. N-au putut intra în odaia doamnelor, care n-au vrut să deschidă ușa, așa că n-au putut vedea cine rămăsese afară, ca să se știe căreia dintre ele i se făcuse atîta cinste. Prin urmare, au plecat fără să fi aflat ceva. Întîlnindu-l din nou pe Collinet, Francion l-a întrebat pe Raymond prin ce întîmplare acesta ajunsese în castelul lui. Oamenii dumitale l-au adus aici, cei pe care i-ai lăsat în sat, și după care am trimis eu, răspunse Raymond. Dar el nu a plecat din Paris împreună cu mine, zise Francion ; atunci oamenii lui, care veniseră să i se închine, îi spuseră că nebunul, care avea nevoie de el mai mult decît de Clerante, făcuse în așa fel încît aflase pe ce drum apucase cînd ieșise din Paris ; s-a luat după

el şi, mergînd cîte puţin în fiecare zi, a izbutit să-l găsească. Am să-ţi povestesc, spuse Raymond, ce năzbîtie a făcut azi-dimineaţă : văzînd-o pe Heleine coborînd din caleaşcă, a intrat în sala aceasta şi a început să se plimbe semeţ ca şi cum ar fi fost cineva cu multă trecere : cînd a intrat Heleine, el i-a zis, abia atingîndu-şi pălăria cu degetele, bună ziua, Domnişoară, ce căutaţi aici ? ea i-a răspuns, cu sfială, că pe mine mă caută şi, ascultîndu-i rugămintea, s-a aşezat pe un scăunel lîngă el. Au vorbit despre tot felul de lucruri obişnuite, iar Collinet n-a lăsat să se vadă că nu judecă, a întrebat-o pe Heleine de unde vine, din ce ţinut se trage, dacă este măritată, ce venituri are, cu atîta gravitate încît Heleine, văzîndu-l cît este de bine îmbrăcat, l-a luat drept cine ştie ce persoană de vază şi, deşi îndeobşte este destul de vioaie, acum nici nu îndrăznea să-şi ridice ochii să-l privească. Dar nu s-a putut purta multă vreme ca un om la locul lui, căci firea lui cea adevărată a ieşit la iveală. Veniţi, aşadar, să-l vedeţi pe Raymond ? îi zise el Heleinei, mă bucur din toată inima. Este cel mai bun văr primar pe care-l am, am cinat împreună, ieri-seară, cînd am sosit aici ; mi-a dat cea mai bună supă de mazăre din viaţa mea. Isuse Cristoase, Domnule, îi spuse Heleine, sînteţi prea bun dacă vă puteţi iubi rudele numai fiindcă vă dau să mîncaţi supă. Să vorbim despre altceva, domnişoară, a răspuns el, vă place să fiţi răsturnată ? căci, pe cinstea mea, asta vi se va întîmpla foarte curînd. Cît sînteţi de necioplit, a zis ea, n-aş fi crezut vreodată. Ce, vă lăsaţi rugată ? Chiar cu mine v-aţi găsit să fiţi neînduplecată, a zis el : şi a vrut s-o prindă ca să-i facă ce spusese, dar ea a început să ţipe atît de tare, încît am coborît din cameră ca să-i vin în ajutor. M-a întrebat dacă am trimis după ea ca să mă port de parcă ar fi fost o desfrînată, dar am liniştit-o spunîndu-i ce fel de om este Collinet. Dar nu-ţi face griji, dragul meu marchiz, cu noi nu va fi atît de îndărătnică, şi nici tovarăşele ei nu vor fi, căci, dacă ştim cum să le luăm, ne vom împăca de minune ; las' pe mine, vreau să te răsplătesc însutit pentru banii pe care ţi i-am laut cîndva. Mulţumindu-i pentru bunătate, Francion s-a apucat să vorbească despre Collinet şi a spus că îl preţuieşte mai mult decît pe atîţia

alți oameni care se umflă în pene crezîndu-se mari înțelepți, dar care erau mai nebuni decît el. Ceea ce de obicei trece drept cea mai mare înțelepciune din lume nu este decît prostie, rătăcire și lipsă de judecată, de va fi nevoie, pot s-o dovedesc. Chiar și noi care credem că folosim bine timpul cînd facem dragoste, cînd petrecem, cînd jucăm, în cele din urmă vom vedea că ne-am înșelat : vom vedea că sîntem niște nebuni. Ne vor năpădi bolile și mădularele ni se vor slăbi înainte de a fi ajuns la vîrsta neputinței. Să nu mai vorbim despre aceasta, te rog din toată inima, zise Raymond, acum nu-mi arde să ascult prevestiri negre și nu știu dacă dumitale îți arde să le faci. Apoi s-a dus în întîmpinarea unei mulțimi de bărbați din orașele și tîrgurile învecinate pe care-i rugase să vină să prînzească la el acasă, împreună cu cîteva femei frumoase, ceva mai neprihănite decît cele de mai înainte, care coborîră și ele îmbrăcate de sărbătoare ; Francion l-a întrebat care este aceea care-și arătase fesele și s-a uitat bine dacă nu este vreuna care să roșească, dar nici una n-a părut mai rușinată decît alta, căci cea cu pricina le rugase pe prietenele ei să n-o dea de gol : așa că Francion n-a aflat nimic.

Puțin după aceea, s-a așternut o masă mare care a fost îndată acoperită cu tot felul de orătănii fripte încît s-ar fi crezut că au fost ademenite toate animalele de pe suprafața pămîntului ca să fie mîncate aici, într-o singură zi. După ce toată lumea și-a potolit foamea, Raymond le-a spus tuturor că trebuie să țină seama de legile scrise la intrare, să alunge orice fel de rușine și să se dedea la un desfrîu cum nu se mai pomenise pînă atunci. Au fost închise obloanele și s-au aprins făcliile căci, la lumina zilei, plăcerea n-ar fi fost atît de mare. Au cîntat pe rînd, cu paharul în mînă, și s-au povestit atît de multe snoave, încît numai ele ar putea umple un volum dacă ne-am apuca să le povestim. Femeile, lăsînd și ele rușinea la o parte, au spus cele mai hazlii întîmplări care le-au venit la gură.

Un gentilom, pornind de la o glumă oarecare, spuse că vrea să povestească cea mai năstrușnică întîmplare ce s-a auzit vreodată și a început astfel : În satul nostru, era

un preot căruia îi plăcea tovărășia unei femei la fel de mult ca cea a cărții de rugăciuni. Te rog, domnule, să nu mergi mai departe, zise Raymond, nu trebuie să vorbim despre oamenii aceștia, căci dacă păcătuiesc, nu noi trebuie să-i mustrăm, ci episcopul de care țin. Dacă-i vorbiți de rău, veți fi excomunicat și veți fi alungat dintr-un loc în care nici nu vă gîndeați să intrați. Nu vă încumetați să reluați povestirea. Gentilomul n-a mai spus nimic, iar toți cei de față au găsit cum nu se poate mai potrivit să nu se dea voie să se vorbească despre preoți, mai ales că s-a vorbit atîta despre ei, încît nu se poate spune că au fost lăsați deoparte ; așa că s-au hotărît ca nici măcar să nu viseze că se află pe lume și așa ceva. Mai ales că sînt și alții despre care se pot spune unele lucruri și de la care pornește stricăciunea lumii. Drept care s-a trecut la altceva.

Un nobil care stătea lîngă Francion i-a spus încet, arătînd-o pe Agathe, care era așezată în capul mesei, Domnule, nu cumva știți de ce a adus-o Raymond pe bătrîna aceasta care seamănă cu o piesă de muzeu ? Vrea să încercăm tot felul de plăceri, dar, mai curînd ne face greață decît ne împinge la dragoste, căci ne înfățișează trupul acesta scîrnav care ne umple de spaimă. Sînt, desigur, și femei peste măsură de frumoase, gata să ne sature de plăceri, dar n-ar trebui s-o amestece printre ele și pe această Sibilă. Aflați, domnule, că Raymond are mintea prea ascuțită ca să facă ceva nepotrivit. Prin această piesă de muzeu ne pofțește să ne lăsăm pradă tuturor plăcerilor de pe lume.

N-ați auzit că vechii egipteni, la ospețe, puneau pe masă o țeastă de mort, astfel încît, gîndindu-se că s-ar putea ca a doua zi să nu mai fie în viață, să caute să folosească timpul cît mai bine cu putință. Asemenea lor, Raymond, prin obiectul acesta, vrea să spună, cu înțelepciune, același lucru, mai ales acestor frumoase doamne, care trebuie să se bucure de viață înainte de a ajunge la vîrsta cînd nu vor mai cunoaște decît necazuri. Nu știu ce fel de țeastă de mort ne-a adus Raymond aici, îi răspunse nobilul lui Francion, dar, după cum vedeți, mănîncă și bea mai mult decît patru inși vii, și, dacă așa se

întîmplă cu toate moartele, greu trebuie să-i mai fie lui Pluton să le hrănească ; dacă așa stau lucrurile, zise Francion, înțeleg de ce atît de mulți nu vor să moară, căci se tem să nu ajungă undeva unde bîntuie foametea.

S-a mai vorbit și despre altele și, după ce toată lumea s-a sculat de la masă, Francion, care nu avusese pînă atunci răgazul să stea de vorbă cu Laurette, a făcut în așa fel încît a intrat în vorbă cu ea : i-a povestit necazul prin care trecuse și care-l împiedicase să se bucure de prilejul pe care i-l dăduse tînăra femeie ; ca nu cumva Francion să vrea să afle ce piedici se iviseră, Laurette a schimbat vorba și i-a spus că îl va răsplăti pentru timpul pierdut precum și pentru necazurile trimise de soartă, ceea ce pentru el a fost cea mai bună mîngîiere.

Raymond, întrerupîndu-i, l-a luat la o parte pe Francion și l-a întrebat dacă nu este în culmea fericirii văzîndu-și iubirea alături de el. Ca să nu-ți ascund nimic, răspunse el, clocotesc în mine mai multe pofte decît sînt grăunțe de nisip pe fundul mării : de aceea mă și tem că nu-mi voi găsi niciodată liniștea. O iubesc pe Laurette, dar aș fi foarte mulțumit să mă bucur de multe altele pe care nu le iubesc mai puțin. Frumoasa Diane, desăvîrșita Flore, ispititoarea Belize, drăgălașa Yanthe, neasemuita Pasitée și încă multe altele vin să se înfățișeze închipuirii mele cu farmecele pe care le au și chiar cu farmece pe care, poate, că nici nu le au. Dacă ai fi închis într-o odaie cu toate doamnele acestea, zise Raymond, tot ce ai putea face ar fi s-o mulțumești pe una singură : ai dreptate, spuse Francion, dar mi-ar plăcea să mă bucur azi de una, mîine de alta. Iar de nu vor fi mulțumite de străduaniile mele, ar putea să-și caute, dacă vor crede potrivit, pe vreunul care să le ajute să-și ostoiască poftele.

Agathe, care era în spatele lui și-l auzea ce spune, l-a oprit și i-a spus : Copilul meu drag, ce fire bună și lăudabilă ai ! dacă toți ar fi ca tine, nu s-ar mai ști ce este căsătoria și legile ei : adevăr grăiești, răspunse Francion, căci nimic nu aduce atîta nenorocire ca această legătură stingheritoare, sau ca onoarea, tiranul nemilos al dorințelor noastre. Iată, o femeie frumoasă, poate s-o dezmierde oricine căci nu ne putem împotrivi. Dar sufletele de

rînd, peste măsură de bănuitoare, şi care fac din ţînţar armăsar, vor spune că eşti un încornorat, deşi femeia este cinstită, şi vă vor acoperi de ocări : căci, dacă o vede pe vreuna vorbind cu un bărbat pe stradă, cred că, în casă, se dedă la cine ştie ce dezmăţ. Dacă, pentru a nu ajunge aici, te însori cu o femeie urîtă, crezînd că te fereşti de o prăpastie, cazi de fapt în alta, mai primejdioasă, căci nu mai ştii niciodată ce este fericirea şi bucuria. Te apucă disperarea văzînd că, în pat ca şi la masă, ai de-a face cu o furie. Mai bine ar fi să fim cu toţii slobozi : ne-am uni fără să ne legăm cu aceea care ne-ar plăcea mai mult, şi cînd ne-am sătura de ea, am putea s-o părăsim. Dacă, în timp ce ţi se dă ţie, se mai culcă şi cu altul, cînd afli nu te-ai supăra, căci mintea nu-ţi este tulburată de fumurile onoarei. Nimeni nu te va opri să le dezmierzi şi tu pe prietenele celorlalţi bărbaţi. Ai să-mi spui că nu se va mai şti ai cui sînt copiii pe care-i vor naşte femeile : ei, şi ce ? Laurette, care nu ştie nici cine îi este tată, nici cine îi este mamă, şi căreia nici nu-i trece prin cap să caute să afle, are vreo supărare din treaba asta, în afară de aceea ce i s-ar putea trage dintr-o curiozitate prostească ? Însă aşa ceva nu se va întîmpla, căci îşi dă seama că ar fi zadarnic, şi doar nebunii doresc ceea ce nu se poate. Ar mai fi şi altceva, un mare bine, căci nimeni n-ar mai fi mai presus decît altul, am fi cu toţii egali, iar roadele pămîntului ar fi ale tuturor. Nu ne-am mai închina decît în faţa legilor firii. Sînt multe de spus despre lucrurile acestea, dar le las pe altă dată.

După ce Francion a vorbit astfel, Raymond şi Agathe au încuviinţat spusele lui dar, pînă una alta, trebuia să se mulţumească doar cu Laurette ; a răspuns că va încerca. Încă mai vorbeau despre aceasta cînd, în sală, au intrat nişte lăutari care s-au apucat să cînte tot soiul de dansuri. Cele mai frumoase femei din oraşele şi satele din împrejurimi se aflau atunci la castel ; mai erau şi cîteva fete, frumoase cum nu se mai poate, şi cîţiva bărbaţi neîntrecuţi la dans. Cadenţa, paşii, mişcarea dansurilor de tot felul, trezeau poftele în toţi cei de faţă. Pretutindeni nu vedeai decît sărutări, îmbrăţişări şi dezmierdări prin păr-

țile cele mai scumpe tuturor. Cînd s-a întunecat de-a binelea, masa a fost acoperită cu niște gustări minunate care făceau cît o cină : chiar de la început s-au adus o mulțime de feluri cu carne, care mai de care mai gustoase, încît cei înfometați s-ar fi putut sătura numai cu ele. Dulciurile erau așa de multe că și după ce și-au umplut cu toții și burta și buzunarele, au mai rămas destule, cu care s-a încins o dulce luptă zvîrlindu-le unii în alții. Tobele, trîmbițele și fluierele au început să se audă în curte, iar viorile lîngă sala cea mare, în așa fel încît, cu glasurile celor de față, ieșea un zgomot cum nu se mai auzise. Zarva a fost atît de mare, dar atît de plăcută, că nici n-aș fi în stare să v-o zugrăvesc. Mi-ar fi greu să număr cîte fete și-au pierdut fecioria și cîți bărbați au fost încornorați. În învălmășeala aceea mare, unde nu-ți mai puteai da seama cine lipsește, mulți au plecat împreună cu iubitele și s-au dus să-și potolească poftele. Multe femei își chemaseră admiratorii aici, loc cum nu se poate mai potrivit, căci nu era nici una din primejdiile de care s-ar fi putut teme acasă.

Raymond, care dorea să facă din casa lui un lăcaș al dragostei, poruncise să fie descuiate o mulțime de odăi, dintre cele mai frumoase ; le pregătise pentru îndrăgostiți, iar aceștia le-au folosit din plin.

Cei șase cavaleri, împreună cu cele șase doamne ale lor, nu s-au mișcat din sală, întrucît aveau destul timp să se bucure și mai tîrziu de plăcerile dragostei. Fiecare se mulțumea cu ce se întîmpla, făceau o mulțime de nebunii care mai de care mai plăcute. Francion le giugiulește, neobosit, pe toate femeile peste care dă. O ia pe una din cele șase, numită Terese, și, după ce o răstoarnă pe o bancă, deasupra căruia era o făclie, îi ridică fusta la spate și-i trage una peste fese unde vede o pată mică neagră ; de cum o zărește, zice : Terese, te-ai prefăcut de minune. Tu erai cea pe care am văzut-o azi-dimineață goală pușcă, te cunosc după semn.

S-a dus numaidecît și a spus tuturor cum aflase ale cui sînt fesele cărora li se închinaseră cu toții, și toată lumea a rîs știind despre ce este vorba. Terese, care nu se supăra niciodată, spuse într-un fel foarte potrivit cu

locul unde se afla. Ei bine, mi-ați văzut fesele, și ce-i cu asta ? Vreți să le vedeți din nou ? sînt gata oricînd să vi le arăt, cine este mai vrednic de batjocoră, voi sau eu ? Eu vi le-am arătat de nevoie, dar voi le-ați sărutat de bună voie.

Cînd s-a isprăvit cu aceasta, Raymond, căruia îi plăcea lupta cu paharul, a pus să se aducă cele mai bune vinuri din lume, ca să se înveselească cu cîțiva prieteni care îl înfruntaseră. Băutura aceasta este fără pereche, spunea el, toarnă un fel de dumnezeire în cei ce o înghit. Alungă temerile ivite din amăgire și prostie, și chiar și inimile cele mai sfioase devin cutezătoare. Datorită ei, un vorbitor nu se teme să spună în cuvîntările lui o mulțime de lucruri îndrăznețe, iar un îndrăgostit se încumetă să-și dezvăluie suferința celei ce i-a pricinuit-o. Victoria în luptă este îndeobște de partea celor ce s-au îmbătat cu ajutorul ei. Să bem, să bem de-a pururi și să ne dorim o moarte ca cea a lui George, conte de Clarence, care, silit de judecata regelui Angliei să părăsească această viață, a cerut să fie băgat într-un butoi plin cu vin din care a băut pînă a crăpat. Vino, Francion, să-mi guști vinul. Nici vorbă, răspunse acesta, vreau să mă vlăguiesc zbenguindu-mă mai curînd cu Laurette decît cu Bachus. Dacă aș bea prea mult, tot trupul mi s-ar moleși dintr-odată și nu s-ar mai bucura de o femeie decît cu încetineală și, îndrăznesc să spun, cu suferință. Gata, spuse Raymond, fiecare este liber să facă ce vrea, dedați-vă la ceea ce vă place mai mult.

În clipa aceea, au sosit muzicanții care au cîntat o mulțime de cîntece noi : lăutele și viorile însoțeau glasurile. Ah ! spuse Francion, cu capul culcat pe sînul Laurettei, după plăcerea de a privi o femeie frumoasă nu este altceva care să mă farmece mai mult decît muzica. Sufletul îmi tresaltă la fiece accent, parcă nu mai știu pe ce lume sînt. Tremuratul glasurilor îmi face inima să tremure și ea de plăcere : dar nu este de mirare, căci simt mereu o pornire către mișcare, tot timpul sînt cuprins de un dulce neastîmpăr. Mintea și trupul îmi sînt tot timpul scuturate de un ușor tremur, adineauri v-am dat o dovadă, căci îmi tremura atît de tare brațul, încît de abia puteam ține paharul în mînă ; de aceea nu ating sînul

acesta decît tremurînd, plăcerea mea cea mai mare este să freamăt, totul în mine este divin, vreau să fiu veşnic în mişcare, aidoma cerului. Zicînd acestea a apucat lăuta unuia din muzicanţi şi fiindcă doamnele l-au rugat să le arate ce ştie, s-a apucat să-i ciupească coardele şi, în acelaşi timp să cînte din gură acest cîntec :

Abhivrez ceste folie,
A mespriser tous les blâmes
De ces hommes hebetez,
Ennemys des voluptez.

Ils ont mis au rang des vices
Les plus mignardes delices
Et fuyans leurs doux appas
En vivant ne vivent pas.

Arhivrez ceste folie,
Qui vient de melancholie,
Et ne cherchez seulement,
Que vostre contentement,

Que les ris joints aux ocillades,
Les baisers, les accollades,
Et les autres jeux d'Amour.
Vous occupent nuict et jour.

Pussé de douce manie,
Il faut qu'un chacun manie
Le sein de ces Nymphes cy,
Pour appaiser son soucy.

Leur humeur n'est point farouche,
Elles ouvrioni leur bouche
Plutost pour vous en prier,
Qu' a fin de vous en crier

Abordez les donc sans crainte,
Et qu'une puissante estrainte
Joigne par divers accords,
Tous les membres de vos corps.

Il faut que l'on s'imagine,
Alors qu'on fait l'Androgine,
Qu'on ne gouste rien aux Cieux
Qui soit plus deliceux.

Les langueurs, les reveries,
Avec les chaudes furies,
Et la douce pasmoison
Agitent notre raison

L'on tremble a faible secousse,
L'on se mord et l'on se pousse,
Et l'ame a tant de plaisirs
Qu'ele n'a plus de desirs,

Ha ! mon Dieu que j'ay d'envie,
De pouvoir finir ma vie,
Au fort de ce doux combat,
Pour mourir avec esbat. [3]

Cîntecul, pe care muzicanții îl cîntau și ei la lăută după fiecare cuplet spus de Francion, i-a fermecat pe cei toți de față : totul curgea atît de hazliu și de unduios, încît, împreună cu vorbele, care nici ele nu erau altfel, a împins pe toată lumea la plăcerile dragostei. Toți cei din sală oftau după farmecele voluptății, pînă și făcliile pîlpîind în bătaia vîntului păreau să gîfîie ca oamenii, cuprinse ca de o dorință pătimașă. Un neastîmpăr plăcut puse stăpînire pe toate sufletele, s-au cîntat dansuri săltărețe pe care cei mai mulți le-au și dansat, amestecînd în învălmășeală mișcările zglobii cu cele deșuchiate.

Cîteva doamne, care pînă atunci se arătaseră mai rușinoase, și-au dat și ele drumul și s-au purtat întocmai ca celelalte, pe care le-au luat ca pildă : drept care n-au plecat acasă la fel de neprihănite cum fuseseră cînd au venit. Raymond părăsise de mult lupta cu paharul și se dusese să se zbenguie cu femeile, pe care le silea uneori să-i pună mîna în părțile cele mai tainice ale trupului său și nu vorbea decît despre f... : auzindu-l, Francion

i-a zis, Conte Raymond, pentru numele lui Dumnezeu, blestemat să fii, dumneata şi toţi cei ce rostesc acest cuvînt, dar de ce, dragul meu, zise contele, ce rău vezi dumneata în îndrăzneala de a vorbi despre nişte lucruri pe care avem îndrăzneala să le săvîrşim ? vrei să spui că acestor doamne le place mai mult să le-o faci prin josul pîntecelui decît prin urechi, sau poate crezi că lucrul acesta este atît de sfînt, atît de vrednic să i te închini încît n-ar trebui să vorbim despre el la fiecare pas ? Nu asta vreau să spun, răspunse Francion, este îngăduit să vorbim despre toate părţile trupului şi să le numim fără să se supere cineva, dar aş vrea să li se dea nume mai frumoase, mai alese decît cele pe care le dai dumneata. Pesemne că pînă şi oamenii cei mai de ispravă cînd vor să se dovedească pricepuţi în ale dragostei, deşi avem de-a face cu cele mai dulci plăceri, folosesc nişte cuvinte aidoma acelora care ies la fiece clipă din gura hamalilor, a lacheilor, a tuturor derbedeilor de pe lume care nu au alte vorbe la îndemînă. Pot să vă spun că turbez cînd văd uneori că un poet crede că a scris un sonet bun dacă a băgat în el cuvinte ca „foutre", „vit" şi „con" [4] : iată, veţi zice, podoabe mult mai frumoase pentru poezie decît dacă ar fi vorba de braţe, picioare, coapse sau despre a mînca. Cu toate acestea, proştii se pun pe rîs de îndată ce le aud ; un bufon de comedie degeaba spune el nişte vorbe de duh cum nu s-au mai văzut, se va zice că nu-şi cunoaşte meseria dacă nu foloseşte tot timpul cuvinte ca cele de mai înainte. Aş dori ca oamenii de seama noastră să vorbească în alt fel, ca să se deosebească de oamenii de rînd, şi să scornească nişte cuvinte drăgălaşe pe care să le dea lucrurilor despre care le place atît de mult să vorbească. Ai dreptate, pe legea mea, zise Raymond, dar lucrurile acestea nu le facem şi noi la fel ca ţăranii ? de ce ne-am folosi de alte cuvinte ? Te înşeli, Raymond, urmă Francion, noi le facem cu totul alt fel, noi dezmierdăm îndelung femeia, pe cînd ei n-au alt gînd decît să-şi satureze pofta lor prostească, întru nimic deosebit de aceea a dobitoacelor, ei nu le fac decît cu trupul, pe cînd noi le facem cu trupul şi cu sufletul, odată ce ne-am apucat de treabă. Iată ce cred eu despre toate acestea : oricum am face şi oricît am dezmierda, tot una este, îmi veţi

spune, pînă la urmă astupăm cu toţii gaura cu cuiul, şi, mărturisesc că nimic nu este mai adevărat ; am cîştigat, îmi veţi spune, prin urmare trebuie să vorbim întocmai ca ei despre lucrurile acestea. Iată ce am eu de spus, de vreme ce părţile corpului care se unesc sînt aceleaşi şi la ei şi la noi, noi trebuie să ne mişcăm limba, să deschidem gura şi să descleştăm dinţii ca şi ei cînd vom dori să vorbim despre lucrurile acestea, dar, după cum în împreunarea lor, pe care o fac ca şi noi, nu aduc aceleaşi drăgălăşanii şi aceleaşi beţii ale minţii, tot astfel, deşi corpul nostru face aceleaşi mişcări ca şi ei atunci cînd e vorba despre joaca asta, mintea noastră trebuie să-şi arate frumuseţea, noi avem nevoie de alte cuvinte decît cele folosite de ei : din aceasta trebuie să înţelegem că în noi este ceva dumnezeiesc, ceva ceresc, pe cînd ei sînt pămînteni şi necioplţi.

Toţi au lăudat frumoasa şi înălţătoarea judecată a lui Francion, care este fără pereche în lume, orice ar spune logicienii a căror minte pare învăluită de întuneric, alături de cea cu care l-a hărăzit pe el cerul. Femeile, cu deosebire, l-au lăudat căci ar fi fost bucuroase să se găsească alte cuvinte pentru a numi lucrurile pe care le îndrăgeau mai presus de orice, căci, nefolosindu-le pe cele vechi care, născocite fiind de oameni de rînd, nu sînt cuviincioase în gura lor, ar fi putut vorbi slobod despre orice, fără să se teamă de ceva, iar răutatea lumii n-ar fi putut face prea curînd din cuvintele acestea un limbaj scîrbavnic.

Francion a fost aşadar rugat să scornească nişte nume pentru toate lucrurile care i se vor părea că poartă nume nepotrivite şi, ca să-l îndemne să treacă la fapte, i-au spus că numele lui se va răspîndi în toată Franţa mai mult decît pînă atunci, căci toţi vor fi foarte bucuroşi să afle cine este autorul acestor noutăţi despre care nu se va putea vorbi fără să se pomenească şi de el. Francion a spus că, deocamdată, nu poate, dar a făgăduit că o va face cu prilejul vreunei adunări a bărbaţilor cutezători, dacă lucrurile vor rămîne hotărîte. Pe deasupra, a jurat ca, de îndată ce va avea răgaz, să scrie o carte despre cum se joacă cele mai frumoase jocuri ale dragostei.

Apoi, mai mulți bărbați și mai multe femei, care nu voiau să doarmă în castelul lui Raymond, și-au luat rămas bun și s-au întors pe la casele lor. Cei rămași s-au dus și ei curînd, doi cîte doi, prin odăi, Francion cu Laurette, Raymond cu Heleine, ceilalți cu cele care le plăceau mai mult. Nu am de gînd să povestesc aici plăcerile nețărmuite din care au gustat : ar fi un plan pe care nu l-aș putea duce niciodată pînă la capăt.

A doua zi și încă șase zile după aceea au petrecut neînchipuit de bine. Francion, într-un moment cînd nu era cu Laurette, s-a uitat la portretul lui Nays, pe care-l ținuse tot timpul în buzunar, și-și zise să-l întrebe pe Dorini unde găsise asemenea frumusețe și dacă acel chip desăvîrșit este o plăsmuire a pictorului sau vreo imitație a vreunei opere a naturii. Dorini i-a spus că este portretul uneia din cele mai frumoase femei din Italia, care mai trăia încă, după care i-a spus că, la hotarele Romaniei, se află o tînără minunată numită Nays, de un an văduva unui duce viteaz care n-a fost căsătorit decît șase luni cu ea ; vă dați seama că, frumoasă și bogată cum este, nu duce lipsă de admiratori. Are un număr atît de mare, încît s-ar putea spune că are de unde da și altora, cu împrumut sau chiar de tot ; dar nici unul din cei ce roiesc în jurul ei n-a căpătat vreun semn de dragoste. Dintre toți italienii, doar pe răposatul ei soț l-a putut iubi. Inima o îndeamnă atît de tare către francezi, încît cînd a văzut portretul unui tînăr nobil din această țară, Floriandre pe nume, care avea un chip foarte frumos, a nutrit pentru el toată dragostea de care ar fi fost în stare dacă l-ar fi văzut aievea, mai ales că i se vorbise pe îndelete de meritele lui, de firea lui plăcută și de marea frumusețe a sufletului său ; ca să-și lecuiască suferința, mi-a mărturisit totul, ca unei rude apropiate care îi este și prieten. Am încurajat-o și i-am dat nădejde, iar ea, urmîndu-mi sfatul, a pus să i se facă tabloul pe care-l știți, să-l trimită iubitului și să-l îndemne s-o ceară în căsătorie. De multă vreme doream să văd regatul acesta : De aceea am fost gata s-o ajut, mai ales că nimeni n-o putea face mai bine decît mine. De cum am ajuns la curte, am căutat să-l cunosc pe tînărul cu pricina : care mi s-a părut o fire blîndă, gata pentru dragoste, drept

care am fost încredințat că nu-mi va fi greu să-l cîștig pentru Nays. Mă hotărîsem să-i vorbesc despre averea ei, despre noblețea neamului din care se trage, după ce, mai întîi, îi voi fi arătat cît este de frumoasă și cît de mare este dragostea ce-i poartă în ciuda depărtării. Dar mi-am schimbat întrucîtva planul, văzînd că-l apucă un fel de rău pentru care doctorii îl sfătuiau să se ducă să bea niște ape într-un sat care se afla pe la a treia parte din drumul de aici pînă în țara mea. I-am trimis vorbă rudei mele să caute să se ducă și ea acolo căci ar fi un bun prilej să-l prindă în mreji. Nu știu dacă a pornit la drum, dar de o va face, osteneala îi va fi zadarnică, deoarece Floriandre a murit acum cîtva timp ; i-am scris vestea, dar nu știu dacă o va primi și dacă nu cumva s-a și pornit la drum, înainte de sosirea veștii acasă la ea. Va trebui să plec și eu curînd, ca s-o mîngîi, oriunde se va fi aflînd. Vă jur, spuse atunci Francion, că vreau să mă duc s-o găsesc în orice loc se va afla, unei atît de rare frumuseți i se cuvine pe deplin să faci o călătorie ca s-o vezi, întotdeauna mi-au plăcut femeile frumoase, nu numai cele pe care le-am văzut, dar și cele despre care doar am auzit vorbindu-se. Nu trebuie să mă abat de la frumoasele mele apucături. Pe deasupra, de multă vreme vreau să văd Italia, această minunată grădină a lumii : va fi un bun prilej să mă plimb prin ea. Mai întîi mă voi duce la izvoarele cele tămăduitoare unde voi încerca s-o întîlnesc pe Nays ; dumneavoastră, Dorini, nu vreți s-o apucăm pe același drum ? Dacă vreți s-o găsiți pe Nays la izvoarele de leac, răspunse Dorini, trebuie să plecați chiar mîine și să vă grăbiți cît veți putea de mult. Eu aș vrea să mai rămîn aici vreo lună, așa că nu vă pot însoți; vă voi întîlni în Italia unde vă veți duce cu Nays care, fără doar și poate, se va îndrăgosti de meritele dumneavoastră, de cum vă va vedea. Dealtfel, dacă nu ar avea portretul răposatului ei iubit, v-aș sfătui să-i luați numele timp de cîteva zile, la început. Nu m-aș putea învoi la una ca asta, răspunse Francion : Mi se pare că cine își ia numele altuia, mărturisește că nu are în el nimic la fel de prețios ca celălalt.

Auzind ce vorbesc, Raymond spuse că voia să meargă și el în Italia, fiindcă în Franța se plictisește, iar la Curte

nu-i place deloc, dar fiindcă mai avea nişte treburi pentru cîteva zile, s-a hotărît să nu plece decît odată cu Dorini.

Întrucît călătoria era hotărîtă, Francion l-a însărcinat chiar atunci pe un om al lui Raymond să-l ducă pe Collinet la Clerante, căruia avea să-i dea şi nişte scrisori din partea lui prin care îi spunea că avea să se ducă să petreacă un pic prin ţări străine, aşa cum îl auzise pe el însuşi dorindu-i cîndva.

Cineva l-a întrebat dacă nu-i pare rău să se despartă atît de repede de Laurette, însă el a răspuns că prada este bine prinsă în laţ, că s-a bucurat de ea după pofta inimii, şi că trebuie să se gîndească să mai vîneze şi alta.

În timp ce vorbeau despre toate acestea, uitîndu-se de la fereastra unei camere au văzut intrînd în castel un moşneag încălecat pe o gloabă păcătoasă care nu mai făcea nici doi bani la arat unde, dealtfel, îşi vlăguise puterile tinereţii. Cel ce o călărea purta o pelerină neagră legată cu un şiret sub guler, nişte guetre frumoase cum se poartă acum, iar de brîu avea atîrnată o sabie scurtă ca pe vremuri. Preacinstitul personaj era Valentin care, văzînd că nevastă-sa întîrzie atîta la pelerinaj, nu ştia ce să mai creadă, a căutat-o pretutindeni pînă ce un blestemat de ţăran, care adusese nişte păsări la Raymond, i-a spus că a văzut-o la acesta.

După ce a intrat în curte, a văzut-o pe Laurette, care stătea în pragul unei uşi împreună cu Terese ; a coborît numaidecît de pe cal, dar credincioasa lui soţie, cînd l-a zărit, şi-a luat prietena de mînă şi s-a dus să se încuie într-o cameră. Valentin s-a luat mînios după ea, dar, găsind uşa închisă, şi-a dat drumul la otrava din el înjurînd năprasnic. Ce dracu' pelerinaj ai făcut ? Cătea, mi s-a spus mie ce viaţă duci tu aici, dracu' să te ia, o să pun mîna pe tine şi-o să-ţi trag o chelfăneală de ai s-o ţii minte, te-ai întins cît ai poftit cu bărbaţii şi pot să jur că toţi, pînă şi grăjdarii, au trecut prin tine. Dar de acum încolo te pun eu la post, orice ai face tu, şi n-ai să primeşti de la mine nici cît ţi-am dat pînă acum. Din pricina ta oamenii nu mai dau nici doi bani pe mine, toţi mă fac prost şi încornorat, şi-mi zic că sînt un bleg

de vreme ce rabd atîta nerușinare ; pe scurt, m-ai necinstit cu totul : Ah ! Doamne, ce nedreptate, uite cum cinstea unui bărbat ține de dinaintea neveste-si, ai să plătești toate oalele sparte, ți-o jur. Raymond, împreună cu alți cîțiva, alergară auzind zgomotul făcut de Valentin și, văzînd că Laurette nici nu suflă, i-au spus că femeia nu se află în castel, că nu este decît o închipuire a lui. Apoi l-au dus pînă în fundul grădinii, unde l-au silit să joace cîtva timp popice, după care l-au ajutat să-și înece necazul în cîteva pahare de vin sorbit sub o boltă.

Între timp, Francion și-a luat rămas bun de la Laurette, iar Raymond a poruncit vizitiului să înhame șase cai la caleașcă și s-o ducă repede acasă împreună cu Agathe, astfel încît Valentin a găsit-o acasă fără să fi întîlnit caleașca pe drum care, la întoarcere, a luat-o prin altă parte. Frumoasa se întinsese în pat prefăcîndu-se că este bolnavă ; de îndată ce i-a spus că plecase de trei zile de acasă ca s-o caute, ea i-a răspuns că se întorsese de mai bine de două zile, așa că bărbatul s-a domolit, încredințat că nu ea fusese cea pe care a zărit-o la castelul lui Raymond.

În această vreme Francion se pregătea de plecare. După ce a mărturisit că-i pare rău că se desparte o vreme de Raymond, a doua zi dis-de-dimineață, și-a luat rămas bun, și a plecat însoțit de toți oamenii lui.

Cînd ajungea la vreun han nu făcea altceva decît să privească îndelung portretul celei care era pricina călătoriei lui. Uneori chiar și pe drum îl scotea din buzunar și-l privea întruna ; i se înclina la fiecare clipă și-i aducea jertfă nenumărate suspine și lacrimi. Primele două zile nu i s-a întîmplat nimic de seamă, dar a treia zi i s-a întîmplat ceva vrednic să fie povestit.

Pe la prînz a ajuns într-un sat unde a hotărît să mănînce. Intră în cîrciuma cea mai bună și, în timp ce caii sînt duși la grajd, el dă o raită pe la bucătărie să vadă ce bunătăți se pot mînca ; a găsit destul de multe bucate ca să-și potolească foamea, dar nu se afla nimeni cu care să vorbească ; a auzit doar un zgomot în camera de deasupra și, ca să vadă ce este, a urcat numaidecît acolo. Prin ușa deschisă a văzut lungit pe pat un bărbat, acoperit doar cu un cearșaf și care o suduia zdravăn pe o

femeie așezată undeva mai încolo pe un cufăr. Era atît de furios încît, așa despuiat cum era, s-a ridicat s-o bată cu un ciomag pe care-l avea la îndemînă. Francion, care nu știa dacă are sau nu dreptate, îl oprește și-l silește să se așeze din nou în pat : Domnule, îi zise omul, apără-ți-mă de dușmani. Am o nevastă mai rea decît un balaur și atît de păcătoasă încît îndrăznește să-și facă mendrele sub ochii mei. Domnule, îi zise femeia lui Francion, vă rog să plecăm cît mai repede de aici, îmi este atît de frică, încît nu mai pot sta, cel ce vorbește nu este bărbatul meu, ci vreun duh rău care a intrat în el, în locul sufletului, care l-a părăsit acum mai bine de șase ceasuri ; uite, spuse bărbatul, s-a mai pomenit răutate mai mare, vrea ca lumea să creadă că am murit, să pună mîna pe averea mea și să mi-o toace cu hăndrălăul ei : atunci, dintr-o cameră alăturată, a ieșit un tînăr destul de chipeș și o femeie cu părul alb care au spus cu hotărîre că hangiul este mort și că trebuie îngropat. Cum asta, destrăbălatule, i-a zis el tînărului, te încumeți să te arăți în fața ochilor mei ? ieși afară, o să mai trăiesc destul ca să te văd spînzurat într-o zi, căci îți jur că vei fi spînzurat ; ai păcătuit mai rău decît dacă ai fi vrut să mă tai cu cuțitul, ai vrut să mă îngropi de viu ; ca să nu mai spun că ești un stricat care mi-ai spurcat patul cu tîrfa asta.

Fiindcă lucrurile i s-au părut foarte urîte, Francion a vrut să știe de unde au pornit și, după ce a închis gura celor care țipau, l-a rugat pe hangiu să-i spună ce se întîmplase ; iată ce i-a povestit.

Domnule, să tot fie vreo trei ani de cînd m-am însurat cu diavolița pe care o vedeți aici. Mai bine mă aruncam în rîu. Căci, de cînd trăiesc cu ea, nu mai am o clipă de liniște, se ia de mine din te miri ce, și zbiară atît de tare încît, odată, neputînd ieși în stradă fiindcă ploua cu găleata, am fost silit să-mi astup urechile cu niște cocoloașe de cînepă și să-mi înfășor capul în niște petece de pînză ca măcar să n-o mai aud de vreme ce trebuia să stau în casă. A văzut îndată ce făcusem și, ca să-i aud ocările, mi-a tras cîrpele de pe cap și nu s-a lăsat pînă ce nu le-a smuls pe toate, apoi, apropiindu-și gura de urechile mele, a țipat atît de tare, că opt zile am fost

ameţit. Dar aceasta nu-i decît o joacă pe lîngă cît este de nerușinată. Odată m-a văzut stînd de vorbă cu o fată din sat, numaidecît mintea a dus-o la rău iar seara, la culcare, a luat un cuțit spunînd că vrea să-mi taie scula cu care le fericeam pe altele. Pe atunci eram liniștit și răbdător. Draga mea, să nu faci așa ceva la mînie, i-am zis eu zîmbind, mai tîrziu ai să te căiești, dacă pierzi pisălogul la ce-ți folosește piulița, căci nu mai poți face nimic cu ea. Nu-ți face tu griji, ticălosule, n-am nevoie de frumusețea ta de sculă, că nu stau eu de pomană, găsesc eu altele, mai zdravene : spuneți-mi, domnule, dacă ați mai auzit vreodată de atîta nerușinare ; i-am îngăduit totul fără să dau în ea și cred că, dacă nu s-ar fi potolit, aș fi răbdat să mă facă și eunuc. Amenințarea, deseori spusă, că își va lua pe altcineva, a fost înfăptuită ; l-a ales pe destrăbălatul ăsta tînăr ca să se țină cu el pe ascuns. Dumnezeule mare, s-a mai pomenit așa ceva ? totul este plătit de mine. În timp ce ibovnicii dăruiesc ei, de obicei, cîte ceva femeilor, ăsta, care este un prăpădit, a vrut ca nevastă-mea să-i facă o mulțime de daruri ca să-l plătească pentru plăcerea gustată cu el. Îl hrănește și-l îmbracă, ba chiar l-am văzut purtînd niște haine vechi de-ale mele. Dacă în bucătărie era o bucățică bună pe care o păstram pentru oaspeți, ibovnicul se îndopa el, de parcă ar fi trebuit să-l răsplătesc fiindcă se culcă cu tîrîtura asta. Într-o zi cînd mă întorceam de la cîmp, am găsit-o pupîndu-se cu ăsta, numai Dumnezeu știe ce greață m-a apucat, l-am oprit pe dezmățat, care tocmai pleca, și i-am zis, ce dracu' faci aici ? să nu te mai prind, că te fac bucăți : îmi dau seama că vii pentru nevastă-mea, crezi că o ... mai bine decît mine ? hai să ne vedem sculele, să le punem pe farfuria asta să vedem a cui este mai mare. Spunînd aceasta, i-am arătat lancea mea, în fața căreia a lui n-a mai îndrăznit să se arate. A tăcut ca peștele și a plecat, căci se vedea limpede că nu este în stare să satură o femeie mai bine decît mine ; cu toate acestea, tot a mai venit de cîteva ori, și nu chiar pe furiș, de vreme ce eu am prins de veste.

M-am supărat atît de tare, încît i-am jurat curvei ăsteia că o să mă las să mor și în mai puțin de un an, o să scap de chin ; ea s-a făcut și mai a dracului, și nu

mai dorea decît să mă vadă ieşind din casă cu picioarele înainte : de fiecare dată cînd ne certam îmi zicea : ia spune, Robin, de ce-ţi calci jurămîntul ? de ce nu mori odată, prost nenorocit ? nu vezi că de pomană faci umbră pămîntului ? Viile vor înflori şi fără tine, tu nu faci decît să le stîrpeşti roadele. Anul aproape trecuse cînd s-a apucat să-mi facă zile fripte mai rău ca oricînd, hotărîndu-se, aşa cum uşor ne putem închipui, să vadă dacă sînt atît de nebun încît să mor din pricina ei ; am înţeles ce urmăreşte şi, ca să aflu cît de tare mă iubeşte şi ce ar putea face şi spune dacă aş muri, m-am hotărît s-o fac pe mortul.

M-a ajutat şi un vecin care, în timp ce mă aflam la el acasă, a venit aici şi a spus că, după ce am înghiţit nu ştiu ce prafuri pe care le vărsasem într-un pahar cu vin alb, m-am aruncat pe pat şi că-mi dădeam sfîrşitul. Vestea n-a mişcat-o şi a răspuns că-i este atît de somn încît, dacă s-ar fi ridicat din pat, i-ar fi venit rău. Văzînd aceasta, am aşteptat pînă azi-dimineaţă ca să ne înfăptuim planul. Vecinul m-a adus aici, ajutat de un servitor, şi m-a întins pe patul ăsta unde am stat ţeapăn ca un mort ; uite-ţi bărbatul mort, i-a spus el nevesti-mi, îmi pare rău că n-ai fost de faţă cînd şi-a dat sufletul, i-ai fi aflat dorinţa de pe urmă şi ai fi văzut că am făcut tot ce-am putut pentru el. Doamne, Dumnezeule, a murit bietul om, a spus ea văicărindu-se, greu mai găseşti unul la fel, unul la fel de bun. Spune-mi ce ţi-a spus înainte de a-şi da sfîrşitul, nu-mi ascunde nimic, va fi o mîngîiere pentru mine. Te înşeli amarnic, i-a răspuns el, căci, dacă ai un suflet milos, şi dacă te gîndeşti la mîntuirea lui te vei căi toată viaţa : vecinul mi-a spus că dumneata eşti pricina morţii lui, că aştepta moartea ca o uşurare că numai aşa putea scăpa de necazurile pe care le-a îndurat cu o nevastă ca dumneata. Vai ! cît sînt de nenorocită, a spus ea, ce i-am făcut atît de rău ? de ce să moară supărat pe mine ? Pe lumea cealaltă nu se va ruga pentru sufletul meu. Sfîntă fecioară, toţi vecinii ştiu cît de frumos m-am purtat cu el, de mai bine de o lună nu ne-am mai certat. *Fili David* *, alergam întotdeauna să-i

* Fiule David (lat.)

îndeplinesc poruncile, iar alaltăieri era să-mi frîng gîtul coborînd treptele ca să-i aduc vinul pe care-l bea înainte să se culce. Vai ! bietul om, de atunci n-a mai băut cu mine, şi nici nu va mai bea vreodată.

Vecinul a lăsat-o să se vaicăre, apoi a plecat ca să-i dea răgazul să săvîrşească, fără să se mai prefacă, ce avea de gînd. Îndată ce omul a ieşit, ea a trimis după femeia asta pe care o vezi aici, care nu-i nici ea mai de soi, şi după ibovnic. Mi-a murit bărbatul, cumătră, i-a zis ea. Şi ce, chiar ai de gînd să plîngi, i-a răspuns cumătra, ai înnebunit ? nu-ţi mai aminteşti că i-ai dorit moartea de atîtea ori ? Ba da, draga mea, a răspuns nevasta, dar ce-o să zică lumea dacă nu plîng cît de cît, de vreme ce aşa este obiceiul ; pot s-o fac uşor oricînd vreau, chiar dacă am chef mai curînd să rîd. N-am decît să pun nişte ceapă într-o batistă şi să mă şterg cu ea la ochi. N-am chef să plătesc bocitoare cum se face pe la oraşe. Apoi lacrimile nu i-au mai curs, de cumva pînă atunci îi curseseră. Bine a făcut că a murit, a spus ea atunci, căci de n-o făcea, l-aş fi ajutat şi eu, căci mi-a făgăduit de mult s-o ia din loc şi cred că la asta ar fi fost osîndit dacă judecătorii ar fi oameni drepţi. Am de ce fi mulţumită, căci tot ce se află aici este al meu. Mi-a dat totul mie prin actul de căsătorie. Mi se cuvine cu prisosinţă pentru toate chinurile îndurate cu el. Toată noaptea trebuia să-l trag de treaba aia aşa cum fac cînd mulg vaca, dar degeaba o frecam eu în fel şi chip, că nu se mai înviora cîtuşi de puţin. Cred că partea asta murise de tot, lovită, pesemne, de trăsnet. Linişteşte-te, i-a spus prietena, iubitul te va mulţumi cum nu se poate mai bine. Atunci, fiindcă perdelele patului erau trase şi nu puteam fi văzut, am ridicat puţin capul şi, printr-o deschizătură de la picioarele patului, am văzut că filfizonul o strînge pe nevastă-mea în braţe şi o pupă. Cum mă căzneam eu să mă întind ca să mă uit, am scăpat un pîrţ zgomotos care i-a înspăimîntat pe toţi. Doamne, Dumnezeule, n-a murit, zise nevastă-mea, uite ce dă din el ; dar proastă mai eşti, i-a zis prietena, crezi că morţii nu fac asta ? ştim prea bine că lucrurile neînsufleţite trosnesc zdravăn cînd se rupe cît de cît ceva în ele, pesemne i s-a desprins

vreun os, sau poate că nu este decît un vînt pe care-l mai avea în trup şi care, nemaigăsind ieşirea larg deschisă, n-a putut scăpa decît zbătîndu-se. Dealtfel, se poate crede că, greu cum este, a trosnit patul sub el, căci este făcut dintr-un lemn uşor. Păcătosul, spunea nevastă-mea, toată viaţa i-a plăcut să tragă vînturi ; uitaţi-vă că şi după moarte o face, vînturile aşteptau doar porunca lui şi băteau cum îi trecea lui prin cap, păcat că nu s-a făcut cîrmaci. Adesea făcea prinsoare că va trage un anumit număr şi le dădea drumul ca unui tunet, fără să lipsească vreunul, era jocul lui obişnuit de la petreceri, căci cîştiga astfel o mulţime de bani. Aşa că să nu-l mai văd, draga mea prietenă, să-l îngropăm cît mai repede fără să mai amînăm ; să ne apucăm de treabă căci nu vom avea decît de cîştigat, ţine aici un ac şi aţă.

Spunînd aceasta, a dat perdeaua la o parte, dar cînd s-a aplecat să se uite la mine, fiindcă sosise clipa să-mi joc rolul şi înţelesesem cît de puţin mă preţuieşte, am ridicat braţul şi i-am ars o palmă peste obraz încît a fost cuprinsă de o spaimă nemaipomenită. Încă nu am murit, ticăloaso, şi dacă o vrea Dumnezeu, într-o zi te voi băga eu pe tine în pămînt, fie şi numai fiindcă doreşti cu atîta răutate să părăsesc această lume ; ca să te facă să turbezi şi ca să te pedepsească, cerul îmi va îngădui să dăinui încă multă vreme pe aici. Apoi, s-au adunat toţi trei în jurul meu, nevenindu-le să creadă că sînt viu, fiindcă nu doreau să fiu, şi s-au apucat să mă înfăşoare în cearşaful ăsta ; m-am împotrivit cît am putut, am strigat că mă omoară, am cerut ajutor şi le-am spus şi lor că nu am murit defel. Cred că voiau să mă strîngă de gît, să mă înăbuşe şi chiar ar fi făcut-o dacă nu mi-aţi fi sărit dumneavoastră în ajutor adus, pesemne, de strigătele mele : vă rog, domnule, să mă ajutaţi, căci vedeţi cîtă dreptate am, nu îngăduiţi să fiu chinuit ca pînă acum ; ocrotiţi-i pe cei năpăstuiţi.

Cînd a isprăvit de vorbit, Francion, care pricepuse că dreptatea este a lui, a vrut să-i împace pe toţi ; ibovnicul şi femeia care venise cu el au şters-o numaidecît, temîndu-se de bătaie ; nevasta, văzînd că gentilomul care sosise la han vrea să prînzească, s-a dus la bucătărie ruşinată şi supărată, ca să vadă ce este cu bucatele. Bărbatul

s-a îmbrăcat și a venit în odaia lui Francion cu care a vorbit despre tot felul de lucruri. După-masă, Francion a chemat-o și pe nevastă și le-a spus la amîndoi că trebuie să facă în fața lui un legămînt trainic. Soțul, care nu-și dorea decît dragoste și liniște, s-a învoit pe dată, nevasta așijderea, neavînd încotro și nemaiputînd face pe nemulțumita. Aș vrea, spuse Francion, să faceți aici, sub ochii mei, chiar acum treaba aceea, ca să pot judeca dacă Robin nu este într-adevăr în stare să-și mulțumească nevasta fără ajutorul altora.

Frumoasele mele doamne, voi care nu puteți auzi, fără să roșiți, vorbindu-se despre lucruri care vă plac mai presus de orice, știu prea bine că dacă vă veți arunca ochii aici și în multe alte părți ale cărții acesteia, o veți lăsa numaidecît din mînă și poate chiar veți prinde și pică pe mine. Însă eu țin atît de mult la adevăr că, oricît veți fi fiind de supărăcioase, nu vreau să ascund nimic, mai ales din ceea ce este mai bine să dai în vileag decît să ții ascuns.

După ce s-a codit puțin, Robin s-a supus dorinței preabunului marchiz, bucuros să audă părerea cuiva de rangul lui, martor cinstit, cînd își va dovedi bărbăția, însă femeia făcea pe rușinoasa, zicînd că mai curînd moare decît să îndure să i se facă ceva atît de urît de față cu alții. Dar ce, zise Francion, nu se știe că o faci ? vrei să spui că nu-i așa ? la ce slujește asta ? chiar dacă te-aș vedea făcînd-o și oricît aș fi de gură spartă n-aș putea spune altceva decît c-ai făcut-o, și-n asta nu-i nimic nou : chiar fără să văd, pot să spun că am văzut, de vreme ce așa stau lucrurile. În ciuda celor spuse de el, femeia s-a împotrivit mai departe, așa că Francion a spus : Trebuie s-o faci, altfel nu mă mișc de aici, dacă nu te lași încălecată de voie, dau poruncă oamenilor mei să te țină de mîini și de picioare [5], iar în acest timp Robin îmi va îndeplini dorința. Apoi a apucat-o el însuși, a zvîrlit-o pe un pat și i-a poruncit lui Robin să se apuce de treabă. Acesta s-a supus fără întîrziere, după ce cavalerul și-a alungat servitorii și a rămas numai el în odaie. Stați puțin, spuse Francion, să-ți văd lungimea, grosimea și rotunzimea lăncii înainte de a te avînta la luptă, căci

după aceea va arăta ca vai de capul ei. Robin s-a oprit, iar Francion, după ce s-a uitat pe îndelete cum este înarmat, a jurat că ceva mai bun nu se poate afla și că nevasta nu va putea spune că are de-a face cu un dușman care nu știe să sară la luptă, un dușman nevrednic să te încaieri cu el. Atunci, viteazul a reluat bătălia și încerca o plăcere la fel de mare ca și Francion care privea. După ce totul s-a isprăvit, gentilomul nostru a spus : mergi foarte bine, atîta doar că spre sfîrșit ești cam greoi te miști cam încet ; fii mai iute, mai sprinten, spre binele amîndurora. Altfel, nimic de zis, iar ceea ce ați făcut aici sub ochii mei să vă lege pe vecie. Părerea mea este că nu aveți de ce vă plînge nici unul, nici celălalt.

Apoi a coborît urmat de cei doi cărora voi să le plătească pentru găzduire. Au socotit ce le datorează, Francion le-a plătit tot și, pe deasupra, le-a dăruit șase sau șapte pistoli, ca să-și amintească de el și, de dragul lui, să înăbușe orice fel de dușmănie ; le-a făgăduit că într-o zi le va mai dărui ceva, dacă va afla că nu s-au mai certat ca altădată. I-a amenințat, în schimb, că de va descoperi că s-au mai certat cumva, se va întoarce și-i va pedepsi foarte aspru. Se spune că dojenile lui au fost de mare folos și că de atunci cei doi s-au împăcat de minune.

Un bărbat care prînzise și el la han, văzîndu-l pe Francion cît este de darnic, l-a privit plin de respect și de admirație. Cînd l-a văzut că încalecă, a încălecat și el și, știind că au același drum, s-a arătat gata să-l însoțească. Primele cuvinte pe care le-a spus au fost laude privitoare la dărnicia lui ; de aici a trecut la zgîrcenie, despre care zicea că nu cunoaște exemplu mai bun decît cel al unui gentilom care locuia într-un sat unde aveau să doarmă a doua zi. Este cel mai mare zgîrcit de pe fața pămîntului, spuse el mai departe, supușii lui sînt cum nu se poate mai nenorociți cu un asemenea stăpîn, nu știe cum să-i mai jefuiască. Anul trecut le-a spus că trebuie să se ducă la război ca să-și slujească regele și că are nevoie de doi cai voinici : dar nu s-a dus la război, ci a petrecut două luni la curte.

Ar fi fost în stare să trimită peste ei soldații din trupa unui prieten, numai așa din răutate, dar s-a gîndit la cîștigul lui, căci era mai bine să-i jupoaie el însuși

și nu i-ar fi plăcut să-i vadă atît de săraci încît să nu mai aibă ce lua de la ei. Cu greu și-ar putea închipui cineva cît îi bate, și cum îi pune să plătească dacă au adunat cîțiva butuci din preajma pădurii lui. Cînd are muncitori cu ziua, pune în urmă un ceas pe care-l are în casă, și-i face să muncească măcar încă două ceasuri mai mult decît în altă parte. Își hrănește slugile cum nu se poate mai prost și nu s-a găsit nimeni pînă acum care să se poată lăuda că s-a ospătat în casa lui. Cînd prietenii (de cumva va fi avînd așa ceva) vin la el prin ușa din față, de frică să nu fie silit să-i lase să intre, el iese pe ușa din dos, și se duce să se plimbe cît mai departe de casă ca să nu poată fi găsit. Cînd copiii s-au făcut mari, el a început să se plîngă, spre deosebire de toți părinții care sînt bucuroși că le-au crescut copiii, căci nădăjduiesc să le aducă mulțumire cînd se vor căsători sau vor deveni cine știe ce merite alese, ce daruri nemaiîntîlnite. Pentru el pricina de supărare era că de acum încolo va trebui mai multă stofă pentru haine. El nu se îmbrăca decît duminica și la sărbători, cînd se arăta în biserica satului, și chiar și atunci pune peste haine un fel de surtuc de pînză de cum se întoarce acasă și de abia de îndrăznește să se miște de teamă să nu le tocească pe undeva. În zilele de lucru nu se acoperă decît cu niște zdrențe. Mi se pare, zise Francion, că ați spus că este un gentilom, credeți oare că i se cuvine acest titlu de vreme ce duce o viață atît de păcătoasă ? Una din podoabele cele mai de seamă ale nobleței este dărnicia, domnule, răspunse cel care-l însoțea ; am greșit, într-adevăr, numindu-l gentilom, deși are mai multe moșii : căci nici măcar nu este nobil din neam. Tatăl lui era unul din cei mai mari cămătari din Franța, iar treaba lui de căpătîi era să stoarcă dări de la oameni, pe toate căile, și astfel să mai cîștige ceva. Totuși, copiii celui de care vorbeam, un băiat și o fată, de douăzeci și de optsprezece ani, nu au nimic de-a face cu cei din neamul lor. Au suflete bune și este păcat că tatăl lor nu face nimic ca să-i ajute. Fata este foarte frumoasă și are tot ce-i trebuie ca să fie înconjurată de admiratori : dar ce folos, nimeni nu se poate apropia de ea să-i vorbească, de vreme ce nu se desparte de maică-sa, care n-o lasă la petreceri, mai ales că ar costa prea mult ca

s-o îmbrace cum trebuie. Dar asta nu este tot, căci domnului du Buisson (acesta este numele tatălui) îi este atît de teamă să scoată banii din pungă, încît nici nu vrea să audă de măritiș. Băiatul o duce la fel de greu, și cu voia și fără voia lui, căci nici măcar nu dorește să iasă și să se întîlnească cu tineri de seama lui de vreme ce nu are nici suită cumsecade ca să iasă în lume, nici bani pentru joc și petreceri. De curînd i-a făcut una bună cărpănosului său părinte, care, fiind bolnav, nu putea merge la oraș să ducă o sumă mare de bani pe care o datora unui negustor care-l hărțuia zi de zi. A fost silit, spre marea lui părere de rău, să-l trimită pe băiat, căci el abia de are încredere în el însuși cînd este vorba de averea lui. Băiatul, ispitit de metalul aducător de bucurie pe care avea atît de rar prilejul să-l atingă, s-a hotărît să-l păstreze pentru sine ; în loc să-l ducă unde i se poruncise, l-a îngropat în mijlocul cîmpului, s-a dus să-și vîndă calul și mantia, apoi s-a dus la tatăl lui spunîndu-i că s-a întîlnit cu niște tîlhari care-i furaseră banii, mantia și calul : vă închipuiți cît de mare a fost supărarea lui du Buisson, nu știa pe cine să se răzbune și, în cele din urmă, toată mînia s-a revărsat asupra băiatului, i-a tras o bătaie zdravănă, după ce i-a spus că este un neisprăvit, că a plecat prea tîrziu, că n-o luase pe drumul mare unde s-ar fi putut găsi cineva care să-l ajute. A cerut judecătorului să afle cine sînt hoții. Un arcaș, care știa cît era de mare calul și ce culoare avea părul, l-a căutat pînă l-a găsit ; l-a văzut într-un oraș din apropiere tocmai cînd era dus la adăpat. S-a luat după el și a ajuns la o casă unde l-a întrebat pe stăpîn cine i-l vînduse. Omul a spus că cineva despre care nu știe nici ce este nici cum îl cheamă, dar că, dacă l-ar întîlni, l-ar recunoaște cu ușurință. Spre nenorocirea lui, băiatul a trecut pe acolo, iar burghezul a spus numaidecît arcașului, ăsta este, fără nici o îndoială, puneți mîna pe el. Să nu te înșeli cumva, îi zise arcașul, căci este chiar fiul celui ce și-a pierdut calul ; ba nu, chiar el mi l-a vîndut, zise celălalt. Arcașul s-a mulțumit cu cele aflate și s-a dus să-i spună lui du Buisson, care l-a pus pe burghez de față cu fiul său. Băiatul n-a mai

avut încotro și, temîndu-se de mînia părintelui său, a ieșit pe furiș din castel, s-a dus, așa cum vă închipuiți, să-și caute banii, apoi și-a luat lumea în cap, căci de atunci nu l-a mai văzut nimeni. Cîndva va trebui totuși să se întoarcă, fie chiar și numai pentru a-și primi partea din moștenirea lăsată de bătrînul zgîrcit care, oricît de bogat ar fi, tot va muri într-o zi. Ce e de haram, de haram se duce. Averea adunată pe căi necinstite, într-o zi ajunge să fie irosită fără rost. Cînd va ajunge pe mîna tînărului nu este nevoie să ne mai întrebăm cum o va risipi ; de aici trebuie să tragem învățătura că nu este înțelept să aduni bani peste bani, căci rămîn de izbeliște cînd nici nu te gîndești. Eu nici nu știu pe cine să osîndesc, pe tată sau pe fiu, amîndoi și-au încălcat îndatoririle, dar nu pot spune că nu-mi dau seama că greșeala vine mai întîi de la tată, care, prin zgîrcenia lui, parcă l-a împins pe băiat să-i fure ceea ce nu a vrut să-i dea de bună voie. Cerul a făcut să aibă un copil cu năravuri din astea și să-l pedepsească pentru zgîrcenia lui. S-ar putea să fie așa, a zis Francion, și cred că tot cerul m-a trimis și pe mine, pe pămînt, ca să-l pedepsesc și eu. Vă jur că am să fac tot ce se poate, căci mintea mea va scorni ea ceva. Spuneți-mi numai ce mai știți despre el. Știu multe, domnule, răspunse celălalt, fiindcă locuiesc la o leghe depărtare de castel, așa că știu totul despre neamul lui, despre faptele lui, căci le-am aflat de la un slujitor care vine adesea pe la mine. Vă rog să-mi povestiți totul, fără să uitați ceva, spuse din nou Francion, și atunci cel care-l însoțea a spus tot ce auzise. Apoi, Francion a spus : am să-l fac eu să plătească după fapta lui ; nu cumva, culme a tuturor păcatelor, este și trufaș ? Nu cumva este bucuros să se creadă despre el că se trage din neamul cel mai nobil ? Chiar așa este, răspunse celălalt ; chiar dacă ați fi trăit împreună cu el nu l-ați fi cunoscut mai bine. Ține morțiș să fie luat drept gentilom și, pe vremuri, i-a bătut măr pe niște țărani care spuseseră că nu este și că ar trebui pus să plătească dări ca toți oamenii de rînd ; ticălosul, zise Francion, așa nu merge treaba. Îl fac eu nobil, orice ar zice el, căci știu prea bine că nu se va învoi la cele ce am de gînd să fac.

Tot vorbind ei așa, au ajuns la un pîlc de copaci în spatele cărora au auzit un zgomot, de parcă ar fi fost niște inși care băteau pe cineva. Marchizul nostru, care vrea să știe totul și să pedepsească toate nelegiuirile care se săvîrșesc, dă pinteni calului și, urmat de oamenii lui, se duce într-acolo ; vede patru tîlhari voinici care-l apucaseră de guler pe un tînăr gentilom pe care-l dăduseră jos de pe cal. Nu-i dădeau drumul deși Francion se apropiase, și fiindcă tînărul nu voia să-i urmeze, îl tîrau după ei pe pămînt. Ce vreți să-i faceți omului acestuia, blestematilor, zise Francion. Asta nu vă privește, răspunse unul dintre ei, aflați doar că nu ne abatem de la legi. Ce lege, care este aceea care vă dă voie să vă purtați astfel cu oamenii cinstiți ? dați-i drumul chiar acum, că de nu, vă veți căi. Domnule, a zis altul, vă rugăm să ne lăsați să ne facem datoria, sîntem oamenii legii : trebuie să-l ducem pe omul acesta la închisoare pentru datorii neplătite. Doar pentru atîta lucru, răspunse Francion, orice ar fi, nu va ajunge acolo. Apoi trase sabia din teacă, iar cei ce-l însoțeau l-au urmat : s-au năpustit asupra oamenilor legii atît de năprasnic încît aceștia au fost siliți să-i dea drumul tînărului și s-o ia la sănătoasa. Vecinul zgîrcitului s-a apropiat de el și i-a spus lui Francion : Domnule, cel pe care l-ați ajutat este tînărul du Buisson. Foarte bine, spuse marchizul, sînt bucuros să-l întîlnesc. Tînărul a venit să-i mulțumească în niște cuvinte care lăsau să se vadă ce suflet bun are : aceasta l-a îndemnat pe Francion să se poarte cît mai blînd cu el. La întrebat dacă într-adevăr pentru datorii oamenii aceia voiau să-l ducă la închisoare, du Buisson a răspuns că da, căci, întrucît tatăl lui nu-i dădea nici un ban fusese silit să împrumute de la un bancher care, avînd nevoie de bani, îl hărțuia întruna să i-i dea înapoi.

Vorbind despre toate acestea, ajunseră într-un orășel unde aveau de gînd să cineze și să doarmă. La hanul la care au tras au întîlnit doi bărbați care stăteau la masă și beau. Unul, cu nasul roșu ca racul, după ce s-a uitat lung la tînărul du Buisson, îi făcu semn tovarășului său. S-au apucat să ciocnească mai ceva decît înainte, stîrnindu-și setea cu niște felii de șuncă ; ia ascultă, zicea unul ridicînd paharul, grefier al pivniții

din burdihanul meu, pregăteşte-te să-l înscrii pe ereticul pe care ţi-l trimit acum. Prietene, urmă el după ce a băut, te chem în faţa tronului lui Bachus ca să-mi spui de ce nu bei cînd prietenii te poftesc s-o faci. N-am să vin, răspunse celălalt, chiar de-ar fi să-mi arăţi un cusur pentru care va trebui să plătesc. Nici nu poate fi vorba, spuse cel dintîi, vreau acte bine întocmite şi iscălite de servitorul din acest han, cum că eu am băut mai mult decît dumneata. Uite o carafă care, după cîte mi se pare mie, nu seamănă cu cea întîlnită de obicei în acest oraş, spuse celălalt, este cam mică, aş zice eu, iar vinul nu face două parale. Vreau acte întărite cu peceţi ca să fiu dezlegat de învoiala de mai înainte cînd am primit să plătesc şase gologani, căci nu face decît patru.

I-au dat aşa înainte, iar Francion, care îi asculta, ar fi jurat că sînt oameni ai legii, judecînd după înfăţişare şi cuvintele avocăţeşti ce le ieşeau la tot pasul din gură, şi, pe deasupra, pricepuse că au ceva împotriva lui du Buisson. Ca să vadă dacă este adevărat, îl lăsă pe tovarăşul său singur, într-o sală alăturată, şi ieşi împreună cu toţi oamenii lui prefăcîndu-se că vrea să vadă nu ştiu ce ciudăţenie din oraş. Numaidecît, cei doi oameni ai legii care, cu siguranţă, plănuiau să-l ducă pe du Buisson la închisoare, se luară după el şi, după ce i-au arătat cine sînt, au dat să-şi facă meseria. Însă Francion şi oamenii lui s-au întors numaidecît, i-au împiedicat să meargă mai departe şi, închizînd uşile, le-au spus că sînt în mîna lor, că de ar vrea, i-ar putea ucide. Bieţii poliţai cerură îndurare lui Francion şi lui du Buisson arătîndu-le că nu voiseră să facă decît ce li se poruncise. Sînteţi nişte ticăloşi care habar n-aveţi de meserie, răspunse Francion, o să vă învăţ eu cum să v-o faceţi : Un poliţai care-şi cunoaşte meseria vorbeşte folosind cuvinte avocăţeşti de faţă cu prietenii celui pe care vor să-l prindă ? nu credeţi că asta mi-a fost de ajuns ca să-mi dau seama cine sînteţi ?

Asta v-a făcut să daţi greş, dar mă bucur foarte mult căci totul a fost spre binele acestui tînăr. Dar, ia spuneţi, cine v-a cerut să-l zvîrliţi în închisoare ? Un negustor din oraşul acesta, domnule, a spus unul din cei doi.

Ah, îl știu bine, zise du Buisson, este un hoțoman. Îmi vindea foarte scump niște stofe proaste, apoi trimitea la mine pe unul care mi le cumpăra pe nimic, cu bani dați chiar de el. Pot să pun prinsoare că făcea în așa fel încît totul să se întoarcă în prăvălia lui. Mie nu-mi pasă de asta, dacă aveam ce cheltui atunci, iar la viitor nu mă gîndeam. Toată lumea voia să-mi dea bani cu împrumut căci se bizuiau pe averea tatălui meu. Francion, după ce spuse o vorbă la urechea lui du Buisson, a poruncit unei slugi de la han să se ducă acasă la negustor și să-i spună din partea celor doi portărei că tînărul gentilom care îi datora bani era gata să-i plătească și să vină fără întîrziere la han. Cînd sosi negustorul, fu adusă cina, și el, ca și portăreii, s-au așezat să mănînce alături de ceilalți : avea să-și primească banii după-masă. Au băut cu toții pînă ce aburii vinului începură să li se urce la cap. Francion dă unui servitor un praf pe care-l adusese cu el printre alte lucruri nemaivăzute, care praf, vărsat în vinul băut la urmă, i-a moleșit atît de tare încît păreau mai curînd niște vite decît oameni. Vorbeau fără șir și puteai să faci ce vrei din ei că nici măcar nu și-ar fi dat seama. Văzîndu-i în halul acesta, Francion i-a scotocit prin buzunare, a luat polițele pe care negustorul le adusese cu el, petițiile și hotărîrile de aducere pe care le aveau portăreii asupra lor, apoi le-a ars toate în fața lui du Buisson care i-a mulțumit de o mie de ori pentru marea bucurie pe care i-a făcut-o.

Atunci Francion l-a chemat pe hangiu și i s-a plîns că-i dăduse niște vin atît de amestecat, încît bieții crășeni, neobișnuiți cu băutura, cum erau cei din suita lui, se îmbătaseră deși nu băuseră mai mult decît ceilalți. Sînt niște cheflii, domnule, răspunse el, cel puțin cei doi portărei asta sînt. Erau pe jumătate beți cînd i-ați poftit la masa dumneavoastră ; nu vă amintiți că atunci cînd ați sosit beau și mîncau împreună ? Trebuie să trimit vorbă nevestelor lor să vină să-i ia acasă. Iar pe el, și-l arătă pe negustor, mă voi căzni să-l duc chiar eu.

Apoi îl trimise pe un servitor după nevestele portăreilor. Spre mirarea tuturor, femeile sosiră numaidecît, iar ce-a urmat a fost vesel de tot. Și-au acoperit bărbații de sudălmi în timp ce-i duceau acasă, și turbau

văzînd că nu pot scoate de la ei nici o vorbă ca lumea. Cît despre negustor, cînd a ajuns acasă, nevastă-sa l-a întrebat dacă are banii ce-i erau datorați ; dar fiindcă el nu era atît de toropit ca ceilalți, simți nevoia să-i spună că face pe viteaza și, punînd mîna pe un ciomag, îi trase o bătaie soră cu moartea. Totuși, nu-și dădea seama dacă a primit sau nu banii și nu descoperise încă furtul hîrtiilor.

A doua zi, văzînd că fusese jefuit, s-a dus fuga la cîrciumă, însă oaspeții din ajun nu mai erau acolo. Plecaseră dis-de-dimineață ghicind cele ce avea să se întîmple, așa că negustorul a învățat pe punga lui să nu mai înșele tineretul și nici să nu-i mai împrumute bani pe care să-i irosească pe petreceri.

Cînd au ieșit din oraș, Francion l-a întrebat pe du Buisson pe ce drum voia s-o apuce. Pe un altul decît pe cel pe care o luați dumneavoastră, răspunse el, căci dumneavoastră vă îndreptați către castelul tatălui meu în fața căruia nu m-aș încumeta să mă arăt. I-am luat banii și i-am tocat la Curte, acum mă duc la un gentilom din ținutul acesta care mă va primi cu bucurie în casa lui, căci este nașul meu ; bine, zise Francion, dacă tot umbli pe drumuri, caută să vii în Italia, peste cîtva timp mă vei găsi, acolo fără îndoială, și-o să-ți petreci timpul mai plăcut decît oriunde pe lumea asta. Îmi place firea dumitale și doresc să te cunosc mai bine. Apoi l-a îmbrățișat prietenește și l-a lăsat s-o ia pe unde a vrut el. Cel care-i vorbise despre bătrînul du Buisson l-a însoțit mai departe și nu l-a părăsit pînă ce nu l-a dus pînă într-un loc de unde se vedea castelul zgîrcitului. Despărțindu-se de el, Francion i-a făgăduit să-i dea veşti despre ceea ce avea să facă și a plecat înspre castel după ce s-a gătit și și-a pus cea mai frumoasă mantie pe care o avea în cufere, ca să se vadă bine care-i este rangul.

SFÎRȘITUL CELEI DE A ȘAPTEA CĂRȚI

A NOUA [1] CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Acest viteaz cavaler ale cărui isprăvi le urmărim pas cu pas, ajunge în cele din urmă la poarta castelului zgîrcitului [2]. Ar fi trimis înainte un om să-i spună că va sosi, dar se temea ca bătrînul, aflînd de oaspeți, să nu se ascundă și să nu mai aibă cu cine sta de vorbă. A intrat așadar în camera cea mare unde zgîrcitul stătea și citea într-o carte de agricultură ce ar mai fi putut face ca să scoată mai mult de pe pămînturile lui. Domnule, zise Francion, dorința arzătoare de a vă vedea și de a vă arăta cît de mult țin să vă slujesc m-a silit să mă abat din drumul pe care treburile mele m-au făcut să pornesc și m-a împins să mă încumet pînă aici. Vă rog să-mi spuneți cine sînteți, zise atunci seniorul du Buisson, căci nu v-am mai văzut niciodată. Eu vă cunosc foarte bine, căci sînteți vestit pînă departe. Mă numesc Francion, marchiz de la Porte : vă sînt rudă foarte apropiată și vă voi spune cum. Apoi i-a înșirat o genealogie potrivită la ceea ce auzise de la vecin și, deși bătrînul și-a dat seama că nu totul este adevărat, și-a băgat în cap că este, atît era de bucuros că un marchiz cu un alai atît de mare spunea, nesilit de nimeni, că este văr cu el, nădăjduind să-și dovedească în felul acesta obîrșia nobilă în fața celor ce nu voiau s-o creadă. După ce i-a arătat lui Francion cît de mulțumit este să-l cunoască, primele vorbe prin care a vrut să se arate îndatoritor au fost : n-ați venit niciodată prin locurile acestea, nici dumneavoastră nici cei care vă însoțesc, și-mi închipui că nu știți nici măcar unde ați putea să trageți. Trebuie să le arăt un han unde vor putea dormi și vor putea duce și caii, un om de-al meu o să le spună cum ajung acolo. Văzînd că du Buisson are de gînd să se poarte după obiceiul lui de zgîrcit, s-a gîndit să-l împiedice și i-a zis : Am tot timpul nevoie de servitori, nu trebuie să se depărteze de mine, nu le dau voie ; iar caii nu i-aș lăsa singuri într-un han, dealtfel vă rog să mă credeți că sînt atît de istoviți încît nu mai au putere să ajungă pînă acolo. Francion a izbu-

tit astfel să se ferească de această primă lovitură. Aici o să cinați foarte prost, îi spuse seniorul du Buisson cînd slugile lui au pus pe masă o ciozvîrtă de oaie și niște salată. Nu am decît ce mîncăm noi de obicei. N-am știut că veți veni, căci de aș fi știut, aș fi pus să se pregătească ceva mai bun : din păcate, soția mea zace bolnavă în pat, și doar ea se pricepe la bucătărie și pune mîna să facă. Nu este nici o grabă, zise Francion, aveți tot timpul să puneți să se pregătească ce vreți dumneavoastră : Dealtfel, dacă aveți niște carne ceva mai bună decît aceea care a fost pusă pe masă, vă rog să spuneți să o aducă, căci pe asta n-o pot mînca. Cînd veneam încoace v-am văzut curtea de păsări, este una din cele mai mari care se văd în Franța. Dacă n-aș ști că aveți de toate din belșug, nu v-aș necăji cu mofturile mele. Doamne, era să uit, cineva din partea locului cu care m-am întîlnit pe drum mi-a spus că în sat se află un om care merge tot timpul la vînătoare și că își vinde prada celor care vor s-o cumpere. Ar fi bine să trimiteți la el după niște potîrnichi și vreun alt vînat. Zgîrcitul a fost silit să facă întocmai ce i-a cerut Francion, nu îndrăznea să se împotrivească, zicîndu-și că doar în seara aceea va cheltui atîta și că, a doua zi, musafirul va porni din nou la drum. Dar mare i-a fost mirarea cînd a văzut cît de greșit socotise. Francion îi spuse, dragă vere, nu vă mai frămîntați mintea văzînd că nu mă puteți primi acum așa cum ați dori dumneavoastră. În zilele următoare vom mînca mai bine : veți avea tot timpul să căutați și vînat. Îmi place atît de mult să stăm de vorbă, încît cu greu mă voi urni de aici. Cum dracu', își zicea du Buisson în sinea lui, o să-l hrănesc eu atîta vreme pe omul acesta împreună cu suita lui ? ah ! las' că am eu grijă. Ba mai crede și că am să-l hrănesc mai bine decît astăzi, cum ar fi cu putință una ca asta ? i-o fi trecînd prin cap să mă sărăcească ? un om de-al lui, care și-a băgat nasul pe la bucătărie, a a cerut atît de mult unt, atîta măduvă, mirodenii și alte ierburi ca să pregătească carnea, încît doar pentru cina aceasta mi s-au dus toate proviziile. Apoi, cu acest gînd, i-a spus lui Francion că-l sfătuiește să plece chiar a doua zi dimineață ca să-și sfîrșească această călătorie cît ține vremea bună, căci săptămîna viitoare îi va fi foarte greu,

pe cîmp, cu ploile care vor cădea așa cum se arată în almanahul preotului din Millmonts[3], care nu minte niciodată. Lasă vere, nu este nici o grabă ! răspunse Francion, dacă săptămîna viitoare este vreme proastă, nu plec : aștept cealaltă săptămînă. Nu așa, vere, zise du Buisson, căci peste cincisprezece zile vor fi niște furtuni năprasnice. Nu face nimic, zise Francion, o să am răbdare pînă peste o lună : ce-mi pasă, nu-i nici un zor. A, să nu uit, cînd va fi să plec, va trebui să-mi împrumutați patru cai ; am nevoie de ei nu numai ca să-mi tragă o cărucioară, pe care chiar de mîine am să cer să mi-o facă aici ca să-mi car bagajele, prea grele pentru calul meu de povară, dar și ca să aibă servitorii pe ce încăleca, deoarece nu mai pot merge pe jos. Mă veți îndatora, de asemenea, împrumutîndu-mi vreo mie trei-patru sute de livre de care am mare nevoie, căci, plecînd de acasă, nu m-am gîndit că voi ajunge atît de departe și n-am luat destui bani la mine.

Cuvintele acestea se înfigeau în inima seniorului du Buisson ca niște pumnale. După ce s-a sfîrșit cina, l-a dus pe Francion la culcare și le-a arătat și celor din suita lui unde să se culce, apoi s-a dus să stea de vorbă cu nevasta pe care nici n-o arătase musafirului, mai ales că își închipuia că femeia dormea de mult. Găsind-o trează, i-a povestit despre noua lui rudă și despre cît de scump îl costă rudenia asta. Ah, draga mea, nu știu ce dracu' fel de marchiz o fi, dar știu că un nerușinat mai mare n-am mai întîlnit vreodată : Se poartă cu mine mai ceva decît dacă mi-ar fi frate și parcă toată viața n-ar fi făcut altceva decît să fi stat de vorbă cu mine. Îmi spune ce chefuri are și vrea să-i fie îndeplinite. Schimbă în casa mea tot ce nu este pe placul lui. Mă pune să fac cheltuieli nesăbuite și poruncește slugilor mele de parcă l-aș fi pus eu în locul meu. Dacă mai stă mult, mă tem să nu vrea să fie cu adevărat stăpîn și, pînă la urmă, să nu ne alunge cumva de aici. Ce cîștigi tu din rudenia asta ? îl întrebă nevasta, de ce l-ai lăsat să rămînă la noi ? Eu cred că este unul din aceia care umblă după chilipir. Pot să jur că a venit cu gînd să ne jefuiască. Dacă ai ști cît este de chipeș, urmă zgîrcitul, n-ai mai crede așa ceva. Are un alai de gentilomi și de lachei îmbrăcați

ca la curtea regelui, și se vede bine că nu și l-a făcut la repezeală ca cei care vor, deodată, să se dea drept nobili, ca să poată da cine știe ce lovitură tîlhărească. Cu toate acestea n-am de gînd să-l găzduiesc decît o noapte, chiar de-ar fi mai mult decît vărul meu primar. Nu-mi va fi mai bine cînd toată lumea va afla că stă aici de multă vreme și că-mi este rudă : dimpotrivă, cea mai mare parte din averea mea se va irosi. Mai mult cîștig și mai puțină cinste, vorba tatălui meu. Dacă ai sînge de marchiz, nu înseamnă că o duci mai bine ; orice ar fi, dacă-l hrănesc mai bine, tot atîta rudă îi sînt ; iar dacă-i dau mai prost să mănînce, n-am să-i fiu mai puțină rudă. Acum, adevărul este că n-aș îndrăzni să-l dau afară cu sila : dar voi găsi eu ceva mai blînd ca să-l fac să plece fără să-l nemulțumesc. Mîine mă voi preface că am un proces pentru care trebuie să mă duc la oraș. Tu ai să te faci mai bolnavă decît ești, iar de vei fi întrebată ce să i se dea de mîncare, ai să te faci că ți-ai pierdut mințile, că nu mai judeci ; așa că, văzînd că eu lipsesc atîta vreme și că nu ne poate vedea nici pe mine, nici pe tine, va fi, fără îndoială, silit să plece. Iar servitorii să știe că nu trebuie să-l lase să ne ia caii cum a spus că are de gînd să facă. Doamna du Buisson a fost întru totul de părerea soțului, care a lăsat-o și s-a dus să se culce în altă odaie.

În acest timp, fata lui, care de multă vreme era curtată de un frumos și tînăr gentilom, îi trimise vorbă acestuia că se ivise un foarte bun prilej să-și înfăptuiască planurile, întrucît mama era bolnavă, iar ea nu va mai putea fi ținută din scurt ca de obicei; căci sosise un gentilom care trăsese la ei și care răsturnase casa pe dos. Îndrăgostitul se și înființă la castel și, spre norocul lui, fusese luat drept slujitorul lui Francion, căci era de aceeași statură. Frumoasa se închise cu el într-o cameră ce se afla între aceea a așa-zisului marchiz și cea a tatălui. Războiul dragostei le plăcea atît de mult, încît îl reîncepeau ori de cîte ori lucrul acesta era cu putință. Zgîlțîiau patul atît de tare încît tatăl îi putea auzi foarte bine, drept care n-a închis ochii toată noaptea. Neliniștea îl frămînta prea din cale afară : nu se gîndea decît la ce-i spusese nevasta, iar uneori neîncrederea era împinsă atît de de-

parte, încît credea şi el că Francion trebuie să fie vreun hoţ care-şi pusese în cap să fure tot ce va găsi prin casă. Chiar mîine trimit după poliţai să vină cu arcaşii ca să-l ridice pe ăsta de aici, îşi zicea el cuprins de furie : O să fie prins ca o pasăre în laţ. Prost mai sînt dacă mă cred mai şiret decît pezevenchiul ăsta, poate că pînă acum a şi furat tot ce i-a căzut la mînă şi a şters-o. Ticălosul, m-a sărăcit : nu mai e nimic de făcut. Tocmai atunci fata şi iubitul ei, împreunîndu-se încă o dată, au zguduit patul atît de zdravăn încît bătrînul a auzit foarte bine zgomotul. Nu ştia că ea se culcase acolo, căci dăduse anume această odaie slujitorului lui Francion. Dar fiindcă în ea se afla un cufăr unde îşi ţinea el hainele cele mai scumpe, şi-a închipuit că zgomotul pe care-l auzise este făcut de oaspeţi, care voiau să deschidă lada şi s-o golească. A ascultat cu mare băgare de seamă, dar n-a mai auzit nimic. Apoi, prin nu ştiu ce schimbare a gîndurilor, a început să se învinuiască de prea multă bănuială şi, ieşind tiptil din odaie, s-a dus să vadă dacă toate uşile sînt bine închise şi dacă toată lumea doarme. Cînd ieşi în curte, l-au cuprins tot felul de spaime. Mai întîi i s-a părut că vede nişte oameni coborînd pe o scară de la o fereastră şi se întorcea la tot pasul să vadă dacă nu cumva este cineva în spate gata să-l ucidă. Pînă la urmă şi-a dat seama că-şi face gînduri de pomană, aşa că a luat-o spre odaia lui unde, de-abia ce-a intrat, că a şi auzit zgomotul de mai înainte. Văzînd că nu s-a înşelat şi că nu fusese doar o părere, s-a apropiat de zid şi a ascultat tot ce se întîmpla în camera de alături. Tînărul îndrăgostit, înnebunit de patimă, îi spunea iubitei, ce zici, se află ceva pe lumea asta care să nu fie înfrînt prin stăruinţă ? am izbutit să deschid ceva cum nu se poate mai bine închis, de acum încolo nimic nu-mi mai stă în cale.

Cînd cineva ros de bănuieli aude cuvinte din acestea, care pot să spună mai multe lucruri, le dă el sensul care se potriveşte cu gîndurile lui. Cel ce se crede duşmănit de toată lumea, se vede hulit şi păgubit la tot pasul. Închipuirea oamenilor este îndrumată de patimi, şi nu văd decît ceea ce le place lor sau ceea ce nădăjduiesc să aibă. Lucrul se întîlneşte cu deosebire la cei zgîrciţi, care, dacă văd doi oameni stînd de vorbă, cred că pun la cale

să-l jefuiască pe el. Seniorul du Buisson, cel mai mare cărpănos de pe pămînt, avea această frumoasă fire, drept care, auzind vorbele iubitului fiicei sale, le-a dezlegat așa cum îl îndemnau bănuielile lui. Și-a zis numaidecît că cineva se căznește să-i deschidă cufărul, iar furia a pus cu totul stăpînire pe sufletul lui cînd tînărul gentilom a urmat spunînd : De acum încolo nu mai am nici o pricină de supărare, căci am tot ce poate fi mai de preț în casa asta. Dar uite că nu m-am gîndit că se face ziuă. Mă tem să nu fiu prins asupra faptului dacă nu plec chiar acum. Aș putea oare să mă cațăr pe zid ? nu-mi pot da seama. Așa este, adevăr grăita-i, își zise du Buisson, ai pus mîna pe tot ce este mai scump în casa asta, de vreme ce mi-ai luat ce adunasem în cufăr, dar n-o să-l poți lua cu tine, căci am să te împiedic.

A luat așadar o hotărîre mare, și, înarmat cu sabia, a venit la ușa camerei pe care era cît pe-aci s-o spargă dînd cu piciorul în ea. Francion, care dormise dus toată noaptea și nu auzise cum se cutremura patul, s-a trezit și s-a dus să vadă cine face atîta zarvă. Cînd și-a dat seama, după vorbă, că este du Buisson, l-a întrebat care este pricina supărării. Cum așa, n-am de ce să mă supăr ? înăuntru, în camera asta, se află unul din servitorii dumneavoastră care mi-a furat tot ce strînsesem într-un cufăr. Nu-mi vine să crèd, răspunse Francion, printre oamenii mei nu se află nici unul care să nu-mi fie foarte credincios. Să vedem, totuși, dacă ce spuneți dumneavoastră este adevărat, îl voi pedepsi chiar eu, și încă foarte aspru. În timp ce Francion spunea aceste cuvinte, du Buisson a chemat un servitor cu o făclie, iar fata, după ce și-a ascuns iubitul sub pat, și-a îmbrăcat fusta și a venit să deschidă frecîndu-se la ochi de parcă atunci s-ar fi trezit. Tatăl este uluit cînd o vede și o întreabă dacă n-a auzit zgomote în camera ei. Ea a răspuns că nu. Totuși, du Buisson a scotocit peste tot, iar la sfîrșit s-a uitat și sub pat unde dă cu ochii de tînărul pe care-l cunoștea, căci erau vecini. A socotit că se află acolo ca să fure boarfele din cufăr și nici nu i-a trecut prin cap că venise să fure cinstea fiicei sale, dacă nu s-ar fi dat el însuși de gol, închipuindu-și că nu mai are încotro : Domnule, a zis ti-

nărul, vă rog să iertați greșeala la care m-a împins dragostea. Știți bine că sînt dintr-un neam destul de bun ca să vă pot fi ginere. Domnișoara, fiica dumneavoastră, nu mi s-a împotrivit ; faceți-mi cinstea și îndrăgiți-mă și dumneavoastră. Domnul du Buisson nu l-a lăsat să sfîrșească ; mînia lui nu mai cunoștea margini și, dacă n-ar fi fost Francion să-l țină de braț, ar fi băgat sabia în trupul tînărului. Cum așa, îi zise el, te-ai încumetat să vii să-mi necinstești casa ? te fac eu să te căiești. Domnule, zise apoi întorcîndu-se către Francion, vă rog să-mi dați drumul dacă vreți să-mi arătați cît de cît că-mi sînteți prieten. Lăsați-mă să mă răzbun pe ticălosul acesta care de mîna mea trebuie să moară. Și trebuie s-o ucid și pe păcătoasa asta pe care mai bine n-o aduceam pe lume. Vere dragă, spuse Francion, atîta vreme cît voi fi eu aici, nu le veți face nici un rău : N-aș putea îndura una ca asta, fiindcă nu aveți de ce să-i pedepsiți. Vreau să fiu apărătorul unei pricini atît de drepte cum este aceasta a lor. Apucă sabia din mîna lui du Buisson, care nu avea puterea lui, și-i arătă că împotriva celor întîmplate nu mai era altceva de făcut decît să-și dea binecuvîntarea și că, dacă nu și-ar da-o, ar fi pricina necinstei de care se temea că are să cadă asupra casei lui. După ce a cugetat puțin, du Buisson și-a înfrînt mînia și s-a așezat într-un jilț lîngă Francion care, luîndu-l prietenește de mînă, i-a vorbit astfel : Dragă vere, îmi sînteți atît de drag încît pretutindeni și oricînd voi căuta prilejul să v-o dovedesc : Dovada cea mai mare pe care v-aș putea-o da este aceea de a nu căuta să vă măgulesc, deși oamenii ajung lesne la aceasta, căci așa sînt vremurile noastre. Vă voi spune deschis ce păcate aveți, nu ca să vă dojenesc cu dușmănie și să vă sporesc mînia, ci ca să vă ajut să fiți pe placul celor care nu vă iubesc. Să nu ne ascundem după deget, sînteți nemaipomenit de zgîrcit, iar zgîrcitul este urît de toată lumea, deoarece ascunde bunurile de care toată lumea are nevoie și pe care toți și le doresc. Nu le folosește în nici un fel. De la el nu cîștigi nimic, deoarece cumpără cît mai puțin, și nu ia pe cineva să-l slujească decît dacă nu mai are încotro. Nu-i răsplătește pe cei ce i-au slujit cu credință. Prietenii nu sînt niciodată bineveniți în casa lui.

Îi hrănește atît de prost, că prin asta le arată și dorința de a nu-i mai vedea pe acolo. Aveți toate aceste păcate. Nu v-o ascund. Scormoniți-vă sufletul cu asprimea celui care vrea să se judece pe sine. Vă veți da seama că nu vă învinuiesc de pomană. Și acum încercați să pricepeți dacă nu vă lipsiți de cea mai mare bucurie a vieții, aceea de a fi înconjurat de prieteni. Nu vă mai chinuiți atîta, căci adesea răbdați de foame lîngă atîtea bogății și vă temeți atît de tare să le cheltuiți încît nu îndrăzniți să cumpărați nici ceea ce vă este de mare trebuință. Însă lucrul cel mai rău este că-i siliți să se răzvrătească pe cei ce vă datoresc supunere și a căror voință trebuie să țină de a dumneavoastră. Îi împingeți la aceasta chiar și pe copiii dumneavoastră : Aveți un fiu ajuns la vîrsta de a ieși în lume, dar nu-i dați ceea ce averea dumneavoastră v-ar îngădui să-i dați. Aveți o fată vrednică să iubească și să fie iubită, cu toate acestea nici nu pomeniți de măritiș, încît a fost silită să se gîndească singură la ceea ce-i trebuie. Nu știu cine v-a spus una ca asta, îl întrerupse seniorul dù Buisson, dar sigur este că am ținut întotdeauna s-o mărit cu fiul unui negustor bogat, un cunoscut de-al meu. Ei, vedeți, asta este boala dumneavoastră ! reluă Francion, nu umblați decît după avere și nu căutați să aflați dacă cel după care vreți s-o dați este pe placul fetei ; dar să nu mai vorbim despre asta, căci și-a găsit singură bărbatul. Vă rog, pentru numele lui Dumnezeu, să vă dezbărați de firea asta sîcîitoare, căci doar pentru asta am venit aici. V-am lăsat să credeți că am chef să rămîn aici multă vreme, ca să vă bag la cheltuială. Dar eu n-am avut alt gînd decît să plec chiar mîine dimineață ; tot ce am spus a fost să văd dacă zgîrcenia dumneavoastră este atît de mare pe cît mi s-a povestit.

Apoi Francion i-a arătat din nou, mai pe înțelesul bătrînului, urîțenia păcatului său, pînă ce, îngrozindu-l, l-a hotărît să se scuture de el și să îmbrățișeze virtutea cea adevărată, căci i se spunea că de aici i se va trage fericirea, mai ales aceea de a se vedea respectat și îndrăgit de mulți oameni, care vor fi bucuroși să-l cunoască, și de a fi socotit, de acum înainte, cu adevărat nobil. A fă-

găduit că-şi va mărita fata cu alesul inimii ei, încît, la ziuă, Francion s-a despărţit prieteneşte de bătrîn şi şi-a urmat calea spre locul unde pornise.

Era pe la prînz cînd, trecînd printr-un desiş, s-a gîndit să se odihnească puţin la umbră, lîngă un izvor. Şi-a trimis toţi oamenii în satul vecin ca să pregătească masa şi nu şi-a oprit decît slujitorul cel mai apropiat care s-a îndepărtat şi el puţin în timp ce Francion, întins pe iarbă, a scos din buzunar portretul frumoasei Nays : Se spune că, lăsîndu-se în voia plăsmuirilor poetice, s-a jeluit aşa cum se poate citi prin romane. Ah ! portretul meu scump, cîte miracole închizi tu în tine, deşi eşti atît de mic ! Cum se poate ca numai cîteva culori puse laolaltă să aibă atîta farmec ? Nu eşti decît o plăsmuire, şi, cu toate acestea, trezeşti în mine o adevărată patimă. În zadar te ating şi te sărut, tot lemn rămîi şi, totuşi, privindu-te, simt în mine ceva neasemuit. Ce mi s-ar întîmpla oare dacă, într-o zi, aş strînge-o în braţe pe aceea ale cărei frumuseţi mi le înfăţişezi ? dragostea mi-ar fi nepărmurită şi mi-aş pierde cel puţin viaţa de vreme ce, în faţa ta, mi-am pierdut libertatea. Ah, frumoasa mea Nays, aş vrea să mă aflu în pragul morţii alături de tine.

În desiş se afla şi un gentilom de prin preajma locului ; stînd în spatele lui, îl auzea cum se văicăreşte şi, dorind să-l cunoască, s-a apropiat de el şi l-a întrebat : Ce portret avea în mînă de îi ţinea nişte cuvîntări atît de jalnice ? Domnule, răspunse Francion, îmi pare foarte rău că aţi auzit ce am spus : căci, dacă nu ştiţi ce înseamnă puterea dragostei, totul vi se va părea o nebunie fără rost. Dar celălalt, după ce i-a răspuns că ştie prea bine ce înseamnă puterea acestei patimi odată ce a pus stăpînire pe suflet, a vrut să vadă portretul frumoasei Nays şi a izbutit să afle de la Francion planul ce-şi făcuse să se ducă după ea. Bucuraţi-vă, i-a spus apoi, aţi şi sosit în locul unde vreţi s-o întîlniţi. Vă jur că am văzut-o şi mi s-a părut că este cea mai frumoasă femeie din lume. Francion a vrut să afle de la acest gentilom cu ce fel de alai sosise doamna : Cu un alai pe care trebuie să-l aibă cineva de rangul ei, îi răspunse el, iar printre cei ce o însoţesc se află şi un tînăr nobil pe nume Valere, care, după părerea mea, n-o iubeşte mai puţin decît o iubiţi dum-

neavoastră. Amîndoi fac pe bolnavii şi spun că au nevoie, chipurile, să bea cîtva timp nişte ape ca să se vindece, însă eu cred că nici nu se gîndesc să le înghită cînd li se aduc şi că le aruncă pe furiş ; căci nu de aceasta au ei nevoie. Aveţi dreptate, spuse Francion, căci lui Nays nu-i trebuie decît apa din fluviul ce curge în paradisul lui Amor din care, dacă vrea, pot să-i dau să bea, iar lui Valere i-ar trebui nişte apă din fluviul uitării ca să-şi scoată din cap această frumuseţe neasemuită, ce nu este menită să-i vrea binele şi care îl va împinge la moarte dacă se mai gîndeşte la ea, aşa cum a făcut pînă acum.

După ce a mai vorbit un timp despre lucrurile acestea, Francion îi mulţumi gentilomului pentru tot ce-i spusese şi s-a dus să prînzească unde era aşteptat ; n-a mai ştiut ce este odihna pînă nu a ajuns în satul unde se afla izvorul la care atîţia bolnavi veneau să se tămăduiască. A sosit în zori şi a aflat că Nays cu Valere se află acolo, aşa cum i se spusese. A aflat şi unde locuieşte şi, cu tot alaiul, a trecut prin faţa casei tocmai cînd femeia se aşezase la fereastră ca să ia aer. A văzut frumuseţea aceasta care i s-a părut la fel de minunată ca şi în portret unde, credea el, pictorul lăsase la o parte o mulţime de amănunte fermecătoare. Nays, care l-a zărit şi ea, a vrut să ştie cine este, mai ales că nu mai văzuse gentilomi care, într-o călătorie ca aceasta, să umble însoţiţi de slujitori atît de bine îmbrăcaţi. Fiindcă nimeni din casa ei n-a ştiut ce să spună, a fost silită să poruncească unui rîndaş să caute să afle, de la oamenii lui Francion, numele stăpînului ; rîndaşul l-a întrebat pe un lacheu care, ca toţi ceilalţi din suită, ştia că trebuie să spună că se numeşte Floriandre, căci, în ciuda primei sale porniri, Francion se hotărîse să urmeze, fie ce-o fi, sfatul lui Dorini, ca să-şi încerce norocul chiar de la început. Cînd a aflat Nays, inima i-a tresărit, închipuindu-şi că cel după care oftează a sosit şi el aici după cum i se trimisese vorbă.

Nu putuse să se uite destul de bine la Francion cînd acesta trecuse pe drum aşa că nu-şi putuse da seama dacă seamănă sau nu portretul pe care-l avea ea. Ardea de nerăbdare şi nu ştia cum să facă să-l vadă. După părerea ei, lucrul cel mai supărător era că Dorini nu se afla a-

colo. O apuca disperarea cînd se gîndea că nu are pe nimeni care s-o ajute, căci singură nu credea să se poată descurca, mai ales că, străină fiind, nu cunoştea prea bine obiceiurile din Franţa. Pînă la urmă s-a hotărît să-şi împlinească dorinţa, chiar de ar fi fost să facă în aşa fel încît să-l silească pe iubitul ei să se supună legilor curtoaziei şi să vină să o vadă. Din Valere făcea ce voia şi socotea că, deşi acesta se ostenise s-o însoţească, ea putea să se bucure de libertatea ei şi să dea altuia locul după care ofta tînărul.

Cum se gîndea ea aşa, iată că soseşte cineva şi-i aduce o scrisoare pe care, desfăcînd-o, a văzut că este de la Dorini. Doamnă, i-a spus cel ce i-o adusese, înainte ca ea s-o fi citit, să nu vă mire că vi s-a trimis din Italia, aici în Franţa, o scrisoare care porneşte tot din Franţa. S-a spus că sînt veşti de mare însemnătate pentru dumneavoastră, pe care nu se poate să nu le cunoaşteţi cît mai curînd, de teamă că aici nu le-aţi fi aflat, deşi sînteţi mai aproape de Dorini decît aţi fi fost în ţara dumneavoastră. În timp ce-l asculta, şi-a aruncat privirea pe scrisoare şi a citit că scumpul ei iubit murise. Pesemne că avea un sînge rece cum nu se mai văzuse, deoarece n-a dat nici un semn de slăbiciune şi nici vorbă să leşine.

Ceea ce a ajutat-o mult să-i treacă neliniştea a fost sosirea unui lacheu al lui Francion care i-a spus că Floriandre a prins de veste că ea este în sat şi că doreşte să aibă fericirea de a o vedea ; voia, aşadar, să ştie la ce oră nu ar stingheri-o dacă ar veni la ea. Răspunsul a fost că, la orice oră va veni, va fi primit cu bucurie. Cînd l-a aflat, Francion s-a dus chiar atunci la Nays, care nu ştia ce să creadă căci, pe de o parte, i se spunea că Floriandre murise, iar pe de alta, afla că este gata să vină s-o vadă. Ca să se lămurească, s-a dus să se uite la tablou şi, după ce l-a privit îndelung, şi-a dat seama că Francion nu este nicidecum tot una cu Floriandre, cel după care se topea de dor. Totuşi, l-a primit aşa cum o cerea rangul, şi cu o înfăţişare nu chiar aşa de tristă cum s-ar fi crezut după vestea aflată. După primele cuvinte de politeţe, a spus : Domnule, îmi veţi răspunde oare la nişte întrebări pe care vreau să vi le pun ? Mai este în Franţa şi un alt Floriandre decît dumneavoastră ?

este adevărat că a murit așa cum mi s-a spus mie ? Văzînd că nu are de ce să joace rolul unui alt personaj, Francion îi spuse că Floriandre murise, fără doar și poate, dar nu înțelege de ce crede că și el se numește tot Floriandre. Nays răspunse că lacheul lui îi spusese așa ; fără să se mire, Francion îi zise : a fost în slujbă la Floriandre, iar la mine nu este decît de puțin timp, așa că este mai obișnuit cu numele primului stăpîn decît cu al meu.

Apoi Nays l-a întrebat dacă suferă de vreo boală care l-a silit să vină să bea din apele tămăduitoare : și, neputînd să-și ascundă suferința față de cea care îl putea lecui, i-a vorbit astfel : Mă nedreptățiți, doamnă, crezînd că m-a adus aici altceva decît dorința de a vă vedea. Nu mă lipsiți de una din cele mai vădite dovezi ale iubirii mele. Fiți încredințată că durerea nu mi-a fost stîrnită decît de desăvîrșita dumneavoastră frumusețe. Este o boală mai chinuitoare decît oricare alta și, de n-ar fi nădejdea care o însoțește, nimeni n-ar scăpa cu viață. Ați făcut minuni, frumoasa mea zeiță : doar cei ce văd cu adevărat soarele se încălzesc la razele lui, nu și cei care nu-l văd decît zugrăvit : dar eu m-am înflăcărat chiar cînd nu v-am văzut decît portretul. Cum se face oare că, privindu-vă acum, așa cum sînteți, nu mă prefac în scrum. Nu cumva cerul face să-mi păstrez ființa numai ca să mă chinuiesc de-a pururi ? Fie că este, fie că nu este așa, în ciuda vrerii soartei, îmi veți reda sănătatea stingînd focul ce arde în mine : Am venit aici nu ca să beau din apele izvorului care vindecă bolile trupului, ci pentru a încerca să sorb alte ape, mult mai prețioase, care sînt leacuri pentru suflet. Bunăvoința și îngăduința dumneavoastră mi-ar potoli patima dacă șuvoiul lor s-ar revărsa peste mine. Mă veți ierta, zise Nays, dacă vă voi spune că, orice ați zice, eu cred că n-ați venit aici decît ca să vă arătați minunatele dumneavoastră însușiri, pe care nu le ascundeți niciodată, de pildă ușurința de a vorbi, care se vede în fiece clipă.

Ar fi mai vorbit ei mult timp despre aceasta dacă Valere, care locuia în altă parte, nu ar fi sosit chiar atunci să-și vadă iubita. Francion și-a luat rămas bun, căci nu mai putea vorbi atît de slobod cu ea. Valere, care nu știa că ea venise în Franța doar ca să-și caute iubitul, se

purta ca cea mai supusă slugă. Dar, deşi omul care-i înrobise inima murise, ea nu şi-a dăruit iubirea lui Valere : nu-i trecuse încă pornirea de a se îndrăgosti de francezi. Găsise că Francion are farmece cu nimic mai prejos s-o încînte decît cele ce se desprindeau din portretul lui Floriandre şi din ceea ce i se povestise despre el. Proastă am mai fost să mă îndrăgostesc de un tablou, îşi zicea ea. S-ar fi putut întîmpla ca cel pe care-l iubeam fără să-l fi văzut vreodată să fie mult mai puţin desăvîrşit decît se spune. Acum nu mă mai las amăgită. Văd limpede în faţa ochilor ceva vrednic de preţuire. Este un gentilom deosebit, o minte luminată şi, pe deasupra, după cît mi se pare, peste măsură de îndrăgostit de mine : aşa că nu trebuie să mă mai ostenesc să-l cîştig, aşa cum ar fi trebuit s-o fac cu Floriandre.

În timp ce Nays cugeta astfel, Francion se gîndea şi el că o va iubi veşnic pe această doamnă, cea mai desăvîrşită din cîte cunoscuse vreodată. A doua zi s-a ivit prilejul să iasă cu ea la plimbare, ia dat braţul, în timp ce Valere i-l dăduse unei domnişoare franţuzoaice care întîmplător se afla acolo.

Francion s-a hotărît să se folosească de faptul că îl cunoscuse pe Dorini şi i-a povestit lui Nays cum îi dăruise portretul după moartea lui Floriandre, socotind că nu se afla altul mai potrivit căruia să-l dăruiască, întrucît văzuse în el bărbatul în stare să iubească mai mult ca nimeni altul ; apoi a întrebat-o, alegîndu-şi cu grijă vorbele, aşa cum o cer legile de la Curte, dacă, mai tîrziu, nu se va hotărî să-i dea ea ceva mai de preţ, adică îngăduinţa ei. Domnule, zise Nays cu nevinovăţie, îmi dau seama că aveţi o fire atît de păcătoasă încît este greu să vă mulţumească cineva. Nu vă ajunge portretul meu, cred că pînă la urmă veţi dori să puneţi stăpînire pe original. Nu fiţi atît de lacom dacă vreţi să trăiţi în tihnă. Deocamdată nu cer să pun stăpînire pe dumneavoastră, răspunse Francion, dorinţa mea este să vă fac să mărturisiţi că dumneavoastră aţi pus stăpînire pe mine. Apoi, fiindcă ea l-a rugat, Francion a scos din buzunar portretul şi i l-a întins. Este cel pe care i l-am dat lui Dorini, a spus ea, este acelaşi, doar culorile mi se par cam stinse. Nu trebuie să vă miraţi, reluă Francion, lacrimile pe care le-am

vărsat pe el atunci cînd mă răzbea dorul au șters mult din strălucirea culorilor. Pot să jur că-l sărutați zi și noapte. Chiar așa, răspunse Francion. Dar eu n-am de ce fi mulțumită, zise Nays. De ce, întrebă Francion rîzînd, v-ar plăcea mai mult să vă sărut chiar chipul ? Nu vreau să sărutați nici unul nici altul, urmă ea. Căci, mai întîi, dacă vă vede cineva sărutîndu-mi chipul, se va răspîndi zvonul că, atunci cînd nu sîntem văzuți, vă îngădui mult mai mult. Dacă atunci cînd nu sînt eu de față, vă vede cineva sărutîndu-mi portretul, va spune că, atunci cînd sînteți cu mine, mă sărutați pe gură, și, de aici, se va ajunge să se creadă celelalte lucruri mult mai primejdioase. Dar dacă sărut portretul departe de orice martor, nu se poate întîmpla nimic rău. Cred că nu, spuse Nays. Iar dacă vă sărut gura tot fără martofi, urmă Francion, trebuie să înțelegem că primejdia va fi la fel de mică. Nu vreau să ajung mai departe și să discut lucruri și mai de seamă pe care le-am putea înfăptui împreună. Vă rog doar să vă gîndiți dacă, făcute în taină, v-ar putea aduce vreo supărare. Să nu mai vorbim despre asta, căci spuneți niște cuvinte pe care cu greu le pricep.

Au mai vorbit astfel cîtva timp, cînd, deodată, au zărit un grup de călăreți în fruntea cărora Nays l-a recunoscut pe Ergaste, un nobil venețian care o iubea de mult. Auzise de plecarea ei din Italia și, temîndu-se ca nu cumva rivalul său Valere să nu capete de la ea, în lipsa lui, ceea ce el însuși își dorea atît de mult, adică să se căsătorească în țară străină, a pornit neîntîrziat la drum încercînd să pună mîna pe pradă. Nays l-a întîmpinat așa cum ura ce-i purta în adîncul inimii nu s-ar fi zis că i-o îngăduie. Era o fire atît de îndatoritoare și blîndă, încît ar fi mustrat-o cugetul dacă nu s-ar fi purtat frumos cu cineva care se zbuciuma atît de mult pentru ea.

În sat erau puține case în care se putea locui ca lumea, așa că Nays, Francion și Valere, cu cei ce-i însoțeau, le umpluseră pe toate. Ergaste n-a putut găsi nici o casă atît de mare cît îi trebuia lui. S-a dus să tragă într-un tîrgușor la o depărtare de o leghe. Cei doi îndrăgostiți care-i dădau tîrcoale lui Nays au fost bucuroși să-l vadă îndepărtîndu-se pe acest rival, mai supărător și mai stă-

ruitor decît oricare altul căci, fiind la fel de bogat ca și aleasa inimii lui, credea că pentru acest lucru ea trebuie să-l ia de bărbat.

Ca să alunge supărarea, căci își închipuia că nu puține vor fi piedicile ce va întîlni, Francion s-a dus să se plimbe pe la izvorul cu ape tămăduitoare. A văzut tot felul de lucruri care, cîtva timp, l-au făcut să uite orice necaz. Într-o parte îi vedea pe unii care beau pahare pline cu apă din sfert în sfert de ceas, iar în cealaltă parte, erau alții care nu făcea decît să se p... Se aflau acolo și niște doamne care, din cînd în cînd, erau nevoite, ca și ceilalți, să-și golească bășica. Printre toți cei de acolo, puțini erau cei cu vreo boală cu adevărat grea : Cei mai mulți nu veneau la izvor decît ca să vadă ce este aceea, sau doar dintr-un moft. Erau chiar și femei care nu veneau decît ca să-și poată încornora soții. Totuși, Francion își zicea că nu este drept să ia locul acestor persoane suferinde, care nu mai știu unde să tragă, fiindcă cele mai bune case le-am luat noi : Trebuie să-i lăsăm pe ei : așa se cade. Ce treabă avem noi aici ? Dacă se bagă de seamă că nu bem niciodată din apele acestea, lumea va bănui că nu avem gînduri bune. Dacă Nays ar vrea să mă asculte, ar trebui să plece, căci pe Floriandre nu-l mai poate aștepta. Iar noi o vom urma fără întîrziere.

Spunîndu-și acestea, s-a dus din nou la Nays, ca să afle ce are de gînd ; a văzut că este oricînd gata să plece din acest loc unde nu mai avea de ce rămîne.

Întrebîndu-l ce cale se hotărîse să apuce, el Francion i-a răspuns : Ce rost are să ne întrebăm în ce parte se îndreaptă floarea soarelui ? Se știe prea bine că nu se poate întoarce decît spre soare. Tot așa se întîmplă și cu mine, nu poate încăpea nici o îndoială căci se știe că eu voi urma frumoșii dumneavoastră ochi, care sînt soarele sufletului meu, oriunde se va duce să răsară. Dacă vă duceți în Italia, mă voi duce și eu ; dacă rămîneți în Franța, voi rămîne și eu. Nays a fost foarte bucuroasă auzind hotărîrea acestui preacurtenitor cavaler a cărui tovărășie îi era cu mult mai plăcută decît aceea a lui Ergaste și Valere.

A doua zi s-a hotărît s-o pornească înspre țara ei, drept care cei trei admiratori au pornit și ei cu oamenii

lor, ca s-o însoțească ; cine ar fi văzut-o cu un alai atît de mare ar fi zis că este cel puțin regina unei mari țări. Între italieni și francez era o mare gelozie căci doamna se purta frumos cu francezul pe cînd pe cei doi italieni abia de îi lua în seamă. Îi îngăduia adesea să intre în caleașca ei și-i făcea mare plăcere să vorbească despre tot felul de lucruri cu el, căci Francion era sprinten la minte, iar cărțile cele multe și bune pe care le citise îl fereau de cețurile neștiinței. Tînărul încerca o mulțumire fără seamăn cînd își dădea seama că nu are de ce să plîngă după libertatea pierdută de vreme ce închisoarea era atît de minunată. În acest timp, cei doi rivali, supărați pe norocul lui, mergeau cînd în fața cînd în urma caleștii, dar, mai toată vremea, cît mai departe de ea, vrînd să arate prin aceasta un fel de dispreț pe care-l întorceau doamnei : totuși, în satele pe unde treceau, supărarea lor nu mergea atît de departe încît să nu-și caute locuința cît mai aproape de ea. Francion dorea din toată inima să le joace un renghi ca să-i pedepsească pentru cutezanța de a năzui la iubirea femeii pe care și el o rîvnea.

A spus ce are de gînd unui valet al frumoasei Nays, pe care-l cîștigase de partea lui, și l-a rugat să-l ajute. Foarte îndatoritor, servitorul i-a făgăduit să facă pentru el tot ce-i va sta în putere ; apoi, îndemnat de Francion, s-a dus după Valere și i-a spus că Nays, înfrîntă de statornicia lui, nu mai dorea decît să se bucure de plăcerea de a-l avea în preajma ei ; dar că lucrul acesta nu era cu putință deoarece avea alți doi admiratori, care o stingherau, mai ales francezul, de care se temea cu deosebire, căci se mai aflau încă în țara lui unde avea și prieteni și trecere ; dar că, în ciuda acestui fapt, ea se hotărîse să-l primească timp de cîteva ceasuri, că putea veni seara, pe ascuns, îmbrăcat asemenea rîndașilor ei. După ce i-a spus toate acestea lui Valere, s-a dus să i le spună și lui Ergaste : așa că, amîndoi s-au îmbrăcat cum li se spusese, închipuindu-și că doar astfel se putea să nu fie recunoscuți. Valere a sosit cel dintîi la casa frumoasei Nays dar, pe cînd bătea la ușă, sosește și Ergaste care, crezînd că are de-a face cu un servitor, l-a întrebat dacă stăpîna se culcase. Celălalt i-a răspuns, cam de sus, că nu știe nimic, dar Ergaste n-a îndurat să i se vorbească astfel. I-a trîn-

tit cîteva înjurături, Valere s-a înfuriat şi au sărit la bătaie. Atunci a venit cineva cu o făclie la poartă şi, cînd s-au văzut la faţă, cei doi au fost cum nu se poate mai miraţi şi s-au întors acasă ruşinaţi, apucînd fiecare pe alt drum. Cînd s-au întîlnit a doua zi au vrut să ştie de ce-şi schimbaseră hainele. Şi cum nu mai puteau ascunde că amîndoi erau îndrăgostiţi peste măsură de Nays şi că făceau tot ce se poate ca să-i capete iubirea, şi-au povestit unul altuia ce li se spusese să facă, aşa că şi-au dat seama că cineva voise să-şi bată joc de ei : au trimis după servitorul cu pricina şi l-au silit să le mărturisească de ce le spusese amîndurora să facă ce făcuseră. Văzînd că nu pot scoate de la el decît nişte răspunsuri greu de crezut, i-au făgăduit o sumă de bani atît de mare încît, împins şi de prietenia pe care o purta celor din ţara sa, le-a dezvăluit că făcuse totul la îndemnul lui Francion.

Auzind aceasta s-a hotărît să se răzbune şi, de cum se va ivi prilejul, să-i facă francezului una să-i fie de învăţătură. S-au legat împreună ca să poată lupta mai bine împotriva primejdiosului lor duşman, făgăduindu-şi să se gîndească la dragoste numai după ce vor fi scăpat de el.

Nays, care ştia ce gîndesc cei doi despre alesul inimii ei, temîndu-se să nu se întîmple vreo nenorocire, nu voia să-i arate nici cea mai mică bunăvoinţă, şi nu-i vorbea decît cînd nu avea încotro. Francion se mînie de-a binelea, închipuindu-şi că nu-l mai vrea, şi-i trimite o mulţime de bileţele prin slujnicile ei care, în cele din urmă, i-au spus că stăpîna nu vrea să mai primească astfel de scrisori de la el. Într-o zi a oprit-o şi a luat-o deoparte pe cea care părea gata să-l slujească şi a rugat-o, în fel şi chip, să-i spună ce are Nays de este atît de neîndurătoare. Slujnica se învoieşte să-i spună, dar îi cere să-i făgăduiască să păstreze taina. După ce s-a jurat pe tot ce a vrut ea, a aflat că stăpîna, temîndu-se de ce ar fi putut face cei doi rivali, nu voia să-şi dea în vileag iubirea ce-i poartă înainte de a fi părăsit ţara aceasta străină şi de a se fi văzut pe pămîntul ei unde îl va putea feri de orice rău. Această dulce veste i-a adus o mulţumire pe care fiecare şi-o poate închipui şi, ca să-i fie mai uşor, a început să nutrească mari speranţe, în ciuda dorinţei iubitei sale

care voia să-l lase să tînjească puțin ca, după aceea, iubirea ei să i se pară încă și mai de preț. Cînd ajunseră în Italia, Valere și Ergaste s-au gîndit că acum i-o puteau plăti, ceea ce s-a dovedit a fi destul de lesne. L-au măgulit în tot felul și nu aveau pentru el decît vorbe de laudă din cele mai alese. Dacă mintea nu i-ar fi fost plină de visuri de dragoste care-l împiedicau să se gîndească și la altceva, și-ar fi putut da sema că purtarea aceasta nu pornea decît din dorința de a-l împinge în cine știe ce capcană. Lipsit de înțelepciunea lui obișnuită, nu-și dădea seama de nimic și-și închipui că, pesemne, inima le era tot atît de plină de prietenie pe cît de calde le erau cuvintele. Se aflau adesea împreună la petreceri, de vreme ce cu Nays nu mai îndrăznea să vorbească și, uneori, se ducea chiar la ei acasă.

Într-o zi i-a întîlnit în fața casei unde trăsese Nays. Un gentilom l-a oprit pe Ergaste cu o bucurie de parcă nu l-ar fi văzut de multă vreme, apoi i-a spus ceva la ureche la care celălalt a răspuns dînd din cap. Domnilor, a zis el după aceea întorcîndu-se către Valere și Francion iată că s-a ivit un prilej foarte bun de bucurie. Stăpînul acestui gentilom este guvernatorul unei fortărețe care se găsește la două leghe mai departe ; aflînd că am sosit aici, mi-a trimis vorbă să nu cumva să trec pe acolo fără să dau pe la el împreună cu cei care mă însoțesc ; dacă vreți, veniți și dumneavoastră, de vreme ce aceasta-i este vrerea. Valere răspunse că el nu a avut fericirea să-l cunoască pe guvernator și că nu crede că acesta ține să-l vadă : drept care nu are de gînd să-l stingherească. Francion, cu ceva mai mult temei, răspunde cam același lucru. Însă Ergaste spuse din nou : vă rog să mă credeți, nu trebuie să scăpați prilejul de a vedea ceva foarte frumos, căci acolo se află lucruri rar întîlnite : oase omenești adevărate de o mărime nemaivăzută, arme de tot felul, medalii din cele mai vechi. Cele mai ciudate lucruri de pe lumea asta sînt adunate acolo, vă rog să veniți, fiindcă altfel nu mă duc nici eu. Și mă tem că-mi voi pierde prietenia unui om care nu-mi va ierta că nu l-am ajutat să cunoască niște persoane pe care le-ar prețui nețărmurit. Francion, care era străin, a dat crezare vorbelor lui Ergaste și s-a gîndit că trebuie să se afle tot felul de mi-

nuni în locul unde avea să-l ducă, drept care, văzînd că şi Valere se învoieşte, a fost bucuros să meargă, fără să-şi închipuie că este o capcană pe care cei doi i-o întinseseră de multă vreme ca să scape de el. Era călare, ca toţi ceilalţi, iar în spate venea scutierul lui pe care voia să-l ia cu sine împreună cu toţi ceilalţi oameni din alai, pe care se pregătea să-i adune, însă Ergaste i-a spus că într-o fortăreaţă nu încape atîta lume. Nici eu nici Valere nu ne luăm oamenii, îi lăsăm cu cei ai lui Nays şi-i vom ajunge din urmă după prînz. Nu vom lua cu noi decît un servitor al marchizei pe care-l preţuiesc mai mult decît pe ceilalţi. Spunînd acestea l-a chemat pe slujitorul cu pricina care nu era altul decît cel ce mai înainte fusese atît de legat de Francion.

În cîteva ceasuri au ajuns la fortăreaţă unde au fost bine primiţi de cel ce o avea sub pază. Văzînd că se întind la vorbă, Francion a început să-şi piardă răbdarea, căci voia să vadă minunile de care i se pomenise : i-a spus acest lucru în şoaptă lui Valere, iar acesta le-a spus celorlalţi. Căpitanul, care ştia cum stă treaba, a luat un smoc mare de chei şi, după ce au mers un timp, i-a băgat într-un turn mare unde le-a spus că se găsesc cele mai rare minuni de pe lumea aceasta. Le-a arătat un scaun mare, rotund, foarte vechi, care avea şi o treaptă ca să te urci pe el ; le-a spus apoi că, oricînd te vei aşeza pe scaunul acesta, poţi auzi un fel de zgomot, ca o muzică ce vine parcă de sub podea, dar pricina nu i se cunoaşte şi este pusă pe seama unor diavoli care sălăşluiesc în locul acela. Ergaste a început să rîdă şi să spună că astea sînt dezlănţuiri ale închipuirii, că nu poate da crezare la aşa ceva, iar toţi cei de faţă au spus acelaşi lucru. Încercaţi şi veţi vedea, spuse guvernatorul ; atunci s-au apucat să se urce pe rînd pe scaun şi, după ce au coborît ca zăpăciţi, au spus că, într-adevăr, auziseră cea mai plăcută muzică din lume. Francion, care rămăsese la urmă de tot şi rîdea de poveştile astea, s-a aşezat şi el ca să nu-i supere pe ceilalţi. Însă Căpitanul, care stătea lîngă el, a răsucit numai-decît un mîner : scaunul, cu Francion cu tot, s-a prăbuşit într-o groapă adîncă ; uimirea i-a fost atît de mare că mult timp a rămas nemişcat. Ergaste şi Valere, văzîndu-l prins fără scăpare, i-au mulţumit căpitanului pentru aju-

torul dat și l-au rugat să-i ajute și de acum încolo, trimițîndu-l la moarte pe cel prins, cînd va crede el că este potrivit. Apoi s-au dus după Nays care se oprise să prînzească într-un tîrgușor din apropiere. Aceasta a întrebat ce se întîmplă cu Francion, fiindcă auzise că nu a fost văzut prin locul unde poposiseră oamenii lui. Servitorul de care am pomenit mai înainte s-a apropiat de ea și i-a spus : Doamnă, a luat-o, pe ascuns, pe drumul ce duce în Franța, dar fiindcă m-a întîlnit înainte de a pleca, mi-a spus să vă spun că, oriunde s-ar afla, își va zice mereu slujitorul dumneavoastră. Nu trebuie să vă mirați că a plecat fără să-și ia oamenii : n-a vrut să se vadă nerăbdarea de a se despărți de dumneavoastră, căci se temea să nu-l opriți cumva, dăunînd astfel treburilor sale. Se vede că așa stau lucrurile, căci m-a rugat să le spun oamenilor săi să se întoarcă și să-l ajungă din urmă, fără să se prindă de veste. După ce a spus toate minciunile acestea lui Nays, s-a dus să le spună și scutierului lui Francion care, împreună cu toți servitorii, a plecat după stăpînul lor.

Nays a suferit cumplit aflînd de fuga neașteptată a celui pe care-l îndrăgise atît de mult. Cît s-a căit că-i arătase atîta răceală, căci își închipuia că de aceea plecase. Blestemați să fiți, zicea ea gîndindu-se la Ergaste și Valere, dacă nu m-ați fi chinuit cu hărțuielile voastre, n-aș fi avut de ce fi atît de neîndurătoare față de cel care pînă și pentru cea mai măruntă faptă este vrednică de răsplată. Să vă plătească Dumnezeu pentru tot răul ce mi-ați făcut ! Să nu mai așteptați vreo vorbă bună de la mine. Am să fiu cu voi de-o cruzime cum nu s-a mai văzut. A făcut întocmai cum își pusese în gînd, dar dacă ar fi știut mîrșăvia celor doi, nobili s-ar fi silit să fie și mai necruțătoare. A ajuns în cele din urmă acasă ; mînia ei creștea tot mai mult ; îl cheamă pe servitorul cel netrebnic și-l trimite să-l caute pe Francion, oriunde crede el că poate fi găsit ; îi dă și o scrisoare în care îi arată iubitului de ce nu se purtase cu el așa cum i se cuvenea și-l ruga, pe ocolite, să vină acolo unde altădată dorise atît de mult să ajungă. Dîndu-i ascultare, servitorul plecă și apucă pe drumul către Franța, unde știa prea bine că

nu-l va găsi pe Francion. După ce s-a plimbat cîtva timp, înainte de a se întoarce la stăpîna lui, a trecut pe la Ergaste ca să-l întrebe ce ar vrea să facă ; Ergaste, socotind că Nays n-a văzut niciodată scrisul lui Francion, pune să se facă o scrisoare ca din partea acestuia, unde îi spune, printre altele, că frumusețile Franței l-au făcut să le uite pe cele ale Italiei și că nu trebuie să se aștepte să-l mai vadă vreodată, căci nimic nu-l mai cheamă în această țară. Cînd a primit această scrisoare, Nays l-a făcut de o mie de ori nerecunoscător și bădăran că i-a putut scrie asemenea lucruri. Dar cînd și-a venit în fire, și-a dat seama că îl iubește la fel de mult ca mai înainte și se mînie doar pe natură că n-a făcut-o mai frumoasă ca să-l cîștige pe cel ce nu voia să se uite la ea. Patima îi era atît de mare, încît a jurat că mai bine rămîne văduvă decît să se mărite cu altul și nu cu cel pe care-l dorește, așa că Ergaste și Valere s-au ostenit în zadar cu dovezile lor de iubire, care ar fi înmuiat orice altă inimă.

Oamenii lui Francion au mers multă vreme căutîndu-și stăpînul despre care nu au putut afla nimic. Acesta era tot în groapa cea adîncă unde, către seară, a venit cineva și, prin ferestruica de la ușă, i-a dat de mîncare. A vrut să știe de ce este ținut închis și s-a plîns de ticăloșia ce i se făcuse. Nu sînteți primul pe care l-am văzut înșelat astfel, zise temnicerul. În timpul războaielor din urmă, scaunul pe care v-ați așezat dumneavoastră a fost folosit drept capcană împotriva unor viteji cavaleri care, prin tot felul de șiretlicuri, erau împinși să se așeze pe el. Dar Francion i-a răspuns că aceasta nu este o mîngîiere ; a doua zi, omul a venit din nou și tot așa, timp de opt zile, i-a adus să mănînce de două ori pe zi. Tot felul de gînduri îi treceau prin cap și-l ajutau să-și aline necazul. Își zicea că este mai bine că stă închis acolo, decît să umble slobod prin lume unde este o nebunie să tragi nădejdea că poți avea cît de cît tihnă. Măcar aici era în afara ispitelor lumești și putea, pe îndelete, să-și hrănească sufletul cu gînduri înalte, să cugete adînc.

Guvernatorul, care nu era atît de hain încît să-l lase să putrezească în temniță sau să-i dea cine știe ce otravă care să-l ucidă pe loc, s-a hotărît să-i dea drumul, mai ales că Ergaste se afla departe și, pesemne, că nici nu

se mai gîndea la el. Într-o noapte a trimis la el cîțiva oameni care l-au dezbrăcat cu sila de hainele lui și i-au dat niște haine țărănești, apoi l-au legat la ochi, i-au legat mîinile și picioarele și l-au dus pînă la un rîu ce curgea pe lîngă fortăreață. La mal era o corabie mică ; l-au pus în ea și l-au lăsat în voia apei care l-a dus foarte departe de locurile acelea. Nu era chip să-și dea seama unde se află ; atîta doar credea că fusese închis într-un coșciug. A mai plutit el așa toată dimineața fiindcă nu se afla nimeni pe mal. În cele din urmă s-a întîlnit cu altă barcă ; cei care se aflau în ea au oprit-o numaidecît pe a lui și, trăgînd-o la mal, l-au scos afară, apoi i-au dezlegat ochii și l-au întrebat cine îl pusese acolo. Le-a răspuns cum l-a tăiat mai bine capul, fără să pomenească nimic de rangul lui, așa că a fost luat drept un om sărman. Chinuit de foame a fost silit să se ducă să mănînce cu țăranii aceia care locuiau în satul din apropiere. N-avea nici un ban și nici nu putea găsi pe cineva să-i împrumute. Era atît de prost îmbrăcat încît, dacă ar fi vrut să spună cine este, cu greu l-ar fi crezut cineva. Nu știa unde îi sînt oamenii și nu se putea duce să-i caute, decît dacă ar fi cerșit pe drum, lucru la care nu se putea hotărî fiindcă, pe de o parte, nu era sigur că va mai găsi pe cineva din suita lui iar, pe de alta, se temea să nu întîlnească prin orașe oameni care să-l cunoască și care, văzîndu-l în ce hal arată, să-și facă cine știe ce gînd rău despre el. Cel mai bine era să mai aștepte un pic pînă ce Raymond și Dorini vor veni în Italia, așa cum făgăduiseră. Aștepta de la ei tot ajutorul de care avea nevoie și credea că le va putea trimite vești oriunde se vor afla. Altfel, era bucuros să mai stea cîteva zile într-un loc unde nimeni nu-l cunoștea și unde avea răgazul să-și rînduiască o mulțime de gînduri frumoase care-i trecuseră prin cap în timp ce se afla în temniță. Cel care-i dăduse de mîncare, văzîndu-l cît e de chipeș, l-a întrebat dacă nu vrea să rămînă să-i păzească turma de oi, căci păstorul murise de curînd ; Francion s-a învoit fără să stea la gînduri. Să nu se mire nimeni că a primit un lucru ca acesta, căci nu era ceva nevrednic de inima lui nobilă. Pe vremuri, oamenii cei mai de seamă s-au îndeletnicit cu păstoritul ca să-și cîștige pacea sufle-

tului. După ce i s-a încredințat turma, a dus-o în fiecare zi la păşune şi, în timp ce oile păşteau, el scria tot felul de lucruri. A făcut o mulțime de versuri în care o cînta pe Nays şi dragostea ce-i purta. Se gîndea tot timpul la ea, oriunde s-ar fi aflat şi, deşi la început a suferit mult fiindcă, odată cu hainele i se furase şi portretul, pînă la urmă s-a împăcat cu gîndul că l-a pierdut, fiindcă îl avea întipărit în suflet, şi parcă acolo o vedea mai bine decît la lumina zilei.

Odată, a intrat în casa unui gentilom unde a văzut o lăută mică din care nimeni nu ştia să cînte. A cerut-o spunînd că ştie să cînte puțin şi, fiindcă gentilomul i-a dăruit-o, i-a găsit şi nişte coarde bune şi astfel a ajuns Orfeul satului. Gentilomul, care se lăsase înduplecat de stăruința lui, cînd l-a auzit cîntînd, n-a avut de ce să-i pară rău după darul făcut. Cînta nişte cîntece atît de frumoase, încît lumea a început să-i caute tovărăşia. Duminicile şi la sărbători era nelipsit de la ospețe, cînd la unul, cînd la altul, unde mînca şi bea cu o poftă de parcă ar fi fost la Curte şi rîdea din toată inima. Cel mai mult îi plăcea că aici nu mai era nici un pizmaş care să stea cu ochii pe el şi apoi să trăncănească pe socoteala lui şi să-l ponegrească cum îi vine la gură. Aici nu mai avea cine să se supere că nu i se închină destul de plecat sau că nu-i răspunde cu vorbe destul de mieroase. Pretutindeni se simțea slobod încît îşi spunea sieşi că niciciînd nu fusese atît de fericit şi ar fi trăiat în felul acesta pînă la sfîrşitul zilelor dacă dragostea nu ar fi izbucnit din cînd în cînd atît de puternic încît îl cuprindea din nou dorul să se ducă s-o vadă pe Nays. Cu toate acestea, de i se ivea prilejul să guste cît de cît din plăcerile firii, nu era atît de aspru cu sine însuşi încît să-şi închipuie că-şi supără iubita dacă se lasă ispitit. Adesea îşi lua lăuta pe cîmp ; atunci cele mai frumoase fete de prin partea locului îşi lăsau turmele ca să se ducă să-l asculte la umbra vreunui desiş sau în vreo peşteră. Cînd se afla doar cu una singură, nu uita să încerce să-i cîştige dragostea. Mai ales una cu părul negru îi plăcea nespus de mult, dar nu ar fi ajuns să se bucure de ea dacă într-o zi nu i-ar fi venit în minte să-i spună, în şoaptă, după ce cîntase din lăută, că ştia să cînte şi din altceva care o va fermeca

și mai mult, dar că nu voia să audă toată lumea această muzică minunată. Fata, care se dădea în vînt după cîntecele lui, l-a rugat mult de tot să-i cînte și ei într-o zi muzica aceea nemaipomenită. Ți-o voi cînta, dar să nu mai spui nimănui ; fiindcă nu vreau să arăt tot ce știu. Vino mîine în peștera de lîngă pîlcul acela de sălcii : ai să mă găsești negreșit acolo și n-o să uit să-mi aduc și instrumentul. Fata cu părul negru, mai mulțumită decît dacă i s-ar fi dat o comoară, s-a dus a doua zi în locul pe care îl spusese Francion și pe unde nu trecea aproape nimeni. Ei bine, îți ții făgăduiala ? Da, răspunse el, sînt gata s-o fac. Fata s-a așezat lîngă el și l-a rugat să-i arate instrumentul și să-i cînte ; atunci el i-a spus : Draga mea, n-ai mai văzut niciodată o minune ca aceea pe care o fac eu ca să cînt. Nu vreau să-ți ascund nimic, așa că să știi că instrumentul meu nu e nici de lemn nici de os. Muzica iese din membrele trupului meu care împreună o fac. Fata și-a închipuit că, pesemne, stînd cine știe cum și mișcîndu-se în vreun fel oarecare, putea să-și trosnească oasele și să scoată vreun sunet, sau că se lovea cu mîinile peste celelalte membre ca să se audă niște plesnituri. Dar numaidecît a aflat că este vorba despre altceva, căci el i-a spus : Dacă vrei să-ți placă, trebuie să-ți dai și tu puțină osteneală. Nu pot face totul singur, trebuie să mă ajuți. Spune-mi ce am de făcut, spuse fata cu păr negru. Atunci Francion o ia în brațe și o sărută după pofta inimii, apoi îi suflecă fusta și încearcă să-i facă și altceva. Vai, doamne, vai, mă doare. Dă-mi drumul. Răbdare, spunea Francion, dacă am început, să mergem pînă la capăt. La ieșire va fi mai ușor decît la intrare. Fata se topea de plăcere căci simțea ceva ce nu mai simțise pînă atunci. Iar cînd a văzut că Francion se dă la o parte, i-a zis : Cum, gata ? Nu mi-ai făcut nimic. Ah, micuța mea, am spus eu că n-o să te stingherească și că vei vrea ca melodia să nu se mai oprească niciodată. Chiar așa, spuse fata, muzica dumitale este atît de dulce că de-abia se aude. O adevărată minune, pot să jur. N-o auzi, dar o simți. Nu s-ar putea oare s-o luăm de la capăt ? Of, draga mea, tot ce e frumos e rar și greu de dobîndit, nu se întîlnește pe toate drumurile. Iar lucrul ăsta este unul din cele mai frumoase. Dar, ia spune, nu-i așa că ai simțit

o mare plăcere la ceea ce ți-am făcut ? Ar însemna că nu sînt în stare să simt nimic dacă nu aș fi simțit acum plăcere, spuse fata cu părul negru, ți-o mărturisesc încă o dată. După cîtva timp, au putut să ia de la capăt neasemuita lor muzică, la fel de plăcută și de astă dată, ca și mai înainte.

De atunci, fata cu părul negru s-a dus să-și întîlnească menestrelul ori de cîte ori putea scăpa de acasă, numai că a fost atît de gureșă încît și-a împărtășit taina unei prietene, care, voind să se bucure și ea cît de cît, a însoțit-o, ca să-l vadă pe păstor, la peștera cu sălcii. Fata cu părul negru l-a rugat în numele ei, dar el, la început, s-a codit mult și a certat-o că a dat în vileag ceea ce-i făgăduise să țină ascuns. Apoi s-a îmbunat și i-a spus că este gata s-o facă fericită pe prietenă, dar, în ziua aceea să nu-i mai ceară și ea să-i facă același lucru. Fata cu părul negru s-a hotărît să se lipsească ca s-o lase pe cealaltă să se bucure, dar și-a rîs de muzicantul ei care, într-o singură zi, nu le putea mulțumi cu totul pe amîndouă. Prietena a rămas, așadar, cu el și, după ce mai întîi a făcut nazuri, nevoind să îndure ceea ce el poftea să-i facă, pînă la urmă a simțit plăcerea muzicii lui. Cînd fata cu părul negru s-a întors, a întrebat-o pe prietenă cum se simte și dacă își putea închipui ceva mai dulce. Așa crezusem și eu, dar n-am simțit nimic nemaipomenit. De multă vreme, un servitor care slujea la tata m-a învățat lucrurile acestea. Păstorul tău face ce fac toți ceilalți bărbați ; nu este mai iscusit decît alții. Și ce dacă, răspunse fata cu părul negru, mie îmi place să fie el cel ce-mi dă bucuria asta mai curînd decît oricare altul din cei pe care-i cunosc, căci are un chip atît de frumos și n-aș putea îndura ca toți nătărăii ăștia urîți să se apropie de mine cum se apropie el cînd își lipește gura de a mea. Dacă așa stau lucrurile, eu mă dau la o parte, gîndești cum nu se poate mai bine și muzicant mai de soi nici că se poate să găsești. Află însă că muzica lui este foarte primejdioasă : căci s-ar putea să te miri peste măsură dacă, peste nouă luni, din pîntecul tău o să iasă alt cîntec, cu totul deosebit de al lui, adică un copil care o să scîncească tot timpul și n-o să tacă decît cînd îi vei da să sugă din sfîrcul pe care păstorul l-a sărutat cu atîta

foc. Iată de ce te sfătuiesc ca, de acum înainte, să te duci cît mai rar la peştera cu cîntece.

Fata cu părul negru a ascultat sfatul prietenei, dar Francion nu stătea de pomană. Nu ducea dorul de muşterii, de parcă ar fi fost taurul satului şi al tuturor împrejurimilor. Dacă dădea peste o fată mai îndărătnică ştia el cum s-o ia ca s-o îmblînzească. După părerea mea (îşi zicea el în sinea lui) ce ne pasă cum trăim, dacă sîntem mulţumiţi! Iar dacă mulţumirea vine cînd o dorim, ce ne mai pasă de unde ni se trage? De ce s-ar fi supărat Francion că din gentilom ajunsese păstor de vreme ce se bucura de cele mai dulci plăceri de pe lume? Avea oare de ce să-şi bată capul gîndindu-se pe ce cale ajunge la fericire, de vreme ce ajungea la ea? În sat nu era femeie, oricît de proastă, pe care frumuseţea şi purtările lui să n-o fi fermecat. Pînă şi stăpîna l-a îndrăgit şi a căutat să i-o arate în fel şi chip. Îl lăsa să plece dimineaţa la cîmp fără să-i umple coşul cu mîncare, numai ca să-i ducă ea masa şi să-l poată vedea. Îi plăcea să-i smulgă din mînă o bucată din care muşcase, ca să poată mînca ea după el. Cînd tînărul se afla prin preajmă, se zbenguia ca o nebună şi îl privea rîzînd într-un fel anume care-i spunea, fără ocol, sînt nebună după tine. Îşi dădea şi el bine seama de acest lucru, dar se făcea că nu are nici cea mai mică bănuială. Nu-i plăcea cîtuşi de puţin, o găsea hîdă şi nu s-ar fi apropiat de ea decît cu mare silă.

Într-o zi, ca să afle ce este în capul lui, femeia i-a zis rîzînd: Nu ştiu dacă ai aflat, dar mi-a ajuns la urechi că umblă zvonul prin tot ţinutul că te-ai îndrăgostit de mine şi că ştii destul de multe ca să poţi fi altceva decît cioban, dar că vrei să faci asta numai ca să poţi rămîne în preajma mea. Lasă-i să vorbească, sînt nişte palavragii, răspunse Francion: Glumesc şi ei aşa, căci eu ştiu prea bine că nu este adevărat. Cum aşa, zise femeia, ar fi cu neputinţă? Nu, spuse Francion, dar nu facem întotdeauna ceea ce vrem, deşi ne stă în putinţă. În felul acesta i-a luat orice nădejde, şi s-a făcut că nu bagă de seamă strălucirea din ochii ei, care sticleau de poftă la gîndul unor plăceri fără pereche. A doua zi, bărbatul fiind plecat la drum, a vrut să prindă prilejul şi, în timp ce păstorul se mai afla încă pe cîmp, i-a ascuns patul,

cearşafurile şi păturile în care dormea el de obicei ; cînd Francion a vrut să se ducă să se odihnească, negăsindu-şi culcuşul, s-a dus s-o întrebe pe stăpînă unde avea de gînd să-l culce. Vai de mine, am urcat totul în pod ca să se aerisească, trebuie să stea acolo vreo două-trei zile : dar dacă-mi făgăduieşti să stai cuminte, îţi dau voie să te culci în patul meu, la o margine. Dîndu-şi seama unde vrea să ajungă, Francion n-a primit şi a spus că se duce să se culce pe paiele din pod. Văzînd că nu i-a mers, femeia a scornit altceva şi a pus patul la loc. Pe la miezul nopţii s-a aşezat despuiată pe un scaun şi a început să geamă şi să-l strige pe păstor. Acesta dormea într-o cameră alăturată, aşa că a auzit-o şi a alergat iute, cu o lumînare în mînă, ca s-o întrebe ce are. Vai de mine, zise ea, am fost să-mi fac nevoile şi cînd mă întorceam m-a apucat deodată o slăbiciune că nici n-am mai putut ajunge pînă la pat, aşa că m-am aşezat pe scaunul ăsta. Te rog să mă iei în braţe şi să mă duci în pat, căci nu sînt în stare să fac un pas. Spunea acestea rostind cu greu cuvintele, poticnindu-se la fiecare şi lăsînd capul să-i cadă într-o parte : Francion credea că este într-adevăr bolnavă. O luă pe sus, încît aproape că nici nu atingea pămîntul, şi, ducînd-o în pat, şi-a întors capul fiindcă i se părea că din trupul ei iese o duhoare grea. Ea îl strînge în braţe, îşi lungeşte gîtul cît poate de mult şi izbuteşte să-l sărute pe obraz. Cum lucrul n-a fost pe placul lui, i-a dat drumul lîngă pat şi i-a zis : Culcă-te dacă vrei, mie îmi este un somn că nu mă mai pot ţine pe picioare. Să nu pleci încă, răspunse ea, mîine pun pe altcineva să păzească turma în timp ce tu te vei odihni ca să alungi oboseala din noaptea asta de veghe. Ce vrei de la mine, a întrebat-o el. Stai puţin cu mine, spuse ea, cît eşti de neîndurător, apropie-te un pic. Atunci el a făcut trei paşi iar ţăranca, apropiindu-se şi ea, l-a sărutat din nou, dar fiindcă nurii ei nu i-au trezit poftele, Francion a dat-o, rîzînd, la o parte. Nu eşti chiar atît de bolnavă cît te faci, i-a zis el, de cumva te simţi rău, asta numai în capul dumitale este, cît despre mine eu mă duc să mă culc. În lipsa bărbatului să nu cauţi să fii cu altcineva în pat, să te mulţumeşti cu perna. Ea turba auzindu-l cum vorbeşte, dar nu a fost de ajuns ca dra-

gostea ei să se schimbe în ură. L-a răsfățat ca și mai înainte și a încercat, atît cît a putut, să-i cîștige inima. Ca să scape de sîcîielile ei, Francion s-a prefăcut că o iubește un pic ; dar fiindcă stăpînul se întorsese acasă, femeia a fost silită să se hotărască să se ducă ea într-o noapte la tînăr în pat ca să stea puțin împreună. După ce s-au înțeles, nu se putea vedea femeie mai mulțumită ca ea, își închipuia că acum dorințele i se vor împlini negreșit.

Către seară, Francion, care era de altă părere, a poftit pe un porcar și pe un văcar, care dormeau deasupra staulului, să vină să petreacă noaptea la el în odaie ca să vadă și ei un duh care vine și-l chinuie tot timpul. Cei doi i-au răspuns că nu vor să vină, căci le este groază de arătările astea. Veniți, nu vă fie frică, n-o să pățiți nimic. Cred că slujnica venită de curînd vrea să mă bage în sperieți. Trebuie însă să venim cu niște vergi zdravene și să-i tragem o bătaie de să-i piară cheful de umblat noaptea pe la bărbați. Cei doi pehlivani, aflînd despre ce este vorba, s-au bucurat de parcă s-ar fi pregătit de petrecere. Au stat ascunși în odaie, fără să facă vreun zgomot, ținînd în mînă armele de care aveau nevoie. Sărmana îndrăgostită, văzînd că bărbatul adormise și că, după cum îi era obiceiul, avea să doarmă multă vreme, s-a sculat de lîngă el, a ieșit afară, a încuiat ușa de două ori, ca, de cumva se va trezi, ea să aibă răgazul să plece de la Francion, să n-o prindă asupra faptei, să-și închipuie că s-a dus la privată.

Auzind-o că sosește, Francion le-a spus prietenilor lui să se pregătească, fiindcă așa-zisul duh se apropie. Aceștia l-au ascultat și, de-abia intrase stăpîna în cameră, că ei i-au și ridicat cămașa și s-au apucat să-i tragă l-a fund mai rău decît cel mai crud călău din lume ce-l biciuiește pe un pungaș care nu i-a făgăduit bani ca să-l lovească cu milă. Văzînd că cei ce se puseseră să o snopească sînt mai mulți, femeia nu îndrăznea să scoată o vorbă de teamă să nu fie recunoscută, moartă de rușine că fusese prinsă într-o treabă ca asta : Pînă la urmă, fiindcă bătăușii îi dădeau înainte, iar trupul îi era sfîrtecat de mai mare mila, nu s-a mai putut ține și a început să strige ajutor că o omoară. La acest zgomot, băr-

batul se trezește și, buimac de somn, nu-și dă seama de unde vin strigătele, iese pe altă ușă decît aceea pe care o încuiase nevastă-sa și se duce în curte să vadă ce se întîmplă. În acest timp, Francion, milostivindu-se de ea, îl apucă de braț pe porcar ca să-i dea a înțelege că o biciuise destul. Apoi au lăsat-o cu toții în pace. Ea se întoarce în odaia ei și se culcă de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Bărbatul, văzînd că în curte nu este nimeni, intră în casă, dar, gîndindu-se că zgomotul venea pesemne din odaia păstorului, s-a dus tiptil într-acolo să vadă dacă doarme. Cei doi, care nu lăsaseră vergile din mînă, au crezut că este alt duh și, apucîndu-l de braț, au început să-l izbească atît de strașnic, încît omul a fost cuprins de o furie nebună și, scăpînd din mîinile lor, i-a luat la pumni și i-a bătut măr. Rîndașii și-au zis că cel ce lovește atît de năprasnic nu poate fi un muritor de rînd, că trebuie să fie cu adevărat vreun duh ; așa că au căutat să se ferească de el și s-au ascuns după pat, unde ar fi fost găsiți foarte repede dacă omul ar fi fost duh așa cum credeau ei. Unde ești, i-a zis țăranul lui Francion. Doamne, Dumnezeule (răspunse acesta din fundul patului), fugi cît mai repede că pe aici umblă duhuri care mă chinuie tot timpul. Crezînd spusele păstorului, țăranul a ieșit în grabă, cuprins de frică, zicîndu-și că tînărul are dreptate, a tras zăvorul la ușa camerei sale și s-a dus să se culce lîngă nevastă-sa care se făcea că doarme și că n-a auzit nimic. I-a povestit cum fusese biciuit de niște duhuri care s-au destrămat într-o clipă. Femeia s-a bucurat că nici lui nu-i fusese mai moale, și s-a mai mîngîiat puțin. Țăranul l-a căinat pe bietul cioban chinuit de duhurile rele, iar a doua zi l-a întrebat mai cu de-amănuntul ce îi fac anume. Francion a scornit tot felul de chinuri care mai că au stors lacrimi din ochii întregii familii. Nevasta nu știa ce să creadă despre cei ce o bătuseră : or fi fost într-adevăr duhuri, sau dimpotrivă, ființe vii tocmite s-o biciuiască. Pînă la urmă a priceput că el pusese totul la cale, fiindcă vedea că pierduse îngăduința pe care i-o arătase cînd se înțeleseseră s-o facă fericită. Nu-i mai vorbea decît despre neprihănire și cinste, și-i dădea în grijă să-i fie bărbatului mai credincioasă decît pînă atunci. Trebuia să-i urmeze sfaturile,

fiindcă nu avea încotro, dar dorința să le calce o încerca mereu.

De atunci, ținînd seama de ceea ce se crede îndeobște despre păstori, lumea a gîndit că Francion trebuie să fie un vrăjitor care stă de vorbă cu demonii. Țăranii l-au găsit adesea vorbind singur, cînd făcea versuri, și fiindcă spunea cuvinte ce se întîlnesc numai în poezie și din care ei nu pricepeau nimic, și-au închipuit că stă de vorbă cu cine știe ce duh nevăzut. Francion vorbea foarte puțin cu oamenii aceștia neștiutori și n-o făcea decît cînd voia să mai rîdă un pic ; așa se face că însingurarea lui era pusă pe seama cerințelor vreunei blestemate îndeletniciri. Se vedea că este iscusit la tot felul de treburi care, la țară, erau necunoscute. Odată, auzindu-i pe preoți vorbind despre lucruri înalte, le-a dat niște răspunsuri foarte potrivite ; toată lumea l-a lăudat și a crezut că dracul îi fusese dascăl. Fără prea multă bătaie de cap, făcea tot felul de șotii, tămăduia bolnavii ca prin minune, încît toți își ziceau că nu se poate să nu facă și vrăji. S-a crezut că are darul să prezică viitorul și să ghicească tot felul de lucruri. Odată, aflîndu-se în tovărășia unor fete din sat și a unor țărănuși, după ce s-a strîmbat puțin ca să pară mai grozav, a spus : Mă prind pe ce vreți că pot ghici care nu este fecioară. Atunci una a răspuns : N-ai ce face cu știința dumitale, orice vei spune, aici nu se află nici o fată care să-și fi pierdut fecioria. Spunînd aceasta s-a schimbat la față într-un fel care nu i-a scăpat lui Francion. Pe deasupra, graba cu care încerca să-l facă să nu mai caute cine nu este neprihănită l-a făcut să priceapă că ea este dintre acelea. Drept care a spus că vrea să se țină de vorbă : dar, ca să nu iasă cu supărare, nu voia să spună în gura mare cine este aceea care-și pierduse fecioria, n-o va spune așadar, decît unui prieten ce se afla acolo. Zis și făcut : s-a dus și i-a șoptit acestuia la ureche : Știința mea m-a ajutat să aflu că cea care a păcătuit prin desfrîu este aceea care a vorbit mai adineauri. Nu-mi vine să cred, zise celălalt. Doar ea și cel cu care a păcătuit te-ar putea încredința, reluă Francion, dar poți să mă crezi pe mine tot atît cît i-ai crede pe ei. Cei de față nu au aflat ce a spus decît opt zile mai tîrziu cînd fata a fost măritată cu un grădinar din sat. Cînd

s-a urcat în pat, a simțit că parcă o taie ceva prin pîntece, după care a dat naștere unui prunc de toată frumusețea. Atunci, cel care știa ce prezisese păstorul, a dat totul în vileag, ca pe o minune, iar Francion s-a bucurat de o trecere și mai mare ; dar, pe cît de mare a fost prețuirea pentru știința lui tot pe atît a fost și hazul ce s-a făcut pe socoteala mirilor ; însă lucrurile nu stăteau chiar așa rău cum se crezuse mai întîi, deoarece mirele a mărturisit că el făcuse copilul și că nevastă-sa n-a vrut să-și ia bărbat decît pe încercate, a vrut să vadă cît îi face marfa, dacă îi place, căci, de nu i-ar fi plăcut, nu l-ar fi luat și n-ar fi pierdut decît arvuna. S-a mai spus, pe deasupra, că de multă vreme fata era în stare să facă dragoste, că orice fată este un copac care vrea să fie altoit chiar înainte de a i se coace roadele. Așa că, Francion, care bănuise ceva, se pornise de dimineață să cînte pe o melodie săltăreață, aceste versuri :

Puisqu'on void des oeillets nouveaux
Fleurir avec des traits si beaux
Sur le teint de nostre espousée,
A qui pourra t'elle nier
Que son mary, bon jardinier.
Ne l'ait des-ja bien arrosée ? [4]

Unii au spus, cu destul haz, că soțul trebuie să fie meșter tare priceput de a izbutit să aibă un copil chiar din prima zi ; dar cei care nu glumeau se întrebau cum făcuse fata aceasta de nu se văzuse că este însărcinată : de bună seamă că se slujise de vreun șiretlic ca să se ascundă.

A doua zi, unul dintre bogătanii satului, care-și închipuia că Francion știe totul, a trimis după el ca să-i spună care dintre servitorii lui îi furase mai mult de jumătate dintr-un porc pus de el la sare. Putea să jure că hoția nu fusese săvîrșită de unul de-ai casei. Francion nu și-ar fi putut păstra faima, dacă nu s-ar fi slujit de un vicleșug. A scos din buzunar o lumînare obișnuită dar a spus că, atunci cînd a făcut-o, a amestecat în ceară niște prafuri ce fac să nu poată fi stinsă de nimeni altul decît de hoțul care furase lucrul cu pricina. Trebuie să

veniți pe rînd în camera aceasta, unde voi fi numai eu, urmă el vorbind către slugi : Am să vă pun la încercare. A intrat numaidecît în odaie și cel dintîi la rînd nu s-a dat înapoi să sufle din răsputeri, socotind că așa își va dovedi nevinovăția căci se încredea în spusele lui Francion ; lumînarea s-a stins pe dată, drept care servitorul s-a minunat nespus, jurîndu-se că este nevinovat. Dragul meu, îi spuse Francion, vezi ce-mi spune lumînarea, dar eu n-o să te pîrăsc nimănui, ieși, prefă-te că nu s-a întîmplat nimic și spune-le și celorlalți să se grăbească să intre. Servitorul iese, Francion aprinde numaidecît lumînarea cu ajutorul unor pietre din care tîșnea foc dacă le ciocneai între ele. A intrat un alt băiat, căruia i s-a întîmplat ce i se întîmplase și celui dinaintea lui. Și tot așa și cu ceilalți : căci lumînarea nu avea nimic ce-ar fi putut-o face să nu se stingă atunci cînd suflau în ea. Totuși, cînd ieșeau afară, degeaba erau întrebați ce li se întîmplase, ei nu spuneau nimic și așteptau sfîrșitul fără să-și spună ceva unul altuia. Cei din casă ar fi dat mult să poată fi de față la cele ce făcea Francion : dar el poruncise să nu intre nimeni în afară de cei pe care-i chemase, mai ales că ceea ce făcea el nu se putea, chipurile, petrece decît în mare taină. Cel care a intrat la urmă n-a fost defel îndrăzneț ca ceilalți, fiindcă avea cugetul mai puțin curat. A suflat atît de ușor încît flacăra de-abia de-a pîlpîit. Dîndu-și seama că acesta trebuie să fie vinovatul, Francion s-a dus la stăpînul casei și i-a zis că n-are rost să-i mai spună dacă lumînarea a fost stinsă sau nu, că ajunge dacă îl încredințează că cel ce intrase la urmă este hoțul. Țăranul a trimis acasă la acesta și a găsit-o pe nevastă-sa punînd la foc o bucată din ceea ce furase bărbatul. N-a mai avut nici o îndoială, iar Francion a fost lăudat pentru iscusința lui și răsplătit cu o sumă de bani care-i cădea foarte bine. [5]

A izbutit să-i facă pe toți să creadă că este unul din cei mai mari ghicitori din lume, încît, odată, trebuind să se ducă într-un loc unde era greu de ajuns, degeaba l-a întrebat pe un țăran pe care-l cunoștea pe unde trebuie s-o ia, n-a fost chip să capete un răspuns ca lumea. Ia te uită, zicea țăranul, se vede treaba că vrei să-ți bați joc de un biet neștiutor ca mine. De ce m-oi fi întrebînd

pe mine de drum ? Doar știi toate celea ! Apoi a plecat, iar Francion, nemaiîntîlnind pe nimeni care să-i arate drumul, s-a rătăcit atît de tare, încît a trebuit să înnopteze și să doarmă într-o pădure.

Am spus mai înainte că atunci cînd făcea versuri vorbea singur în gura mare și că cei ce-l auzeau credeau că vorbește cu cine știe ce duh. Stăpîna credea și ea la fel și și-a zis de mai multe ori în sinea ei : băiatul ăsta are o fire foarte veselă și nu se dă îndărăt de la dragoste ; nu-mi dau seama cum de m-a respins. Chiar de-aș fi femeia cea mai urîtă din lume, unul ca el ar trebui să fie bucuros că-și poate potoli cu mine furia poftelor ; ce-o fi făcut de se poate lipsi de mine ? Pesemne are pe undeva pe vreuna în care-și descarcă tot neastîmpărul din vine.

Așa-și făcea ea socoteala dar nu putea da peste nici unul din cuiburile prin care-și făcea el culcușul : Francion avea el grijă să nu se afle nimic. Într-o seară femeia s-a apropiat de un pîlc de sălcii sub care Francion se întinsese și făcea versuri pentru o poezioară veselă care începea așa : Vai, draga mea Cloris, cît sînt de bucuros. Acum că te țin în brațe. A spus asta de mai multe ori cu glas tare, căci nu găsea ceva potrivit ca să încheie strofa. Stăpîna, închipuindu-și că vorbește cu vreo fată pe care o ține în brațe, s-a holbat cît a putut ca să vadă cine este fericita. Dar, văzînd că nu este nimeni lîngă el, deși el întindea brațele amintîndu-și, pesemne, cine știe ce plăcere din trecut, i-a venit atunci în minte ceva vrednic de povestit. Cu o duminică în urmă îl auzise pe preot spunînd că sînt pe lumea asta vrăjitori care se culcă cu diavoli schimbați în femei cărora li se spune Succube : atunci s-a gîndit, pe loc, că, pesemne, Francion este cu vreuna din frumoasele acestea, mai ales că rostea întruna cuvinte și mai drăgăstoase decît cele dinainte și spunea, fără ocol, tot ce se spune cînd te bucuri de o femeie.

De atunci nu și-a mai bătut capul să afle cu cine-și potolea poftele lui tinerești, și nu l-a mai privit decît cu spaimă, crezînd că are tot timpul un drac legat de coadă. Ajunsese să-și închipuie că tot Succuba o biciuise atunci cînd avusese ea chef să se culce cu el.

SFÎRȘITUL CELEI DE A NOUA CĂRȚI

A ZECEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Cam în vremea aceea, Francion dorea să aibă pe fiica unui negustor bogat care venise să petreacă un timp oarecare la o fermă de-a lui, împreună cu toată familia. Deşi zbura din floare în floare, dragostea pentru Nays rămînea neştirbită şi i se putea uşor ierta aceste mici păcate de-oarece, în nenorocirea care căzuse pe capul lui, avea nevoie de ceva ca să mai uite de necazuri.

Norocul a făcut ca tatăl Jocondei, fata care-i plăcea acum, a trimis după el ca să facă un soi de altoi la care era foarte priceput : învăţase cîndva acest lucru în cărţile de grădinărit sau, mai bine zis, Francion era un fel de ştie-tot care învăţase de toate cînd a avut timp s-o facă : Nimic nu i se păruse prea obositor sau prea greu de însuşit. Se apucase de treabă în grădină, cînd fata a venit lîngă el ca să se uite cum lucrează. A binecuvîntat de o sută de ori ceasul în care îmbrăcase hainele ţărăneşti, fiindcă astfel s-a bucurat de multe fete de care, altfel, nu s-ar fi putut apropia şi, mai ales, fiindcă acum îi dădeau prilejul să fie lîngă aceasta. Joconde ţinea o carte în mînă din care mai citea puţin cînd nu-l privea pe el cum lucrează. Ce carte frumoasă este aceea, domnişoară, i-a zis el, negăsind altceva de spus ca să intre în vorbă. Şi dacă ţi-aş spune, la ce ţi-ar sluji ? o să auzi un nume necunoscut care o să ţi se pară ciudat : Căci voi, ţăranii, care nu citiţi nimic toată viaţa, credeţi că nu există pe lume decît cartea de rugăciuni. Eu nu cred acest lucru, răspunse Francion, ştiu că sînt tot felul de cărţi pe lume şi, printre cele bune, nu se află vreuna să n-o fi citit. Doamne ! ce minune, urmă Joconde. Ei bine, ca să fii mulţumit, află că este o carte unde se vorbeşte de dragostea dintre ciobani şi ciobăniţe. Ai mai văzut aşa ceva ? Da, răspunse Francion, este o carte foarte plăcută mai ales pentru cei care, ca dumneavoastră, trăiesc la ţară : căci trebuie să fiţi nespus de mulţumită cînd vedeţi aievea frumuseţile despre care citiţi în cărţi. Vai cît de tare

te înşeli crezînd una ca asta, căci dacă n-aş fi curioasă să văd cum se sfîrşeşte, nu m-aş încumeta să citesc foaie cu foaie, căci mie îmi place ceea ce este firesc, iar într-o carte ca asta, nu întîlneşti nici măcar o singură asemenea întîmplare. Nici vorbă de ceva firesc. În cărţile acestea ciobanii sînt filosofi şi iubesc întocmai ca cei de neam mare. De ce oare toate acestea? De ce autorul nu ne spune că avem de-a face cu nişte cavaleri cu o creştere aleasă? şi nu ne-am mai mira ca de o minune văzîndu-i săvîrşind fapte de o adîncă înţelepciune sau vorbind în cuvinte bine alese. O poveste, adevărată sau închipuită, trebuie să înfăţişeze lucrurile cît mai firesc, astfel nu este decît o plăsmuire bună de spus copiilor la gura sobei, nu oamenilor în toată firea care nu pot fi amăgiţi cu una cu două. În cărţile astea, lumea este răsturnată cu fundu-n sus. Eu aş zice să se scrie o carte de dragoste cu cavaleri care să vorbească în grai ţărănesc şi să facă glume cum se fac la ţară. N-ar fi mai ciudată decît cărţile acestea unde lucrurile stau tocmai pe dos.

Francion şi-a dat seama că Joconde are o minte din acelea ascuţite după care avea obiceiul să alerge cu patimă; a fost cum nu se poate mai mulţumit că alegerea lui căzuse pe cineva atît de vrednic de ea şi, ca să nu piardă prilejul de a sta de vorbă, a urmat astfel: Domnişoară, ar trebui ca cineva să fie fără minte ca să nu vă împărtăşească părerea. Acum înţeleg şi eu că, într-o astfel de carte, nu are ce să vă placă. Aş vrea totuşi să vă spun că, uneori, s-au aflat prin sate oameni îmbrăcaţi ţărăneşte dar care erau în stare să iubească cu tot atîta gingăşie, cumpătare şi grijă ca şi cei care trăiesc în cele mai înfloritoare Curţi de pe pămînt. Aceştia sînt atît de rari, spuse Joconde, încît nu pot îndreptăţi ceea ce se spune în cartea mea cu păstori. Nu este chiar aşa, zise Francion rîzînd, vă încredinţez că veţi găsi chiar şi în ţinutul acesta păstori îndrăgostiţi aidoma celor din carte, iar eu, care sînt păstor, aş putea spune, fără înfumurare, că de-aş fi pus în rîndul lor, n-ar fi o greşeală. Nu mă îndoiesc, răspunse Joconde, însă ţi-ar fi greu să întîlneşti o fată care să ţi se potrivească. Aici nu găseşti decît nişte toante. Vorbiţi despre ţărănci, nu-i aşa? zise Francion, nici nu mă uit la ele. Dar se află pe aici fete vred-

nice să fie iubite nu numai de un păstor desăvîrşit, dar chiar de un curtean desăvîrşit. Pot spune acest lucru fiindcă am avut fericirea să vă întîlnesc. Ah Doamne! zise Joconde, m-am înşelat crezînd că doar la Curte se spun cuvinte îndatoritoare: Obişnuiţi s-o faceţi şi pe aici? Adevărul se spune oriunde, urmă Francion. În clipa aceea Joconde a plecat de lîngă el ca să-i ţină tovărăşie mamei sale care se plimba singură. Era nespus de mirată că un păstor poate să vorbească atît de frumos şi mai că îi venea să creadă că n-a fost decît un vis. Dar preţuirea ei a fost şi mai mare cînd, pe la zece ceasuri din noapte, l-a auzit cîntînd din gură şi din lăută sub fereastra ei. Şi-a dat seama că este el după cuvintele cîntecului pe care îl făcuse chiar atunci şi în care o ruga să nu-l dispreţuiască pe ciobanul cu care stătuse de vorbă. I se părea nemaipomenit ca unul ca el să facă versuri atît de bune cum erau cele pe care le auzea şi, pe deasupra, să mai cînte şi din gură şi din lăută la fel de bine ca cei mai iscusiţi meşteri. Ţăranii necioplţi care auziseră minunile acestea nu le preţuiau cum le preţuia ea, care dovedea în fiece lucru ce minte luminată are. Dar aceasta n-a fost nimic pe lîngă o scrisoare de dragoste pe care i-a trimis-o Francion şi în care a întîlnit cele mai frumoase flori ale Elocinţei. Nu s-a folosit de cine ştie ce şiretlic ca să i-o trimită, a pus-o într-un coşuleţ de răchită pe care avea să i-l dăruiască o copilă din sat.

Se chinuia mult că nu ştia cum să răspundă stăruinţei admiratorului ei a cărei stare nu-i plăcea. Dacă mîndria nu i-ar fi fost îmblînzită de atîta har cît vedea la el, ar fi găsit nepotrivită îndrăzneala de a-i fi trimis o scrisoare de dragoste. Ardea de dorinţă să afle unde fusese crescut de învăţase purtări atît de alese. Aşa se face că, ieşind odată singură pe poarta din spatele grădinii, l-a lăsat s-o oprească atunci cînd a ajuns în apropierea locului unde păşteau oile lui. După ce tînărul i-a dat bună ziua şi i-a arătat cîtă bucurie îi face s-o întîlnească, ea i-a spus: Preafrumosule păstor, cred că vrei, de plăcere, să-mi dovedeşti ceea ce mi-ai spus, cum că eşti un îndrăgostit desăvîrşit, cum nu se află nici unul pe la oraşe. N-o fac numai ca să-mi omor timpul, cum vă închipuiţi

dumneavoastră, răspunse Francion, ci fiindcă sînt împins de nevoie. Nu cred, zise Joconde. Dacă nu poate fi adevărat că frumusețea dumneavoastră este atît de mare încît mă poate împinge și la alte fapte, răspunse Francion, mi-ar părea rău de altceva decît cel mai frumos lucru din lume (acela de a fi învins de farmecele dumneavoastră) să fi fost pricina faptei îndrăznețe pe care am săvîrșit-o. Știu că starea mea umilă îmi pune piedici mari. De aceea mă voi strădui din răsputeri să îndrept acest păcat printr-o iubire nețărmurită cu care voi încerca să vă cîștig inima. Ascultîndu-l, Joconde zîmbea parcă în bătaie de joc, dar schimbă numaidecît vorba și-l întrebă pe Francion unde fusese crescut în copilărie. El i-a făgăduit că a doua zi, de va voi să-și dea osteneala să vină din nou în același loc, la aceeași oră, îi va povesti pe îndelete tot ce dorea să știe, căci nu voia să-i spună nimic înainte de a fi cugetat mai bine la lucrurile acestea.

Între timp, ea a căutat să afle cît mai multe despre el. I s-a spus cît de prețuit este în ținut, și mai că i s-a băgat în cap că prin vrăjitorie ajunsese la darurile pe care le avea. A doua zi s-au întîlnit așa cum le fusese înțelegerea. Joconde i-a cerut lui Francion să-și țină făgăduiala, iar el a făcut-o vorbindu-i așa ; Chiar de nu m-ați fi întrebat cine sînt, ar trebui să vă spun dacă vreau să țineți seama de iubirea ce vă port. Aflați că sînt un gentilom dintre cei mai nobili din Franța și că, zărindu-vă acum cîtăva vreme în orașul unde locuiți de obicei, farmecele dumneavoastră m-au cucerit într-atîta încît m-am hotărît să îmbrac haine țărănești, știind că aveați să veniți aici, și astfel să mă pot apropia de dumneavoastră fără să trezesc bănuieli. După această minciună pe care i-o spunea ca s-o împingă să-l îndrăgească și mai mult, i-a sucit capul cu tot felul de dovezi ale nemărginitei lui iubiri. Alungînd orice îndoială în privința neamului mare din care se trage, fata l-a încredințat, fără să șovăie, că-l va răsplăti pentru toată strădania lui. Francion era atît de curat, chiar și în hainele acelea păcătoase, încît tot chipeș arăta, iar fata l-a iubit aproape la fel de mult ca atunci cînd ar fi avut pe el cele mai frumoase haine purtate de vreun curtean.

Cînd s-au încredințat că dragostea le este împărtășită, s-au apucat să vorbească, făcînd haz, despre tot felul de mărunțișuri. Joconde i-a spus lui Francion că lumea voise să-i bage în cap că știa tainele magiei negre. Fiindcă nu voia să se poarte cu ea cum se purta cu cei de rînd, i-a spus din ce pricină credința aceasta își făcuse loc printre țărani. Fata a fost foarte mulțumită și a rîs auzind cum stau lucrurile.

Cînd a fost să se despartă, înainte de a-și lua rămas bun, au vrut să se înțeleagă asupra celor ce vor scorni ca să se poată vedea și de acum înainte, fiindcă Joconde nu putea să plece tot timpul de acasă ca să stea de vorbă cu Francion fără ca pînă la urmă cineva să nu bage de seamă și să nu bănuiască ceva despre ce fac ei. Ea s-a hotărît să se prefacă bolnavă ca să aibă prilejul să-și cheme iubitul care, așa cum credea lumea, tămăduia orice boală. Cînd totul fu pus la cale, s-au despărțit și fiecare s-a întors la casa lui.

Joconde s-a apucat, chiar din ziua aceea să facă ce-și pusese în gînd și a început să se plîngă mamei de dureri mari în pîntece. Au dezmierdat-o, au răsfățat-o și au culcat-o în pat. Dacă doctorii n-ar fi fost prea departe, ar fi trimis după unul chiar atunci. Înainte să fi pomenit ea despre Francion, a venit fermierul care a spus că trebuie trimis după el, ca să-i dea fetei vreun leac. Tatăl a răspuns că nu se încrede în șarlatani de teapa lui. Cum asta, zise fermierul, de ce vă temeți ? că n-o să vi se lecuiască fata așa cum s-au lecuit toți cei pe care i-a oblojit păstorul acesta ? Este dracul întrupat, vă rog să mă credeți, nici nu știu ce nu face. Știe mai multe decît preotul nostru, l-a băgat în cofă. Tatăl Jocondei, dînd crezare celor ce i-au vorbit de marea pricepere a lui Francion, s-a învoit să trimită după el. După ce s-a uitat la bolnavă și i-a luat pulsul, a scos o sticluță din buzunar în care era niște ulei pe care l-a încălzit, apoi l-a turnat pe o pînză pe care a dus-o iubitei ca să și-o pună pe burtă. Lucrurile s-au potrivit atît de bine încît nu se afla nimeni pe-aproape de pat, așa că, prefăcîndu-se că vrea s-o ajute, Francion s-a încumetat să-i mîngîie țițele. Ca să arate cît este de neîntrecut în toate, fata a spus, foarte curînd, mamei sale că simte o mare ușurare și că ar fi vrut să

se veselească puțin. Întorcîndu-se către Francion, i-a spus : Doamne, păstorule, am auzit că știi să cînți din lăută : te-aș putea ruga să-mi cînți ceva ? Puteți totul asupra mea, spuse Francion, deși știu bine că nu sînt în stare să vă fac vreo plăcere cu lăuta mea, totuși voi cînta numai pentru a vă arăta supunere. A vrut să se ducă chiar el să-și ia lăuta, dar n-a fost lăsat să se ostenească așa că a fost trimis un servitor să i-o aducă de acasă. De cum i-a atins coardele, au fost încîntați cu toții, dar mai ales Joconde. Mama și tatăl fetei, care nu-și doreau nimic mai presus decît sănătatea și bucuria ei, văzînd cît de mult îi place muzica păstorului, i-au îngăduit acestuia să vină și a doua zi ca s-o ajute să-i treacă timpul mai ușor. Apoi au plecat ca să-și vadă de treburile casei ; atunci Francion i-a putut da iubitei sale cele mai mari dovezi de dragoste. Ea a fost atît de înduioșată încît i-a făgăduit să-i dea tot ce dorește.

La țară lucrul ar fi fost ușor de făcut, însă Joconde s-a întors chiar în seara aceea, în oraș, împreună cu mama și cu tatăl ei, și se părea că totul le este potrivnic, deoarece casa era înconjurată de ziduri înalte din toate părțile, iar porțile erau tot timpul încuiate. I-a scris lui Francion, care rămăsese în sat, în ce închisoare fusese băgată, dar l-a încredințat că, dacă el va putea, prin cine știe ce mijloc, să intre pe furiș, ajutat de vreun țăran din sat, va primi de la ea tot ce-și poate dori. Francion se gîndește ce-ar trebui să facă și, în cele din urmă, îi vine în cap un șiretlic. Peste cîteva zile, un căruțaș avea să-i ducă negustorului niște fîn. S-a hotărît să se ascundă în căruță așa că i-a trimis Jocondei vorbă ca să-i spună ce plănuise. Căruțașul era un om greu de cap care a crezut tot ce i-a spus el. Dragul meu prieten, i-a zis Francion, știi că sînt tare curios. Mi s-a povestit cît este de frumoasă casa în care locuiește stăpînul tău la oraș. M-a cuprins o dorință nebună să mă duc s-o văd, dar n-o pot face cu nici un chip, dacă nu mă ajuți. Trebuie să mă duci pînă acolo. De ce n-aș face-o, zise căruțașul, care-i era prieten, fiindcă adesea îi dădea de băut. Vino cu mine odată cînd mă duc la oraș, cred că n-o să fiu oprit la poartă, că doar lumea te știe destul de bine. Mă știe prea bine, răspunse Francion : de aceea nici nu vreau să

fac ce-mi spui tu. Vreau să merg fără să mă vadă cineva : Vreau să cunosc toată casa și s-o știu pînă în cel mai mic ungher căci am eu un plan, dar stăpînul tău nu trebuie să prindă de veste. Așa că vreau să mă ascund în fînul pe care ai să-l duci la oraș : este foarte bine pentru ceea ce am eu de gînd. Te-ai gîndit cum nu se poate mai bine, zise căruțașul, eu nu mă amestec. Cînd mă întorc, aduc niște butoaie pentru culesul viilor ; te poți ascunde și în ele. Totul va merge strună, răspunse Francion, numai să te ții de vorbă. Căruțașul l-a încredințat că va face întocmai, iar cînd a fost să plece cu fînul, i-a spus să fie gata. Francion și-a lăsat turma în grija altui păstor, și-a pus hainele cele mai frumoase pe care le putea avea, i-a ieșit în cale într-un loc cît mai depărtat și s-a ascuns bine în fîn, fără să-l fi zărit cineva. Către seară au ajuns la casa Jocondei. Căruțașul și-a descărcat singur fînul, așa că l-a putut din nou ascunde.

În vremea asta Joconde era pradă celei mai cumplite neliniști fiindcă nu știa dacă tînărul venise sau nu și nu avea cum să afle ce se întîmplă cu el. Nu se gîndea să-l întrebe pe căruțaș, ca să nu-l bage la bănuieli, dar se îndoia că iubitul ei putuse să se vîre în fîn fără să-i spună nimic țăranului. După ce toată lumea a plecat, fata s-a dus acolo unde fusese descărcat fînul, închipuindu-și că nu se putuse ascunde în alt loc. El ieșise din ascunzătoare ca să stea la pîndă, cînd iată că intră fata și dă cu ochii de el. Nu mă întrebați dacă, întîlnindu-se, s-au sărutat ; s-au ținut strîns în brațe mai mult de o jumătate de ceas și, de bucurie, nu puteau scoate o vorbă. Cînd și-au mai revenit, s-au gîndit unde să-și petreacă noaptea. Joconde n-a fost de părere să-l ducă pe Francion în odaia ei, de teamă să nu fie auziți cînd vor urca scările sau să nu se întîmple cine știe ce altă nenorocire. Au rămas, așadar, acolo unde se aflau iar Francion a întins o pătură mare peste fîn ca iubita să nu-și umezească hainele cînd se va întinde pe jos. Este ușor de crezut că plăcerea lor a fost la fel de mare ca atunci cînd s-ar fi culcat în cel mai frumos pat. Într-o clipă de răgaz lăsat de lupta lor înverșunată, Francion a povestit șiretlicul de care se slujise ca să-l amăgească pe căruțaș ; acesta se dusese să se culce în altă parte, cre-

zînd că tînărul își va petrece noaptea în curte ca să se uite cu luare-aminte la casa luminată de strălucirea stelelor. Joconde, la rîndul ei, i-a spus că, pentru a nu se culca în odaia maică-si, cum făcea de obicei, se prefăcuse că-i este cald ca să fie lăsată să se culce singură într-o cămăruță care dădea pe o scară mică pe unde a putut veni la el fără să treacă prin curte. Gîndindu-se la ce avea să urmeze, au găsit mai multe căi să se poată întîlni așa cum mintea îndrăgostiților știe să găsească tot ce poate să le aducă o mulțumire trainică. Lucrul cel mai bun, și pe care s-au hotărît să-l facă, era ca Francion să încerce să intre în slujba negustorului care, știindu-l cît este de iscusit, ar fi fost bucuros să-l aibă pe el ca ajutor la treburile lui negustorești mai curînd decît pe oricare altul. Joconde s-a învoit să facă aceasta pînă se va hotărî să-i spună cine este cu adevărat, iar el era bucuros să plece din sat, căci începuse să nu-i mai placă viața printre necioplițí și nu dorise să trăiască în felul acesta decît un timp oarecare. I-a dat a înțelege iubitei sale că are nevoie de bani : fata i-a dat tot ce avea, căci i-ar fi dat orice. Încercase împreună cu ea toate desfătările ce și le poate închipui cineva, cînd o licărire de lumină vestind zorile le-a dat a înțelege că trebuie să se despartă. În clipa cînd își luau rămas bun, cineva a bătut cu putere în poarta casei și, numaidecît, un servitor care se trezise, s-a dus s-o deschidă. Un om înarmat i-a spus răspicat : Prietene, du-te și spune-i stăpînului că s-a stîrnit zarvă în oraș și întreabă-l dacă nu vrea să trimită un om cu pușcă în piața cea mare potrivit poruncii Căpitanului pe care eu sînt însărcinat să i-o aduc la cunoștință. Hai, dă fuga, aștept să aud răspunsul. Și fii fără frică, păzesc eu să nu intre nimeni în curte.

Servitorul a urcat numaidecît pînă la odaia stăpînului și a bătut la ușă, dar fiindcă stăpînul mai dormea încă, nu i-a deschis. În acest timp, ostașul, un burghez mai fudul decît însuși Cezar cînd s-a văzut în mînă cu alte arme decît cu cele cu care umbla de obicei, adică o sulă și un cuțit, și-a pierdut răbdarea așteptînd la poartă : ca să nu mai spunem că mai avea și altă treabă. S-a înfuriat zicînd că nu i se arată cinstea ce i se cuvine și a început să înjure zdravăn că doar atîta învă-

țase de la nobilime. Apoi, văzînd că zadarnic strigă el în gura mare că tot nu-i răspunde nimeni, a plecat mînios spunînd că-l va pune la amendă pe stăpînul casei.

Joconde nu îndrăznise încă să se întoarcă în cameră de frică să nu se întîlnească pe drum cu servitorul sau cu altcineva. S-a gîndit că Francion ar face bine s-o șteargă atunci, de vreme ce poarta era deschisă, mai ales că, oricît ar fi fost el de șiret, i-ar fi fost foarte greu să se vîre în butoaiele căruțașului fără să-l vadă nimeni. Găsind că are dreptate, tînărul s-a învoit și chiar în clipa aceea, a ieșit în curte. Cînd a ajuns la poteca cea mare care duce spre poartă, s-a temut așa de tare să nu vină servitorul și să-l vadă, încît a luat-o la fugă de-i scăpărau călcîiele, dornic să se vadă cît mai repede afară din curtea casei. Dar, nebăgînd de seamă că pragul porții este foarte înalt, a vrut să treacă fără să-și salte picioarele așa că a căzut cît era de lung pe caldarîm de era să-și rupă și mîinile și picioarele. Joconde, care l-a văzut căzînd, s-a necăjit nespus, dar nu i-a venit în ajutor, ci s-a dus să se culce în odaia ei ca și cum, din ajun, nu s-ar fi mișcat din ea.

Francion s-a ridicat cu mare greutate și mergea sprijinindu-se de ziduri, întrucît mai că nu se putea ține pe picioare. A făcut bine că a plecat, căci servitorul, însărcinat de stăpîn să se ducă în piața cea mare, a ieșit și el numaidecît, înarmat pînă în dinți. Francion mergea cum putea, gata să se prăbușească la pămînt ca să-și tragă puțin sufletul, dar, uitîndu-se înspre colțul străzii, a zărit o litieră de unde a țîșnit un om care a pornit atît de sprinten la drum încît, în cîteva clipe, s-a îndreptat, deși s-ar fi zis că este la fel de beteag ca și el. Uite, eu nu voi fi atît de mofturos. Am să stau bucuros în litiera asta : de cumva voi fi în stare să ajung pînă la ea. Apoi, căznindu-se din răsputeri să se apropie, în cele din urmă a izbutit și s-a urcat pe o pernă moale care i-a căzut cum nu se poate mai bine.

În timp ce el se va odihni cît va pofti, trebuie să povestim cine era cel căruia îi luase locul. Era un bătrîn ros de podagră, cel mai rău om din oraș, ba chiar din ținut, deși locul era plin de păcătoși ca el. Nu avea altă grijă decît să semene vrajbă, chiar și printre cei mai de

vază oameni de prin partea locului. Purta dușmănie unui nobil care ajunsese de curînd cîrmuitor acolo, deși ar fi fost cu cale mai curînd să-l îndrăgească, fiindcă nimeni nu se plîngea de el. Însă răutatea lui din fire îl făcea să clevetească pe seama tuturor celor supuși. Se vedea limpede că pe acesta nu-l vorbește de rău decît dintr-un obicei prost. Căci nici măcar nu-l văzuse vreodată, și nici nu auzise ceva despre faptele lui, fie bune fie rele. Îi punea în cîrcă niște păcate pe care le văzuse la alții și-și închipuia că, de vreme ce este de același rang cu ei, trebuie să aibă și aceleași cusururi. S-a întîmplat să fie legat de cineva cu multă trecere. Ca să-l asmuțească împotriva guvernatorului, s-a dus într-o zi și i-a spus că aflase el de la cineva vrednic de încredere că gentilomul acesta este cel mai mare ticălos din lume, că trebuie să se păzească de el și că avea de gînd să vîndă orașul unor străini. A fost crezut de parcă ar fi fost profet, căci bătrînul cetățean știa să-și ascundă răutatea atît de bine, încît putea fi luat drept un om plin de înțelepciune. A mai spus și că auzise vorbindu-se de nu știu ce uneltire. Guvernatorul, urmărind un plan anume, însă un lucru bun, în seara din ajun străbătuse toate străzile orașului împreună cu arcașii din garda lui. Cel care fusese prevenit de bătrînul podagros a văzut aceasta și a crezut că, de bună seamă, guvernatorul pune la cale cine știe ce ticăloșie. Așa că, adunîndu-i pe oamenii cei mai bogați din oraș și povestindu-le ce aflase, au hotărît cu toții să-i înarmeze pe burghezi ca să preîntîmpine o nenorocire. Li s-a trimis vorbă să se adune laolaltă, așa că tot orașul era în picioare.

Guvernatorul ieșise înconjurat de și mai mulți arcași, ca să afle de ce se adună oamenii de vreme ce el nu o poruncise. Dacă mulțimea, în mijlocul căreia se răspîndise zvonul trădării, nu ar fi fost ținută de rău, s-ar fi aruncat asupra lui și l-ar fi sfîșiat. Podagrosul, ca s-o ațîțe, se așezase la fereastră și striga din răsputeri : Libertate, libertate, domnilor, spînzurați-l pe ticălosul care vrea să ne vîndă. Dar glasul înțelepților a fost mai puternic și răzvrătiții au fost cumințiți. S-a stat de vorbă cu guvernatorul care nu a arătat decît dragoste față de poporul

lui. Însă ostașii, care mai cutreierau încă străzile, îi dădeau zor că toți trebuie să pună mîna pe arme, așa ca fiecare să aibă partea lui de osteneală. Cum am arătat mai înainte, venise unul și la negustorul nostru.

În acest timp, guvernatorul, care auzise glasul podagrosului îndemînînd la răzmeriță și care aflase că el pusese la cale toată zarva asta, se hotărîse să trimită după el ca să-l pedepsească așa cum i se cuvenea. Cu treaba aceasta au fost însărcinați doi oameni de-ai lui care s-au dus și i-au spus bătrînului că stăpînul, știindu-l om așezat și înțelept, îl cheamă la el să-l ajute să pună rînduială în oraș. La început n-a vrut să creadă, dar pînă la urmă solii s-au jurat atîta încît podagrosul, închipuindu-și că guvernatorul nu aflase nimic din cele spuse pe socoteala lui, și-a zis că, pesemne, era cu adevărat bucuros să se sfătuiască cu el. Gîndindu-se la binele și cinstea ce i se putea trage de aici, s-a hotărît să se ducă la această întîlnire. A îngăduit, prin urmare, celor doi să-l urce într-o litieră pe care-o aduseseră anume și s-a lăsat dus de bună voie acolo unde, altfel, ar fi trebuit să fie dus cu sila. Făcură o bucată bună de drum, cînd, deodată, cineva i-a oprit pe cei ce-l cărau și i-a spus unuia la ureche : Domnul guvernator nu se mai află unde se afla adineauri, a plecat la castel, duceți-l pe păcătosul ăsta acolo. Bătrînul, care avea urechi mai bune decît s-ar fi crezut, a auzit totul și s-a gîndit că nu se putea aștepta la ceva bun. Dealtfel, nu era dus cu grija ce se arată unui om de vază : cei doi alergau și izbeau litiera de pietrele de pe marginea străzii, ceea ce l-a făcut pe bătrîn să creadă că n-aveau de gînd să se poarte prea bine cu el cînd vor ajunge la castel. Totuși, a stat liniștit și, știind că toate vorbele de pe lume nu-i puteau sluji în nenorocirea lui, s-a prefăcut că doarme și a început să sforăie. Cei ce duceau litiera, neobișnuiți cu ceva atît de greu, nu mai puteau de brațe și curgea sudoarea de pe ei, așa că, ajungînd în colțul străzii Jocondei, pe unde nu trecea nimeni, au vrut să se odihnească, și, ca să se răcorească, au intrat într-o cîrciumă unde au luat cîte un pahar, crezînd că omul lor nu se va trezi, iar de se va trezi nu va dori să fugă și că, de-ar avea această dorință, nu va avea puterea să și-o îndeplinească, întrucît

picioarele îi erau umflate şi strîmbate de podagră. Numai că se înşelau în socotelile lor căci, de cum s-au îndepărtat, temîndu-se de mînia guvernatorului, bătrînul şi-a adunat puterile şi a şters-o, lăsînd gol locul pe care l-a luat Francion.

După ce au băut pe săturate, cei doi s-au întors la litieră şi nu şi-au dat seama că înăuntru nu se află omul lor, fiindcă perdelele erau trase şi-l ascundeau pe Francion de nu i se vedea decît vîrful picioarelor. Şi-au luat povara şi au cărat-o veseli, căci vinul le dăduse puteri noi. Francion a tăcut mîlc. ca nu cumva să-i oprească, bucuros să fie dus astfel oriunde ar fi fost, mai ales că încă nu putea merge cumsecade. Pesemne oamenii ăştia mă duc la spital, în locul bolnavului care a şters-o, îşi spunea el în sinea lui, orice ar fi, acolo mă voi simţi mai bine decît în mijlocul străzii aceleia de unde nu mă puteam urni, de rău ce mă simţeam : Dacă m-am lovit cînd am căzut, măcar să fiu oblojit de un doctor. Cei doi îl cărau mai departe, fără să-i vorbească, mai ales că-şi închipuiau că este bătrînul pe care nu voiau să-l trezească. Cînd au ajuns la castel, l-au urcat într-o odaie, fără să se uite la el, şi se pregăteau să se ducă la stăpînul lor să-i spună că-i îndepliniseră porunca, temîndu-se să nu-i mustre dacă întîrziau prea mult. După ce a stat de vorbă cu ei, Guvernatorul, însoţit de un gentilom, se duse la cel pe care-l aduseseră la castel, dar fiindcă nu-l văzuse niciodată pe podagros şi nu auzise dacă este bătrîn sau tînăr, a crezut că cel din faţa lui este omul cu pricina. Ia ascultă, jupîne, zise el trăgîndu-l tare de braţ, de ce nu eşti cuviincios ? Închină-te în faţa mea. Fiindcă nu se putea ţine pe picioare, Francion a dat doar din cap. Ce-ţi mai face podagra ? zise guvernatorul. Te lecuiesc eu, numaidecît. De-ar fi numai podagra, zise Francion, dar am în mine toate relele din lume, şi, orice aţi zice, nu cred că le veţi putea alunga, căci se ţin lanţ de nu le mai puteţi stîrpi. Hai, lasă vorba, îl opri guvernatorul, n-am trimis după tine ca să-mi pierd timpul cu fleacuri. Ia spune, nu eşti tu prefăcutul, ticălosul, cel care strică liniştea oamenilor ? Poporul trăia tihnit sub ocrotirea mea, fără vreo pricină de nemulţumire, oamenii nu aveau nimic

de spus împotriva faptelor mele ; iar tu, care voiai să vezi orașul acesta în flăcări, ca să-ți faci chefurile tale de zănatec, erai cît pe-aci să faci să izbucnească un foc primejdios. Ia să te aud, ce ai de spus întru apărarea ta ? ai să zici că n-ai făcut-o ca să zdruncini liniștea locuitorilor, ci ca să mă ucizi pe mine sau să mă alungi de aici. Acum spune-mi cine te-a îndemnat să faci asta ? Ai văzut vreo greșeală în cîrmuirea mea ? Sau poate mă urăști pentru știe cine știe ce supărare pe care ți-o voi fi făcut vreodată ? Nu cred să-ți fi dat cîndva vreo pricină de supărare. Ascultînd cuvîntarea aceasta și nepricepînd de ce i-o ține, Francion și-a închipuit, în cele din urmă, că voia să-și bată joc de el, mai ales că guvernatorul nu vorbea ca un om supărat. Fiindcă sufletul nu-i era beteag cum îi era trupul, iar buclucul în care intrase îl înveselise peste măsură, s-a hotărît să petreacă și el puțin, întocmai ca și acela care-i punea întrebări. Ca să vă răspund la toate întrebările dintr-o dată, zise el, vă spun că am vrut să răzvrătesc orașul, fiindcă nu este lucru mai folositor decît acesta : Vecinul se duce la vecină, iar vecina la vecin. Îndrăgostiții pot pătrunde în locuri unde, mai înainte, nu îndrăzneau nici măcar să se uite. În învălmășeala asta, oamenii de treabă se dedau la jocuri nevinovate. Să nu credeți că vă port pică, nici nu mi-a trecut prin gînd vreodată : deși, ca să nu mint, aș avea de ce, fiindcă nu dați odată o lege ce s-ar dovedi foarte folositoare. Ce fel de lege ? zise guvernatorul. Cea mai frumoasă și mai dreaptă din lume, răspunse Francion, și anume că, de acum înainte, o dată în an, femeile să umble despuiate prin oraș, ca să ne putem scălda privirile cu ceva plăcut ; de ce se acoperă cu atîta grijă ? Sînt proaste de dau în gropi ! De dezbrăcat se dezbracă ele în fața multora, dar pe rînd, nu cînd sînt toți laolaltă. Ce s-ar întîmpla dacă ni s-ar înfățișa goale cînd sîntem mai mulți laolaltă ? Parcă aud ce-mi veți răspunde : sînt sigur că vreți să ziceți că dacă le-am privi toți deodată, am vedea mai bine ce cusururi au, fiindcă doi văd mai bine decît unul singur, iar asta ar fi spre răul lor. Sau poate că-mi veți spune că nu trebuie să le privim trupul gol decît unul cîte unul, ca fiecare să creadă că doar el se bucură de fericirea asta. Altfel, nu văd ce ați mai

putea spune, şi nici aşa n-aţi spus cine ştie ce, căci, pînă la urmă, ştim cu toţii cum stă treaba cu femeile, degeaba umblă ele cu vicleşuguri. N-aveţi de ce să fiţi, cu atîta înverşunare, de partea lor, îi păgubiţi pe bărbaţi, semenii voştri. Guvernatorul nu ştia dacă să rîdă sau să se supere de frumuseţea aceasta de cuvîntare care n-avea nici în clin nici în mînecă cu ceea ce spusese el. Totuşi, i-a vorbit lui Francion în felul acesta : Ascultă, să nu-mi faci pe măscăriciul, căci pun numaidecît să te spînzure ; să ştii că nu glumesc.

Chiar atunci au intrat cîţiva sfetnici care l-au întrebat pe guvernator dacă trimisese după podagros. Iată-l este aici, le zise el, dar cred ori că este nebun, ori că se face, ca să-l iertăm. Nu te poţi înţelege cu el. Cine l-a adus aici ? îl întrebă unul din cei de faţă, credeţi cumva că este podagrosul după care umblăm ? Este cum sînt eu regele Spaniei. Atunci Guvernatorul a spus că fusese înşelat şi că i-a fost adus drept omul acela. I-a chemat pe cei doi ce-l căraseră şi i-a întrebat de ce făcuseră una ca aceasta, de vreme ce nu este cel despre care fusese vorba. Cei doi s-au uitat înspre Francion şi au spus că nu pe acesta îl aduseseră, ci pe un altul, bătrîn de tot. Pesemne dracul l-a răpit şi l-a pus pe omul acesta în loc, zise guvernatorul. Şi-a dat fiecare cu părerea, iar, pînă la urmă, s-au învoit cu toţii că doar cel de faţă le putea spulbera îndoiala. Vă aflaţi la anaghie, zise Francion : Cel ce era în litieră a fugit, iar eu, dorind să mă odihnesc, m-am aşezat în locul lui. Oamenii care împinseseră litiera au fost aspru mustraţi că nu băgaseră de seamă şi au fost trimişi din nou după moşneagul răsculat, care a fost dat pe mîna judecătorilor şi osîndit să fie spînzurat şi sugrumat, aşa că, pe loc, i-a trecut şi podagra şi tot ce mai avea fără pic de suferinţă. Lui Francion nu i-au făcut nimic şi a fost lăsat să se ducă unde o vedea cu ochii, s-a gîndit mult dacă să se mai întoarcă în sat : pînă la urmă s-a hotărît să nu se mai întoarcă niciodată şi, amintindu-şi de Nays, n-a mai fost de părere să-şi ţină făgăduiala faţă de Joconde, întrucît, după ce se bucurase de ea, bruma de dragoste ce-i purtase se dusese cu totul. S-a gîndit să se ducă la Lyon să împrumute

niște bani ca să se îmbrace cum trebuie și să-și vadă de treburile de care se apucase cîndva. Primul om pe care l-a întîlnit pe drum a fost un soldat, fără nici un ban, cu un pantalon roșu, ponosit, și un surtuc de piele slinoasă. L-a întrebat dacă nu vrea să-și schimbe hainele cu ale lui, făgăduindu-i să-i mai dea și ceva pe deasupra. Soldatul s-a învoit și, în schimbul cîtorva gologani, și-a părăsit noblețea ca să îmbrace haina de țăran. Francion a început să se uite cum arăta îmbrăcat în straiele acestea frumoase care-i plăceau mai mult decît celelalte, numai că, întrucît cumpărase și sabia viteazului războinic, s-a aflat în încurcătură cînd a fost să și-o agațe de șold, căci soldatul nu voia să-i vîndă și cureaua. Zicea că o ține să-i slujească de dovadă cum că se întoarce de la război, că erau mulți cei care, după ce-și vindeau pușca, păstrau doar furca în care o sprijiniseră. Pînă la urmă, Francion și-a dat seama că are o curea lată de care își legase cînd și cînd cîinele care-i păzea turma în locul lui și a folosit-o să-și agațe sabia. Mai avea și o pălăriuță ascuțită cu margini înguste, că, văzîndu-l te umfla rîsul, dar lui asta îi plăcea cel mai mult. A făcut drumul jumătate călare, jumătate cu căruța, după cum s-a ivit prilejul, însă grăbindu-se cît a putut de mult și cheltuind cu înțelepciune și cumpătare. Nu am de gînd să vă spun că a mers munți și văi, prin orașe și orășele. N-am chef să înșir toate amănuntele acestea. Vedeți că nu v-am spus nici măcar în ce loc se afla Nays să bea apele tămăduitoare, la Pougues [1] sau în altă parte. Nu v-am spus nici numele fortăreței în care Francion a stat închis, nici cel al satului în care a fost păstor, nici cel al orașului în care trăia Joconde. Asta înseamnă că nu vreau s-o știți, de vreme ce nu v-o spun, așa că să nu vă apucați să credeți că, dacă nu spun toate acestea, nu m-am gîndit bine ce fac. Ajunge să știm că, după cîteva zile de drum, Francion, care înnoptase într-un sat de lîngă Lyon, a ajuns în altul, într-o duminică dimineața. Toată lumea se dusese să asculte liturghia. Fiindcă n-a găsit pe nimeni la han să-i dea să mănînce, s-a hotărît să se așeze la umbra plăcută a ulmului din piață și să aștepte pînă se va ieși de la biserică. Un țăran care avea mai multă treabă decît ceilalți, sau care era mai grăbit să prînzească, a plecat îna-

intea tuturor și, trecînd pe lîngă Francion, a crezut că este unul din măscăricii aceia care, după război, umblă prin sate vînzînd leacuri sau făcînd scamatorii. Ia ascultă, ce-ai venit să vinzi pe la noi ? Cele mai minunate leacuri din lume (răspunse Francion, care pricepuse ce crede omul despre el. vindecă toate bolile, dau învățătură celor fără minte, îi îmbogățesc în cel mai scurt timp pe cei mai săraci oameni de pe pămînt. Unde le ții, zise țăranul, căci nu văd vreo cutie sau vreun cufăr pe aproape. Căpățînosule, răspunse Francion, crezi că marfa mea este ca a altora ? nici vorbă, nu este la fel, nu se vede nimic din ea, o duc în cap. Fiindcă vorbise fără să zîmbească cîtuși de puțin, țăranul a crezut că spune adevărul și, uitînd de toate treburile lui, a vrut să aibă cinstea de a duce tuturor celor din sat vestea despre șarlatanul în stare să facă orice. Toți au vrut să-l vadă, și, nici nu s-a isprăvit bine liturghia, că Francion a și fost înconjurat de oameni de toate vîrstele.

Văzînd atîta lume, silit fiind să facă pe șarlatanul, s-a hotărît să se bucure puțin de prilejul ce se ivise și s-a apucat să le toarne o mulțime de drăcovenii așa cum știa el să le spună cînd avea chef. Văzînd că mulțimea îl ascultă cu mare băgare de seamă ca să afle unde va ajunge, le-a vorbit așa : Lume bună, aflați că eu nu sînt un nerușinat din aceia care cutreieră țara și care vin aici să vă vîndă o unsoare care trebuie să lecuiască toate relele, dar care nu lecuiește nici unul. Eu știu mai multe decît preavestitul Tabarin [2] care s-a arătat prin cele mai frumoase orașe din Franța. Eu îmi zic mai curînd doctor decît vraci : după cum este boala, spun să se cumpere leacurile, sau le fac eu însumi. Dar, în afară de aceasta, dragii mei, mai am și altă marfă, în creierul meu ; am atîta minte în el, că aș mai putea da și altora. Vînd cumpătare, chibzuință și înțelepciune. Uitați-vă bine la mine. Cine mă vede cum arăt, nu-și dă seama cine sînt. Mă trag dintr-un neam mare unde toți bărbații sînt profeți. Tata și bunicul au fost profeți, dar, pe lîngă mine, nu făceau nici două parale, căci eu știu și ce m-au învățat ei, și ce m-a învățat natura. Dacă aș vrea, nu m-aș mai mișca de lîngă regi, însă libertatea este mai presus decît bogăția ; și apoi, sînt mai de folos semenilor mei și-l slujesc

mai bine pe Dumnezeu dacă merg din tîrg în tîrg și-i ajut creștinește pe tot felul de oameni, decît dacă aș sta tot timpul în același oraș. Acum nu-mi mai pierd timpul spunîndu-vă snoave ca să faceți haz. Nu-i șade bine unui om atît de învățat ca mine s-o tot facă pe măscăriciul. Doar cei ce vor avea nevoie de sfatul meu în treburile lor să vină la mine. Le voi spune îndrăgostiților dacă aleasa inimii lor este fecioară și soților dacă nevestele îi încornorează. La boli ne vom gîndi abia mîine cînd voi ieși în piață.

În timp ce vorbea astfel, țăranii se adunaseră atît de strîns în jurul lui, că nici măcar un iepure nu le-ar fi putut trece printre picioare. Holbau ochii și-și mișcau mîinile în semn de prețuire, ascultîndu-l ce zice și deși credeau fiecare cuvînt, nu îndrăzneau să-l întrebe nimic. Fiecare-și zicea că, dacă lasă să se vadă bănuiala că nevasta îl înșală, toată lumea o să creadă că îl înșală cu adevărat și o să-și rîdă de el. Cei care doreau să afle lucrul acesta și-au zis că or să-l întrebe altă dată, pe ascuns, iar îndrăgostiții au făcut și ei la fel cu fecioria iubitelor. Ca să vadă prioeperea șarlatanului în alte lucruri, s-au apucat să-i pună o mulțime de întrebări. Domnule, îi zise un cărăuș, ajută-mă să scornesc ceva ca să nu mai fiu niciodată sărac. Lucrează neobosit pentru cei ce te plătesc bine, îi răspunse Francion, nu da nimic cu împrumut celor ce nu au de gînd să dea înapoi și îngroapă în fiecare zi un ban în pivniță, la sfîrșitul anului vei găsi trei sute șaizeci și șase. Dar, ia spuneți domnule, urmă țăranul, care, ca și șarlatanul, voia să glumească un pic, dacă un pumn de grîu semănat pe ogor îmi dă atît de multe spice, n-ar fi bine să semăn și scuzi ? Dacă i-aș semăna, ce s-ar întîmpla ? S-ar întîmpla că ar veni niște hoți și i-ar aduna, răspunse Francion.

Un țăran a venit și i-a spus, sînt însurat de curînd cu o femeie tînără care mă urmează pretutindeni, aș vrea să știu și eu de ce o face ? Fiindcă tu mergi înaintea ei, îi răspunse Francion. La toate întrebările prostești care i s-au pus, a răspuns cam în felul acesta, iar țăranii făceau haz căci unora de-alde ei le erau menite toate vorbele astea. Dar fiindcă începuse să-i fie foame, i-a rugat

să-l lase să se ducă să prînzească și i-a rugat să vină apoi la cîrciumă unde avea să mulțumească dorințele tuturor.

Cîrciumarul, care se afla acolo, îl duce la el acasă și, lăsîndu-și nevasta singură, s-a dus să mănînce cu Francion. Cînd s-au aflat doar ei amîndoi i-a zis : Am o nevastă destul de frumușică, ai văzut și dumneata. Întotdeauna mi-am zis că-mi pune coarne. Scapă-mă de gîndul ăsta. Cu dragă inimă, spuse Francion, căci pari om de ispravă. Dar trebuie să știi cum stau lucrurile. Diseară, la culcare, spune-i că ai aflat de la mine că mîine toți încornoraţii se vor preface în cîini. Ai să vezi ce spune și ce face cînd va auzi, după aceea vedem noi ce este de făcut.

Cîrciumarul s-a mulțumit cu acest sfat și n-a mai zis nimic ; chiar atunci au intrat niște țărani ca să-l întrebe despre niște treburi încurcate de-ale lor. Au venit și niște băieți care au vrut să afle dacă iubitele lor mai sînt fete mari. I-a întrebat cum îi cheamă, și pe ei și pe fete, apoi, după ce a stat el și a cugetat un timp, unora le-a spus că fetele sînt încă fecioare, altora le-a spus că nu mai sînt, așa, cum i-a venit în minte. După ce plecară aceștia, a intrat un biet țăran care l-a luat deoparte și i-a zis : Domnule, un mare necaz a dat peste mine. Fata mea i-a spus maică-si că a rămas grea, dar că nu știe cu cine. Dacă am ști cine este, am pune-o să-l ia de bărbat, dacă este cumva un om înstărit ; dacă nu este vom cere să fie pedepsit. Noi am fost plecați cîtva timp la pelerinaj, fata se culca singură în odaia noastră și nu poate să spună cine a venit de i-a răpit fecioria. Cel ce a făcut-o n-a scos o vorbă pînă acum. O fi vreun servitor de-al dumneavoastră, zise Francion. Sînt gata să cred, numai că am șase : doi căruțași, doi rîndași, un cioban și un porcar, pe care să-l bănuiesc ? Învățați-mă, pentru numele lui Dumnezeu, ce să fac ? Duceți-vă, la noapte, dumneata și nevasta dumitale, să dormiți în altă parte, în afara casei, răspunse Francion, fata să se culce în patul în care și-a pierdut fecioria, iar ușa să nu fie încuiată mai bine decît atunci. Cel care a avut de-a face cu ea, va veni din nou, fără doar și poate, și dacă nu vrea să vorbească fata îl va însemna pe frunte cu o vopsea pe care

ți-o dau eu ; semnul n-o să se șteargă atît de ușor, o să se vadă și mîine și astfel o să-l recunoști.

După ce i-a spus acestea, l-a rugat pe țăran să-l lase puțin să-și pregătească vopseaua. A cerut niște funingine pe care a amestecat-o cu ulei, apoi i-a dat amestecul țăranului zicîndu-i că asta este vopseaua cu care fata trebuie să-l însemneze pe cel ce va veni să se culce cu ea. Țăranul s-a întors acasă și i-a spus fetei ce are de făcut, iar aceasta s-a învoit să facă întocmai. Apoi a plecat împreună cu nevastă-sa pînă în satul vecin să cineze la o rudă unde s-a hotărît să rămînă peste noapte. În acest timp fata, cum s-a înnoptat, s-a culcat în odaia părinților fără să tragă zăvorul. Cei șase servitori se aflau într-o odaie alăturată. Dormeau cu toții, în afară de cioban, cel care se hîrjonise cu fata ; era îndrăgostit foc de ea și, văzînd că prilejul este mai bun ca oricînd ca să se culce din nou cu ea, s-a sculat și, cu un cîrlig pe care-l mînuia cu multă ușurință, a deschis încet ușa și s-a dus în patul iubitei. Aceasta, cu gîndul să-l descopere pe făptaș, nu dormea și, auzindu-l că se apropie, se pregătea să facă ce i se spusese. Cînd a dat s-o sărute și s-o strîngă în brațe, ea l-a împins cu mîna, iar cu degetul mare de la cealaltă, pe care-l muiase în vopsea, i-a atins fruntea, apoi nu s-a mai gîndit să se apere crezînd că făcuse ce trebuie. La cel dintîi răgaz pe care li l-a dat iubirea, cu mintea mai limpede decît în timpul plăcerii, fata s-a hotărît să-i spună : Spune-mi, te rog, cine ești, căci acum nu te mai poți ascunde. Șarlatanul care se află în sat mi-o va spune mîine. De ce nu vorbești ? Cum ai vrea să te iubesc de vreme ce nu te cunosc ? Atunci băiatul i-a spus că este ciobanul lor și i-a arătat cîtă dragoste îi poartă. Doamne, Dumnezeule, de ce nu mi-ai spus mai de mult, nu te-aș mai fi însemnat pe frunte. Ai o pată care nu se șterge, iar tata o să știe mîine că te-ai culcat cu mine. Știi că nu te place, n-o să vrea nici măcar să audă de căsătorie. O să ceară să fii pedepsit. Mi-ar părea nespus de rău, căci te-am iubit mereu mai mult ca pe oricare, deși n-am lăsat să se vadă. Îți mulțumesc de bunătate, zise ciobanul, și dacă vrei să mi-o arăți și de acum înainte, dă-mi din vopseaua cu care m-ai uns pe frunte, o să fac în așa fel încît tatăl tău n-o să știe că

eu sînt cel ce s-a culcat cu tine. Fata i-a dat un borcănaș în care era vopseaua, el și-a muiat degetul cel mare, apoi s-a dus în odaia unde dormeau ceilalți servitori și i-a însemnat pe toți pe frunte. După care s-a întors și s-a culcat cu iubita cu care a petrecut toată noaptea.

Nici nu se luminase bine de ziuă că stăpînul a și sosit acasă [3]. Doritor să-l afle pe cel care se culcase cu fata, i-a chemat pe toți servitorii ca să stea de vorbă cu ei și, uitîndu-se bine la ei, mare i-a fost mirarea văzînd că toți au semnul pe frunte. Mînios nevoie mare, s-a dus pe dată la fiică-sa și i-a spus. Să mă ia dracu', dar dacă toți cei cu semn pe frunte s-au culcat azi noapte cu tine, nu s-a pomenit fată de plugar lucrată mai bine decît tine. Fata s-a jurat că nu venise decît unul, împotriva căruia se apărase din răsputeri, dar pe care nu-l putuse recunoaște, și că nu știe cum se face că și ceilalți erau însemnați. Tot ce a putut face bietul țăran a fost să se ducă după Francion, să-i spună ce se întîmplase ca să știe ce este de făcut. După ce s-a gîndit puțin, Francion i-a zis : Du-te repede acasă, cheamă-ți toți servitorii și vezi dacă nu este unul cu degetul cel mare înnegrit, el trebuie să fie cel care s-a culcat cu fata. Țăranul se întoarse îndată acasă, și, după ce se uită la mîinile lor, vede că doar păstorul are degetul cel mare înnegrit. Tu mi-ai necinstit casa, îi zise el ; puneți mîna pe el și duceți-l la judecată ; să fie spînzurat. Cîtă cutezanță, să-ți bați joc de fata stăpînului în timp ce ea doarme ! Zicînd acestea, l-a apucat pe cioban de guler și voia ca și ceilalți servitori să pună mîna pe el ca să-l ducă la închisoare, numai că păstorul i-a spus : Într-adevăr, stăpîne, m-am culcat cu fata dumitale, nu pot să spun că nu. Este la fel de adevărat că prima dată dormea, dar s-a trezit numaidecît și s-a lăsat ca o mielușea, așa că nu puteți spune că am silit-o, căci la vîrsta ei fetele nu fac asta cu de-a sila.

În timp ce spunea toate acestea, mama, unchiul și mătușa fetei, care știau cum stau lucrurile, sosiră și ei și l-au sfătuit pe mîniosul tată să se liniștească, arătîndu-i că oamenii se căsătoresc mai întîi în fața lui Dumnezeu și apoi în fața semenilor lor și că, pesemne, era sortit ca păstorul acesta să se însoare cu fata lui, că este băiat de

treabă şi că trebuie să-i lase să se ia, ca să se dreagă greşeala, de cumva greşeală se poate numi. Lucrurile au mers atît de bine, încît în aceeaşi zi s-au făcut toate înţelegerile, spre marea bucurie a părţilor : iar tatăl, dîndu-şi seama cît de preţioase fuseseră sfaturile şarlatanului în recunoaşterea celui ce-i necinstise fata, şi-a zis că trebuie să-i mulţumească şi să-l răsplătească aşa cum se cuvine.

În timp ce se întîmplau toate acestea, învăţătura lui, Francion s-a dovedit încă o dată folositoare. Gazda lui, care voia să încerce cinstea nevestei, umbla după ceea ce n-ar fi vrut să găsească. Culcîndu-se, a făcut cum i-a spus Francion. N-am apucat să-ţi spun, draga mea, dar adineauri am aflat ceva foarte ciudat. Ce anume, nu se poate să ştiu şi eu ? Nu, zise bărbatul, trăncăneşti prea mult. Îţi jur că n-o să spun nimic, răspunse ea : Ai a-mi ascunde ceva ? Nu mă mai iubeşti. Ciudat lucru ! Şarlatanul m-a încredinţat că aşa se va întîmpla : Am să-ţi spun, dar să nu sufli o vorbă. Mîine, toţi bărbaţii încornoraţi au să se schimbe în cîini. Şi ce-ţi pasă ţie, doar tu nu eşti încornorat. Ştiu, zise bărbatul printre dinţi, dar trebuie să-ţi fie milă şi de semenii tăi. Femeia, urmîndu-şi gîndul, spunea : Dar, orice ar fi, nu trebuie să te iei după o cobe ca ăsta, care nu ghiceşte întîmplările decît după ce au trecut, dormi liniştit ; eu nu mă pot culca aşa devreme, mă duc să dau focul la cuptor, căci slujnica nu se descurcă singură. Spuse toate acestea ca să poată ieşi din casă, dar, în loc să se ducă la cuptor, s-a dus în piaţa cea mare de unde vecinele ei nu plecaseră încă. Îi era cu neputinţă să-şi ţină gura : A trebuit să le dezvăluie ce-i spusese bărbatul ei. S-au mirat cu toate şi au alergat, care încotro, să spună vestea altora, pe care le cunoşteau ele, astfel încît, într-o clipă, tot satul a fost înştiinţat. După ce crîşmăriţa s-a culcat cu crîşmarul, a aşteptat nerăbdătoare pînă la ziuă ca să vadă ce se întîmplă ; de cum s-a luminat, s-a sculat şi, ridicînd pătura de pe capul bărbatului care nu se trezise încă, s-a uitat să vadă dacă are înfăţişarea lui obişnuită. Cînd a văzut că arată încă ca om, l-a lăsat să doarmă şi a început să se îmbrace : cînd bărbatul s-a trezit şi el, numaidecît după ea, şi şi-a amintit ce-i spusese nevestei în ajun, s-a gîndit, ca s-o

încerce, să facă pe cîinele. S-a apucat să latre ca un dulău ; nevasta, care ținea într-adevăr la el, înspăimîntată, s-a aruncat la picioarele patului și a început să strige cu mîinile împreunate ; Doamne, Dumnezeule, pentru o nimica toată, căci n-am păcătuit decît de două ori, trebuie ca bărbatul meu să se prefacă în cîine ? Acesta se ridică din pat și, cu toate că prostia ei i-ar fi putut înmuia inima, i-a tras o bătaie zdravănă și i-a zis : Nici o grijă, nu mă fac eu cîine ; Dumnezeu nu-i pedepsește pe bărbați pentru păcatele nevestelor. Tu ai să te schimbi în cățea, dacă cineva trebuie să ispășească. Așadar, ți-ai întîlnat cinstea de două ori, ia spune-mi cum, unde și cu cine ? Bărbate dragă, zise ea, n-am să-ți ascund nimic, dar făgăduiește-mi că mă ierți. Da, am să te iert, zise el, spune-mi tot și să nu mai faci. După opt zile de la cununia noastră, urmă ea, a sosit în sat un gentilom chipeș și îndatoritor ; s-a apucat să mă dezmierde și să-mi spună că femeile de la oraș nu sînt atît de îndărătnice ca cele de la țară, că nu fac nazuri cu nimeni și că fac tot ce li se cere, că eu, frumoasă și tînără cum sînt, ar trebui să mă port ca ele, să fiu îndatoritoare cu bărbații din lumea bună. Apoi m-a sărutat și a mers și mai departe fără ca eu să mă împotrivesc deoarece voiam să-i arăt că învățasem ceva din cele ce-mi spusese ; mi se părea că nu se cade să nu-i dau totul. Și uite așa am căzut în păcat, dar cînd, curînd după aceea, servitorul lui întîlnindu-mă singură a vrut să mă dezmierde și el, n-a mai mers așa de ușor. Își închipuia că prilejul îl face pe ticălos, și că, locul în care ne găseam fiind mai dosnic, o să-i meargă strună, dar eu i-am zis așa : Stai binișor, tu nu ești stăpînul tău. Poate îți vine în gînd că te las să faci ce face el. De atunci am înțeles că trebuie să fii neîngăduitoare : și cu slugile și cu stăpînii, așa că neștiința s-a dus odată cu tinerețea mea. Cu toate acestea, într-o zi, cînd sosiră în sat niște soldați care, în timp ce tu te aflai în oraș, s-au apucat să fure tot ce le ieșea în cale, unul dintre ei mi-a zis, din două, una, ori îți iau găinile, ori mă culc cu tine. Mi-am zis că este mai bine să se culce cu mine, de teamă să nu te superi, căci dacă ne-ar fi luat găinile, ți-ai fi dat seama, dar nu puteai să știi dacă s-a culcat sau nu cu mine. În soiul acesta de furt nu se ia nimic și nici

nu se mişcă ceva de la locul lui. Iată, aşadar, bărbate, cum am greşit de două ori, dar nu ai de ce să mă pedepseşti. Se spune că pentru prima greşeală ţi se cade o dojană, pentru a doua poţi fi iertat, şi doar cea de a treia şi cele care vin după ea vor fi pedepsite şi pentru cele dintîi. Aşa am auzit eu. Bine faci că mă ierţi, de vreme ce n-am ajuns pînă la trei. Aşa este, dar de două ori ajunge ca să faci dintr-un bărbat un încornorat. O singură dată nu ajunge, căci cel ce nu are decît un corn nu se cheamă încornorat. Trebuie să ai două. Să ştii, dragă bărbate, spuse atunci femeia, că cel care nu se crede încornorat nici nu este, eu, cînd am călcat legile căsniciei, eram atît de nevinovată, încît nu-mi închipuiam că-ţi pun coarne, aşa că nu eşti un încornorat. Am auzit eu şi alte lucruri de pe la femeile cele şirete ; cînd o femeie doreşte să-i pună coarne bărbatului, chiar dacă ea nu trece la fapte, el tot încornorat este ; dar cînd nu mai doresc acest lucru şi nu vor să-l mai iubească decît pe el, bărbatul nu mai este încornorat. Căci, astfel, ce s-ar întîmpla ? Pata asta nu se mai şterge niciodată, în timp ce celelalte se spală atît de uşor ? Un moşneag mai poate fi încornorat cînd nevastă-sa este la fel de bătrînă şi urîtă ca el ? Bărbatul şi-a zis că are dreptate şi s-a hotărît să trăiască, de acum înainte, liniştit şi fără griji alături de o nevastă atît de cuminte. Celelalte femei, la care ajunsese zvonul ce se răspîndise într-o clipă, cum că încornoraţii aveau să se prefacă în cîini, aveau de ce-şi face griji, mai ales cele care călcaseră pe alături. N-au dormit toată noaptea şi pipăiau întruna ca să vadă dacă bărbaţii nu se acoperiseră de păr şi dacă nu li se lungiseră urechile. Printre ele au fost unele care nu s-au putut ţine şi le-au spus bărbaţilor ce aflaseră : iar aceştia, văzîndu-le cum se tem să nu-i vadă cumva schimbîndu-se, au ajuns la părerea că nevestele lor nu erau cu totul neprihănite, aşa că le-au bătut pînă ce le-a trecut cheful de giugiuleală cu alţii. Totuşi, nu ştiau ce să mai creadă din profeţia şarlatanului, căci umbla vorba că este un om priceput, şi toţi aşteptau cu nerăbdare să se facă puţin mai tîrziu ca să se ducă în piaţă unde spusese că vine, căci era zi de sărbătoare. Ca să mai petreacă un pic,

Francion stătuse toată noaptea ca să facă niște alifii cu unt, ceară, ulei, zeamă de ierburi, și altele, și-și pusese în cap să le dea țăranilor și să ia bani frumoși pe ele, căci avea mare nevoie de așa ceva. Învățase să pregătească leacurile acestea în niște cărți pe care le citise din curiozitate și, ca să nu mințim, rău nu aveau cum să facă, făceau mai curînd bine, căci avea să le dea cu multă socoteală. Cînd a sosit ceasul să se ducă în mijlocul mulțimii, l-a pus pe un băiețel să-i care, într-o boccea, toată marfa în piață. Ar fi vrut tare mult să aibă și o ghitară ca să-și înveselească ascultătorii și să semene și mai bine cu un șarlatan, dar fiindcă n-a găsit așa ceva în tot satul, le-a spus tot felul de povești care făceau cît o muzică ; despre încornorații ce aveau să se schimbe în cîini nu le-a vorbit nimic, încît cei care auziseră zvonul au crezut că e vreo glumă. Cuvîntarea pe care voia s-o țină despre leacurile lui cele minunate abia începuse cînd sosi un om călare care, după ce l-a ascultat cîtva timp privindu-l cu luare-aminte, s-a dat jos de pe cal și, croindu-și drum prin mulțime a venit lîngă el și i-a spus : Vai de mine, stăpîne, în ce hal ați ajuns ! cît sînt de bucuros că v-am găsit. Francion și-a dat numaidecît seama că omul este valetul lui, dar nu voia deocamdată să-i vorbească, așa că, după ce l-a ascultat repede i-a spus doar atît, dă-te la o parte, o să stăm de vorbă mai tîrziu, acum lasă-mă să-mi bucur pe oamenii aceștia pînă la capăt. Apoi a început din nou să-și laude marfa și să o împartă celor care o doreau. Unii voiau de un gologan, alții de doi. Francion lua cît trebuia din alifie cu un cuțit și o punea pe o hîrtie, și ca oamenilor să li se pară că sînt în cîștig, mai lua puțin pe vîrf și-l dădea pe deasupra ; Uite, fiindcă ești băiat bun, ia încă un pic și mai ia și asta, și asta, și asta. Este partea cea mai bună, cea de pe fundul cutiei, la fund totul este mai bun, întreab-o pe nevastă-ta. Știa tot felul de vorbe pe care le folosesc șarlatanii ca să-i îmbrobodească pe cumpărători, și dădea din mîini în așa fel, încît vorbele păreau și mai frumoase ; Petrone, valetul, se uita la el și se minuna cum nu se mai minunase pînă atunci. După cum îi spusese să stea la o parte nu știa ce să creadă, era sau nu era stăpînul lui dar cînd toate alifiile au fost vîndute, Francion a lăsat mulțimea

și s-a dus la el arătîndu-i o bucurie fără seamăn. După ce adunarea s-a risipit, cei doi s-au dus la han. Înainte de orice, Francion l-a întrebat pe Petrone unde se aflau ceilalți oameni ai lui. I-a răspuns că, după ce-l pierduseră, s-au dus care încotro să-și încerce norocul, căci îl credeau mort, dar că el îl căutase întruna, atît în Franța cît și în Italia și că, dacă nu l-ar fi întîlnit acum, s-ar fi dus să-l caute pînă la Roma. Francion i-a povestit pe scurt toate necazurile lui, de care mult s-a mai mirat servitorul, apoi i-a spus că moare de dorință să ajungă la Roma ca s-o vadă pe Nays ; s-au hotărît să plece numaidecît și să se ducă la Lyon ca să facă rost de bani pentru călătorie. Petrone i-a spus că, după ce n-a mai știut nimic de el, fiindcă nu știa ce să facă cu lucrurile și cu caii lui, vînduse totul, în afară de un cal, pe care-l călărea el, și că mai are încă o mare parte din bani. Francion s-a bucurat mult și, cînd i-a dat banii, i-a cumpărat servitorului un căluț din sat, el a încălecat pe celălalt, apoi au plecat lăsîndu-i pe toți țăranii cum nu se poate mai mulțumiți. Au ajuns tîrziu de tot la Lyon încît Francion n-a putut fi văzut în frumusețea lui de straie. A doua zi dimineață a fost chemat un croitor care l-a îmbrăcat din cap pînă în picioare ; apoi s-a dus la un bancher care-l cunoștea și care i-a făgăduit să-i împrumute cît vrea, căci, știa că nu-și pierde banii. I-a cerut niște polițe ca să poată primi banii la Roma, iar el i-a dat altele pe care bancherul avea să le trimită mamei lui ca să-i plătească banii ce-i lua el cu împrumut. După ce și-a rînduit treburile, a pornit din nou pe drumul ce ducea în Italia, însoțit doar de Petrone căruia i-a făgăduit o bună răsplată pentru credința lui. Era atît de zorit încît prin orașe nu mai avea timp de nici o soție. N-o mai voia decît pe Nays la care, uitîndu-se, nu-i mai trebuia nici una din frumusețile lumii. Nu i s-a întîmplat pe drum nimic ce ar fi vrednic de povestit, căci n-avea timp să se uite ce se petrece, nici să stea la glume cu cei pe care-i întîlnea. Ajunge să știm că, în cele din urmă, mergînd neobosit, a ajuns la Roma. A tras undeva în acea parte a orașului unde trag francezii de obicei, și n-a așteptat nici șase zile, că a și aflat că Raymond și Dorini sosiseră și ei. S-a dus, fără întîrziere,

să-i vadă și se poate spune că niciodată, la nici o întîlnire între prieteni, nu s-a văzut o bucurie mai mare ca a lor. Cînd Francion le-a povestit întîmplările lui ca păstor și șarlatan, i-a încîntat pe toți. Dumnezeule mare, a zis Dorini, cît de rău îmi pare că n-am venit mai repede în Italia. Poate că am fi aflat ceva de nenorocirea dumitale și nu te-am fi lăsat să tragi atîtea. Glumești, pesemne, mie-mi-ar fi părut rău să-l scăpăm pe Francion de necazul care a dat peste el : n-ar fi săvîrșit asemenea isprăvi. Sînt atît de nemaipomenite încît cred că ar fi gata oricînd să-și lase lumea lui cea mare și orice ambiție, ca să mai facă niște isprăvi din acestea. Mare rău i-ai fi făcut dacă i-ai fi dat ajutor ! Așa este, spuse Francion, și nu aș fi vrut să fi dus altă viață decît cea pe care am dus-o. Totuși, la drept vorbind, nu sînt decît niște strengării. Da, a încuviințat Raymond, dar de obicei strengăriile dumitale fac mai mult decît treburile cele mai serioase ale celor care cîrmuiesc popoarele. Dacă li s-ar întîmpla lor ce ți s-a întîmplat dumitale n-ar putea îndura greul cu atîta răbdare și nici n-ar fi în stare să facă haz de necazurile trimise de soartă. Să nu mai vorbim despre asta, zise Francion, nu mie trebuie să mi se aducă laude. Ne aflăm într-o țară unde ele nu se cuvin decît frumoasei Nays. Spune-mi, Dorini, ai vești despre ea ? Se află cu siguranță, în orașul acesta, zise Dorini, așa mi s-a spus. De dragul dumitale mă duc chiar acum la ea. Zis și făcut, chiar în clipa aceea Dorini a plecat să-i spună bună ziua rudei sale, care avea o casă la Roma unde stătea mult mai mult decît pe la moșii. După ce au sfîrșit cu îmbrățișările, i-a vorbit despre Floriandre și a întrebat-o dacă a primit vestea morții lui. Cînd a spus că da, a întrebat-o dacă nu l-a văzut pe cel pe care-l trimisese în schimb și care nu era cu nimic mai prejos. I-a răspuns că știe despre cine vrea să vorbească, dar că era un flușturatec, un nerecunoscător, întrucît, după ce ea s-a purtat cum nu se poate mai îndatoritor, el plecase fără să-și ia rămas bun trimițîndu-i o scrisoare prea puțin curtenitoare. Dorini a vrut să vadă și el scrisoarea și, după ce s-a uitat la ea cu băgare de seamă, a spus : Asta nu vine de la Francion, fiindcă nu numai că are un suflet prea ales ca să fi scris așa ceva, dar știu foarte

bine că scrisoarea nu este scrisă de mîna lui. Am în buzunar niște versuri scrise de el, poți să vezi și singură dacă seamănă. Și mai este ceva : de unde ți-ar fi putut scrie ? Trebuie să fie vreo mîrșăvie pusă la cale de niște rivali pizmași și răzbunători. Îți închipui că te-a părăsit, cînd, de fapt, ticăloșii ăștia l-au întemnițat. Din pricina dumitale a ajuns cum nu se poate mai rău și a trebuit să facă treburile cele mai umile de pe lumea asta ; o s-auzi totul chiar din gura lui : acum se află aici în oraș, hotărît să vină să se închine în fața dumitale de îndată ce i-o vei fi îngăduit-o. Încrezătoare în spusele lui Dorini și dezgustată de Valere și Ergaste, a aruncat în foc scrisoarea pe care i-o trimiseseră ca din partea lui Francion. A mărturisit că ar fi foarte mulțumită să-l vadă, așa că Dorini s-a întors și i-a spus lui Francion tot ce aflase, iar acesta a fost cum nu se poate mai mulțumit. S-au grăbit să cineze ca să poată pleca mai repede și s-au dus apoi, împreună cu Raymond, la Nays. Raymond care nu o văzuse niciodată, a găsit-o mai frumoasă decît o înfățișa portretul pe care-l avusese la el : iar cei care o mai văzuseră au spus că frumusețea ei sporește pe zi ce trece. Dorini i-a spus : Doamnă, aveți în fața dumneavoastră pe cei mai aleși cavaleri ai Franței, care și-au părăsit patria ca să vă slujească pe dumneavoastră. Atunci Raymond și Francion i s-au închinat după legile curteniei, iar frumoasa marchiză s-a arătat îndatoritoare cum era ea de obicei. Francion ar fi vrut s-o ia deoparte și să-i vorbească deschis despre necazurile pe care le îndurase de dragul ei, cît timp nu se văzuseră, dar nu-i putea lipsi pe ceilalți de plăcerea de a sta cu această frumoasă doamnă. Dorini a adus numaidecît vorba despre întîmplările prin care trecuse de cînd dispăruse și, silit să le spună încă o dată pentru aleasa inimii lui, Francion s-a apucat iar de povestit. A vorbit despre grozăviile temniței, despre sărăcia vieții de păstor, dar a avut grijă să nu pomenească nimic despre micile lui povești de dragoste ; de teamă să n-o supere pe Nays, a înfrumusețat lucrurile cît a putut de mult și a adăugat adevărului cîteva minciuni mititele care au făcut povestirea lui și mai plăcută. Cînd a spus cum făcuse pe șarlatanul, a fost un

adevărat triumf mai ales că a vorbit şi s-a strîmbat întocmai ca atunci ; Nays s-a înveselit atît de tare, încît a mărturisit că nu auzise niciodată ceva mai frumos ; aproape că nu-ţi mai venea să te superi de trădarea lui Valere şi a lui Ergaste care fusese pricina atîtor întîmplări pline de haz. Aşa mulţumesc soartei filosofii pentru necazurile ce se abat asupra lor, fiindcă le dau prilejul să-şi arate meritele, mai ales că sărăcia este unealta virtuţii.

Dorini zicea că Francion trebuie să se răzbune pe cei doi rivali, dar el a răspuns că este mai bine să nu se mai aţîţe un foc ce se înăbuşise şi că, întrucît Ergaste se întorsese la Veneţia, iar Valere la una din casele lui de la ţară, sătui să umble după ceva ce nu puteau avea, era mai bine să-i lase cu mustrările de cuget care-i rod pe cei vinovaţi. Nu i-ar fi putut pedepsi fără să afle toată lumea ce se petrecuse, iar Francion nu voia să se ştie că stătuse în temniţă şi apoi fusese silit să trăiască printre ţărani.

Deşi povestea de parcă totul n-ar fi fost decît un şir de întîmplări hazlii, n-a uitat totuşi să arate cît fusese de neliniştit ştiindu-se departe de Nays, însă aceasta, cu toate că-şi închipuise că aşa fusese, s-a prefăcut, deocamdată, că nu simte acest lucru. După ce au mai stat un timp de vorbă, vitejii cavaleri au plecat şi s-au dus să se culce, care pe unde trăsese sosind la Roma.

A doua zi dimineaţă, în timp ce mîncau, cineva a venit şi le-a spus că doi gentilomi francezi se află la uşă şi că doreau să-i vorbească lui Francion. Acesta i-a spus să le dea drumul înăuntru şi mare le-a fost mirarea văzîndu-l pe tînărul du Buisson şi pe un oarecare Audebert, din ţinutul lui ; i-a întîmpinat îndatoritor şi, după ce i-a spus lui du Buisson că vede că ştie să-şi ţină făgăduiala, a vrut să afle de la Audebert cum se face de s-au întîlnit. Audebert i-a răspuns că se cunoscuseră la Lyon, că de atunci fuseseră nedespărţiţi şi că, de mai bine de o lună, se aflau la Roma. Dar mai este încă ceva, zise du Buisson. S-ar zice că cerul m-a sortit să vi-i aduc aici pe cei mai buni prieteni ca să fie martori ai isprăvilor dumneavoastră. Audebert nu vă spune că am adus un om cu o fire aleasă, care se laudă că pe vremuri v-a fost das-

căl : E un oracol al vremurilor noastre, tot timpul sporovăieşte în greacă şi în latină. Cine să fie oare ? întrebă Francion. Cum aşa, nu-l cunoaşteţi pe neasemuitul Hortensius ? Hortensius ! strigă Francion : Sfinte Dumnezeule, aş putea spune întocmai ca Filip, regele Macedoniei, cînd a primit două veşti bune deodată : Vai, soartă, adu-mi mai bine o nenorocire mică decît atît de multă fericire. Este oare cu putinţă ? aflu de sosirea lui Audebert, pe care-l ştiu de copil, şi de aceea a lui du Buisson, pe care l-am îndrăgit atît de tare, şi, pe deasupra aflu că Hortensius este şi el aici. Vreau să spun Hortensius, regele minţilor luminate de la universitatea din Paris : Ce întîlnire fericită ! Dar ia spuneţi, prieteni, cum de-a ajuns aici ? Se săturase de Paris, spuse Audebert, i se părea că munca lui nu este răsplătită cum se cuvine ; astfel că, auzind că am de gînd să plec în Italia, s-a hotărît să mă însoţească. Dar de ce n-a venit la mine ? întrebă Francion. Vrea să facă şi aici ce făcea în Franţa ? La Paris se ascundea tot timpul de mine, iar dacă, din întîmplare, mă întîlnea pe stradă, nu-mi spunea decît bună ziua, ca să-şi facă datoria, dar nu voia niciodată să stăm de vorbă. Aici lucrul acesta nu mai este cu putinţă ; toţi francezii merg unii la alţii. Va trebui să ne întîlnim. S-a temut întotdeauna de dumneavoastră, urmă Audebert, cred că-şi închipuie că vă place să rîdeţi de el, dar l-am făcut eu să-şi schimbe aproape cu totul această părere ; n-a venit odată cu noi fiindcă este deosebit de grijuliu cu felul în care vi se va înfăţişa, crede că este prea prost îmbrăcat şi, în afară de aceasta, trebuie să înveţe nişte vorbe cu care să vă întîmpine, căci nu v-a văzut de atîta vreme şi vrea ca această primă întîlnire să fie o adevărată sărbătoare. N-aveţi dreptate spunînd acestea despre el, zise Francion, este destul de deştept ca să poată vorbi şi fără să fi învăţat înainte. Dar, ia spuneţi, cum aţi ajuns să cunoaşteţi un personaj de felul lui ? Face să vă povestesc, răspunse Audebert, şi, dacă aveţi puţin răgaz, pot să vă spun cum s-a întîmplat. Şi fiindcă Francion i-a zis că este gata să asculte tot ce-i va povesti, ştiind bine că va spune numai lucruri hazlii, l-a poftit să se aşeze, şi toţi cei ce se aflau acolo s-au aşezat şi ei.

Pe cînd mă aflam la Paris şi-mi petreceam timpul cu tot soiul de oameni, zise Audebert începîndu-şi povestirea, mă întîlneam de obicei cu doi poeţi de la Curte, unul Saluste [4] pe nume, celălalt L'Escluse, două minţi destul de luminate. Într-o zi, Saluste a avut chef să traducă în versuri franţuzeşti Egloga a patra a lui Virgiliu : dar nu ştia mai deloc latineşte şi, fiindcă nu tradusese decît după nişte comentarii la nişte traduceri vechi, s-a gîndit să arate traducerea unui om priceput. Un prieten tipograf i-a vorbit despre Hortensius spunîndu-i că, nu numai că ştie greceşte şi latineşte, dar scria adesea şi franţuzeşte, că traduce mult şi face chiar şi versuri. Saluste a vrut să-l întîlnească, deşi nu-l mai cunoscuse pînă atunci, şi i-a spus lui L'Escluse cu ce vorbe avea de gînd să-l întîmpine. L'Escluse ţinea la atît de mare preţ tot ce făcea Saluste, încît îşi păstra o copie după toate scrierile lui : scrisese Egloga, dar a venit la mine şi m-a pus s-o mai scriu o dată, încredinţîndu-mă că de aici va ieşi ceva foarte vesel. Mi-a spus că Saluste se hotărîse să se ducă să-i arate traducerea lui Hortensius, şi că ar trebui să ne ducem şi noi amîndoi la acesta, pe rînd, şi să-i spunem că ne numim tot Saluste. Era destul de uşor să ne prefacem, căci natura nu-i face niciodată pe oameni desăvîrşiţi, ea pune cîte un cusur în trupul celor cu suflet frumos : pe Saluste îl făcuse bîlbîit, drept care omul scria mai bine decît vorbea. Tot astfel, Homer a fost orb, Ronsard surd, dar păcatele acestor oameni mari erau acoperite de mintea lor neasemuită. Aflînd în ce zi Saluste se va duce la Hortensius, L'Escluse s-a dus el mai întîi, cît a putut mai devreme şi, găsindu-l pe învăţatul bărbat în odaia lui, i s-a înclinat pînă la pămînt : Domnule, îi zise, a-a-am venit aici ca să am fericirea de a mă pune în slujba dumneavoastră. Nu mai vreau să mă lipsesc de o minte atît de luminată, de la care am de tras foloase, şi, fiindcă de curînd am făcut nişte versuri, aş fi foarte bucuros să vă cunosc părerea : Mă numesc Saluste şi sînt sluga dumneavoastră, nu ştiu dacă aţi auzit de mine. Hortensius, care văzuse destule poezii iscălite cu acest nume, dar care nu-l cunoştea pe autor la chip şi nu ştia despre el decît că se bîlbîie, a crezut că cel din faţa lui este chiar Saluste, l-a poftit cît mai îndatoritor să se

așeze și i-a mulțumit pentru cinstea ce-i făcea. Așa-zisul Saluste a scos Egloga din buzunar și i-a citit-o. Hortensius a căutat să-i îndrepte mai toate versurile, ca să arate cît este de înzestrat și, pînă la urmă, a spus că, pentru un începător, scrie foarte bine, că, cu timpul, o să facă ceva. L'Escluse i-a mulțumit pentru osteneala de a-l fi ascultat, și-a luat rămas bun, apoi a venit la mine ca să-mi spună că acum este rîndul meu să joc rolul lui Saluste și că o să rîdem de o să ne prăpădim. M-a învățat să spun ce spusese și el, iar eu, ducîndu-mă fără întîrziere la Hortensius, am vorbit bîlbîindu-mă și poticnindu-mă cîte o jumătate de sfert de ceas la fiecare silabă și i-am mai spus și că mă cheamă Saluste. A ascultat cu răbdare, fiindcă s-ar fi putut foarte bine să existe la Paris doi poeți cu numele Saluste, amîndoi bîlbîiți : dar cînd am început să-i citesc Egloga, aceeași pe care o auzise mai înainte, n-a mai priceput cum stau lucrurile și mi-a zis : Stați așa, domnule, adineauri a plecat de la mine un gentilom care se numește Saluste, ca și dumneavoastră, și mi-a citit aceleași versuri. Care din dumneavoastră doi le-a făcut ? Va fi oare cu putință să semănați la minte cum semănați la nume, să scrieți despre aceleași lucruri, folosind aceleași cuvinte ? Trebuie să fie o neînțelegere. Nu știu care dintre noi este tras pe sfoară. N-aveți decît să căutați pe altcineva să-și spună părerea despre versurile dumneavoastră. Eu m-am săturat de ele, mi-am pierdut destulă vreme. Întrebați-l pe celălalt Saluste ce i-am spus mai înainte.

Mi-am dat seama, după cele ce zicea, că s-a mîniat peste măsură, așa că am plecat fără prea multe temeneli. Adevăratul Saluste a sosit și el puțin mai tîrziu, i s-a închinat ca și noi și i-a spus ce i-am spus și noi, însă farmecul lui era mult mai mare, căci se bîlbîia și mai și. Se imita pe sine mai bine decît îl imitasem noi. Dar cînd a început să-i spună că se numește Saluste și că vrea să-i arate o Egloga, Hortensius l-a îmbrîncit afară și, dacă n-ar fi fugit, l-ar fi zvîrlit pe scări. Asta este mai rău decît ceilalți, zicea el, vorbește și mai prost. Au de gînd să sosească întruna, pînă diseară ? Trebuie să fie niște borfași. Niște ticăloși care vor să-mi fure lucrurile din casă : Oricine va veni la mine de acum înainte, nu-i des-

chid ușa decît dacă-mi spune numele, iar dacă se bîlbîie sau se numește Saluste, nu intră. Spunînd acestea, Hortensius ar fi avut chef să pună pe cineva să alerge după cei trei Saluste, dar nu s-a găsit nimeni în toată casa care să se învoiască la o treabă ca asta.

În acest timp Saluste alerga de-i sfîrîiau călcîiele, iar noi ne-am dus la el anume ca să aflăm dacă fusese la Hortensius. Ne-a spus că fusese : dar că este nebun de legat și că nici măcar n-a avut răbdare să asculte ce voia să-i spună, că a vrut să-l bată, nu știe de ce, așa că era fericit că a scăpat din mîinile lui. L'Escluse nu s-a putut stăpîni să nu-i spună șotia pe care i-o făcusem. Însă lui i-a plăcut atît de mult, încît a zis că cei trei Saluste trebuie să se ducă împreună la domnul Hortensius. Ne-am prins cu toții și ne-am întors la el, dar nu l-am găsit acasă ; atunci, ne-am dus pînă la o tipografie unde își corecta niște tipărituri. I-am spus să nu se supere de cele întîmplate, că sîntem frați, că scriem cu toții versuri, dar că numai cel mai mare dintre noi făcuse Egloga. M-am mai gîndit și eu între timp, ne-a spus el, și mi-a mai trecut mînia. Mi-am zis că s-ar fi putut să fi făcut toți trei acea Eglogă, că cel mai mare a scris începutul, al doilea mijlocul, cel mai mic, sfîrșitul. Chiar așa și este, i-am spus eu, dar nu îndrăzneam să v-o spunem. Atunci, pe loc, ne-a crezut însă, mai tîrziu, a descoperit minciuna, și a prins atîta pică pe noi că a început să clevetească pretutindeni pe socoteala noastră. Ne-am hotărît să-i facem o șotie ca să ne răzbunăm. Băgasem de seamă că, dorind să arate a gentilom, purta întotdeauna cizme cu pinteni, de parcă era Amadis de Gaula, fără însă să încalece pe cal ; pornind de aici, am început să facem tot felul de glume. Cizmele lui erau atît de vechi, de parcă ar fi fost cele purtate de arhiepiscopul Turpin cînd s-a dus să lupte împotriva sarazinilor împreună cu bunul rege Carol cel Mare. Fuseseră pingelite de nenumărate ori și cred că erau cunoscute de toți cîrpacii din Paris și că nu se afla vreunul care să nu fi pus și el măcar un petec. Carîmbul era atît de peticit încît nu se mai putea spune că este tot cel care fusese la început : erau asemenea corăbiei lui Teseu, care se afla în portul

Atenei. Dacă se făcea vreo gaură, Hortensius o astupa cu o fundă de mătase de parcă anume o pusese ca să pară mai elegant.

Într-o zi, cînd umbla astfel încălțat prin oraș, am dat zdravăn de băut unor polițai pe care-i cunoșteam de mult : pe jumătate beți, aceștia s-au dus, îndrumați de noi, să-l oprească pe cînd trecea pe o străduță care dădea pe cheiul Tăbăcarilor. I-au spus că trebuie să-i urmeze la închisoare, fiindcă este un ticălos care-l rănise pe fiul unui burghez de treabă. Le-a răspuns că nu înțelege ce vor să zică, dar polițaii l-au tîrît la Fort l' Evéque tocmai cînd judecătorul se afla acolo. A fost dus în fața acestuia ; un ins oarecare, tocmit de noi, a venit să se plîngă cum că în dimineața acelei zile Hortensius, dînd pinteni calului, era să-i omoare un copilaș de-al lui, că l-a trîntit la pămînt și că i-a spart capul. Cerea cele de trebuință pentru îngrijirea copilului și alte despăgubiri. Judecătorul l-a întrebat pe Hortensius ca să vadă dacă plîngerea este întemeiată : A respins totul, dar nu a îndrăznit să spună că nu umbla niciodată călare, deși purta întotdeauna cizme : Dar pînă la urmă a trebuit să mărturisească. Vai de mine domnule, cum s-ar fi putut să-l rănesc pe copilul acela pe cînd mă aflam călare, de vreme ce pot să vă dovedesc că n-am încălecat niciodată și că, dacă mă duc acasă la țară, iau poștalionul. Cînd eram mic, am fost cocoțat pe un măgar, domnule, care era atît de îndărătnic, încît m-a zvîrlit la pămînt de mi-am scrîntit un braț, de atunci n-am mai vrut să știu de dobitoace. Judecătorul i-a spus să aducă martori care să arate că nu încăleca niciodată : A cerut un răgaz pe care era gata să-l capete dar, pînă la urmă, a fost crezut sub jurămînt, așa că a scăpat de la pușcărie basma curată, atîta doar că a trebuit să le dea ceva polițailor. După ce a ieșit cu obrazul nepătat, mai că-i venea să se supere că nu fusese socotit vinovat de ceea ce i se punea în seamă, ca să lase să se creadă că, din cînd în cînd, merge călare. Noi ne închipuiam foarte ușor ce putea el să gîndească și, de atunci, am început să-l necăjim cu întîmplarea aceasta cu cizmele. Văzîndu-se astfel luat în rîs, a avut atîta minte să-și dea seama că singura cale de a se pune

la adăpost este să nu se mai supere și să rîdă împreună cu noi : așa că, într-o zi cînd ne aflam în prăvălia unui librar, de îndată ce am pomenit de cizme, ne-a spus că are de gînd să le închine o poezie, și, ca să arate că știe să glumească, a vorbit așa [5] : O, cîtă vinovată nepăsare au dovedit cei care, căutînd obîrșia lucrurilor, n-au scris nimic despre cel ce a scornit încălțatul cu cizme. Ce minți neroade au putut avea înaintașii noștri de vreme ce nu foloseau o atît de frumoasă încălțare decît cînd se duceau la țară, în oraș mulțumindu-se cu trăsura și cît de bine ne-am gîndit noi să le folosim tot timpul, nu numai călare, dar chiar și pe jos. Se află oare ceva mai potrivit pentru a cruța ciorapii de mătase, cu care noroiul este într-un război nesfîrșit, mai ales la Paris, care, din pricina noroiului, a fost numit Lutetia [6]. Nu este o zicală care spune că sifilisul de Rouen și noroiul de Paris nu se duc decît odată cu lucrul pe care s-au pus ? Nu este foarte bine ca, de vrei să te plimbi, să pari că ești cavaler purtînd doar cizme, deși cal nu ai, mai ales că cei ce te văd pot să creadă că vreun lacheu, în urma ta, îți duce calul ? Așa se face că un străin se mira odată unde crește atîta iarbă în Franța ca să poată fi hrăniți caii tuturor celor pe care-i vedea la Paris încălțați cu cizme, dar s-a lămurit cum stau lucrurile, cînd a aflat că nu este greu să hrănești caii celor pe care-i văzuse el. Întrucît toți oamenii de soi umblă încălțați cu cizme, putem spune că cizma este o parte esențială a gentilomului, iar în aceasta îi urmăm pe nobilii romani care purtau o gheată numită în limba lor *cothurnus,* pe cînd oamenii de rînd purtau o încălțare scurtă căreia i se zicea *soccus,* și care nu ajungea decît pînă la gleznă, așa cum și la noi pantofii îi poartă doar prostimea. Însă romanii aceia nu aveau decît niște ghete, nu aveau cu adevărat cizme. Căci dacă ar fi avut ,și dacă ar fi știut la ce folosesc, le-ar fi ridicat un templu, așa cum au ridicat și altor lucruri pe care le țineau la mare preț, pe altar s-ar fi aflat o zeiță încălțată cu cizme și pinteni, curelarii și cizmarii ar fi fost sacrificatorii și preoții ei, iar jertfe, vacile ce fuseseră jupuite ca să se facă cizme din pielea lor. Dar mai este oare nevoie să li se ridice un templu de vreme ce le purtăm

cu toţii în inimă şi în picioare, iar cîte unul din noi, de mai bine de trei ani, nu umblă decît cu cizme ca să pară mai viteaz şi mai obişnuit cu oboseala ? Cavalerii mesei rotunde nu-şi lepădau niciodată armele : ai fi zis că zalele le sînt lipite de trup. Centaurii erau mereu călare, şi se ţineau atît de zdravăn în şa, încît ai fi zis că trupul lor face una cu cel al calului : de aceea poeţii i-au înfăţişat ca fiind jumătate oameni, jumătate cai. Aşadar, ca să nu ne îndepărtăm de cizmă, s-ar părea că este un mădular de-al nostru, căci, dacă cineva a căzut într-o bătălie, spunem că şi-a lăsat cizmele acolo, de parcă ar fi adevăratul sălaş al sufletului cavalerului, de parcă sufletul ar sta mai mult în cizme decît în trup. Şi, ca să spunem adevărul, tot aici pe semne stă şi mintea, ca să putem mîna calul în orice clipă, şi tot de ele atîrnă adesea însăşi viaţa noastră. Mi se va spune că un baron, întîlnind pe cîmp o păstoriţă pe care o iubea, a dat calul unui lacheu să i-l ţină, iar el s-a dus cu fata într-un loc mai ferit cu gînd să-i facă felul : păstoriţa l-a rugat s-o lase mai întîi să-i scoată cizmele, ca nu cumva să-şi strice fusta şi ciorapii, dar nu i le-a tras decît pe jumătate şi a fugit, lăsîndu-l acolo ca împiedicat încît, la cel dintîi pas pe care a vrut să-l facă şi să se ia după ea, a căzut în nişte mărăcini şi şi-a zgîriat toată faţa [7]. A fost o nenorocire, dar de vină nu este decît prostia cavalerului care se lăsase tras pe sfoară. Nu înseamnă nicidecum că cizmele sînt vrednice de dispreţ. Cu ele umbli prin tot felul de locuri, cu ele umbli cînd îţi faci treburile sau te duci să-ţi vezi iubita. Pentru cei viteji, dacă vor să arate ce sînt cu adevărat, cizmele nu pot să lipsească, după cum nu trebuie să lipsească celor care vor să arate ceea ce nu sînt. Dacă te îmbraci în negru, se va crede că eşti burghez, dacă te îmbraci în culori vesele, se va crede că eşti lăutar sau vreun măscărici, mai ales dacă ciorapii nu sînt de o culoare ; însă toate aceste păreri se risipesc dacă porţi cizme, căci ele îmbogăţesc orice veşmînt. Aşa că să nu mi se mai ia în nume de rău că port cizme, de nu vreţi să credeţi că am de-a face cu nebunii.

Cam aceasta a fost cuvîntarea în care Hortensius şi-a cîntat cizmele şi tare aş vrea să-mi pot aminti şi părţile

în latinește pe care le-a băgat pe ici pe colo. Ne-am prefăcut că totul ni se pare nemaipomenit și, cu cel dintîi prilej, L'Escluse i-a arătat aceste versuri, tot despre cizme :

Les bottes sont en tel credit,
Depuis qu' Hortensius nous a dit
Combien leur chaussure est commode,
Que les plus mignons de nos Dieux,
En veulent porter a la mode,
Pour montrer comme ils sont gentils hommes des Cieux.

Le Destin se meurt de soucy,
D'en avoir de peau de Roussy,
Laissant son antique savatte,
Et le temps qui marche si doux
Avec des pantoufles de natte,
Desire estre botté tout de mesme que nous.

Poursuivant un dessein nouveau,
Qui s'est enclos en mon cerveau,
Je veux aussi donner des bottes
A chacun des pieds de mes vers,
Afin qu'ils se sauvent des crottes,
En courant le galop parmy cet Univers. [8]

Mult i-au mai plăcut versurile acestea lui Hortensius care și-a închipuit că L' Escluse îl ține la mare preț. L-a îndrăgit mai presus de oricare ; iar pehlivanul, dîndu-i înainte cu prefăcătoria, a căpătat de la el tot ce a vrut. Nu se mai mișcau unul fără celălalt și s-ar fi zis că nu fac decît un trup. Dar prietenia s-a stricat puțin într-o zi cînd L'Escluse îi citea niște versuri de-ale sale lui Hortensius. Belferul zicea că nu-i plac, celălalt zicea că sînt frumoase. Hortensius a spus că nu pricepe nimic și că n-are rost să mai vorbească despre ele : căci trebuie să știți că se socotea destul de învățat ca să ne strunească pe toți, și-și închipuia că este rege peste noi. Deși L'Escluse îl făcuse rege, de data aceasta nu s-a putut stăpîni și i-a spus că știe și el măcar cît acesta, ceea ce l-a înfuriat atît de tare pe belfer încît a ieșit ca o furtună

din odaie amenințîndu-l că, că dacă mai vorbește mult, o să pună să fie bătut. L'Escluse a venit și mi-a povestit cearta dintre ei. I-am spus că nu este bine că s-au certat, că Hortensius i-a dat bani cu împrumut și l-a îndatorat în tot felul, că nu trebuie să se pună rău cu el, dacă nu vrea să se creadă că amîndoi sînt firi la fel de păcătoase, și că el trebuie să caute să împace lucrurile. M-a ascultat și chiar a doua zi dis de dimineață s-a dus la Hortensius ca să se împace. Mai era încă în pat, dar servitorul a deschis ; intrînd în odaia de dormit L'Escluse a spus mai întîi : Trebuie să mărturisesc, domnule Hortensius, că în scrierile dumneavoastră sînteți mai mult decît om ; dar la mînie sînteți mai rău ca o fiară. Simțindu-se atins, Hortensius se ridică în capul oaselor, cu o scufie roșie și o cămașă la fel, și îi răspunse așa : Dacă sînt fiară, sînt fiara din Paradisul lui Mahomed, cu ochi de safir, și picioare de smaralde, trupul de aur vechi, iar pe piept am alte douăsprezece pietre prețioase, o sardonic, un topaz, un smarald, un granat, un diamant, un agat, un safir, un jasp, un ametist, o crisolită, un onix și un beril. Dacă aveți toate aceste pietre prețioase, zise L'Escluse trebuie să vă mărturisesc că sînteți fiara cea mai elegantă și cea mai bogată din lume. Și mai află că, spuse Hortensius mai departe, dacă sînt fiară, sînt una din acele fiare ale Cerului care răspîndesc lumină pe pămînt, ca Ursa, Dragonul, Lebăda, Pegas, Racul, Scorpionul, Capricornul, Balena, Centaurul și Hidra. Rostea vorbele acestea cît mai răspicat și își zîmbea tot timpul crezînd că spune ceva nemaipomenit. L'Escluse i-a răspuns : Nu pun nimic la îndoială din ceea ce-mi spuneți, dar cu care din toate aceste fiare semănați mai bine, mergeți de-a-ndăratelea ca Racul, sau poate aveți coarne aidoma Capricornului ? Hortensius i-a răspuns că el crede că seamănă cu Lebăda : dar fiindcă L'Escluse voia să dea totul pe glumă, l-a cuprins din nou furia, noroc că am sosit eu și i-am potolit. Totuși, de atunci nu s-au mai înțeles prea bine, iar Hortensius, avînd pică pe L'Escluse, a vrut să prindă pică și pe prietenii acestuia, așa că m-am numărat și eu printre dușmanii lui : drept care m-am apucat din nou să caut ceva ca să-mi bat joc de el.

Într-o zi, plimbîndu-mă pe Pont-Neuf, am văzut sosind un om călare care mergea înspre mînăstirea Augustinilor ; era îmbrăcat într-o haină îmblănită, o mantie de tafta pe deasupra, o sabie atîrnată de şoldul drept, iar pe pălărie, o panglică pe care fuseseră înşiraţi nişte dinţi. Toată înfăţişarea lui te făcea să rîzi, aşa că m-am apucat să-l privesc cu luare-aminte. S-a oprit la capătul podului şi, cum nu era nimeni în jurul lui, s-a apucat să stea de vorbă cu calul. Ia spune tu, calule, de ce am venit noi aici ? Dacă ai şti să vorbeşti, mi-ai răspunde că am venit ca să-i slujim pe oamenii din lumea bună. Dar cineva mi-ar putea spune, nobile italian, cum ne-ai putea sluji ? V-aş scoate dinţii, domnilor, fără să vă doară vreun pic, şi v-aş putea pune alţii cu care să puteţi mînca aşa cum mîncaţi cu cei adevăraţi. Şi cu ce îi scoţi ? Cu vîrful săbiei ? Nu, domnilor, asta se făcea pe vremuri. Îi scot cu ceea ce ţin eu acum în mînă. Şi ce ţii tu în mînă, nobile italian ? Frîul calului meu. Abia îşi începuse minunea lui de cuvîntare, că oamenii s-au şi adunat să-l asculte : un hamal, un lacheu, o precupeaţă cu cireşe, trei peşti, doi pungaşi, o curvă şi un vînzător de almanahuri. Făcîndu-mă că mă uit la nişte cărţi vechi din acelea pe care vînzătorii le înşiră de obicei la vedere, am ascultat şi eu ca şi ceilalţi. Văzînd că îl ascultă atîta lume, el i-a tras înainte şi mai şi. Cine scoate dinţii prinţilor şi regilor ? Carmeline ? englezul cu guler galben ? jupîn Arnault care, ca să creadă lumea că scoate dinţii celor mai mari oameni din lume, a pus să fie zugrăvit, în jurul portretului său, Papa împreună cu tot Consistoriul Cardinalilor, fiecare legaţi pe sub fălci ca să se vadă că nici pe ei nu-i ocoleşte durerea de dinţi ? Nu, nu este el acela. Cine este cel ce scoate dinţii acestor mari prinţi ? Ei bine, acela este gentilomul italian pe care-l vedeţi aici, domnilor ; Eu, eu însumi, persoana mea. Spunea aceasta arătîndu-se pe sine şi bătîndu-se în piept, după care a mai înşirat o mulţime de alte prostii, punîndu-şi întruna întrebări şi încercînd să vorbească o italienească stîlcită, deşi era francez get-beget, din Normandia. Auzindu-l cum vorbeşte, şi dacă îl mai şi credeai, n-ai fi dorit să-ţi mai rămînă nici un dinte în gură : Ba chiar s-a ivit un golan căruia i-a smuls vreo şase, puşi tot de el mai înainte, şi

care luase un pic de vopsea roşie în gură ca să pară că scuipă sînge. Domnilor, spuse şarlatanul după aceea, oştenilor le scot dinţii fiindcă sînt om de treabă, celor săraci ca să-l cinstesc pe Dumnezeu, celor bogaţi ca să le iau banii. Iată ce înseamnă să ai un dinte stricat, găurit şi rupt, şi cît este de dăunător : vă duceţi la un om mare să-i vorbiţi de o treabă de-a dumneavoastră, cînd veţi deschide gura, el va întoarce capul şi va spune : Ai putrezit, prietene, du-te mai încolo că miroşi urît, şi uite aşa ni se încurcă treburile. Dar poate că îmi veţi spune : alt leac nu cunoşti ? Ba da, cum să nu, am o alifie pentru albit pielea, este albă ca zăpada, frumos mirositoare ca balsamul şi ca moscul : priviţi cutiile. Cea mare face opt parale, cea mică cinci. Mai am şi o unsoare minunată pentru răni. Dacă este vreunul rănit, îl tămăduiesc îndată. Nu sînt nici medic, nici învăţat, nici filosof, dar unsoarea mea face cît pot face filosofii, învăţaţii şi medicii. Experienţa face mai mult decît ştiinţa, iar practica mai mult decît teoria.

În timp ce şarlatanul vorbea astfel, o mulţime de lume îl asculta, făcînd haz ; zărindu-l printre ei pe Hortensius m-am gîndit pe dată la ceva ca să-mi rîd puţin de el. N-am mai stat mult, deoarece smulgătorul de dinţi a fost silit să plece. A venit altul, tot călare, care a început să-şi bată joc de el şi să-l lovească cu latul spadei. De vreme ce erau atît de dibaci şi de iuţi de mînă la smulsul dinţilor, mă întreb de ce nu şi-i smulgeau unul altuia în chip de răzbunare. Eu trăgeam nădejde că o vor face, dar italianul a luat-o din loc, şi nici că a mai dat vreodată pe acolo, lăsîndu-l pe celălalt nestingherit. Într-o dimineaţă m-am dus la el, împreună cu L'Escluse şi i-am spus : Domnule, avem o rudă care are nişte dureri de dinţi atît de cumplite, încît ne-am gîndit că ar fi mai bine să-i scoată. Dar nu se poate hotărî, este nemaipomenit de fricos. Spune că o să-l doară, deşi v-a văzut, de curînd, aici pe Pod, cît îi scoateţi de uşor. Vai de mine, domnule, zise şarlatanul, n-o să-l doară deloc, dacă vreţi, vă scot chiar acum un dinte ca să vedeţi ce mînă uşoară am. Nu vreau, am spus eu, cred fără să cer dovezi. Dar mai este ceva, ruda noastră se teme că dacă va rămîne fără dinţi nu va mai putea mînca şi nici glasul nu-i va

mai fi atît de plăcut ca înainte. Dar știu că i se pot pune alți dinți, și-i veți face un bine cum nu se poate mai mare scăpîndu-l de durerea ce-l chinuie. Înțeleg foarte bine, și el dorește să se vadă lecuit, dar trebuie să vă duceți la el acasă, și, orice ar spune, să-i scoateți dinții care-l dor. Sînteți atît de priceput încît, cînd va deschide gura ca să vă vorbească, îi veți putea scoate dinții fără ca el să bage măcar de seamă. De plată să nu vă faceți griji, este cinstit, și dacă nu vă plătește el, vă plătim noi. Șarlatanul credea că spunem adevărul, i-am arătat unde stă Hortensius, și, gîndindu-se la toate, și-a luat și doi voluntari de pe Pod, ca să-l ajute la treabă. Hortensius, care încerca să-și cîștige viața în toate chipurile, ținea pe atunci în gazdă patru școlari de clasa întîi, care învățau la colegiul Boncour. Tocmai repeta lecțiile cu ei, cînd sosiră cei trei. Domnule, îi zise șarlatanul, rudele dumneavoastră mi-au spus că aveți niște dinți care vă dor, n-ați vrea să vi-i scot ? Eu, spuse Hortensius, am dinți mai buni decît ai dumitale ; mă iei drept un altul. Lăsați, zise șarlatanul, am aflat eu că nu vă plîngeți ca nu cumva să vi-i scot, dar mi s-a spus să vi-i scot totuși : așa că trebuie să-i scot. Țineți-l bine, băieți, deschideți-i gura cît mai mare : o să vă doară atît de puțin, încît aproape n-o să simțiți. Voluntarii au vrut să-l apuce de brațe, dar el le-a tras cîte un pumn. Șarlatanul le-a spus școlarilor : Domnilor, ajutați-ne, trebuie să-i scoatem dinții dascălului vostru : Așa mi s-a spus, așa trebuie să fac. Asta vrea și el. Atîta doar că se teme că o să-l doară, dar n-o să-l doară deloc. Școlarii l-au crezut și au încercat și ei să-l țină pe Hortensius care lupta din greu cu atîta lume. În cele din urmă le-a spus. Și voi sînteți împotriva mea ? Nu vedeți că ăștia sînt niște mincinoși nerușinați ? Dacă nu mă ajutați, o să mă plîng părinților voștri. Atunci școlarii i-au dat drumul și au tăbărît asupra șarlatanului pe care s-au străduit să-l alunge. Apucînd un ciomag, Hortensius l-a izbit și l-a dat afară împreună cu cei ce-l însoțeau care nu îndrăzneau să se mai apere împotriva cuiva care era mai puternic de vreme ce se afla acasă la el. Cînd ajunseră în stradă, voluntarii îi ziseră șarlatanului că vor să fie plătiți pentru osteneala ce-și dăduseră. Le-a răspuns că nici el nu

primise bani, dar cei doi n-au vrut să audă, l-au luat la bătaie și i-ar fi spart capul dacă vecinii nu i-ar fi despărțit. Nu știu ce s-a întîmplat cu smulgătorul de dinți, însă Hortensius a făcut multă vreme haz de întîmplarea aceasta.

Nu știa că fusesem amestecat în toată istoria, și într-o zi, întîlnindu-ne prin Paris, m-a oprit și s-a plîns că nu mai e chip să mă vadă. I-am spus că am călătorit un pic, dar că acum mă pregătesc să plec într-o călătorie lungă, că vreau să mă duc în Italia. O astfel de călătorie i-a plăcut atît de mult, încît a vrut să vină cu mine, lăsînd totul baltă în Franța. Își închipuie că dacă pe aici se află atît de mulți prelați, literele se bucură de mai multă trecere decît la Paris, și că va fi și el mai prețuit decît acolo. Eu, care nu sînt afurisit ca L'Escluse, m-am împăcat bine cu el pe drum, și nu mi-am rîs de ciudățeniile lui. Dimpotrivă, îi spun cu blîndețe cînd greșește, și, mai ales, mă străduiesc să-l lecuiesc de apucăturile lui de belfer și de citatele latinești pe care le bagă tot timpul peste tot.

După ce Audebert a isprăvit povestea cu Hortensius, Francion l-a rugat să-l încredințeze, cînd îl va întîlni, că-l prețuiește foarte mult, și să vină să-l vadă oricînd va dori, ca să mai stea puțin de vorbă. Raymond și Dorini doreau și ei să vadă ceva atît de rar, așa că Audebert a trebuit să le făgăduiască să-l aducă la ei cît mai curînd cu putință.

SFÎRȘITUL CELEI DE A ZECEA CĂRȚI

A UNSPREZECEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

Îndemnat de Audebert, Hortensius s-a dus chiar a doua zi să-l vadă pe Francion, care l-a întîmpinat cu multă bucurie. Bietul dascăl se gîndea că-l va întîlni tot pe şcolarul de altădată pe care-l va putea învăţa o mulţime de lucruri, şi, ca să-i arate ce este el în stare, folosea nişte cuvinte pe care le învăţase pe dinafară ca să le aibă oricînd la îndemînă [1]. Ah, dragul meu Francion, aş fi zis că nu poţi fi scos din Paris mai uşor decît Arsenalul sau Tribunalul, şi că vei fi văzut la Luvru la fel de des ca lespezile de pe trepte, sau ca sala străjerilor. Iar pe dumneavoastră, îi zise Francion, ca să nu se lase nici el mai prejos, credeam că veţi sta la universitate cît Le Puits certain, Les Escoles de Decret, bucătăria mînăstirii Carmelitelor [2] şi Domnul Royer, Diogene al veacului nostru. Vedeţi, urmă Hortensius, am venit aici ca să mă alătur celor ce se îmbracă în culoarea trandafirilor şi pentru care obiectele cele mai apropiate ochilor nu sînt pricină de durere. Dar dumneavoastră de ce aţi venit, nu cumva mînat de dragoste ? nu cumva vreţi să vă lipsiţi de libertatea care cîndva vă era mai scumpă decît îi era Republicii Veneţiene ? V-aţi lipsit de un lucru pentru care olandezii se luptă de cincizeci de ani împotriva regelui Spaniei ? V-aţi îndrăgostit de vreo frumuseţe care, în toiul bătăliei va face să-i scape arma din mînă Domnului du Maine ? În parte aşa stau lucrurile cum spuneţi, zise Francion, dar nu semăn cu veneţienii nici cu olandezii. Nu am nimic de-a face cu ei. Acum vă rog să urcăm în camera contelui Raymond care va fi foarte bucuros să vă cunoască. Acolo vom povesti fiecare despre treburile care-l aduc aici.

Du Buisson şi Audebert, care veniseră cu Hortensius, au urcat fără să se lase rugaţi, însă Hortensius n-a vrut nici în ruptul capului să treacă înaintea lui Francion, într-atîta era de curtenitor : Domnule, zicea el, poftiţi înainte. V-ar trebui o însuşire mai mare decît răbdarea ca să puteţi merge în urma mea : în timpul călătoriei am

fost bolnav : doar buna cuviință mă face să mai am picioare, trupul este atît de suferind, încît ar putea fi acela al unui papă, iar la treizeci și șase de ani nu sînt mai puțin dărîmat decît castelul Bissestre : sînt mai bătrîn ca bunica, și la fel de învechit ca o corabie care ar fi făcut de trei ori drumul spre Indii. Domnule, îi zise Francion rîzînd, dacă ați spune că sînteți tot atît de vechi ca oala pe care cordilierii o folosesc de o sută douăzeci de ani întruna, oare asemănarea n-ar fi mai mare ? Vă rog să nu vă bateți joc, răspunse Hortensius, căci nici în deșerturile Africii, nici la bîlciul din Saint Germain nu se vede vreo dihanie atît de fioroasă ca boala de care am suferit eu. Dumneavoastră sînteți făcut din ceva atît de tare, că nimic nu este în stare să vă zdrobească, chiar dacă un munte s-ar prăvăli, nu v-ar putea clinti din loc. Ați fi în stare să populați colonii întregi.

Totul este în zadar, zise Francion, spusele dumneavoastră nu au nici un temei : dacă nu urcați singur scările, vă ajut eu împingîndu-vă din urmă. Și apoi, Domnule, știți prea bine că datorez totul învățăturii dumneavoastră. Mi-ați luat vorba din gură, a spus atunci Hortensius, vreți să nu mai știu ce este cu mine și să-mi uit pînă și numele, de parcă aș fi ajuns Papă ? Vorbele de laudă se adună la gura dumneavoastră mai ceva decît se întîlnesc în Vechiul Testament sau la Curtea de la Roma. Vom sta oare pe treapta aceasta pînă la sfîrșitul lumii, și mă voi apăra de un dușman care nu mă lovește decît cu flori de trandafir și nu mă biciuiește decît cu o coadă de vulpe ? Dar ce avem noi de-a face cu Papa și cu Curtea, răspunse Francion, noi sîntem la Roma, unde trebuie să fim înțelepți orice s-ar întîmpla. Nu vă temeți de Inchiziție ? Nu, nu mă tem de ea, răspunse Hortensius, oricît de respingătoare ne-am închipui-o, și oricît ar fi de plină de tigri și de șerpi, căci neprihănirea mea mă ferește de ea.

Raymond care, din camera lui, auzea că domnii aceștia nu mai isprăvesc cu temenelile, a coborît și l-a poftit mai întîi pe Hortensius, în ciuda împotrivirii lui. Domnule, îi zise Francion, trebuie să-l primim ca pe nimeni altul pe acest rar personaj care face Franței o cinste fără seamăn.

Vai de mine, domnule, îi spuse Hortensius întorcîndu-se către el, vă rog să nu folosiți vorbe ca „nimeni altul", „rar", „fără seamăn", decît pentru Soare, pentru Comete și pentru Monștri. Îmi închid urechile la laude cum îmi închid ușa de frica dușmanilor și a hoților. Să vorbim mai curînd de meritele dumneavoastră : Trebuie să spun că aveți o elocință mai presus de aceea a tuturor tribunalelor, centrale, comunale și mai mărunte, din Franța. Pe vremea cînd locuiați pe strada S. Jacques, erați cel mai iscusit om de acolo, nu le fie cu supărare iacobinilor și iezuiților. Mă măguliți prea mult, răspunse Francion, să nu vorbim despre mine ; să vorbim despre Raymond și despre du Buisson. Ce-aș putea spune despre ei, răspunse Hortensius, decît că sînt două opere rare ale naturii. Dacă toată lumea le-ar semăna, universitatea ar fi locul cel mai nefolositor din țară, iar latina, întocmai ca fireturile de Milano, ar fi mai curînd un semn de lux decît de mare nevoie. Nu le prea aduceți laude, răspunse Francion, dacă spuneți că nu știu deloc latinește : și chiar dacă n-ar ști sau ar disprețui latina, așa cum fac cei mai mulți din cei care trăiesc la Curte în ziua de azi, s-ar putea spune oare că această limbă este nefolositoare ? Vă rog să vă amintiți din ce trăiați pînă de curînd, și veți vedea că latina n-are nimic de-a face cu fireturile de Milano.

Francion spunea toate acestea rîzînd, așa că Hortensius n-avea de ce să se supere și-și arăta mai departe elocința, al cărei stil nou îi minuna pe toți. Despre plăcerile pe care le încerca la Roma a vorbit într-un fel cum nu s-a mai auzit. Spunea că în camera lui se stropea cu atît de multă apă parfumată încît trebuia să înoate ca să iasă din odaie, că strugurii pe care-i mănîncă sînt atît de mari, încît o singură boabă ar putea îmbăta toată Anglia. Iar cînd s-a vorbit despre aleasa inimii lui Francion, a spus că are de ce fi fericită, căci această cucerire face mai mult decît cuceririle prințului d'Orange și cele ale regelui Henric cel Mare ; și că se teme, uitîndu-se la Francion, să nu se îndrăgostească și el la fel de tare, deoarece nu era în stare să se uite la un cerșetor fără să ia rîia de la el. Și că s-ar teme să nu cumva s-o iubească pe-o mofturoasă care să-l zvîrle într-o prăpastie și apoi să-i zică : Dumnezeu să te aibă în pază.

Apoi au vorbit despre cărți, și Hortensius a spus că multe erau atît de prost scrise încît, după bere și după doctorii, nu înghițise nimic mai rău : Că el caută tot ce se poate face împotriva neștiinței din această vreme, și că numai elocința ar putea-o stîrpi. Apoi, a folosit niște cuvinte care de care mai neîntîlnite încît Francion n-a mai răbdat și l-a întrebat dacă așa se vorbește, cum vorbește el, numai în hiperbole ciudate și în comparații unde sînt alăturați termeni ce nu au nici în clin nici în mînecă unii cu alții, parcă ar fi vorbăria fără șir a unuia cuprins de fierbinți, sau a Împăratului din casele de nebuni. Ce vreți să spuneți, zise Hortensius, vedeți cumva pete sau cusururi în soare ? Aflați că de multă vreme am luat-o înaintea altora și că am găsit ce caută ei acum. Cei ce nu mă cred n-au decît să rătăcească printre turci și printre necredincioșii care alcătuiesc cea mai mare parte a omenirii. Băgați de seamă ce spuneți, îi răspunse du Buisson, s-ar putea crede că, dacă papa și capuținii nu laudă operele dumneavoastră, înseamnă că sînt niște turci aidoma lui Amurat și Baiazid, iar lucrul acesta este foarte primejdios. Vi se pare că trebuie neapărat ca lumea să creadă că scrieți bine ? Ah, ce minte de rînd, îi răspunse Hortensius, silindu-se să zîmbească, aflați că spusele mele sînt vrednice să fie rostite în cele mai alese cabinete din Franța. Aveți grijă, zise du Buisson, să nu se creadă că este vorba de cabinetele acelea în care se duc cei ce au luat o anumită doctorie, și prin care scaunele au o gaură la mijloc.

Văzînd că începe să se supere, Raymond, ca să schimbe vorba, l-a întrebat pe Hortensius dacă nu s-ar putea să le arate vreuna din lucrările lui în care își bate joc de tot ce scriseseră cei dinaintea lui. Francion l-a rugat și el, așa că, neputîndu-se împotrivi, Hortensius le-a spus : Domnilor, să vă vorbesc despre niște lucrări scurte, scrisori sau sonete, nu am chef acum. Vreau, în schimb, să vă vorbesc despre un roman, căci este mai bun decît istoria, plăsmuirile mele fiind deaspura cugetărilor filosofilor. Vreau să fac ceva ce n-a trecut niciodată prin mintea unui muritor. Știți bine că unii înțelepți au spus că sînt mai multe lumi. Unii le pun pe alte planete, alții pe

stelele fixe. Iar eu cred că mai este o lume pe lună. Petele ce se văd pe faţa ei cînd este plină, sînt, după părerea mea, ca şi pe pămînt, peşteri, păşuni, insule şi alte lucruri care nu strălucesc ; iar părţile care strălucesc sînt cele pe unde se află marea care, fiind limpede, primeşte lumina soarelui întocmai ca sticla unei oglinzi. Şi ce credeţi dumneavoastră, cu pămîntul lucrurile nu stau la fel ? Putem spune că este luna acelei alte lumi. Dar cele spuse despre ceea ce se petrece în lumea noastră, sînt lucruri de rînd ; vreau să spun despre cele întîmplate pe lună [3]. Voi zugrăvi oraşele de acolo, obiceiurile şi locuitorii. Acolo se vor urzi tot felul de lucruri îngrozitoare. Vom vedea un prinţ trufaş ca Alexandru, care va voi să îmblînzească lumea noastră. Îşi va aduna tot felul de maşini ca să coboare sau să urce pînă aici (căci nu ştiu dacă noi ne aflăm mai jos sau mai sus) : va avea un Arhimede care-i va face maşinile cu ajutorul cărora se va duce în epiciclul Lunii într-o poziţie excentrică faţă de pămnt ; acolo va mai găsi nişte locuri ce pot fi locuite şi va da peste popoare necunoscute pe care le va supune. De acolo va trece pe Marele Cerc imaginar sau poarta Epiciclului, unde nu va vedea decît cîmpii întinse locuite doar de nişte monştri şi, cutreierînd aşa întruna, cavalerii lui se vor întrece în jocul cu inelul de-a lungul liniei ecliptice. Apoi vor vedea cele două mari cercuri geografice, al solstiţiilor şi al echinoxurilor, şi cercul meridional unde se vor petrece tot felul de schimbări, dar cînd se vor apropia prea mult de soare, el şi toţi cei ce-l vor însoţi se vor îmbolnăvi de o boală pentru care Dumnezeu nu a creat alte leacuri decît otrava sau prăpastia. Or să fie cuprinşi de nişte fierbinţeli atît de cumplite, că dacă tiranii de altă dată ar fi ştiut de ele, le-ar fi folosit cînd îi chinuiau pe martiri, în loc să folosească muşcăturile fiarelor ; iată sfîrşitul pe care-l voi scrie pentru opera mea, care trebuie să dăinuie cît va dăinui firea, în ciuda ticăloşilor care vor cleveti pe seama ei. Acum, spuneţi-mi dacă subiectul nu este înălţător.

Toţi cei de faţă au rămas încremeniţi auzindu-l cum bate cîmpii, şi, ca să rîdă şi mai zdravăn de bietul Hortensius, Raymond, făcîndu-se că-l preţuieşte, i-a zis : Ceva atît de dumnezeiesc n-am mai auzit pînă acum. Să vă a-

jute Dumnezeu ca, în loc de aceste cîteva linii foarte mari, să vreți să ne povestiți într-o zi totul, amănunt cu amănunt, de la un capăt la altul. Este destul cît v-am spus, i-a răspuns el, vreau să isprăvesc fiindcă trebuie să vă vorbesc și despre celelalte planuri pe care le mai am. Aflați că dacă lumea ni se pare nouă mare, corpul nostru nu pare mai puțin mare unui păduche sau unei musculițe. Găsesc pe el ținuturi și cetăți pe măsura lor. Dar nu este nici un corp, oricît de mic ar fi el, care să nu poată fi împărțit în nenumărate bucăți, așa că în sau pe o musculiță se poate să fie alte animale, mai mici, care trăiesc ca într-o lume foarte încăpătoare, pot trăi acolo chiar și oameni mititei cărora li se întîmplă tot felul de lucruri frumoase. Așa că nu este nici un loc în univers unde să nu ne putem închipui că se află lumi mai mici. Se află în planete, în pietricele și în furnici. Vreau să scriu romane despre isprăvile acestor popoare. Voi cînta poveștile lor de iubire, războaiele și revoluțiile din imperiile lor și voi stărui asupra popoarelor care locuiesc în corpul omului, ca să arăt că nu degeaba a fost numit microcosm. Voi mai scrie ceva în care toate părțile corpului vor avea multe de împărțit între ele. Brațele și mîinile se vor război cu picioarele și cu coapsele ; ochii vor face dragoste cu părțile de înmulțire, vinele cu arterele, oasele cu măduva. Dar n-am isprăvit, mai am în minte încă un plan minunat din care va ieși ceva mai presus decît *Argenis* și *Chariclée* [4]. Vreau să scriu ceva ce se petrece sub apă. Vreau să clădesc niște orașe mai strălucitoare decît ale noastre în marea Mediterană și în fluviile care se varsă în ea, în care vor locui Tritoni și Nereide. Casele lor vor fi zidite în întregime din scoici și din sidef de perle. Se vor întîlni păduri de corali unde se vor duce să vîneze moruni, scrumbii și alți pești. Cei mai mulți copaci vor fi din trestie, alge și bureți ; iar dacă se fac turniruri sau se dau bătălii, lăncile vor fi doar niște trestii.

Cînd Hortensius a ajuns aici, Francion, dorind să-i arate ce încîntat este, a început să strige : Doamne Dumnezeule, ce închipuire bogată ! Cît de nefericiți au fost înaintașii noștri care n-au apucat vremurile de azi ca să audă și ei minunățiile astea, și ce păcat că nepoții noștri

se vor naşte prea tîrziu. Dar, adevărul este că ceea ce este mai bun în dumneavostră, adică dumnezeieştile dumneavoastră scrieri, vor dăinui printre ei. Vai de bietul Paris care v-a pierdut şi ferice de Roma că v-a dobîndit! N-aţi auzit totul, urmă Hortensius, mai am şi alte planuri cu care voi încînta lumea : Vă rog să ştiţi că atîtea romane aşteaptă să fie scrise, încît parcă sînt hărţuit de ele. Cînd stau şi cuget în odaia mea, mi se pare că se află pretutindeni în jurul meu, de le poţi vedea, ca nişte diavoli mititei, unul mă trage de-o ureche, altul de nas, altul de pantaloni, altul de jartiere, şi fiecare îmi spune : Pe mine, domnule, scrieţi-mă pe mine, sînt atît de frumos. Începeţi-mă. Isprăviţi-mă. Nu mă lăsaţi pentru altul. Pe legea mea, zise atunci Francion, parcă aş auzi din nou poveştile cu zîne pe care le spun slujnicile copiilor. Se spune că zînele acestea, cînd îşi făceau nevoile, nu ieşea din ele decît mosc şi apă parfumată ; cînd scuipau sau îşi suflau nasul, pe gură şi pe nas le ieşeau smaralde şi perle ; cînd îşi spălau mîinile nu cădeau de pe ele jeg, ci pietre preţioase. Aşa cred că se întîmplă şi cu Hortensius, din tot ce face iese cîte o carte. Pe jos nu-i ies decît traduceri ; dacă-şi suflă nasul, dă drumul la o poveste : iar de vrea să scuipe, nu scuipă decît romane. Chiar aşa este, o să v-o dovedesc, răspunse Hortensius, căci dumneavoastră n-o spuneţi decît pe ocolite, ca să arătaţi cu ce uşurinţă scriu. Nu v-aţi schimbat năravul şi nu vă puteţi stăpîni să nu vă bateţi joc de oameni. Dar, ca să vă arăt că nu aveţi de ce s-o faceţi, vreau să vă citesc primele rînduri din romanul despre epiciclu şi din cel despre părţile corpului, căci lucrez la mai multe treburi deodată, aşa cum făcea şi Cezar.

Spunînd acestea, a băgat mîna în buzunar şi a scos de acolo o cheie, un briceag, nişte mănuşi vechi, o batistă murdară şi cîteva hîrtii slinoase de parcă ar fi fost carnetul de cheltuieli al unui bucătar. S-a uitat la ele, dar n-a găsit ce căuta, aşa că a băgat totul la loc, spunînd că le va arăta altă dată această frumoasă scriere. Cîteva foi de hîrtie au căzut pe jos, dar el n-a băgat de seamă, atît era de ameţit de bucurie auzindu-se lăudat. Francion le-a adunat fără să zică nimic şi le-a băgat în buzunar, cu gîndul să le vadă pe îndelete. Ca să facă lumea

să rîdă, l-a întrebat care erau scriitorii cu cea mai mare trecere la Paris în timpul acela. Ştiţi la fel de bine ca şi mine, i-a răspuns Hortensius, că sînt destui care culeg laude dar care sînt vrednici să fie huliţi. Veţi vedea la Curte vreo trei-patru caraghioşi care scriu versuri pentru balete şi cîntecele uşoare. N-au citit niciodată vreo altă carte decît *Les délices de la Poësie Françoise* [5] şi altceva nu mai ştiu. În afară de ei, mai sînt vreo cinci sau şase neisprăviţi care-şi cîştigă pîinea scriind romane, şi pînă şi un servitor de-al meu, care, după ce a plecat de la mine, a slujit la iezuiţi, îşi omoară vremea mîzgălind hîrtia. Cea dintîi scriere a lui a fost culegerea de farse tabarinice [6], care au sunat atîta vreme în urechile calului de bronz : carte norocoasă, căci s-au vîndut douăzeci de mii de exemplare, în timp ce, dintr-o carte bună, abia de se pot vinde şase sute, dar aşa se întîmplă în toate, sînt mai nuumeroşi cei ce cumpără scrumbie decît cei ce cumpără somon proaspăt, cei ce cumpără postav, decît cei ce cumpără mătase. Numărul proştilor este mai mare decît cel al înţelepţilor. Servitorul acesta al meu se numeşte Guillaume, şi, la cel dintîi roman al lui, s-a mulţumit să scrie pe carte : Scris de senior Guillaume ; însă, un an mai tîrziu, a scris un alt roman, închinat reginei Angliei, şi, vrînd să pară că face parte din nobilime, a pus să se scrie : De senior de Guillaume, ca acest *de* să lase să se creadă că este gentilom. Însă acest mare dobitoc nu-şi dă seama că nu se potriveşte să pui *de* în faţa numelui unui sfînt, cum l-ai pune în faţa numelui unei moşii, şi nici nu se teme de supărarea sau pedeapsa sfinţilor, căci ei n-au ţinut niciodată la deşertăciunea rangurilor din lumea aceasta. Dar servitorul meu a făcut ceva şi mai frumos : a închiriat o haină de mătase ca să se ducă să-şi prezinte cartea şi să fie luat drept cineva din lumea mare, dar n-a fost răsplătit pe loc, iar în zilele următoare, neavînd decît hainele lui ponosite, n-a mai îndrăznit să se ducă la Luvru ca să vadă ce se mai întîmplă. Dar n-ar fi trebuit să-şi facă atîtea griji şi nici să-i fie ruşine, căci, văzîndu-l atît de prost îmbrăcat, lumea s-ar fi înduioşat şi mai curînd i-ar fi dat ceva, ca o pomană. A mai tipărit şi alte opere. A luat nişte cărţi vechi în care a schimbat trei sau patru rînduri de la început, şi

a pus să fie tipărite cu titluri noi, ca să înşele lumea, dar vă jur că eu, în locul judecătorilor, i-aş pedepsi pe aceşti falsificatori de cărţi la fel de aspru ca şi pe falsificatorii de bani, sau ca pe cei ce falsifică actele. Ce să vă mai spun, servitorul meu a scris mai mult decît mine, dar cărţile lui nu sînt bune decît să înveleşti untul în ele, şi umblă vorba că vînzătoarele voiau să se ducă, iarna trecută, să-i mulţumească pentru că le făcuse rost de ceva de învelit untul cînd nu se găsesc frunze de viţă. Cu toate acestea, tribunalul, care nu se sinchiseşte de cîştigul acestor negustori, ar trebui să-l silească să bea în piaţa Grevei atîta cerneală cît a risipit pe scrierile lui, şi să-şi ia singur ceaşca din mîna călăului. Mai sînt încă mulţi alţii vrednici de aceeaşi pedeapsă, dar fiecare va spune, întru apărarea sa, întocmai ca acela care era să fie ciomăgit fiindcă furase romanul unei prinţese de-ale noastre şi pusese să fie tipărit : Vai de mine, iertaţi-mă, am făcut ce-am făcut ca să mănînc şi eu o pîine. N-am crezut că fac vreun rău. Dar să nu mai vorbim despre toate acestea, ca să putem trăi liniştiţi : n-aş vrea ca elocinţa mea să ajungă la fel de primejdioasă ca frumuseţea Elenei. Ştiu eu nişte chipuri de bufniţă, nişte mortăciuni, nişte greşeli ale firii, nişte secături care îmbracă haine de păzitori de lei, căci nu-şi schimbă niciodată veşmintele, şi care vorbesc mulţimii despre tot ce le trece prin cap, ca să-şi cîştige pîinea, ceea ce nu-i împiedică să cearâ să fie zugrăviţi cu coroană de lauri pe cap, aidoma bărbaţilor de seamă ai lui Plutarh, sau celor ce cîştigă premiu la jocurile olimpice ; dar despre aceasta voi vorbi altă dată. Aş vrea să-i trăznesc într-o zi şi să-i trimit la galere, de vreme ce sînt atît de nefolositori lumii. O vîslă le-ar sta mai bine în mînă decît o pană.

Spusele acestea ale lui Hortensius au plăcut mai mult decît tot ce spusese mai înainte, dar părerea despre el nu s-a îndreptat căci Francion, nerăbdător să vadă hîrtiile pe care le şterpelise, s-a apucat să se uite la ele şi şi-a dat seama că sînt nişte foi rupte dintr-o carte. Hortensius le-a zărit şi i-a spus : Domnule, vă rog daţi-mi-le înapoi. Vi le voi da, dar mai întîi să le citesc, răspunse Francion. Ba nu, zise Hortensius, vă dau tot ce doriţi,

numai să nu le citiți. Iar eu, zise Francion, vă dau tot ce doriți dumneavoastră, numai să mă lăsați să le citesc. Spunînd acestea, s-a dus și s-a închis într-o odăiță împreună cu Raymond, iar după ce a citit fițuicile, a văzut că se află în ele aproape toate frazele pe care le auzise la Hortensius. Cînd i le-a dat înapoi, l-a rugat stăruitor să spună din ce autor era scrierea aceea. Hortensius i-a răspuns că dintr-un autor socotit a fi mai presus ca oricare dintre marii vorbitori, dar că îi va arăta el că nu este singurul. Știu ce aveți de gînd, i-a zis Francion. Îmi aduc aminte că, pe vremea cînd eram la colegiu, îl imitați atît de bine pe Malherbe și pe Coiffeteau [7], Raymond trebuie să-și fi dat seama de lucrul acesta după cele ce i-am povestit despre dumneavoastră, încît erați de-a dreptul caraghios. Ați vrut să faceți la fel cu autorul acesta nou în tot ce ne-ați spus pînă acum. Însă aveți grijă să nu le imitați și greșelile, și prostiile. Dacă tragi vînturi sau tușești ca cineva, nu înseamnă că îi semeni. Îmi aduc aminte că la Paris aveam un servitor care se îndrăgostise nebunește de o slujnică din cartier. Găsind în camera mea de lucru niște romane de Nerveze și de Desescuteaux [8], pe care le țineam acolo ca să am de ce rîde, a rupt foile cu vorbe de dragoste. Le învăța pe dinafară ca să le spună iubitei și le avea mereu în buzunar, ca să le citească tot timpul, de teamă ca să nu cumva să le uite. Cred că faceți întocmai ca el, dragul meu dascăl.

După ce i-a spus acestea, s-a apucat să se învîrtă în jurul lui Hortensius și, văzîndu-l că privește țintă în fundul pălăriei fără să ridice ochii de acolo, i-a luat-o din mînă ca să vadă ce este în ea. Înăuntru a găsit o hîrtie mare pe care scrisese : *Vorbe de spus la sosire, Convorbire serioasă, Trăncăneală veselă, Vorbe de spus la plecare ;* iar sub titlurile acestea erau înșirate niște cuvîntări dintre cele mai noi și mai frumoase. Ia spuneți, zise Francion, aveați de gînd să ne spuneți toate acestea ? Acum puteți pleca, vom fi la fel de mulțumiți dacă ni le vom citi singuri.

Întîmplarea aceasta neplăcută, precum și batjocura lui Francion, l-au supărat atît de tare pe Hortensius, încît ar fi plecat dacă n-ar fi uitat vorbele de spus la plecare,

scrise pe hîrtia din fundul pălăriei. Nevoind să-l mai aţîţe, Francion îi spuse cu glas foarte blînd : Vedeţi dumneavoastră, domnule, aşa cum albeaţa naturală a pieliţei ne place mai mult decît cea dată de sulemeneli, tot aşa şi vorbele, cele pe care le spunem de la noi sînt mai bune decît cele pe care le luăm din culegerile de citate. Mi-ar plăcea mai mult să vă aud vorbind ca pe vremea cînd eram la colegiu, decît cum aţi vorbit mai înainte. Hortensius era atît de ruşinat, că nu mai ştia nici ce să răspundă, aşa că Francion, dorind să schimbe vorba, l-a rugat doar să-i lase tot ce avea din lucrările autorului aceluia nou. Hortensius s-a învoit şi, ca să-i treacă supărarea, ceilalţi n-au mai pomenit nimic despre cele întîmplate şi toată lumea a început să laude din nou nemaipomenitele lui plăsmuiri din povestirile fabuloase, încît, pînă la urmă, s-a despărţit destul de mulţumit de elevul său.

După plecarea lui, Francion s-a apucat să citească foile acelea rupte din cărţi şi a văzut că sînt cuvîntări către mai multe persoane. I s-a părut că printre ele se află lucruri destul de bune dar că sînt şi altele atît de proaste, încît, dacă unele erau vrednice de lauri, celelalte erau vrednice de bici. În afară de aceasta, ceea ce era bun era luat de prin nişte cărţi vechi, iar ceea ce era prost venea de la autor. Cu toate acestea, s-ar fi putut să facă părere bună unor necunoscători cum erau cei ce-l preţuiau, care nu se sinchiseau să descopere furturile, deoarece nu citiseră niciodată vreo carte ca lumea. Nu găseai decît întorsături de frază care le aminteau foarte bine pe cele ale lui Turlupin [9], amestecate, fără nici un rost, printre lucrurile serioase. Autorul scria unor cardinali sau altor persoane sus puse de parcă ar fi vorbit unora care se ţin de petreceri şi cărora le-ar fi plăcut să audă snoave. Francion a mai văzut şi alte amănunte de care a făcut haz împreună cu Raymond, mirîndu-se că lucrări ca acestea pot fi preţuite şi că acela care scrisese poate să fie atît de înfumurat cum o arată scrierile lui. Ar trebui scrisă o altă carte despre aceasta, în care să se arate totul. Să lăsăm aşadar de-o parte prostiile acestea, să le laude cine-o vrea, căci ce ne pasă dacă nu sîntem siliţi

să le lăudăm și noi. Cred că asta nu se va întîmpla căci regii au alte treburi de făcut decît să dea astfel de legi.

După ce a isprăvit cu cititul acestei cărți trăsnite care l-a înveselit nespus, Francion i-a dus-o chiar el lui Hortensius, fără să-i spună nimic, nici de bine nici de rău. L-a cîștigat cu totul cînd i-a lăudat peste măsură tot ce i-a arătat după aceea. Îi trecuse cheful de glumă, orice s-ar fi întîmplat ; dragostea îl chinuia prea mult ; cînd se ducea la Nays, singur sau însoțit de cineva, ea se mulțumea să fie îndatoritoare și nu voia să-i dea vreun semn de dragoste.

Primise bani la Roma, printr-un bancher, așa că-și mărise alaiul și arăta tot mai strălucitor. Cheltuia mult împreună cu Raymond, care-i zicea frate, așa că lumea îl lua pe unul drept conte, ceea ce și era, iar pe celălalt drept marchiz. Punea adesea să i se facă serenade iubitei, unde cînta și el după ce cîntau muzicanții, ca să fie recunoscut. Ce femeie n-ar fi fost fermecată de el ? Era chipeș : avea glas frumos : cînta din mai multe instrumente : avea o fire dintre cele mai blînde și mai îngăduitoare din lume : era foarte învățat, vorbea nemaipomenit de bine, scria încă și mai bine, și nu doar despre un lucru, ci despre toate. Scria și în versuri și în proză, la fel de bine în fiecare. Cînd vorbea despre ceva serios, nu spunea decît lucruri minunate ; iar dacă o dădea pe glumă, l-ar fi înveselit pînă și pe un stoic. Putem întîlni mulți oameni care au una sau alta din aceste însușiri, dar unde să-i găsești pe aceia care să le aibă pe toate, și încă în cea mai mare măsură, așa cum le avea el ? La Roma nu se mai vorbea decît despre Francion, nimeni nu mai îndrăznea să-i fie rival : iar cei care știau că-și dăruise inima frumoasei Nays o socoteau fericită că putuse dobîndi un servitor atît de desăvîrșit. Apoi, se știa că este de neam bun, și că, în Franța, nu este atît de sărac ca să fie nevrednic s-o ia de soție. Se gîndea și ea la aceasta, dar se temea că nu va vrea să se însoare cu o italiancă și că, după ce-i va fi făcut curte, cîtăva vreme, se va întoarce în țara lui. I-a împărtășit aceste gînduri lui Dorini, care i-a spus lui Raymond și, împreună, au venit să stea de vorbă cu Francion. Dragul meu frate, i-a zis Raymond, este timpul să te hotărăști și să nu mai faci atîta pe în-

drăgostitul. Spui c-o iubeşti pe Nays mai presus de orice : gîndeşte-te dacă ai putea trăi toată viaţa cu ea. Este frumoasă, bogată şi, pe deasupra, te iubeşte. N-o mai încurca, dacă nu vrei s-o iei de nevastă, las-o în pace, o împiedici să-şi găsească pe altcineva. Nu vei căpăta nimic de la ea decît prin căsătorie. Este prea cuminte ca s-o facă altfel. Dacă o iubeşti aşa de mult, ia-o de nevastă. Dragă frate, îi răspunse Francion îmbrăţişîndu-l, dacă m-aş crede vrednic de ce-mi spui, aş fi în culmea fericirii. Atunci Dorini i-a făgăduit că va face pentru el tot ce-i va sta în putinţă, căci crede că verişoara lui nu-l va respinge. Chiar în aceeaşi zi a stat de vorbă cu ea : după care Francion s-a dus s-o vadă şi să-i spună, fără ocol, ce are de gînd, drept care şi-au făgăduit unul altuia să se iubească veşnic şi să facă nunta cît de curînd va fi cu putinţă. A doua zi Francion a trimis pe cineva cu scrisori către mama lui ca să-i ducă aceste veşti bune ; şi, fiindcă nu avea nici un fel de grijă care să-i zdruncine tihna, nu s-a mai gîndit decît să-şi petreacă timpul cît mai plăcut şi el şi iubita lui. A luptat în întreceri, a dansat în balete, a dat mese şi a fost atît de strălucit în toate încît a fermecat inimile italienilor. Minţile cele mai alese din Roma îl căutau ca să stea de vorbă cu el. Nu se mai scriau versuri decît pentru el sau pentru iubita lui, dar nu erau mai presus de cele scrise de el însuşi. Hortensius scria şi el versuri în care îi aducea o sumedenie de laude. A scris, printre altele, acrostihuri şi anagrame, căci se potriveau de minune cu firea lui de belfer. A mai făcut şi nişte versuri cu tot felul de jocuri de cuvinte pornind de la numele lui. I-a spus că se numeşte Francion fiindcă este plin de francheţă şi că este cel mai viteaz dintre toţi francezii [10]. Că dacă s-ar scrie povestea vieţii lui ar trebui să i se spună Franciada, că n-ar fi mai puţin bogată în fapte măreţe decît aceea a lui Ronsard, şi că, dacă Francion, fiul lui Hector ar fi tatăl tuturor francezilor [11], Francion din vremea noastră este ocrotitorul lor, vrednic să le dea sfaturi dintre cele mai înţelepte. Francion l-a întrebat dacă nu ar vrea să-i facă cinstea de a-i înşirui isprăvile, spunîndu-i că l-ar ajuta şi el, însă Hortensius i-a răspuns că-i lasă lui această grijă, căci nimeni mai bine decît el

n-ar fi putut scrie cu mai multă dreptate ceea ce i se întîmplase. Cîtăva vreme mai tîrziu, odată cînd era numai cu Raymond, i-a spus ce-i răspunsese Hortensius ; Raymond a fost de părere că bine-i răspunsese, şi chiar l-a întrebat de nu vrea cîndva să se apuce să-şi scrie povestea vieţii, vrednică să fie cunoscută de toată lumea, şi dacă nu cumva, în afară de aceasta, ar dori să dea la lumină atîtea alte frumoase lucrări pe care le scrisese. N-am făcut atîtea cîte crezi dumneata, îi răspunse Francion, dacă vreodată ţi s-a arătat ceva ca fiind scris de mine să ştii că ai fost mînţit. Şi ce plăcere aş putea avea dînd să mi se tipărească o carte cu numele meu, cînd în ziua de astăzi atît de mulţi proşti fac acest lucru. Judecă şi dumneata singur, de vreme ce Hortensius şi sluga lui fac această meserie, cei care i-au cunoscut, văzînd alte cărţi, nu vor crede că sînt scrise de nişte inşi din acelaşi aluat ? Din tot ce am scris n-am dat nimic în vileag şi, cu toate că în vremea cînd am fost silit să fac pe păstorul, ca să-mi mai treacă de urît, am scris o carte destul de bună, deşi n-aş vrea s-o vadă cineva. Cu mine nu-ţi merge, i-a zis Raymond, am cheia camerei în care îţi ţii lucrurile şi nu ţi-o dau înapoi pînă ce nu citesc cartea. Degeaba vei căuta, răspunse Francion, este pusă foarte bine : află că nu este scrisă decît în mintea mea, dar dă-mi nişte secretari şi, în opt zile, le-o dictez în întregime. Ai o ţinere de minte nemaipomenită, zise Raymond, şi încă şi mai nemaipomenită îţi este judecata. Dar ia spune-mi, cum numeşti dumneata toate cărţile acestea pe care le-ai scris pînă acum ? Am o carte despre dragoste, zise Francion, pe care am închinat-o sau, mai curînd, aş fi vrut s-o închin lui Filemon. Ţi-am mai vorbit despre ea ; apoi, mai am una în care scriu despre nişte serbări cîmpeneşti, despre jocurile şi comediile ce se văd cu acest prilej [12] ; şi mai am una în care povestesc glumind unele din isprăvile mele şi pe care o numesc Tinereţea lui Francion. Dacă mi se atribuie altele, mă lepăd de ele. Este adevărat că, într-o zi, cineva mi-a spus, ai scris nişte cărţi, cutare carte, cutare carte şi a înşirat o mulţime. Stai aşa, i-am răspuns eu, încă nu ştiţi totul, căci dacă aveţi de gînd să înşiraţi toate cărţile proaste vă voi arăta ce am scris eu la vîrsta de treisprezece ani

ca să le puneți pe toate printre cărțile mele. Răspunsul meu i-a închis gura, și-ți spun toate acestea ca să înțelegi că, dacă vrei să mă îndatorezi, trebuie să uităm poznele din copilărie, și să nu mă mai dojenești pentru ele. Cînd le-am făcut, nu împlinisem nici douăzeci și cinci de ani așa că, nefiind încă major, mi se pot ierta. Ai crede că s-au găsit unii care s-au luat de cusururile acestei cărți pe care am scris-o în tinerețe ? Într-o zi m-am dus la un prieten pe care nu l-am găsit acasă. Se afla la el doar un prieten de-al nostru și o rudă care nu mă cunoștea deloc și care s-a apucat să vorbească despre cartea mea, iar cînd celălalt l-a întrebat dacă este ceva bun în ea, ruda gazdei a spus că prea puține lucruri. L-am întrebat care, după părerea lui, erau părțile proaste și am tot vorbit așa, multă vreme, de parcă n-ar fi fost cartea mea. A făcut și el la fel și mi-a răspuns deschis că i se pare că autorul își pierduse prea mult timp cu niște șotii de școlar. Atunci i-am răspuns cu răceală, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic : mi-a plăcut să scriu toate acestea și cred că orice om din lumea bună ar fi făcut la fel de vreme ce cu toți am trecut printr-un colegiu. S-a mirat nespus cînd și-a dat seama că eu sînt autorul cărții pe care o vorbise de rău și, ca s-o mai dreagă, mi-a spus ce i-a plăcut în carte. Crede-mă, îi spuse atunci Raymond lui Francion, că este tot ce am auzit vreodată mai frumos, iar iscusința cu care ți-ai dat numele în vileag este nemaipomenită. Un prost s-ar fi mîniat, s-ar fi supărat pe toată lumea, pe cînd liniștea sufletului dumitale nu pare să poată fi tulburată de nimic. Mi-ai spus două cugetări vrednice de oricare din cei mai mari înțelepți ! Și-mi amintesc că, povestindu-mi isprăvile din tinerețe, mi-ai spus că, pesemne, este plăcut să le asculți, de vreme ce întîmplările cu derbedei, hoți și păstori sînt pe placul tuturor. Așa este, zise Francion. Ca să-ți spun ceva despre cartea aceasta pe care n-am scris-o și pe care n-o am decît în cap căci, atunci cînd m-am gîndit la ea aveam în mînă bîta de păstor, află că titlul ei va fi Păstorul zănatic. Scriu despre unul care a înnebunit de mult ce-a citit romane și poezii și care, crezînd că trebuie să trăiască asemenea eroilor despre care

este vorba în cărți, face niște lucruri atît de caraghioase încît, de cumva voi da la iveală povestea aceasta, toată lumea își va rîde de cei ce scriu romane sau poezii. Poate, totuși, zise din nou Raymond, ceea ce te face s-o dai la iveală este gîndul că în felul acesta iei pîinea de la gura unor bieți scriitorași pe care nimeni nu-i va mai lua în seamă. Nu zic, am avea de ce să ne fie milă, dar, pe de altă parte, lumea nu trebuie prostită, iar dumneata ai datoria să te folosești de darurile cu care te-a hărăzit cerul, altfel degeaba ți le-a mai dat. Cred că în cîteva zile voi așterne pe hîrtie Păstorul cel ciudat [13], dar, înainte de a-l tipări, trebuie să mă mai gîndesc, după cum trebuie să mă mai gîndesc și la întreaga poveste a vieții mele pe care o voi scrie după ce voi fi ajuns acolo unde rîvnesc să ajung. Și mai este ceva : nu vreau să mă obosesc cîtuși de puțin. Eu scriu numai de plăcere așa că, înainte de a mă apuca de treabă, iau lăuta din cutie și, după fiecare foaie scrisă, cînt plimbîndu-mă de colo pînă colo, întocmai ca între actele unei comedii. Așa lucrez eu și nu stau să-mi rod unghiile gîndindu-mă la ce am de scris. De cum pun mîna pe pană, merge numaidecît, de parcă un spiriduș mi-ar spune la ureche ce trebuie să scriu.

Raymond, care știa bine că are această ușurință la scris, l-a rugat să-și isprăvească cît mai repede cu putință cărțile de care se apucase și n-a încetat să i-o amintească întruna și după aceea. Dar, fiindcă atunci mai aveau și altceva de făcut, s-a gîndit la alte lucruri și, văzînd că Hortensius, care nu-și schimbase năravul și era la fel de îngîmfat ca mai înainte, s-a hotărît să-i joace un renghi. I-a spus ce are de gînd lui Raymond, lui du Buisson și lui Audebert, fără care nu putea face nimic și, ca să izbutească mai bine, s-a înțeles cu încă patru gentilomi nemți, oameni de lume, pe care îi cunoscuse de curînd, dar pe care Hortensius nu-i văzuse niciodată. Într-o zi, cînd se afla împreună cu acesta, Audebert sosește și spune : de cîteva zile au sosit niște polonezi la Roma. Nu știți cumva ce au de gînd să facă ? Se spune că le-a murit regele, dar n-am auzit cine a fost ales ca să-i urmeze la tron. Pe semne este vreun prinț italian care acum se află la Roma.

Toți cei de față au spus că abia atunci auzeau despre acest lucru și, încercînd să vadă cine ar putea fi rege al Poloniei, unul a spus numele unui prinț, altul pe al altuia. Apoi du Buisson s-a dus anume să se plimbe prin oraș, după care s-a întors la Raymond, și cînd, împreună cu Francion, Dorini și Hortensius, care fusese oprit la masă, se pregăteau să cineze, le-a spus, fără să zîmbească : Pot să jur că nu vă va veni să credeți ce mi-a spus cineva chiar acum. Sînt într-adevăr aici niște polonezi veniți la cel care a fost ales să le fie rege. Am vrut să aflu cine este acesta : mi s-a spus că este un gentilom francez, ales de ei, ținînd seama de marea lui învățătură care va readuce dreptatea în țară și o va face să strălucească, și că, prin sfaturile lui cele înțelepte, va duce la înflorirea castei. Am vorbit cu cineva care mi-a spus că cel ales se numește Hortense, și că polonezii sînt foarte bucuroși să aibă un rege care se trage drept dintr-un consul al vechii Rome [14]. Dumneavoastră trebuie să fiți acela, domnule, urmă el întorcîndu-se către Hortensius. Ceea ce spuneți este adevărat ? zise belferul. Să mor eu dacă nu este așa, răspunse du Buisson, și, de bună seamă, foarte curînd, veți avea dovada că așa stau lucrurile. Atunci s-au apucat cu toții să vorbească despre aceasta, bucurîndu-se de așa noroc, încît Hortensius își ieșise cu totul din minți.

Înainte de a fi ajuns la mijlocul cinei, în fața casei a sosit o caleașcă trasă de cîțiva cai și s-au auzit două sau trei bătăi puternice în poartă. Petrone, gentilomul care-i slujea lui Francion de scutier, fu trimis să vadă cine este. Întorcîndu-se, a spus că sînt niște polonezi care cer să stea de vorbă cu un senior numit Hortensius. Dumneavoastră sînteți acela, zise Francion, nu mai rămîne nici o îndoială. Dumnezeule mare, de ce am stat atît de mult la masă, de ce n-am rînduit cît de cît lucrurile, vor găsi totul într-o mare harababură. Hortensius avea în mînă un pahar pe care se pregătea să-l ducă la gură, dar fiindcă de la pahar pînă la gură se spune că se pot întîmpla multe, vestea l-a umplut de asemenea bucurie, încît i-a tremurat mîna, a vărsat vinul și a scăpat paharul jos. S-a spart, a zis el neștiind pe ce lume se află : dar ce-o fi fost în capul meu de m-am îmbrăcat atît de prost astăzi ?

ce vor spune domnii aceştia cînd mă vor vedea aşa ponosit ? de ce nu mi s-a spus mai dinainte că vor veni ? m-aş fi gîndit să mă îmbrac mai bine, iar Raymond mi-ar fi împrumutat cea mai frumoasă mantie a lui. Ar trebui să vă îmbrăcaţi cam ca pe la ei, spuse Raymond, o să vă spun ce aveţi de făcut. Apoi, ridicîndu-se cu toţii de la masă, servitorii au strîns totul şi au pregătit camera lui Raymond cît mai frumos cu putinţă. Raymond a trimis să se aducă o mantie scurtă îmblănită, cu faţa de mătase de culoarea trandafirului uscat, pe care el o purta numai cînd era bolnav. I-a spus lui Hortensius, puneţi-vă asta pe umeri. Polonezii vă vor cinsti şi mai mult văzînd că v-aţi îmbrăcat aşa cum se îmbracă ei ; folosesc mult blana, căci în ţara lor este mai frig decît pe la noi. Hortensius era atît de scos din minţi, încît urma toate sfaturile : Şi-a pus îndată mantia şi, după ce s-a aşezat într-un scaun înalt aşa cum îi spusese Francion, toţi ceilalţi au rămas în picioare, de-o parte şi de alta, cu capul gol, ca pentru a da de înţeles polonezilor că el este stăpînul lor al tuturor. Raymond îi spuse la ureche, pregătiţi-vă latineasca deoarece, de bună seamă, în această limbă vor vorbi. O ştiu la fel de bine ca pe limba maternă şi sînt încredinţat că unul din temeiurile alegerii dumneavoastră ca rege a fost că au aflat cît de bine ştiţi latineşte.

Cînd sfîrşea de spus acestea, cei patru nemţi îmbrăcaţi ca nişte polonezi au sosit însoţiţi de şase purtători de torţe care mergeau înainte. Cel cu rangul cel mai înalt, solul cel mai de seamă, se închină pînă la pămînt în faţa lui Hortensius, urmat de ceilalţi, apoi i-a ţinut o cuvîntare, după ce, mai întîi, şi-a răsucit şi răsrăsucit mustăţile rînd pe rînd : *Mortuo Ladislav Rege nostro, Princeps invictissime,* zise el cu glas răsunător, *Poloni divinio numine afflati te Regem suffragiis suis elegerunt, cum te Justitia et Prudentia adeo similem defuncto credant, ut ex cineribus illius quasi Phoenix alter videaris surrexisse. Nunc ergo nos tibi submittimus, ut habenas regni nostri suspicere digneris* [15]. Apoi solul îi aduse o mulţime de laude lui Hortensius, spunînd tot felul de lucruri frumoase, căci era foarte învăţat. Printre altele a spus că ceea ce-i îndemnase pe polonezi să-l aleagă pe Hortensius ca rege, în afară de faima pe care şi-o do-

bîndise cu scrierile lui, care, în Polonia, se găseau pretutindeni, fusese, cu precădere, faptul că se răspîndise un zvon cum că el este cel despre care vorbiseră înțelepții de altă dată care povesteau că va veni cîndva un rege nespus de învățat care va face din Polonia țara cea mai fericită de pe pămînt. După ce solul și-a sfîrșit cuvîntarea, Hortensius, răspunzîndu-i printr-un semn din cap care arăta cît este de pătruns de cele ce se petrec, îi spuse : *Per me redibit aurea aetas : Sit mihi populus bonus, bonus ero Rex* [16]. N-a vrut să vorbească mai mult crezînd că nu este bine ca prinții să trăncănească atîta, mai ales că o vorbă de a lor face cît cinci sute ale altora. Polonezii i s-au închinat pînă la pămînt, după care au plecat, ținînd din mîini de parcă ar fi vrut să-și arate nemărginita lor prețuire. Unul zicea : *O miraculum mundi ! O Rex Chrisostome, qualis Pactolus ex ore tuo emanat* [17] ; iar altul ieșea pe ușă strigînd : *O alter Amphion ! Quot urbes sonus tuae vocis aedificaturus est !* [18] Și au plecat copleșindu-l cu laude și binecuvîntări ca pe gloria viitoare a Poloniei, iar Francion i-a însoțit pînă la ușă, peste măsură de încîntat să-i vadă cît de bine își joacă rolurile. Cînd s-a întors în cameră, iată că du Buisson se trezește dintr-o prefăcută visare, se aruncă în genunchi în fața lui Hortensius și-i spune cu înflăcărare în glas : Preamărite prinț, îngrijiți-vă de credincioasa dumneavoastră slugă, acum cînd soarta ne este în mîinile dumneavoastră. Faceți ceva din mine, dați-mi o slujbă din care să pot trăi cumsecade. Atunci, ridicîndu-l de jos, Francion i-a spus cu asprime : Nu-ți este rușine să-l stinghereștí pe rege ? Nu poți avea răbdare să-l vezi ajuns în țara lui ? Dacă du Buisson nu devine mai înțelept, spuse Hortensius, aș spune că nu trebuie să i se dea nimic deși cere, pe cîtă vreme lui Francion trebuie să i se dea chiar dacă nu cere nimic.

După aceea s-au întrebat dacă Hortensius se întoarce sau nu la locuința lui. Raymond spuse că nu este de părere, căci locul este prea strîmt, că trebuie să rămînă aici, la el, unde va fi ca stăpîn și că, întrucît tot neamul francuzesc se va simți cinstit că i se dăduse lui acest regat, nu se va afla nici un francez la Roma care să nu vină să i se alăture, ca și cum ar face parte din alaiul

lui și ca să-i facă cinste în fața polonezilor. După ce i-a vorbit astfel, Raymond a ieșit din cameră și l-a lăsat cu un valet ca să-l ajute să se dezbrace, iar el s-a dus în altă odaie împreună cu ceilalți prieteni. Nici nu ieșiseră bine pe ușă că Hortensius l-a și chemat înapoi pe Audebert, căci voia să se folosească de drepturile lui de rege. Cînd Audebert fu în cameră, i-a spus că trebuie să-și petreacă cea mai mare parte a nopții lîngă patul lui, deoarece nu va putea dormi de grijile care-l frămîntă. Audebert s-a învoit cu bucurie căci, răutăcios cum era, trăgea nădejdea că Hortensius, neadormind și vorbind tot timpul despre lucruri năstrușnice, va înnebuni de tot, iar plăcerea lor va fi și mai mare. Dragul meu prieten Audebert, începu Hortensius, ai văzut că polonezii aceia au spus că de venirea mea au vorbit profeții ? Nu se înșală . dacă am vrea să ne uităm în Efemeridele noastre, am da peste niște lucruri cum rar se întîlnesc. Pe vremea cînd ne aflam la Paris, n-ai citit cumva Almanahul lui Jean Petit parizianul și pe cel al lui Larivey tînărul din Troyes [19] ? cred că au prevestit toate aceste întîmplări ale mele. Unul spune că vor fi schimbări în lumea septentrionului, iar celălalt că cel umilit se va înălța. Nu este oare o mare schimbare să te duci atît de departe să cauți un rege, și umilința mea în fața lui Dumnezeu n-a fost întotdeauna desăvîrșită ? Bine v-ați gîndit, zise Audebert, aș vrea să avem oracolele Sibilelor, cartea abatelui Joachim, vedeniile sfintei Brigide, profețiile lui Merlin și Centuriile lui Nostradamus [20], căci, fără doar și poate, am găsi în ele cîte ceva despre ce vi se întîmplă acum : La drept vorbind, toate cărțile acestea sînt foarte frumoase și foarte folositoare, nu se scrie în ele decît despre lucruri care s-au întîmplat. Dar ce vă mai pasă dacă pomenesc sau nu despre domnia dumneavoastră de vreme ce aceasta este fapt împlinit ? Mi-ar prinde totuși foarte bine, răspunse Hortensius, căci aș putea să văd tot ce trebuie să mi se întîmple pe tot restul vieții : și m-aș feri și de primejdiile ce mă pasc. Drept care, dacă vrei să-mi cîștigi bunăvoința, du-te numaidecît și adu-mi vedeniile sfintei Brigide, gazda noastră trebuie să le aibă pe undeva. Audebert, care voia să-i intre în voie, ca să rîdă

și mai bine, s-a dus după cartea pe care o ceruse și a căutat-o pînă a găsit-o : Hortensius l-a pus să citească profețiile iar el asculta cu mare luare aminte ; cînd găsea ceva care se potrivea cu întîmplarea lui, citea el însuși, de nouă sau de zece ori, și-și scria părerea cu creionul, sau ajungea la tot felul de explicații încîlcite pe care le dicta lui Audebert, iar acesta le scria sub ochii lui. Au petrecut astfel o bună parte din noapte, dar cînd i-a răzbit somnul s-au hotărît să doarmă cît de cît. Hortensius s-a băgat în pat și i-a spus lui Audebert să vină lîngă el. Acesta s-a codit mult spunînd că nu i se cuvine marea cinste de a se culca alături de un prinț și că nu va face o astfel de greșeală, dar Hortensius i-a spus să se culce acum, înainte de a avea sceptrul în mînă, să nu lase să-i scape asemenea noroc. Audebert s-a culcat, chipurile ca să-i dea ascultare, dar au adormit amîndoi atît de adînc, de parcă s-ar fi luat la întrecere. Valetul se culcase de multă vreme, sătul să-l slujească pe un stăpîn ca acesta.

A doua zi dimineață, cînd s-a trezit, Audebert s-a îmbrăcat și l-a chemat pe valet să-l ajute pe Hortensius să se îmbrace (căci trebuia să i se arate cel mai deplin respect) ; cinstea de a-i da cămașa curată a vrut s-o aibă el însuși. Dezbrăcîndu-l de cea murdară, l-a izbit un miros atît de greu, încît nu s-a putut stăpîni și a zis, vai cum mirosiți ! Cum miros, răspunse Hortensius, nu crezi că încep să arăt ca rege întru totul ? Nu vezi că încep să miros ca Alexandru ? Dacă subsuorile vă miros a Alexandru, mă tem ca picioarele să nu vă mircase a Darius care, înainte de a ajunge rege, fusese vestitor. Îți arde de glumă, zise Hortensius, dar eu iau totul cum îmi place mie : Știu că regii au întotdeauna în preajma lor oameni care vorbesc deschis, ca să mai petreacă și ei cumva, căci altfel nu ar avea nici o plăcere pe lumea aceasta. Cînd isprăvi de vorbit, iată că sosesc Raymond, Francion, du Buisson și Dorini care i se închină și îl întreabă cum petrecuse noaptea. Le-a spus că o bună parte din noapte o petrecuse citind cartea sfintei Brigide și le-a arătat și profețiile pe care le înțelesese așa cum îi prindeau lui bine ; au priceput că înnebunise aproape cu totul și că isprava lor avea să ducă la ceva nemaipomenit.

Lui Hortensius, care citise atîtea romane, nu i se părea ciudat că dintr-un prăpădit de scriitor ajunsese rege, mai ales că el însuși scrisese întîmplări asemănătoare, mai puțin vrednice de crezare decît ce se petrecea cu el acum, și era atît de obișnuit cu aceste lucruri încît nu i se mai păreau ciudate.

În timp ce Francion vorbea cu el despre profeții, au fost întrerupți de du Buisson care i-a spus lui Hortensius : Vă rog să-mi spuneți un lucru, Domnule, Monseniore sau Sire ; încă nu știu cum să vă spun. Cînd voi avea coroana pe cap, zise Hortensius, este bine să-mi spuneți Sire : Acum mă mulțumesc cu titlul de Monsenior. Iertați-ne, zise Raymond, dacă nu vă dăm ascultare, deși ne-o porunciți. Fără nici o îndoială, trebuie să vă spunem Sire, căci de multă vreme, prin meritul dumneavoastră, sînteți rege, deși starea dumneavoastră n-a fost aceea a unui rege. Faceți cum credeți, răspunse Hortensius, dar ce voia să-mi spună du Buisson ? Aș vrea să vă întreb, Sire, căci Sire se cuvine să spun, urmă du Buisson, dacă atunci cînd vă veți afla în Polonia veți păstra dreapta judecată ? După cum veți răsplăti virtutea, nu veți pedepsi oare și păcatul și, amintindu-vă de cei care v-au supărat, nu veți căuta să-i ademeniți la curtea dumneavoastră ca să-i duceți la moarte ? Am auzit despre L'Escluse, despre Saluste, despre un smulgător de dinți, despre cîțiva polițai care nu s-au purtat cu dumneavoastră cum se cuvine, nu veți căuta să vă răzbunați pe ei ? După ce a cugetat un pic, Hortensius a spus : Aflați că regele Poloniei nu trebuie să se gîndească să se răzbune pentru jignirile aduse poetului Hortensius. Fac această cugetare aidoma aceleia a unui rege al Franței [21] care nu voia să se răzbune pentru jignirile aduse ducelui de Orléans. Voi trage foloase din ce am citit pînă acum ; trebuie chiar să-i cer gazdei de la Paris să-mi trimită carnețelul cu cugetări luate de prin cărți pe care i l-am lăsat zălog pentru niște bani pe care i-i mai datoram. Cînd mi-l va da înapoi, nu mi se va mai putea spune nimic la care să nu am un răspuns pe loc, luat din cele date de atîția monarhi de altă dată a căror viață am scotocit-o cu luare-aminte. Pînă atunci mă voi sluji de Plutarh și de

culegerea lui Erasmus [22] și, chiar de pe acum, dragii mei prieteni, voi, care-mi sînteți alături, vreau să știți că vă voi da tot ce am, așa cum a făcut și Alexandru, iar pentru mine nu voi păstra decît nădejdea. Iată cum am de gînd să mă port, iar cartea ce se va scrie despre domnia mea va fi cea mai frumoasă din lume. Dumneata, Audebert, care-mi pari mai ciudat, vei fi foarte potrivit să-mi aduni cugetările. Vei sta lîngă mine chiar de dimineață și nu mă vei părăsi decît seara, iar uneori va trebui să te culci chiar în odaia mea, căci de cumva mă trezesc noaptea și spun cine știe ce, tot cugetări vor fi. Cum adică, de veți cere oala de noapte, îl întrerupse du Buisson, sau dacă vă înșurați, doamnei regine tot cugetări îi veți spune ? Taci din gură, nu vorbesc cu tine, zise Hortensius, cu tine vorbesc, dragul meu Audebert, tu vei scrie într-un catastif tot ce voi spune eu în fiecare zi. Un lucru frumos, care nu costă nimic. În orice casă, oricît de mică, se ține un catastif pentru cheltuieli. Perceptorii și vistiernicii prinților fac socoteli cît este anul de lung, dar nu este cineva care să scrie cu sfințenie tot ce spune prințul. Eu nu voi face o asemenea greșeală, iar dumneata vei fi istoriograful meu. Cît voi primi pentru aceasta, Sire, întrebă Audebert. Te grăbești prea tare cu întrebarea, răspunse regele Poloniei : Așteaptă să văd mai întîi ce bani am în visterie. Nu pot spune cît va primi nici unul dintre voi aîta vreme cît nu știu cum îmi merg treburile. În timp ce vorbeau despre aceste lucruri, Raymond îi spuse că va avea curînd prilejul să afle în ce stare se află regatul său căci polonezii fuseseră rugați să vină să prînzească la el. A găsit că este foarte potrivit căci voia să-i cunoască mai bine și, fiindcă era îmbrăcat ca în ajun, adică într-o haină de postav de Spania albastru, i s-a pus din nou pe umeri mantia cea scurtă îmblănită, iar la pălărie i s-a agățat un smoc mare de pene ca să fie îmbrăcat cît mai aproape de obiceiul polonez.

Apoi a coborît în sala cea mare în care au sosit numaidecît și nemții îmbrăcați în polonezi. I s-au închinat făcînd o mulțime de temeneli și s-au învoit cu mare greutate să stea la masă cu stăpînul lor. Ca să-i liniștească, Hortensius s-a așezat în capul mesei, lăsînd trei sau patru locuri goale între el și ceilalți, care s-au așezat mai

departe, căci masa era foarte lungă. Tot ce s-a spus în timpul mesei a fost spre lauda lui. Nu zicea nimic fără să stîrnească admirație : La fiecare vorbă a lui, ceilalți strigau că este o profeție, încît îngîmfarea îi întuneca tot mai mult mintea și-l făcea să creadă că ceea ce i se spune este adevărat. După ce s-au sculat de la masă a sosit o mulțime de gentilomi francezi cărora Raymond le povestise toată tărășenia și care veniseră să-i arate supunere lui Hortensius, ca și cum ar fi fost un prinț de-al lor. Între timp, Dorini s-a dus la Nays ca să-i povestească toate năzdrăvăniile acestea și ca să afle dacă putea să-i primească la ea. Cînd a aflat că este foarte bucuroasă să-l cunoască pe noul rege, s-a dus să-i spună lui Francion, iar acesta l-a întrebat pe Hortensius dacă dorește să-și petreacă după-amiaza la cea mai frumoasă doamnă din Italia. A răspuns că dorește din toată inima așa că au fost pregătite trei caleşti ca să-i ducă pe toți. Nu voia să iasă cu mantia îmblănită, deoarece polonezii nu purtau așa ceva : însă i s-a spus că nu poartă fiindcă acum se află într-o țară caldă, că n-ar fi fost nepotrivit să poarte și el o mantie simplă ca a lor, dar că nu trebuie să arate că este atît de nestatornic încît să-și schimbe veșmintele pe care abia apucase să le poarte. Așa s-a liniștit și s-a urcat într-o caleașcă împreună cu polonezii și cu Audebert, care trebuia să fie tot timpul în preajma lui ca să vadă ce mai spune. Celelalte două caleşti s-au umplut cu gentilomii francezi și au mers în urma celei dintîi la care se uita toată lumea ; unii credeau că sînt mascați care se duceau să danseze cine știe unde, dar se mirau, căci mai era mult pînă la carnaval. Nays i-a primit foarte bine și cîteva alte doamne, cunoscute de-ale ei, au sosit să-l vadă pe noul rege al Poloniei. Acesta a fost atît de curtenitor, încît n-a vrut să se așeze înainte de a se fi așezat ele. Bărbații, în semn de respect față de prințul lor, s-au mulțumit să stea în picioare, de o parte și de alta a regelui. Cel dintîi lucru spus de Nays a fost că este nețărmurit de bucuroasă de norocul ce dăduse peste cel mai vrednic om din lume și că nu mai are de ce să se teamă că Dumnezeu vrea pieirea omenirii de vreme ce îngăduise să i se dea un sceptru celui ce avea să redea lumii prima ei strălucire. Încă și mai vrednic de

prețuire, spuse du Buisson, este că dintr-un lucru mic s-a făcut ceva foarte mare. Totul crește ca o piramidă pusă cu capul în jos. Pîrîiașele se schimbă în mări, un bețișor crește ca o grindă, iar regele nostru, care nu era mai nimic, a ajuns om foarte sus pus. Soarta lui a fost alta decît aceea a lui Dionisos Tiranul, care din rege a ajuns belfer ; căci el, din belfer cum era, a ajuns rege. Vorbește mai cumpătat, zise Hortensius, cît de nebuni și nesăbuiți sînt tinerii ăștia ! Nu ascund că mă trag din nimic, dar de ce trebuie s-o spunem ? Trebuie să uităm tot ce s-a petrecut, ca și cum n-ar fi fost niciodată, și să credem că soarta n-a știut ce face cînd ne-a năpăstuit. Cîți regi n-au fost care s-au tras de jos și care nu au fost mai puțin prețuiți pentru acest lucru. Taberlan a fost porcar, Agatocles [23] era fiul unui olar și, ca să-și amintească de tatăl lui, cerea să se pună, printre vasele de aur și de argint, și cîteva vase de pămînt. Se știe că Ausoniu, care era un scriitor foarte bun, a scris aceste versuri : *Fama est fictilibus coenasse Agatocle a Regem* [24] etc. Dar nu trebuie să ne ducem așa departe căci Primislas, un rege din Polonia mea, a fost plugar și i se păstrează și acum saboții la Vilgrad, după cîte se spune. Toate acestea sînt de prisos, fiindcă se știe prea bine că eu nu mă trag de atît de jos și, pe urmă, se va descoperi, prin cine știe ce întîmplare, că sînt de neam mai bun decît am socotit eu. Știți doar cum se întîmplă cu recunoașterile cele mai neașteptate în toate romanele. Haricleea crede că este fiica unui preot, iar ea era fiică de rege. Dafnis și Chloe credeau că sînt copiii unui sărman păstor și, pînă la urmă, au aflat că părinții lor sînt niște nobili bogați. Tot așa și eu îmi închipui că, întrucît viața mea este un șir de minuni, voi afla că sînt fiul vreunui mare prinț. Se va găsi leagănul, scutecele, panglicile și vreo jucărie împodobită cu nestemate, ca să se dovedească noblețea neamului din care mă trag. Toate acestea mi le spune inima, iar cînd cerul te îndrumă, nu te poți înșela. Nu este greu să se vadă că sînt de neam regesc de vreme ce nimeni n-a rîvnit vreodată atît de mult ca mine să ajungă rege.

Tot ce ne spuneți este cum nu se poate mai adevărat, zise Francion, iar pe deasupra ne mai aflăm și în preajma anului marelui Jubileu. [25]. Fără îndoială că mulți prinți

care s-au însurat pe ascuns vor da fapta lor la iveală ca să dobîndească iertarea păcatelor. Am auzit că la ultimul Jubileu au fost mulți cei ce și-au recunoscut copiii. Hortensius a mai spus și altele despre acest lucru iar cînd a văzut că Audebert nu-l mai ascultă, că vorbește cu du Buisson și că, deși își luase toate cele de trebuință ca să scrie tot ce va spune regele lui, nu scrisese nimic, îi făcu semn din ochi și-i spuse : Audebert scrie totul, nu vezi că totul trebuie scris ? Am scris totul, răspunse Audebert, în afară de vorbele latinești pe care vă rog să mi le mai spuneți o dată. Atunci Hortensius n-a stat la gînduri și i-a dictat toată epigrama lui Ausoniu crezînd că este ceva de mare însemnătate pentru viața lui, spre bucuria fără seamăn a celor de față. Du Buisson, care nu-și putea ține gura, se apucă să zică, Sire, eu nu știu latinește decît atît, *Simia semper simia* [26]. Ați dictat pe vremuri, dictați și acum. Uitați-vă la caraghiosul acesta, zise Hortensius, ieri cînd domnii polonezi, aici de față, mi-au spus că cei de-un neam cu ei mi-au dăruit sceptrul, mi-au zis că nu-mi mai lipsesc decît bufonii ca să pot fi rege, dar după cîte văd, n-o să duc lipsă de ei. Toate răspunsurile acestea s-ar fi zis că plac nespus de mult, căci ambasadorii ridicau tot timpul mîinile către cer și spuneau în latinește : cît de mare îi este înțelepciunea ! cît este de bun, cît este de îndurător : cît de mulțumită va fi Polonia să-l aibă rege ! Platon spunea că pentru fericirea republicilor trebuie să domnească filosofii, sau ca regii să fie filosofi : avem aici pe unul din acei regi filosofi doriți de el ! de vreme ce știm că a fost profesor prin universități, nu se poate să nu fi predat logica, cea dintîi parte a filosofiei, și nu se poate să n-o cunoască pe dinafară. Fiindcă Nays nu înțelegea latinește, Francion stătea lîngă ea și-i explica tot ce ziceau ambasadorii : franceza o vorbea desăvîrșit de bine.

Ca să-l împingă pe Hortensius să mai spună niște trăsnăi, s-a gîndit să aducă vorba despre cele cinci sau șase romane minunate pe care avea de gînd să le scrie și să-l întrebe dacă avea să-și dea osteneala să le isprăvească. A răspuns că el are multe alte treburi de făcut, dar că va avea scriitori în slujba lui ca să le sfîrșească,

el va trebui să pună faptele deasupra vorbelor, că avea o poftă nemaipomenită să nimicească neamul turcesc şi să cucerească locurile sfinte, aşa că, de cum va păşi în Polonia, toată lumea va fi sub arme. Să vă gîndiţi la mine, îi zise du Buisson, nu uitaţi să-mi daţi o companie de călăreţi pe mare. O vei avea, răspunse Hortensius : eu cred totuşi că umbli mai curînd după slujba de bufon regal decît după alte slujbe.

Temîndu-se să nu-l supere pe regele Poloniei, Francion s-a gîndit să schimbe vorba şi l-a întrebat care vor fi legile pe care le va da ca să-şi facă poporul fericit. Vreau să vorbesc despre aceasta acum, spuse Hortensius, măcar domnii aceştia ce mi-au fost trimişi ca soli o vor auzi. Vreau, aşadar, ca în ţara mea să fie loc pentru de toate, pentru litere ca şi pentru arme, astfel ca, pentru a mai îmblînzi firea cazacilor, care este cam milităroasă, voi aduce vreo patruzeci de poeţi de la Paris care vor întemeia o academie şi vor da lecţii de poezie şi de roman. Vreau ca în ţara mea toată lumea să scrie cărţi, despre orice. Pînă acum nu s-au văzut romane decît de război şi de dragoste, dar se pot scrie şi din acelea în care să nu fie vorba decît de procese, de bancheri sau de negustori. Se petrec tot felul de lucruri minunate în treburile acestea dar nimănui înaintea mea nu i-a trecut aşa ceva prin cap : eu voi da ideea şi astfel negustorul de postav va scrie romane despre negustoria lui iar avocatul despre împricinaţii cu care are de-a face. Nu se va mai vorbi decît despre asta, toţi vor fi din lumea bună : iar versurile vor avea atît de multă trecere, încît li se va pune un preţ. Cine nu are bani se va duce cu o stofă la cîrciumar şi va căpăta o cană de vin ; pentru un sonet va primi o cofă, pentru o odă o coţă mai mare, patru pentru un poem şi tot astfel cu toate scrierile care vor fi de un mare ajutor pentru popor : Căci pîinea, carnea, lemnul, lumînările, postavul şi mătasea se vor cumpăra dînd versuri în schimb care, îndeobşte, vor aduce laude negustorilor sau mărfii lor. Va fi o înlesnire pentru cei fără bani : Aceasta va fi legea mea pentru negustorie. În ceea ce priveşte justiţia, legea va fi bună şi iute pusă în fapt. Dacă pricina nu este limpede, se va da cu banul ca să se vadă cine cîştigă, sau va cîştiga cel

mai învățat dintre împricinați. În privința legilor militare, aflați că nimeni nu va fi făcut căpitan dacă nu știe în întregime pe dinafară Amadis și Cavalerul soarelui [27], căci fără ele nu se poate să fii viteaz. Apoi, m-am gîndit la o mulțime de șiretlicuri ca să-i păpăcesc pe turci : Voi urca oamenii pe niște căruțe, care vor părea în flăcări deoarece în ele se vor afla artificii, aruncătoare de flăcări, pocnitori, din unele va țîșni o ploaie de stele, din altele nu vor țîșni stele, ci pocnitori mai mici care vor face atîta zgomot încît sălbatecii aceștia văzîndu-mă că sînt aidoma tunetului, cometelor și aștrilor să creadă că sînt mai presus de Mahomed. Voi avea și niște cununi mari de cristal, în spatele cărora se vor pune niște făclii care le vor face să strălucească întocmai ca curcubeul : îl voi imita pe frumosul Iris, acest Nimic de ispravă care înseamnă orice, divina arboletă, bogata arcadă care nu este Podul negustorilor din Paris, ci Podul îngerilor din Paradis, strălucind de aurării cerești ; dușmanii vor fi zăpăciți văzînd toate acestea și auzind zarva făcută atît de învingători cît și de învinși ! Greșiți, îl întrerupse du Buisson. Credeți că zgomotul cel mai puternic într-o bătălie este făcut de tunuri, de zăngănitul armelor și de strigătele oștenilor, să știți însă că mai este făcut și de altceva. Este vorba de urletele diavolilor învălmășiți în luptă, pîndind bietele suflete ale ostașilor ca să le ia cînd aceștia sînt răniți de moarte și, întocmai ca atunci cînd lacheii vor să ciupească bucățelele de slănină dintr-un clapon pus la frigare iar bucătarul le dă peste degete, tot așa aceștia bieți îngeri negri, cînd vor să pună mîna pe pradă, sînt izbiți pe neașteptate cu spada și scot țipete de durere.

Cele închipuite de du Buisson au fost găsite nemaipomenite iar Audebert, amestecîndu-se și el în vorbă, îi spuse lui Hortensius că, orice ar fi vrut el să zică, se miră că plănuiește atîtea bătălii întrucît pe vremuri îl auzise spunînd că nu se va duce la război decît cînd muschetele vor fi încărcate cu pulbere de zahăr și cu bomboane. A răspuns că nu se mai teme de război fiindcă dreptatea este de partea lui și că nu va duce lipsă nici de iscusință, nici de putere.

În timp ce spunea toate acestea, ambasadorii vorbeau între ei, iar Francion, care slujea de tălmaci, spuse că nu li se pare bun tot ce spune regele lor şi că nobilii ţării nu vor îngădui să se schimbe legile cele vechi. Însă Hortensius spuse că se va vedea mai tîrziu, cînd va dovedi că are dreptate.

Una din prietenele frumoasei Nays, grozav de iscoditoare, a vrut să ştie dacă regele Poloniei n-ar avea chef să se însoare, iar Francion i-a tălmăcit lui Hortensius. Acesta a răspuns că-şi dă seama că nişte italience, pricepute în treburi din astea, ar dori să ajungă regine, dar că el nu le vrea, că ar dori o infantă din Anglia sau din Danemarca a cărei zestre să fie neprihănirea. Polonezii i-au spus lui Francion care este părerea lor în această privinţă, iar el a spus tare că regele se înşală dacă-şi închipuie că poate avea o soţie care să nu-şi fi pierdut floarea fecioriei, deoarece obiceiul ţării la ei era ca regina, în prima zi a nunţii, să fie pusă într-o odaie mare unde toţi mari nobili ai regatului veneau pe rînd să se culce cu ea. Aceasta l-a înfuriat pe Hortensius ; a spus că nu va suferi niciodată o asemenea murdărie, că el citise în întregime capitolul despre Polonia în cartea despre Ţări şi Împărăţii, dar că nu se pomenea nimic despre acest urît obicei. Ambasadorii au stăruit că obiceiul fusese întotdeauna respectat şi că cine vrea să afle dacă un om este cîrn, nu se uită la portret ci la om ; iar el nu trebuie să creadă mai mult cartea decît faptele : că nici nu se gîndesc să rupă cu bunul obicei de a se culca cu regina, mai ales că ei, ca fruntaşi ai regatului, vor fi printre cei dintîi ce se vor atinge de regină. Doamnele au fost totuşi de partea lui Hortensius şi, cu toate că du Buisson a spus că trebuie să se ferească să se însoare în nefericitul an o mie cinci sute nu ştiu cît căci, fără umbră de îndoială, prin revoluţia sferei, cînd nevasta lui se va afla la gemeni, el va fi la capricorn, a fost sfătuit să nu rămînă burlac, şi încredinţat că nevasta nu-l va înşela niciodată.

Apoi şi-au luat cu toţii rămas bun de la Nays, în afară de Francion, şi regele Poloniei a fost dus acasă. Lumea se înghesuia să-l vadă, căci zvonul nebuniei lui se răspîndise în toată Roma. Unii rîdeau, alţii se minu-

nau. El însă credea că mulțimea aceasta venise să-l admire, și, mulțumit peste măsură de sine, îndată ce i-a fost cu putință, s-a dus să se închidă în camera lui împreună cu istoriograful ca să-l pună pe acesta să-i citească ce însemnase din spusele lui și să îndrepte acolo unde îi scăpase ceva.

În acest timp, Francion i-a povestit iubitei despre ciudățeniile noului rege, și, ca să se răsplătească pentru stăpînirea de care dăduse dovadă în fața lui, au rîs acum după pofta inimii. Dar fiindcă nu de asta le ardea lor cel mai mult, au trecut numaidecît la altceva. Francion i-a vorbit de puterea dragostei lui, iar Nays a fost atît de mișcată încît, într-o pornire de iubire, a scos dintr-o cutie portretul lui Floriandre, pe care-l mai păstra încă, și i l-a dat lui Francion să facă ce vrea cu el, arătîndu-i prin aceasta că nu vrea să aibă nimic ce ar putea-o face să se gîndească la altcineva. Francion n-a prea vrut să-l primească, spunînd că nu-i pune credința la îndoială și că nu este el omul care să fie ros de gelozie. L-a luat totuși și i l-a dăruit lui Raymond îndată ce s-a întors acasă. Deși Nays, ca văduvă, era stăpînă pe faptele ei, a cerut sfatul rudelor în privința căsătoriei. Cu toate că nu erau deloc de părere să se mărite cu un străin, s-au prefăcut că se învoiesc, deoarece o știau atît de statornică în hotărîrile ei încît, oricît ar fi dojenit-o ei, ea nu ar fi făcut altfel. Francion, însoțit de Dorini, se mai dusese pe la unii dintre ei și le arătase cine este, dar nu erau din aceia care să se lase cîștigați de prima dată. Lucrurile ajunseseră atît de departe încît căsătoria trebuia să se facă peste șase zile. Îndrăgostitului nostru i se părea foarte mult și tînjea așteptînd ziua cea mare, așa că avea dreptate să caute să petreacă pe socoteala nebuniei lui Hortensius. Cînd s-a dus acasă, l-a făcut să cineze cu aceeași pompă de la prînz, iar cînd s-a înnoptat, i-a pus pe servitori să-l culce. Ambasadorii l-au întrebat cînd ar vrea să plece să ia în mîini frînele Poloniei care tînjea de dorul lui. A răspuns că va pleca atunci cînd vor zice ei, însă Francion s-a amestecat în vorbă spunînd că se însoară foarte curînd și că trebuie să-i facă cinstea să vină la nuntă ; apoi vor pleca cu toții bucuroși, cu un alai făcut din toți francezii care se află la Roma precum

şi din alţi oameni care vor dori să-l urmeze, şi vor alcătui o oaste temută peste tot pe unde va trece. Deşi domnii polonezi au spus că li se poruncise să nu întîrzie în această călătorie, monarhul lor a spus că va rămîne la această frumoasă sărbătoare chiar de-ar fi fost să-şi piardă toate ţinuturile, ceea ce lor li s-a părut, chipurile, foarte urît, încît au plecat fără prea multe temeneli. A pus să-i cheme înapoi şi i-a potolit întrebîndu-i ce-i nemulţumeşte. Au răspuns că vor să fie găzduiţi în aceeaşi casă cu el, mai ales că pe la ei obiceiul era ca prinţul să dea camere în palatul lui celor de rang mare. Hortensius a spus că el va face mai mult, că nu ei vor veni să locuiască la el, ci că el se va duce să locuiască la ei. Şi spunînd acestea s-a dat jos din pat, s-a îmbrăcat din nou şi a vrut să-i urmeze. Deşi s-au prefăcut că lucrul nu este potrivit, l-au luat totuşi cu ei spunînd că vor fi foarte mulţumiţi să-l aibă pe regele lor tot timpul alături şi să vadă ce fire are ca să-i intre mai uşor în voie. L-au culcat în patul cel mai bun pe care-l aveau, însă dimineaţa după ce şi-au îmbrăcat hainele lor obişnuite ca să plece la Neapole, au ieşit fără cel mai mic zgomot şi n-au plătit gazdei decît jumătate, spunînd că prietenul care rămăsese va plăti cealaltă jumătate. Cînd s-a trezit, gazda intră în odaie şi-l întrebă dacă n-are de gînd să-i plătească banii datoraţi de prieteni şi de el însuşi. A răspuns că nu are de gînd să plece. Însă gazda i-a spus că ceilalţi plecaseră. Hortensius a întrebat dacă nu mai este nici un polonez în casă, la care gazda a răspuns că nu văzuse aşa ceva şi că, pesemne, vorbeşte de cei patru nemţi care se ocupau de treburile lui, căci îl cinstiseră ca pe un stăpîn. Atunci a sosit cea dintîi gazdă a lui Hortensius care, aflînd de la Raymond că se află aici, a venit şi i-a făcut un scandal nemaipomenit cerîndu-i bani pentru chirie şi pentru celelalte cheltuieli ; îl făcea nerușinat că plecase fără să zică bună ziua numai ca să nu plătească. Audebert, care vorbise cu acest hangiu şi care bănuia ce scandal o să iasă, se luase după el : a sosit cînd cearta cu cei doi italieni era în toi ; cînd l-a văzut, Hortensius a strigat de bucurie : Ah, cît de bine cazi, tîlharii aceştia mă chinuie fără pic de respect faţă de ran-

gul meu. Spune-le că voi fi rege şi voi avea cu ce să-i plătesc. Mulţumit că izbutise să-i încaiere, Audebert i-a potolit făgăduindu-le că Hortensius îi va plăti, că se pune el chezaş, aşa că i-au lăsat hainele pe care era cît pe-aci să i le ia, mai ales că printre ele era şi mantia îmblănită : voiau să vîndă totul ca să-şi scoată cheltuielile, căci nu aveau de gînd să se poarte cu blîndeţe cu un om care le părea atît de nebun.

Hortensius s-a îmbrăcat repede şi a plecat cu Audebert, îmbrăcînd o mantie obişnuită, căci cea îmblănită nu mergea de vreme ce nu mai avea alaiul de polonezi. S-a dus să stea de vorbă cu Raymond şi cu Francion şi tot drumul a bătut cîmpii. Cînd au ajuns, a început să se plîngă cum că polonezii plecaseră fără să-şi ia rămas bun, semn de mare grosolănie, pe care nu şi-o putea lămuri. Vedeţi, îi spuse Francion, i-aţi nemulţumit. Ieri le-aţi vorbit despre nişte legi noi pe care voiaţi să le puneţi în ţara lor, înlăturîndu-le pe cele vechi : se poate ca asta să nu le fi plăcut şi, pe deasupra, nu i-aţi primit cu destulă pompă şi curtoazie. Cînd aţi aflat că au sosit, ar fi trebuit să puneţi să li se pregătească o casă frumoasă, ca să-i găzduiţi pe cheltuiala dumneavoastră, şi, după ce şi-au isprăvit solia, să vă fi arătat darnic, să-i fi dat celui mai de seamă dintre ei un giuvaier de diamante şi tuturor celorlalţi cîte un lanţ gros de aur. Aşa fac toţi prinţii din ziua de azi şi dau ei multe alte lucruri şi mai preţioase. Dar n-am citit asta în nici o carte, zise Hortensius, Cea mai frumoasă carte, îi răspunse Francion, este viaţa printre oameni. Nu-mi trebuie mie prostiile astea care se poartă acum, eu urmez vechile obiceiuri, şi, neavînd nimic să le dau, am să aştept alte vremuri. Dar ia spune, cum ţi se pare asta ? Nu spuneau ei că nu mai vor să amîne atîta vreme plecarea ? De asta au plecat. Îi vom urma şi noi îndată după nuntă. Va trebui să vă hotărîţi, căci mă tem că nu vă mai vor de rege şi că se vor duce şi vă vor vorbi de rău în ţara lor.

Cuvintele acestea l-au lovit foarte tare pe Hortensius. Se gîndea că, pesemne, pierduse un regat din vina lui şi că ar fi mai bine să împrumute nişte bani şi să se străduie să-i cinstească aşa cum se cuvine pe soli. Ca să-l mîngîie, Raymond i-a spus : de ce vă necăjiţi ? chiar dacă

nu veți mai fi rege, nu înseamnă că faceți mai puțin decît cu zece zile în urmă. Ce bucurie ați avea să vă duceți să cîrmuiți niște barbari și niște necunoscuți ? Este mai bine să fiți semenul și prietenul unor oameni buni și deștepți. Regele nu este decît un rob vrednic de cinste. Poporul petrece în timp ce el veghează și se bate pentru țară. Cînd i-a fost adusă diadema, Seleucus n-a spus că cel ce i-ar cunoaște necazurile nu s-ar osteni nici măcar să-l ridice de jos, și n-ați citit și alte asemenea pilde în Plutarh ?

Vorbele acestea i-au mișcat sufletul lui Hortensius care, ca să-i mai treacă supărarea, a făcut numaidecît rost de o carte în care erau înfierate deșertăciunile acestei lumi, din care a citit cu plăcere în timp ce ceilalți vorbeau despre tot felul de lucruri.

Văzînd că belferul a ajuns într-un hal de nu-ți mai venea nici măcar să rîzi de el, Francion s-a dus și și-a petrecut cea mai mare parte a zilei stînd de vorbă cu aleasa inimii. A doua zi, socotind, tot așa, că Hortensius nu mai are nici un haz, l-a lăsat baltă și s-a dus să-i vadă pe comedianții italieni care veniseră să joace la Nays unde se mai aflau și alți oaspeți. Cu cîteva zile mai înainte le povestise toate isprăvile pe care bietul său dascăl le făcuse pe vremea cînd învățase la colegiu sub îndrumarea lui. Acesta a fost și subiectul piesei, iar Domnul doctor l-a jucat pe belfer. Hortensius s-a uitat dar nu i-a dat prin cap că despre el este vorba : Avea o părere prea bună despre sine ca să-și închipuie că cineva își poate bate joc de faptele lui.

A doua zi, aceeași comedianți au jucat o piesă acasă la Raymond, în care au scornit altceva. Era alcătuită din tot felul de limbaje stîlcite în așa fel încît cei de înțelegeau italiana puteau înțelege totul. O zi mai tîrziu, alți comedianți, mai de seamă, s-au urcat pe scenă. Francion, Raymond, Audebert, du Buisson și doi alți gentilomi francezi învățaseră de curînd o comedie pe care s-au dus s-o joace la Nays. Era alcătuită din bucăți de Cîntece franțuzești, dintre cele mai cunoscute, dar frumusețea era că aveau un subiect de parcă versurile ar fi fost scrise anume pentru această piesă. Raymond era curteanul în-

drăgostit și, după ce-și mărturisea iubirea valetului său, jucat de Audebert, scotea un oftat de parcă s-ar fi aflat în fața iubitei, iar la urmă spunea : Mor de credincios ce-ți sînt. Atunci, Audebert îl privea într-un fel care stîrnea rîsul și-i răspundea : Vai, Guillaume, Pe cel verde, pe cel sur, pe cel galben, Vai, Guillaume, te vei lăsa să mori. Sosea apoi iubita lui Raymond, du Buisson îmbrăcat în fată ; Raymond o giugiulea de mama focului, iar cîntecele de curte pe care i le spunea, răspunsurile lui, erau luate din cele mai vechi cîntece ale muzicanților de pe Pont Neuf din Paris și al Torcătoarelor din sat. Printre altele îi spunea : Sînt pierdut, Cloris, privirea ta plină de farmec Parcă mă împinge la moarte ; iar ea răspundea : De cumva mă iubești Pentru fecioria mea, Să știi că am dăruit-o, nu de mult, Unui băiat din sat. Sînt pierdut, trebuie să mor, spunea Raymond, Fiindcă în loc să mă ajuți, Îți astupi urechile să nu-mi auzi plînsetele ; iar iubita răspundea : Este doar o părere, Nu te mai gîndi la asta. Atunci valetul și un altul care sosea pe scenă începeau s-o mîngîie, iar Raymond, îmbrîncindu-i, le spunea : Nu mai oftați, muritorilor, Frumusețea asta nu este muritoare. De cumva este o crimă s-o iubești, răspundea valetul, Vinovată nu este decît frumusețea ei. Apoi a urmat altă scenă în care o fată, Peronelle, vorbea despre dragostea cu o namilă caraghioasă care spunea sărutînd-o : Ce bun îmi pare sărutul, Cînd îți țin mîna pe sîn. Nu mai vreau să te atingi de mine, zicea fata. Îmi strici toate gătelile. Domnișoară, răspundea îndrăgostitul, N-am ce-ți face, fiecare cu ce-i e dat, să ne supunem soartei. În alt act, Raymond, făcînd o serenadă iubitei, îi spunea valetului : Hai să fermecăm mințile oamenilor cu glumele și lăutele noastre de fildeș ; dar fiindcă el cîntase din ghitară, frumoasa care îl asculta de la fereastră îi spunea confidentei : Alidor, frumos ca zeul dătător de iubire, Are și glas de înger, ca să mă farmece. Iar confidenta răspundea : Nici nu știu ce mă farmecă mai tare, Glasul, mintea, gura sau ochii. Ca să nu-l iubești, Trebuie să nu-l vezi, să nu-l auzi, adăuga cealaltă. Atunci iubitul, văzîndu-se atît de lăudat, era cuprins de înfumurare și zicea, încîntat de el însuși. Eu sînt Amfion, minunea lumii. Puțin mai tîrziu, pleca spunînd : Să lăsăm plimbarea

și serenada, precum și încîntătoarele noastre lăute ; dar, mai înainte, o rugase pe Doamna lui să-i deschidă ușa spunîndu-i : Frumoasă păstoriță, Acest păstor nu cere decît un adăpost ; sînt obosit și stau în vînt și în furtună, Doamnă, adăpostiți-mi măcar lucrurile. Toată comedia era făcută din bucăți la fel de potrivite ca și acestea, dar nu vă spun decît atît, căci dacă ați ști mai multe, le-ați folosi pentru voi. Se aflau acolo o mulțime de Francezi cărora le-a plăcut nespus de mult, iar Nays și alte cîteva doamne italience au fost și ele foarte mulțumite, deși nu toate aceste cîntece franțuzești le erau cunoscute, răspunsurile erau însă atît de bune și înlănțuirile atît de frumoase, încît nu se putea să nu le placă. Hainele erau la fel de grotești ca versurile, gentilomii erau îmbrăcați jumătate italienește, jumătate spaniolește, iar servitorii lor aveau niște haine cum nu se poate mai caraghioase. Domnișoarele aveau rochiile umflate pe șolduri de parcă erau vîrîte în niște pietre de moară, iar gulerele erau atît de mari, încît capul era băgat ca o varză între frunze. La sfîrșitul actelor se cînta o muzică săltăreață din lăute, ghitare și trîmbițe, care mergeau bine laolaltă, și nu se auzeau decît două glasuri, de teamă să nu acopere instrumentele. Toate născocirile acestea i-au plăcut atît de mult lui Nays, încît a dorit să vadă cîndva o comedie asemănătoare făcută din cîntece italienești și se spune că, de curînd, a jucat o astfel de comedie ca să nu se lase mai prejos decît Francion.

Deși toate aceste fleacuri îi luau timp, acestuia îi mai rămînea încă destul ca să stea de vorbă cu iubita lui. A doua zi au folosit-o în întregime pentru treburile lor ; atunci s-a făcut înțelegerea și logodna. Toți prietenii au fost rugați să vină să cineze la Nays și nu l-au uitat nici pe Senior Hortensius care, văzînd că toată lumea se veselește, a fost silit să facă și el la fel, deși nu mai era socotit rege și nici nu i se mai făcea cinstea dinainte.

Cu toate că se afla printre oameni serioși, a vrut să facă o mică glumă și, ținînd în mînă un pahar de Veneția, lung și subțire ca o gondolă, spuse : Filosoful care spunea că numai pe pămînt se află corăbiile cele mai trainice, la aceasta se gîndea fără doar și poate ; și, văzîndu-l pe Audebert gata să bea, i-a spus : Ai grijă să nu pui vinul

cel bun într-un butoi rău. Dar ce credeți, răspunse Audebert, că am de gînd să-l vărs în stomacul dumneavoastră ? Văzîndu-se înfundat, Hortensius a vrut să schimbe vorba și, zărind două prepelițe pe o farfurie, i-a spus lui Audebert că sînt trei și a încercat să-i arate că așa este, numărînd de mai multe ori, una și cu a doua fac trei. Ca să curme această ceartă de sofist, Audebert a dat una din prepelițe lui du Buisson și, luînd-o el pe cea de a doua, i-a întors vorba lui Hortensius spunîndu-i, a treia o puteți lua dumneavoastră. Văzîndu-se din nou luat peste picior, a vrut să nu se lase mai prejos și să arate cît de ascuțită îi este mintea. În fața lui, pe altă farfurie, erau patru porumbei cu ajutorul cărora își închipuia că va arăta ce bine numărase el mai înainte. I-a dat unul unui gentilom care rîsese de el, spunînd că unul și cu al doilea fac trei, apoi un altul lui Audebert și lui du Buisson spunînd același lucru, apoi pe ceilalți doi i-a pus în farfuria lui spunînd tot așa că unul și cu al doilea fac trei. Gluma a fost găsită atît de bună, încît chiar și cei care fuseseră trași pe sfoară l-au lăudat. Nu toată lumea putuse să vadă, deoarece masa era lungă, dar gluma a fost povestită numaidecît iar Francion, socotind că lumea ar putea să rîdă, a spus că își amintește că Hortensius mai făcuse cîndva o împărțire la fel de ciudată : Pe cînd mă aflam la Colegiu, urmă el, a sosit la Paris, trimis de părinții mei, un gentilom cu alaiul lui și ne-a rugat să cinăm la el ; printre altele, pe masă se afla un fazan, iar domnul pedagog a fost rugat să-l taie în bucăți : i-a dat capul stăpînului, spunînd că i se cuvine căci este capul familiei : gîtul i l-a dat soției acestuia, căci era legată de cap ca și gîtul : celor două fiice le-a dat picioarele fiindcă, spunea el, le place să danseze : fiului și mie ne-a dat aripile, lăsîndu-ne să credem că aceasta este partea noastră căci, ca tineri gentilomi, de bună seamă că ne place vînătoarea și zborul păsărilor : el și-a oprit corpul, zicînd că lui i se cuvine, ca reprezentant al Universității din Paris.

Apoi s-a trecut, pe nesimțite, la alte lucruri, iar Francion s-a arătat atît de vesel încît italienii care erau de față l-au îndrăgit la fel de mult ca și francezii. Hortensius a vrut să arate și el ce știe și, fiindcă tocmai se cîntase ceva, s-a apucat să laude muzica și să spună că

patimile și suferințele omenești sînt părți din ea. Umilința cîntă note joase, spunea el mai departe, ambiția note înalte, mînia ridică tonul, răzbunarea îl coboară, modestia amuțește : Prudența bate măsura și duce tot concertul : Firescul nici nu urcă, nici nu coboară : ușurătatea fredonează : durerea suspină, prefăcătoria schimbă notele. Cît despre instrumente : zgîrcenia cîntă din harpă, risipa din cornet, dar nu din cel de adunat caprele, ci din cel de aruncat zarurile : Dragostea cîntă la violă, fiindcă duce la violarea fetelor [...] *

Toate aceste explicații au plăcut nespus celor de față și Doctorul fu rugat să arate mai pe îndelete legătura aceasta dintre muzică și sentimente, ceea ce el făcu numaidecît, închipuindu-și că toată lumea îl admiră. Apoi, văzînd că Raymond cîntă și el din cînd în cînd, i-a adus o mulțime de laude și i-a spus că ar fi nespus de fericit dacă l-ar putea asculta mereu. Sînteți prea bun, îi răspunse Raymond. Dar ce trebuie să fac, zise Hortensius, cînd văd un om desăvîrșit, trebuie să tac ? Vă jucați bine cu vorbele, îi spuse Raymond, dar și eu o pot face la fel de bine ca și dumneavoastră. [...] ** Ca să-i facă plăcere lui Hortensius, toată lumea s-a prefăcut că jocurile lui de cuvinte sînt foarte bune.

După ce au plecat cu toții, iar el a rămas în casa preabunilor gentilomi francezi, Francion l-a întrebat ce părere are despre Nays și dacă nu crede că este fericit cu o iubită atît de frumoasă. Hortensius, care nu era atît de înțelept încît să ascundă ce gîndește, îi răspunse că a doua căsătorie este ca mîncarea încălzită și că, la cea mai mică nemulțumire, femeia se gîndește cu părere de rău la bărbatul dintîi. Însă Raymond, care tocmai atunci intra în cameră, a spus că nu sînt temeiuri să se creadă că Nays nu va găsi la Francion meritele care s-o facă să-și uite prima ei iubire. Eu, zise atunci Francion, cred că nu este prea rău să te însori cu o văduvă, căci se pricepe mai bine la dragoste : așa ceva îmi trebuie mie și,

---

* „... la trahison joüe de la trompe, car elle trompe tout le monde : et la Justice joüe du hautbois, pour ce qu'elle fait elever des potences pour y attacher les coulpables."

** „Je veux donc que vous sçachiez qu'un complimenteur n'est qu'un accomply menteur."

chiar dacă a fost a altui bărbat, al cîtor femei n-am fost eu pînă acum.

În felul acesta Francion arăta că nimic nu-l putea face să nu se bucure de norocul ce dăduse peste el, iar a doua zi, după ce s-a însurat cu Nays, a fost şi mai întărit în credinţa lui, căci socotea că a ajuns la un liman şi că nu va mai pluti pe marea aceea de iubiri întîmplătoare, care-i tulburau liniştea şi-l ameninţau cu naufragiul.

La nuntă n-a fost lume multă fiindcă aşa cere obiceiul cînd este vorba de nunta unei văduve, şi nici nu se face cine ştie ce petrecere. Bucuria cea mare era mai ales cea a mirilor şi era destul că erau ei mulţumiţi şi că se bucurau de plăcerile căsătoriei. Şi, ca nu cumva să pară că cineva se amestecă în fericirea lor, nici nu-mi mai dau osteneala s-o descriu. Este destul să vă spun că era nemărginită şi că, de atunci, nu s-a făcut mai mică. Trăiesc amîndoi printre desfătările date de o căsătorie fericită, iar Francion, silit să părăsească viaţa de holtei, s-a făcut atît de aşezat şi de cuminte, încît nici nu s-ar zice că este acelaşi om. Se spune însă că, deşi ştie că nu-ţi este îngăduit să faci rău dacă vrei să-ţi fie bine, nu-i vine să se căiască de multe din micile lui răutăţi făcute în tinereţe ca să pedepsească păcatele oamenilor. Cît despre Raymond şi du Buisson ei se mai află încă şi acum la Roma, unde se îmbată cu plăcerile lumii, iar Audebert s-a întors în Franţa şi ne-a povestit toate întîmplările pe care le-am povestit mai înainte. Nu l-a luat cu el şi pe Hortensius fiindcă Nays i-a găsit un loc pe lîngă un Cardinal, o rudă de-a ei, unde o duce foarte bine, trăgînd întruna nădejde că va ajunge rege şi aşteptînd, zi de zi, un nou sol de la polonezi, aşa că este încă foarte plăcut să stai de vorbă cu el. De cumva se va întîmpla ceva vrednic de povestit, despre el sau despre Francion, nu mă voi da în lături s-o spun compatrioţilor mei, dacă nu cumva Francion se va osteni el însuşi s-o facă vreodată cu prilejul vreunei călătorii în ţară, ca să-şi vadă rudele, împreună cu soţia, aşa cum s-a hotărît. Pînă atunci voi lucra la isprăvile Păstorului zănatic scrise de Francion şi le voi da cititorilor ca a doua parte a acestor Isprăvi hazlii.

SFIRŞIT

A DOUĂSPREZECEA CARTE
DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

În timp ce cei doi buni prieteni stăteau de vorbă despre treburile lor, a sosit, pe neașteptate, cineva căruia i se spunea Senior Bergamin, pe care Francion îl cunoscuse cu cîtăva vreme mai înainte și pe care-l ținea la mare preț deoarece spunea lucruri foarte frumoase. L-a primit cu căldură și i-a spus că nu știe de ce nu mai vine pe la el și că-i pare rău că nu l-a mai văzut pe la petreceri, unde s-au simțit bine și au jucat tot felul de Comedii, care adevărate, care plăsmuite. Apoi i-a povestit repede toate întîmplările cu Hortensius și toate șotiile pe care i le făcuseră : însă Bergamin nu trăia pe altă lume ca să nu fi aflat și el cîte ceva. A spus că-i pare rău că treburile nu-i îngăduiseră să aibă cinstea de a se înveseli împreună, la care Francion i-a spus că, de acum înainte, trebuie să cîștige timpul pierdut și să fie din nou ca altădată. Și nu degeaba vorbea astfel ; căci pînă atunci nu mai întîlnise în Italia un om mai vesel decît Bergamin, gata oricînd pentru orice fel de petreceri. În tinerețe fusese comediant și era socotit ca neîntrecut în această meserie. După ce s-a lăsat de ea, căci nu-i folosea la nimic, singura lui plăcere era să se ducă pe la nobili, cînd la unul cînd la altul, ca să facă în fața lor tot felul de năzbîtii și să se înveselească și el în timp ce-i înveselea pe ceilalți ; se spunea că nici nu are nevoie de o trupă, fiindcă el era în stare să joace singur o comedie întreagă. Și într-adevăr așa era, deși lumea nu prea știa cum stau lucrurile : căci unele piese fuseseră făcute de el anume ca să le poată juca fără ajutorul altora : întindea o perdea în colțul unei săli și ieșea de după ea în mai multe rînduri, schimbîndu-și hainele după personajul jucat, și-și schimba și glasul și mișcările încît nu-l recunoștea nimeni și se putea crede că mai sînt o mulțime de alți actori. Dar lucrul acesta nu putea fi făcut decît cu piesele în care nu vorbea decît un singur om, căci pentru cele în care apăreau două persoane deodată, trebuia să scornească altceva ; și izbutea întotdeauna : de

pildă, uneori, juca rolul unui îndrăgostit care vorbea iubitei, aceasta fiind, chipurile, închisă de tatăl sau de soțul ei într-o temniță, drept care el vorbea întorcîndu-se către zidul închisorii ; iar cînd era rîndul ei să vorbească, vorbea tot el, cu glas de femeie, atît de deosebit de cel de mai înainte încît chiar se părea că se află o femeie ascunsă după perdea : căci stătea anume cu spatele ca să nu se vadă cum își mișcă buzele. Alteori juca o piesă hazlie și-și dădea în vileag șiretlicurile jucînd trei sau patru personaje care-și vorbeau pe scenă : avea la îndemînă rochii, mantii, scufii pe care le schimba la iuțeală în fața spectatorilor fără să se mai ascundă după perdea. Dacă-l juca pe un rege, se așeza într-un scaun, îi vorbea grav unui curtean, apoi își scotea mantia regală și coroana și, ridicîndu-se de pe scaun, lua locul curteanului ; apoi, avînd de jucat rolul unui biet țăran care trebuie să vorbească în partea cealaltă, se ducea acolo și, îmbrăcîndu-se în zdrențe, își juca rolul atît de firesc, încît ceva mai plăcut nici că se mai văzuse vreodată. După aceea se așeza din nou în scaun și făcea pe Prințul ; schimba atît de des locul, hainele și glasul, încît totul era minunat. Vedeți așadar cît de iscusit era în ale comediei și cît de folositor ar fi fost în șoțiile lui Francion, care avea de ce să se căiască, nemaiîntîlnindu-l de atîta vreme. În afară de aceasta, avea o minte atît de ascuțită, încît tot ce spunea era plin de vorbe de duh. De aceea era binevenit pe la toți nobilii pe la care se ducea. Era însă foarte sărac, căci, neslujind pe nimeni anume, nu avea nici un venit din care să trăiască. Lumea era foarte bucuroasă să-l poftească uneori la prînz : însă cei care-l primeau la masă se purtau cum se poartă îndeobște cei mari care-și închipuie că le face o mare cinste și plăcere celor cărora le îngăduie să mănînce la masa lor. Și încă trebuia, de fiecare dată, să-și plătească partea cu cîte o povestire frumoasă, căci dacă ar fi stat trist și tăcut, cu alt prilej, n-ar fi mai fost bine primit. Era așadar dintre aceia care prînzesc bine de obicei, dar care nu cinează fiindcă pe la cei mari seara nu se mănîncă ; iar bucătăria lui nu se încălzea niciodată. Pe vremuri o dusese bine pe lîngă Francion, care trăia minunat, așa cum trăiesc francezii, însă,

pentru tot felul de pricini, nu se mai întîlnise de mult cu el. Acum părea schimbat cu totul. Stătea foarte serios, ca frămîntat de cine știe ce supărare, și, după primele cuvinte de bun găsit, a arătat că vrea să-i spună o taină cu privire la ceva ce nu poate fi amînat.

I-a dat a înțelege acest lucru fără să spună o vorbă, căci nu voia să se vadă cu ce plan venise, și l-a tras încet, într-un colț al camerei de unde nu puteau fi auziți. Raymond a bănuit că totul trebuie să aibă un scop și, fiindcă nu voia să audă ceea ce prietenii nu doreau să-i spună, a stat cît mai departe. Mai întîi Bergamin l-a întrebat pe Francion dacă este mult timp de cînd n-a văzut-o pe frumoasa Emilie, o italiancă pe care o cunoscuse de cînd se afla la Roma : însă Francion, făcîndu-se că nu pricepe, l-a întrebat dacă nu știe ceea ce știa tot orașul, că avea să se căsătorească cu Nays și, de vreme ce hîrtiile fusese iscălite, nu se mai putea gîndi să se ducă pe la alte femei. Cred că ceea ce i-ați făgăduit frumoasei Nays este știut de toată lumea, dar făgăduiala aceasta nu este mai presus de cea făcută Emiliei, deși n-au fost martori de față : făgăduiala dintîi ne leagă și ne împiedică să mai facem altele. Mă mir că vorbiți astfel, zise Francion. Eu mă mir și mai tare văzînd că vă prefaceți mirat, i-o întoarse Bergamin. Nu m-am legat în nici un fel față de Emilie. Ea zice totuși că da, spuse Bergamin, și nu vă puteți căsători cu Nays, așa cum ați crezut.

Bergamin spunea totul pe tonul cel mai aspru cu putință ; totuși, Francion s-a gîndit că se preface și că trebuie să fie vreo glumă de-a lui, și, cu cît vorbea mai mult, cu atît îl credea mai puțin : Văd eu bine, zise Francion, că vrei să-mi joci un renghi dar cu mine nu-ți merge, căci eu le-am fost dascăl altora în de-alde astea. Îți închipui că nu sînt la fel de priceput ca și dumneata, însă știu destule ca să nu cad în capcană. Trebuie ca dragul meu Raymond să afle de gluma asta.

Atunci l-a chemat pe Raymond care a fost bucuros să se ducă la ei, căci era îngrijorat văzîndu-i că se poartă cam ciudat. Cînd s-a apropiat, Francion i-a spus că Bergamin este un hîtru fără pereche și că vrea să-l încredințeze că-i făgăduise Emiliei s-o ia în căsătorie. Raymond, care auzise cîte ceva de această doamnă, a zîm-

bit : însă Bergamin, şi mai aprins, i-a vorbit astfel : Mă bucur că aţi chemat un martor : căci veţi putea vedea amîndoi că nu spun ceva fără noimă sau de necrezut. Veţi şti să vă păziţi mai bine de înşelătorie. Vă spun, aşadar, încă o dată, că Emilie susţine că i-aţi făgăduit credinţă şi că nu trebuie să faceţi cu Nays nimic ce v-ar face să vă călcaţi cuvîntul. Mama ei m-a rugat să vin să v-o spun, să nu fiţi atît de necredincios şi să vreţi cumva să împingeţi lucrurile mai departe. Bergamin s-a apucat să vorbească despre necredinţa îndrăgostiţilor, arătînd ce memorie bună are, căci a citat o mulţime de autori citaţi de el, precum şi ce ascuţită îi e mintea căci însoţea totul de cugetări, care de care mai frumoase, scornite din capul lui. Uneori, chiar se înflăcăra, cu un gest de orator, şi avea un aer atît de serios încît, dacă nu ar fi spus adevărul, ar trebui să mărturisim că este cel mai mare comediant din lume. Francion nici nu ştia dacă trebuie să rîdă, sau să se supere. I-a spus totuşi din nou că, cu cît vorbeşte mai mult, cu atît va dovedi cît de bine ştie să se prefacă. Bergamin i-a spus că, într-adevăr, i se întîmplase uneori să fie nevoit să se prefacă, dar că atunci fusese vorba de oameni vrednici să fie traşi pe sfoară, nu de Francion, cu care trebuia să se poarte cu totul altfel ; şi că nu vrea să spună mai mult fiindcă, în curînd, vor fi şi alte dovezi mai puternice decît ale lui. Apoi, a plecat supărat foc, văzînd că, întrucît mai mintea din cînd în cînd, nu-l mai credea nimeni în stare să spună vreo vorbă adevărată.

Din felul cum a plecat s-a văzut că nu vorbise de pomană : dacă ar fi vrut să-şi bată joc, ar fi dat totul pe glumă, deoarece ştia prea bine că nu are de-a face cu nişte proşti. După ce a ieşit din casă, Raymond îi spuse lui Francion că este încredinţat că nu putuse săvîrşi fapta care i se pune în spinare. Te rog să crezi, zise Francion, că nu este nimic adevărat şi că, orice ar fi, trebuie să fie vreo uneltire la mijloc ; dar nu-mi fac nici un fel de griji, căci sînt mai presus de orice bănuială.

Au mai vorbit puţin despre aceasta, apoi s-au dus să se culce. A doua zi, Francion a vrut să se ducă s-o vadă pe Nays şi să-i spună bună ziua, dar, pe cînd dădea să intre la ea, cu credinţa că acest lucru i se cuvine, unul

dintre servitori a venit şi i-a spus că Nays nu s-a îmbrăcat încă. A stat şi a aşteptat fără să spună nimic, deşi gîndea că, avînd în vedere legătura dintre ei, ar fi trebuit să i se îngăduie să intre, deşi femeia nu era decît pe jumătate îmbrăcată. În sfîrşit, după ce a aşteptat un timp, cînd a încercat din nou să intre, a venit cineva şi i-a spus că în ziua aceea Nays nu vrea să vadă pe nimeni. Cred că nu ştii cine sînt, zise el, sau te faci că nu mă cunoşti. Chiar dacă Nays nu vrea să vadă pe nimeni, eu nu sînt din aceia. Spune-i încă o dată că sînt aici şi întreab-o pe ea cum stau lucrurile. Atunci servitorul s-a dus din nou la ea, dar s-a întors cu răspunsul că în ziua aceea nu vrea să vadă nici pe alţii nici pe el, că în zilele ce urmează poate va primi pe cîte cineva, dar pe el nu. Cînd a auzit asta, Francion s-a supărat atît de tare, încît l-ar fi luat la bătaie pe servitor pentru obrăznicie, dacă n-ar fi fost respectul faţă de casa iubitei. Mai întîi, şi-a închipuit că trebuie să fie vreo născocire a afurisitului de servitor, dar apoi şi-a zis că n-ar fi putut avea îndrăzneala să-i aducă un astfel de răspuns fără porunca stăpînei. Înţelegînd aşadar că venea de la Nays, nu putea găsi totuşi pricina acestei purtări. I-a întrebat pe toţi cei din jur, dar nimeni n-a putut răspunde. Uneori, îşi zicea că nu poate fi adevărat că Nays nu mai vrea să-l vadă, că de bună seamă se preface, ca să-şi rîdă de el. Vrea, desigur, să-mi joace un renghi, dar dacă plec de aici fără să o fi văzut, mă fac şi mai rău de rîs, căci se va spune că am musca pe căciulă, aşa că este mai bine să intru cu sila şi să mă duc pînă la ea, în ciuda spuselor servitorilor, şi chiar dacă se va supăra, ştiu eu cum s-o împac şi nu încape îndoială că, după ce am făcut contractul de căsătorie, am dreptul la această îndrăzneală. Dar dacă este adevărat că mă disprețuieşte şi că astăzi se căieşte de cele întîmplate ieri, oare este bine să intru cu sila ? nu cumva îi va spori mînia împotriva mea ? N-ar fi bine s-o iau cu binişorul ? Francion îşi frămînta mintea neştiind cum să facă şi uneori chiar îşi zicea că nu se cuvine să îndure una ca asta şi că, pentru a nu se face de ruşine, trebuie să încerce s-o vadă cu orice preţ pe Nays : dar, se mai gîndea şi că, dacă se străduie atît de

mult şi tot nu ajunge s-o vadă, lumea va rîde şi mai tare de el, aşa că s-a gîndit că este mai bine să folosească un şiretlic, să lase să creadă că nu-i pasă de vorbele ei, de parcă nici nu le-ar fi înţeles bine şi să plece fără să mai zică ceva. După ce a stat şi s-a gîndit bine, le-a spus servitorilor care se aflau acolo : Trebuie să vă mărturisesc, dragii mei, că am o ţinere de minte foarte slabă. Am uitat că Nays mi-a spus ieri că astăzi nu vrea să vin s-o văd ; numai nerăbdarea dată de iubire m-a făcut să uit. Apoi a plecat repede, dar atît de necăjit, încît de-abia de i-a putut povesti lui Raymond cele întîmplate. Spunea că, orice ar fi, pentru el lucrurile stau rău şi că, dacă Nays îl dispreţuieşte cu adevărat, el se va face de rîs ; iar dacă vrea să petreacă pe seama lui, tot nu este bine, căci ar trebui să se poarte cu el cu mai multă grijă. Că dacă lucrurile n-ar fi atît de înaintate, i-ar fi fost mai uşor să se descurce, însă aşa, nu ştia cum să scape fără să se facă de rîs. Raymond i-a arătat că nu are de ce să se frămînte atîta înainte de a şti ce înseamnă cu adevărat toate acestea, că trebuie să stea de vorbă cu Dorini sau cu vreo altă rudă a frumoasei Nays. Francion spuse că ceea ce-l amărăşte cel mai mult este schimbarea aceasta neaşteptată a soartei, tocmai cînd credea că este mai statornică decît oricînd şi că, acum, oricine îşi poate bate joc de el, aşa cum începuse s-o facă Bergamin. Gîndindu-se la aceste întîmplări, Raymond şi-a zis că putea să fie o legătură între ele : Drept care l-a rugat pe Francion să-i spună deschis cum ajunsese Bergamin să afle ceva despre treburile lui cele mai ascunse ; pe ce se sprijinea cînd spunea că-i făgăduise credinţă Emiliei ?

Este drept că între prieteni ca noi nu trebuie să ascundem nimic, mai ales că nu-mi poţi da nici un sfat dacă nu ştii cum stau lucrurile ; un medic nu-i poate da doctorii unui bolnav dacă nu ştie de ce suferă. Ieri am greşit cînd n-am vrut să-ţi spun nimic. Ar fi însemnat că-mi nesocotesc îndatoririle : dar ai să mă ierţi, înţelegînd că doar ruşinea m-a oprit să-ţi mărturisesc, nicidecum lipsa de prietenie. Nu îndrăzneam să-ţi spun că, după ce m-am încredinţat de dragostea iubitei mele Nays, şi chiar după ce am jurat în mai multe rînduri că ceva

mai furmos nu se poate întîlni, am căutat totuşi să mai văd şi alte frumuseţi pe care am ajuns chiar să le preţuiesc. Cum aşa, doamna aceasta avea să pună stăpînire pe mine în aşa fel încît să nu mai pot vedea nimic altceva ? oare firea nu ne-a dat vedere şi judecată tocmai pentru a privi şi preţui toate frumuseţile de pe lume ? Şi apoi, ca nou venit la Roma, această regină a oraşelor, ar fi însemnat că nu am minte dacă nu aş fi căutat să aflu cum sînt făcute fetele şi femeile de pe aici, dacă sînt mai frumoase decît prin alte părţi. Cu femeile uşoare te lămureşti lesne, căci le poţi vedea fără bătaie de cap, dar cu femeile cinstite este foarte greu. Dar tocmai greutatea aceasta îmi sporeşte dorinţa, iar plăcerea este şi ea mai mare dacă învingi piedicile ca să-ţi atingi ţinta. M-am străduit aşadar să cunosc cîteva doamne, fie prin biserici, fie la plimbare, şi, uneori, vălul lor nu era atît de des încît să nu le pot vedea frumuseţea, dar dintre toate nici una nu este pe măsura Emiliei.

Chiar din primele zile după sosirea mea la Roma, am vorbit cu cîţiva gentilomi francezi, printre care l-am întîlnit şi pe Bergamin, care este nelipsit cînd este vorba de oameni ce se ţin de petreceri şi, mai ales, de oameni cu mîna spartă. Firea lui veselă mi-a plăcut atît de mult, încît l-am rugat să ne mai întîlnim, iar el a venit adesea pe la mine. Într-o dimineaţă, tocmai cînd mă pregăteam să mă duc la slujbă, a sosit şi el ; a stăruit atîta, încît ne-am dus împreună la o mînăstire unde am văzut două doamne dintre care una părea împovărată de ani, iar cealaltă, fiica ei pesemne, era cum nu se poate mai bine făcută şi părea mai mlădie ca oricare altă femeie de pe lumea asta. Credeam că Bergamin cunoaşte atît de bine lumea din Roma, încît îmi va putea spune cine sînt cele două doamne, fiindcă în acest oraş este atîta lume, încît oamenii nu mai ajung să se cunoască. Totuşi, m-a încredinţat că, dacă ţin cu tot dinadinsul, îmi va spune în curînd ce a aflat despre ele. L-am rugat s-o facă negreşit : şi, fiindcă cele două doamne au ieşit numaidecît din biserică, mi-a spus să aştept acolo, că el se va lua după ele ca să vadă în ce cartier locuiesc. A lipsit vreo trei sferturi de ceas, care mi s-au părut foarte lungi

și aproape că-mi venea să plec crezînd că n-a mai știut drumul la întoarcere. S-a întors, în sfîrșit, și mi-a spus că cele două doamne locuiesc foarte aproape de biserică, într-o casă pe care avea să mi-o arate : stătuse atît de mult, deoarece întîlnise în apropiere un cunoscut, care îl oprise, dar că faptul acesta s-a dovedit foarte folositor, căci nu ar fi putut găsi pe altul care să-i spună mai mult despre ceea ce voia să afle. Era un om care lucra pentru cine se nimerea și acum lucra pentru aceste doamne pe care le văzusem eu și care, atunci, aveau un foarte mare proces ; aflase de la el că femeile veniseră la Roma, de scurt timp, tocmai din această pricină, părăsind Veneția, orașul lor natal, unde locuiau din totdeauna. Soțul Lucindei, adică al mamei, făcuse afaceri mari cu un gentilom roman care, văzînd că pierde procesul, a ajuns să pună să fie ucis cel cu care se judeca, așa că văduva și orfana îl dăduseră în judecată, învinovățindu-l de crimă. Cînd am aflat toate acestea, am întrebat dacă mijlocitorul nu avea cumva destulă trecere ca să mă ajute să ajung la cele două doamne. N-ar fi fost potrivit să-i cer acest lucru chiar de prima dată, zise Bergamin ; Cînd am aflat cine este Lucinde, chiar am schimbat vorba și am spus cu totul altceva, de teamă să nu-și dea seama ce anume urmăresc. Mersesem destul de departe întrebînd cine sînt cele pe care le văzusem intrînd în căsuța din capătul străzii. Trebuia să-l fac să-și închipuie că întrebam așa, ca oricare, nu cu cine știe ce gînd anume. Noi italienii sîntem bănuitori, nu nepăsători cum sînteți voi francezii : Dar fiindcă lui Senior Salviati, acest mijlocitor, îi place și lui viața bună ca oricărui altuia, vă făgăduiesc că, încet încet, îl voi cîștiga de partea mea și voi afla mai multe de la el.

Apoi Bergamin plecă, deoarece făgăduise unui nobil că se va duce să prînzească la el. A doua zi a venit după mine și mi-a spus că s-a întîlnit din nou cu Salviati, că îi vorbise despre mine, lăsîndu-l să creadă că, deși sînt străin, meritul și rangul meu mă făceau să am multă trecere pe lîngă cei suspuși, așa că aș fi putut fi de mare folos celor la nevoie și că, auzind de la mai mulți nenorocirea care căzuse pe familia Lucindei, mi s-a făcut milă, că doream s-o ajut, și că ar fi fost bine să se întîl-

neasca el cu mine, ca să-mi povestească totul mai pe îndelete ; Că atunci, Salviati i-ar fi spus că în treburile judecătorești el este foarte priceput și că mi-ar putea spune foarte bine cum stau lucrurile în această privință ; dar că despre moartea lui Fabio, soțul Lucindei, și despre ce se întîmplase mai înainte, trebuia să stau de vorbă cu ea, numai că ar fi trebuit să mă ostenesc să mă duc pînă acolo. Atîta am spus, urmă Bergamin, și i-am făgăduit lui Salviati că vă voi povesti totul. Spuneți și dumneavoastră dacă lucrurile nu se petrec întocmai cum vrem noi ? L-am strîns în brațe, bucuros nevoie mare că puteam intra în casa Lucindei, apoi Bergamin a adăugat : Vedeți cu cîte șiretlicuri și cu cîtă băgare de seamă trebuie să umbli în țara asta. Îi vorbesc lui Salviati despre Lucinde, fiindcă este bătrînă și în afară de orice bănuială, dar nu-i pomenesc nimic despre fată, de parcă nici n-ar avea-o. Abia am putut să aflu că se numește Emilie, fiindcă, din întîmplare, omul acesta i-a spus pe nume. N-are a face, i-am spus, voi încerca să mă port întocmai ca italienii, iar în privința trecerii de care ai spus că mă bucur, voi încerca să arăt că n-ai mințit. După ce a mai stat puțin cu mine, Bergamin a plecat în oraș, încredințîndu-mă că mi-l va aduce pe Salviati, fiindcă știa unde îl poate găsi ; dar n-am vrut să-l aducă la mine, deoarece întotdeauna mă aflam cu cîțiva gentilomi francezi care veneau să stăm de vorbă. Locuiam la dumneata, dragul meu Raymond, și, fiindcă nu vreau să te mint, de dumneata voiam să mă ascund mai mult ca de oricine. Te-ai fi mirat văzînd ce treburi am eu cu italienii și, de bună seamă, ai fi bănuit ceva și ai fi vrut să știi ce este între mine și ei. Poate că te-ai fi împotrivit planului meu. Nici vorbă, zise Raymond, înseamnă că te îndoiești de prietenia mea, dacă poți gîndi astfel. Știi totuși, răspunse Francion, că eu umblam după Nays ; așa că ți s-ar fi părut ciudat ce fac. Cîtuși de puțin, zise Raymond, ți s-a părut vreodată că mă împotrivesc legilor firii ? de vreme ce n-o aveai încă pe Nays, de ce nu ți-ar fi fost îngăduit să-ți cauți o alta ? Și chiar de-ai fi avut-o, n-ai fi fost cel dintîi bărbat pe care dragostea îl împinge către altă femeie. De vreme ce locuiam împreună, nu ar fi trebuit să stai la gînduri și trebuia să-mi împărtășești taina. Rămîne de

văzut, zise Francion, dacă și dumneata faci la fel față de mine, dacă îți știu toate iubirile și toate isprăvile. Și-ți spun, încă o dată, că sînt lucruri pe care rușinea ne oprește să le spunem prietenilor, dar ei nu trebuie să se supere, căci aceasta nu știrbește prietenia, fiind vorba de niște fleacuri mărunte care nu-i privește nicidecum. Și, ca să isprăvesc cu această întîmplare, află că l-am rugat pe Bergamin să mă aștepte într-o biserică, împreună cu Salviati, ceea ce lui i s-a părut foarte potrivit căci, zicea el, va fi ca și cum ne-am fi întîlnit întîmplător, și-l țin acolo fără să-i spun că trebuie să sosiți și dumneavoastră. Zis și făcut. Deși am văzut că Salviati face pe omul cu treburi, am stăruit să vină amîndoi să prînzească cu mine. Bergamin i-a înfrînt împotrivirea, și ne-am dus într-un loc unde se putea mînca după punga fiecăruia. Aici ne-am cunoscut mai bine, iar cînd Bergamin s-a apucat să vorbească despre Lucinde a spus, fără ocolișuri, că i-aș putea fi de mare folos. Ați face o faptă creștinească, spuse Salviati, a rămas văduvă cu tot felul de necazuri și nici un fel de ajutor. Nu cunoaște mai pe nimeni la Roma, în afară de mine, care am trăit mult timp la Veneția : dar eu nu am altă putere decît să mă îngrijesc de proces, fără să am cine știe ce trecere în fața magistraților. Aș vrea să găsească pe cineva s-o ajute, nu numai fiindcă îi vreau binele ei, dar și pentru binele meu și al familiei mele : mila trezită de atîtea nenorociri m-a făcut să mă îndatorez față de niște negustori, și i-am împrumutat chiar și bani pe care nu-i voi mai căpăta înapoi dacă lucrurile nu se sfîrșesc cu bine. Atunci i-am spus că știu cîțiva cardinali foarte sus puși, pe care-i întîlnisem la Paris înainte de a fi ajuns la acest rang înalt, și pe care îi întîlnisem după ce am sosit la Roma, și că mă primiseră atît de bine, încît nu cred că nu m-ar ajuta, orice le-aș cere. Mi-a spus că așa este, că adesea acești domni sînt mai îndatoritori cu străinii decît cu cei de-un neam cu ei, căci de cei pe care-i vedeau zilnic se săturaseră și că nădăjduiau că, îndatorîndu-i pe cei din țări îndepărtate, vor ajunge cunoscuți pînă acolo. Nu prea aveam de ce fi măgulit, căci din spusele lui nu se prea putea înțelege că, dacă mă bucur de ceva trecere, pricina ar fi meritele pe care le

aveam în mine. Dar îi treceam cu vederea, fiindcă aveam de-a face cu cineva care nu știa cum se poartă lumea pe la Curte ; și, de teamă ca nu cumva cei doi să-și facă o părere proastă despre mine, le-am dat a înțelege că, de obicei, nu-mi plăcea să prînzesc în locuri ca acela în care ne aflam atunci și că nu-l alesesem decît ca să ne fie mai la îndemînă. Atunci, au dat drumul la tot felul de cuvinte de mulțumire, după care Salviati mi-a spus că, dacă aș vrea să-mi dau osteneala s-o văd pe Lucinde în după-amiaza aceea, mi-ar rămîne foarte îndatorată, căci îmi va povesti tot ce i se întîmplase și că, dacă eu voi ști bine cum stau lucrurile, îi voi putea face și pe alții să le priceapă, arătîndu-le că dreptatea este de partea ei. Auzind ce-mi spune, am fost încîntat, crezînd că o voi putea vedea și pe frumoasa Emilie, deși despre ea nu se pomenise nimic. Bergamin a plecat, știind că nu este nevoie de el, iar eu, îndrumat de Salviati, m-am dus pînă la locuința Lucindei pe care Bergamin mi-o și arătase. Era mică, dar destul de încăpătoare pentru o văduvă care o îngrijea singură. Salviati a intrat ca unul de al casei, așa că am dat peste Lucinde în sala cea mare unde era și Emilie. Trebuie să vă spun, încă o dată, că n-am mai văzut o fată atît de frumoasă. Nu-mi mai luam ochii de la ea, dar, de îndată ce ne-a zărit, a trecut într-o cameră alăturată. Salviati îi spuse Lucindei că eu sînt cel despre care îi vorbise azi dimineață și că aș dori s-o ajut cît mai mult. Atunci ea mi-a spus o mulțime de cuvinte de bun venit, foarte bine alese, căci era femeie deșteaptă, și avea chiar ceva plăcut pe chip, și nu era atît de bătrînă cît s-ar fi crezut judecînd după spatele încovoiat și nevăzînd-o decît printr-un văl. După ce mi-a vorbit despre toate procesele pe care soțul ei le avusese cu un oarecare Tostat, care îi luase cea mai mare parte a averii, mi-a povestit și despre felul cum fusese ucis, pe cînd se ducea de la Veneția la Padova, de către niște inși care fuseseră prinși și care, înainte de a fi supuși la chinuri, mărturisiseră că Tostat este vinovatul, drept care ea venise la Roma ca să-l urmărească și nădăjduiește să-l vadă osîndit la moarte, iar ea să capete despăgubiri, pe lîngă ceea ce i se cuvenea, numai că ar fi avut nevoie de puțin sprijin ca să-l poată înfrunta pe pîrît. I-am spus și ei ce

făgăduisem mijlocitorului, însă vă jur că de abia înțelesesem ce-mi povestise, căci mintea mea era în altă parte, nu mă gîndeam decît la frumusețea Emiliei, blestemînd obiceiurile italienești care nu îngăduie să te uiți la o fată cinstită. În cele din urmă, spre marea mea fericire, Lucinde a vorbit și despre ea. Măcar cu atît m-am mîngîiat și eu. A spus că nu se așteaptă la mare lucru de pe urma procesului, că nu vrea decît să-și facă datoria, și că, dacă îl va pierde, are cu ce trăi pînă la sfîrșitul vieții, fiindcă nu are decît o fată, care în curînd va intra la mînăstire, așa că nu mai avea ce face cu averea. M-am încumetat s-o întreb dacă este vorba de tînăra care ieșise din cameră. Mi-a spus că da, iar cînd am spus că se vor găsi destui bărbați care se vor socoti foarte fericiți să aibă o soție ca ea, mi-a răspuns că se trage din neam foarte mare, dar că averea ei nu este destul de mare ca să-și poată căsători fata după cum crede ea, și că alesese calea cea mai bună pe care ar fi putut apuca. Am mai vorbit mult despre aceasta, apoi mi-am luat rămas bun socotind că stătusem destul. Cum am ieșit pe ușă, l-am întrebat pe însoțitorul meu despre Emilie. Am vrut să știu dacă de bună voie se gîndește să intre la mînăstire. Mi-a răspuns că de bună voie și că nu amînă decît fiindcă nu are banii trebuincioși, dar că Lucinde trage nădejdea să-i găsească în punga unor persoane milostive. Le-aș da eu totul, am spus eu, dar aș fi mai bucuros dacă banii ar fi folosiți ca s-o mărite pe Emilie mai curînd decît pentru a o ascunde de lume. El a zîmbit, auzindu-mă ce spun, apoi am vorbit despre frumusețea și vrednicia fetei. Am mărturisit că după ce am văzut-o mă simt și mai mult îndemnat să fac ceva pentru maică-sa și că voi încerca să le ajut să cîștige procesul ca Emilie să se poată mărita potrivit rangului ei. Dacă s-ar întîmpla așa, răspunse mijlocitorul, vor fi, fără îndoială, foarte bogate ; dar pînă atunci, au o mulțime de greutăți, căci un proces se duce anevoie.

Apoi ne-am despărțit, iar eu am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să cîștig bunăvoința celor care socoteam că le poate ajuta pe cele două doamne, ducîndu-mă, rînd pe rînd, pe la toți. După două zile, m-am dus din nou la Lucinde ca să-i spun cine sînt cei cu care vorbisem des-

pre treburile ei. Mi-a mulțumit cu demnitate și mi-a spus că îmi va rămîne îndatorată cîte zile va mai avea de trăit. Eram numai noi în cameră, cînd iată că intră Emilie. S-a rușinat puțin dînd peste mine și era gata să plece, însă mama i-a făcut semn să rămînă ; ceea ce mă răsplătea, ce-i drept, din plin pentru osteneala ce-mi dădusem. I-am vorbit cu cumpătarea obișnuită în această țară și nu i-am adus decît foarte puține laude. Am lăsat totuși să se vadă că-mi atinsese inima și că aș fi fost foarte dornic să am o astfel de iubită. Am plecat cît mai tîrziu cu putință făgăduind că voi mai vorbi și cu alte persoane cu trecere ; ceea ce am și făcut cu multă grijă. Este drept că Nays este frumoasă, dar Emilie are și ea atîta farmec, încît, dacă n-o mai vezi pe Nays, nu te mai gîndești decît la Emilie. Nu mă mulțumeam cu toate fostele mele iubiri, aș fi vrut-o și pe aceasta dacă ar fi fost cu putință, numai că mi se părea uneori că nu se putea ajunge la ea decît prin căsătorie. Însurătoarea cu Emilie era o treabă proastă căci toată averea ei atîrna de un proces care putea fi la fel de bine pierdut, în vreme ce sărăcia îi era vădită. Totuși, îmi ziceam că, dacă vreau să capăt cît de cît ceva de la ea, trebuie să mă prefac că o iubesc cu gînd de însurătoare ; drept care, îi vorbeam adesea despre ea lui Salviati, spunînd că nu se poate să se călugărească, că, de bună seamă, n-o face împinsă cu adevărat de credință de vreme ce alesese calea aceasta fiindcă nu se putea căsători după ambiția ei și a mamei ei ; Că avea atîtea merite, încît mulți bărbați nobili ar lua-o fără să-i ceară altă zestre decît neprihănirea ei. Apoi făceam în așa fel încît lăsam să se vadă că vorbesc despre mine, lucru de care Salviati a fost foarte bucuros și pe care cred că i l-a spus Lucindei. Dar, fiindcă ori de cîte ori mă duceam la ea n-o vedeam sau nu-i puteam vorbi decît de față cu mama, mă simțeam foarte stingherit, căci eram obișnuit ca pe la noi, în Franța, să vorbesc numai cu fata. Nu-i puteam spune nimic despre dragostea mea ; vorbeam doar cu ochii ; însă în țara aceasta, o ocheadă, sau o faptă cît de măruntă, spun mai mult decît spun cele mai lungi cuvîntări la alte neamuri. Totuși, nu mă mulțumeam cu atîta și eram hotărît să-i scriu și să-l rog pe Salviati să-i ducă

scrisorile. O scrisoare de dragoste în lege mi se părea prea îndrăzneață de prima dată. Am scris doar ceva cu un păstor care se plînge că nu-i poate mărturisi dragostea păstoriței iubite. Era ceva care nu privea pe nimeni ; cînd am arătat-o lui Salviati, acesta mi-a făgăduit că va face în așa fel încît să i-o dea Emiliei, deși aceasta jurase să nu mai citească decît despre cele sfinte ; cînd este vorba despre ceva dovedit, nu te mai uiți la ce se spune, ci la frumusețea scrierii. Îmi dădusem, într-adevăr, toată osteneala și fusesem ajutat și de un poet italian, din oraș, care-mi îndrepta greșelile, căci nu am ajuns încă să cunosc frumusețile ascunse ale acestei limbi. Mijlocitorul meu, în ale dragostei mai curînd decît în ale proceselor, mi-a spus, chiar a doua zi, că scrisoarea îi plăcuse Emiliei, așa că am prins curaj și i-am scris două sau trei scrisori de dragoste, una după alta, pe care mijlocitorul i le-a dus cu multă ușurință, căci ajunsesem prieteni la cataramă ; Bergamin îi vorbise atît de frumos despre mine încît, văzîndu-mă cu ochii lui cum sînt, se simțea îndemnat să mă slujească. A făcut chiar mai mult, a căpătat un răspuns de la Emilie, scurt ce-i drept, dar binevoitor, așa cum mi-l puteam dori. Frumoasa mă poftea să mă duc s-o văd mai spre seară cînd mama ei, cam suferindă, stătea în pat. M-am dus așa cum îmi spusese, fără să mă gîndesc la ce s-ar fi putut întîmpla. Am văzut că ușa casei nu este decît închisă, nu și încuiată. Am intrat și m-am dus pînă într-o sală unde Emilie mă aștepta doar la lumina lunii, care-și trimetea razele printr-o ferestruică al cărei oblon era deschis. Vedeam însă destul de bine că nu este nici o înșelătorie, că în fața mea se află frumusețea aceea nemaipomenită. Am vrut să-i mulțumesc pentru ceea ce-mi dăruia în cele mai frumoase cuvinte, însă ea mi-a spus că nu trebuie să mulțumesc decît stăruinței mele care o învinsese și care o făcuse să se învoiască să mă vadă și să afle de ce mă plîng. I-am răspuns că oricînd pentru mine este o mare fericire s-o pot vedea, prin orice mijloace ar fi fost, dar că nu trebuie să tăgăduiască faptul că frumusețea ei mă înrobise. Încet încet m-am luat cu vorba și i-am spus mult mai mult decît îi scrisesem. I-am pomenit chiar și de planul pe care și-l făcuse să intre în mînăstire : Mi-a spus că luase această hotărîre

fiindcă nu putea crede că cineva se va încumeta vreodată să se căsătorească cu o fată atît de necăjită ca ea. Şi, ca să-ţi spun totul, dragul meu Raymond, i-am răspuns că ea face mai mult decît multe alte doamne cu avere mai mare şi că, dacă ar vrea să mă iubească, aş putea pune capăt nenorocirilor ei şi aş face din ea femeia cea mai mulţumită de pe pămînt. Atît i-am spus, nimic mai mult, însă ea şi-a închipuit că-i făgăduiesc s-o iau de nevastă şi mi-a jurat că mă va răsplăti cum se cuvine pentru iubirea mea. I-am sărutat mîinile şi braţele de cîte ori am vrut, dar gura n-am izbutit să i-o sărut decît o dată. Apoi m-am străduit să cuceresc alte părţi, căci aşa sîntem noi războinicii, ştim că sînt locuri mai slabe pe ici pe colo. Am încercat să-i mîngîi sînii şi chiar am făcut-o de două sau de trei ori. Aş fi avut eu chef să ajung şi mai departe şi să capăt atunci, pe loc, tot ce-mi puteam dori, căci în dragoste trebuie să cauţi să apuci cît mai mult atunci cînd îţi surîde norocul. Este mai bine să ai astăzi ceea ce nu ştii bine că vei putea avea mîine. Mi-am dat seama însă că mă aflu încă departe de ceea ce-mi doream. Mi-a spus că nu o voi mai putea întîlni dacă nu-mi schimb purtarea, că trebuie să mă mulţumesc cu întîmplarea care făcuse s-o întîlnesc între patru ochi, căci acest lucru, dacă s-ar afla, ar fi de ajuns ca s-o necinstească. N-am vrut s-o silesc, mai ales că-mi dădeam seama că ar fi fost de prisos, iar cînd mi-a dat a înţelege că este timpul să plec, am ieşit la fel de încet cum intrasem ; toată lumea dormea pesemne, sau poate că se înţelesese cu slugile, căci cît am stat eu acolo, n-am auzit nici cel mai mic zgomot. N-am vrut să-i spun lui Salviati că m-am dus la ea. Era destul să fiu eu fericit, nu era nevoie s-o mai ştie şi alţii. Era încredinţat că Emilie mă iubeşte de vreme ce-mi adusese o scrisoare de la ea, dar n-o deschisesem în faţa lui ca să-i arăt ce scrie. Îmi spunea însă deschis că nu se îndoieşte că frumuseţea aceasta este gata să-mi dea tot felul de dovezi de dragoste în schimbul iubirii mele, fiindcă era nespus de bucuroasă că găsise un om atît de ales care vrea să se însoare cu ea şi s-o ţină în mijlocul lumii căci, într-adevăr, nu se gîndise la mînăstire decît dacă nu s-ar fi putut altcum. La

tot ce-mi spunea el, eu nu răspundeam decît cu vorbe în doi peri, ca să le poată lua cum va dori. Trăgeam totuşi nădejdea ca, pînă la urmă, să-mi potolesc dorinţele. I-am scris din nou Emiliei şi am primit un răspuns care-mi îngăduia să mă duc s-o văd încă o dată, dar nici de astă dată n-am ajuns mai departe. S-a mîniat văzîndu-mă cum îi dau ghes, şi mi-a spus că nu mă port cum se cuvine şi că, dacă dragostea mă face nerăbdător, ar trebui s-o cer mamei sale în căsătorie. Trebuia să lămuresc lucrurile. I-am amintit că sînt străin şi că, deşi trăiesc pe picior mare, nu o duc chiar aşa cum aş duce-o dacă aş fi în ţara mea ; Că, înainte de a mă gîndi la însurătoare, trebuie să fiu în stare să acopăr cheltuielile de nuntă, şi că lucrurile au o atît de mare însemnătate, încît ar trebui să le scriu părinţilor. Mi-a răspuns că dacă aş iubi-o destul, nu m-aş sfătui decît cu dragostea mea, şi că aveam destulă avere, chiar şi aşa, ca ea să fie mulţumită. Cred că-şi dădea seama că nu aveam gînduri curate, aşa că nu mi-a mai spus nimic, iar eu am fost silit să plec. I-am mai scris trei scrisori, dar n-am primit decît un răspuns în care mă învinovăţea de înşelătorie şi rea-credinţă. În fiecare zi mă duceam la ea, dar adesea nici n-o zăream, sau, dacă o vedeam, nu-i puteam vorbi. Nu stăteam de vorbă decît cu Lucinde, ca să aflu cît timp trebuie ca să fac cele cuvenite pentru procesul ei, însă Salviati ne-a lăsat să înţelegem că lucrurile fuseseră amînate din pricini ce nu putuseră fi împiedicate. Văzînd că nu mai este nici o nădejde să îmbunez inima Emiliei, nu m-am mai ţinut de ea cu stăruinţa de mai înainte şi cum, pe de altă parte, mă întîlneam şi cu Nays care, pe zi ce trecea, era mai binevoitoare cu mine, nu m-am mai gîndit decît la ea. Apoi, învăţatul Hortensius ne-a dat prilej să petrecem puţin cu isprăvile lui, încît m-am luat cu lucrurile acestea. O dată sau de două ori, Salviati m-a întrebat cum o mai duc cu dragostea, însă i-am răspuns cu răceală că mă tem să n-o stingheresc pe fată. Cred că şi-a dat limpede seama că-mi schimbasem gîndul, fiindcă de atunci n-a mai adus vorba despre aceasta ; eu l-am ocolit cît am putut, şi, multă vreme, n-am mai auzit nimic despre Emilie, în afară de cele spuse ieri de Seniorul Bergamin. M-am făcut că nu înţeleg, după cum ai văzut,

căci nimeni nu mă silește să-i dau dreptate. Ajunge că ți-am arătat dumitale cum stau lucrurile, fără să ascund sau să pun ceva pe deasupra și te rog să-mi spui dacă Emilie are dreptul să ceară ceva de la mine ?

După ce Francion isprăvi de povestit, Raymond îi spuse că, într-adevăr, dacă așa stau lucrurile, Emilie nu-l putea sili în nici un fel : dar că se poate aștepta la necazuri, fiindcă de o nebună ca aceasta trebuie să te ferești, de vreme ce fusese în stare să dea la iveală treburile ei cele mai tainice, încît le aflase pînă și Bergamin, care ar putea face glume pe socoteala ei. Nu cred că va face așa ceva, zise Francion, ca să nu le facă vreun rău, căci acum, datorită lui Salviati, pesemne le cunoaște pe amîndouă. Cred că ele l-au trimis la mine, căci este mai priceput la tras sforile și pătrunde mai ușor decît prietenul lui. Dar, orice ar fi, nu au de ce să umble cu lucruri din astea, nici unii, nici alții. M-am bucurat că am stat de vorbă cu Emilie și că am căpătat chiar și lucruri mai de preț. Aceasta mă răsplătește de toată osteneala ce mi-am dat pentru ea, mai ales că la început nu voiam decît s-o văd, nimic mai mult, și mi se părea aidoma lucrului celui mai de preț de pe lume. Se poate spune că m-a costat totuși ceva ; dar este atît de puțin, încît nici nu face să te gîndești. Salviati, văzîndu-mă odată cumpărînd mătase de Genova ca să-mi fac un rînd de haine, mi-a spus că i-ar trebui și lui pentru un surtuc pe care să-l îmbrace cu niște pantaloni din postav de Spania. A luat din bucata din care am luat și eu, dar m-a lăsat pe mine să plătesc totul ; îmi încerca din cînd în cînd dărnicia, iar prietenul lui nu uita să facă la fel, dar chiar și dacă nu m-ar fi îndatorat cu nimic, tot le-aș fi dat cîte ceva. La ce este bună averea dacă nu s-o cheltuiești pe fapte bune ? Aici ai dreptate, zise Raymond, trebuie să-ți fie milă de caraghioșii aceștia cumsecade, care ne ajută să ne treacă timpul cît mai plăcut. Oamenii au fost făcuți să se ajute între ei, iar oamenii de felul lor nu pot trăi decît pe lîngă unii ca de-alde noi. Dacă Bergamin mai vine, sînt de părere să nu-l repezi, trebuie mai curînd să-l iei cu binișorul (lucru foarte lesne cred eu) ca să fii mai sigur de el și ca să nu se apuce să vorbească pe toate drumurile de dragostea dumitale.

Tocmai atunci a sosit și Dorini care întorcîndu-se către Francion, i-a spus că totul este pierdut, că Nays este atît de furioasă că nimic n-o mai putea potoli ; că dragostea ei avea să se schimbe în ură și că jură că el nu va fi niciodată pentru ea mai mult decît ce fusese pînă atunci. Cum așa, zise Francion, cu știrea și la porunca ei am fost dat afară ? Este foarte urît ce face și nu mi se cuvine o asemenea purtare. Trebuie să asculți ce spune ruda mea, răspunse Dorini. Trebuie să vă povestesc ce s-a întîmplat. Aseară, foarte tîrziu, cineva a venit și i-a spus că niște doamne doresc să-i vorbească. Era o venețiană, Lucinde pe nume, împreună cu fiica ei, Emilie, venite la Roma pentru niște procese. Își închipuia că vor s-o roage să le înlesnească ceva pe lîngă vreo rudă de-a noastră, întrucît avem cîteva care lucrează în magistratură, așa că a spus să fie lăsate înăuntru căci este deosebit de miloasă cu persoanele de sexul ei : numai că i-a fost dat să audă cu totul altceva decît se aștepta.

Francion a tresărit la auzul numelui Emiliei și s-a gîndit la o nenorocire : însă Dorini, deși și-a dat seama, a povestit mai departe. Luînd-o deoparte pe Nays, Lucinde i-a spus că îi pare foarte rău că n-a știut ce fusese între ea și dumneata, fiindcă ar fi venit mai de mult să-i spună că i-ai făgăduit mai întîi fiicei ei că o vei lua de nevastă. Că își închipuie, totuși, că lucrurile n-au ajuns atît de departe, încît să nu se mai poată îndrepta nimic și că ar însemna că Nays nu simte nimic dacă este gata să se mărite cu un om care iubește pe alta, și care, față de ea, este de o fățărnicie ce nu mai poate fi pusă la îndoială. Nays își făcuse o părere destul de bună despre aceste două doamne care, după cum se spune, sînt foarte cumsecade, dar, la început, nu-i venea să creadă că spun adevărul, pînă ce Emilie n-a arătat scrisorile pe care i le-ai trimis, fapt din care a înțeles că o iubești nemaipomenit de mult. Lucinde i-a spus chiar că ai văzut-o pe fiică-sa pe ascuns, și că atunci i-ai făgăduit s-o iei de nevastă. Aceasta a mirat-o peste măsură pe Nays, care s-a mîniat mai mult decît lasă ea să se vadă, căci este foarte mîndră și știe să-și țină fruntea sus cînd este lovită. Emilie n-a prea vorbit, căci tot timpul a plîns și s-a căinat atît pentru greșeala ei cît și pentru a dumitale, deznădăjduită de a se

fi arătat îndatoritoare față de un fățarnic, însă a vorbit maică-sa pentru ea, a povestit cît de bine te primise de fiecare dată nădăjduind să te facă ginere, nesocotind chiar și obiceiurile acestei țări, unde bărbații nu sînt primiți în casele femeilor cu atîta ușurință cum se întîmplă în țara dumitale. Nays s-a lămurit pe deplin cu ceea ce auzise pînă atunci. I-a spus Lucindei, fără să mai ceară alte dovezi, că ea nu te va împiedica să te întorci la Emilie ; și că, înțelegînd că i-ai fost necredincios, de acum încolo nu-i mai pasă de dumneata și că nici măcar nu vrea să te mai vadă. Lucinde și Emilie au plecat încredințate de toate acestea, iar Nays, însoțindu-le spre ieșire, le-a mulțumit încă o dată pentru binele pe care i-l făcuseră venind s-o scutească de necazul în care era să se bage dacă s-ar fi măritat cu un prefăcut ca dumneata. Cred că a avut o noapte foarte proastă ; căci nici nu se luminase bine de ziuă, că neliniștea i-a și trezit dorința de a mă vedea ca să-mi spună ce se întîmplase. Nu m-am putut duce numaidecît la ea, fiindcă aveam o treabă de la care n-aveam cum lipsi. Cînd m-am dus, în sfîrșit, mi-a povestit totul tunînd și fulgerînd cum n-am mai văzut și mi-a spus că tocmai plecaseși de acolo, că veniseși s-o vezi, dar că ea nu și-ar ierta-o dacă ți-ar mai îngădui vreodată să intri în casă. Nu te scoate din fățarnic, mincinos, nerecunoscător și nemernic și este în stare să rupă tot ce vă leagă. Eu nici nu știu ce să spun. Se ceartă cu mine spunînd că sînt pricina nenorocirii ei, că eu am făcut în așa fel încît lucrurile să ajungă atît de departe, căci te-am vorbit prea mult de bine și că n-am avut pe ce. Trebuie, spre rușinea mea, să mărturisesc că are dreptate să se plîngă. Emilie i-a lăsat una din acele scrisori pe care mi-a arătat-o și mie, și doar dacă eu nu sînt cine sînt și dacă nu mai am nici ochi, nici judecată, cel ce a scris-o nu ești dumneata.

După ce a ascultat în liniște, Francion a spus că nu zice că nu i-a scris acele scrisori Emiliei și nici că nu s-ar fi dus la ea acasă ; dar, dragul meu Dorini, urmă el, mă cunoști prea bine ! Crezi că eu nu mai sînt cel ce am fost, sau că dumneata te-ai schimbat și ești altul decît cel ce ai fost ? Nu știi că am dus cu toții întotdeauna o viață

slobodă ? de ce pînă acum nu ți s-a părut ciudată ? Și nu înțeleg de ce îmi vorbești cu atîta dușmănie ? Cînd te-am văzut în Franța în castelul lui Raymond, răspunse Dorini, nu mă miram de iubirile dumitale, nestatornice și întîmplătoare, căci trăiai ca orice holtei, însă acum trebuie să fii mai cumpătat. Îți jur, spuse Francion, că, de ieri, de cînd am făcut contractul cu Nays, mă simt foarte legat, și că, dacă de acum înainte voi face ceva nepotrivit, voi socoti că sînt vinovat, însă cînd m-am dus pe la Emilie nu eram încă legat de Nays. N-ar fi trebuit totuși să alergi după ea cu atîta stăruință, îi spuse Dorini, fiindcă, pe de altă parte, te arătai stăruitor și față de ruda mea. Dealtfel, ai ajuns mult mai departe și credem că Emilie are de la dumneata o făgăduială scrisă. I-a arătat-o cumva lui Nays ? întrebă Francion. Asta ce-i drept nu, răspunse Dorini, dar s-o fi temut să nu-i fie ruptă și să nu fie lăsată fără acest act care îi va sluji împotriva dumitale. Îți spun că nu are nici o făgăduială, zise Francion. Dar chiar și fără acte, răspunse Dorini, ne închipuim că ți-ai făcut poftele cu ea cît ai vrut. Am umblat întotdeauna după plăcerile dragostei după cum bine știi, zise Francion, de aceea crezi că nu m-aș fi dat îndărăt să mă bucur și de ea, iar de ar fi fost așa, n-aș ascunde-o, căci uneori, trîmbițarea victoriei face și ea parte din mulțumirea învingătorului. Dealtfel, dacă ar fi așa, îmi închipui că n-ar folosi faptul împotriva mea căci judecătorii, văzînd graba cu care se dăruise unui străin, m-ar fi ajutat să dovedesc că întotdeauna dusese o viață ușuratecă. Iar Nays nu trebuie să mă alunge, căci nu s-a mai văzut un bărbat atît de nesimțitor încît să nu se bucure de un noroc ca acesta, numai că lucrurile nu stau astfel ; socotesc că nu am greșit nicidecum și că nu se cade ca Nays să se poarte cu mine așa cum o face ea. Și, ca să nu-ți ascund nimic, îți voi povesti tot ce s-a petrecut între Emilie și mine.

Atunci Francion i-a povestit cam tot ce-i povestise lui Raymond, iar Dorini a mărturisit și el că, dacă nu este nimic altceva, într-adevăr nu este chiar atît de vinovat, dar că va fi foarte greu s-o încredințeze de acest lucru pe verișoara lui, care cînd lua o hotărîre nu se mai întorcea asupra ei și voia să rupă totul. Și că, dacă se va

ajunge acolo, măcar să se facă totul fără zgomot, şi de o parte şi de cealaltă. Îi făgăduia totuşi lui Francion să nu facă nimic împotriva lui. Raymond, care avea multă trecere la Dorini, l-a rugat să nu cumva să-şi calce făgăduiala dată prietenului său, şi nu-i cerea altă răsplată pentru prietenia ce-i purtase întotdeauna. L-a încredinţat că îl va sprijini şi a plecat, lăsîndu-i totuşi foarte neliniştiţi.

Francion era foarte supărat, căci ştia prea bine că Nays este o partidă bună. Îi părea rău s-o piardă, şi încă într-un fel ruşinos, însă Raymond a încercat să-i alunge gîndurile negre şi supărarea. I-a spus că trebuie să fie gata pentru orice şi că dacă nu se va căsători cu Nays, va găsi el destule alte femei ; că marfa asta se găseşte mai pe toate drumurile şi că, la urma urmei, nu era chiar atît de bine să lase tot ce avea în Franţa ca să rămînă să trăiască în Italia. Raymond vorbea şi pentru sine căci era într-adevăr necăjit că într-o zi va trebui să-l lase aici şi să se întoarcă în Franţa, fără el, încît, în ciuda celor spuse cîndva, i-ar fi plăcut mai mult să nu se încheie căsătoria decît s-o vadă făcută. Francion se prefăcea că încuviinţează cîte ceva din spusele lui şi se gîndiră că ar fi bine să iasă puţin ca să le mai treacă supărarea, căci nu era încă ora prînzului şi ar fi putut asculta liturghia.

Au intrat într-o biserică din apropiere unde nu era lume multă ; totuşi, cînd treceau printre stîlpi sau cînd voiau să intre în vreo capelă erau atît de înghesuiţi încît se întrebau ce se întîmplă. În cele din urmă, la intrarea într-o capelă întunecoasă, Francion simţi că cineva îi umblă în buzunar. Fusese întotdeauna foarte iute de mînă, dar cînd crezu că a apucat-o pe aceea a unui omuleţ care-l furase, acesta se smulse atît de repede, că nu l-a mai putut prinde şi a ieşit din mulţime cît ai clipi din ochi. Francion a strigat numaidecît că este un pungaş în biserică şi că-i furase banii. Le porunci servitorilor să se ia după el ; dar n-a fost chip să-l găsească, iar Francion, după ce şi-a pipăit buzunarul, a văzut că banii sînt acolo, încît şi-a zis că hoţul nu avusese răgazul să isprăvească treaba, că trebuie să se mîngîie cu aceasta, căci, dacă ar fi fost furat, ar fi avut de ce să spună că în

ziua aceea toate necazurile dăduseră peste el. Apoi a ascultat liturghia împreună cu Raymond, iar, după ce au ieşit din biserică, şi-au zis că ar fi bine să se plimbe puţin prin oraş. Francion era stingherit de tot felul de negustori care-i ieşeau în cale şi care-l întrebau dacă nu cumpără nimic de la ei ; începuse să-şi piardă răbdarea, mai ales că întîlnea la tot pasul pe cîte unul din cei pe care-i văzuse la slujbă, oameni care nu arătau prea bine şi de la care nu puteai aştepta nimic bun. În cele din urmă, s-a oprit la un negustor de parfumuri căci dorea să-şi cumpere nişte pudră de Cipru ; cînd tîrgul a fost încheiat, şi-a scos toţi banii din buzunar, căci nu umbla cu pungă, şi fu nespus de mirat văzînd că are de trei ori mai mulţi decît luase de acasă şi că erau chiar şi piese mult mai mari decît avusese el. Uluit, îi arătă lui Raymond spunîndu-i că i se pare că banii sporiseră la el în buzunar, sau că, pesemne, la Roma sînt cei mai cumsecade pungaşi din lume, care, în loc să-ţi ia banii, dimpotrivă, îţi dau mai mulţi decît ai tu ; Că dacă aşa se întîmplă mereu, care mai de care va dori să i se umble prin buzunare, că pungaşii din Paris nu sînt decît nişte ticăloşi pe lîngă cei din Roma, căci ei nu se gîndiseră niciodată la ceva atît de folositor mulţimii. Raymond îi răspunse că n-ar fi rău ca pungaşii să pună banii prin buzunarele oamenilor, care ar fi atît de încîntaţi, încît i-ar lăsa pe hoţi să facă ce vor, iar aceştia, pînă la urmă, ar lua totul înapoi. Aveţi dreptate, zise Francion : cred că necăjitul acela de adineauri aşa voia să facă, sau a vărsat în buzunarul meu banii furaţi de la altul, ca să-i păstrez cîtva timp, dar oricum, iată nişte bani mari pe care eu nu i-am avut în buzunar. Dacă nu voi cheltui numaidecît aceşti bani, nu-mi vor fi de folos ; căci, pesemne, nu i-am cîştigat drept, aşa că trebuie să văd cum îi cheltuiesc. În timp ce spunea acestea, patru bărbaţi s-au apropiat de el, iar unul dintre ei i-a spus că trebuie să ştie de unde are banii, şi că nu numai pentru aceasta dar şi pentru alte fapte au primit poruncă să-l ducă la temniţă. Francion spuse că n-a făcut nimic rău ca să merite aşa ceva, iar Raymond a vrut să se împotrivească şi cu ajutorul servitorilor, numai că au mai sosit vreo şase vlăjgani, poliţai din Roma, încît erau destul de mulţi ca să poată pune mîna pe Francion. În

stradă mai erau şi o groază de burghezi care dădeau ajutor poliţailor, iar în acest oraş trebuie să fii foarte cuminte căci dacă spui o vorbă urîtă unui sergent sau portărel, sau chiar cine ştie cărui slujbaş mărunt, eşti pedepsit foarte aspru. Aşa că Raymond, după ce a încercat să facă ceva, dar fără violenţă, ar fi vrut să fie dus împreună cu prietenul său, căci nu-l putea lăsa singur, dar n-au vrut să-l ia şi, pe urmă, s-a gîndit că dacă este liber, îl va putea ajuta mai bine pe Francion să iasă din necazul în care fusese împins. Nu ştia dacă cea care făcuse să fie arestat este Nays sau Emilie, dar nu-i venea să creadă că vreuna din ele are de ce să se poarte astfel. În vremea asta, Francion se afla în mîna poliţailor care, mai întîi, i-au luat toţi banii. I-a rugat să-l ducă fără zarvă şi să nu pună mîna pe el, ceea ce ei cu greu s-au învoit să facă : căci se temeau să nu cumva să le scape, deşi îl înconjuraseră de toate părţile. Erau departe de închisoare, aşa că, de frică să n-o şteargă sau să nu se ivească cine ştie ce ajutor într-un drum atît de lung, sau poate din alte pricini, l-au băgat în casa unui slujbaş al justiţiei sub a cărui supraveghere se aflau aceşti poliţai. Au pus îndată pe masă banii găsiţi asupra lui Francion şi, uitîndu-se la monedele cele mari, au spus că trebuie să fie bani din cei răi care pesemne fuseseră bătuţi de curînd de el. Judecătorul, după ce i-a privit cu luare-aminte, a spus că arată foarte prost dar că nu este destul ca să se hotărască şi că este nevoie să-i vadă un giuvaergiu priceput. Au trimis chiar atunci după unul care a spus că nu este nevoie să se uite mai bine, căci banii aceia nu aveau nici o valoare. Totuşi, ca să nu se încalce legile, l-au pus să-şi facă meseria, ba chiar un ban a fost tăiat în două şi s-a văzut că nu are decît o pojghiţă subţire de aur, iar înăuntru era numai aramă şi vreun alt metal care nu mai ştiai ce este. Francion fu bucuros că este învinovăţit de un lucru de care se ştia cu totul nevinovat : se temuse la început să nu fie arestat la cererea Emiliei, care ar fi putut spune că-i făgăduise s-o ia în căsătorie şi că se dusese tot timpul pe la ea căci, deşi lucrurile nu merseseră atît de departe cît ar fi putut merge, magistraţii ar fi putut fi făcuţi s-o creadă

și, înduioșați, ar fi putut porunci să-l arunce în temniță. Însă despre aceasta nu se pomenea nimic, iar în privința banilor calpi găsiți asupra lui a spus că nu este nevoie de atîta vorbă și de atîtea dovezi căci el însuși, uitîndu-se la ei, își dă seama că nu sînt buni, dar că nu sînt ai lui și că nu știe cum de ajunseseră în buzunar la el, doar de vreun pungaș i-a vîrît acolo, acum mai puțin de o jumătate de oră, pe cînd se afla în biserică. Ia uitați-vă, spuneau polițaii, mulți oameni s-au mai văzut care să pună bani în buzunarul altora ! Chiar dacă nu s-au văzut, zise Francion, vă dați seama că banii mei sînt buni, iar unii chiar foarte buni. Așa trebuie făcut (răspunse unul din polițai), banul bun îl trage după el și pe cel rău, ca să nu mai spun că nu ai avut decît mărunțiș, căpătat pesemne de la banii cei răi cu care l-ai tras pe sfoară pe vreun negustor.

Atunci, unul care făcea pe martorul îi spuse judecătorului : aflați că omul acesta, după ce bate o grămadă de bani din aceștia răi, îi dă, ca să fie răspîndiți, mai multor inși care se află în slujba lui și care tot timpul sînt văzuți pe la cumpărători ca să capete mărunțiș. Am auzit chiar că este în cîrdășie cu cîțiva care dau bani cu împrumut, pricepuți în de-alde astea, ca să grăbească răspîndirea acestor bani care nu sînt buni de nimic. Atunci Francion îi spuse că este un ticălos și un mincinos, că nu poate dovedi nimic din ce spune, numai că celălalt i-a răspuns că va arăta, la timpul cuvenit, că spune adevărul. Nu de ieri de azi, adăugă el, acest om înșală pe toată lumea. Am să vă povestesc una care le întrece pe toate. Acum cîtva timp se afla la Genova unde făcea pe gentilomul și negustorul totodată, pe lîngă alte cîteva meserii. Se făcea că a primit o mulțime de bani de la datornici : a trimis să ceară cu împrumut vreo douăzeci de cîntare pentru bani de pe la negustorii de acolo, și le-a meșterit în așa fel, încît să arate mai mult. Apoi a cîntărit cu ele o mulțime de pistoli pe care i-a ros cîte puțin ca să tragă atît cît arăta balanța. Cîntarele le trimisese înapoi, așa că nimeni nu-l bănuia de nimic. După cîtva timp, s-a dus la aceiași negustori și a cumpărat o mulțime de mărfuri pe care le-a plătit cu pistolii cei roși care însă, întrucît fuseseră potriviți, cîntăreau cît trebuie, așa că toată lumea

a fost mulțumită. A fost lăsat să plece fără să i se spună ceva, iar el s-a dus și a vîndut mărfurile în altă parte, cîștigînd, pe de-asupra tot aurul pe care-l rosese de pe pistoli și pe care l-a făcut lingou ca să-l vîndă, după ce și-a păstrat o parte ca să-l amestece cu metale proaste și să facă bani din aceștia pe care ni-i dă acum. Cîțiva negustori, care aveau de cîntărit pistoli din aceia buni, au fost foarte mirați văzîndu-i că atîrnă mai mult decît de obicei, iar cînd au încercat cu alții, și-au dat seama că tocmai pistolii care veneau de la omul acesta nu cîntăreau cît trebuie. Și-au spus unii altora ce li se întîmplase și, cînd și-au amintit că îi împrumutaseră cu toții cîntarele omului acestuia, și-au dat seama de înșelătorie și s-au hotărît să-l pedepsească dacă-l vor mai prinde. De atunci, n-au mai știut nimic de el, căci umblă întruna schimbîndu-și numele și veșmintele, însă acum, cînd am pus mîna pe el, și pot spune că el este omul cu pricina, căci l-am mai văzut în multe alte locuri, tare mă tem că se vor aduna cu toții ca să-l dea în judecată. Spuneți și dumneavoastră dacă s-a pomenit vreodată un ticălos mai mare, și dacă francezii nu sînt mai răi decît ne închipuim noi. Mai știu și alte matrapazlîcuri de-ale lui pe care le voi spune la timpul și locul potrivit.

Francion era uluit de nerușinarea omului acestuia care-i punea în cîrcă niște lucruri la care nici măcar nu se gîndise vreodată. Striga și se apăra spunînd că n-a pus niciodată piciorul la Genova și că va arăta că este cu totul altul decît spunea negustorul. Că este gentilom de neam mare, că trăise toată vremea la Curtea Franței printre prinți și nobilii cei mari, că nu este nici un francez la Roma care să nu-l cunoască și care să nu spună de ce trecere se bucurase el întotdeauna. S-ar putea, adăugă martorul, ca francezii care se află acum la Roma să-l sprijine pe acest om, fie ca să apere cinstea neamului lor, fie fiindcă cei mai mulți au avut de cîștigat de pe urma lui. Știe toată lumea că foarte mulți tineri de neam mare, care în țara lor nu capătă atîția bani cît ar dori ei, nu au altă nădejde decît înșelătorul acesta care le împrumută banii lui cei răi, așteptînd să primească înapoi bani buni, cu dobîndă mare, cîndva cînd se vor

întîlni în Franța, căci, pe lîngă toate celelalte păcate, mai este și cămătar. Uneori, din plăcere, este darnic față de cei care se află la mare strîmtoare. Într-o zi, i-a poftit la cină la el pe cei mai mari amărîți din oraș care-și tocaseră tot avutul cu femeile. Le-a dat un ospăț nemaipomenit, cu șase rînduri de bucate : Întîi veneau gustările, apoi felul cel mai sățios, după aceea sosurile și tocanele, la felul al patrulea prăjiturile și fructele, la al cincilea dulcețuri și bomboane, iar al șaselea a fost ceva cu totul neobișnuit. A vrut să aducă el însuși bucatele la masă. La început a adus un lighean mare pe care l-a pus pe masă. S-a crezut că este doar pentru spălat pe mîini și că avea să dea și scobitori pentru unghii, însă lumea a văzut îndată că în ligheanul de pe masă erau o mulțime de bani de aur din care gazda i-a rugat pe toți să ia cît vor dori ; se spune că s-au lăsat rugați un pic, dintr-un fel de sfială prefăcută, dar că mai apoi și-a luat fiecare cîte un pumn, și încă au mai rămas destui, încît a trebuit să fie rugați să golească ligheanul ; ei însă nu l-au ascultat, în ciuda îndemnului, căci le era rușine să se arate atît de nesătui și de apucători față de un om atît de darnic. Am auzit, ce-i drept, că oamenii aceștia îi ceruseră bani cu împrumut, dar, că el a vrut să facă ceea ce a făcut, deși le spusese că nu știe dacă le va putea da ; cînd fața de masă a fost strînsă, fiecare și-a întins ceea ce luase din lighean și, după ce au numărat, i-au spus că-i rămîn îndatorați, și că îi vor da înapoi toată suma, cu dobînda pe care o va cere el. I-a rugat să nu se gîndească la aceasta, că nu voia să cîștige nimic altceva de pe urma lor decît mulțumirea de a ști că spun că-i sînt prieteni. De fapt îi era de ajuns dacă îi dădeau înapoi banii, fără nici o dobîndă, căci știa prea bine că și așa va avea mult de așteptat, ba chiar că se putea să piardă totul, căci nu căuta să ia polițe de la acești tineri, niște copii ai căror părinți nu voiau să le plătească datoriile făcute la petreceri. Voia să facă pe marele nobil darnic și nu știa dacă mincinosul acela de Bragadin, pe care l-am tot văzut la Veneția, s-a arătat vreodată mai darnic, deși se lăuda că a găsit piatra filosofală și că poate face cît aur vrea cu praful de desăvîrșire născocit de el. Nu cumva omul acesta vrea să spună că a descoperit și el aceeași taină și

de aceea este atît de darnic ? dar poate să zică tot ce poftește, tot nu-i va folosi la nimic, de vreme ce Bragadin a fost trimis la moarte, în Germania, pentru vrăjitorie și înșelăciune. Cine spune că-i seamănă, înseamnă că cere aceeași pedeapsă. Orice s-ar întîmpla, credem că francezii care se află în acest oraș nu trebuie luați martori pentru a dovedi cinstea acestui om, fiindcă printre ei sînt mulți care-i sînt îndarotați pentru lucruri ca cele pomenite mai înainte. Trebuie să mai ținem seama și de altceva, mai întîi că cineva care împrumută și dă bani la atîta lume și care cheltuiește nebunește, cum face el, căci nici un prinț nu cheltuie mai mult, trebuie neapărat să umble cu niște lucruri foarte urîte care-i aduc venituri atît de mari încît își îngăduie toate acestea. Apoi nu uitați că trage pe sfoară pe unul și pe altul și țineți seama de răul ce-l aduce Italiei, răspîndind o mulțime de bani care nu au aur atît cît trebuie să aibă, sau care nu au deloc. Am putea găsi vreun francez sosit de curînd, care nu se va fi bucurat încă de dărnicia lui, și care ne-ar putea spune dacă a auzit într-adevăr de el în Franța, dacă nu cumva se trage din oameni foarte umili, și care nu are, așadar, din ce trăi pe picior atît de mare ; apoi se va vedea că este lesne să fii darnic atunci cînd dai, cum dă el, o marfă atît de proastă. Va trebui luat unul din oamenii lui și schingiuit pînă ce va spune care este taina cîștigurilor stăpînului său.

Judecătorul, care ascultase totul, i-a spus martorului să tacă și, luîndu-l deoparte, îi spuse că nu trebuie să dea în vileag procedurile justiției ; bine făcuse că-l oprise, deoarece martorul vorbea atît de mult, încît spunea vrute și nevrute, și n-a putut fi împiedicat să mai toarne niște minciuni împotriva lui Francion, care nu avea nimic de-aface cu adevărul, căci îi punea lui în spinare tot ce auzise despre toți ticăloșii care s-au întîlnit vreodată în Italia. Francion, care vedea că totul este fără nici un temei și că omul vorbește cu o patimă prefăcută care-l făcea să se strîmbe și să se schimonosească în fel și chip, mai că ar fi avut chef să rîdă, în ciuda nenorocirii care dăduse peste el. Magistratul care era de față nu era din cei mai însemnați din oraș, așa că nu i se arăta cine

știe ce respect. Totuși a închis gura palavragiului a doua oară, și, fiindcă sosise ora prînzului, a spus că vor mai sta ei de vorbă și altă dată, mai pe îndelete, drept care i-a poftit pe toți să plece, oprindu-l doar pe Francion căruia a vrut să-i dea casa lui drept închisoare, pînă ce lucrurile se vor mai lămuri. I-a spus martorului că dezvăluirile lui trebuie să fie făcute așa cum cere legea, să nu lase să treacă timpul, cum i se întîmpla uneori, spunînd că unele lucruri sînt greu de dovedit și că este mai bine să-l învinovățească de un singur lucru, dar care să atîrne greu. Apoi a pus să i se dea o odaie lui Francion și chiar să i se aducă numaidecît de mîncare. Acesta se mira nespus că intrase într-o nenorocire ca aceasta. Uneori se gîndea că este luat drept altul care făcuse tot ce i se punea lui în spinare, și care poate avea același nume, sau semăna cu el la chip ; însă banii ce-i fuseseră puși în buzunar îl făceau să înțeleagă, dacă se gîndea mai bine, că nu este vorba de o încurcătură, ci că cineva plănuise să-l ponegrească pe nedrept și să-l piardă. El se încredea în nevinovăția lui, care va ieși negreșit la iveală după ce totul va fi cercetat cum trebuie. Și se bizuia și pe ajutorul tuturor francezilor care se aflau la Roma, care-l iubeau nespus de mult.

Nu se înșela, într-adevăr, cînd aștepta ajutor de la ei, căci, îndată ce Raymond a răspîndit vestea că fusese dus la temniță, toată lumea s-a străduit să afle pricina ca să-l poată scăpa. Servitorii lui Raymond se luaseră după polițaii care puseseră mîna pe Francion și văzuseră în ce casă au intrat. Servitorii lui nu erau cu el în clipa cînd intrase la vînzătorul de parfumuri, căci se țineau de tot felul de drăcii pe afară. Deocamdată s-au mulțumit să știe unde se află ; dar au fost trimise și iscoade să nu se miște din strada cu pricina și să vadă dacă nu este dus în altă parte. S-a aflat numaidecît că fusese învinovățit că face bani calpi, din pricina cîtorva piese găsite asupra lui. Dar pentru asta nu trebuia să fie arestat și toți prietenii s-au apucat să stăruie pe lîngă cei mari ca să le arate că omul este foarte de treabă și că n-ar fi făcut nici o faptă rea, că, dimpotrivă, avea atît de multe merite, încît toți oamenii de bine erau datori să-l apere. S-au găsit și o mulțime de nobili italieni care au făgăduit că se vor

folosi de trecerea lor ca să-l ajute. Totuşi, n-a putut fi scos din locul unde se afla, deoarece i se cerea să-şi dovedească mai întîi nevinovăţia ; şi, apoi, nu avea de ce să se plîngă rămînînd în casa aceea care nu-i păta cinstea de vreme ce nu era o închisoare ca cele în care stau răufăcătorii. Asta a fost cam tot ce au putut face, iar cei care îi erau mai apropiaţi l-au însoţit pe Raymond pînă acasă unde au vrut să intre ca să se sfătuiască asupra celor ce aveau de făcut a doua zi. Erau Audebert, du Buisson şi încă alţi doi sau trei inşi ; Hortensius venise şi el, cuprins de deznădejde văzînd ce nenorocire dăduse peste dragul lui Francion. Spunea că poliţia modernă nu-şi cunoaşte meseria, că lăsa să se răspîndească o groază de bani calpi sau roşi fără să-i oprească şi fără să caute să vadă de unde vin, iar cînd ajungeau la cineva, acesta, în loc să-i ducă la cei ce aveau dreptul să-i schimbe, încerca să-i dea mai departe şi să înşele pe cine putea ; căci cine face aşa nu are suflet ; de aceea falsificatorii şi cei ce rod pistolii găseau întotdeauna să dea banii lor cei răi unora care, la rîndul lor, îi dădeau mai departe. Că cei pentru care Francion fusese dus la închisoare ajunseseră cine ştie din ce loc, că îi fuseseră daţi anume, ca să-l înşele, undeva la întuneric. Raymond îi spuse că nu trebuie să-şi închipuie aceasta, că Francion se pricepe prea bine la bani, şi că banii aceştia îi fuseseră băgaţi în buzunar azi dimineaţă la biserică, aşa cum va putea dovedi foarte limpede. Toată lumea se mira de atîta răutate, iar belferul Hortensius şi-a dat drumul la un şir de blesteme împotriva păcatelor acestor oameni, şi spunea nişte lucruri atît de caraghioase, încît toţi făceau haz şi ar fi dorit să le audă şi Francion ca să rîdă şi el un pic şi să mai uite de necaz. Unii s-au încumetat chiar şi au început să facă glume pornind de la cele întîmplate, deşi erau foarte necăjiţi că prietenul lor îşi pierduse libertatea. Hortensius spusese despre cei care rod banii de aur că sînt nişte oameni ce se prefac a fi nespus de cucernici căci se învîrtesc tot timpul în jurul crucii [1]. Era în obiceiul lui să vorbească astfel căci cam la atît îl ducea mintea şi folosea, la întîmplare, cuvinte pe care le auzise de la alţii, însă Audebert îi zise :

Nu despre asta este vorba, dragul meu învățat, căci este mai curînd o dovadă a disprețului arătat în ziua de astăzi față de litere, lucru de care vă plîngeți și dumneavoastră întruna, căci astăzi nu este chip să mai dai peste un ban de pe care să nu fi fost roase toate literele, uitați-vă, de pildă, la banii de argint.

Toți au prețuit gluma lui Audebert care arăta ce minte ascuțită are, iar Raymond, voind să spună și el ceva despre cei ce fac bani calpi, i-a înveselit numaidecît povestindu-le că Francion nu este ca unul din țara lor care, învinovățit că face bani din aceștia, și dovedit ca atare, nimeni nu l-a mai putut apăra ; s-a găsit totuși un gentilom oarecare, mai deștept decît alții, care spunea că nu este drept să i se facă omului o vină din faptul că face bani, căci nu-și face decît cei cere datoria. A fost întrebat ce înseamnă aceasta și atunci el a spus că omul datora bani la toată lumea, așa că trebuia să-i facă pentru a-și plăti datornicii, așa că nu făcea decît ce era dator. Și gluma aceasta a fost prețuită, însă Hortensius a vrut să aibă el ultimul cuvînt și să arate că le știe pe toate, spunînd că omul nu datora bani calpi, ci bani din cei buni, așa că nu-și făcea pe de-a-ntregul datoria, și că nu-și plătea datornicii cum se cuvine ; și că, oricum, chiar dacă ar fi făcut bani buni, întocmai ca cei ce ies din monetăria din Paris, vrînd să-și plătească datoria cu rodul muncii lui, tot ar fi fost vrednic de ocară, căci nimănui nu-i este îngăduit să facă bani, doar dacă-i face pentru Prinț, cu împuternicirea acestuia, căci dreptul de a bate monedă nu-l are decît cîrmuitorul, nu și supușii lui. A amintit toate legile și obiceiurile, cu fragmente din autorii cei vechi ca să-și întărească spusele, însă i s-a spus că glumele trebuie lăsate să fie ceea ce sînt, un mijloc de a-ți omorî timpul. Totuși ceea ce spunea el era foarte întemeiat așa că a fost lăudat, ca nu cumva să se supere altfel. Numai că el s-a apucat din nou să vorbească despre abuzul ce se face cu banii și a spus tot ce mai știa, încît Audebert, văzînd înverșunarea de care fusese cuprins, i-a spus că părerea lui este că, dacă într-o zi va ajunge rege al Poloniei, așa cum nădăjduise, în regatul lui să rînduiască lucrurile cum trebuie, ca să curme abuzul. Degeaba rîdeți de mine, zise Hortensius, așa aș face dacă

Dumnezeu ar vrea să capăt acest regat. Aș porunci ca cei dovediți a fi ros banii sau de a fi făcut din cei răi, să fie scufundați în ulei clocotit, așa cum am auzit că se făcea pe vremuri ; dar aș mai născoci ceva, ca să se vadă că sînt om citit și învățat. Din cînd în cînd, aș turna aur topit în gura falsificatorilor, așa cum au turnat parții în gura lui Marcus Crassus, după cum am citit în istoria sau epitoma lui Lucius Florus, ca și în Dicționarul istoric tipărit la Lyon, și în mai multe alte cărți, apoi le-aș spune : Satură-te cu ceea ce ți-a fost atît de drag. Așa îi spunea Thomiris, regina sciților, lui Cirus, silindu-l să înghită sînge omenesc. Iată o schingiuire foarte savantă, zise Audebert ; este adevărat că Crassus n-a fost învinuit că face bani calpi, dar destul că era atît de zgîrcit. Dar ce pedeapsă ați da celor care învinuiesc pe nedrept niște nevinovați, așa cum se întîmplă cu prietenul nostru Francion ? Aceeași pedeapsă, spuse Hortensius, căci li se cuvine să fie supuși la chinurile la care îi împing pe alții. Bine judecat, zise Audebert, și să dea Dumnezeu așa să li se întîmple acestor mincinoși.

I-ar fi mai spus el și altceva bietului belfer, numai că totul se schimba în glumă, iar lucrurile aveau nevoie de multă chibzuință. După cîtva timp a sosit și Dorini ca să afle ce este adevărat din zvonurile care umblă prin oraș, cum că un gentilom francez ar fi fost arestat, căci nu-și putea închipui că este vorba despre Francion, deși îi auzise și numele. Azi dimineață se arătase supărat pe el din pricina nestatorniciei lui în dragoste și a minciunilor pe care credea că i le spusese verișoarei sale Nays. Dar s-a înduioșat auzind ce necaz dăduse peste el și s-a arătat gata să se zbată împreună cu ceilalți ca să-l scoată din încurcătură. Fiindcă sosise ora cinei, unii au plecat acasă, așa că la Raymond n-au mai rămas decît Audebert și Hortensius. Dorini s-a dus în grabă la Nays care, aflînd ce i se întîmplase lui Francion, n-a avut nici cea mai mică părere de rău. A spus, dimpotrivă, că-i pare bine, că este limpede că cerul îl pedepsește, căci, chiar dacă n-a falsificat bani, a falsificat simțămintele, și-a bătut joc de dragoste, legătura cea mai plăcută care-i poate apropia vreodată pe oameni. Vărul n-a vrut să-i mai spună

nimic, fiindcă vedea că nu-i trecuse mînia. Vorbise şi mai înainte cu ea şi-i spusese ce aflase chiar din gura lui Francion, dar totul fusese de prisos.

În timp ce Raymond cina cu Audebert şi cu Hortensius, sosiseră poliţaii trimişi de maimarele lor să ia hainele şi cuferele lui Francion şi să vadă dacă nu cumva mai sînt bani din cei răi sau ceva scule cu care se fac aceştia, pentru a le strînge ca dovezi. Aveau de gînd să-i aresteze şi pe servitorii lui Francion ca să-i ia la întrebări şi să afle dacă nu cumva îl ajutau, dar fiindcă făceau zarvă în stradă, căci nu veniseră singuri, Raymond a început să bănuiască ce se întîmplă. Veniseră atît de mulţi pentru un lucru de nimic, dar, de obicei, se temeau ei de lucruri şi mai mici ; numai că mulţimea aceasta le făceau mai mult rău, căci le dădea planurile în vileag, şi le era mai puţin lesne să le îndeplinească. Raymond a jurat că va face orice ca să-i împiedice să intre în casă ; s-a dus numaidecît şi a baricadat o uşă, căci poliţaii apucaseră să intre pe cea dinspre stradă. De aceea n-au putut pătrunde mai departe şi, proşti şi fricoşi cum erau, nici unul n-a îndrăznit s-o ia înainte ; era mai mare plăcerea să-i vezi cum, deşi în alte împrejurări nu-şi prea dovedeau preţuirea unul faţă de altul, acum se apucaseră să ţină seama de vîrstă, de ranguri, de ordinea primirii în slujbă. Văzînd însă că uşa aceasta este închisă, cei care cunoşteau casa şi-au amintit că mai este o intrare printr-o străduţă alăturată. Au alergat iute într-acolo şi, fiindcă cei din urmă îi îmbrînceau pe cei ce mergeau înainte, aceştia au intrat chiar fără voia lor. În curte au dat peste doi din servitorii lui Francion pe care i-au înşfăcat numaidecît şi i-au dus la judecător. Raymond nu se aşteptase la aşa ceva, şi acum se temea să nu vrea să-l aresteze şi pe el închipuindu-şi că este părtaş cu Francion la falsificarea banilor, de vreme ce locuiau în aceeaşi casă. S-a dus în odaia lui împreună cu Audebert şi Hortensius, ca să fie mai la adăpost, în timp ce belferul înjura întruna : Pe Jupiter, de ce n-am puterea lui Hercule ca să-i alung pe derbedeii aceştia ? le-aş tăia capul la toţi, chiar dacă ar avea cîte a avut Hidra. Mai spunea şi alte lucruri din astea de dascăl de colegiu, care ar fi stîrnit rîsul celor de acolo dacă nu

le-ar fi fost gîndul la altceva. În acest timp polițaii, care pătrunseră în camera lui Francion, căci Raymond fusese silit să le-o arate, au întors totul pe dos, răsturnînd toate mobilele și scotocind pînă și în salteaua de pe pat ; dar fiindcă nu au găsit nimic, au luat doar două cufere și o ladă pentru așternut pe care voiau să le ducă cu ei. Atunci Raymond și-a închipuit că, de vreme ce nu se ostenesc să-l caute, pesemne nu au nimic cu el. S-a dus așadar la ei și, fiindcă fricos nu era, i-a întrebat ce caută acolo ; văzîndu-i că vor să ia cele două cufere, a vrut să se împotrivească spunînd că sînt ale lui și că nu este treaba lor să știe ce se află înăuntru. Cîțiva i-au spus că dacă ar fi înțelept nu s-ar împotrivi ordinelor justiției, însă el avea chef să le țină piept, iar Audebert și Hortensius s-au apropiat și ei plini de mînie. Polițaii, oameni mai curînd pașnici decît războinici, se mulțumeau să facă ce li se poruncise fără să se ia la harță cu niște inși de la care, poate, ar fi putut scoate ceva, căci nu știau dacă nu cumva au dreptate și, apoi, erau niște străini care ar fi putut s-o șteargă și să nu se mai întîlnească niciodată cu ei. Așa că unii au încercat să-i domolească cu tot felul de vorbe bune, în timp ce alții au plecat iute cu cuferele. Îmbrîncindu-i pe cei care-i vorbeau, Raymond a vrut să-i împiedice pe ceilalți să plece cu prada, dar din nou a fost oprit ; totuși, văzîndu-l cît este de furios, cei ce vorbeau au fost de părere să plece și ei și, răsucindu-se pe călcîie, au pornit-o pe scară cu atîta iuțeală încît se rostogoleau unii peste alții, iar cînd ajunseră la ușă n-au mai stat să se gîndească cine trebuie să iasă primul, cum făcuseră la venire. Gazda i-a spus lui Raymond că știe foarte bine că Francion nu are nimic în cufere ca să fie bănuit de fapte necurate, că le văzuse adesea deschise, așa că nu trebuie să-și facă atîtea griji că fuseseră luate. Totuși Raymond s-a dus după polițai pînă în stradă, iar cînd i-a văzut departe a încuiat amîndouă ușile ca să fie la adăpost. Se pregătea să se ducă în odaia lui cînd iată că zărește în curte un om care alerga în toate părțile de parcă ar fi căutat să iasă. Era întuneric, dar și-a dat seama că nu este unul de-al casei, ci că este unul din ajutoarele polițailor, rătăcit în curte. S-a dus și l-a luat

de guler ca să-l aducă în casă. Văzîndu-se prins, italianul s-a rugat să-i dea drumul, căci nu venise să facă rău nimănui. Dar ce, voi poliţaii sînteţi în stare să faceţi vreun bine, zise Raymond, nu eşti unul din cei care au plecat adineauri ? N-a putut tăgădui, aşa că Raymond i-a spus că avea să plătească pentru toţi şi că va rămîne prizonier cît va rămîne şi Francion, şi că n-o să scape doar cu atît, căci avea să moară în chinuri dacă nu-i spune cine a pus la cale ticăloşia făcută prietenului său şi cine este cel pe care-l slujesc în toată această treabă. Raymond îl vedea după faţă că are un suflet de trădător şi de răufăcător, şi parcă-i spunea cineva că va putea afla ceva despre ceea ce se uneltise împotriva vieţii şi a cinstei lui Francion ; întîmplarea a făcut că omul s-a înspăimîntat auzindu-l cum vorbeşte, căci îşi închipuia că Raymond ştie el ceva şi că, dacă nu mărturiseşte de bună voie, îl va ucide fără milă. După ce a fost ameninţat din nou, omul a jurat că va spune tot ce ştie, numai să-l ierte. Atunci Raymond i-a poruncit să spună repede ce are pe inimă ; numai că poliţaiul fusese cuprins de o asemenea frică, încît tremura din toate mădularele şi aproape că nici nu putea vorbi. Cerea un pic de răgaz, dar Raymond nici n-a vrut să audă, drept care omul a început să ceară îndurare. Gazda văzuse că Raymond pusese mîna pe el, iar aceasta nu-i plăcea deloc, căci n-ar fi vrut să se petreacă asemenea lucruri în casa lui, deoarece ar fi putut fi învinuit că a dat şi el o mînă de ajutor şi ar fi putut avea necazuri. A venit aşadar la Raymond şi l-a rugat să-i dea drumul omului, însă Raymond, furios peste măsură, a răspuns că-l va ucide cu mîna lui, dacă nu-l lasă să facă ce vrea, iar Hortensius, care era mai furios ca un nebun, l-a îmbrîncit de l-a făcut să urce scările mai iute decît ar fi vrut, aşa că a fost silit să plece în odaie fără să se mai plîngă de nimic. Hortensius s-a întors apoi în camera lui Raymond, unde se afla şi Audebert împreună cu cîţiva servitori care-l ţineau pe prizonier. Raymond îi spuse din nou că avea să moară înainte de a se face ziuă dacă nu mărturiseşte cu de-amănuntul toată ticăloşia, dar că, mai înainte, avea să-l supună la cazne. L-a întrebat cine este, iar celălalt răspunse repede că îl cheamă Corsegue şi că este un fost servitor de-al lui Valere, gentilom

roman. Raymond şi-a amintit puţin cine este acest Valere despre care Francion îi spusese cîndva că-i este duşman. Văzînd că răufăcătorul tace din nou, i-a cerut să spună şi alte lucruri ; celălalt l-a rugat însă să-l lase să-şi vină în fire. Audebert i-a zis că vorbeşte mai mult pentru a cere îndurare, că dacă ar fi mărturisit tot ce i se cere ar fi vorbit mai puţin, că-şi pierde timpul de pomană, aşa că n-a mai avut ce face şi a spus că venise să-i ajute pe poliţaii care umblau după cineva învinuit că falsifică bani şi că, deşi el nu este poliţai, era văzut adesea cu aceştia, ca să-i ajute, şi că, în ceea ce priveşte treaba aceasta de acum, o făcuseră din porunca tribunalului. Raymond îi spuse că nu este lucru curat la mijloc şi că, de vreme ce el nu este slujbaş al justiţiei, nu cu gînduri bune îi ajută pe poliţai ; numai că omul nu voia să mărturisească. Dimpotrivă, a spus că mai sînt şi alţii care fac ce face el. Puţin cîte puţin îşi recăpătase curajul. Avea de gînd să ascundă taina cît va putea mai mult, însă Raymond, văzîndu-i îndărătnicia, puse să se aprindă focul şi să se înfierbinte o lopată ca să-l frigă la tălpi. Încerca să mai născocească şi altceva ca să-l chinuiască, şi-l ameninţa pe răufăcător ca să-l înspăimînte şi mai tare, dar acesta nu-şi închipuia că oamenii pot fi atît de nemiloşi încît să se poarte atît de rău cu semenii lor. Făcea pe smeritul şi pe cinstitul, spunînd că mai bine moare decît să facă vreun rău aproapelui. Că nu căuta decît să-şi cîştige viaţa cinstit, cerînd uneori cîte o slujbă sau, alte ori, îndeplinind poruncile justiţiei împreună cu slujbaşii acesteia, însă Raymond nu-l credea nevinovat. Hortensius spunea în gura mare că, dacă este vinovat de necazul ce dăduse peste Francion, nu este nici un chin pe lumea asta care să nu fie prea blînd pentru el. Că nu este destul să fie legat de trupul unui mort cum făcuse Mesentius cu cei care-i făcuseră rău [2], nici să fie zvîrlit în taurul de bronz în care Falarius l-a ars pe cel care-l făurise, nici să-l pună la soare, după ce i se vor fi tăiat pleoapele iar trupul îi va fi fost uns cu miere, sau să fie băgat într-un butoi în care se înfipseră cuie cu vîrful pe dinăuntru şi să i se dea drumul din vîrful unui munte, cum i-ar fi făcut cartaginezii lui Regulus. Şi că tot ce născociseră tiranii era prea puţin. Întorcîndu-se către Raymond

îi spuse : nu vreți să mă duc să caut niște cărți din cele vechi ca să vedem care sînt caznele cele mai cumplite de care s-au slujit neamurile cele mai sălbatice, ca să le folosim și noi ? Raymond nu s-a putut stăpîni și a izbucnit în rîs auzind una ca asta, și i-a spus că nu este nevoie de atîta osteneală. Corsegue, văzîndu-i că rîd, a început să se aștepte la puțină milă, așa că, în ciuda tuturor amenințărilor, n-a vrut să mai spună nimic în afară de ce spusese mai înainte : însă lopata începuse să se înroșească și cineva se apucă să-i scoată încălțămintea, cînd Audebert a spus : Să-l spînzurăm un pic înainte de a-l frige la tălpi. Au găsit o frînghie prin casă, i-au trecut-o pe sub subsuori, apoi l-au agățat zdravăn de două piroane înfipte în perete deasupra ferestrei, pe care de obicei se puneau niște drugi. Apoi i-au legat fiecare picior cu cîte un capăt de frînghie și l-au tras din răsputeri dar, în ciuda durerii, omul a stăruit în mutenie. Raymond a spus că nu-l doare de ajuns, că nu au metodele de care ar fi avut nevoie ca să-l schingiuiască, dar că tălpile trebuie să i le frigă. I-au scos, așadar ciorapii și au luat lopata înroșită în foc. Atunci răufăcătorul a văzut că nu mai este de glumă și și-a zis că ar fi un prost dacă s-ar lăsa schingiuit numai fiindcă nu spune adevărul. S-a hotărît să spună chiar atunci tot ce-i împovăra sufletul. Acum nu mai poți da îndărăt, răspunse Raymond, căci mărturisești că ce n-ai spus pînă acum nu este adevărat, sau nu este lucrul cel mai însemnat, și că ai multe altele de dezvăluit. Să nu-ți închipui că ne mulțumim cu ce ai mărturisit mai înainte. Vă voi spune totul, zise răufăcătorul, chiar mai mult decît vă așteptați. Dă-i drumul, zise Audebert. Îți îngăduim să nu mai stai atîrnat în timp ce povestești. Dar îmi făgăduiți iertare ? zise răufăcătorul, nu mi se va mai întîmpla nimic după aceea ? Nu, îți jur, zise Raymond. V-am mai spus cine sînt, urmă el, și jur că în privința asta n-am mințit. Valere este un nobil de neam mare, am slujit multă vreme la tatăl lui, apoi am intrat în slujba fiului, cu care n-am prea avut noroc, căci stăpînul acesta al meu pare el bogat, dar nu este cu adevărat, averea lui nu este pe măsura nobleței neamului din care se trage. Totuși, mie îmi este drag și aș face

orice pentru el, dar viața nu i-aș da-o, căci ea îmi este mai dragă decît toate, așa cum puteți vedea acum, căci dacă aș fi gata să mor pentru el, v-aș lăsa să-mi faceți tot ce vreți, mai curînd decît să vă dezvălui niște taine așa cum am de gînd s-o fac ca să-mi scap pielea. Aflați, așadar, că de multă vreme i-o coace francezului acestuia, care a fost arestat ieri, și că a încercat cîndva să-l ducă la moarte, zvîrlindu-l într-o temniță de unde credea că nu va mai ieși niciodată. Așa că a fost nespus de mirat aflînd că se află la Roma și că se duce tot timpul pe la Nays, care-l primea cu mare plăcere. Asta îi stîrnea gelozia și mînia care-l rodeau atît de rău că nici nu sînt eu în stare să vă spun. O iubea pe Nays fiindcă era frumoasă, dar și pentru că era bogată, căci astfel l-ar fi ajutat să se ridice pe măsura rangului său : îi părea nespus de rău că pierde atîta avere. S-a gîndit, deci, să-l piardă pe Francion, să-i ia și cinstea și viața, învinuindu-l că face bani din cei răi. De multă vreme i-am pus să-l pîndească, în biserică și prin alte locuri, pe cei mai dibaci pungași din oraș, ca să-i bage banii calpi în buzunare, dar abia azi-dimineață au izbutit s-o facă și, numaidecît, a fost împins să cumpere ceva, căci tuturor negustorilor pe care i-am întîlnit în cale le-am spus că, puțin mai încolo, se află un gentilom francez care are nevoie de ei ; însă Francion s-a oprit singur la un negustor de parfumuri unde, cînd a scos banii din buzunar, am și pus mîna pe el și l-am adus la un judecător care-i este credincios stăpînului meu și care va face tot ce-i va cere acesta. Am mai găsit și pe unul care a fost cumpărat de noi și care l-a învinuit pe Francion de o mulțime de păcate, și ține morțiș că știe el ce spune. Și, ca vina să fie și mai mare și să nu poată fi tăgăduită, astăzi după-amiază m-am furișat aici, ținînd ascunsă sub mantie o lădiță plină cu bani din cei răi, cu gîndul s-o las în odaia lui Francion. Dumneavoastră plecaserăți în oraș, iar slugile măturau odăile ; am pătruns peste tot, fără greutate, făcîndu-mă că întreb de cineva, numai că m-am înșelat în privința camerei, și, în loc să pun lădița în cea a lui Francion, am pus-o aici. Cred că se mai află și acum lîngă pat. Însă stăpînul meu nu s-a mulțumit cu atîta ; mi-a dat și niște unelte cu care se fac bani, le-a pus

într-un sac de piele, pe care-l duceam adineauri cu mine, căci am intrat odată cu poliţaii, numai că eu m-am despărţit de ei, cînd nu m-a văzut nimeni, cu gînd să ascund sculele în vreo odaie de lîngă aceea a lui Francion, ca mai apoi, să-i duc acolo pe poliţai şi să le arăt ce găsîsem, numai că n-am izbutit să pun sacul decît într-un pod mic, l-am ascuns acolo, iar cînd m-am întors după poliţai să le spun să caute peste tot, am văzut că plecaseră şi că nu rămăsesem decît eu, spre marea mea nenorocire.

Cînd a isprăvit de vorbit, au căutat sub pat şi au dat peste lădiţa cu pricina, numai că nu aveau cheia s-o deschidă, dar, scuturînd-o, şi-au dat seama că este plină cu bani. Tot lovind în ea, au deschis-o şi atunci au văzut că nu erau decît bani calpi. Şi fiindcă noi ne luasem cu treaba asta, Corsegue ne-a cerut să-l mai ascultăm puţin. Dacă stăpînul meu va afla cîndva, a urmat el mai departe, că v-am spus toate acestea, nu mă va ierta, dar nu are nici o pricină să se plîngă de mine ; căci am făcut destul pentru el de vreme ce am trecut prin atîtea primejdii atît de mari ca să-l slujesc. Şi, dacă v-am dezvăluit taina lui, nu am de ce să-i cruţ pe ceilalţi, deşi nu mi-o cereţi, căci mi-ar părea rău să fie făcut el singur vinovat de un lucru pe care l-au săvîrşit mai mulţi. Aflaţi, aşadar, că Nays a fost curtată de încă cineva, un nobil veneţian, Ergaste pe nume. Cîndva, acesta era nebun de gelozie pe stăpînul meu, după cum stăpînul meu era nebun de gelozie pe el : dar, după ce au văzut că nici unul nici altul nu fusese ales, că Nays nu-l place pe niciunul că-l iubeşte pe un străin, s-au împăcat şi s-au apucat să uneltească împreună împotriva străinului pînă ce au izbutit să-l închidă într-o fortăreaţă a unuia din prietenii lor, apoi, un soi de scribălău, unul Salviati, a plăsmuit nişte scrisori foarte jignitoare pe care le-a trimis lui Nays, ca din partea lui Francion, dîndu-i de înţeles că n-o iubeşte, că o părăseşte şi că nici nu se gîndeşte să vină la Roma. Numai că Francion, în ciuda aşteptărilor lui Valere şi ale lui Ergaste, care porniseră din nou căutările, fiecare pentru sine, a sosit la Roma acum cîtăva vreme aşa că vechile duşmănii s-au trezit din nou ; Aflînd că Francion se bucură de dragostea frumoasei Nays, s-au întîlnit şi

s-au sfătuit ce-i de făcut, şi s-au înţeles să-l piardă. Au jurat că-i vor face tot răul de care vor fi în stare şi că nu vor cruţa nimic. V-am spus cum a vrut Valere să-l ducă pe Francion pînă la osîndirea la moarte, sau măcar să-l înjosească într-atîta în ochii iubitei, încît aceasta să nu mai vrea să audă de el. Ergaste a făcut, însă, altceva, după cum am aflat de curînd de la Salviati, un ticălos care-l slujeşte în toate mîrşăviile. A aflat că o veneţiană, Lucinde, sosise aici cu fiica ei, Emilie, nu pentru nişte procese cum spune ea, ci ca să vadă dacă nu cumva fiica ei are mai mult noroc la Roma decît în oraşul de baştină. Cîndva s-a văzut des cu aceste două femei, a fost foarte îndrăgostit de Emilie, se spune chiar că s-a şi bucurat de ea, şi, dacă el n-o ia, fiind atît de săracă, ar vrea măcar să pună mîna pe altul, nu numai că-i vrea binele, dar şi ca să scape de ea : Şi fiindcă ştie că Francion este gata să se îndrăgostească oricînd, şi-a închipuit că o va putea iubi şi pe Emilie de îndată ce o va vedea, căci se spune că este o femeie dintre cele mai frumoase ce s-au văzut vreodată. Nu trebuia decît să facă în aşa fel încît s-o întîlnească şi să-i trezească dorinţa de a o cunoaşte, drept care s-a slujit de un fel de măscărici, Bergamin pe nume, care se făcuse că ţine la Francion dar care, de fapt era foarte bucuros să-l îndatoreze pe Ergaste pe care-l cunoştea de multă vreme. Acesta l-a dus pe Francion într-o biserică, unde ştia că vine şi Emilie împreună cu mama ei, dar s-a prefăcut că nu ştie cine sînt ca să nu dea de bănuit. A ieşit ca şi cum s-ar fi luat după ele iar după vreun ceas s-a întors şi i-a spus lui Francion ce este cu cele două femei. Apoi i l-a adus şi pe Salviati, care se dădea drept mijlocitorul lor şi care i-a făgăduit că-l va duce la ele acasă ca s-o vadă pe frumuseţea aceea de fată după care se aprinsese atît de tare. Zis şi făcut, şi, de îndată ce-a văzut-o, Francion s-a îndrăgostit nebuneşte, încît i-a scris o mulţime de scrisori pe care i le-a dus Salviati şi, se pare că a întîlnit-o şi seara, pe ascuns, şi că i-ar fi dat chiar şi o făgăduială de căsătorie. A mers mai departe decît nădăjduia Ergaste căci acesta nu se aştepta decît că Francion se va duce des pe la Lucinde şi că Nays, auzind de aceasta, va fi atît de furioasă, încît

îl va alunga pentru fățărnicie, numai că bietul om a dat de un necaz mult mai mare, căci s-a prins fără putință de scăpare în capcanele întinse de dușmani. Salviati știe să-și țină gura. Nu mi-ar fi spus nimic niciodată, dacă nu i-aș fi spus eu că Valere se slujește de mine în niște treburi asemănătoare, și vă jur că nu i s-a dezlegat limba decît printre sticle și ulcele.

Corsegue s-a oprit aici, iar cei de față s-au minunat auzind de cîtă ticăloșie sînt în stare italienii aceștia răzbunători. Și-au zis că justiția trebuie să afle totul ca să-i pedepsească și să-i dea drumul lui Francion, așa că au hotărît să dea faptele acestea la iveală ca să se vadă că este nevinovat. Raymond îi spuse lui Corsegue că nu poate fi mulțumit de el dacă nu făgăduiește să povestească și în fața judecătorilor tot ce-i spusese lui. Dar, răspunse el, atunci nu mai pot aștepta nimic bun de la stăpînul meu. Nu-i destul că v-am desvăluit dumneavoastră tot ce a urzit ? Nu, zise Raymond, căci degeaba vom povesti noi, nimeni nu ne va crede, dacă nu întărești tu spusele noastre. Dealtfel, dacă nu făgăduiești acum s-o faci, jurîndu-te pe ce ai mai sfînt, nu scapi de moarte. Iar de o faci, îți făgăduiesc, la rîndul meu, că nu vei mai avea nevoie de stăpînul tău, că te voi răsplăti cu multă dărnicie și, dacă vrei, te iau cu mine în Franța, și vei fi atît de mulțumit, încît nu te vei mai plînge pentru puținul rău pe care ți l-am făcut.

Raymond vorbea atît de deschis, încît Corsegue i-a crezut și i-a făgăduit tot ce i-a cerut, jurîndu-se întocmai cum i s-a spus s-o facă : însă Audebert, trăgîndu-l pe Raymond la o parte, i-a arătat că omul este un ticălos în care nu trebuie să se încreadă, că s-ar putea ca a doua zi, în fața judecătorilor, să dezmintă tot ce a spus astăzi, fără să-i pese vreun pic de jurămintele făcute ; că ar fi mai bine să scoată de la el ceva mai sigur, să-l pună să scrie și să iscălească tot ce spusese pînă atunci, ca să i se poată arăta hîrtia judecătorului și să nu mai aibă cum da înapoi. Raymond a găsit că este foarte bine să facă așa, și, cu toate că Corsegue spunea că n-au de ce se îndoi, i-au dat o pană, cerneală și hîrtie și l-au pus să scrie cum că mărturisește că băgase bani din cei răi în buzunarul lui Francion, împins de stăpînul lui, și că adusese o lădiță

plină cu bani din aceştia şi scule pentru făcut bani, ca să-l poată învinovăţi pe francez, iar acesta să nu mai aibă cum se apăra. Apoi a fost pus să iscălească, dar fiindcă se codea şi nu voia să ducă lucrurile pînă la capăt, Raymond şi Audebert l-au înspăimîntat atît de tare, încît omul a făcut tot ce i s-a cerut. Apoi s-au dus în pod şi au luat sacul cu scule pe care l-au pus bine ca să-l arate la tribunal.

Se făcuse tîrziu ; Raymond a pus să-l închidă pe prizonier într-o odaie cu cîţiva oameni de-ai lui care l-au silit să se culce. S-a culcat şi el, iar Audebert şi Hortensius i-au urmat pilda, dar nici unul n-a dormit, fiecare dorind să se apuce cît mai iute de treabă ca să-şi scape prietenul. Cînd s-au trezit, Raymond l-a lăsat pe Audebert acasă cu servitorii ca să-l păzească pe Corsegue, iar el s-a dus, cu Hortensius, acolo unde se afla Francion. A cerut să stea de vorbă cu el, căci ar fi vrut să-i spună ce se întîmplase, ca nu cumva să-şi facă prea multă inimă rea, şi ca să ştie că în curînd va ieşi de acolo, numai că i s-a spus că nu-i poate vorbi, fapt ce l-a supărat nespus. Avea de gînd să stea de vorbă şi cu judecătorul, lucru ce i s-a îngăduit. I-a povestit că la el acasă se afla un om, venit împreună cu poliţaii, şi care le-a spus că banii cei răi găsiţi asupra lui Francion îi fuseseră băgaţi în buzunar, şi că tot ce se mai întîmplase după aceea era o uneltire de-a lui Valere şi de-a altui duşman, şi, ca să-l încredinţeze că spune adevărul, i-a arătat hîrtia iscălită de Corsegue. Judecătorul a văzut limpede că omul fusese prins, deşi nu i se spusese nimic ; ceilalţi poliţai îşi închipuiseră că ieşise odată cu ei, cine ştie pe unde, fără să fie văzut de ei, aşa că nu au pomenit nimic despre el. Judecătorul, bănuind că omul fusese strîns cu uşa şi, apărîndu-l din răsputeri pe Valere, despre a cărui viaţă ştia cîte ceva, s-a răstit cumplit la Raymond ; i-a spus că-l va da în judecată fiindcă ţinuse închis un om şi-l silise să dea o mărturisire scrisă ; că aceasta nu se face decît în faţa magistraţilor, iar el se părea că voise să-şi facă singur dreptate. Raymond îi răspunse că, la nevoie, iei de la duşman tot ce poţi scoate şi că dacă n-ar fi făcut aşa, nu ar fi putut căpăta această dovadă cum nu se poate mai bună a nevinovăţiei lui Francion. Totuşi,

judecătorul îi spunea întruna că făcuse rău ; însă Raymond i-a răspuns : Fie şi aşa, sînt gata să plătesc amenda ce mi se va pune. Nu-mi pasă de nimic, dacă în felul acesta am făcut ceva pentru prietenul meu şi dacă cinstea lui nu mai este pusă la îndoială.

Era o dovadă de prietenie pe care oricine ar fi preţuit-o, însă barbarul acela de judecător nu s-a sinchisit de ea, deşi Hortensius îi spunea la fiecare pas : Aveţi de-a face cu un Oreste, cu un Pylade şi cu o pildă de mare prietenie, faceţi ceva de dragul virtuţii. Judecătorul cel îndărătnic l-a cerut pe Corsegue, căci Raymond mărturisise că omul se mai află încă în casă la el. Le-a poruncit cîtorva poliţai să se ducă după el, iar Raymond i-a spus că acum n-are decît să şi-l ia înapoi, deoarece nu mai aveau cum să dezmintă ce scrisese. L-a trimis aşadar pe Hortensius la el acasă ca să-i spună lui Audebert să dea drumul omului aceluia fără să se împotrivească. Zis şi făcut ; Audebert a venit şi el la judecător ca să afle ce se întîmplă. I-au spus cu toţii judecătorului : Dacă nu credeţi ce a scris omul acesta, măcar credeţi-ne puţin pe noi. Sîntem aici trei stăpîni şi vreo cinci şase servitori care am auzit, povestite pe îndelete, toate ticăloşiile uneltite împotriva lui Francion. Se va putea spune că toţi sîntem nişte mincinoşi ? Trebuie să vă ascult pe rînd, zise judecătorul. Nu mai este nevoie, zise Corsegue, mărturisesc, nesilit de nimeni, că le-am spus tot ce zic ei şi că hîrtia pe care v-o arată este scrisă de mîna mea, dar nu înseamnă că este adevărat, am vorbit doar ca să scap de schingiuiri şi de moarte, căci totul era pregătit iar hîrtia am scris-o tot de frică.

Ticălosul credea că va putea dezminţi cele spuse, căci acum se simţea la adăpost ; francezii au fost uluiţi de atîta făţărnicie, amintindu-şi jurămintele pe care le făcuse. Judecătorul n-avea de gînd să-i facă nimic lui Corsegue, cu care era prieten şi care-i adusese o mulţime de daruri ; a spus că este încredinţat că îl puseseră la cazne şi că cei ce făcuseră aceasta vor fi pedepsiţi. Atunci Corsegue, văzînd că judecătorul este de partea sa, a arătat o mulţime de vînătăi pe trup, zicînd că fusese bătut, şi a arătat şi urma frînghiilor cu care-i fuseseră legate picioarele, deasupra gleznelor. Italienii erau foc şi pară împotriva

cruzimii lui Raymond şi a celorlalţi francezi şi s-au repezit să încuie uşile ca nu cumva să le scape. Corsegue crezuse, nu-i vorbă, că Raymond şi Francion l-ar fi răsplătit dacă ar fi mărturisit în faţa magistraţilor cele ce ştia despre stăpînul lui ; numai că se temea că nu va putea ajunge pînă acolo şi că Valere, sau vreo rudă de-a lui, ar fi pus să-l ucidă ca pe un trădător. Se gîndise la aceasta toată noaptea, şi pînă la urmă, şi-a zis că este mai bine să dea îndărăt. Judecătorul se sfătuia cu cîţiva oameni de-ai lui ca să trimită după ajutoare şi apoi să-i trimită pe francezi la temniţă, întrucît în casa lui nu încăpeau atîţia prizonieri. Se hotărîse să-i dea în judecată, şi pe ei şi pe Francion, socotind că sînt mînă în mînă, şi că-l schingiuiseră pe ajutorul poliţailor ; însă tocmai cînd hotăra ce să facă, se auziră bătăi puternice în uşă şi i s-a spus că îl caută cineva din partea judecătorului, mai marele lui. L-a cuprins frica, deoarece nu era căutat în felul acesta decît cînd era vorba de vreo treabă urîtă. A fost băgat în casă cel care dorea să-i vorbească. Acesta i-a spus că judecătorul cel mare îl cheamă la el şi-i porunceşte să-l aducă şi pe gentilomul francez pe care-l avea în casă. A trebuit să se supună, iar Francion a ieşit în stradă cu un alai de toată frumuseţea, căci toţi cei care se aflau acolo l-au urmat fără să-i silească sau să-i roage cineva. Ceea ce se întîmpla era urmarea bunătăţii lui Dorini care, deşi mai creda şi acum că Francion n-ar fi trebuit s-o mintă pe verişoara lui, umblase pretutindeni ca să-l scape, în amintirea clipelor plăcute petrecute odinioară împreună în tot soiul de împrejurări vesele. Se dusese la Lucio, judecătorul cel mai mare, şi-i arătase că acest francez de treabă căzuse în mîna lui Caraffe, un judecător ce ţinea de el, şi care umbla cu tot felul de matrapazlîcuri ; că te apucă mila dacă auzi de ce prostii este învinuit Francion, fără nici un grăunte de adevăr, şi că nu se poate să nu fie vreo uneltire la mijloc. Dacă ar fi aflat de mărturisirea lui Corsegue, ar fi ştiut mai bine cum să-şi apere prietenul, dar nu i se putuse spune nimic, deoarece cei care se duseseră să-i vorbească nu-l găsiră acasă. Însă lui Lucio i-a ajuns şi atît ca să se înfurie pe Caraffe, căci avea multe temeiuri să fie nemulţumit de el.

Cînd toată lumea a sosit acasă la acesta, Lucio îi spuse că nu-i îngăduie să se amestece în treburile lui Francion și că numai el îl poate judeca. Caraffe i-a răspuns că îl lasă în seama lui și că i se supune întru totul ; dar că el nu greșise, deoarece Francion fusese prins asupra faptului, gata să folosească niște bani calpi în prăvălia unui negustor, și că buzunarul îi era plin cu astfel de bani și că, dacă ar vrea să se uite în cuferele luate de la el de-acasă, ar mai găsi și în acestea bani, și că poate s-ar găsi și ceva unelte ; că-i chemase și pe servitori, care vor putea mărturisi dacă stăpînul nu-i folosea cumva la treburi din astea. Îi adusese într-adevăr pe servitorii lui Francion, care fuseseră luați în ajun ; unul era roman, celălalt piemontez, doi tineri care habar n-aveau de treburile stăpînului, căci îl slujeau doar de cîtva timp. Lucio s-a lămurit chiar de la primele cuvinte, așa că a isprăvit repede cu ei. A pus să se deschidă cele două cufere în care nu erau decît rufe și haine, iar în cufărul pentru așternut nu erau decît cărți și hîrtii, în timp ce cei care îl aduseseră credeau că închide în el o adevărată comoară, căci Corsegue le spusese să ia un cufăraș mai mic din camera lui Francion, căci știa el bine că acolo își ținea banii cei răi. Se gîndea că vor lua lădița pe care credea că a ascuns-o acolo, numai că, din nebăgare de seamă o pusese în camera lui Raymond, așa cum am spus mai înainte. Se întîmplase chiar că, pînă și banii lui cei buni, Francion îi dăduse gazdei să-i păstreze, așa că la el nu avea nimic, iar cei care se așteptau să dea peste ceva, s-au înșelat amarnic.

Martorul din ajun a vrut și el să vorbească și-i spuse lui Lucio ceea ce spusese în fața celuilalt judecător, numai că teama îl făcuse ceva mai cumpătat. Magistratul, un om foarte priceput, și-a dat numaidecît seama că spusele omului nu au nici un temei, n-a avut răbdare să-l asculte decît atît cît să rîdă puțin, fiindcă era frumos să-l auzi trăncănind ca o moară stricată ; la urmă, l-a întrebat cum îl cunoscuse pe Francion, de cîtă vreme, ce viață dusese pînă atunci ; la acestea, martorul a răspuns nu numai așa cum fusese învățat, ci luîndu-se și după ce i-a trecut lui prin mintea lui cea sucită. Apoi Lucio a pus întrebări, pe rînd, cîtorva din cei de acolo, despre

un acelaşi lucru : dar a văzut că răspunsurile nu se potrivesc şi că martorul îl cunoştea foarte puţin pe cel care-l învinuia. Singura lui dovadă era că se găsiseră bani calpi în buzunarul lui Francion ; însă Raymond a ieşit, în cele din urmă, în faţă şi a spus că vrea să dea în vileag cea mai mare mîrşăvie care s-a pomenit vrodată pe lumea aceasta, că Valere era cel care voise să-l învinuiască pe Francion că face bani calpi şi că se dedase la tot felul de vicleşuguri : Şi a povestit tot ce se întîmplase, arătînd şi hîrtia scrisă de Corsegue, a arătat cum ticăloşii aceştia se află la încurcătură fiindcă n-au găsit la Francion nici bani, nici unelte de făcut bani, dar că nu trebuie să mai caute, căci găsise el şi una şi alta. Poruncise să fie adus totul, şi sacul şi lădiţa. Iată, spuse el mai departe, ce a fost ascuns la noi în casă ca să-l poată învinui pe un om nevinovat, însă vicleşugul n-a mers. Corsegue a încurcat odăile şi mi-a căzut în mînă, iar eu l-am putut face să mărturisească tot ce ştie. Corsegue strigă din nou că ce spusese şi scrisese îi fusese smuls cu sila, şi cerea ca Raymond să fie pus să-i plătească amenzi, căci îl făcuse să-şi ponegrească stăpînul şi îl schingiuise cumplit. Auzind toate acestea, Dorini nu-şi mai revenea din mirare, dar se bucura văzînd că nevinovăţia lui Francion avea să fie dovedită. A stat de vorbă cu judecătorul şi i-a spus că tot ce spune întru apărarea lui Francion este întru totul adevărat, şi că va arăta şi el că Valere îi voise întotdeauna răul, şi chiar îl însărcinase pe un prieten al lui, un căpitan, să-l ucidă, după ce mai întîi l-a închis în castelul lui, dar că el scăpase din această primejdie. Atunci, judecătorul îi spuse să nu se mai frămînte, că are să facă dreptate, că pentru el lucrurile sînt mai limpezi decît s-ar putea crede ; şi chiar aşa era, căci el lega tot ce auzise acum de nişte întîmplări care se petrecuseră ceva mai înainte şi ajungea să se încredinţeze de anumite lucruri. Golise el însuşi sacul cu scule şi găsise printre ele un sigiliu mic, lăsat acolo din nebăgare de seamă, pe care se aflau armele lui Valere, ceea ce era o dovadă de netăgăduit că totul vine de la el. Vina lui era însă mult mai mare decît şi-ar fi închipuit cineva ; căci ce făcea el cu toate aceste scule ? Pusese să fie făcute anume ca să le ducă în camera lui Francion ? Le găsise gata

făcute de îndată ce-şi pusese în gînd planul acesta, sau izbutise să le aibă gata atît de repede ? Cam greu de crezut. Pesemne că le avea la el de mulţi ani şi că le-a folosit tot timpul. Întrucît treburile îi mergeau adesea foarte prost şi nu avea de unde cheltui atît cît dorea el, se slujea de meseria aceasta păcătoasă, ajutat de ticălosul de Corsegue şi de alţi cîţiva inşi şi chiar ajunsese să fie învinuit, în urmă cu mai puţin de şase luni, în faţa judecătorului Caraffe, numai că judecătorul acesta mărunt, cu cugetul nu prea curat, îl scăpase cu nişte dovezi mai necinstite decît banii lui Valere, însă acesta îi umpluse punga cu bani mai buni decît cei pe care-i făcea el de obicei. Judecătorul cel mare, Lucio, auzise ceva şi fusese foarte nemulţumit, dar, deocamdată, n-a vrut să dea lucrurile în vileag ; acum însă, se ivise un prilej foarte bun de a arăta nepărtinirea justiţiei şi de a-l pedepsi pe Caraffe pentru toate matrapazlîcurile de pînă atunci. Vina lui Valere era neîndoielnică, iar în privinţa lui Caraffe, avusese de mult unele probe : acum trebuia să le adauge pe cele noi şi, după ce s-a gîndit un pic, Lucio s-a întors către Corsegue, l-a luat deoparte şi i-a spus că este un ticălos dacă neagă o mărturisire făcută în faţa mai multor persoane şi pe care o şi iscălise : Că dacă se arată îndărătnic va fi supus celor mai cumplite chinuri şi va fi trimis la spînzurătoare. Corsegue a început din nou cu minciunile, însă Lucio l-a înspăimîntat atît de tare încît l-a făcut să spună că tot ce-i mărturisise lui Raymond este adevărat şi că scrisese ceea ce ştia foarte bine. Dealtfel era un lucru greu de crezut că Raymond îi spusese ce să scrie, căci de unde ar fi scornit faptele acestea atît de potrivite cu planurile cele necinstite ale lui Valere ? Lucio pricepuse chiar de la început cum stau lucrurile ; i-a mai pus nişte întrebări lui Corsegue despre stăpînul lui şi i-a cerut să spună de unde luase uneltele de făcut bani. N-a primit decît nişte răspunsuri prosteşti, însă Lucio îşi trimisese oamenii la Valere ca să-l ducă la închisoare, iar porunca fusese împlinită, aşa că, văzînd îndărătnicia lui Corsegue, dădu poruncă să fie dus şi el la temniţă, precum şi cel care-l învinuise pe Francion, care, luat deoparte, mărturisise numaidecît că spusese numai minciuni, şi că nu mai putea spune altceva decît mărtu-

risise celălalt. Şi fiindcă acum nevinovăţia lui Francion fusese pe deplin dovedită, judecătorul a socotit că este nedrept să-l mai ţină acolo, de vreme ce nimeni nu se mai plîngea împotriva lui ; I-a spus, aşadar, că poate să se ducă unde vrea şi că cei ce-l ponegriseră fără temei vor fi pedepsiţi. Atunci Bergamin şi Salviati, care se aflau şi ei acolo, s-au apropiat căci doreau să-i spună ceva judecătorului. Se amestecaseră în mulţime ca să vadă ce se întîmplă cu Francion ; aflaseră de învinuirea ce i se aducea, iar cînd au văzut că iese nevinovat şi că i se dă drumul, şi-au închipuit că n-o să mai rămînă la Roma, că n-o să-i mai placă un loc unde avusese atîtea necazuri. Se gîndeau că ar trebui arestat în urma cererii Lucindei şi a Emiliei, ca să fie silit să se însoare cu cea de care se arătase îndrăgostit, sau măcar să fie pus să-i plătească despăgubiri. A vorbit Salviati, ca fiind mai priceput la de-alde astea. Îi spuse judecătorului că se împotriveşte, că Francion trebuie ţinut închis pentru altă faptă rea ; Că îi făgăduise fetei Lucindei s-o ia de nevastă, că se dusese noaptea la ea, aşa că cinstea pătată nu mai putea fi plătită decît cu însurătoarea. Raymond l-a ascultat şi i-a spus numaidecît lui Lucio că trebuie adus din nou Corsegue ca să se facă lumină şi aici. Lucio trimise după el, căci nu ajunsese nici la jumătatea drumului către închisoare. Cînd fu adus, Raymond îl întrebă dacă îl ştie pe Salviati, dacă nu cumva este omul lui Ergaste, cel de la care aflase atît de multe lucruri despre planurile acestui nobil care voia să-l înşele pe Francion, împingîndu-l să se îndrăgostească de o femeie pe care o avusese el mai înainte, şi făcîndu-l, astfel, să-şi piardă iubirea alteia pe care o iubeau amîndoi : Corsegue n-a stat la gînduri şi a mărturisit şi acest lucru : căci i-ar fi părut rău să iasă vinovaţi doar el şi stăpînul său. Avea firea tuturor ticăloşilor care sînt bucuroşi să-i tragă şi pe alţii după ei. Lucio şi-a dat seama că Emilie aceasta trebuie să fie o fată cu purtări slobode şi prea puţin cinstită, aşa că un bărbat nu-i era cine ştie ce îndatorat de vreme ce ea îi dăruia ce căpătaseră şi alţii mai înainte. Plîngerea lui Salviati era dealtfel prea neînsemnată, aşa că Lucio n-a mai stăruit asupra ei. Francion spunea întruna că nu i-a făgăduit nimic Emiliei şi că nu se poate lăuda că ar fi căpătat de la ea tot ce i-ar fi

putut dărui ; şi că nu este nici o cinste pentru ea şi pentru ai ei, dacă încearcă să-i încredinţeze pe judecători că fusese a lui, deşi el spune în gura mare că aşa ceva nu s-a întîmplat.

Plîngerea lui Salviati era gata să fie socotită neîntemeiată, dar iată că s-a ivit alta făcută de un poliţai care era şi el de faţă. Văzînd că Francion este pe cale să fie arestat pentru o pricină ca aceasta, de ce n-ar pune el să-l aresteze şi pe Raymond pentru ceva asemănător ? L-a recunoscut, chiar de cum l-a zărit, ca fiind cel ce-i făcuse un mare necaz, dar nu se încumetase pînă atunci să deschidă gura. Apropiindu-se de judecător, şi-a împreunat mîinile şi s-a rugat să-i facă dreptate împotriva acestui gentilom, căci îi necinstise casa. Judecătorul i-a cerut să-i povestească cum se întîmplaseră lucrurile, şi iată ce-a povestit cu un glas stins şi tremurător. Veţi auzi ceva foarte ciudat, Domnule ; aflaţi că, plecînd de acasă într-o dimineaţă cu noaptea în cap, mînat de treburile mele, m-am întors mai devreme decît aş fi crezut, căci uitasem o hîrtie de care aveam mare nevoie. Am dat peste francezul acesta în odaia mea, stînd de vorbă cu nevastă-mea, care încă nu apucase să se îmbrace de tot. Ştiţi că nu ne place să se dea buzna în casele noastre, şi încă şi mai puţin în odăile nevestelor, pe care şi aşa nu ştim cum să le mai păzim. Am certat-o pe a mea că îi îngăduise acestui bărbat să intre la ea şi am ţipat şi la el : dar s-a dezvinovăţit spunînd că aşa este pe la ei şi că nu se gîndise că acum se afla la Roma ; că, dealtfel, venise cu treburi şi că mă roagă să-i spun cum merge procesul unui gentilom, un prieten de-al lui, despre care aflasem şi eu. Şiretlicul era bun, căci, într-adevăr, ştiam ceva despre acest proces, şi chiar aveam la mine nişte hîrtii privitoare la el. Am vrut să mă duc să le iau şi să i le arăt, căci nu mă mai gîndeam la rău, iar înfăţişarea lui mă făcea să-mi zic că este un om cumsecade. Am vrut să caut şi hîrtia după care mă întorsesem acasă, aşa că am stat mai mult în camera de lucru, însă cum stăteam eu plecat peste registre, iată că ticălosul acesta trîntește uşa şi răsuceşte cheia de două ori. Degeaba am strigat şi am bătut, n-a vrut nici în ruptul capului să-mi deschidă. I-am poruncit neveste-mi să vină să-mi dea drumul, dar mi-a spus că nu poate, căci

nemernicul acesta se năpustise asupra ei și voia să-și facă poftele. Ușa camerei de lucru era făcută din două scînduri care se dezlipiseră atît de tare că puteai vîrî două degete printre ele. Nu știu dacă din fericire sau din nefericire ; căci vedeam pe acolo ce pagube mi se aduc, drept care aveam să-mi pot cere drepturile : dar tot pe acolo vedeam și rușinea ce mi se făcea. Am țipat la nevastă, dar ea spunea că n-are încotro, că omul o silea. Am țipat și la el, acoperindu-l cu sudălmi, dar nu-mi răspundea nimic. Înjurînd de mama focului, am luat din cui un cuțit mare pe care-l țineam în camera de lucru și, după ce l-am scos din teacă, l-am vîrît de mai multe ori prin crăpătura de la ușă, amenințîndu-l pe acest netrebnic că, dacă nu-mi deschide, îl ucid, numai că nu puteam ajunge pînă la el și, de furie, trăgeam din răsputeri în scaun, mai mai să-l fac țăndări. Apoi mi-a cășunat pe ușă în care am lovit pînă ce n-am mai putut ; dacă n-ar fi fost atît de zdravănă, cred că aș fi făcut-o praf. În cele din urmă, nevastă-mea mi-a deschis, iar eu am ieșit furios nevoie mare cu gîndul să-l ucid pe fățarnic ; numai că el o și luase din loc. M-am întors la nevastă-mea și i-am spus că dacă aș ști că a făcut-o de voie, aș sfîrteca-o pe loc. S-a jurat că nu numai că ea este cu cugetul curat, dar și că francezul doar încercase, însă totul fusese zădarnic, deoarece ea se împotrivise, iar el nu-i putuse face nimic ; și se părea că lucrurile stau cum spunea ea ; dar poate că o fi fost atît de speriată, încît nici n-o fi simțit ce i se făcuse. Totuși, femeia îmi spunea că ticălosul, cînd a plecat, zicea că totul fusese pentru el o plăcere, că mă închisese și se hîrjonise cu ea ca să vadă ce zic eu și să-și rîdă de gelozia mea. Ea, femeie proastă, o fi crezînd lucrul acesta, eu însă nu-mi pot închipui așa ceva, căci răutatea francezului era vădită. De atunci n-am găsit nici un prilej mai bun ca acesta să mă plîng, cer despăgubiri, iar ticălosul să fie supus la cazne.

Omul nu vorbea atît de încet încît să nu-l audă nimeni, așa că povestea lui a trecut din gură în gură și toată lumea i-a aflat pasul. Tot ce spunea despre Raymond era adevărat, numai că îi deschisese o portiță de scăpare stăruind asupra spuselor nevestei : Zicea că n-o necinstise și că totul nu fusese decît o glumă ca să-și

omoare timpul, că o făcuse fără nici un gînd rău. Lucio, care mai auzise şi altă dată că femeia aceasta îşi încornora adesea bărbatul, deşi el nici nu bănuia, n-a vrut ca lucrurile să meargă mai departe, şi i-a spus omului să se mulţumească cu ceea ce-i spusese Raymond. El însă se îndărătnicea şi spunea că nu este aşa, pînă ce judecătorul i-a spus că rău face dacă ţine morţiş să iasă că nevastă-sa fusese necinstită, de vreme ce i se spusese că nici vorbă nu fusese de aşa ceva. Aşa că omul a fost silit să tacă, numai că toată lumea bănuia adevărul şi era gata să facă glume pe socoteala lui. La drept vorbind, deşi Raymond nu-şi prea pierdea cumpătul, acum îi era cam ruşine văzînd că iubirile lui sînt trîmbiţate în gura mare de faţă cu un judecător atît de aspru şi cu atîtea alte persoane, dar, ca să uite, s-a dus lîngă Francion şi a început să vorbească de treburile acestuia ; i-a spus că izbutise să afle uneltirile rivalilor lui şi crede că în clipa în care Nays va şti cum stau lucrurile îşi va mai domoli mînia. Apoi îi spuse lui Dorini că i-ar putea arăta verişoarei sale că Lucinde şi Emilie se duseseră la ea ca să-i spună că Francion îi este necredincios, împinse numai de uneltirile lui Ergaste, care ţintea două scopuri, să scape de Emilie şi să-l împiedice pe Francion să se însoare cu Nays. Dorini îi răspunse că auzise ce spusese Corsegue şi că doreşte ca verişoara lui să afle cît mai curînd adevărul.

În timp ce stăteau ei aşa de vorbă, cineva a venit şi i-a spus lui Lucio că îl caută nişte doamne ; fiindcă îşi terminase o parte din treburi, judecătorul s-a dus să le primească într-o sală unde fuseseră poftite să intre. Era Lucinde împreună cu Emilie care, aflînd că Francion fusese învinuit că face bani calpi, îl socotiseră ca şi mort şi nu li se mai părea că face să se gîndească la el, Bergamin şi Salviati nu se urniseră din casa judecătorului şi nu se mai sinchisiseră să se ducă să le spună cum merg lucrurile. Cele două femei aflaseră că Ergaste este la Roma şi şi-au zis că, dacă Francion va muri, Seniorul veneţian va umbla din nou după Nays, iar Emilie nu va mai putea trage nădejde să pună mîna pe el. Voia ca dacă îl scapă pe unul, să se poată agăţa de celălalt, care într-adevăr avea datoria s-o ia de nevastă. Mama îi spuse, aşadar, lui Lucio că doreşte să-i arate că acest

nobil venise foarte des pe la fata ei pe vremea cînd se aflau la Veneția, că îi făcuse chiar un copil născut înainte de vreme, și că, totuși, nu vrea să se însoare fiindcă fata este prea săracă, drept care vine să-i ceară să-i facă dreptate împotriva celui ce o ademenise. Judecătorul îi spuse că nu este bine să facă atîta zarvă cerînd sprijinul tribunalului, că cinstea fetei cere să caute să se înțeleagă fără ceartă, că trebuie să-l caute pe Ergaste ca să afle ce gînd are. Ele s-au învoit, fiindcă era spre binele lor. Judecătorul a trimis pe cineva acasă la Ergaste să-l roage să vină chiar atunci pînă la el. Locuia aproape, așa că a sosit numaidecît. Lucio i-a povestit ce spuseseră cele două doamne și l-a întrebat dacă așa stau lucrurile. N-a fost atît de nerușinat încît să spună că nu ; s-a gîndit însă că nu este rău să spună că Emilie ar fi făcut foarte bine dacă i-ar fi amintit că a iubit-o cîndva, mai ales că se făcea mereu iubită, așa cum se întîmplase de curînd cu un anume Francion care intra cînd voia în casa ei. Dar de ce nu spuneți, îi zise Lucio, că pricina sînteți dumneavoastră, care ați pus totul la cale ca să-l înșelați pe acest gentilom și să-l îndepărtați de o altă iubire, în care erați rivali, cel iubit fiind el. Ergaste a fost foarte mirat aflînd că judecătorul știe atîtea despre treburile lui. I-a fost ciudă că vorbise prea slobod, și voia să se creadă că n-are nimic de împărțit cu Francion, însă judecătorul îi răspunse că îl va pune de față cu cineva care va arăta că așa stau lucrurile și că, oricum, Emilie avea să aducă atît de multe dovezi împotriva lui, încît dacă n-o ia de voie, o va lua silit de tribunal. Ergaste a răspuns că el nu poate fi judecat decît la Veneția, că acolo trebuie să se plîngă Emilie ; numai că Lucio i-a arătat că cei păgubiți cer să li se facă dreptate acolo unde locuiesc și cum, atît el cît și Lucinde și Emilie locuiesc acum la Roma, judecătorii de aici îl pot osîndi fără să încalce legea. În clipa aceea, Ergaste avu o strîngere de inimă. Își amintea făgăduielile făcute cîndva Emiliei și-i părea rău că o părăsise. Îi spuse lui Lucio că lucrurile se vor liniști cu timpul ; Însă judecătorul îi răspunse că nu i se dă nici un timp de gîndire și că, dacă cere așa ceva, va fi arestat pe loc. Puse numaidecît să fie chemat Dorini care îi era prieten apropiat ; îi spuse că este pe

cale să-l însoare pe Ergaste cu Emilie și-i povesti ce se întîmplase. Dorini fu foarte mirat și, văzînd că Ergaste stă la gînduri și nu făgăduiește să se însoare cu fosta lui iubită, îi spuse că știe că, din totdeauna, gîndul îi fusese la Nays, dar să nu mai tragă nici o nădejde, căci, și de l-ar respinge pe Francion, pe el tot nu l-ar lua, fiindcă n-o trage inima. Aceasta l-a făcut să se hotărască să ducă pînă la capăt ceea ce începuse. Făgădui să se însoare cu Emilie și să se poarte față de ea ca un adevărat îndrăgostit. Era așa de frumoasă încît trebuia să se mulțumească cu atîta și, deși acum mama era săracă și avea tot felul de necazuri, nădăjduia totuși să cîștige procesele. Lucinde fu încîntată văzînd că-l va avea ca ginere pe cel pe care și-l dorise întotdeauna : pusese ochii pe Francion numai fiindcă i se băgase în cap că ar fi mai bine pentru fata ei și că de la Ergaste nu mai avea ce aștepta. Seniorul acesta mărturisi deschis că îi voise răul lui Francion, că se slujise de Lucinde pe care o împinsese să se ducă să se plîngă la Nays ca aceasta să prindă ură pe cel cu care era gata să se mărite ; Că Bergamin se dusese la Francion, împins tot de el, ca să-l încerce, să vadă dacă nu se gîndește cumva s-o lase pe Nays pentru Emilie. Încredințat de adevărul celor auzite, Dorini l-a rugat pe Lucio să meargă împreună la verișoara lui, care era puțin rudă și cu el, ca să-i curme zbuciumul și să-i arate că n-are de ce să fie nemulțumită de Francion : Judecătorul s-a învoit, căci ce n-ar fi făcut el pentru o asemenea doamnă ? După ce Lucinde, Emilie și Ergaste au plecat nespus de fericiți, s-a gîndit ce mai are de făcut aici. Plîngerea polițaiului era fără însemnătate. Cea a lui Salviati împotriva lui Francion nu mai stătea în picioare din pricina celor întîmplate după aceea, iar cînd a aflat cum stau lucrurile, atît el cît și Bergamin au plecat foarte încurcați. Corsegue fu trimis la închisoare și, după ce au plecat și polițaii, n-au mai rămas decît gentilomii francezi care i-au mulțumit lui Lucio pentru felul cum împărțise dreptatea, mai ales Francion care îi era mai îndatorat decît toți. Dorini îi spuse acestuia ce se întîmplase cu Ergaste și cu Emilie, iar el se bucură nespus de mult și încă și mai mare i-a fost bucuria aflînd că se vor duce s-o domolească pe Nays și să pună capăt neînțe-

legerii dintre ei. Lucio îi spuse rîzînd că cei de rînd sînt chemați la el, ca să le pună întrebări, însă ea este altceva, făcea să te duci după ea. Francion îi jură că îi va rămîne îndatorat, după care l-a lăsat să plece împreună cu Dorini. I s-a îngăduit să-și trimită cuferele acasă, și s-a dus și el împreună cu Raymond, Audebert și Hortensius care nu se dezlipiseră de el ; pe drum însă văzură ceva ce i-a mirat nespus de mult.

Au auzit un zgomot atît de mare în spatele lor încît au întors capul ca să vadă ce se întîmplă : au văzut un bărbat îmbrăcat doar cu o cămașă, fără pantofi in picioare, și după care se ținea o droaie de derbedei care-l huiduiau. Deși alerga de-i sfîrîia călcăile, l-au putut totuși recunoaște pe du Buisson ; halul în care era i-a mîhnit foarte tare, căci își închipuia că avusese vreun necaz sau că-și pierduse mintea, și se părea că această din urmă bănuială era cea adevărată căci, din cînd în cînd, tînărul se învîrtea roată ținînd în mînă o nuia pe care-o smulsese din mîna unui lacheu, și pe care-o mînuia ca pe un baston cu două capete, cîntînd întruna tot felul de cîntece hazlii. Cînd treçu prin fața lor nu s-ar fi putut spune că i-a văzut, dar cînd s-a uitat la Hortensius i-a tras o palmă. Urletele sporiră iar el începu să alerge și mai repede decît înainte. Unii spuneau că este beat, alții că este nebun, alții că are fierbinți, că celor mai mulți francezi nu le prieste aerul din Roma, iar cîțiva spuneau că doar din răutate face asta, că trebuie prins și legat. Gentilomii francezi i-au oprit pe cei ce voiau să-i facă vreun rău și l-au urmat pînă în casa lui Raymond, în care a intrat ca vîntul. Au ajuns aproape toți deodată ; cînd îi văzu, le spuse să-l scape de golanii aceia și să-l lase să-și tragă sufletul. Atunci și-au dat seama că nu este stricat la minte și, ducîndu-l într-o odaie, îl sfătuiră să se culce ; de-abia fu patul desfăcut că el se și aruncă în el. După ce și-a revenit un pic, le-a spus prietenilor lui cele ce urmează. Trebuie să vă povestesc nebuniile pe care le-am făcut. M-am dus de mai multe ori la niște femei ușoare din orașul acesta pe care le-am tras pe sfoară numai ca să-mi rîd de ele, așa cum făceam și cu cele din Franța. Numai că s-a găsit una, Fiammette pe nume, care nu m-a iertat. Îi făgăduisem să mă duc la ea în

noaptea asta așa că, aseară cînd am plecat de aici, m-am dus după ea, căci, deși mă gîndeam tot timpul la necazul lui Francion, nu voiam totuși să scap o plăcere ca aceasta. M-am strecurat în casa ei și am vorbit cu slujnica ; aceasta m-a băgat într-o odaie în care se păstrează hainele și mi-a spus să aștept acolo pînă ce pleacă o rudă de-a stăpînei, căci Fiammette nu voia ca ruda aceasta să afle ceva despre iubirile ei. Într-un tîrziu, mi-a spus că a plecat și că nu trebuie decît să mă dezbrac și să mă culc cu stăpînă-sa. Nu m-am învoit la așa ceva, zicînd că mai întîi trebuie să-i spun bună seara ; însă ea a început să-mi scoată hainele de pe mine, făcînd tot felul de șotii, încercînd să mă facă să cred că ar avea haz dacă aș lua-o pe stăpînă-sa pe neașteptate. Cînd fui gol pușcă, a deschis o ușă și, fără să aprindă vreo lumînare, m-a împins să intru, iar eu m-am supus bucuros crezînd că pe acolo se ajunge în camera stăpînei ; cînd am văzut că trîntește ușa în urma mea, mi-am dat seama că-și bătuse joc de mine. Era să-mi rup gîtul cînd am vrut să merg mai departe, deoarece credeam că drumul este drept, dar de fapt erau niște trepte. Căzînd, mi-am jupuit toată pielea de pe picioare și n-am putut face altceva decît să strig și să bat cu pumnii în ușă, însă slujnica a venit și mi-a spus că dacă nu tac o să trimită pe cineva să mă învețe minte. Am căutat s-o îmbunez cu rugăminți și cu făgăduieli, dar tot degeaba. M-a amenințat din nou, așa că a trebuit să tac. Deși este destul de cald, totuși, azi noapte a fost frig și nu mi-a fost deloc bine, ba chiar vă pot spune că în toată viața mea n-am petrecut o noapte mai rea ca aceasta. M-am așezat pe o treaptă, ghemuindu-mă cît mai mult ca să nu-mi fie prea frig. La ziuă, m-am văicărit îndelung, dar n-am primit nici un răspuns și cred chiar că slujnica plecase anume ca să nu fie silită să-mi vorbească. Într-un tîrziu a coborît din capul scării o namilă, cu o sabie într-o mînă și o vînă de bou în cealaltă, și, după ce mi-a tras una cu vîna de bou peste umăr, mi-a poruncit s-o iau din loc. Am fost silit să cobor fără să izbutesc să-l fac să mă asculte și fără să mai trag nădejdea să-mi capăt boarfele înapoi. În josul scării, am văzut că este o portiță ce dădea într-o străduță în care mi-a dat

brînci, după care a închis poarta în urma mea. Am stat în stradă pe o piatră, gîndindu-mă la ce puteam face. Pe acolo trece foarte puțină lume, căci este o fundătură, iar cei ce trec sînt numai oameni de rînd. M-am plîns că mi se luaseră hainele. Unii rîdeau zicînd că așa îmi trebuie dacă mă duc la femei de teapa asta. Alții mă căinau zicînd că n-au putere să mă ajute. Uneori, nu spuneau nimic și cred că-și ziceau că sînt vreun golan, căci cămașa-mi trebuie să fi fost murdară de vreme ce mă așezasem pe scara aceea care numai curată nu era. Mi-am dat seama că puteam să stau acolo mult și bine, și că mai bine ar fi fost s-o iau din loc ; dar și să plec în halul ăsta, ziua în amiaza mare, era cam greu. M-am gîndit că ar trebui să rog pe cineva să vină aici să le spună prietenilor ce nenorocire mi se întîmplase și să-mi aducă niște haine. L-am rugat pe unul, dar cred că n-a nimerit casa, căci m-a lăsat să aștept acolo fără să se mai întoarcă. Atunci, mi-a trecut prin cap gîndul caraghios de a face pe nebunul ca să nu mai stau acolo pe loc. Am plecat fără să mai șovăi și am pornit pe stradă cîntînd tot felul de trăsnăi. Copiii făceau haz în jurul meu, așa cum ați văzut, și cred că m-ar fi hărțuit încă mult și bine dacă nu mi-ați fi venit în ajutor. I-am tras o palmă lui Hortensius, numai ca să se vadă că sînt nebun, însă acum îl rog din toată inima să mă ierte. Hortensius îi spuse că-l iartă, dar să bage de seamă, altă dată să nu se mai vîre în treburi din astea urîte. Raymond spuse că fusese pedepsit destul pentru pasul greșit pe care-l făcuse. Dar și dumneata, Raymond, zise Francion, ți-ai primit partea, ți-a crăpat obrazul de rușine cînd ai auzit cum se vorbește despre iubirile dumitale în fața lui Lucio. Dacă ați fi văzut-o pe nevasta polițaiului, zise Raymond, ați zice că face să te ostenești și că, deși este femeie de rînd, nu înseamnă că nu este frumoasă. Oricum ar fi, zice Francion, mi-a căzut foarte bine întîmplarea asta, căci am înțeles că nu mai ai ce zice dacă și eu am ținut ascunsă iubirea pentru Emilie. Spuneam că sînt lucruri a căror taină n-o cunoaștem. Dar ia să mai vedem întîmplarea asta a lui du Buisson. Ne ducem să cerem hainele înapoi ? aveai bani mulți în buzunare ? Nu cine știe ce, zise du Buisson. Îi las pe toți Fiammettei, numai să-mi

trimită hainele. Dacă nu mi le dă, mă fac de rîs. Francion a zis că așa este, drept care au trimis gazda și cîțiva servitori care au băgat-o în sperieți, iar femeia le-a dat înapoi. Mulțimea nu se risipise din fața casei, așteptînd să iasă du Buisson dar au fost alungați cu toții spunîndu-li-se că este vorba de un biet tînăr bolnav, care fusese pus la pat.

La ora prînzului, gentilomii noștri francezi se așezară la masă împreună cu du Buisson care își revenise cu totul. Rîdeau unul de altul și doar Audebert nu putea fi luat peste picior, căci, deși îi plăcea și lui să petreacă, era totuși mai cumpătat și mai cuminte și-i plăcea mai curînd să stea de vorbă cu învățații din oraș decît să umble după femei. Gîndindu-se la întîmplările celorlalți, Francion își zicea că nici unul nu trecuse prin ce a trecut el și nu știa care din cei doi, Valere sau Ergaste, îi făcuse mai mult rău uneltind împotriva luii. Unii ziceau că Valere, care-l făcuse să fie învinuit că bate bani calpi, faptă rușinoasă pedepsită cu moartea, însă el zicea că Ergaste îl păgubise mai mult, căci îl pierduse în ochii frumoasei Nays, și răul cel mai mare nu i-l făcuse cînd îl ajutase s-o cunoască pe Emilie, căci petrecuse clipe plăcute alături de ea, ci cînd a împins-o pe Emilie să se ducă să se plîngă la Nays. Puțin timp după-masă a sosit Dorini să-i spună lui Francion că Lucio se străduise atît de mult, încît verișoara nu-l mai vedea așa de negru și îi îngăduie chiar să se ducă la ea în după-amiaza aceea. S-a pregătit numaidecît să plece și s-a gătit cu multă grijă, căci acum nu mai era ca la închisoare. Nobilii francezi l-au însoțit și ei cu toții însă Nays, cînd l-a zărit, a stat ca țeapănă ; Francion nu s-a temut și i-a vorbit așa : sînt un nevinovat învinuit pe nedrept care vrea să-ți aducă dovezile cinstei sale. Nu fi atît de ușuratec încît să te crezi neprihănit, căci mă lipsești de meritul de a te ierta. De vreme ce ești hotărîtă să mă ierți, răspunse Francion, pot să mă socotesc vinovat. Așa și este, zise Nays, căci ai iubit-o într-adevăr pe Emilie. Am plăcut-o, zise Francion, așa cum mi-ar place un fruct frumos pe care-l văd într-un copac, dar de care nu aș vrea să mă ating. Mi-a plăcut însă așa cum ne plac florile și nimic mai mult. Cred că nu vrei să fiu ca orbul care nu mai

poate vedea înfăptuirile firii. Toate mi se par frumoase, iar această dragoste ce le port se întoarce asupra dumitale căci nimic nu este frumos pe lumea aceasta dacă nu-ți seamănă cît de cît ; dar dacă este un păcat să trăiești așa, sînt gata să mă schimb și să mă supun cu umilință. Poți să spui tot ce vrei, zise Nays, dar n-o să scapi de asta așa ușor ca de învinuirea cu banii calpi. Luînd-o deoparte, Dorini îi spuse că trebuie să isprăvească cu cearta, să priceapă că Francion nu este chiar atît de vinovat cum crezuse ea, căci s-a dus pe la Emilie pe vremea cînd ea, Nays, nu-i arăta destulă dragoste și că încerca și el să mai uite de supărare. Dealtfel, aflase și ea că nimic nu-l lega de femeia aceasta și că, dimpotrivă, Emilie avea să se mărite cu Ergaste. Pe de altă parte, se gîndea că, dacă o rupe cu el după ce lucrurile ajunseseră atît de adeparte, se face de rîsul lumii și că Francion, care avea mulți prieteni suspuși, deznădăjduit și furios, i-ar putea face tot felul de necazuri. I-a îngăduit să rămînă doar cu ea, între patru ochi, ca să-i spună încă o dată că va fi robul ei : a fost ca o nouă înțelegere de căsătorie. Dorini spuse că nu trebuie să mai tărăgănească nunta, ca nu cumva să se găsească alți dușmani pizmași care să le pună bețe în roate. S-a trimis așadar după preot care i-a logodit chiar atunci, iar nunta fu hotărîtă pentru a doua zi. Cînd s-au întors acasă, Francion le-a spus prietenilor că pe viitor se va cumința, că nu va mai fi ca mai înainte, căci căsătoria cu Nays era ca un liman, că nu vrea să mai plutească pe marea aceasta a iubirilor întîmplătoare, unde nu ai niciodată tihnă, căci la fiecare clipă ești amenințat să te răstorni. Necazul prin care trecuse din pricina Emiliei îi venea tot timpul în minte așa că s-a hotărît să n-o mai iubească decît pe Nays. Încerca să-i îndemne și pe ceilalți să lase viața de petreceri cît vor putea mai curînd, ca să nu mai slujească drept pildă proastă. Toată seara au vorbit despre aceste lucruri, iar a doua zi s-au îmbrăcat care mai de care mai frumos ca să ia parte la nunta cu Nays. Lumea a fost bucuroasă aflînd că, în aceeași zi, Ergaste se însoară cu Emilie. Însă Ergaste, deși socotea că fata este frumoasă și plină de merite, n-o lua cu inima împăcată, căci își amintea că Francion fusese pe la ea.

Îi intrase în cap că se bucurase de ea şi-i părea rău că fusese împins chiar de el. Frămîntarea aceasta îi era de ajuns ca să ispăşească ; îi era totuşi mai uşor decît lui Valere care, în aceeaşi zi, a fost surghiunit pentru fapta de a fi bătut bani calpi. Corsegue şi martorul care-l ajutaseră în treburile lui necurate fără osîndiţi la galere. Bergamin şi Salviati, care voiseră să-l înşele pe Francion în alt fel, nu erau atît de vinovaţi, aşa că nu li s-a mai dat nici o altă pedeapsă, şi au fost lăsaţi mai departe în nimicnicia lor. Ceilalţi însă mai săvîrşiseră şi alte ticăloşii, aşa că ei erau judecaţi foarte aspru. În aceeaşi zi a fost spînzurat un pungaş care, ca să se apere, a spus că el nu este din aceia care fură banii altora că, dimpotrivă, pusese o mulţime de bani, cu două zile mai înainte, în buzunarul unui francez. A fost întrebat mai cu de-amănuntul şi s-a văzut că este acela de care se folosise Corsegue ca să pună bani calpi în buzunarul lui Francion, aşa că nevinovăţia acestuia a fost pe deplin dovedită, spre mulţumirea celor care îl cunoşteau şi mai ales a celor care se aflau la nuntă unde toate aceste veşti au ajuns numaidecît. Totuşi, nu venise lume multă. Erau doar prietenii foarte apropiaţi şi rudele lui Nays, căci la căsătoria unei văduve nu vine lume multă. Mirii se bucurau cel mai tare ; şi era destul să fie ei mulţumiţi şi să se poată bucura de plăcerile căsătoriei. Şi ca nu cumva să se pară că îşi împart bucuria cu altcineva, nu mă voi mai osteni să vă vorbesc despre ea. Este destul dacă vă spun că era cum nu se poate mai mare şi că nici pînă acum nu s-a schimbat. Silit să pună capăt vieţii de holtei, Francion a ajuns atît de cumpătat încît nu s-ar fi spus că este tot cel de altă dată. Se spune totuşi că, deşi ştia că nu-ţi este îngăduit să faci rău dacă vrei să-ţi dea Dumnezeu bine, nu-i prea venea să se căiască pentru miile de mici renghiuri jucate în tinereţe ca să-i pedepsească pe unii oameni. Iar Raymond şi du Buisson, oricît i-ar fi dojenit el, tot timpul cît au mai stat la Roma l-au petrecut îmbătîndu-se cu plăcerile lumeşti. Doar Audebert a venit mai repede în Franţa, căci a intrat în slujba unui ambasador care se întorcea în ţară ; era mulţumit că văzuse tot felul de ciudăţenii în Italia, dar nu voia să rămînă mai mult. Nu l-a luat şi pe

Hortensius căci Nays îl băgase în slujba unui cardinal, rudă de-a ei, unde se simțea la largul lui, trăgînd mereu nădejdea că va ajunge rege, deoarece norocul ce dăduse acum peste el îi dădea curaj și aștepta, zi de zi, ca polonezii să-i trimită alți soli, așa că era o plăcere să stai de vorbă cu el. Cînd Francion văzu că Raymond și du Buisson sînt gata de plecare, n-a găsit ceva mai bun de făcut decît să-i însoțească și să dea o raită prin țara sa, împreună cu nevasta, ca să-și vadă rudele. Dorini i-a însoțit și el, iar călătoria a fost foarte plăcută. Francion a fost nespus de bucuros să se vadă, pentru cîtva timp, printre vechii lui prieteni, și, cu acest prilej, și-a povestit isprăvile lui cele fără de seamăn.

SFÎRȘIT

NOTE

CARTEA ÎNTÎI

1 „Romanele vremii încep adesea cu o frază poetică [...]." N. ed. fr.

2 De fapt, un derivat cu un sufix mai puțin obișnuit de la *franc*, liber, fără îngrădire. N. T.

3 Notre Dame de Montserrat (Spania), nu Montferrat (Italia), era un loc de pelerinaj deosebit de important, ca și Notre-Dame de Lorette (Italia-Loreto), a cărui existență îi facilitează lui Sorel jocul de cuvinte, Laurette-Lorette. N. T.

A DOUA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 Nume date diferitelor bande de tîlhari după culoarea pelerinelor pe care le purtau ca semn distinctiv. N. T.

2 „Acest episod despre capcana pregătită unui îndrăgostit de către o curtezană împreună cu complicii ei se leagă de o anumită tradiție. Se întîlnește la Boccaccio (II, 5), în Guzmán de Alfarache (I, 2, 8) și, mai ales, în *Dialogul dintre cîini*, de Cervantes. În această din urmă povestire, victima este un tînăr din Bretania." N. ed. fr.

3 „O lege privitoare la produsele de lux, din 1613, interzisese broderiile, fireturile și dantelele. O alta, din 8 februarie 1620, o întărea pe cea dintîi. În 1622, apăruse chiar și o *Mîngîiere doamnelor pentru reforma fireturilor și a dantelelor*. Peste aproape patruzeci de ani, guvernul a fost din nou silit să interzică aceste obiecte de lux, care nu puteau fi cumpărate decît din străinătate. [...]" N. ed. fr.

4 „Bărbierii, numiți și vracii sfîntului Cozma, îi îngrijeau pe bolnavii de sifilis [...]." N. ed. fr.

A TREIA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „Artemidor din Efes, autor al *Interpretării viselor*. Cartea a fost reeditată în 1603. Rabelais o cunoaște și o citează în *Pantagruel*." N. ed. fr.

2 „Această imaginație barocă pare inspirată de Lucian și de a sa *Poveste adevărată*: «Nu au unghii la picioare și nu au decît un singur deget. Pe buci au o coșcogeamitea varză în chip de coadă ce nu-și pierde niciodată frunzele și nici nu se rupe».“ N. ed. fr.

3 „Amintirea lui Lucian este limpede: «Oamenii aceștia au pîntecele ca o desagă în care bagă tot ce vor, căci se deschide și se închide după cum au ei poftă».“ N. ed. fr.

4 *Bartolo*, jurisconsult italian (1314-1357); *Jacques Cujas*, jurisconsult francez (1520-1590).

5 „...o plăcuță rotundă de aramă pe care supraveghetorul o dădea primului elev prins că pronunță un cuvînt franțuzesc. Acest elev se silea apoi să surprindă aceeași greșeală la un coleg de-al lui, căruia îi trecea *semnul*. Elevul care rămînea cu plăcuța fatală la sfîrșitul zilei era pedepsit (A. Adam, *Histoire de la littérature française au XVIIIe siècle*, I, p. 153, n. 14).“ N. ed. fr.

6 „Legea tăcerii era una din particularitățile școlii pitagoreice.“ N. ed. fr.

7 „...*Cicero, Rhet. ad Herennium*, IV, cap. 28. O glumă școlărească de care își va aminti Molière...“ N. ed. fr.

8 „O interesantă variantă din 1626 dovedește că Sorel se gîndea la *Morgante Maggiore*. Romanul lui Pulci, tradus în 1519, cunoscuse mai multe ediții, printre care cele din 1618 și 1625, apărute în Biblioteca albastră de la Troyes.“ N. ed. fr.

9 „Amintire din Lucian, *Hermotimus*, XX, p. 20.“ N. ed. fr.

10 „Varianta din 1626 arată că Sorel se gîndește la Lazarillo de Tormes și Guzmán de Alfarache.“ N. ed. fr.

A PATRA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 Într-o traducere literală aproximativă: „aproape pe piele pusă“. Etimologiile fanteziste au fost în mare vogă în secolul al XVI-lea. N. T.

2 „Așa-numitele *concertationes* erau un fel de exercițiu practicat curent în colegii. Învingătorul era numit împărat.“ N. ed. fr.

3 „Ravisius Textor, autorul lui *Gradus ad Parnassum*, cea mai răspîndită prin colegii carte de felul acesta, se numea Jean

Tixier de Ravisi. Fusese rectorul Universității din Paris (1480-1524)." N. ed. fr.

4 Ce faci aici, dobitoc fără minte? / Pleacă, lasă-mă în pace / Știm noi mai bine ca tine ce e de făcut.

5 Apelles, pictor grec (sec. IV—încep. sec. III î.e.n.). A fost portretistul lui Alexandru cel Mare. N. T.

6 „Cel ce rănește din dragoste este cel ce poate vindeca rana. Această maximă este de Publius Syrus." N. ed. fr.

7 „Numai boala din dragoste nu dorește un doctor care s-o lecuiască. Citat din Properțiu, II, 1, v. 60, oarecum inexact. Properțiu a spus : *non amat aríficem.*" N. ed. fr.

8 „*Exeat*, bilet de voie." N. ed. fr.

9 „Bachus este un luptător foarte viclean, lovește întîi la cap, apoi la picioare (Plaut, *Pseud.*, V, 1, v. 5-6). Dealtfel, citatul nu este decît aproximativ exact." N. ed. fr.

10 „*Medius Fidius*, înjurătură latinească ce ar putea fi redată prin *drace*." N. ed. fr.

11 „Ediția a doua dă urmarea acestui vers : Vai, cine oare va grăbi timpul / Să ajung clipa / Cînd voi fi președinte." N. ed. fr.

12 „Este vorba de cavalerul de Miraumont. [...]. Era viteaz și brutal. [...] Existau niște gărzi de spadă care se numeau «à la Miraumont» [...]". N. ed. fr.

13 „Filosofi. «Se spune mai ales despre chimiștii care-și iau numele acesta mai curînd decît oricare altul» (Furetière)." N. ed. fr.

A CINCEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „Ne-am putea întreba dacă acest «bătrîn visător» nu este cumva Ronsard. Moderniștii din 1620 reacționează puternic împotriva poeziei umaniste din secolul precedent." N. ed. fr.

2 „Se pare că sînt temeiuri să credem că acest Corifeu al noii școli este Malherbe." N. ed. fr. François Malherbe este inițiatorul doctrinei puriste ale cărei principii caracterizează estetica secolului clasic. N. T.

3 „Diagoras, filosof alungat din Atena ca necredincios, era simbolul ateilor. [...]. Vanini este acel nefericit italian pe care fanatismul tribunalului din Toulouse l-a trimis la o moarte cumplită în 1619." N. ed. fr.

4 „Sirtele, bancuri de nisip pe coasta africană ; în literatura timpului erau simbolul unei regiuni primejdioase pe care cei prudenți trebuie s-o ocolească." N. ed. fr.

5 „Văd cum cresc, pe zi ce trece / Ca niște mici rotunjimi / Acești tineri sîni pe care lumea / I-a luat drept tronul lui Amor. // Dorința mea rîvnește la ei / Mai curînd decît la Cer, Pămînt și Apă, / Și aripa lor hoinară se întinde / Pe măsură ce le crește rotunjimea. // Zei ! faceți să le fie stăpîn, / Dacă, așijderea lor, îl vedeți / Că s-a copt cît trebuie, // Și îngăduiți-mi ca, pe îndelete / Și fără să fiu socotit cutezător / Într-o zi să-i mîngîi și să-i sărut."

6 „Stofele venite din Italia treceau pe la vama din Lyon." N. ed. fr.

7 „Célivage, format după *coelivagus*, care rătăcește în cer." N. ed. fr.

8 „Antipéristase, termen de filosofie. Acțiunea a două calități contrare dintre care una, prin opoziție, stîrnește vigoarea celeilalte. Frigul și căldura, uscăciunea și umiditatea." N. ed. fr.

9 „Licantropie, maladie mintală care-l face pe bolnav să-și închipuie că a fost schimbat în lup." N. ed. fr.

10 „Carmeline, dentist stabilit pe Pont-Neuf. Se pare că, într-adevăr, punea dinți falși de vreme ce deviza lui era acest vers din Vergiliu : Uno avulso, non deficit alter : Deși unul este respins, celălalt nu este în pierdere." N. ed. fr.

11 „La Coiffier a fost proprietăreasa unei circiumi din Paris, celebră pe vremea lui Ludovic al XIII-lea. [...]. Se spune că a fost prima care și-a servit clienții cu preț fix. [...]" N. ed. fr.

12 „Toate numele acestea sînt din *Orlando furioso* de Ariosto." N. ed. fr.

A ȘASEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „*Un demy-ceinct d'argent* era averea slujnicelor. [...] Nu era o centură, ci o cataramă de argint. Putea să valoreze între 20 și 35 de scuzi [...]." N. ed. fr.

2 „În 1623, Sorel ar dori să ne lase să credem că acțiunea romanului său se situează în vremea regelui Henric al III-lea.

însă anacronismele, prea vădite, l-au silit, în 1626, să renunțe la această încercare. Era prea limpede că romanul lui descrie Franța din 1620." N. ed. fr.

A ȘAPTEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 Tînăra Belise este înzestrată / Cu o sumedenie de farmece / Dar deși Francion le-a văzut / Cred că nu va muri.

2 Să nu se încumete nimeni să intre aici / Dacă nu are un suflet cu adevărat mare / Dacă nu se leapădă de părerile celor de rînd / Și dacă nu-i sînt scumpe plăcerile Dragostei.

3 Învățați, suflete dragi / Să nu vă sinchisiți de ocările acestor oameni proști / Dușmani ai plăcerilor / / Ei trec în rîndul păcatelor / Cele mai nevinovate plăceri / Și fugind de dulcele lor farmec / Trăind nu trăiesc / / Să urîți această nebunie / Care se trage de la melancolie. / Și nu căutați decît / Mulțumirea voastră, / / Zîmbetele și ocheadele, / Săruturile și îmbrățișările / Și celelalte jocuri ale Dragostei / Zi și noapte, doar asta să faceți. / / Împins de o dulce pornire, / Trebuie ca fiecare să frămînte / Sînul acestor Nimfe, / Ca să-și aline dorul. / / Nu aveți de ce vă teme / Căci vor deschide gura / Mai curînd ca să vă roage / Decît ca să vă certe. / / Apropiați-vă de ele fără sfială, / Și o împreunare puternică / Să îmbine armonios, / Toate mădularele trupului vostru / / Trebuie să-ți închipui, / Atunci că ești androgin, / Că nici în ceruri nu se poate gusta ceva / Care să fie mai plăcut. / / Lîncezeala, visările, / Ca și mînia fierbînte, / Și dulcea moleșală / Ne tulbură mintea / / Tremurăm scuturîndu-ne ușor / Ne mușcăm și ne împingem / Iar inima încearcă atîta plăcere / Încît nu-și mai dorește nimic. / / Ah ! doamne, cît îmi doresc, / Să-mi pot sfîrși viața, / În focul acestei lupte, / Și să mor zbătîndu-mă.

4 „Aceste cuvinte sînt înșirate și reluate ca o obsesie în *Cabinetul satiric* (1618-1620) și în *Parnasul poeților satirici* (1622). În prima din aceste culegeri, cu deosebire piesele lui Sigogne dau o imagine despre grosolănia admisă de epocă. Ele dovedesc de altfel că abuzul amintea obiceiurile de la curtea lui Henric al IV-lea. [...]. La 11 iulie 1623, Tribunalul din Paris ordona arestarea lui Théophile de Viau, Guillaume Colletet, Nicolas Frenicle, și chiar și aceea a unui mort, Pierre Berthelot, bănuiți de a fi co-

laborat la această culegere *[Le Parnasse des poètes satyriques*, 1622] «care conține atîtea nelegiuiri și blesteme».“ N. ed. fr.

5 „Francion supune acest cuplu probei *congresului.* Această probă putea fi cerută de Tribunal cînd o femeie intenta o acțiune împotriva soțului acuzîndu-l de impotență. [...] Boileau a vorbit despre (aceasta) în satira a VIII-a, dar curînd, Primul Președinte al Tribunalului din Paris, Lamoignon, a hotărît abolirea acestei probe.“ N. ed. fr.

A NOUA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „Ediția din 1623 se termină la sfîrșitul cărții a VII-a. Însă aceasta a devenit cartea a VIII-a a ediției din 1626. Partea care începe aici poartă așadar titlul *Cartea a noua.*“ N. ed. fr.

2 „Sorel a citit în *Decameronul* povestea lui Bergamino, care-l face pe Can della Scala (I, 7) să se rușineze de zgîrcenia lui, și, apoi, pe aceea a lui Guiglielmo Borsiere care-l lecuiește pe un zgîrcit, Ermino Grimaldi (I, 8). Se pare că și-a amintit de cea de a doua din aceste nuvele. Mai departe se va vedea că unuia dintre personajele sale îi dă numele de Bergamin, pe care l-a putut găsi în cea dintîi.“ N. ed. fr.

3 „Jean Belot, preot la Milmont, era, împreună cu Morgard, unul din profeții vremii.[...].“ N. ed. fr.

4 De vreme ce se văd garoafe noi / Înflorind atît de frumos / Pe obrazul tinerei măritate, / Cum va putea să ascundă / Că bărbatul, grădinar iscusit, / N-a stropit-o din belșug?

5 „Acest episod se aseamănă mult cu un episod din *Marcos de Obregón* de Vicente Espinel, tradus în franțuzește chiar de la apariția lui, în 1618. [...] Sar părea așadar că între 1624 și 1626, Sorel a avut timp să cunoască romanul spaniol care tocmai fusese publicat.“ N. ed. fr.

A ZECEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „Pougues, în Nivernais, a fost o stațiune termală în mare vogă în secolul al XVI-lea și al XVII-lea. Henric al IV-lea, îndeosebi, a fost în mai multe rînduri la Pougues. [...] Numărul de boli ce puteau fi lecuite era nesfîrșit de mare.“ N. ed. fr.

2 „Tabarin și-a dat numele „farselor tabarinice", pe care le-a jucat pe scenă, la Pont-Neuf, împreună cu fratele său care își luase numele de Philippe de Montdor și cu Vittoria Bianca, care juca sub numele de Francisquine. [...] Să nu se uite că, pentru Sorel, Tabarin a fost în primul rînd un «operator». Acesta este titlul pe care i-l dau actele oficiale." N. ed. fr. „«Opérateur». Este folosit mai ales pentru un medic empiric care-și vinde leacurile în public, și pentru un șarlatan care le vinde cocoțat pe o scenă. (Dicționarul Academiei)" N. ed. fr.

3 „Sorel a luat această povestire din *Decameronul*. [...] El modifică puțin întîmplările, și povestirea capătă o altă întorsătură. [...] La Fontaine a imitat (*Povestiri*, II, 4) nuvela din *Decameronul* (III, 2)." N. ed. fr.

4 „Saluste este cu siguranță poetul Racan. Două amănunte o dovedesc cu preciziune : știe prost limba latină și este bîlbîit. Pățania redată de Sorel este povestită de Tallemant... dar Sorel a făcut-o și mai savuroasă (introducîndu-l) pe eroul său, belferul Hortensius. Boisrobert a scris despre întîmplarea aceasta *Cei Trei Orontes*, comedie jucată în 1653." N. ed. fr.

5 „...Obiceiul de a purta cizme pentru a merge pe jos prin Paris era o modă foarte recentă și inspirase o cărțulie foarte amuzantă, *Marea proprietate a cizmelor fără cal pe orice vreme* [...]. Sorel a publicat separat, pe această temă, în 1622, *Slăvirea și folosul cizmelor, de cavalerul Rozandre*, 1622." N. ed. fr.

6 „Sorel explică numele Lutèce prin latinescul *lutum*, care înseamnă noroi." N. ed. fr. De fapt, numele vine de la lat. *Lutetia*.

7 „Sorel se inspiră din a XXIV-a din cele *O sută de nuvele noi*. [...]." N. ed. fr.

8 Cizmele se află la mare trecere, / De cînd Hortensius ne-a spus / Cît sînt de plăcute la purtat, / Încît cei mai drăgălași dintre zei, / Vor să umble încălțați după moda asta, / Ca să arate că sînt nobili ai cerurilor / / Destinul își face o mulțime de griji, / Căci vrea cizme din piele fină, / Vrea să zvîrle încălțările lui vechi, / Iar Timpul care calcă ușor / Cu papucii lui de papură / Vrea să fie încălțat cu cizme întocmai ca noi. / / Urmînd un plan de-al meu, / Care mi-a încolțit în minte, / Vreau să încalț cu cizme / Toate picioarele versurilor mele, / Ca să nu se umple de noroi, / În timp ce străbat Universul.

A UNSPREZECEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 „În tot acest pasaj, Sorel îi atribuie lui Hortensius un limbaj absurd alcătuit din fraze copiate din *Scrisorile* lui Balzac. Dar nu trebuie să se tragă concluzia că Hortensius este portretul lui Balzac [...]. [Sorel] nu confundă pedantul cu scriitorul, dar satira stilului acestuia nu este mai puțin necruțătoare. [...]" N. ed. fr.

2 „Le Puits-Certain (Puțul-C.) se afla la capătul străzii Saint-Hilaire. Își datora numele lui Robert Certain, directorul colegiului Sainte-Barbe, care pusese să-l sape. Era unul din centrele de librării din Paris.

L'École du Décret era centrul pentru învățarea dreptului canonic. Se afla pe strada Jean-de-Beauvais.

Mînăstirea Carmelitelor se afla la poalele colinei Sainte-Geneviève." N. ed. fr.

3 „Ideea de a scrie un roman despre cele petrecute pe Lună i-a putut fi sugerată lui Sorel de *Călătoria în Lună* a lui Godwin, tradus în 1624 de Baudoin. Dar poate că se inspiră direct din *Povestea adevărată* de Lucian, pe care același Baudoin o tradusese de curînd." N. ed. fr.

4 „*Argenis* este un roman de Barclay, apărut în 1621 și care nu se deosebește de operele romanești ale timpului decît prin importanța acordată discursurilor politice. *Chariclée* desemnează probabil *Les Amours de Théagène et de Chariclée*, faimosul roman al lui Heliodor." N. ed. fr.

5 „Sorel are în vedere *Les délices de la poésie françoise* apărute în 1615, și, mai ales, *Le second livre des Délices de la poésie françoise*, apărută în 1620, la Toussaint du Bray, și care a fost într-adevăr un fel de manifest al noii poezii." N. ed. fr.

6 „Două volume apărute aproape simultan adunau laolaltă glumele lui Tabarin. Primul era intitulat *Recueil général des rencontres et questions tabariniques*, al doilea *Inventaire universel des oeuvres de Tabarin*. [...] Acest pasaj din *Francion* este singura dată pe care o deținem despre autorul volumului *Recueil général*. [...] A. Adam, *Hist. de la litt. fr. au XVII-e siècle*, I, p. 180." N. ed. fr.

7 „Nicolas Coeffeteau a fost unul din scriitorii vremii care s-au opus invaziei stilului baroc." N. ed. fr.

8 „...Nervèze și Des Escuteaux, romancieri la modă între 1600 și 1610 [...]. În 1623, interesul pentru ei dispăruse iar stilul lor era socotit, pe bună dreptate, un exemplu din cele mai rele de extravaganță." N. ed. fr.

9 „Henri Legrand, zis Belleville, zis Turlupin, a fost unul din cei trei iluștri interpreți de farsă de la Hôtel de Bourgogne. [...]" N. ed. fr.

10 „În tragedia *Europe*, jucată în 1642, personajul care vorbește pentru Franța se numește Francion. Mai aproape de data romanului lui Sorel, un răspuns publicat în 1627 împotriva manifestului lui Buckingham se intitulează *Ménipée de Francion* [...]. Nu întîmplător Sorel a dat acest nume eroului său." N. ed. fr.

11 „Este cunoscută legenda lui Francus pe care Ronsard a încercat s-o transforme în epopee națională în *Franciada*." N. ed. fr.

12 „Se pare că Francion face aluzie la *Casa Jocurilor (La Maison des Jeux)* care a apărut în 1642 și care este într-adevăr o culegere de jocuri de tot soiul. Este totuși curios că Francion vorbește despre cartea lui ca despre o operă scrisă încă de pe atunci, căci *La Maison des Jeux* nu avea să apară decît șaptesprezece ani mai tîrziu." N. ed. fr.

13 „Sorel anunță *Le Berger extravagant* care avea să apară anul următor, în 1627." N. ed. fr.

14 „Hortensius, contemporanul lui Cicero și rivalul lui în arta elocinței." N. ed. fr.

15 Invincibile Prinț, cînd a murit regele nostru Ladislau, polonezii, animați de o inspirație divină, te-au ales ca rege prin voturile lor. Te socotesc atît de asemănător prințului defunct prin dreptatea și înțelepciunea ta, încît, în ochii lor, ești ca un fenix reînviat din cenușa regelui lor. Iată de ce astăzi ne aruncăm la picioarele tale să te rugăm să binevoiești să iei în mîini frîiele regatului nostru.

16 Prin mine va reveni vîrsta de aur. Fie ca acest popor să fie bun cu mine iar eu voi fi bun cu el.

17 O miracol ! O rege Gură de aur ! Ce Pactol îți iese din gură !

18 O noule Amfion ! Cîte orașe sunetul glasului tău este chemat să ridice.

19 „Fără a mai socoti pe preotul din Milmonts despre care a fost vorba mai înainte, trei «prezicători» erau celebri pe vremea cînd apărea *Francion*. Era, mai întîi, Noël Mauregart ou Morgart.

[...] Rivalul său, Pierre Larivay, care nu trebuie confundat cu autorul de comedii. [...] Al treilea, Jean Petit, este pomenit și în *Romanul burghez*. [...]" N. ed. fr.

20 „Sorel dă o bibliotecă alcătuită din această literatură de preziceri. [...] Profețiile lui Joachim de Flore (1130-1202) nu fuseseră uitate și chiar fuseseră tipărite de curînd (1608). Cele ale Sfintei-Brigitte apăreau chiar atunci, traduse de Jacques Ferraize, în 1624. Cele ale lui Nostradamus, medic al regelui Carol al IX-lea, fuseseră editate din nou în 1611. Toată această epocă este marcată de un interes aprins pentru lucrările de «dincolo». În *Euphormio* (I, ch. 7), Barclay denunța «condamnabila curiozitate a celor din vremea aceasta, să iscodească Infernul ca să afle cum o vor duce pe lumea cealaltă»." N. ed. fr.

21 „Sînt într-adevăr cuvintele celebre ale lui Ludovic al XII-lea." N. ed. fr.

22 „*Apoftegmele Prinților* de Plutarh și *Adagiile* lui Erasmus." N. ed. fr.

23 „Este vorba despre Tamerlan, împăratul tătarilor.
Agathocle, tiranul Syracuzei." N. ed. fr.

24 „Se spune că regele Agathocle mînca în vase de lut." N. ed. fr.

25 „Acest mare jubileu foarte apropiat nu poate fi, firește, cel din 1650. Este cel din 1625." N. ed. fr.

26 Maimuța tot maimuță rămîne.

27 „*Amadis de Gaula* fusese tradus în franceză în 1540. Între această dată și 1620, romanul a cunoscut mai multe ediții. *Nemaipomenita poveste a Cavalerului Soarelui* fusese tradusă în 1620 de Rosset și Louis Douet." N. ed. fr.

CEA DE A DOUĂSPREZECEA CARTE DIN ISPRĂVILE HAZLII ALE LUI FRANCION

1 Aluzie, fără îndoială, la figura de pe monedele de aur ale vremii și la faptul că erau pilite de jur împrejur cu scopul pomenit de Sorel. N. T.

2 „Crudul Mesentius este un personaj din *Eneida*. Sorel face aluzie la versul VIII, 485 din poemul lui Vergiliu." N. ed. fr.

CUPRINS

Isprăvile hazlii ale lui Francion : posibilități ale analizei textuale 5
Notă asupra ediției 20
Tablou biobibliografic 21
Isprăvile hazlii ale lui Francion 27
Înștiințare de seamă către cititori 28
Cartea întîi 33
A doua carte 64
A treia carte 100
A patra carte 141
A cincea carte 181
A șasea carte 216
A șaptea carte 254
A noua carte 288
A zecea carte 321
A unsprezecea carte 362
A douăsprezecea carte 400
Note 459

Lector : ANGELA CISMAŞ
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Bun de tipar : 04.04.1983. Coli tipo : 29,5

Tiparul executat sub comanda 5025/983 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICA BACAU,
Str. Eliberării nr. 63.

Lucrarea a fost tipărită pe hîrtie fabricată
la C.C.H. „LETEA" Bacău

„... chiar şi în zilele noastre, pentru cel ce studiază istoria moravurilor nu există nici un alt document care să pătrundă mai adînc decît Francion în viaţa cotidiană a oamenilor din vremea lui Ludovic al XIII-lea [...]. În această privinţă, Sorel este cu adevărat precursorul realiştilor [...]. Pentru bogăţia şi adevărul tabloului de moravuri pe care ni-l înfăţişează, Francion este o operă ce nu poate fi nesocotită. Pentru îndrăzneala şi forţa gîndirii, este o carte mare."

Antoine Adam

Lei 25

CLU

Editura Univers